

CONSTANTINI MAGNI SCRIPTORUM OMNIUM

Pars prima,

COMPLECTENS OMNIA QUÆ EXSTANT DECRETA ET CONSTITUTIONES.

(OMNIA EX CODE THEOD. OPTIMI ED. GUST. HÆNEL EXCERPTA SUNT, NISI FONS DIVERSUS EXPRESSE NOTETUR.)

Anno Domini 312.

Constantino A. II et Licinio A. II Coss.

DE REVELATIONIBUS ^a.

Imp. Constantinus A. ad Claudium Plautianum Correctorem Lucaniæ et Brittiorum ^b. Post alta : Super paucis, quæ juridica ^c sententia decidi non possunt, nostram debes consulere majestatem, ne occupationes nostras interrumpas, cum litigatoribus legitimum remaneat arbitrium a sententia provocandi. Dat. VI. Kal. Jan. ^d. Trevisis ^e. (312). Acc. VIII. Id. Febr. Regio ^f, Constantino A. III. et Licinio III. Coss. (315).

DE APPELLATIONIBUS ET PŒNIS EARUM ^g ET CONSULTATIONIBUS ^h.

Imp. Constantinus A. ad Claudium Plautianum Correctorem Lucaniæ et Brittiorum ⁱ. Si in negotio civili, cognitis utrisque ^j actionibus, pronuntiaveris, te ad nostram scientiam relaturum ^k, consultationis exemplum litigatoribus intra decem dies edi apud acta jubeas, ut, si cui forte relatio tua minus plena vel contraria ^l videatur, is refutatorias preces similiter tibi ^m apud acta offerat intra dies quinque, quam ⁿ illi exemplum consultationis tuæ obtuleris. Jam dictionis tue est, omnia, quæ apud te vel apud alios gesta fuerint in eo negotio, consultationi tuæ cum refutatoriis ^o litigantis annectere; ita ut scias, et decem dies, intra quos edi consultationem oportet, et quinque, intra quos preces ^p refutatoriæ offerendæ

^a Aur. Lugd. mendose Realtionibus.

^b Cuj. 2, 2° Bruttiorum.

^c Fol. 179^a cod. 4.

^d Aur. Lugd. Jun., err.

^e Addidi annum auct. Go., qui tamen in Chron. Dat. III. Kal. Jan. ex c. 1 sq. tit. Utroque loco aut scrib. VI. aut III.

^f Be. Regii.

^g 4 appellationibus. 21, Sich. appellatione. Nonn. codd. eorum. 52 et Cod. Just. om. et p. e.

^h 6—8, 12, 17, 20, 21, 55, 56, 58, 40, 42 consolationibus aut consolacionibus. 44 in ind. rubr. consulacionibus. 10, 14, 18, 24 conlationibus. Sich. Collationibus.

ⁱ Cuj. 2, 2° Bruttiorum.

^j Go. — Be. utriusque. Go. em. utrinque. Til. — Cuj. 2° ex 4 utrisque, quod reposui.

^k 4 relaturam; ab. ant. manu em. relaturum.

^l Fol. 180^b cod. 4.

^m Aur. Lugd. sibi. Go. om. tibi.

ⁿ Be. prop. postquam aut quum. Persto in vulgata scriptura.

^o 4 refutatoris; a librario supra add. i (refutatoriis).

^p Ap. Go. om. est v. preces.

sunt, continuos debere servari. Nam quinque diebus A transactis, nec offerentem preces refutatorias litigatorem debebis audire, sed sine his, quoniam intra statutum tempus oblata non sunt, gesta omnia ad nostram referre scientiam, etc. Dat. III. ^a Kal. Jan. Trevisis ^b, Constantino A. III. et Licinio III. Coss. (315).

Imp. Constantinus A. ad concilium provinciæ Africa. Maritus citra mandatam in rebus uxoris cum solemnitate satisfactione, et alia observatione intercedendi liberam habeat facultatem: ne scemina, persequendæ litis obtentu in contumeliam matronalis pudoris irreverenter irruant, et conventibus virorum, vel judiciis interesse cogantur. † Sin autem mandatam susceperit, licet maritus sit, id solum exequi debet, quod procuratio emissa præscripserit. Dat. 4 Id. Mart. Adrumeti, Constantino A. et Licinio Cæsare utrisque II Coss. 312. (Ex Cod. Just.)

Imp. Constant. A. ad universos provinciales. Executores a quocumque iudice dati ad exigenda debita ea, quæ civiliter poscuntur, servos aratores, aut boves aratorios (aut instrumentum aratorium), pignoris causa de possessionibus non abstrahant, ex quo tributorum illatio retardatur. Si quis igitur intercessor, aut creditor, vel præfectus pagi (vel vici), vel decurio in hac re fuerit detectus: testimando a iudice supplicio subijgetur. Dat. III. Non. Jun. Sirmii, Constantino A. et Licinio Coss. (312). (Ex Cod. Just.)

Anno Domini 315.

Constantino A. III et Licinio A. III Coss.

DE PETITIONIBUS ET ULTRO DATIS ^c.

Imp. Constantinus A. ad populum. Post alia: De delatoribus jam certa statuimus ^d; quibus si quis contra fecerit, pœnam capitalem excipiet. PP. XV. Kal.

^a Vid. c. 1 super. tit., not.

^b Plenior est subscr. c. 1 sup. tit.

^c 20 om. et post Petitionibus. 15 om. et Delat. 39, 45 et de Delat. Cod. Just. X, 11, de Delatoribus; et X, 12, de Petitionibus bonorum sublatiis. Multi codd. dilatoribus, et hic et in seqq. constt. aut dilatores, etc. Nonn. codd. ultra. Dirksen l. c. p. 315. Cæterum cum in script. h. c. incip. fol. 90^b cod. 4.

^d Go. hic significari putat c. 2 h. t. Ego legem perditam aliquam indicari puto.

Febr. ^aConstantino, A. III. et Licinio III. Coss. (315)^b. A bis. ^a Si quis ab actore^b rerum privatarum nostrarum

DE CENSU SIVE ADSRIPTIONE ^c.

Imp. Constantinus A^d. ad Populum. Quoniam tabularii^e civitatum per collusionem^f potentiorum sarcinam^g ad inferiores transferunt, jubemus, ut, quisquis^h se gravatum probaverit, suam tantum pristinam professionem agnoscat etc. ⁱ PP. i XV. Kal. Febr. ^kRomæ, Constantino A. III^l et Licinio III. ^mCoss. (315).

INTERPRETATIO. Si tabularii aut hi, quibus exactio- nis libri traduntur, ⁿpotentiores voluerint relevare^o et, quod relevaverint, inferioribus addiderint, is qui gravatum se ^pprobaverit, non amplius dissolvat^q, quam secundum censum se ^rostenderit suscepisse.

DE ACTORIBUS ET ^sPROCURATORIBUS ET CONDUCTORIBUS REI PRIVATÆ.

Imp. Constantinus A. ¹ad Philippum Vicarium Ur-

^a Add. Rom. ex c. 4 C. Th. de Censu cit. Err. Go. om. III. post Licinio. Mox Aur. Lugd. Cons.

^b Vid. C. Th. XIII, 1, not. b.

^c Nonn. codd. De Censo aut Cesso; alii om. sive et 15 sive adscriptione. 25 sive discriptione. In cod. 4 et ap. Til. deest h. l. rubrica h. t.; translata est enim ad c. 3 h. t. Cf. Cod. Th. not. s. Cod. Just. De Censibus et Censoribus et Procuratoribus, et Inspectoribus.

^d Nonn. codd. om. A.

^e In cod. 4 v. Quoniam est ultimum fol. 321^a de- letur autem punctis, quia fol. 321^b cum eodem v. inci- pit. In 11 Quoniam tabularii civita om. 20 Qm oms tab.

^f 6, 7, 16, 25 confusione. 10, 11, 18, Go. et Ri^o. conclusionem. 20 supr. lin. collationem.

^g 25 potentiorum. 8 sarcina. 15 sarcinas ad inferiore. Mox 6 transierunt.

^h 10, 18, 21, Sich. ut qui. 12 ut si quis. 14 ut qui suis. 11 de pro se.

ⁱ Sich. Cod. Just. om. etc.

^j 9, 29, 38, 42, 20 supr. lin., L. R. U. Cod. Just. Dat., inprob. Go. Cf. Reland. l. c. p. 290. 30, 34 Accept. 38 V pro XV. c. 4 C. Th. habet PP. XV.

^k 32 Sept. 20 Roma et Constantino.

^l 4 Constantino aa IV. Til.— Ri^o. IV. Go. em. III., quod Be. rec. Vid. Go. ad h. c., not. i, in Chron. p. VI., Ant. Pagium contra Go. disputantem in Crit. ad Ann. Baron. ann. 315 n. 4 et Reland. l. c. Recte Go. emendare, docent cum Br. Al. codd., qui fere omnes habent III, tum c. 4 C. Th. cit. (ubi III. neutiquam IV. c-t), tum Sich. et Cod. Just., 11 II. 30, 38 IV. In 14 om. A. — Coss. et in codd. 24, 32 III.

^m 9, 24, 30, 38 III^{aa} s. ag. Coss. In codd. 30, 33, 34, 36 om. et Lic. III. et in codd. 6, 7, 10, 12, 15, 16, 18, 20, 21, 32, 40, Sich. Cod. Just. om. III.

ⁿ 20 tradantur. 11 exactiones.

^o 9, 11, 45 revelare, et mox 9, 11 revelaverint.

^p 11 add. esse. Supra his pro is.

^q 20 solvat.

^r 6 — 12, 14, 17, 18, 21, 43 om. se. Sive le- gitur suscepisse, sive possedissee, quod 6 — 8, 11, 20, 21, 36, 38, 40, R. Sich. in m. habent, omitti potest se.

^s Ita 4, Til. — Lugd.; rell. ed. om. Et. 14 in ind. rubr. De A. curatoribus et conductoribus rei nostræ. 17, 36, 40 De a. et pr. et c. rei publicæ. 20 De a. et pr. et c. rei publicæ et pr. Etiam Sich. in ind. titul. republicæ. Nonn. codd. om. et, cod. 13 proc. et cond., 25 et et rei private, 28 et conductoribus. Cod. Just. De Conduc- toribus et Procuratoribus, sive Actoribus Prædiorum fiscalium domus Augustæ.

^t Cod. Just. Imp. Valentinianus et Valens AA.

sive a procuratore^c fuerit vexatus, super ejus calum- niis vel deprædationibus deferre querimoniam non dubitat. Quæ^d res cum fuerit comprobata^e, sancimus, ut idem, qui contra provinciale quicumque^f moliri fuerit^g ausus, publice concremetur, quoniam^h gravior pœna constituenda est in hos, qui nostri juris sunt, et nostra debentⁱ custodire mandata^j. Dat. III. ^kNon. Mart. ^lHeracleæ^m, Constantino A. III. ⁿet Licinio III. ^oCoss. (313).

INTERPRETATIO. Quicumque ab actore dominico vel procuratore^r fuerit alicujus injuriæ improbitate^s vexatus, de eorum calumniis vel deprædationibus ad prin- cipem convolare debet^t. Quæ res si potuerit appro- bari^u, eos qui circa provinciales talia^v facere ausi sunt, placuit incendio concremari quia graviores pœ-

^a 32, 39, 43 add. Romæ, recte. 9 Ph. ppm. ver. orbis. 38 pp. urb. 20 om. urb. 10, 18 virum clarum. Cæterum multi codd. Phylippum, sylippum et ut 4 fi- lippum.

^b 4 Acto, sed emend. actore a sec. man.

^c 9 Procuratoribus.

^d 7, 14 Dubitet et quæ.

^e 6—8, 10, 12—14, 16 probata.

^f 4 Quidam, sed rubro col. add. u.

^g 12 Obsuerit.

^h Hæc sententia assuta est c. 4 Cod. Just. cit. gra- vior enim p. etc.

ⁱ 20 Et non adhibent, sed supr. lin. debent.

^j C. 9 Cod. Just. cit. Universi fiduciam gerant, ut si quis eorum ab actore — vexatus fuerit injuriis, super ejus contumeliis vel — querimoniam sinceritati tuæ, vel rectori provinciæ non dubitet, et ad publicæ sententiam vindictæ sine aliqua trepidatione convolare: quæ res cum fuerit certis probationibus declarata, sancimus et edicimus, ut, si in provincialem hanc audaciam quisquam moliri ausus fuerit, publice vivus concre- metur.

^k 24, 34 III.

^l Cod. Just. Jul. Heraclia Valentiano et Valente AA. Coss. (365.) Vic. not. sq. L. R. U. Febr.

^m Plerique codd. Heraclia s. Eraclia. 42 eraclie. 28, 36, 40 eraclio a III et om. Const. 8 om. Heraclæ — et. Go. h. l. investigat, utrum Heraclia sit oppidum Macedoniae, vel Thraciæ, vel Ponticæ, quod apud veteres scriptores commemoratur, an Lucaniæ; sed tamen neutrum esse recte statuit, cum Constantinus hoc tempore Mediolani fuerit. Existimat igitur, Heracliam Gallia civitatem intelligendam esse et aut legendum Mai. pro Mart. aut rectius ponendos consules anni 315 (Constantino IV. et Licinio IV. AA. Coss.), et in Chron. assignat anno 315, quod partim confirmari putarem codd. 24, 32—34, ex quibus 34 Licinio IV Coss., reliqui Const. a IV habent, nisi numeri illi oscitationi potius librorum quam C. Th. deberentur. Memorabile est, quod Go. in Chron. a. 315 add.:

« Forte etiam recte referatur ad an. 319. Licinio male tribuitur ab Morino in hist. Const. p. 361. »

ⁿ 16 V. 20 Constacio. 7 om. A. III, et 10, 12, 14, 18 III. In cod. 17 exc. Const. — Coss. et in cod. 38 A. III. — Coss.

^o 4, 8, 16, 20, 24, 28, 30, 36, 40, Til. — Ri^o, om. III. Sich. add. Cæs.

^p 6, 7, 10, 20, 21, 42, 43, alii codd. vel a proc.

^q 6 probitate.

^r 42 debet.

^s Sich. Cuj. 1 — Lugd. probari.

^t 20 qua re si p. approbare — taliter. 21 provincia- libus.

nam principes constitui voluerunt in eos, qui sui juris sunt, et sua debent custodire mandata ^a.

DE BONIS VACANTIBUS ^b.

Imp. Constantinus ^c A. ad Æmilium ^d V. P. Rationalem ^e. Si quando annotationes nostræ ^f contineant possessionem ^g sive domum, quam donaverimus, et integro statu donatam, hoc verbo ea vis continebitur, quam antea ^h scribebamus, et cum adjacentibus et mancipiis et pecoribus et fructibus et omni jure suo; et ut ⁱ ea, quæ ad instructum possessionis vel domus pertinent, tradenda sint. Dat. VI. Id. Mart. Mediolano ^j, Constantino A. III et Licinio ^k Coss. (313).

DE DECURIONIBUS ^l.

Imp. Constantinus A. ad Evagrium Pf. P. ^m Nemo ⁿ iudex civilium munerum vacationem ^o cuiquam præ-

^a Sich. sunt, ut suaderent custodiri mandata. Cuj. 1, 2, 2^a custodiri.

^b Cod. Just. De bonis vacantibus et de incorporatione.

^c 4, Til. Constantinus. Vid. c. 3 h. tit., not. i. In inser. h. c. incipit fol. 87^a cod. 4.

^d Sec Go. Pyrrhus hic legebat Eumelium s. Eumenium, oratorem Augustodunensem, impr. Go.

^e Ita Be. auct. Go. et Cod. Just.; nam in edd. Til. — Ri^o, v. Rationalem male conjungitur cum ipsa lege (Rationalem si quando). Error jam notatus erat in m. Cuj. 1 — Cuj. 2^a, ubi vero pro V. P. (i. e. virum perfectissimum) substitutum est R. P. (i. e. rei privatæ) hoc recte impr. Go. in comm. Etiam Rein. in m. i. e. privatarum rerum Rationalem. In Cod. Just. add. Rei privatæ post Rationalem.

^f Zirardin. l. c. p. 242.

^g Hinc incip. fol. XII, cod. I, s. totius palimpsesti Taurinensis fol. XXXVI, quod illustrissimus Vesmusius in usum editionis meæ humanitate plane singulari et qua nihil supra mecum communicavit: cui optimo viro debitas gratias agere quidem cupio, nunquam tamen potero beneficii accepti pares magnitudinî. Desinit hoc folium in vv. sæpius habita hor sq. tit. IX, h. lib. c. 2.

^h In cod. 4 deest quam, sed add. ab ant. manu. Cod. Just. ante et nonn. ejus edd. ante conscribebamus. Cf. Go. ad h. c. not. h, qui prop. quamquam antea scribebamus contra P. Fabrum qui em. que ante cum scribebamus.

ⁱ Nonn. edd. Cod. Just. et. Go. recte tuetur ut, sed tamen mavult ut et ea, 1, 4 eaq., sed in cod. 4 rubro col. em. ea quæ.

^j Cod. Just. Mediolani. Morinus de Libert. eccl. Tom. II, c. 12, p. 329 corr. Mai pro Mart., impr. Go. I. Constantio.

^k Recte Be. addi vult III. Aur. Lugd. Cons.

^l Nonn. codd. curionibus; alii add. hoc est de curialis s. curialibus et susceptoribus aut hoc est, ut publicas funciones non secrete sed presentibus aliis suscipiant. Sich. in m. ind. tit. p. 80 Curialibus. Cod. Just. de Decurionibus et filiis eorum et qui decuriones habentur, et quibus modis a fortuna curiæ liberentur.

^m Plerique codd. Const. s. Constant. Evagrii dignitas deest in cod. 4, sed sine ullo lacunæ signo; deest in edd., in Cod. Just. et in permultis Br. Al. codd. Ap. Go. et Ri. lacuna indicatur quinque punctis, tribus ap. Ri^o. Go. et Be. in notis postulant siglum præfecti præet.; id restitui ex codd. 28, 52, 53, 56, 40, ubi add. ppo. Idem siglum latet in scriptura cod. 15, qui Imp. C. (om. A. ad) Evagrio præposito vrbis. 26 ad Vigarium. 54 ad Euarium. 57 ad Euanthum.

ⁿ 20 Nullus, sec. Ri. ex interpr.

^o 15 et vacatio. 26 vacatione.

stare curiali conetur ^a; vel aliquem suo arbitrio de curia liberet. Nam si quis fuerit ejus modi ^b infortunio depravatus ^c, ut debeat sublevari, de ejus nomine ad nostram scientiam referri oportet, ut certo temporis spatio ^d civilium munerum ei vacatio ^e porrigatur ^f. PP. et Id. Mart. Constantino A. III. ^h et Licinio ⁱ III. Coss. (313 i).

INTERPRETATIO. ^k Nullus iudex vacationem indebitam tribuat curiali, nec eum ^l de suo officio studeat liberare. Nam si ita tenuis cujuscumque curialis et ^m exhausta facultas est, ut ei publici oneris ⁿ necessitas non credatur, ad principis jussit ^o referri notitiam.

DE CENSU SIVE ADSRIPTIONE.

Idem A. ^p ad Eusebium V. P. Præsidentem Lyciæ et Pamphyliæ ^q. Plebs urbana, sicut in Orientalibus quoque provinciis observatur, minime in censibus pro capitacione sua conveniatur ^r, sed juxta hanc jussionem nostram immunitas habeatur ^s, sicut etiam sub domino et parente nostro Diocletiano seniore A. eadem plebs urbana immunitas fuerat. Dat. Kal. Jun. Constantino A. III. et Licinio III. Coss. (313).

^a 20 conetur curiali. Cod. Just. om. civilium — conetur, vel.

^b 6, 7, 9, 10, 14, 17, 18, Cod. Just. hujusmodi. 20 in hujusmodi. 25 in furto. 45 om. ejus modi.

^c Rein. cj. depravatus, 8 ut debet.

^d 25 spatium.

^e 7, 16 et vacatio. 9 euacatio. 10, 18 et vagatio. 20 vagacio. 21 et pro ei.

^f In Summ. C. Th. add.: hic etiam, qualiter gesta debeant confici apud municipes. de qua gestorum confectione apud municipes h. l. nihil habetur in C. Th. s. 8, 9, 20, 29, 30, 33, 34, 38, 40, L. R. U. Dat.; sed 8, 42 dat. kal. Mart. 20 data prid. id. Mart. 50 Dat. VI id. mart. et 33, 34. Dat. VI kal. mart. 10, 18 præcepta id. mart. 40 pp. prid. id. mart.

^g 7, 10, 15, 14, 16 — 18 a VI. 15, 20 a III. 8 om. Constant. — Coss.

^h 9, 42 et honorio. 15, 15, 28, 36, 40, Sich. in m. III. 38. II. 6, 7, 10, 14, 16, 18, 20, 31—34, 59, 45 om. III. In cod. 24 add. aa post III. Nonn. codd. om. Coss.

ⁱ Go. 312, an errore ignoro, cum in Chron. plane desit hæc lex.

^k Go. addi vult Lex ista hoc dicit, et ita habet 58; sed tamen iis facile caremus.

^l 20 nec enim. Sich. ne eum.

^m Sich. Cuj. 1 — Lugd. om. et. Mox nonn. codd. facultate.

ⁿ 6, 7, 20, 21, 43, 44 et multi alii codd. Sich. honoris; nonn. codd. honeris.

^o Go. ann.: et γρ. Jus sit: Quanquam istud sustineri potest, jussit, hæc lex scil. 6, 7 jubetur.

^p 4 Id aa. Edd. ante Be. Idem AA., probb. Go. in comm. et Pag. in Crit. ad Annales Baron. ann. 314, n. 40. Cod. Just. Imp. Constantinus A. Recte Be. rep. A., nam quamquam hoc tempore etiam Licinius Augustus fuit, tamen constitutio, quæ utriusque imperatoris, Constantini et Licinii nomen ferat, non præcedit. Non est igitur, quo referatur AA. Neque recordor in C. Th. me ullam reperisse duorum illorum imp. constitutionem. Esse eas in Cod. Just. jam Go. dixit. Cf. e. 8 Cod. Just. de Judiciis (III, 4), c. 2 Cod. Just. Si ex plur. tut. (V, 40), c. 41 Cod. Just. de Liber. causa (VII, 16). Aur. Lugd. Eusebium, q. 4, Til. — Ri^o. Pamphyliæ. Cod. Just. Pamphyliæ, r. 4, Til. conveniantur.

^s Seqq. des. in Cod. Just. Go. Sicut.

DE TESTIMONIALI EX-TRIBUNIS^a ET PROTECTORIBUS.

Imp. Constantinus A. ad Rufinum Pf. P.^b Ferri non potest, in titulo^c militaris laudis irrepere eos qui nec aciem viderint, nec signa perspexerint, nec arma tractaverint. Ideoque si qui ex-protectoribus vel ex-præpositis^d vel ex-tribunis epistolas reportaverint, non habeant privilegium, quod merentur^e. qui ordine militiæ sub armorum labore decurso ad hunc honorem pervenerint. PP. IV. Id. Aug. Sirmio^f), Constantino A. III et Licinio III. ^g Coss. (315).

DE OFFICIO PROCONSULIS ET LEGATI.

Imp. Constantinus^h A. Æliano Proconsuli Africae. Omnes civiles causas et præcipue eas quæ fama celebriores sunt negotia etiam criminalia publice audire debebisⁱ, tertia, vel i tardissime quarta, vel certe quinta die acta conficienda^k jussurus. Quæ omnia legati quoque coercionem commoniti observabunt. Dat. III. Kal. Nov. Treviris, Constantino A. III. et Licinio III. Coss. ^l (315).

DE ANNONA^m ET TRIBUTIS.

Imp. Constantinusⁿ A. ad Proclianum. ^o Præter

^a Cuj. 1 — Lugd. Go. Ri*. ex tribunis. Cuj. 2, 2* Extribunis.

^b Cuj. 1 — Lugd. ppo et codex, Cuj. 2, 2* PPO i. e. Præf. Præf. Go. P. P. O. Ri, Ri*. PP. o. Go. in Chronol. pag. x. cf. Pf. U., non recte. Cæterum codex Rufinus, sed del. s.

^c Go. vult in titulum sive potius in titulos et hoc Reinesius.

^d Aur. Lugd. om. vel ex-præpositis. Cæterum Cuj. 1. Cuj. 2 — Ri*. qui ex protectoribus (ita etiam Aur. Lugd.) vel ex præpositis vel ex tribunis (ita quoque Aur. Lugd.).

^e Reinesius add. nisi. Codex irripere — ordinem militiæ.

^f Ita codex, Cuj. 1 — Ri*. Sed Be. Sirmii. Cum subscr. incipit pagina secunda fol. LXXVII codicis.

^g Go. cf. Constantino A. IV. et Licinio IV. i. e. ann. 315. Vid. etiam Go. in Chron. a. 315. p. 10., qui hanc legem male tribui dicit Licinio a Morino in Hist. Constant. p. 2, p. 361. Deest anni numerus apud Go. — Ri*. Cæterum Aur. Lugd. mend. Licinio.

^h Cl. Constantius, sed in corr. Constantinus.

ⁱ Pu. ex cf. Hu. debes, impr. Schro.

^j 5 Velvel. Cl. Pu. vel[vel].

^k 5 Confectendi.

^l 5 Mendose Constantino aa. XIII. et Licinio IV. consul. Numerus XIII. plane falsus est; neque IV. congruit, quum is annum 315 indicet, quo tempore neque Constantinus Treviris constitit, neque Ælianus proc. Africae fuit, sed Probianus (vid. Go. Prosopogr. v. Ælianus. et Bou. l. c. p. 745). Treviris autem constitit Constantinus a. 313, Coss. Constantino A. III. et Licinio III.; eodem anno Ælianus proc. Africae fuit. Facile ergo poterant librarii in numeris errare et recte Cl. in corr. (nam in ed. habet. Lic. IV.) subscriptionem a. 313 aptavit. Ob easdem rationes jam Go. vult c. 1 et 2 supra commemoratas ad a. 315 revocari, quæ cum ita eodem fere die atque hæc const. datae sint, sine dubio omnes unius majoris in Cod. Th. disceptæ constitutionis lacinæ sunt. Cæterum Cl. Pu. A[A].

^m Cod. Just. de Annonis et tr. Nonn. codd. tribus pro tributis, quod ortum est ex comp. trib. Alii De annonæ tr. 4 tributis, sed em. rubro colore tributio.

ⁿ Vid. not. i. Mendose Aur. Lugd. Constantinus.

^o Dignitas deest, neque Go. Probianum Proconsul. Afr. (vid. c. 3. C. Th. de Appel. XI, 30) pro Procliano legi vult, quem propter Arsacis regis in hac

A privatas res nostras et ecclesias catholicas et domum clarissimæ memoriæ Eusebii, ex-consule et ex-magistro equitum et peditum, et Arsacis, regis Armeniorum, nemo ex nostra jussione præcipuis emolumentis familiaris juvetur substantiæ. Datianus enim, vir clarissimus, patricius, qui hanc olim gratiam fuerat consecutus, auferri sibi id cum tanta instantia depoposcit, cum quanta alii poscere consuerunt. Ideoque^a omnes pensare debent, quæ manu nostra^b delegationibus adscribuntur, nihil amplius exigendi^c. Nam si qui vicarius aut rector provinciæ aliquid jam cuiquam crediderit remittendum, quod aliis^d reniserit, de propriis dare facultatibus compelletur. Dat. XV. Kal. Jul. Constantinopoli^e, Constantino A. IV et Licinio IV ^f Coss. (315 ?).

B lege commemorationem præfectum præt. Orientis fuisse censet. Go. secutus est Beck. Nominatur Proculianus tribunus et Magister officiorum in c. 1 C. Th. de Distr. pign. (XI, 9), quare Rein. hic legi vult Proclianum trib. et mag. off., non male; nam etiam Cod. Just. habet Proclianum.

^a Cum v. Omnes inc. c. 4 Cod. Just. cit.

^b Cod. Just. manus nostræ. Sed recte se habet nostra scriptura sec. Go.

^c In Cod. Just. add. vel remittendi potestatem esse, quæ vv., cum a veteribus Cod. Just. libris mss. absint, delenda esse jam Cujacius in Comm. ad c. 4 Cod. Just. cit. l. c. p. 248, Contius et Go. existimaverunt. Cf. Dirksen l. c. p. 497. Mox Cod. Just. quis.

^d Cod. Just. alii.

^e Irrepsisse in h. l. nomen urbis, jam Go. vidit; nondum Constantinopolis erat. Ortus est error ex imperatoris nomine. quod sequitur. Recte in Cod. Just. omn. Constantinop.

C ^f Recte Vales. subscriptionem falsam esse dicit, nolo autem cum eo hac sola de causa, quod Arsacis mentio sit. Constantio legem tribuere, cum immunitatem, quæ ecclesiis catholicis hæc lege datur, sustulerit Constantius. Vid. c. 45 C. Th. de Episc. (XVI, 2) et Go. in comm. h. c. Evertitur etiam Val. em. series constitutionum a C. Th. conditoribus observata. Neque Go. sententia certa est hærentis in Eusebii, Arsacis et Datiani mentione, quorum nomina in Constantii tempora incidunt. Rationem dubitandi non video. Committunt Val. et Go. eum errorem, in quo sæpe veterum scriptorum editores versati sunt et adhuc versantur, qui si quod nomen inveniunt, quod non omnino certum est neve cum tempore, de quo in libro agitur, concinere videtur, componendarum rerum studio ducti, verba scriptoris et tempora sursum deorsum evertere malunt, quam non constare de nomine confiteri. Jam vero idem Valesio et Go. hoc loco accidit; nam Eusebius cum Rufino a. 311 consul suffectus fuit (vid. Go. in comm. et Reland. l. c. præf. p. 16), Arsaces autem, ut ipse Go. concedit, commemoratur imperante Constantino M., neque Datiani nomen Constantini ætate plane incognitum est, et quamquam Datianum illum, qui hic nominatur, apud reliquos hujus ætatis scriptores, quotquot pervolutavi, non inveni, hoc tamen non tanti est, ut ea sola de causa contra rationem C. Th. constitutionum ordo turbetur. Sæpe apud veteres ejusdem quidem nominis, sed diversi temporis reperiuntur clari viri, quos si quis omnes in unum conflaret, profecto monstrum horrens dictu efficeret. Non secus hic. Est igitur hæc constitutio Constantini lex.

D An data sit iis consulibus, qui hic nominantur, quæri quidem potest, neque vero affirmari, cum recentior esset. c. 2 h. t., quam ad annum 315 pertinere ex locis in nota super. cit. apparet. Ne igitur ordo et series constitutionum pervertatur, hanc quoque c.

Idem A. ad Ælianum Proconsulem Africæ. ^a Possessores cum satisfecerint publicæ collationi, cautiones suas ad tabularios publicos deferant, ut eas tabularii sive sexagenarii ^b, periculi sui memores, suscipiant a collatoribus, ipsas species quæ debentur ex horreis suis ad civitates singulas per menses singulos perlaturis, ne illatio tributorum ex solis apochis ^c falsis vel imaginariis cognoscatur, etc. *Dat. Kal. Nov. Treviris, Constantino A. IV et Licinio IV. Coss. (315^d).*

DE EXACTIONIBUS^e.

Imp. Constantinus A. ad Ælianum Proconsulem f Africæ. Post alia: Ducenarii et centenarii sive sexagenarii non prius debent aliquem ex debitoribus convenire, quam a tabulario civitatis nominatim breves ^g accipiant debitorum. Quam quidem exactionem sine ^B omni fieri concussione oportet ^h, ita ut, si quis in iudicio questus, quod indebite ⁱ exactus est, vel aliquid inquietudinem sustinuit, hoc ipsum probare potuerit, severa in exactores sententia proferatur. *Dat. Kal. Nov. Treviris, Constantino A. IV i, et Licinio IV. Coss. (315).*

DE EPISCOPIS, ECCLESIIS ET CLERICIS ^k.

Imp. Constantinus A. ....^l Hæreticorum factione comperimus Ecclesiæ catholicæ clericos ita vexari, ut nominationibus seu susceptionibus aliquibus, quas publicus mos exposcit, contra indulta sibi ^m privilegia prægraventur. Ideoque placet, si quem tua gravitas invenerit ita vexatum, eidem alium ⁿ surrogari, et

anno 315 (*Constantino A. III et Licinio III*) datam esse contendo.

^a Cum v. *Possessores* incipit codicis 4 folium 125^b.

^b Til. — Lugd. sexagenarii.

^c 4 apochis et ita sæpe, quod semel memoro.

^d Go. in Chron. h. c. transferri ad ann. 315, recte. Cum Go. consentii Bou. l. c. p. 745. Aur. Lugd. Cons.

^e Cod. Just. *De Exactoribus tributorum.*

^f 4 PU. Til. — Lugd. P. V. In Cuj. 2 tacite ex Cod. Just. rest. *Procons.*, recte. Cf. c. 1 C. Th., de Prætor. (VI, 4), not u et infra XI, 16, 1, not. m Cod. Just. om. *Post alia.*

^g Cf. c. ult. C. Th. de Off. com. sacr. larg. (I, 10), not. e.

^h Hinc incip. fol. 137^a codicis 4. Seqq. om. in Cod. Just.

ⁱ 4 *questus quod indebite*, sed puncto supra add. om. *indebite.*

^j Ga. III. Vult autem *Const. A. III. et Licinio III. Coss. (315)*, quibus coss. h. c. profert in Chron. p. VII. Vid. c. 1 C. Th. de Off. proc. (I, 12), not. i et Go. in Protopogr. v. *Ælianus*. Cod. Just. *Treveris.*

^k 11 vel clericis. 15 om. ecclesiis. Nonn. Br. Al. codd. *de Episcopis, et clericis et ecclesiis*. Cod. Just. lib. I. tit. 2 *de Sacrosanctis ecclesiis et de rebus et privilegiis earum* et tit. 3 *de Episcopis, et clericis, et orphanotrophis, et xenodochis, et brephotrophis, et ptochotrophis, et sacerdotibus, et monachis, et privilegiis eorum, et castrensi peculio, et de redimendis captivis, et de nuptiis clericorum vetitis seu permissis.*

^l 4, Til. — Cuj. 2*. Ri. — Be. nullum ferant lacune signum. Go. h. c. rectori provincie inscriptam habere putat et Anulino quidem Proconsuli Africæ.

^m Go. ibi et infra Ri. *palcet pro placet*. mendose.

ⁿ Fol. 393^b cod. 4.

A deinceps a supra dietæ religionis hominibus hujus modi injurias prohiberi. *Dat. prid. Kal. Nov. Constantino A. III. et Licinio III. a et Coss. (315^b).*

DE PŒNIS.

Imp. Constantinus c A. ad Catulinum. ^d Qui sententiam laturus est ^e, temperamentum hoc teneat, ut non prius capitalem in quempiam promat severamque sententiam, quam in adulterii, vel homicidii, vel maleficii crimine ^f aut sua confessione aut certe omnium, qui tormentis vel ^g interrogationibus fuerint dediti, in unum conspirantem concordantemque ^h rei finem ⁱ convictus sit, et sic in objecto flagitio deprehensus ^j, ut vix etiam ^k ipse ea, quæ ^l commiserit, negare sufficiat. *Dat. III. m Non. Nov. Treviris n. (315°).* *Acc. XV. p Kal. Maii q Hadrumeti r, Volusiano s et Aniano t Coss. u (314).*

INTERPRETATIO. *Judex criminis non ante sententiam proferat capitalem, quam aut reus ipse fateatur, aut convictus vel per x innocentes testes vel per conscios y criminis sui aut homicidium aut adulterium*

^a 4 add. C et edd. Cæs. s. C. Be. ann. : « del Cæs., nec enim Lic. Cæsar, sed Aug. intelligendus. » Recte et consentientibus codd. 15, 50, 51, quare a me deletum est Cæs.

^b Lab. 315.

^c Til. *Imp. Constantinus. Be. Constantius, mendose.*

^d Fol. 55^a cod. 4. Sec. Rein, et Be. add. ex codd. Just. *Proc. Afr. Contra Go. Catulinum* propter oppidum *Hadrumetum*, quo lex accepta est, hoc anno consularem Byzacenæ, insequentem demum anno proconsulem Africæ fuisse putat. Vid. Go. ad h. c., not. b. Offendit, quod etiam in rell. cum h. c. conjugendis legibus dignitas excidit. Quare eam in Cod. Just. aliunde suppletam esse statuo. 4. Till. — Be. *Catulinum. Cf. Cod. Theod. II, 1, 1, not. o. 10, 18 Catulinum. 15 A. Catulino. 26 Catholinum. 17, 28. 40 om. ad. Cat.*

^e 6, 7, 10, 12 — 14, 18. *daturus.*

^f Ita recte Be. ex Cod. Just., quocum consentiunt 16, 20, 7, 12, 14 *crimina ut sua. 8 crimina daturus ut sua. Rell. crimen. 20 cr. aut in sua.*

^g 15 *aut.*

^h 6—8, 12, 14, 16 *concordantemque. 6 sec. Ri. in unum spirantem. 20 concordantem conspirantemque. Sich. conspirantes concordantesque, ut inverso ordine 2) supr. lin. Cod. Just. conspirante concordanteque. Go. ej. conspirantium, concordantiumque.*

ⁱ 6—8, 12, 16, Go. *fine. 10 finē victus.*

^j 15 *Sic in flag. depr. obi.*

^k Cuj. 2—Ri*. *jam. 15 om. ipse.*

^l Sich. in m. *qui.*

^m 7, 8, 10, 12, 14, 15, 18, 21, 24, 27, 30, 32, Sich. III. L. R. U. V. 17, 40 om. III. et 15 III. — XV.

ⁿ 58 *Rav. 42, L. (?) ap. Be. Ravem.* Plerique codd. *Triu.*, alii *trium pro triu. 20 triverim.* Cod. Just. *Treveris. 8. om. Trev.—Hadr. et et Ann.*

^o Annum, quo data est lex, om. edd. et Cod. Just. etsi jam Go. et Be. eum flagitant.

^p 10, 18 V. 21 XII. 15 om. *Acc. — Hadr.*

^q Go. in Chron. em. *Mar.*

^r Codd. fere omnes *adrometo. 38 atromitti. 42 atromitti.* Sich. *Adrumeti. 4 Hadrumet.* et add. i rubro col.

^s Plerique codd. *Volusiano.* Be. add. vult II.

^t 12 *Aniano. 10, 18, 20, 21, 38, 40, alii codd. et Cuj. 2—Ri*. Aniano, impr. Be. Sich. Anieno.*

^u Aur. Lugd. *Cons.*

^v 6, 7, *discutens.*

^x Sich. *vel convictus aut per.*

^y Sich. *conscientiam.*

aut maleficium commississe manifestius ^a convincatur. A Hadrumeto ^a, Volusiano ^b et Anniano ^c Coss. ^d (314).

DE APPELLATIONIBUS.

Imp. Constantinus A. ^b ad Catulinum ^c. Post alia : Minime fas est, ut ^d in civili negotio libellis appellatoriis oblati ^e aut carceris cruciatus ^f aut cujuslibet injuriæ genus seu tormenta vel etiam contumelias ^g perferat appellator ^h; absque his criminalibus ⁱ causis, in quibus, etiamsi possunt ^j provocare, eum tamen statum ^k debent obtinere, ut post ^l provocationem in custodia ^m perseverent ⁿ. Ea custodita moderatione, ut eorum provocaciones recipiantur ^o, qui easdem non a ^p præjudicio interposuisse noscuntur aut etiam ante causam examinatam et determinatam, sed universo negotio peremptoria præscriptione ^q finito, vel ^r per cuncta membra decurso ^s, contra judicem ^t interpositæ esse noscantur ^u etc. Dat. III. v Non. B Nov. x Treveris ^y (313). Acc. XV. z Kal. Maii ^{aa}

^a 6, 7 manifestum est. 20 cognoscatur, sed supr. lin. em.

^b Br. Al. codd. Sich. Cod. Just. Imp. Constantinus A., sed 8 Impr. A.

^c 4, Til. — Be. Catullinum. Br. Al. codd. Catulinum, ut Sich. Cod. Just. Catolinum, Catholinum; solus 15 A. Catolino. 28, 36, 40 om. ad. Cat. et nonn. codd. Post alia. Vid. Cod. Theod. II, 1, 1, not. o et IX, 40, 1, not. c.

^d 12 om. ut.

^e 26 om. oblati. Sich. appell. lib. obl.

^f In cod. 4 ita scriptum est cruciatus, ut literæ u et s in syllaba tus confundantur, itaque prima specie legi possit cruciatis. Perspicuitatis causa correctum est rubro colore tus. 10, 18 cruciatus ad cujuslibet. 26 cr. aut cuilibet.

^g 20 tormenta sive cont.

^h 20 supra lin., 26 appellatus.

ⁱ Fol. 181^a cod. 4. Go. ann. : Aliter atque in criminalibus, etc. 20 preter his crimin.

^j In cod. 15 add. rei. Cod. Just. provocare possit. — debet — perseveret. 26 in quid e possint probare.

^k 4, 12 statutum. In cod. 4 rubro col. em. statum.

^l Go. ann. : ut et post. 9 post provocatione.

^m In Cod. Just. add. si fidejussoris idonei copiam non habeat. 16 in custodiam.

ⁿ 6 perseverint. Vid. supra not. e. Seqq. des. in Cod. Just. 12 pers. et a c. 16 ea custodia.

^o 20 supr. lin. respiciantur. 26 rapiatur.

^p 8, 12, 14, 15, 17 om. a. 9 non a pr. 10, 13, 18 non ad præjudicium. 20 qui eadem dona præjudicio. 26 qui eas non.

^q 4, 12, 15, Sich. — Lugd. Cuj. 2, 2^{*} in Corr. præscriptione. 9, 12, 20, 21, 26, Cuj. 2 — Ri^{*}. perscriptione. Be. perscriptione; rell. codd. proscrizione s. proscipitione. Go. interpretatur perscriptione : id est sententia; neque tamen male se habet præscriptione. Cæterum D perspicuum est. perscriptione irrepsisse errore in Cuj. 2 et ex ea in rell. edd. 20 finita.

^r 26 om. vel. et 8, 12 per. 18 ut per.

^s 6 — 8, 12, 14, 16, 17, 21, Sich. discusso. 9, 18, 26 discusso. 10 discusso. 20 decursa.

^t 15 om. contra judicem. Mox. nonn. codd. interposita.

^u 6 — 8, 10, 12, 15, 16 — 18, Sich. noscuntur. Sich. om. etc. ut nonn. codd. Br. Al.

^v 6 — 8, 10, 12, 15, 17, 18, 20, 21, 27, 28, 33, 36, 38, 40, Sich. L. R. U. IV.

^y Apud Sich. excidit Nov.

^z Br. Al. codd. Trü., Trineris, Treueris. 12, 28, 36, 40 om. Trev. et 8 Trev. — Hadr. Annum apposui jub. Go. et Be.

^{aa} 30, 35 X. 20 aug. cc XVI. 28, 36, 40 om. XV.

20 mard. 40 mad. Go. in. Chron. em. Mar. Cf. Cod. Theod. IX, 40, 1, not. nn.

INTERPRETATIO. Ista lex hoc præcipit ^e, non debere appellantem aut carceris custodia aut cujuslibet injuriæ ^f afflictione constringi, exceptis tamen criminalibus causis ^g, in quibus similis accusantem et accusatum conditio pænæ custodiaque ^h constringit : et eorum appellationes dicit debere recipi, sed ita, ut qui appellaverit, in custodia teneatur ⁱ, quo usque ad alium judicem crimina objecta perveniant, ut discussis ad integrum omnibus, aut de absoluteione aut de ^k damnatione accipiat sententiam finitivam ^l.

QUORUM APPELLATIONES NON RECIPIANTUR ^m.

Imp. Constantinus A. ad Catulinum ⁿ. Moratorias dilaciones frustratoriasque ^o non tam appellationes quam iudificationes admitti non convenit. Nam sicut bene appellantis negari ^p auxilium non oportet ^q, ita his, contra quos ^r merito judicatum est, inaniter provocantibus differri ^s bene gesta non decet ^t. Unde cum homicidam vel adulterum vel maleficum ^u vel veneficum, quæ atrocissima crimina ^v sunt, confessio propria vel dilucida ^x et ^y probatissima veritatis questio ^z probationibus atque argu-

^a 4, Til. — Ri^{*}. Hadrumeto. Be. Hadrumeti. 15, 21, adrumeto. 10, 18 adrumetulos. 16 adrumetu. 6 adrumetii. 7, 14 et multi alii codd. Sich. Adrumeti. 28, 36, 40, 45, 44 adrumito, 20 Itoma.

^b Plerique codd. Volusiano. 20 volociano. Recte Be. addi vult II.

^c 8 om. et Anniano. 32 et Anniano. 20 annoniano; rell. Br. Al. codd. fere omnes et Cuj. 2 — Ri^{*}. Aniano.

^d Plurimi codd. om. Coss.

^e Nonn. codd. Lex ista hoc præcepit.

^f 42, Aur. Lugd. injuria.

^g 6, 7 singulis.

^h 20 custodiaque. Edd. constringet.

ⁱ 20 appellaverint — teneantur.

^j 10, 18 perveniantur. 21 pervenient.

^k Nonn. codd. om. de.

^l Go. em. definitivam, sed omnes codd. finitivam.

^m Cod. Just. recipiuntur.

ⁿ Nonn. codd. Catolinum. 15 Catolino. 4, Til. — Be. Catullinum. Vid. Cod. Theod. II, 1, 1, not. o. Dignitas deest in omnibus codd. Vid. Cod. Theod. IX, 40, 1, not. c.

^o 6, 7, 10 frustratoriasque. 9 prostratoriasque. 15 frustrationesque. 16 frutatoriasque. 18 frustratoriasquem.

^p 8, 25 negare, 20 denegare. Paulo ante 14 sicut boni.

^q 9 non potens. 16 non poterit. 14 oportet nisi his.

^r 6 — 8, 14, 16, 17, 20, 21, Sich. quos contra et 20 meritum.

^s 20 provocantur deferri. Etiam 9 deferri.

^t 6, Sich. debent. 16 det.

^u 21 homicida et 20 veneficia. Sich. om. vel mal, 15 vel venef., Go et Ri^{*}. vel adult. Deinde Ri^{*}, Maleficium, vel Veneficiium.

^v Br. Al. codd. Sich. Cuj. 2, 2^{*} facinora.

^x 6 — 8, 10, 14, 16 — 18, 21, R. Adlucida. 20 adlucidam et probatissimam veritatem. Sich. lucida.

^y Ita Be. ex Sich. Cuj. 2, 2^{*}, quibuscum conveniunt 6, 7, 12 — 17, 20, 21, 25, 30. Cod. 4, Til. — Lugd. exprobatissima. Go. — Ri^{*}. ex probatissima. Go. mavult et exploratissima. ^z ut prob. 10, 18 vel prob. R. vel ex prob. 8 om. et. Ne offendas in vv. probatissima probationibus. Vid. c. 4 h. t. manifestis probationibus adulterio probato.

^z 16. questionibus.

mentis detexerit ^a, provocaciones ^b suscipi non oportet ^c, quas constat non refutandi spem ^d habere, quæ gesta sunt, sed ea potius differre tentare ^e. Qui ^f de variis litibus causisque dissentiunt, nec temere ^g, nec ab articulis præjudiciisque ^h, nec ab his, quæ juste judicata sunt, provocare debent. Quod si reus ⁱ in homicidii ^j, vel maleficii, vel adulterii, vel veneficii crimine partem ^k pro defensione sui ex testibus quæstioneque proposita possit arripere, parte ^l vero obrui accusarique videatur, tunc super interposita ^m appellatione ab eodem,

^a 15 Detrazerit. 21 detecta sunt.

^b 9 provocatis. 12 probationes. Sich. appellationes.

^c Fol. 206^b cod. 4, 21, Sich. add. et.

^d Sich. in m. speciem. 8 om. spem.

^e 15 temptare differre; nonn. codd. deferre.

^f 4, 6—8, 10, 12, 14, 16—18, 21, 23, 50, Sich. qui. 9 q.; pauci igitur codd. quæ, ut ab ant. man. corr. est in cod. 4 et ex eo transit in edd. Til.—Be. Go. ann.: « Sequens sententia corrupta est, et forte etiam irreptitia: nisi putemus hæc verba ita reformanda, etc., (id est et cætera) quæ de variis litibus causisque disserantur: ut ita sint hæc verba Codicis Theod. rescantium ex integra constitutione quæ adhuc titulum minus facerent. » Restitui Qui cum suadentibus codicibus, quorum optimi et vetustissimi qui habent. tum suadent sententia loci; necessario enim vv. Qui—dissentiunt trahenda sunt ad sqq. nec—debent: qua de causa punctum posui post tentare et pro puncto, quod in edd. Go.—Be. post dissentiunt additum est (dissentiunt. Nec), minus plenam interpolationem revocavi.

^g 10, 12, 18 ne tem. 20 nec timore, sed supr. lin. temere.

^h 20 præjudicibusque nec ab eis. Nonn. codd. præjudiciis quæ, alii et supra et hic hiis, ut Sich.

ⁱ 20 rei et om. in, impr. Ri.

^j 4 homicidii; a libr. add. ci.

^k 15 hom. vel ad. vel mal. (om. vel venefici) crim. partem. 20 partem et mox quæstionique.

^l Ita 4, 15, Til.—Be.; 6—8, 15, 20, 21, Sich. partem; rell. codd. partem. Neque hoc falsum est.

^m Ita Br. Al. codd. fere omnes, Sich. Be. jub., Go., recte. 4, 15, Til. Cuj. 1. Cuj. 2, 2° superimposita. Aur. Lugd. super imposita. Go.—Ri^o. super imposita. 25 superposita. 20 tunc om. super interpositam appellationem. Conjecit Go. etiam insuper posita. Sæpe in fontibus juris interposita appellatio dicitur; impositam appellationem dici non recordor. Mox in cod. 15 om. sibi.

EDICTUM PRO RELIGIONIS LIBERTATE.

(Ex Euseb. Hist. Eccl. x, 5.)

Ἡδὴ μὲν πάλοι σκοποῦντες τὴν ἐλευθερίαν τῆς θρησκείας οὐκ ἄρνησιαν εἶναι, ἀλλ' ἐνὸς ἐκάστου τῆ διακοίᾳ καὶ βουλήσει ἐξουσίαν δοτέον τοῦ τὰ θεῖα πράγματα τηρεῖν κατὰ τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν, ἕκαστον ἐκεκλειμένον, τοῖς τε χριστιανοῖς, τῆς αἵρέσεως καὶ τῆς ἡρεσκείας τῆς ἐκωντῶν τὴν πίστιν φυλάττειν. ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ καὶ διάφοροι αἵρέσεις ἐν ἐκείνῃ τῇ ἀντιγραφῇ, ἐν ἧ τοῖς αὐτοῖς συνεχωρήθη ἡ τοιαύτη ἐξουσία, ἐδόκουν προστεθεῖσθαι σαφῶς, τυχὸν ἴσως τινὲς αὐτῶν μετ' ἄλλων ἀπὸ τῆς τοιαύτης παραφυλάξεως ἀνεκρούοντο· ἵπτις εὐτυχῶς ἐγὼ Κωνσταντῖνος ὁ Ἀύγουστος, κἀγὼ Λικίνιος ὁ Ἀύγουστος, ἐν τῇ Μεδιολάνῳ ἐληλύθειμεν, καὶ πάντα ὅσα πρὸς τὸ λυσιτελεῖν καὶ τὸ χρήσιμον τῷ κοινῷ δόξασθαι, ἐν ζητήσει εἰσχομεν, ταῦτα μεταξὺ τῶν ἡμετέρων ἄπαντα ἰδοῦμαι ἐν πολλοῖς ἄπασιν ἐπωφελεῖ εἶναι. ἄλλων δὲ ἐν πρώτοις διατάξαι ἐδογματίσαμεν, οἷς ἡ

PATROL. VIII

A qui sibi magis, quæ pro se ^a faciant, testimonia prodesse debere affirmat, quam ea, quæ adversus ipsum ^b egerint nocere, deliberationi ^c nostræ plenum arbitrium relinquatur ^d. *Dat. III. o Non. Nov. Treveris f. (313). Acc. XV. Kal. Maii e Hadrumenti h, Volusiano i et Anniano Coss. (314).*

INTERPRETATIO. In civilibus causis vel levioribus criminibus, quæ legibus non tenentur inserta, appellationi ⁱ constituta legibus dilatio præstanda est, et suspendenda est per appellationem sententia ^k judicantis. At vero homicidis, adulteris ^l et reliquis, quos lex ista comprehendit, si convicti confessique fuerint, et appellare voluerint, dilatio denegetur, sed statim in manifestis criminibus convicti ^m iudicis sententia proferenda, aut ⁿ certe de magnis criminibus et majoribus personis ad principis est notitiam deferenda ^o.

^a 20 posse pro pro se.

^b Sich. ipsam. 18 noscere pro nocere.

^c Nonn. codd. deliberationis. 14 liberatione.

^d 15 relinquatur arbitrium.

^e Ita 24, 27, 28, 34, 36, 40; rell. codd. et edd. IV, impr. Go., qui ex c. 1 et 2 cum hac c. conjungendis reponi vult III.

^f Nonn. codd. Treveris, Triveris. 4, Til.—Lugd. om. Trev.—Maii. 20 Acc.—Hadrum., 8 Trev.—Hadrum. et Cuj. 2—Ri^o. Trev., sed Go. add. in not. Deest etiam ann. 313 in edd. Go.—Be.

^g Go. in Chron. vult Mar. et hoc habet 32. Nonn. codd. Mad. Vid. c. 2 cit., not. u. 28, 36, 40 om. Maii. L. R. U. Dat. XV. Kal. Mad.

^h Nonn. codd. adrometo, alii Adrumeto, ut Sich., alii denique Arometo.

ⁱ B. add. in not. II. Nonn. codd. Volosiano et mox Aniano, ut Sich. Cuj. 2—Ri^o.; 6—8, 10, 18, 34 om. et Anniano.

^j 6—8, 10, 18, 20, alii appellatione. Hæc videntur ab interprete addita esse, cum in ipsa lege desint, nisi fortasse explicant vv. legis Nam—oportet. Cf. Car. de Savigny l. c. Tom. I, 262. not. 27 (ed. I.); 305, not. g (ed. II).

^k Cuj. 2, 2° sententiæ.

^l Sich. Cuj. 1—Cuj. 2° homicidiis, adulteriis, ut nonn. Br. Al. codices. 6, 7 Ad pro At. Sich. om. quos.

^m 6—8, 10, 18, 20, 21, 42, 43, alii convictus.

ⁿ Hanc interpretationem Go. falsam esse dicit.

^o 42 def. est notitiam.

D Jamdudum quidem, cum animadverteremus non esse cohibendam religionis libertatem, sed uniuscujusque arbitrio ac voluntati permittendum, ut ex animi sui sententia rebus divinis operam daret, sanximus cæteri omnes tum Christiani, sectæ ac religionis suæ fidem atque observantiam retinerent. Sed quoniam in eo Rescripto quo hæc facultas illis concessa fuerat, multæ ac diversæ sectæ diserte ac nominatim additæ videbantur, quidam eorum ob hanc fortasse causam paulo post ab hujusmodi observantia destiterunt. Quamobrem, cum nos, Constantinus ac Licinius Augusti, felicibus auspiciis Mediolanum venissemus, et quæcumque ad commodum utilitatemque Reipublicæ pertinebant, sollicitè inquireremus; inter cætera quæ universis multifariam profutura judicavimus; seu potius præ reliquis omnibus hæc constituenda

4

πρὸς τὸ θεῖον αἰδῶς τε καὶ τὸ σέβας ἐνείχεται. τοῦτ' ἔστιν ὅπως δῶμεν καὶ τοῖς χριστιανοῖς καὶ πᾶσιν ἐλευθέρων αἰρέσεων, τοῦ ἀκολουθεῖν τῇ θρησκείᾳ ἣ δ' ἂν βουληθῶσιν. ὅπως ὁ, τί ποτὲ ἔστι θεϊότης καὶ οὐρανοῦ πράγματος, ἡμῖν καὶ πᾶσι τοῖς ὑπὸ τὴν ἡμετέραν ἐξουσίαν διαγούσιν εὐμένεις εἶναι δυναθῆ. τοῖνυν ταύτην τὴν βούληξεν τὴν ἡμετέραν, ὑγιεινῶ καὶ ὀρθοτάτῳ λογισμῷ ἐδογματίσαμεν, ὅπως μηδενὶ παντελῶς ἐξουσία ἀρνητέα ἦ, τοῦ ἀκολουθεῖν καὶ αἰρεῖσθαι τὴν τῶν χριστιανῶν παραφύλαξεν ἢ θρησκείαν. ἐκάστῳ τε ἐξουσία δοθεῖν τοῦ διδόναι ἑαυτοῦ τὴν διάνοιαν ἐν ἐκείνῃ τῇ θρησκείᾳ, ἣν αὐτὸς ἑαυτῷ ἀρμόζειν νομίζῃ. ὅπως ἡμῖν δυναθῆ τὸ θεῖον ἐν πᾶσι τὴν εἶμεν σπουδῆν καὶ καλοκαγαθίαν παρέχειν. ἄτινα οὕτως ἀρέσκων ἡμῖν ἀντιγράψαι ἀκόλουθον ἦν, ἐν ἀφαιρέσειων παντελῶς τῶν αἰρέσεων, αἵτινες τοῖς προτέροις ἡμῶν γράμμασι τοῖς πρὸς τὴν σὴν καθούσιν ἀποσταλείσι περὶ τῶν χριστιανῶν ἐνείχοντο, καὶ ἄτινα πάνν σκαυὰ καὶ τῆς ἡμετέρας πραότητος ἀλλότρια εἶναι ἰδοῦναι, ταῦτα ὑφαίρεθῆ, καὶ νῦν ἐλευθέρως τε καὶ ἀπλανῶς ἕκαστος τῶν τὴν αὐτὴν προαίρεσιν ἐσχηκότων τοῦ φυλάττειν τὴν τῶν χριστιανῶν θρησκείαν, ἄνευ τινὸς ὀχλήσεως τοῦτο αὐτὸ παραφυλάττει. ἄτινα τῇ σῇ ἐπιμελείᾳ πληρέστατα δηλώσαι ἐδογματίσαμεν, ὅπως εἰδείης ἡμᾶς ἐλευθέρων καὶ ἀπολελυμένων ἐξουσίαν τοῦ τημελεῖν τὴν ἑαυτῶν θρησκείαν τοῖς αὐτοῖς χριστιανοῖς δεδωκέαι. ὅπερ ἐπειδὴ ἀπολελυμένως αὐτοῖς ὑφ' ἡμῶν κειρωθῆσθαι θεωρεῖ ἢ σὴ καθούσιωσις, καὶ ἑτέροις δεδούσθαι ἐξουσίαν τοῖς βουλομένοις τοῦ μετέρχεσθαι τὴν παρατήρησιν καὶ θρησκείαν ἑαυτῶν. ὅπερ ἀκολουθῶς τῇ ἀσυχίᾳ τῶν ἡμετέρων καιρῶν γίνεσθαι φανερόν ἐστιν, ὅπως ἐξουσία ἕκαστος ἔχῃ τοῦ αἰρεῖσθαι καὶ τημελεῖν, ὅποιον δ' ἂν βουληται θεῖον. τοῦτο δὲ ὑφ' ἡμῶν γέγονεν, ὅπως μηδεμιᾶ τιμῇ μηδὲ θρησκείᾳ τιμὴ μὴ μειωθῆσθαι ὑφ' ἡμῶν δοκοῖ. καὶ τοῦτο δὲ πρὸς τοῖς λοιποῖς εἰς τὸ πρόσωπον τῶν χριστιανῶν δογματίζομεν, ἵνα τοὺς τόπους αὐτῶν εἰς οὓς τὸ πρότερον συνέρχεσθαι ἔθος ἦν αὐτοῖς, περὶ ὧν καὶ τοῖς προτέροις δοθεῖσι πρὸς τὴν σὴν καθούσιωσιν γράμμασι, τύπος ἕτερος ἦν ὠρισμένος τῷ πρότερον χρόνῳ. Ἴν' εἴ τις ἢ παρὰ τοῦ ταμείου τοῦ ἡμετέρου, ἢ παρὰ τινος ἑτέρου φαίνοντο ἡγορακότες τούτους, τοῖς αὐτοῖς χριστιανοῖς ἄνευ ἀργυρίου καὶ ἄνευ τινὸς ἀπαιτήσεως τῆς τιμῆς ὑπερτεθείσης, δίχα πάσης ἀμελείας καὶ ἀμφιβολίας ἀποκαταστήσωσι. καὶ εἴ τις κατὰ δῶρον τυγχάνωσιν εὐλοφότες τοὺς αὐτοὺς τόπους, ὅπως εἰ τοῖς αὐτοῖς χριστιανοῖς τὴν ταχίστην ἀποκαταστήσωσιν οὕτως, ἢ οἱ ἡγορακότες τοὺς αὐτοὺς τόπους, ἢ οἱ κατὰ δωρεάν εὐλοφότες αἰτῶσιν τε παρὰ τῆς ἡμετέρας καλοκαγαθίας, προσέλθωσι τῷ ἐπὶ τόπων ἐπάρχῳ δικάζοντι, ὅπως καὶ αὐτῶν διὰ τῆς ἡμετέρας χρηστότητος πρόνοια γένηται. ἄτινα πάντα τῷ σωματικῷ τῶν χριστιανῶν παρ' αὐτὰ διὰ τῆς σῆς σπουδῆς ἄνευ τινὸς παρακῆς παραδίδοσθαι δεήσει, καὶ ἐπειδὴ οἱ αὐτοὶ χριστιανοὶ οὐ μόνον ἐκείνους εἰς οὓς συνέρχεσθαι ἔθος εἶχον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρους τόπους ἐσχηκέναι γινώσκονται, διαφέροντας οὐ πρὸς ἕκαστον αὐτῶν, ἀλλὰ πρὸς τὸ δίκαιον τοῦ αὐτῶν σώματος, τοῦτ' ἔστι τῶν χριστιανῶν, ταῦτα πάντα ἐπὶ τῷ νόμῳ ἢν προειρήκαμεν, δίχα παντελῶς τινος ἀμφισβητήσεως τοῖς αὐτοῖς χριστιανοῖς, τοῦτ' ἔστι τῷ σώματι αὐτῶν καὶ τῇ συνόδῳ ἐκάστῳ αὐτῶν ἀποκαταστήσαι κελεύσεις.

esse censuimus, quibus divini Nominis cultus ac veneratio contineretur: hoc est, ut Christianis et reliquis omnibus libera facultas a nobis tribuatur quamcumque voluerint religionem consecrandi: quo scilicet quidquid illud est divinum ac cœlestē Numen, nobis et universis qui sub imperio nostro degunt, propitium esse possit. Hanc igitur nostram voluntatem salubri et rectissimo consilio promulgavimus, ut nemini prorsus Christianam observantiam ac religionem sequendi aut eligendi licentia denegetur. Sed unicuique liceat ad eam religionem quam sibi conducere censuerit, animum applicare; quo divinum Numen propensum erga nos studium ac benignitatem in omnibus possit ostendere. Porro consentaneum fuit ut hæc nobis ita placere rescriberemus, quo sublatis penitus omnibus sectis quæ in priore nostra de Christianis epistola ad tuam Devotionem missa continebantur, cum illa quæ prorsus sinistra et a nostra mansuetudine aliena esse videbantur, omnino removeantur: tum ut in posterum quicumque Christianam religionem observandam sibi esse statuerunt, eam libere et constanter absque ulla molestia et impedimento retineant. Quæ quidem idcirco tuæ solertix iudicanda censuimus, ut liberam et absolutam licentiam religionis suæ colendæ Christianis concessam a nobis esse cognoscas. Quod quoniam a nobis simpliciter et absolute illis concessum est, simul etiam aliis observantiam et cultum sectari volentibus, id concessum esse tua Devotio intelligit. Quod profecto temporum nostrorum tranquillitati convenire perspicuum est: ut unicuique liberum sit quamcumque voluerit colendi Nominis rationem eligere atque observare. Atque id a nobis eo factum est, ut ne cui divino cultui atque honori quidquam a nobis detractum esse videretur. Hoc autem amplius in gratiam Christianorum decernimus, ut loca ipsorum in quibus antehac convenire consueverant, de quibus in litteris prius ad Devotionem tuam datis alia erat forma superiori tempore constituta, si qui aut a fisco nostro aut ab alio quopiam ea emisse visi fuerint, ipsis Christianis absque ulla pecunia et sine repetitione ulla super adjecti pretii, incunctanter ac sine ulla ambage restituant; et si qui eadem loca dono acceperint, ut ea protinus Christianis reddant. Quod si qui ea loca emerunt aut donata acceperunt, aliquid a nostra clementia petere velint, ii Præfectum, qui in illa provincia jus dicit, adeant, ut a Nostra Serenitate ratio ipsorum habeatur. Quem quidem omnia protinus sine ulla dilatione corpori Christianorum restitui tua cura ac diligentia oportebit. Et quoniam iidem Christiani non solum ea loca in quibus convenire solebant, sed etiam alia possedisse noscuntur, quæ non privatim ad singulos ipsorum, sed ad jus corporis pertinerent, hæc omnia, post legem a nobis memoratam, absque ulla dubitatione iisdem Christianis, hoc est cuilibet corpori et conventiculo ipsorum restitui jubebis: supradicta scilicet ratione servata, ut qui ea loca absque redditione pretii, sicut dictum est, restituerint, indemnitate suam a nostra benignitate expectent. Atque

in his omnibus supradicto corpori Christianorum operam tuam atque industriam quoad fieri poterit præstare debebis; ut mandatum citissime perficiatur, quo in hoc etiam communi et publicæ tranquillitati a nostra clementia consulatur. Hac enim ratione, sicuti jam diximus, Dei erga nos cura ac benevolentia, quam in multis jam negotiis experti sumus, firma ac stabilis perpetuo permanebit. Porro, ut hujus legis ac beneficentiæ nostræ sententia ad omnium notitiam perferri possit, has litteras nostras ubique proponi, et ad eunctorum cognitionem pervenire conveniet, ne benignitatis nostræ constitutio quemquam omnino latere possit.

Anno Domini 314.

Volusiano et Amiano Coss.

AD LEGEM JULIAN MAJESTATIS.

Imp. Constantinus A. ad Maximum Pf. U^a. Si quis alicui majestatis crimen intenderit cum in^b hujusmodi re convictus^c minime quisquam^d privilegio dignitatis alicujus a strictiore^e inquisitione^f defendatur^g, sciat, se quoque tormentis esse subdendum^h, si aliis manifestis indiciis accusationemⁱ suam non potuerit comprobare. Cum eoⁱ, qui hujus^j esse temeritatis deprehenditur^k, illum^m quoque tormentis subdi oportetⁿ,

^a Sec. Be. potius Volusianus h. t. Pf. U. fuit et fort. Maximus Pp. U., aut quod Go. vult Pf. P. Klenzius l. c. p. 65 Maximum aut Propræfect. Urbi aut Vicarium fuisse existimat. Quominus cum ego Vicarium fuisse putem, prohibeor vv. versusum XXVIII—XXX. Constantinianæ legis, quos vide supra. Ap. Kl. suppl. inscriptio legis, sed sine dignitatis siglo.

^b Kl. in suppl. om. in.

^c Edictum Constantini ejus modi objectis et deest re. Vid. Kl. l. c. p. 69.

^d Edictum Constantini quemquam privilegium.

^e Ita Cod. Just. et Edictum Constantini, quod tamen strictiori; Be. ab strictiore. Rell. edd. ex cod. & strictiore s. ad strictiore, mendose.

^f Cum literis ne inc. fol. 41^a cod. 4.

^g Edict. Const. tueatur.

^h Sqq. usque ad v. comprobare ap. Til.—Ri^o. undis inclusa sunt.

ⁱ Edict. Const. sec. apogr. in Ambros. codice: indiciis..... ut argumentis accusationem.

^j Edict. Constant. cum in eo. & tum eo. sed ab an-
t. man. corr. cum eo. Cæterum ante Cuni plene a me interpunctum est, et quia hoc factum erat, commate solo post deprehenditur, quam interpungendi rationem Cujac. in Comm. ad Cod. Just. l. c. primam prop., Kl. probavit l. c. p. 65, Go. autem in ann. vituperat, vv. qui h. esse tem. deprehenditur ad rem majestatis referens. In edd. Till.—Be. scriptum est comprobare, cum eo — deprehenditur. Illum.

^k Cod. Just. hujusmodi.

^l Edict. Constantini sec. cod. Ambros. dipræhendatur. Cod. Just. reus deprehenditur. Go. ej. reprehenditur.

^m Edict. Const. illud.

Α τοῦ προειρημένου λογισμοῦ δηλαδὴ φυλαχθέντος, ὅπως αὐτοὶ οἱ τινες τοὺς αὐτοὺς ἄνευ τιμῆς, καθὼς προειρήκαμεν, ἀποκαθιστώσι, τὸ ἀζήμιον τὸ ἑαυτῶν παρὰ τῆς ἡμετέρας καλοκαγαθίας ἐπιζοιοῦν. ἐν οἷς πᾶσι τῷ προειρημένῳ σώματι τῶν χριστιανῶν τὴν σπουδὴν δυνατώτατα παρασχεῖν ὀφείλεις, ὅπως τὸ ἡμέτερον κέλευσμα τὴν ταχίστην παραπληρωθῇ. ὅπως καὶ ἐν τούτῳ διὰ τῆς ἡμετέρας χρηστότητος πρόνοια γένηται τῆς κοινῆς καὶ δημοσίας ἡσυχίας. τούτῳ γὰρ τῷ λογισμῷ, καθὼς καὶ προειρηται, ἡ θεία σπουδὴ περὶ ἡμᾶς, ἧς ἐν πολλοῖς ἤδη πράγμασιν ἀπειραβήμεν, διὰ παντὸς τοῦ χρόνου βεβαίως διακείμεναι. ἵνα δὲ ταύτης τῆς ἡμετέρας νομοθεσίας καὶ τῆς καλοκαγαθίας ὄρος πρὸς γνῶσιν πάντων ἐνεχθῆναι δυναθῇ, ταῦτα τὰ ὑφ' ἡμῶν γραφέντα, πανταχοῦ προθεῖναι καὶ εἰς γνῶσιν πάντων ἀγαγεῖν ἀκλόουθόν ἐστιν. ὅπως ταύτης τῆς Β ἡμετέρας καλοκαγαθίας ἡ νομοθεσία μηδένα λαθεῖν δυναθῇ.

tetⁿ, cujus^b consilio atque instinctu ad accusationem accessisse videbitur^c, ut ab omnibus^d commissi consiliis statuta^e vindicta possit reportari^f. § 1. In servis quoque vel^g libertis, qui dominos aut^h patronos accusare aut deferre tentaverint professioⁱ tam atrocis audaciæ^j statim in admissi ipsius exordio per sententiam judicis comprimatur, ac denegata audentia patibulo affligatur^k. P. kal. Jan. Volusiano^l et Anniano Coss. (314).

DE CURATORIBUS KALENDARII^m ET FIDE JUSSORIBUS EORUM.

Imp. Constantinus A. Locrioⁿ Verino^o vno salutem. Apud eos quos^o superstites integris facultatibus esse

^a Edict. Const. torm. erui oporteat. Clar. Vesmius in literis humanissime ad me datis probat scripturam Edict. Const., quam dedi in ann. e, h, i.

^b Go. in annot. : cujus is.

^c Edict. Constant. videatur.

^d In Edict. Const. add. tanti.

^e Statuta deest in Ed. Const.; Cod. Just. instituta, male.

^f In Edicto Constant. add. sententia : ..... autem quod.... veniat subjugari. Vid. supra. Sequentia Klenzius l. c. p. 60 censet in Codice Th. corrupte scripta et hanc ob causam in Cod. Just. omissa esse. Recte. Vid. infra not. r, t.

^g Edict. Const. sive.

^h Edict. Const. vel.

ⁱ Edict. Const. temptant ejus..... juxta antiqui quoque juris statutum observandam esse censuimus, ut scilicet.....m atrocis.

^j & audacia, sed em. ab. ant. man. audaciæ.

^k Go. ann. : « Locutio hæc insolens, professio (audientia) patibulo affigatur : nisi legas, affigantur. » Recte. Plura dat Go. in comm. h. c. Dubia solvuntur Edicto Constantini, ubi affixus qui ad ejusmodi desperationem .....t exemplum ceteris præstet, ne quis in posterum audaciæ similis existat, ad quæ vv. antec. vid. not. r.

^l Be. addi vult H. Urbis nomen deest etiam in Pinelliano Edicti apographo, ex cujus vv. : beatitudo urbis Romæ Muratorius suppl. Romæ.

^m 4, Til.—Lugd. Kalendaris, Cod. Just. tit. XXXII, cit. inscriptum est : de Debitoribus civitatum. Eadem rubricam ponendam fuisse dicit Go. in C. Th. pro ea, quam conditores ejus posuerunt. Rein. : Al. de curatoribus Reip. et discussore pecuniæ publicæ. » Vat. fr. § 128.

ⁿ C. Th. II, 49, 1; XIV, 4, 2 Lucius Verinus. Vid. c. 1 cit., not. y. Cod. Just. om. Locrio et suo.

^o Go. om. quos.

pervideris, vel quorum hæredes incolumbia retinent^a A patrimonium, sortes Kalendarii^b perseverare debent, ita tamen ut annuâ usuras suis quibusque temporibus exsolvant, cum simul et rei publicæ utile sit, retinere idoneos debitores et ipsi commodum^c, cumulum debiti minime nutriri. § 1. Et^d quia nefas est, obnoxiiis corporibus alienatis circumscribi civitates, placuit, si qui^e debitor rei publicæ civitatis quidpiam ex eo patrimonio, quod habuit, cum pecuniam rei publicæ sumeret, donaverit, vel distraxerit, vel qualibet in alium ratione contulerit, qualitate rei alienatæ^f perspecta, atque omnibus debitoris facultatibus consideratis, quas habuit, cum ei pecunia crederetur^g, pro rata ab eo, qui ex debitoris facultatibus aliquid detinet, ex sorte^h atque usuris postulari. Itaque quoties minus idoneum deprehenditur ejus^B patrimonium, cujus nomen Kalendario civitatis alicujus inveniturⁱ obnoxium, judex omni diligentia sollicitudine^j debet inquirere, ad quos ex qualibet conditione transierint debitoris^k facultates, ut singuli æqua æstimatione habita pro rata rerum quas possident, conveniantur, personalem^l actionem contra eum habituri debitorem, qui ipsis solventibus liberatur; ab eo autem a quo constat fortunarum suarum partem maximam recessisse, etiam reliquam portionem, quæ apud eum resederit, transferri ad idoneum oportebit. § 2. Quod si quispiam^m debitor rei publicæ civitatis fisco nostro locum fecerit, emptores quidem, qui ex fisco nostroⁿ comparaverint, manifestum est secundum jus vetus et rescripta divorum^o constitutionesque nostras nullam debere molestiam sustinere^p, cum hujus modi casibus rem publicam placuerit fortuita dispendia sustinere; qui vero aliquid ex ejusdem bonis principali liberalitate fuerint consecuti juxta legem latam obnoxii erunt rei publicæ, habita solidarum facultatum consideratione quæ fue-

^a Ita 4 Cod. Just. Edd. *retinere*, sc. *pervideris*. In cod. 4 v. *retinent* clare discernitur, sed fere evanuit; corrector rubro colore superduxit *retinere*, male.

^b Cod. Just. *reipublicæ*.

^c Cod. Just. *ipsis sit commodum*. Go.: « Scilicet sit, ἀπὸ τοῦ κοινού. »

^d Fol. 286^a cod. 4. Rubro col. in cod. 4 em. *neq. fas*.

^e Cod. Just. *si quis*. Go.—Ri. *debitor Republicæ*.

^f 4 *alienate*, a libr. corr. *alienatæ*. Cuj. 2, 2^a *alienare*.

^g 4 *credideretur*, rubro col. em. *crederetur*.

^h 4 *detinent ex orte*, rubro col. corr. *detinet ex sorte*.

ⁱ Cod. Just. *cujus nomen civitati alicui invenitur obnoxium*.

^j Cod. Just. *judex omni diligentia et sollicitudine*. Go. Ri. *inquirere*.

^k 4 *transierit debitores*, rubro col. rep. *transierint debitoris*.

^l Go. *personalem*, mendose.

^m Fol. 286^b cod. 4.

ⁿ Cod. Just. *emptores qui a fisco nostro*. Etiam Go. ex interpretatur esse a.

^o In Cod. Just. add. *principum*, sed om. ap. Cuj. Raro dicuntur imperatores simpliciter *divi*.

^p Cod. Just. om. sqq. usque ad v. *exigantur*.

rant^a debitoris, cum pecuniam rei publicæ^b sumeret, ut pro rata corporis, quo ex largitate nostra retinent, competentem sortis atque usurarum partem exigantur. § 3. Quod si quis debitor^c non comparuerit^d, vel certe ita omnia sua^e consumpserit, ut nemo aliquam rem ex ejus bonis possideat, id quoque^f debitum convenit ad dispendium rei publicæ^g pertinere. Ideoque periculo curatoris Kalendarii^h et magistratum et creatorum apud idoneosⁱ vel dominos rusticorum prædiorum pecunia collocanda est. PP. III, Kal. Febr. Volusiano^o et Anniano *cos.* (314).

DE DILATIONIBUS:

Imp. Constantinus A. ad Ursum Vicarium^k. Si quando quis rescriptum ad extraordinarium judicem reportaverit, dilatio ei penitus deneganda^l est. Illi autem, qui in judicium vocatur, danda est ad probanda^m precum mendacia vel proferenda aliqua instrumenta vel testes, quoniam instructus esse non potuit, qui præter spem ad alienum judicemⁿ trahitur. *Dat. II. Non. Mart. Volusiano^o et Anniano Coss.* (314).

INTERPRETATIO. *Quando ab aliquo principe v præceptio fuerit sperata, ut ad alium judicem, quam cui commissus est, adversarium suum pertrahat audiendum, sicut ille qui petitor est, inducias si petierit, accipere non debet, ita illi, qui ad judicium adducitur, dilatio petita^r non negetur, ut facilius aut per scripturam aut per testes probare valeat, illum a quo pulsatus est, falsa supplicatione meruisse, quod petit.*

DE NAVICULARIIS^{is}.

Imp. Constantinus^l A. ad Volusianum...^u Si na-

^a 4, Til. — Ri*. *fuerat*, male. Recte Be. rep. *fuerant*.

^b 4 *publicæ*, rubro col. em. *publicæ*.

^c Go. *debitores* err.

^d Ita 4, Til. Be. Cod. Just., recte. Cuj. 1 — Ri*. *comparaverit*, inepte, et Rein. Go. em. *comparuerit*.

^e Cod. Just. *omnia sua ita*.

^f Cod. Just. om. *quoque*.

^g 4 *publicæ*.

^h 4 *kalendarii*, rubro col. em. *kalendarii*.

ⁱ Cod. Just. mutt. vv. *Ideoq. cura patris civitatis apud idoneos*.

^j Be. addi vult. II. Go.—Ri*. *Aniano*.

^k 15 *Urso Vicario. 27 ad adversum vic. Go. in comm. reponi vult ad Verum Vi. Clarium (Virum Clarissimum), aut ad Verum Vicarium, in notis autem Vi. Clarum. i. e. Virum Clarissimum, e. et in Chron. ad a. 314 V. C., putans propter ep. Constantini ad D. Cecilianum ap. Eusebium X, 6, hunc Ursum rationalem Africæ fuisse.*

^l 15 *neganda*.

^m Cod. Just. *improbanda*, errore. Cf. Gebauer et Dirksen l. c. p. 417.

ⁿ Cod. Just. *judicium. 15 jud. trahebatur*.

^o Cuj. 1 — Be. *Volusi*, sed Cuj. 2 in corr. *Volusiano*. Be. addi vult II. 15, W. Cod. Just. *Volusiano. 27 Volosiano*.

^p 15 *al. principis p. f. surrepta et om. ab*.

^q 15 *debut*.

^r 15 *debita*.

^s Cod. Just. *De n. seu naucleris publicas species transportantibus, et de tollenda lustralis auri collatione*.

^t 4, edd. *Constantius*. Go. Rein. Be. em. *Constantinus*, quod rep., quia manifestum est, errasse cod. 4 *librarium*, cum scriberet *Constantius*.

^u Dignitas om. in cod. 4 et in edd.; Go. — Ri*.

vicularius originalis levamentarius fuerit, nihilo minus ^a apud eosdem, apud quos et parentes ejus fuisse videntur, firmiter permanebit. *Dat. XIV. kal. April. Volusiano ^b et Anniano Coss. (314).*

DE ADMINISTRATIONE ET PERICULO TUTORUM
ET CURATORUM ^c.

Imp. Constantinus A. ^d . . . . . ^e Pro officio administrationis tutoris vel curatoris bona, si debitores existant, tamquam pignoris titulo obligata, minores sibi met ^f vendicare minime prohibentur ^g. *Dat. VII. ^h kal. April. Treviris ⁱ, Volusiano et Anniano Coss. (314).*

INTERPRETATIO. *Quicumque tutor, sive curator negligentia administrationis suae debitor minoribus comprobatur, noverit facultates suas ita obligatas ut, si non satisfecerit, ratione deducta, bona sua a minoribus loco pignoris teneantur.*

AD SC. CLAUDIANUM ^j.

Imp. Constantinus A. ad Probum. Si quæ mulieres liberæ, vel a servis, vel a quolibet alio vim perpressæ contra voluntatem suam servilis conditionis hominibus junctæ sint, competenti legum severitate ^k vindictam consequantur. § 1. Si qua autem mulier suæ

quinque punctis, rell. nullo signo lacunam indicant. *Go. Be. in not. add. Pf. U. Vid. C. Th. V, 6, 4, not. z.*

^a *Go. ann. : « Divisim ita scribendum nihilo minus, id est pariter, similiter ac parentes ejus. »*

^b *Adl. II, quod jam. Be. voluit. Aur. Lugd. Cuj. 2, 2^a Cons.*

^c *39 om. Et Periculo, 15 Et Curatorum. De adm. traditione et per. etc. 28 et virorum. 31 et viatorum. Pa. Tuorum, err. typ. Cod. Just. (V, 37) De Adm. (om. Et Per.) tutorum vel curatorum et pecunia pupillari fœneranda vel deponenda.*

^d *Sich. — Lugd. om. A. Sich. Cuj. 1 — Be. Constant.*

^e *8, 12, 21, Sich. Cuj. 1 — Ri^a. add. et Julianus Cæs., quod cum ferri non possit, Go. pro Juliano scribendum esse censet Licinium, cui ej. codices adversantur. 6, 7, 9, 13, 14, 16, 17, 25 — 29, 32, 33, 36 — 40, 42, Til. add. et c (et Cæs. aut et Cæsar.) 34 et const. 10, 18 add. et cet. Fortasse intelligitur Crispus Cæs., quem Constantinus contra Licinium proficiscens Galliæ, ubi Const. data est, præposuerat. Veram inscriptionem non dubito, quin supeditet cod. 15, qui sic: *Imp. Const. Aug. Basso ppo*; sed cum unius tantum codicis scriptura sit, neque constet, num Bassus hoc a. præf. fuerit, nolui eam recipere. *Cod. Just. Imp. Const. A. Eusebianæ, quod nomen unde fluxerit, ignoro.**

^f *10, 18 tutores v. curatores — tit. oblita minoris semet. 14 om. vel curatoris 21 tutores vel curatores b. se debet. 26 deb. et exist.*

^g *Cod. Just. add. Idem est, et si tutor vel curator quis constitutus res minorum non administraverit.*

^h *8, 19, 28, 36, 40, Sich. in m. V. 51 VIII. 32, 38, 29 et libri mss. Go. VI.*

ⁱ *Codd. plerumque Triv. 15 trium. 33, 34 tribus. Sich. — Ri^a. Cod. Just. Treveris. Mox multi codd. Volusiano et Anniano, quod posterius est in edd. Sich. Cuj. 1 — Ri^a. Alii codd. om. Trev. aut. et Anniano. Be. post Volusianum ins. vult II.*

^j *P. om. rubricam; ap. Pu. uncis inclusa est; deest etiam in Cod. 1, qui extremam tantum tituli partem exhibet.*

^k *Aur. Lugd. severitatem et mox custodire.*

A sit immemor honestatis, libertatem amittat, atque ejus filii servi sint domini, cujus se contubernio ^a conjunxit. Quam legem et de præterito custodiri oportet. *PP. Kal. April. Volusiano ^b et Anniano ^c Coss. (314).*

INTERPRETATIO. *Per vim contra voluntatem servo juncta alieno et vindictam consequitur. Si vero sponte fit ancilla, et ejus filii servi sunt.*

DE INGENUIS QUI TEMPORE TYRANNI ^d SERVIERUNT.

Imp. Constantinus A ad Volusianum ^e. Universi devotionis studio contendant, si quos ^f ingenuis natalibus procreatos sub tyranno ingenuitatem amisisse ^g, aut propria ^h contenti ⁱ conscientia, aut aliorum indicibus ^j recognoscunt, natalibus ^k suis restituere, nec expectata judicis interpellatione ^l. Nam si quis contra ^m conscientiam suam vel certissima testimonia plurimorum in eadem avaritiæ tenacitate ⁿ permanserit, severissima ^o pœna mulctabitur. Placet autem ^p, etiam eos periculo subjugari ^q, qui scientes ingenuos servitutis ^r necessitatem per injuriam ^s sus-

^a *Georgius d'Arnaud, Var. Coni. lib. 1, c. 20 tentavit cujus servi se contubernio; sed contubernium hic servum denotare, probb. Go. in not. h. c. et Cramerus, in Dispunct. jur. civ. cap. XIII, p. 117.*

^b *Be. addi vult II.*

^c *Cuj. 1 — Ri^a. Aniano.*

^d *Intelligitur Maxentius anno 312 a Constantino debellatus. Nonn. codd. Tirannis Servierunt. 6, 7 Servierunt. 15 om. Temp. Tyr.*

^e *37 Volucrum. Nonn. codd. A Volusiano. 40 om. ad Volus. Volusiani dignitas deest in omnibus codd., præter 32, ubi appellatur prp. Deest etiam in c. 1 C. Th. de Navicul. (XIII, 5). In c. 2 Cod. Just. de Dignit. (XII, 1) nominatur P. P.; sed repon. Pf. U., quod siglum habet c. 2 C. Th. Quor. appell. (XI, 56) anno 315 proposita. Vid. Go. in comm. h. c. et Corsinium l. c. p. 169. Sec. Go. et W. Volusianus eodem anno 314 consulis et præfecti munere functus fuisse videtur.*

^f *20 Si quis. Mox 12, 16 procreatis.*

^g *10, 18 Ingenuitatis amissæ. 6, 7 amissæ. 16 manumisse. Sich. ingenuitate amissa.*

^h *9 Proprie.*

ⁱ *Ri in not. (non mutandum in convicti).*

^j *20 Aliarum indices recognoscant. Sich. Til. Aur. Lugd. judiciis.*

^k *W. Naturalibus, err. typ.*

^l *19, 21. Nec expectent (21 expectant) jud. interpellationes. 1 interpellationem — certissimam, mendose. Go. nec pro non habet.*

^m *6—8, 10, 15, 14, 16, 18, 20, 21 add. id. Mox in cod. 20 a sec. manu ponitur per supra vv. conscientiam et certissima.*

ⁿ *Ita 1, 6, 7, 10, 15—19, 21, Sich. Til., quam scripturam W. recte defendit contra vulgatam in edd. Cuj. 1 — Pu. receptam: avaritia et tenacitate. Cætorum 12 avaritiam tenacitatem et 20 antea avaritiæ et ten., sed corr. avaritia.*

^o *1 Siverissimam, sed corr. severissima. 12 severissima testimonia mult.*

^p *Pu. om. autem.*

^q *1 Subjudari, mendose. Mox Sich. scienter.*

^r *In literis servit abruptum folium octavum codicis 1 et desinunt P. Pu. Sich. necessitate.*

^s *6, Sich. Cuj. 1 — Lugd. incuriam, mendose. 20 Injurius.*

linere, dissimulant. Prop. ^a VIII. ^b Kal. Maii ^c Ro- A
mae ^d, Volusiano ^e et Anniano Coss. (314).

INTERPRETATIO. Ingenui qui tyranni temporibus ^f
addicti ^g sunt servituti, ingenuitati reddantur. Quod si
quis sciens hoc ordine ^h addictum ingenuum in servi-
tute tenuerit ⁱ, noverit in se legibus vindicandum.

DE PRIVILEGIIS ^j EORUM QUI IN SACRO PALATIO
MILITARUNT.

Imp. Constantinus A. Palatinis ^k bene meritis suis ^l
salutem. A palatinis, tam his qui obsequiis nostris
inculcata officia praeberunt, quam illis qui in scri-
niis nostris, id est memoriae, epistolarum libello-
rumque versati sunt, procul universas calumnias sive
nominations jubemus esse summotas, idque benefi-
cium ad filios eorum atque nepotes ipso ordine san-
guinis ^m pervenire, atque immunes eos a cunctis mu-
neribus sordidis et personalibus permanere cum uni-
versis mobilibus et mancipiis urbanis, neque injurias
eis ab aliquibus inferri; ita ut, qui haec contemp-
serit, indiscreta dignitate ⁿ, poenas debitas exiga-
tur. Dat. IV. Kal. Nov. Treveris ^o, Volusiano ^p et An-
niano Coss. (314 ^q).

DE CONCUSSIONIBUS ADVOCATORUM SIVE APPARITORUM ^r.

Imp. Constantinus A. Aeliano ^s Proconsuli Africæ. ^t

^u Multi codd. Dat., sed rectius PP., cum Constan-
tinus hoc tempore non fuerit Romæ. ^v Dat. prop.
^w 49, Prid. 20 VII. 36, 40 IV. Anian. And. ap.
Go. XVIII.

^x 19, 20 Mad. 32, 38, 45 et Anian. opt. not. ap.
Go. Mart. s. Mar.

^y Nonn. codd. om. Rom. 20 add. III.

^z Add. II., quod jam Be. voluit. Multi codd. Volo-
siano. 8, 20 om. et Ann. Plerique codd., Sich. Aniano.

^{aa} Fere omnes codd. tyr. temp. Edd. temporibus (sed
Sich. Cuj. 1 — Lug. tempore) tyr.

^{ab} 21 Adjecti, sed in m. addicti.

^{ac} Ita iterum codd., paucis exceptis. Edd. hoc ord.
sciens.

^{ad} Sich. tenuerint.

^{ae} Cuj. 2. Ri^a. in ind. tit. De privilegio. Mox Cod.
Just. militant.

^{af} Et, quod v. Cuj. 1—Ri^a. add., deest prob. Go. in
Cod. Just. et sec. Go. in ms. Lugd., quas ob causas
a Be. recte deletum est. Non est et in codice.

^{ag} Cod. Just. om. suis. Idem S. pro Salutem. Mox
codex tam in his. Deinde fol. XLI codicis incipit cum
vv. lorunq. versati sunt.

^{ah} Codex sanguinis reverire et corr. per a manu
rec. Paulo post codex unversis, sed corr. unversis.

^{ai} Go. injuria, err. et Cod. Just. hoc pro hæc.

^{aj} Be. in not. add. ad, sine causa. Vid. C. Th. VI,
26, 14, not. b, et VIII, 1, 1, not. f, X, 20, 2 et
Prim. Nov. Theod. de Amota milit. (in ed. Berol. p.
1256). Cod. Just. p. d. exsolvat. impr. Cramero in
Opp. p. 85, not. 2, cui neque prob. ad, quod Be. add.
volt, etsi ita habent codd. Hassiuiensis et Gottingensis.

^{ak} Codex, Cuj. 1—Ri^a. Triveris. Cod. Just. Treveris.
Go. in Chron. h. a. alterius mensis vel loci nomen
desiderat.

^{al} Be. em. Volusiano II.

^{am} Go. 316.

^{an} Cod. Just. De Lucris advoc. et concussionibus of-
ficioium seu appar., rubrica ex hoc et antec. C. Th.
titulo composita.

^{ao} Aeliano deest in codicibus et in edd. ante Be.
nullo lacunæ signo; rep. ap. Be. suad. Go. ex c. 1
C. Th. de Adv. fisci cit. et ex Cod. Just. qui tamen
ad Aelianum Proconsulem Afr.

^{ap} In c. 1 C. Th. de Adv. fisci add. Post alia.

Si quis se a ducenariis vel centenariis, ac præcipue
fisci advocatis laesum esse ^a cognoscit, adire judi-
cia ^b, ac probare injuriam non moretur, ut in eum
qui convictus fuerit, competenti ^c severitate vindi-
cetur. Dat. VI. Id. Nov. ^d Treveris ^e. Acc. XV. Kal.
Mart. Karthagine ^f, Constantino A. IV. et Licinio IV.
Coss. (315?).

DE ADVOCATO ^g FISCO.

Imp. Constantinus A. Aeliano ^h Proconsuli ⁱ Afri-
cæ. Post alia: ^j Fisci advocatus, poenam metuens,
caveat, ne fiscalia commoda occultet, neve, nullo ^k
negotio existente ^l, fisci nomine privatis audeat cal-
umnias ^m commovere. Dat. VI. Id. Nov. ⁿ Treveris,
Constantino A. IV. ^o et Licinio IV. Coss. (315?).

INTERPRETATIO. Hi qui fisci nostra commoda vel
utilitatem tuentur, hanc debent custodire mensuram, ne
negligentes circa ea, quæ nobis jure debentur, existant,
et ne ^p provincialibus calumniatores, dum aliquid ab
iis injuste ^q fisci nomine repetunt, approbentur.

^a Cod. Just. Si quis a d. v. cent. vel fisci a. l. se ess.
Cod. Lugd. fisci advocatus. Cod. I præcipue.

^b Aur. Lugd. adiri. Exemplar meum Cuj. 4 judicia.
Cod. Just. jud. et probare.

^c Codex Lugd. competenti, em. autem competenti
Cod. I competente severitate.

^d Cod. Just. (sed Cuj. ut C. Th.) Dat. Cal. Nov.,
congruenter cum c. 2 C. Th. de Ann. et trib. et c. 1
C. Th. de Exact. cit. Vult. Go. in Chron. p. VII.
consules anni 315 reponi. Vid. c. 1 C. Th. de Off.
proc. (I, 12), not. i, et c. 1 C. Th. de Advoc. fisci
cit., not. m.

^e Cod. Lugd. Cuj. 1 — Ri^a, cod. I, ut videtur,
Triveris. Cod. Just. Treveris.

^f Acc. — Karthag. om. in c. 1 C. Th. cit. et in Cod.
Just., excepto Cuj.; Ri^a. Constantino.

^g Cod. 4 advocatio, sed em. rubro col. Cod. Ju l.
advocatis.

^h Sich. et multi codd. Aeliano, nonn. Heliano. 15
leliano. 25 Veluiano. 30 aliano.

ⁱ 4 Pu. Til. — Lugd. PV. Vid. C. Th. X, 9, 5, not. c.
Nonn. codd. ppo. s. po, ut 6, 7, 8 om. Proc.

^j Nonn. codd. Br. Al. Cod. Just. om. Post alia.

^k 6, 7 necve nullo. 10, 18, 25, Cod. Just. neve ullo.
9, 12 ne ullo. 15 nec ullo. 20 nevel ullo. Sich. in ullo.
Be. ann.: « Nolui lect., quam Gfr. tuetur, mutare,
quanquam minus præstare videtur. » Mirum est Be.
dubitare de h. l. Recte Go. nullo negotio explicat
nulla causa, nulla lite, nulla substantia litis, i. e.
neve audeat fisci nomine privatis calumnias commovere
nullo negotio existente, h. e. si nulla est causa.

^l 21, Sich. existentes.

^m 20 calumniam. Sich. calumniis.

ⁿ 15, 20, 24, 38, 42 VII. 30 VIII. In 6 L. R. U. om.
numerus.

^o Go. in not. Kal. Nov. Sine dubio in mente ha-
buit XI, 1, 2 et XI, 7, 1. Epit. Monachi ita ha-
bet: Dat. IX Kal. Nov. Mox Sich. cum multis codd.
Treveris; alii codd. Triu.

^p In codd. unus aut alter numerus consulatus deest.
21, Sich. Licinio Cæs. (pro IV) Coss. 15 Trev. quibus
superius consulibus. 20 Const. XIV Epith. Mon. et Me-
robaude Coss. Go. legem revocat ad ann. 313, cui
adscripta est in Chron. et in Cod. Just., recte. Con-
sentit cum Go. Bon. l. c. p. 745. Vid. C. Th. I, 12, 1,
not. i et VIII, 10, 1, not. sup.

^q Nonn. codd. nec.

^r Sich. Cuj. 1 — Cuj. 2^a hiis (nonn. codd. his). 21
injusta et om. ab iis. Sich. Cuj. 1 — Lugd. injusto.

DE DIVERSIS RESCRIPTIS.

^a *Imp. Constantinus A. b Antiocho, Præfecto Vigili-
tum c.* Annotationes nostras sine rescriptione admitti
non placet, ideoque ^d officium gravitatis tuæ obser-
vet, sicut semper est custoditum, ut rescripta vel
epistolas potius nostras ^e quam annotationes ^f solas
existimes audiendas. *Dat. III. Kal. Jan. Treviris, s,
Volusiano et Anniano Coss. (314).*

DE LONGI TEMPORIS PRÆSCRIPTIONE QUÆ PRO LIBERTATE
ET NON ADVERSUS LIBERTATEM OPPONITUR.

*Exemplum sacrarum litterarum Constantini et Licinii
AA. ad Dionysium Vicariam Præfecturam agentem.* So-
la temporis longinquitate, etiamsi sexaginta annorum
curricula excesserit, libertatis jura minime mutuari
oportere, congruit æquitati. *Dat. IV kalend. Maii. B
Volusiano et Anniano Coss. (314). (Ex Cod. Just.)*

DE ACQUIRENDA ET REQUIRENDA POSSESSIONE.

Imp. Constantinus A. ad Maternum. Nemo ambigit
possessionis duplicem esse rationem: aliam quæ
jure consistit; aliam quæ corpore: utramque autem
ita demum esse legitimam, cum omnium adversario-
rum silentio et taciturnitate firmatur: interpella-
tionæ vero et controversia progressa, non posse
cum intelligi possessorem qui, licet (possessionem)
corpore teneat, tamen, ex interposita contestatione,
et causa in iudicium deducta, super jure possessionis
vacillet ac dubitet. *PP. XI kalend. Februar. Tri-
ber. Volusiano et Anniano Coss. (314). (Ex Cod. Just.)*

Anno Domini 315.

Constantino IV et Licinio IV AA. Coss.

DE CURSU PUBLICO ^h ANGARIIS ET PARANGARIIS ⁱ.

Imp. Constantinus A. ad Constantium j. Si quis iter
faciens bovem non cursui destinatum, sed aratris de-
ditum duxerit abstrahendum, per stationarios ^k et
eos qui cursui publico præsent, debito vigore cor-
ruptus aut iudici, si præsto fuerit, offeratur, aut ma-
gistratibus municipalibus competenti censura tradi-
tar, eorumque obsequio transmittatur; aut ^l si ejus

^a Ad h. e. in m. folii primi cod. 4 hæc vv. literis
minutis adscripta sunt... ni p. ...dultum | ... sum
exemplum | ... græc lib. V. Cod. Just. D. D. R. Et
Præmaticis Sanctionibus.

^b A. deest in Cod. 1.

^c 1 Vigilium.

^d Litteras eo, quæ abscissæ sunt in cod. 4, add. P. D

^e W. Ipsas mendose; sed in corr. em. nostras.

^f 1 Adnotationes.

^g 1 Trio. P. Triveris. Pu. Triberis.

^h 16 coangariis. Sich. et Cod. Just. et angariis. Ita
etiam Sich. et Til. in indice titularum.

ⁱ Nonn. codd. perangariis, in aliis om. et parang.,
in aliis add. hoc e. qui veredu. præsumit. Cod. Lugd.
Paranga et supr. lin. add. riis.

^j Go. et Be. in not. add. Pf. P., recte. In Chron.
h. a. Go. Præsidentem Sardinia accipit.

^k Be. annotat. : « Recte Gfr. emendavit inter-
punctionem Cuj. 4, 2, quæ commata non habent, et
alium plane sensum efficiunt. » Uti nunc interpunctum
est ante st., erat jam in Aur. Lugd.

^l Be. em. at, non male quidem, sed sine necessi-
tate. Revocandam esse duxi priorum edd. interpunc-
tionem; Be. enim interpunxit transmittatur. Aut.

A fuerit dignitatis, ut nequaquam in cum decent tali
vigore consurgere, super ejus nomine ad nostram
elementiam referatur. Qui enim explicaverit ^a man-
sionem, si forte boves non habuerit, immorari debet,
donec fuerint exhibiti ab his qui cursus publici cu-
ram egerunt ^b, nec culturæ terræ inservientes abstra-
here. *Acc. XI kal. Febr. Caralis, Constantino A. IV
et Licinio IV Coss. (315).*

QUORUM APPELLATIONES NON RECIPIANTUR.

Imp. Constantinus A. ad Volusianum c. Pf. U. Qui a
præjudicio appellaverit vel ab executoribus rerum
antea statutarum ^d, atque alterius ^e auditorii præpro-
pere ^f judicia poposcerit, triginta follium pœna muletur,
ita ut omnem causam ipse sine dilatione discingas^g
quippe cum et causam tuam videaris esse facturum,
si per conniventiam ^h hujus modi appellationem admi-
seris. Si quas sane de omni causa interpositas esse
provocationes perspexeris, in earum disceptatione
observare debebis, quod jam pridem a nobis est evi-
dentissime constitutum ⁱ. *PP. V. Kal. Mart. Romæ,
Constantino A. IV. et Licinio IV. Coss (315).*

DE DIVERSIS OFFICIIS ET APPARITORIBUS ^j ET
PROBATORIS EORUM.

*Imp. Constantinus A. k ad Versennium Fortunatum
Consularem aquarum l.* Promotionis ordo custodi-
endus est, ut primus ^m in officio ⁿ sit, qui prior fuerit
in consequendo beneficio principali. *Dat. VIII. Id.
Mart. o Thessalonica p, Constantino A. IV. et Licinio
IV. Coss. (315). q.*

^C ^a Codex explecaverit. Aur. Lugd. qui. n. explic.
Go. em. applicaverit et diversas tentat vocis explica-
verit, quæ Reinesio quoque suspecta est, explica-
tiones. Commendat etiam appellere ad mansionem,
impr. Ri. in not. f ad c. 15 C. Th. h. t. Sed neque
Ritteri explicatio admittenda est, qui explicare man-
sionem accipit pro digredi ab ordinaria cursus pu-
blici statione in aliam, ubi cursus publicus non stat,
nisus vv. c. 2, § 1 C. Th. de Curiosis (VI, 29):
licet in canalibus publicis hæc necessitas explicetur,
quæ tamen in hunc l. plane non quadrant. Explicare
mansionem nihil aliud, ut videtur, significat quam
pervenire ad mansionem, viæ spatium aliquod confe-
cisse (Station zurücklegen). Similiter Min. Epist.
VIII, 1: iter commode explicui.

^b Go. Reines. apte em. gerunt.

^c Ri. Xolusianum.

^d Go. mendose staturarum.

^e Go. ann.: « An potius, altioris? quod non puto. »

^f Go. R. præpopere.

^g Cuj. 4. Cuj. 2—Ri. discinguas. Cum literis cin-
gas inc. fol. 207^a cod. 4.

^h 4, Til.—Ri. conhibentiam, ut fere semper, quod
in sqq. commemorare supersedeo. Ita pro conniven-
tiam scriptum esse jam Go. narrat.

ⁱ Go. hanc legem, quæ antiquior lege prima fuerit,
perisse contendit.

^j Cod. Just. app. Judicum.

^k Cod. Lugd. AA.

^l Sec. Go. in Chronol. add. Romæ.

^m In litteris pr h. v. desinit fol. XIX. cod. 4.

ⁿ Cum litteris ficio incipit fol. XX. cod. 4, quod
desinit in vv. c. 12 h. t. officii in quo parent vocabu-
locense....

^o Go. in Chron. ej. Mai.

^p Cod. Lugd. Thessall. Edd. Thessalonica.

^q Go. in Chron. p. X.: « Forte etiam recte refe-
ratur ad a. 319. »

SI PETITIONIS SOCIUS SINE HEREDE DEFECERIT ^a.

Imp. Constantinus A. ad Mygdonium^b Castrensem S. Palatii^c. Si quis^d forte decesserit eorum qui communi nomine donatum aliquid a nostra impetraverunt^e clementia, nec superstites dereliquerit^f successores, placet, non ad extraneam quaecumque personam, sed ad socium vel^g consortem pervenire portionem illius qui intestatus aut sine liberis^h defunctusⁱ est. Dat. XII. Kal. April. Antiochia, Constantino A. IV.^k et Licinio IV.^l Coss. (315.)

INTERPRETATIO. Si aliquis ex iis^m mortuus fuerit, ad quod nominatim munificentia nostra processit, etⁿ nec testamentum fecisse, nec filios reliquisse cognoscitur, placet, ut portionem ejus is^o, cum quo pariter^p defunctus accepit^q, id est socius ejus acquirat: merito enim socius praefertur, ubi filii nulla persona^r inter-
venisse cognoscitur.

DE POENIS.

Imp. Constantinus A. Eumelio.^s Si quis in ludum fuerit vel in metallum^t pro criminum deprehensorum qualitate damnatus, minime in ejus facie scribatur, dum^u et in manibus et in suris possit poena damna-

^a 10, 32 hereditate. 15 Obierit. 24 Si petitionis occasionis defecerit. 38 Si repetitionis s. in h. d. Cod. Just. Si liberalitatis imperialis socius sine herede decesserit.

^b Plerique Br. Al. codd. Migdonem. 17, 20, 28, 36, 40 Macedonium. 15 Migdonio Castrensi. 25 migonio castrensi.

^c 17, 28, 36, 40, Sich. (sed de Sich. vid. not. sq.) om. Castr. S. Pal. et plerique Br. Al. codd. 4, Til. — Lugd. S. In Cod. Just. (excepto Cujac.) inser. et subscr. h. e. conflatae sunt cum textu sq. legis. impr. Go.

^d Sich. Castrense peculium, si quis, impr. Go. Scilicet quae ad inscriptionem pertinerent, ad legem traxit Sich., male tamen interpretatus sigla Castr. P. ^e 12, 25 impetraverint.

^f 6, 7, 8, 16 reliquit. 10, 15, 18, 20, 21, Sich. reliquerit. 25 reliquerint.

^g In codd. 12, 20 add. ad.

^h 6—8, 10, 12—14, 18 filiiis.

ⁱ 4, 21, Sich. — Lugd. liberis diem functus est. 25. Cuj. 2 — Ri*. diem defunctus est.

^j Alii codd. Anthiocia; alii Antiochia. 4, edd. Cod. Just. Antiochia. Go. prop. Antiochia prope Stopis in Macedonia aut Dat. pro Prop. aut pro Redd. habet. Vid. Go. ad h. c., not. l et in Chron. h. ann.

^k Cuj. 2, 2* III.

^l In codd. deest unus alter numerus consulatus. Go. — Ri*. om. IV. post Licinio et 21, Sich. A. post Constant. 17, 28, 36, 40 Lic. III. Nonn. codd. Lycinio.

^m Ita Aur. Lugd. cum multis codd.; Sich. Cuj. 1 et nonn. codd. hiis. Rell. his.

ⁿ 20 ut.

^o Sich. om. is.

^p 6—8, 10, 18, 20 (de corr.), 21 pater; in 20 autem erat parte et in 21 pr.

^q 20 accipiat, alii codd. acquirat. Mox in nonn. codd. deest ejus, ut ap. Sich., et in cod. 20 om. filii. 21 nulla filii persona.

^r Multi codd. persona nulla.

^s Etiam in Cod. Just. deest dignitas Eumelii, quem Vicar. Af. fuisse Go. narrat.

^t Cod. Just. Si quis in metallum fuerit, et om. in ludum et vel.

^u Cod. Just. cum.

A tionis una scriptioⁿ comprehendit, quo facies, qua ad similitudinem pulchritudinis caelestis est^b figurata, minime maculetur. Dat. XII. Kal. April. Cabilluno^c, Constantino A. IV. et Licinio IV. Coss. ^d (315.)

DE THESAURIS.

Imp. Constantinus A. ad Rationales. Quicumque thesaurum invenerit, et ad fiscum sponte detulerit, medietatem consequatur inventi, alterum tantum fisci rationibus tradat, ita tamen, ut citra inquietudinem quaestionis omnis fiscalis^e calumnia con- quiescat. Haberi enim fidem fas est his qui sponte obtulerint quod invenerint. Si quis autem inventas opes offerre noluerit^f, et aliqua ratione proditus fuerit, a supra dicta venia debet excludi. Dat. III. Kal. April. Constantino A. IV. et Licinio IV. Coss. (315.)

DE COHORTALIBUS, PRINCIPIBUS, CORNICULARIIS ET PRIMIPILARIIS ^h.

Imp. Constantinus A. ad Constantium Pf. P. Quoniam iniquissime tyrannus^k constituit, ut, qui ex cohortali militia honestam missionem et vacationem rerum suarum meruerint, civilibus officiis et curiae necessitatibus inserviant, placet, hac lege cessante, eos, qui cohortali militia completis XX^l stipendiis discesserint, ad nulla deinceps civilia munera vel curiae devocari. Quam rem et circa officiales praesidium observari conveniet. Dat. IV. Kal. Maii Constantino A. IV. et Licinio IV. Coss. ^m (315.)

Imp. Constantinus A. edicto suo ad Afros. Stationariis primipilariis, quorum manifesta sunt loca^o coram

^a Aur. Lugd. Cod. Just. inscriptione.

^b Cod. Just. est caelestis.

^c 4 Cavilluno, rubro col. em. Cabilluno. Be. Cabilluni. Cod. Just. Cabilluno. Constantinus hoc anno in Pannonia fuit, non in Gallia. Go. igitur in comm. em. Cabalin (Thraciae urb.), prob. Bou., sed in Chron. Cabylan prope Byzantium.

^d Aur. Lugd. Cons.

^e Cuj. 2, 2* fiscalis, mend.

^f Be. noluerint, err. Cum vv. et aliqua incipit folium 108^b codicis 4.

^g Cod. Just. ac.

^h Vid. Vat. Fr. § 441, 445. Cod. Just. Primipilariis, sed Cuj. Primipilaribus.

ⁱ Aur. Lugd. Constantius, mendose.

^j Be. ann.: vulgo (h. e. Ri.; ita etiam Ri*.); sed codex PP. o. PPO. Cuj. 1, 2, 2* PPO; Go. PP. O. et Aur. Lugd. ppo., quae compendia ad idem redeunt et praefectum praetorio significant. Vid. supra VII, 13, 9 et VII, 14, I.

^k Utrum Maxentius, de quo agit c. un. C. Th. de Ingeniis, qui temp. tyr. serv. (V, 6), anno 314 data, intelligendus sit, an Licinius Go. dubitat, sed in commentario, prob. Gluckio l. c. T. XXXI. p. 427, Licinium accipiendum esse putat, qui anno superiore in praedio Cibalensi debellatus sit. Certe de constitutione aliqua deperditus sermo est. Caterum codex iniquissime, sed corr. iniquissime.

^l Go. ed. ex ms. XXV. Cuj. 1 — 2* viginti, impr. Co.; sed codex XXI stipendiis.

^m Aur. Lugd. Cons. Cum numero IV. Kal. incipit fol. LXXXVI codicis.

ⁿ Cod. Just., quia est prima tituli lex, Imp. Constantinus.

^o Go. em. uera. apte. Altera Go. cj. est loca eu

mandatum est, ut, si extra modum aliquid extorscrint, se capite puniendos; præterea ne carcerem habeant, neve quis personam pro manifesto crimine apud se habeat in custodia, neve quis amplius quam duos agasones^a ex provincia secum habeat, vel de Numidia sibi adjungat, neve^b ex aliis provinciis agasonem habeat, vel qui alicujus^c jam stationarii minister fuit^d. *PP. VI. Id. Maii^e Karthagine^f, Constantino A. IV. et Licinio VI. Coss. § (315).*

DE ALIMENTIS QUÆ INOPES PARENTES DE PUBLICO
PETERE DEBENT.

*Imp. Constantinus A. ad Ablavium^h. Æreis tabulis vel cerussatis aut liniis mappis scripta per omnes civitates Italiæ proponatur lex, quæ parentum manusⁱ a parricidio arceat, votumque vertat in melius. Officiumque tuum hæc cura perstringat, ut, si quis parens afferat^j sobolem, quam pro^k paupertate educare^l non possit, nec in alimentis, nec in veste impertienda tardetur, cum educatio nascentis infantiae moras ferre non possit. Ad quam rem et fiscum nostrum et rem privatam indiscreta jussimus præbere obsequia^m. *Dat. III. Id. Maii, Naissoⁿ, Constantino A. IV. et Licinio IV. AA. Coss. (315).**

DE NAVICULARIIS.

Imp. Constantinus, A. Amabiliano^o Præfecto annonæ. Navicularios ad consortium pistorum urbicorum nominatos neque ulla hæreditatis successione pistoribus obnoxios absolvi ab hoc munere oportere

rarum pro loca, coram. Si v. loca recte se habet, significat stationes, limites.

^a Codex agason ex provincia.

^b Codex nœ, addita litera e supra n. Paulo post Ri^o mendose provincias.

^c Edd. alicui, Go. em. alicujus, recte. Codex habet alicui jam. Minus probanda est altera Go. cj., qua stationario proponit pro stationarii.

^d In Cod. Just. hæc c. hunc in modum deformata est: Omnes stationarii neque superexactionem audeant, neque carcerem habeant, neve quis personam, licet pro manifesto crimine — custodia, sciens quod si quid tale fuerit commissum, capite puniendus est.

^e Codex et edd. ante Be. Mai.

^f Edd. ante Be. Kartag. Cod. Just. Carthag.

^g Go. perperam om. IV. ante Coss. Aur. Lugd. mendose Cons. et ita etiam in sq. lege.

^h Deest dignitas, cujus loco sex puncta sunt ap. Go. — Ri^o. Go. Vicarium Præfecti Prætorio et Be. D. Vicar. Pf. P. addi volunt. In Chron. h. a. Go. ann.:

ⁱ Videtur fuisse pro Præf. prætorio.

^j Fol. 175^a cod. 4.

^k Go. ann.: « Au adserat? nil multo. »

^l pro deest in cod. 4, sed add. supr. lin. a librario.

^m 4 bis habet educare, sed sec. loco deletur punctis infra scriptis.

ⁿ Rein. ann.: « De h. l. ita Heraldus l. I. Rerum et quæst. jur. quotid. c. 6, § 12: voluit Const. ampliori providentia expositionibus obviam ire: de expositionibus tacuit. Hanc autem legem nescio an diu vires suas exercuerit. Eam temporariam fuisse puto: et ideo nec in corpore Juris a Justiniano collecti receptum esse. »

^o Be. Naisi.

^p Rein. em. Annibaliano.

A bit. Quod si hæreditario jure forsitan pistoribus tenentur, facultatem habeant, si forte maluerint ob vindicias^a, pistorum hæreditates eidem corpori^b reddere, aut quibuscumque proximis defuncti cedere, ut ipsi a pistorum consortio liberentur. Quod si hæreditatem amplectantur, necesse est successionis ratione pistorii muneris societatem eos suscipere et ex propriis facultatibus onera navicularia sustinere, V. C. Pf. c. Urbi super hac re videlicet disceptante. *Dat. kal. Jun. d Treviris Constantino A. IV et Licinio. IV Coss. (315).*

DE PIGNORIBUS^o.

Imp. Constantinus A. ad universos Provinciales^f. Intercessores a rectoribus provinciarum dati^g ad exigenda debita ea, quæ civiliter poscuntur^h, servos aratores aut bovesⁱ aratorios^j pignoris causa de possessionibus abstrahunt^k, ex quo tributorum illatio retardatur^l. Si quis igitur intercessor aut creditor aut^m præfectus pacisⁿ vel decurio in hac

^a 4 vindicias, a libr. corr. vindicias. Mainardum obventitias conjecisse Go. narrat. Go. tuetur vulg. scripturam ob vindicias, i. e. ob jus, quod pistorum corpori competit vindicandarum rerum pistoribus obnoxiarum. Vid. c. 5, 6 C. Th. de Prædiis navic. (XIII, 6). Quamquam vox obventitias infimæ latinitatis est, tamen, cum cod. 4 parvo discrimine literarum d et t habeat obvenditias, quin recipienda esset, non dubitarem, nisi librarius ipse eam correxisset.

^b 4 corporis, rubro col. del. s. Cum litteris ris incipit fol. 305^a cod. 4.

^c 4 Prf.

^d Go. ex c. 4 C. Th. de Appell. cit., quæ habet C. PP. III, kal. Jan., in Chron. hic rep. vult III, kal. Jan., ut utraque c. conjungi possit, quando quidem Constantinus hoc tempore non Treviris fuerit, sed in Mysia, Dacia, Pannonia. Neque vero hæc sufficiunt. Debebat Go. etiam rep. PP. pro Dat. Mili videtur error inesse in v. Dat., pro quo si rep. PP., omnia salva sunt. 4, edd. ante Be. Triv., sed Ri^o. Triv.

^e 26 add. militi pro fiscali debito. Nonn. codd., ut 16 et Til. De Pigneribus et mox pigneris. Cod. Just. (VIII, 14) add. et Hypothecis.

^f Nonn. codd. om. ad u. Pr.

^g 10, 18 Intercessoribus—datis. 6, 7, 14, 16, 17, 21 datis. 8, 16 ac r. 21 a senatoribus. 19, 20 om. a. Cod. Just. Executores a quocumque iudice dati.

^h Ita omnes codd. et Til. propter seqq. ex quo tr. ill. retardatur, probb. Go. et W. Unus 21 et omnes edd. præter Til. add. non.

ⁱ 6, 7, 14, 16, 17, 21. Sich. Til. om. aratores aut boves. Vid. Cujacii Obs. IV, 20. 8 servos cultores aut b. ex interpr. 10, 18 vel boves.

^j Sich. add. veteranos, sed in m. vercararios. Cod. Just. ar. aut instrumentum aratorium pign.

^k Ita 6—8, 10, 14—19, Til. — Go., sed in not. aut abjiciendum censet v. non, aut scribendum abstrahant. Vid. not. g. 20 abstrahunt. In rell. codd. et edd. abstrahant. Cod. Just. non abstrahant.

^l 16 intatione tradatur. 19, 20 reddatur. 9 add. ut.

^m 6—8, 10, 14—18, 20, Til. et Cod. Just. vel. Cæterum W. pro creditor cj. curator.

ⁿ Ita omnes codd. et edd. præter Be., qui auct. Go. in not. et Cod. Just. ponit pagi. Cod. Just. pagi vel vict. Cuj. in Comm. ad c. 9 Cod. Just. de Jure fisci (X, 1) legi vult pagis. Confirmatur lectio pacis interpretatione Gothica, quæ: curator (aut curam) pacis et Basilicis, in quibus l. c. est σιπνάρχος. W. probatur pacis, cum etiam in c. 48, § 2 C. Th. de Decurion. (XII, 1) præpositi pacis commemorentur, ubi Go. em. pagis. Præpositi pagorum et horreorum

re^a fuerit detectus, a rectoribus provinciarum capitali A sententiæ subjugetur^b. Dat. IV^c. Non. Junias Sirmio^d, Constantino A. IV. et Licinio IV. Coss. e (315).

INTERPRETATIO. Multi pro fiscali debito servos cultores aut boves aratorios de possessionibus caussa pignoris auferre præsumunt: de quorum laboribus tributa redduntur, et ideo si quis creditor^f vel curator^g pacis vel curialis aut quicumque exactor hoc facere præsumserit, a provinciæ iudice puniatur.

DE MATERNIS^h BONIS ETⁱ MATERNI^j GENERIS ET^k CRETIONE SUBLATA.

Imp. Constantinus A.^l Consulibus, Prætoribus, Tribunis plebis^m, Senatuiⁿ salutem dicit^o. Placuit, salva reverentia et pietate sacris nominibus debita^p, ut^q potestas quidem et jus^r fruendi rebus^s liberorum suorum in sacris constitutorum^t, in maternis duntaxat facultatibus, penes patres timeat, destitutorum autem liberorum^u eis licentia derogeretur^v. § 1. Cesset itaque in maternis duntaxat successionebus

commemorantur in c. 1 C. Th. de Erogratione militaris annonæ (VII, 4), præpositura horreorum et pagorum in c. 8 C. Th. de Susceptor. (XII, 6). Vid. Go. et W. ad h. l.

^a 15 d. in hoc. f. 8 om. in.

^b 8 s. subjetiatur. 9 sententia subjungitur. 6 sec. Ri., 10, 14, 17, 18 sententia. 19, 20 sententia iudicatur. Cod. Just. æstimando a iudice supplicio subjug.

^c Nonn. codd. VI. 28, 30, 33, 34, 38, Aniani codd. optimæ notæ sec. Go. et Cod. Just. III. Mox om. 28, 40 Junias. 33 Jan. 20 Jul.

^d Ita plerique codd. et ed. Til. — Ri^v.; nonn. C. codd. Symio. 21, Sich. Firmio. Be. W. Sirmii.

^e Nonn. codd. et Cod. Just. Constantino A. et Licinio. 10 cilinio. 18 cilmio; alii Lycinio. Cæterum 40 Const. A. III. Go. Ri. Ri^v. om. IV. post Const. 20 Constantinopolim IV.

^f 20 intercessor.

^g Nonn. codd. ut 10, 18, 42 cura; alii, ut 21 in m., 36, 40 et edd. Sich. Cuj. 1 Aur. Lugd. curator. Rell. curam. Mox 20 aut curialis.

^h Cum. rubr. h. t. incipit fol. CXX. cod. Lugd. Nonn. codd. ut 31—33, 39 paternis. Cod. Just. De b. m.

ⁱ 6, 7, 8, 16, alii codd. Til. add. de.

^j Nonn. codd. paternis. Multi codd. aut maternis aut paternis; in cod. 15 om. vv. et mat. gen.

^k In nonn. codd. add. De. Sich. excretionem pro et cretione. Ap. Til. om. et, sed ind. rubr. ut Sich. Nonn. codd. male creatione. Cod. Just. om. et cret. subl. 20 sublato.

^l A deest ap. Sich. et Consulibus, etc. in nonn. codd., in aliis Senatui s. d.

^m 14 om. plebis. In cod. Lugd. syllabæ ribus, Tribunis ple fere exstinctæ sunt.

ⁿ 15, 33 add. suo.

^o dicit om. in nonn. codd. et in Cod. Just. 20 salutem. Dici placuit.

^p 6—8 et alii codd. debitam, mendose. Cæterum 8 pietate te sacris.

^q 20 in, sed corr.

^r 21 quidem ejus. Sich. quidem omnis.

^s Corr. rebus ex cod. 15, 19 pro res, quod reliqui codd. (inter eos Lugd.) et edd. habent.

^t 8 constitutionum. 10, 18 constitui eorum. Mox 8 omnes patres et 21 penes patrias.

^u liberorum deest ap. Sich. 10, 18, 21 ei.

^v 15 denegetur. non male. 19 licentia eis d.

A commentum^a cretionis, et^b res, quæ ex matris successione fuerint ad filios devolutæ, ita sint in parentum potestate atque dominio^c, ut fruendi pontificium habeant, alienandi eis licentia derogetur. Nam maternum patrimonium, quod filiis^d in potestate constitutis obvenerit^e, cum patre mortuo sui juris fuerint^f, præcipuum habere eos et sine cuiusquam consortio placuit. § 2. Quod si pater suum filium^h patremfamilias videre desiderans, eum emancipaverit, repræsentare eiⁱ maternam debebit^j substantiam, ita ut filius accepto munere libertatis, reique suæ dominus^k effectus, ne videatur ingratus, tertiam partem custodiæ sibi^l rei muneris caussa parenti offerat, æstimatione, si res dividi cœperint^m, bonorum virorumⁿ arbitrio permittenda, quam tertiam alienare quoque pater, si hoc maluerit, habebit^o liberam potestatem. § 3. Ante emancipationem^p autem parentes^q, penes quos maternarum^r rerum utendi fruendique^s potestas est, omnem debent tuendæ^t rei diligentiam adhibere et, quod jure filiis debetur, in examine poscere, et sumptus ex^u fructibus impigre facere^v, et litam inferentibus resistere, atque ita omnia^x agere, tanquam solidum per-

^a Male 6—8, 10, 12—14, 17, 18 conventum. Commentum enim fictionem significat. Vid. Go. in Gloss. Nom. et Dirksen., Man. lat. font. jur. civ. rom. v. Commentum. Cæterum 20 facultatibus super successioneibus.

^b Hinc inc. c. 1 Cod. Just. cit., in qua § 1, 2 et initium § 3 h. c. ita in Epitomen redacta sunt: Res, quæ ex matris successione, sive ex testamento, sive ab intestato fuerint ad filios devolutæ, ita sint in parentum potestate, ut utendi fruendi duntaxat habeant in diem vite facultatem, dominio videlicet eorum ad liberos pertinente. Parentes autem, penes quos, etc.

^c 19, 20 par. voluntate atque potestate vel dom.

^d 10, 18 quod in filiis.

^e 12 subvenerit.

^f Mendose 14, 16, Go. fuerit. 10, 18 fuer. principium. 20 precium, sed corr. præcipuum. 9. præcipuam. Paulo post 21 consortium.

^g H. l. memin. Valentinianus et Justinianus II. ec.

^h 19 filium suum; in 20 om. v. filium.

ⁱ Ita codd. Sich. Til. et Be. jub. Go. et Ri.; Cuj.

1 — Ri^v. repræs. et, quod Go. explic. etiam.

^j 9, 16, 19—21. Sich. debet, quod æque ferri potest. 6—8, 12—14, 17 habebit, male. Ri. debebit.

^k 15 lib. rei quesite donus. Cod. Lugd. dominos. Mendose Go. dominum.

^l 20 supr. lin. custodiat re et mox æstimationem, ubi 9 æstimatio nisi. 6, 7 muneris. 12 rei sibi numeris.

^m Recte Go. eos reprehendit, qui malunt nequierint vel nescierint. 19 ceperit — permittendam.

ⁿ 6, 7, 10, 18 virorum bonorum.

^o 9, 19, 21, Sich. habet.

^p Nonn. codd. ut 6, 7 emancipatione. 10, 18 an emancipatione.

^q 19, 20 patres, sed in 20 appon. supr. lin. parentes vel parentibus.

^r Cum literis narum inc. pag. secunda folii CXX cod. Lugd.

^s In Cod. Just. add. tantum.

^t 12 debent vendere. Mox. 8 om. adhibere.

^u 6—8, 10, 18, alii codd. et. Cod. Just. in examine vel per se vel per procuratorem poscere et s. ex.

^v 6—8, 12—14, 16—18 facile, recte impr. Ri. Similiter 10 fale. Supr. lin. 20 integrare.

^x 19 omnia ita.

fectumque dominium^a et personam gerant^b legitimam; ita^c ut, si quando rem alienare^d voluerint, emptor vel is, cui res donatur^e, observet, ne quam^f partem earum rerum, quas alienari^g prohibitum est, sciens accipiat vel ignorans. Docere enim pater debet, proprii juris eam rem esse, quam^h donat aut distrahit; etⁱ emptori, si velit, sponsorem aut^j fidejussorem licebit accipere, quia nullam poterit præscriptionem^k opponere filiis quandoque^l rem suam vindicantibus. *Dat. XV. Kal. Aug. Aquileia*^m. *Recitata apud Vettium*ⁿ *Rufinum Pf. U. in Senatu Non. Sept., Constantino A. V. et Licinio C. V. Coss.*^o (319).

^a Go. prop. dominum et ita habent 10, 18, 20, sed tamen nihil mutandum est. Cæterum in 20 rest. dominium. In Cod. Just. add. *eis acquisitum fuisset*.

^b 6—8, 13, 14, 17 gerent. 10, 18 gerint.

^c 6—8, 13, 14, 17 om. ita.

^d 20 rem alienam emere, sed supr. lin. a man. sec. alienare vol. Ap. Sich. in imo m. folii 55 pag. sec. recte est voluerint, sed primus folii 56 versus mendose inc. cum v. voluerit. In ejusdem pag. sup. marg. mendose habetur *Liber Quintus*; scrib. *Liber Octavus*. Mox nonn. codd. emptori vel his.

^e 19, 20 donantur.

^f Cod. Just. unquam.

^g 15, 21, Sich. alienare.

^h 6—8, 10, 12—14, 16—18 esse cum donat, quod si de tempore, quo donatio fit, accipitur, ferri potest.

ⁱ 19, 20 om. et.

^j In Cod. Just. om. spons. ant.

^k 10, 18 perscriptionem.

^l quandoquidem. Cod. Just. quodocunque.

^m 20, 31, 53, 54, L. R. U. V. 52 VI In 39, 43 C om. XV., in cod. 8 Aquil. — *Vettium* et in cod. 19 *Recitata*.

ⁿ Edd. et Cod. Just. *Aquileia*. 16, 21 *Aquilino*. In Cod. Just. add. *Sabino et Rufino Coss.* (316.) Vid. infra not. x.

^o Multi codd. Sich. Til. Cod. Just. *Vettium*. Nonn. codd. *Vettium*, *Vetium*, *Vetium*, *Vercium*. 20 *Aug. Recitata Aquileia sedm ap. Ricium Ruf.* De nomine vid. supra IV, 15, 4, not. n. Commemoratur hic *Vettius* in Vat. Ir. § 275 in lege anni 315: « *quare Vettium Rufinum clarissimum virum præfectum urbi, amicis nostris.* » In nonn. codd. om. siglum dignitatis, in aliis male ponitur ppo. Etiam Sich. *Pf. P.* 28, 40 ap. X in *Senata* et om. *Vett. R. Pf. U.*

^p Sich. in m. NN. 52 (ubi om. in *Senatu*) ppo VIII k. *Sept.* In 8 des. vv. in *Senatu A. V.* 20 in *judicanti natum Sept.* Cæterum *Non.* omnes codd. et edd., etsi ex Augusti instituto senatus solitus erat cogi Kalendis aut Idibus. Vid. c. 2. h. t.

^q In multis codd. ap. Til. et in Cod. Just. om. V, 19, 21, Sich. H., sed Sich. in m. V. 15 VI. Nonn. codd. *Constantinop.* pro *Constantino*.

^r Etiam C. om. in multis codd., ap. Go.—Ri*: et in Cod. Just. Alii codd. habent *Viro Claro*, aut *Viro clarissimo*, aut *V. C.*, ut Til. aut *Vic.*

^s Ap. Go.—Ri* et in Cod. Just. om. annus. Putat enim Go., quia *Vettius Rufinus* h. ann. *Pf. U.* non lunant, sed ann. 315, 316 *Pf. U.* nominatur (vid. supra not. n, o), consules hic nominatos ex sq. lege errore irrepsisso, itaque ex Cod. Just. reponendos esse consules anni 316, in qua re cum *Valesio* consentit, Be. accedens, ut videtur, ad Go. opinionem de *Vettio Rufini* prefectura em. *Cons. A. IV. et Lic.* IV (315), non male quidem, sed contra eodd. auctoritatem, qua etiam Go. destituitur. Putavi igitur in re lubrica standum esse cum vulg. scriptura, quam omnes codd., si menda exceperis, tuentur. Cæterum

A INTERPRETATIO. *Legis istius reliqua pars in aliis legibus continetur^a: hoc tantum de reliquis legibus plus habet ut patres, qui filiorum res gubernare^b jussi sunt, negotio eorum summo studio et integritate agere^c procurent, ut nihil per negligentiam eorum filius pereat, sed fructus rerum maternas^d sine aliqua negligentia redigi vel vendi faciant, ut ex tempore competenti, sicut lex *Novella*^e dicit^f, portiones suas filii sine aliqua imminutione percipiant. Res filiorum patribus alienare liceat, hoc est nec^g vendere nec donare. Quod si fortasse præsumpserit, emptor, vel qui donator accesserit, grandi se sollicitudine et cura custodiant^h, ne filiorum res a patre venditasⁱ aut donatas accipiant, aut scientes aut etiam nescientes: sed compellant^j patrem, qui venditor vel donator fuerit, et filiorum res in sua retinet potestate, ut probet suum esse, quod tradidit^k. Etiam ut suspicionem suam possit abstergere, fidejussore a patre venditore percipiat, qui^l obligatione rerum suarum damnum emptori non faciat: quia^m defuncto patre licet filiis res suas aⁿ quibuscunque personis, sive venditæ sive donatæ a patre fuerint, in suum dominium revocare.*

AD LEGEM FABIAM^o.

Imp. Constantinus A. ad Domitium Celsum^p *V.*

de inser. et subscr. h. c. et c. 12 C. Th. de Jurisd. (II, 1) cf. *Zirardin*. l. c. p. 579.

^a 19, 20, alii codd. *habetur* et mox *plus habebit*.

^b *Aur. Lugd. gubernari*.

^c 20 supr. lin. *habere*, 6, 7, Sich. *Cuj. 1—Lugd.* om. *agere* et 10 eorum — *procurent*. Decet ut in codd. 19—21, 42, aliis et ap. Sich.

^d 6, 7 *paternarum*, male.

^e *Sc. Nov. Theod. XIV. de paternis sive maternis bonis* (ed. Berol. p. 1216).

^f Multi codd. *dicit*. In nonn. codd., veluti 10, 18 om. *lex*.

^g Nonn. codd. *ut nec*. Cæterum supra Sich. *Cuj. 1—Lugd. licet*.

^h Multi codd. *præsumpserit—accesserint—custodiat*. Etiam Go.—Ri*. *accesserint*. Edidi ex Sich. *Cuj. 1—Cuj. 2*, accesserit*. Sich. *Cuj. 1—Lugd.* paulo post *vel cura*. Cæterum 20 *donare nec alienare. Quod—præsumpserint et emptor vel cui res donatur accesserit*.

ⁱ Plerique codd. et inter eos 6—10, 20, 21, 42, 43, Sich. *Cuj. 1—Lugd. comparatas*, sed respondet in lege v. *emptor*.

^j Sich. *compellent*. Paulo infra nonn. codd. *retineat*.

^k 6, 7 *tradit*, 9, 42, 43 *tradet*. Mox nonn. codd. *posset*.

^l 20 *suscipiant* (sed em. *percipiant*) *quia*. Alii codd. ut 9, 21, 43 *percipiant*.

^m 20 *faciant* et (ita etiam, 6) *quia*.

ⁿ In nonn. codd. om. *a*.

^o Fol. 28° cod. 4. Plerique codd. *Faviam*. Vid. *Reland*. p. 850. Nonn. codd. *Fusiam* et 53, 54, 57 *Juliam*. Cod. Just. add. *de Plagiariis*. In codd. *Br. Al.* ap. Sich. et in *Cuj. 2—Be.* add. *Hoc est, qui filios involant alienos*, ex interpr. titl., de qua vid. editionem *Breviarii*, quam paro. Delevi igitur illa vv., quæ spuria sunt et des. in cod. 4, sed ap. *Be.* tunc incl. ut suspecta. 15 *De his qui filios involant alienos*, quam quidem rubricam librarius effingit ex rubrica *Br. Al. Cuj. 2—Ri**. in ind. titl. add. *de Plagiariis*, quod, si quo in codice reperitur, non dubito quin recipiendum sit.

^p 8 *ad Domitium cons.* et om. *Vic. Afr.* 28, 36, 40 om. *Celsum Vic. Afr.* et 58 *Afr.*, pro quo plerique codd. *Africa*. 20, 53, 54, 59 *Domitianum*, S. *Domitianum*,

carium Africæ. Plagiarii ^a, qui viventium ^b filiorum ^c miserandas infligunt parentibus orbitates, metalli poena cum cæteris ante cognitis ^e suppliciis tenebantur ^d. Si quis tamen ejusmodi ^e reus fuerit oblatus, posteaquam ^f super crimine patuerit ^g, servus quidem vel libertate donatus bestiis primo quoque ^h munere objiciatur ⁱ, liber autem sub hac forma ^j in ludum detur gladiatorium ^k, ut, antequam aliquid ^l faciat, quo se defendere possit, gladio consumatur. Eos autem, qui pro hoc crimine jam in metallum ^m dati sunt, nunquam revocari præcipimus. *Dat. kal. Aug. Constantino A. IV. ⁿ et Licinio ^o IV. ^p Coss. (315).*

INTERPRETATIO. *Hi qui filios alienos furto abstulerint et ubicumque transduxerint, sive ingenui, sive servi sint, morte puniantur.*

DE OFFICIO RECTORIS ^r PROVINCIAE.

Imp. Constantinus A. Rufino Octaviano Correctori Lucaniae et Brittiorum ^s. Quicumque extraordinarium

sed 20 *Imp. Constantinus et Constans A. ad Domicianum et Celsum ve Afr.*

^a Ri ^{*}. mendose Plagiari.

^b 21 inventium et mox 8 infigunt.

^c Sich. *cognitionem*, et hæc quidem C. Th. scriptura jam innotuerat Alciato. Go. ad h. c., not. e, hoc perperam ab Alciato scriptum esse contendit, sed ipse fallitur opinione. In cod. 15 om. c. a. c. suppliciis.

^d 6—8, 10, 12, 14—16, 18, 20, 21, Sich. Cuj. 2, 2^{*} Cod. Just. *teneantur*, male. Vid. Go. in comm.

^e 20 *Si quis autem hujusmodi*. God. Just. *hujusmodi*. Vix opus est monere, ut Go. fecit, ne tamen mutetur in *tandem*.

^f 10 *postea* et om. *quam*. Til.—Lugd. *postea*, *quam*. Sich. in m. God. Just. *claruerit*, impr. Go. 20 *supr. lin. aparuit*. Ibidem paulo post om. *vel*.

^g Go. *ej. quoquo*, sine ulla necessitate. 15 om. *quoque* et Cod. Just. *primo q. munere*.

^h Cod. Just. *subjiatur, ingenuus autem gladio consumatur*, et des. *rell.*

ⁱ 20 *super hanc formam. 27 libertatem autem s. h. f.*
^k 6—8, 14, Sich. *gladiatorum. 12 defendetur gladiatorum 27 gladiatorio*.

^l 6—8, 10, 14, 18 *aliud. 15 aliquid quo se defendere possit faciat gladio c. Mox 20 quod se*.

^m Nonn. codd. *metallo. 12 om. in.*

ⁿ 39, 45 III. 24 IX. 8, 36 om. *Const.—et.*

^o Nonn. codd. *Lycinio. 38 Nicinio.*

^p 15, 45 III. 28 L. c. *cos.*, et 39, 45 L. IV. c. *cos.* Complures codd. et Cod. Just. om. IV. Aur. Lugd. *Cos.*

^q Complures codd., inter eos 6—10, 18, 21, 42 et Sich. *sive ingenuus, sive servus sit (20 ingenuus sit seu servus), m. puniatur*, præterquam quod 6 videtur habere *puniatur* et in nonn. codd. leg. *puniatur*. Ceterum 20 *furtim*.

^r 19 *Rectorum*.

^s 5 *Ad rufino octaviano correctoribus lucaniae et britiorum*. Cl Pu. A. (ad) R. et O. *correctoribus*, etc. W. om. A. et corr. *correctori*, probans ex c. 2 C. Th. de Episc. (XVI, 2) et c. 1 C. Th. de Filiis milit. app. (VII, 22) ad eundem Octavianum a. 519 datis et aliis constitutionibus a Constantino ad alios Lucaniae et Brittiorum correctores missis, ut c. 1 C. Th. ad L. Corn. de fals. (IX, 49), c. 1 C. Th. de Relatt. (XI, 29), c. 1 C. Th. de Appellat. (XI, 50), c. 3 C. Th. de Decurion. (XII, 2), unum tantum fuisse Lucaniae et Brittiorum correctorem. Vid. etiam c. 1 C. Th. de Privil. appar. (VIII, 5) et Pancir. ad c. 54 Not. Dign. Occid.

A *judicium ^a praefectorum vel vicariorum elicerit, vel qui jam consecutus est, ejus adversarios et personas causa necessarias ^b minime ad officium praefectorum vel vicarii pergere aut transire patiaris: sed de omni ^c causa in tuo judicio praesentibus partibus atque personis, ita his ^d temporibus ipse cognosce, quæ ex eo die computabis, ex quo causa ^e in tuo judicio coeperit inchoari; ut tunc demum, si ei, qui extraordinarium ^f judicium postulaverit, tua sententia displicebit, juxta ordinem legum interposita eam provocatione ^g suspendat, atque ad suum judicem ^h transitum faciat. *Dat. III. Non. Aug. Treviris, Constantino A. IV. et Licinio IV. ⁱ Coss. (315).**

DE DIVERSIS RESCRIPTIS.

B *Imp. Constantinus A. i ad Populum ^k. Contra jus rescripta non valeant, quocumque modo fuerint impetrata. Quis enim publica jura praescribunt ^l, magis sequi judices debent. PP. ^m IV. ⁿ Kal. Septemb. ^o Romæ, Constantino Aug. IV. ^p et Licinio IV. ^q Coss. ^r Coss. (315).*

INTERPRETATIO. *Quæcumque ^s contra leges a Principibus ^t fuerint obtenta, non valeant.*

Itaque Octaviani, quod incognitum hucusque erat, integrum nomen erat, *Rufinus Octavianus*, quod librarium induxit, ut compendium *corr.* interpretaretur *correctoribus*.

^a 5 *Judicum*.

^b 5 *Causa necessarios*. Cl. quem Pu. et W. secuti sunt, *causæ necessarias*, præter necessitatem; est enim *causa* ablativus instrumenti.

^c 5 *De homini*. Cl. *de hominis* perperam. Pu. W. ex. cj. Hu. *de omni*. Videtur error librarii ex aspiratione v. *omni* ortus esse.

^d Ita scripsi, quamquam impr. Schro. cum cod. 5, qui tamen *personis*. Cl. Pu. *Ita his*, in quo *statis* latere putant Ilu. et Bijdr., Schr. *pers. justis*. W. em. *usitatis*, prob. Schro., quæ cj. omnes nimis recedunt a codicis scriptura.

^e Pu. *quo ex c.*

^f 5 *Extraordinarium*.

^g Ita recte Pu. ex cj. Hu., prob. Schro. 5 *int. ea. provocationis*. Cl. *interposita causa provocationis*. W. *interposita provocatione causam*.

^h Schr. *ej. ad superiorem judicem*.

ⁱ IV deest in cod. 5, sed add. a Cl.

^j Cod. 1 *Id. aa*. Br. Al. codd. W. et veteres edd., in quibus hæc c. prima h. tit. est, ponunt *Imp. Constantinus A.*

^k 26, 36 om. *ad Populum*.

^l 1, 49, 55, 58 et alii *perscribunt*.

^m Nonnulli codd. *Proposita. 21, 44 pp. (20 in m. populo) data*. Sich. P. P. *Dat. 1, 20, 28, 40, 41, R. P. Pu. Data. 55 propensio*.

ⁿ 1, Pu. P. om. IV. 24, 50, 55 III.

^o Sich. Til. Cuj. 1. Aur. Lugd. Cuj. 2, 2^{*} in m. *Martias*; item Go. Ri. Ri'. in annot. et 36, 40; sed 31 et Andeg. ap. Go. *Februarius* et 41 Jun. Mox 20 *Romano*, alii *Roma*.

^p Nonnulli codd. III.

^q IV om. 8, 10, 18, 20, 24, 30, 55, 58, 42, quorum nonnulli *Licinio VV. CC. om. v. Coss. 9, 14, III. 40 Lito Jul. aa. Coss. 43, 44 Licinio a IV Cos.*

^r *Cos.* primum exhibet cod. 1, ut legitur in c. 3 Cod. Just. de Advocato fisci (II, 9).

^s 20 in m. s. *rescripta*.

^t Nonnulli codd. Sich. Cuj. 1. Aur. Lugd. *principe*, sed Sich. in m. *principibus. 20, 21 fuerint a principe. 5, 42, 43 fuerint a principibus*.

DE APPELLATIONIBUS.

Imp. Constantinus A. ad Probianum^a Proconsulem Africae. Appellationum causas, quæ^b per vos in auditorio nostro^c, quibus vicem nostri mandamus examinatis, dijudicantur, ita^d audire debes, ut edicto, quod super appellationum negotiis finiendis jam generaliter constitutum est, pareas, atque eadem negotia quam maturissime explices. *Dat. VIII. Kal. Sept. Rom. e, Constantino A. IV. et Licinio IV. Coss. (315).*

DE JURE FISCO.

Imp. Constantinus A. et C. f ad Populum. Si quid a fisco fuerit occupandum^e vel a nobis de cætero^h pro uniuscujusque meritis obsequisque donandum, vel ab eodem distrahendum, intra annum, omnibus vestra petitione vel a comparatione se abstinentibus, hi, qui putant injuste res proprias a fisco esse comparatasⁱ, contra eundem agere contendant, scientes gratulantesque, quod annua spatia, intra quæ suum repetant, sint indulta; ac si probaverint, justitiam petitioni suæ adesse, recipiant, et nostro beneficio habeant restituta. *Dat. i Id. Sept. Roma, Constantino A. IV. et Licinio IV. Coss. (315).*

DE CENTONARIIS ET DENDROPHORIS^k.

Imp. Constantinus A. ad Evagrium Pf. P. Ad omnes iudices litteras dare tuam convenit gravitatem, ut, in quibuscumque oppidis dendrophori fuerint, centonariarum atque fabrorum collegiis^l annectantur, quoniam hæc corpora^m frequentia hominum multiplicari expediet. *Dat. XIV. Kal. Oct. Naiss. Acc.*

^a Vid. C. Th. c. 5 et 6 h. t.

^b 4 causas has quæ; ant. man., fortasse librarii, deletur hæc punctis supra additis.

^c Ita 4, Til.; rell. vestro. Primus vestro tacite corr. Cujacius in Cuj. 1. Recte nostro propter seqq. quibus vicem nostri mandamus examinatis: neque tamen accipiendum de auditorio cui princeps ipse præest, sed de auditorio, quodcumque nomine s. vice principis habetur, hic a proconsule Africae in provincia. C. Th. c. 11. h. t. sublimitatem tuam, qui cognitionibus nostram vicem repræsentas, et XI, 36, 5.

^d 4, Til. id. Primus Cujacius in Cuj. 1 tacite corr. ita, recte. Mox Be. negotiis.

^e Be. an.: «Romanianum prope Naissum Gfr. intelligit. Idem fortasse innuit Rom. in T. C. I., quæ Romam nunquam ita exprimit. Cæterum Rom. et Rumi. interdum Ravennam indicare puto.» Go. Romanianam, non Romanianum prop., sed in Chron.: «Ergo fuit hoc tempore Constantinus Romæ.» Dissentit igitur a se ipso. Quæ Be. de scriptura Rom. dicit, ea plane falsa sunt.

^f Sec. Go. Pag. Reland. p. 295 Licinius Cæsar. Mox. Go. ad Polum, err.

^g Go. prop. occupatum, neque tamen spernit, occupandum aut occupandum deinceps. Idem habet vel pro et, idque.

^h Aur. Lugd. de ce cetero.

ⁱ Go. em. corporatas vel occupatas.

^j Sec. Go. pro P. P.; neque enim Constantinus hæc ætate Romæ constituit.

^k 3, 4, Til.—Ri*. Dendrophoris et infra dendrofori. Go. in comm. cj. centenariis.

^l Ex cod. 3, qui vero colligiis. 4, Til.—Be. om. collegiis. Jam Panc. Thes. I, 52, prob. Rein. probabiliter cj. collegio, Go. autem corporibus s. corpora, improb. Maio, Be. corporibus.

^m Fol. 344, cod. 4. Mox Be. Naissi.

A VIII. Id. Nov. Constantino A. IV. et Licinio IV. Coss. (315).

DE DECURIONIBUS.

Imp. Constantinus A. ad Crispinum....^a Quoniam dubitasti, b utrum ex numero dierum^c an ex nominatione Kalendarum computari duorum mensium^d spatia debeant, forma publici juris observanda est, quæ manifeste^e declarat, quid pro dierum^f diversitate præceperit comprehendi. *Dat. Kal. Oct. Constantino A. IV. et Licinio IV. Coss. (315).*

DE JUDEIS, COELICOLIS ET SAMARITANIS^g.

Imp. Constantinus A. h ad Evagrium Pf. P. i Judæis et majoribus eorum et patriarchisⁱ volumus intimari, quod, si quis^k, post hanc legem, aliquem qui eorum feralem fugerit^l sectam et ad Dei cultum respexerit^m, satis aut alio furoris genereⁿ, quod nunc fieri cognovimus^o, ausus fuerit attentare, mox flammis dedendus est^p et cum omnibus suis^q participibus concremandus^r. § 1. Si quis vero ex populo ad eorum nefariam sectam accesserit et conciliabulis eorum se applicaverit, cum ipsis pœnas meritas sustinebit. *Dat. XV. Kal. Nov. Murgillo¹, Constantino A. IV. et Licinio IV. Coss. (315).*

^a Dignitas deest et sine ullo quidem lacunæ iudicio in cod. 4, edd. Til. — Cuj. 2*. Be.; Go. Ri. onissam indicant quinque, Ri*. sex punctis; reposui quinque.

^b Fol. 219 cod. 4.

^c Go. ann.: «XXX scil.» Vid. Go. in comm. h. c. d 4, edd. ante Be. duum mensum, sed Go. duum. Vid. C. Th. IV, 6, 5, not. o, VII, 12, 2, XI, 50, 10, 65, 67, XI, 31, 4. Go. ann.: «Intra quos nominatus ad munus publicum (Duumviratum puta) appellare potest.»

^d 4 manifestæ, rubro col. corr. manifeste.

^e Go. vult rerum pro dierum, non recte.

^f 15 om. Coelicolis et Samaritanis. Cod. Just. de Judæis et Coelicolis, om. Samaritanis. Facta est autem mentio Samaritanorum in tit. Cod. Just. de Hæreticis et Manichæis et Samaritis (1, 5). Nonn. Br. Al. codd. Cellicolis. Cuj. 1 — Cuj. 2* Judæis coelicolis.

^g 11 aaa.

^h 11, 15, 50, 51, edd. ante Be. om. Pf. P.; rec. Be. hoc siglum ex Go. not. et ex Cod. Just., recte. Vid. C. Th. XIV, 8, 1. 15 A Evagrio.

ⁱ Mendose Aur. Lugd. patriarchis.

^k 11, 15, Cod. Just. si quis; rell. si qui.

^l Hinc pergitur in cod. 4 et apud Til. Vid. C. Th. XVI, 5, 66, not. a. Incipit autem cum v. sectam fol. 435^a cod. 4.

^m 11 sectam etiam Dei cultu recesserit.

ⁿ 4 tenere, rubro col. em. genere.

^o Go. cognoscimus.

^p Go. om. est.

^q 15 om. suis.

^r Sqq. des. in Cod. Just.

¹ 11 accesserint et conciliabulis eorum se applicaverint — sustineri. *Dat. X. Cuj. 2, 2* mendose Non. pro Nov.*

² Ita 4, 11, 15, 50, 51, Cod. Just. Lab. Til.—Ri*. Be. Murgilli. Go. cj. Mursillo, quod in Pannonia superiore prope Mursam situm fuisse dicit. Herrmannus de cj. Go. ed. Mursillo in Cod. Just. et ante eum Be. Mursillæ, sed ne unus quidem liber ms. ap. Herrmannum confirmat Go. cj.

³ Ri*. Constantino A. XV., errore an inductus per

DE FRUMENTO CARTHAGINIENSI^a.

Imp. Constantinus A. ad Catulinum^b proconsulem^c Africae. Si quis corpora æneo^d frumento obnoxia detraxerit^e ab omni interpellatione liber sit, quamvis alia^f corpora possiderit sive coemerit libera ab ænei^g frumenti inquietudine. Comparatores enim rerum obnoxiarum teneri oportet pro modo ejus rei, quam adepti sunt, etiamsi extra liberalitate^h rem fuerintⁱ consecuti. Sed quia plerique ex magistratibus ænei frumenti pensatione obnoxii vel ipsi sibi, dum administrant, alios surrogarunt, vel redempti pro aliis alios creaverunt, rescissis surrogationibus, ad ejusdem ænei frumenti pensationem teneantur. Illos enim solos ex surrogatis perseverare oportet, quos constiterit idoneos esse facultatibus et minus idoneorum loco non a redemptis magistratibus surrogatos. *Dat. prid. Id. Dec. Sirmii^l, Constantino A. 4 et Licinio 4 Coss. (315).*

DE APPELLATIONIBUS^k.

Imp. Constantinus A. Amabiliano Pf. annonæ Africae. Officii cura est, ut omnes omnino appellationes, quæcumque fuerint interpositæ solemniter, curet^l accipere, nec in recipiendis libellis aliquod genus injuriæ

Baronium, nescio. Is enim ad ann. 327, n. 35 omnino diversam subscriptionem habet: *Dat. XV. Kal. Nov. Constantinopoli Constantino A. VIII. et Constantio VI. Coss. (329), improb. Go.*

^a Cuj. 4—Lugd. Chartag. Go. Carthaginensi. Rell. Carthag.

^b Aur. Lugd. Be. Catullinum. Vid. C. Th. II, 4, 1, not. o. Go. Impp.

^c 4 PU. Til.—Lugd. P. V. Vid. C. Th. XI, 16, 1, not. m. Go. aliquem dicit cj. Pf. P.

^d Go. rejecta em. *pæno*, neque probata derivatione v. *ænei* ab *αἰνός*, quasi grave esset, tentat in comm. h. c. *æneo* s. *oneto* frumento (quod extra ordinem vendere quis cogebatur alibi *Synoneton* dictum) aut *æneum* (ab *αἰνός*, frumentum ita appellatum, quod dicatum erat Bacchi sacerdotibus et ministeriis) aut *ærino* (ut *ærina* farina ap. Plin. Hist. nat. XXII, 25, 58, quæ ex *αἰρα*, æra confecta est). Alii quomodo h. v. explicant, vid. ap. Go. l. c. et Ciron. Observat juris Canon. iv, 5. An. scrib. *æno* s. *æneo*, ut *ænum* frumentum dictum sit a modis æneis, i. est materia vasis, quo metiebantur frumentum? Sic *ænum* sc. vas. aquæ recipiendæ et calefaciendæ aptum, a materia habet nomen. Neque displicet mihi altera cj. ap. Go. proposita *æneum* frumentum eadem significatione dictum esse, qua *ærariæ* annonæ, quæ *ad-æratæ* pecunia, non ipsæ præstabantur. Rein. cj. D. annuo.

^e Go. em. *distraxerit*, quod veri speciem præ se fert, si quidem huic v. opponi videntur *comparatores*.

^f Fol. 359° cod. 4. Go. : « Possideat. »

^g *æneis*, rubro col. *ænei* repon.

^h Ita 4, edd.; Go. Be. em. *liberalitatem*, id est titulo oneroso, non lucrativo. Rein., mendum in v. *extra delitescere opinatus*, cj. ex mera. Assentior Go.

ⁱ 4 fuerit.

^j 4, Til.—Lugd. Sirmi. Cuj. 2—Ri*. Sirm. I. Aur. Lugd. Cons.

^k Fol. 181^b cod. 4. Mox Aur. Lugd. *appellationes*.

^l Til.—Cuj. 2° *interpositæ, solemniter curet*. Go.—Ri* *interpositæ, solemniter, curet*. Cf. c. 5 h. t. *appellationis a te interpositæ solemnia*.

A inferendum cuiquam existimet. PP. III. kal. Jan. Constantino A. IV. et Licinio IV Coss. (315):

DE FUNDIS EMPHYTEUTICIS, ET EORUM CONDUCTORIBUS.

Imp. Constantinus A. Cypito. Si quis fundos emphyteutici juris, salva lege fisci, citra iudicis auctoritatem donaverit, donationes firmæ sint, dummodo suis quibusque temporibus ea, quæ fisco pensanda sunt, repræsentare cogatur. PP. XVII kalend. Jul. Trever. Constantino A. IV. et Licinio III. Coss. (310). (Ex cod. Just.)

Anno Domini 316.

Sabino et Rufino Coss.

DE LONGI TEMPORIS PRÆSCRIPTIONE.

B *Imp. Constantinus A. ad Vettium^a Rufinum Pf. U.* Ex donatione principum aut quocumque modo rem ad fiscum pertinentem usque ad nostra decennalia sine aliqua interpellatione possidentes (secundum jus enim hæc intelligitur esse possessio) securi possideant. PP. X. Id. b Jan. Romæ, Sabino et Rufino Coss. (316).

DE OFFICIO JUDICUM OMNIUM^c.

Imp. Constantinus A. ad Domitium^d Celsum Vicarium^e. Nemo iudex officialem^f ad eam^g domum, in qua materfamilias agit^h, cumⁱ aliquo præcepto existimet^j esse^k mittendum, ut eandem in publicum protrahat^l, cum certum sit^m, debita ejus, quæ intra domum, considerato sexuⁿ, semet^o contineat, domus ejus vel eujuscumque rei habita distractione^p, publicis necessitatibus posse servari^q. Quod si quis in publicum matremfamilias posthæc^r crediderit protrahendam, inter maximos reos, citra ullam^s in-

^a Cuj. 4—Ri^a. *Vetium*, sed rectius Be. et W. edd. *Vettium*, quod reperitur apud Murator. in marmore eidem Vettio dicato. Cf. Corsinius l. c. p. 170.

^b Go. reponi vult *Kal.*

^c Sich. in titulorum indice om. h. t. 20 add. *Imperatorum*.

^d Nonn. codd. *Domecium*. Cod. Pist. *Domitianum*, cod. Vat. *Dominicum*, cod. Montisp. H. 82 *Domitio Celso Vicario*. 10, 14, 16, 18, Til. add. *vel*.

^e 8 om. *Vicarium*. 14, 16, Til. VV. CC. 39 v. *cons. 42 vcc. 45 vc. cons. 10 viris cl. 18 jurisd.*

^f 5 ad off. 20, 21, Sich. ex *officialibus*, sed Sich. in corr. ex cod. Aug. *officialem*. Cod. Just. pler. edd. *aliquem off.*, sed al. om. *aliquem*.

^g 5 ad eum. 16 ad eandem.

^h Nonn. codd. *aget*. Cod. Just. *degit*, sed codd. Pl. 1, 2, ed. Schf. *agit*.

ⁱ 16 om. *cum*. 19 *aliquod præceptum*.

^j 5, 6, 9, 14, 18 *æstimet*, quod sæpe in codd. pro *existimet* ponitur. 8 *stimet*.

^k Sich. *sibi*.

^l 20 *publicum*. 21 *adtrahat*.

^m Sich. om. *sit*, sed in m. *Deest fortassis hic verbum, quale est sit*.

ⁿ 14 *consideratu sexum*. 8 om. *sexu*.

^o 8 *emit*. 14 *et*.

^p 8 *habitandi d.*

^q 19 *serv. ut si*.

^r 10, 18 *matremfamilie posthec*. 8 *prohac*.

^s 5 sec. apogr. *meum*, 8, 9 om. *ullam*. 20, 21, Sich. *ullam citra*. 10, 14, 17 *illam*.

dulgentiam, capitali pœna^a vel exquisitis potius A ad municipales pertinet necessitatibus^a, decurio permanet^b; quantum ad rem gestam et veritatem rescandam^c, uti decurionatus honore non poterit. § 1. Nec vero is qui ante fuerit tabellio, ad eludendam^d quæstionem super his quæ ante conscripsit^e, factus decurio defendi hac poterit dignitate, quoniam scripturæ^f veritas, si res poposcerit, per ipsum debet probari auctorem. Dat. III. kal. Febr.^h Acc. kal. Aug.ⁱ Sabino^l et Rufino^m Coss. (316).

INTERPRETATIO. Nullus iudicum matronam in domo ma^l residentem per quemcumque apparitorem^l ad^k publicum existime^l protrahendam, sed circa eam, pro rebus reverentia^m, conventio honesta servetur: cumⁿ, si quid eam debere constiterit, constrictis ejus auctoribus, possit^o exsolvi. Nam si quis contra fecerit, summo supplicio se afficiendum esse cognoscat.

AD LEGEM CORNELIAM P DE FALSO Q.

Imp. Constantinus A. Mechilio^r Hilariano Correctori Lucaniæ^s et Brittiorum^t. Si quis decurio testamentum vel codicillos aut aliquam deficientis^u scripserit voluntatem, vel conscribendis^v publicis privatisque instrumentis præbuerit officium, si falsi quæstio^x moveatur^y, decurionatus honore seposito^z, quæstioni, si ita poposcerit, caussa subdatur^{aa}. Sed non statim desinit^{bb} esse decurio, qui in hujus modi facto fuerit deprehensus. Quantum enim

^a 5 sec. Cl. om. pœna. In Cod. Just. om. sqq. vel —suppliciiisque.

^b 5, 10, 18 exicii.

^c Noun. codd. om. que.

^d 5, 6, 8, 14, 16, 17, Cod. Just. plectetur.

^e 20, 21, 42. Sich. Cod. Just. IV., sed Sich. in m. et Bk. Herm., codd. Pist. Par. III. Mox Hal. et sqq. edd. Cod. Just. Id. August., Herm. Jan.

^f Cod. Just. om. Trev., rec. ex C. Th. Bk. et Herm.; nonn. codd. trium, alii triv. 20, 21, Sich. Cuj. 1. Aur. Lugd. Treveris.

^g 10, 14, 18. Til. Cuj. 1. Aur. Lugd. Sabiniano. Complures codd. Savino. 24 Sabiano.

^h 20, 21, Sich. Ruffo, sed Sich. in m. Crasso. 36, 40 Erasmo. Multi codd. om. Coss.

ⁱ Complures codd. in domum suam resid.

^j 43 ad prætozem.

^k 20, Sich. Cuj. 1. Aur. Lugd. in.

^l Ita plerique codd., Sich. Cuj. 1. Aur. Lugd.; Cuj. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. astimet.

^m Nonnulli codices reverencie.

ⁿ 20, alii, Sich. quod, sed Sich. in m. cum.

^o Nonnulli codices actoribus, alii actoris. 20, Sich. posse.

^p 15 om. Ad L. Corneliam. Nonn. codd. Cornilian. 20 De Lege Cornilia.

^q Cod. Just. de Falsis. 57 om. de Falso.

^r 6, 7, 10, 12, 16, 18 Necilio. 14, 27 Nicelio. 15, 15, 25 Mecilio. 29, 42 Micilio. 20 Michilio. 53, 54 Nicidio II. ppo L., etc. Sich. Methilio. 8 om. Mech. et Luc. et Britt. et 28, 58, 40 Mechilio, etc. Nonn. codd. Helariano. Go. Be. in not. ad c. 3 C. Th. de Decur. D (XII, 1) malunt Mecilio. Cf. C. Th. VI, c. 3 et 4.

^s Nonn. codd. Locaniæ. 10, 18 Lucie. 29 Loccariæ. 42 Locariæ.

^t 4, 15, Til.—Ri. Brittiorum. 6, 29 Brittorum. Bell. codd. Brittiorum s. Brictorum. Sich. Cod. Just. Brittiorum. Be. Bruttiorum. Scribendum Brittiorum cum codd. in quibuscumque legibus hoc nomen est.

^u In Antiq. Summariis C. T. l. c. p. 5 Interpres de suo add. bis.

^v Fol. 29 = cod. 4. 9 inscribendis.

^w 20 quæstione, supr. lin. quæstioni.

^x In 12 add. et.

^y 8 posito. 20 deposito, impr. Ri.

^z 20 si si ita p. c. subducatur, sed supr. lin. add. subducatur.

^{aa} Be. em. desinet ex cod. 6, et ita habent etiam 7, 10, 12, 15, 18. Sed desinet æque bene dicitur cum

ad municipales pertinet necessitatibus^a, decurio permanet^b; quantum ad rem gestam et veritatem rescandam^c, uti decurionatus honore non poterit. § 1. Nec vero is qui ante fuerit tabellio, ad eludendam^d quæstionem super his quæ ante conscripsit^e, factus decurio defendi hac poterit dignitate, quoniam scripturæ^f veritas, si res poposcerit, per ipsum debet probari auctorem. Dat. III. kal. Febr.^h Acc. kal. Aug.ⁱ Sabino^l et Rufino^m Coss. (316).

INTERPRETATIO. Si quis curialis voluntatem morientis aut quodlibet publicum documentum scripserit, et de falsitate accusatur, seposita primitus dignitate, si necesse fuerit, subdatur examini: qui, si convincitur, a curia non expelletur, sed curiæ dignitate^k privabitur, id est ut honoratus esse non possit. Tabellio vero, qui admanuensis nunc vel cancellarius^l dicitur, etiamsi ad curiæ pervenerit dignitatem, si de falsitate^m accusatus fueritⁿ aut convictus, subdatur examini, ut per ipsum, per quem confecta est, scripturæ veritas approbetur^o.

DE DECURIONIBUS.

Imp. Constantinus A. Mechilio^p Hilariano Correctori Lucaniæ^s et Brittiorum^t. Universos decuriones volumus

antec. edd. Cod. Just. et cum rell. codd., inter quos est cod. 4.

^a 20 antiquitus dignitates. 15 mun. nec. pert.

^b 4 permanet. Ita etiam 9, 15 (quos codd. sæpe vidimus cum vero C. Th. consentire), edd. et Cod. Just. Solus Be. edid. permaneat ex codd. 6, 20. Cæterum 20, 21, Sich. perm. et quantum.

^c Ita Be. ed. ex cod. 6, optime. Accedunt codd. 7—10, 12—14, 16, 18, Cod. Just. 15, 21, Sich. reserandam, sed 21 reserv. ut id. 20 gestam meruit veritate reseranda. Rell. servandam ex cod. 4. Go. defendit servandam, i. e. eruendam. Vid. Juretum in Symmachum VII, 109. In m. Cuj. 1, 2, 2* em. eruendam, in Aur. Lugd. hæc nota marg. translata est ad v. eludendam.

^d 9 eruendam. 10, 18 deludendam. 12 eruendam. 14 ludendam.

^e 15 subscripsit. 15 conscripserit. Cod. Just. scripserit. Cum v. conscripsit desinit quaternio XI. cod. 9 et est lacuna usque ad vv. expedisse noscatur c. 17 C. Th. de Bonis proscr. (IX, 42), quibuscum incipit quat. XIII. Perit igitur quat. XII. 20 facultas.

^f 8 quod scr. 10, 18 quæ non scr. 20 hanc pot. dignitatem quo scr. et mox reposita.

^g 15, 16, 52, L. R. U. IV.

^h 8, 15, 20, 27, 30, 35, 54, Cod. Just. om. Acc. kal. Aug. 16 kal. Febr. augusto. 50, 55, 54 Mai et 32 Sept. pro Febr.

ⁱ 6, 7, 12 Febr. a. (s. augusto) Sab.

^j Multi codd. Savino. Go. Sabinio err.

^k Multi codd. accusator reposita — dignitatem — expellitur (nonn. expellatur) — dignitati.

^l 6—8, 10, 18, 20, 21, 42, 43, Sich. om. vel cancellarius. Vid. Go. I, 82, not. b, col. 2 et Carolum de Savigny l. c. I, 49, not. 105 (l. ed.), p. 72, not. m. (II. ed.).

^m 20 et (pro etiam) si — facultate.

ⁿ Ita 6 — 8, 20, 21, 42, 44, et multi alii codd. Edd. fuerit accusatus.

^o 20 comprobetur. Sich. conf. est scriptura, veritas adprob.

^p Go. in not. Melichio (Ri. Mecilio, prob. Be.). Cf. C. Th. IX, 19, 1, not. v. Mox 4 correctore.

^q Cuj. 2, 2* Bruttiorum. Be. ann.: « alibi Bruttiorum. » Vid. C. Th. IX, 19, 1, not. y.

a tabellionum officiis temperare. ^a Nemo autem ad decurionatum vocatus excusare se poterit eo quod ^b fuerit tabellio cum et hujus modi homines, si sint idonei, vocari ad decurionatum ^c oporteat. Lex ^d enim quæ decuriones a tabellionum officiis voluit summovere ad decurionatum tabelliones vocari non prohibet. *Dat. III. Kal. Febr. Sabino et Rufino* ^e *Coss. (316).*

DE ADM. ET PERIC. TUT. ET CUR.

Imp. Constantinus. A^f ad Maximum Pf. U. ^g *Post alia: Minorum* ^h *defensores, si per eos donationum* ⁱ *conditio neglecta est, rei amissæ periculum præsent, etc. D. i III. Non. Feb.* ^k *Rom., Sabino* ^l *et Rufino Coss. (316).*

INTERPRETATIO. Si in his quæ minoribus donari possunt per tutoris negligentiam sive colludium, donans solemnitas vel conditio ^m impleta non fuerit, id quod minori deperierit, de proprio cogitur ⁿ exsolvere.

DE DONATIONIBUS ^o.

Imp. Constantinus A. ^a *ad Maximum Pf. U.* ^b *Do-*

^a Seqq. des. in Cod. Just.

^b Til. — Ri^o. poterit, eo quod.

^c Aur. Lugd. curionatum.

^d Go. significari putat c. 1 C. Th. ad L. Corneliam de Falso (IX, 49); non recte, quia c. 1 cit. ejusdem majoris legis particula atque c. 3 est; hac igitur indigitur necesse est antiquior aliqua. Puto deperditam esse legem. Mox 4 que.

^e Go. — Ri^o. *Ruffino. Aur. Lugd. Cons. Pleniorem subscriptionem habet c. 1 cit.*

^f 36, 40 add. et *Cæsar. et Sich. in m. et Julianus Cæsar.*

^g Ita 6 — 8, 12, 14, 16, 17, 30, *Rel. Codd. et edd. Sich. — Lugd. Cod. Just. Pf. P., quod Be. recepit. 15 et Cod. Just. Maximo. Cæterum multo codd. om. Post alia.*

^h Cod. Just. *Pupillorum seu minorum.*

ⁱ 14 *donatio negl. et om. num conditio. 9 conditio electa. 16 conditio. 18 negl. est cond. In Vat. Fr. § 249 ex rec. Holw. hæc vv. partim pleniora, partim corrupta ita leguntur: Quorum tamen defensores, si forte per eos in obeundis donationum officiis, neglecta (fuerit) utilitas minoris, quare, cum res erit recepta, commodis spoliabitur, rei amissæ periculum præstabit (V. Maii habent officiis quare cum res erit recepta, neglecta utilitas minoris commodis, etc.). Sich. Til. Cod. Just. om. etc.*

^j 8, 10, 12 — 14, 16 — 19, 21, *Sich. — Be. IV., sed Sich. in m. III. 6 VII. Nonn. codd. om. III.*

^k Ita pler. codd., quorum tamen nonn. ut *Cod. Just. kal. Febr.*; *rell. inter quos 6, 7 et edd. Sich. — Be. Kal. Novemb.*

^l Nullus cod. *Sebero (s. Severo)*, quod Go. propter c. 25 *Cod. Just. de Don. poni vult, ut efficiatur annus 325, improb. Be. et W.; quare falsa est subser. § 249 Vat. Fr. a Maio rest. Nonn. codd. Sabiano, multi Savino. 39 Silino.*

^m Cuj. 2 — Ri^o om. vel conditio, quod pæne omnes codd. habent. Mox 6, 21 *deperiet pro deperierit, sed corr. in cod. 21.*

ⁿ Multi codd. *cogetur. Sich. Cuj. 1 — Lugd. cogatur.*

^o Est hæc c. pars majoris Constantini M. constitutionis de Donationibus (vid. tit. de Pactis II, 9, not. * et c. 2 de Admin. tut. III, 30, not. sup.), cujus exordium ex rec. *Hollwegii* hoc est: § 249. *Constantinus et Cæss. Multas sæpe natas ex donatione causas cognovimus, in quibus vel adumbrata pro expressis, vel inchoata pro perfectis, vel plurima pro omnibus controversiam faciant, cum agentium visa ex ingenio ac facultate dicendi aut perfecta deformarent aut inchoata*

natio, sive directa sit ^o, sive mortis causa instituta, sive conditionibus faciendi ac non faciendi ^d suspensa, sive ex aliquo ^e notato ^f tempore promissa ^g, sive ^h animo dantium ⁱ accipientiumve ^j sententiis, quantum jus sinit ^k, cognominata, sub hac ^l fieri debet observatione ^m, ut, quas leges indulgent, actiones ⁿ, conditiones pactionesque contineat ^o, hisque penitus cognitilis ^p vel recipiantur, si complacitæ sunt ^p, vel rejiciantur, si sunt molestæ ^r; ita ut minorum defensores, si per eos donationum conditio ^s neglecta est, rei amissæ ^t periculum præsent. § 1. In conscribendis autem donationibus nomen donatoris ^u,

perficerent: inde jus anceps ac pro dicentium impulsu vacillans sententiarum decreta differebat, Maxime carissime ac jucundissime: hinc enim nuper exceptis personis dicta lex est, in quibus summum jus et voluntas omnibus libera, solemnitate more perfecta, ortus suos præsentis munere opuleat; tempestiva dehinc communium donationum cura successit. Absolutis enim illis, quæ ideo prima sunt, quoniam sunt religione potiora, circumacto animo ad universum donationum genus conspeximus omnes earum species signis ac nominibus imprimendas, ut in hominum contractibus differentiam sui nuncupationum proprietate discernant. Itaque sive illa.

^a *Vat. fr. Constantinus et Cæss. et om. magistratus.*
^b 19 *propositum urbis. Nonn. codd. ppo.; similiter Sich. Pf. P. et utroque in loco Cod. Iu-t. P. P. Maximum hoc tempore Præf. simul U. et Pr. fuisset suspicatur Be.*

^c *Vat. fr. Itaque sive illa d. dir. sit.*

^d *Vat. fr. faciendi non faciendive. Cod. Just. conditio f. aut non f.*

^e Ita etiam *Vat. fr.; quare Sich. Til. et nonn. codd., ut 19 — 21, male habent alio, sed in 20 supr. lin. rep. aliquo. Cæterum cod. Lugd. ve, sed pon. si supra ve.*

^f 6, 7, 8, 10, 16 — 18 add. *jus, quod sensu caret et deest in Vat. fr. Cæterum nonn. codd. notata.*

^g *Plerique codd., etiam codd. Lugd. 6, 7, Cuj. 1 — Ri^o. male permissa, sed Go. in not. ex Cod. Just. cj. promissa. In 20 supr. lin. add. est.*

^h *In. Vat. fr. add. ex.*

ⁱ 9, 20 *donantium.*

^j 20 *don. et accipientium sint.*

^k *Nonn. codd. sinet et paulo infra legis.*

^l *Litera c in codice abscissa est.*

^m *Vat. fr. cognita (C. Th. cognominata); ejus hæc prima observatio est.*

ⁿ *In Vat. fr. om. actiones.*

^o *Vat. fr. pactionesque promantur, sed taceri non potest, in palimpsesto Vat. deesse p (actionesque); quare memorabile est, quod, etsi falso, in codd. Lugd. et 15 scriptum est factionesque. In cod. 16 deest pactiones. Go. in comm. pactionesve contineant.*

^p *Sich. in hiisque p. cognita. Etiam 21 add. in.*

^q 20 *Sicut placitæ sunt. In Vat. fr. om. sunt et in cod. 14 si — rejiciantur.*

^r 20 *molestæ sunt. Vat. fr. molestæ. Sed juri (V. Mai jure) rectius parendum erit, nec denegabitur officium, quin simul spes abiciatur adipiscendi. In ceteris sane conditionibus indefensos minores, quando... ta re promissa difficile est, non... it, quorum tamen defensores. De seqq. h. c. vv. usque ad v. præsent, quæ des. in c. 25 *Cod. Just. cit., vid. C. Th. III, 30, 2, ubi hæc vv. repetuntur.**

^s 10, 18 *conditio electa. 14 conditio elicita. 17 conditio negl.*

^t *Multi codd., etiam 6, 7, Til. Cuj. 1 — Lugd. admissæ, male.*

^u *Vat. fr. præstabit. Ita familiaris dispendii metus etiam segiores ad ea conficienda ex tarditate incitabit. Post in iisdem conscribendis præcipue nomen donatoris.*

Jus^a ac rem notari oportet, neque id occulte^b aut per imperitos^c aut privatim, sed aut tabula^d, aut quodcumque aliud materiae tempus^e dabit, vel ab ipso vel ab eo, quem sors^f ministraverit, scientibus plurimis^g perscribatur^h. § 2. Et corporalisⁱ traditio subsequatur ad excludendam vim atque irreptionem^j advocata vicinitate, omnibusque^k arbitris adhibitis, quorum postea fide probabitur, donatam rem, si est mobilis, ex voluntate^l traditam donatoris, vel, si immobilis, abscessu^m donantis novo domino patefactam, actisⁿ etiam annexendis, quæ^o apud judicem

^a 6, 7, 12 — 14, 16, — 18 ejus. 19 hujus.

^b Vat. fr. jus ac rem notans proscribatur; tum ab utroque jure compleatur, neque id occulto. 20 donatoris prius prenotari oportet.

^c Aut per imperitos om. in Cod. Just.

^d Vat. fr. privatim. his enim rebus sæpe clandestina fraus, et quæ facta sunt infecta, et inducia quæ scripta sunt simulans, aliisque ac dehinc aliis largiendo ac donando, ac sæpe vel dando multos habendi spe allectos concurrere in expugnanda sibi proprietate impulit. Tabulae igitur. 12, Cod. Just. aut tabula, prob. Go., quod Be. primum in contextum recte recepit. Consentiant Vat. fr., ubi vero pluralis ponitur: tabulae prescribantur. Rell. codd. Br. Al. cod. Lugd. et edd. ante Be. si tabulae, etsi Sich. in m. habet aut, ut cod. 19 et interpretatio. Fortasse ut ortum est ex siglo particulæ vel. Ferri etiam potest Br. Al. scriptura, modo pro perscribatur pon. perscribantur, facili medela. Interpretes, qui falsam scripturam perscribatur in exemplo, quo usus est, C. Th. inveniunt, tabulae pro dativo accepti. Mox nonn. codd. quocumque, alii quoscumque.

^e 20 aliquid (sec. Ri. aliquid) materiae ad tempus. Cod. Just. mat. genus temp.

^f Vat. fr. fors sumministraverit. 20 supr. lin. instituerit.

^g In Cod. Just. om. scient plur.

^h Sich. prescribatur (ita etiam 21), et — subsequatur. Ad. Vat. fr. perscribatur. eaque, ut supra comprehensum est, rebus, nominibus, personisque distinctis sint; ac tum corporalis.

ⁱ In Cod. Just. om. et corporalis — patefactam.

^j Ita (etsi ipse se revocat) ej. Go., recte et consentientibus codd. 12, 19, et Vat. fr., ubi inrepentes. Rell. irruptionem 20 advocatam vicinitatem et mox arbitris. Vat. fr. corporalis traditio, in quam sæpe multi talia simulando inrepentes, aut veluti corpora capientes, solemne illud jus ac voluntarium inconcessa usurpatione præcipiunt. Ea igitur ipsa rerum traditio presentium advocata vicinitate.

^k Go. prop. plurimis, ut in interpretatione. Vat. fr. in seqq. ita: omnibusque arbitris, quorum post fide uti liceat, conventu plurimorum celebretur. Non enim aliter causa jure dantis res erit, quam ea vel ejus voluntate, si est mobilis, tradatur, vel abscessu sui, si domus aut fundus aut quid ejusdem generis erit, sedem novo domino patefecerit. Quæ omnia consignare actis judicis præstat, ut res multorum mentibus, oculis, auribus testata, nullum effugiat, cujus aut scientiam capiat aut dissimulationem tegat. Quodsi iudex aberit, cui summa provincie commissa est, mandetur istud magistratum actis.

^l 8, 9, 10, 18 om. ex voluntate — immobilis. Cod. Lugd. immobiles, sed em. immobilis.

^m Ita recte cod. Lugd. plerique Br. Al. cod. f. et edd. præter Til., qui absensu (non adsensu, ut ap. Be. in not. est). 16 absensu. 12 abscessio. 29 addisensu. Be. ej. adsensu. Sed vulg. scrip. defenditur interpret., ubi: ut inde donator abcedat, et confirmatur auct. Vat. fr. Neque est, cur corrigatur.

ⁿ 20 vel actis. Go. factis, err. Nonn. codd. patefacta et mox alii annexendum et iudicium pro iudicem.

^o 20 add. ea.

vel magistratus^a consuecenda sunt^b. Dat. c. III. d. Non. Febr. o. Roma f., Sabino s. et Rufino Coss. (516).

INTERPRETATIO. Donatio aut^h directa est, autⁱ mortis causa conscribitur. Directa donatio^l est, ubi in presenti res donata traditur. Mortis causa donatio est, ubi donator dum advivit^k rem, quam donat^l sibi reservat, scribens: Si prius mortuus fuero quam tu^m, res mea ad te perreniat, ut postea ad illum, cui donat, non ad heredes donatorisⁿ res donata perreniat. Quod si prius moriatur^o, cui res mortis causa donata est, res in^p jure permaneat donatoris. Est et alia donatio, ubi donator^q obligat illum cui donat, ut aliquid faciat aut non faciat, id est si aliquid jubeat fieri quod in-

^a Sich. magistratum.

^b In Cod. Just. add. ubi hoc leges expostulant. In Vat. fr. multa add.: atque ut nullus sit subjiciendi aut surripiendi locus, cum alterutri commodum sit verum, exemplis idem magistratus adscribant. sic enim conscientia multorum, monumentis judiciorum ac populorum præscriptis, aut litium casu per vulgariis omnibus, fides abstrusior non erit. Talia enim esse oportet dominiorum initia, quorum diuturna possessio sæpe legitima proprietatum jura perfringit; talis liberalitatum honestas, quæ locis clamata omnibus accipientium donantiumque familiis, liberalitatis et gratiæ prædicatione compleat. Simul cum sit exitium ejusque donum promerendo cepisse, ejus jucunditas nulla litium tristidine minuat. Quodsi expectanda causa dicendaque sententia, orba publico testimonio liberalitas eorum gratiam obscurasque cæcus prodiderit, quoniam sola fraus cognita est, eorum, quæ donata dicuntur, temere non erit fides accipienda, sed ea alienatione . . . . .

uorum rejecta vel su . . . . .
versis studiis recte r . . . . .
C jure quod quibusque rebus donatis . . . . .
ea perfectione faciend . . . . . verborum deinde esse quicquam . . . . .
lege commutata verborum . . . . .
faciendis neque ullam . . . . .
flare cum futuris jus p . . . . .
quæ ut omnes cognosc . . . . .
ti tuo præferenda est.

^c Vat. fr. PP.

^d 20, 50, 52 — 54 III. Nonn. codd. om. III. c. 21 Cod. Just. cit. Kal.

^e 28, 56, 58, 40, Sich. in m. Novembr., ut nonn. codd. in c. 2 C. Th. cit.

^f Codd. Roma s. Rom., ut Sich. Rell. edd. et Cod. Just. Romæ. In nonn. codd. et Vat. fr. om. Roma.

^g Severo Til. et rest. Be. auct. Go. ex c. 25 Cod. Just. id e. ann. 523, in qua re sibi non constat: nam in c. 2 C. Th. cit. (III, 50) habet consules anni 516. Vid. de hoc loco et de tota subser. C. Th. tit. de Pactis (II, 9), not. * et c. 2 cit. not. d—f. Assentiri videtur Wenckio Unterholznerus (Rhein. Mus. I. Jurispr. III, p. 169), consentit etiam, præter cod. Lugd., Ital. in Cod. Just., ubi Sabino. Caterum 28, 56, 40 Saturnino, ut Sich. in m. 20 Saviro.

^h Nonn. codd. om. aut.

ⁱ 20 supra lin. add. sibi reservat.

^j 6, 7, 20 et alii Donatio directa, sed præstat nostrum propter antithesin.

^k 6, 7 adviveret.

^l 20 et alii donavit et mox ad illum cui donata est. ^m Locus in codd. corrupte scriptus: quantum aut quam tunc.

ⁿ 20, 43, 44 et alii codd. Sich. donantis, sed Sich. in m. donatoris.

^o 21, 26, 42 et multi alii codd. moritur.

^p 20 donata est ea quæ donata est res in.

^q 20 don. quæ donatur.

possibile iudicetur, aut quod ^a honestati contrarium videatur; aut si id ordinet fieri quod honestum est et possit ^b impleri; quia tunc infirmatur donatio, quando conditiones honestatis possibilis ^c impletæ non fuerint. Nam si inhonestæ ^d et impossibiles conditiones ponantur ^e, remotis conditionibus, firma donatio est. Est item et ^f alia in qua sibi donator certum tempus possessionis ^g reservat ^h. Quæ ⁱ tamen omnes donationes superius comprehensæ si modum excesserint lege conscriptum, unde possunt certæ personæ de immodica ^l donatione proponere, hoc est si quartam sibi facultatis suæ donator non reservaverit, non valebunt. Sed præterea illa donatio contra legem est, si quis rem in lite positam, quæ repetitur ^k, aut ^l recto ordine donet, aut conditionem contra bonos mores, hoc est causam cujuslibet criminis, donator in donatione conscribat. Minoribus vero si quid fuerit per donationem a quocunque ^m oblatum sive collatum, tutores vel curatores eorum debent studere ne quid firmitati donationis ⁿ desit. Quod si eorum negligentia donatio ad effectum perducta non fuerit, ad eorum dispendium pertinebit, ita ut quicquid minores de donatione perdiderint, curatores vel tutores illis ^o de propria facultate restituant. In conscribendis autem ^p donationibus hic ordo servandus est, ut donatio nomen prius contineat ^q donatoris vel illius cui donatur: deinde res ^r, quæ donantur, sive in agris ^s, sive in mancipiis, sive in quibuslibet rebus atque corporibus, nominatim in donatione ^t conscribendæ sunt, non occulte, sed

^a quod om. in multis codd.

^b Ita permulti cod.; minus recte edd. posset. 21 C om. et.

^c Multi codd. *possibiles*. 20 sec. Ri. *honestates possibilis*, prob. Ri. Alii codd. *honestate*. Sich. in m. add. et post *hon.* 21 *conditionis honestatis et possibilis*.

^d 20 *honestæ*, sed sec. Ri. *honestæ*, impr. Ri. 21 *inhonestatem*.

^e Nonn. codd. *donaciones pon.* Sich. *componatur*, sed in m. *ponantur*.

^f Est deest in multis codd., ut in 20, et et ap. Sich. Cui. 1 — Lugd. 21 *ætimest*, sed in m. *Item est*.

^g 20 supr. *lin.*, 43 et alii codd. *donacionis*.

^h Sich. Cui. 1 — Lugd. *servat*. Nonn. codd. *re-serret*.

ⁱ Hæc interpres sec. Go. de suo addit.

^l 21 *modica*, sed in m. *immodica*. Hæc interpres sec. Go. de suo addit.

^k Aur. Lugd. *reperitur*, err.

^l Go. vult *haud*, male, nec ullus codex habet *haud*. Multi codd. *directo pro recto*, quod non improbandum D est. Mox. Go. *conscribet et 20 in donationem*.

^m a quocunque deest in codd. 6, 7. Mox 21 *tutores sive*.

ⁿ 6, 7 *firmitatis donationis derogent*; alii codd. *firmitatis donationi*.

^o 20, 21 *tutores vel curatores illorum (21 illis)*.

^p In 20 add. *eorum et paulo infra donationis post contineat*.

^q Aur. Lugd. *continuat*. Sich. add. *ac*. Cæterum in 20 vv. *donatio nomen prius bis scripta sunt*, sed linea supposita semel videntur esse deleta.

^r 6, 7 *deinde de his*. Mox, ex aliis codd. *donantur recepi, ubi vulgo donatur*.

^s 21 *integræ*, sed em. in m. *in agris*.

^t Go. em. *nominatim donationes, contra libr. mss. auct.*

A publice, non privatim vel secreta ^a, sed aut in tabulis ^b aut in chartis aut ubicumque legatur facta donatio. Quam ^c tamen donationem, si litteras novit ^d, donator ipse subscribat: si vero ignorat, præsentibus plurimis eligat, qui pro ipso subscribat: et ^e hanc ipsam donationem ^f gestorum solennitas et corporalis traditio subsequatur, ita ut si mobilia donantur, præsentibus plurimis tradantur: si vero ager vel domus donatur, quod moveri non potest, ut ^g inde donator abscedat et novo domino pateat res donata, si ^h tamen sibi de his rebus usumfructum donator non ⁱ reservaverit. Gesta vero donationum aut apud iudicem aut apud curiam alleganda sunt.

DE DONATIONIBUS.

B CONSTANTINUS A. Aconio i Catulino^k Proconsul Africæ. Si quis in emancipatum minorem prius quam dari possit, aut habere rei quæ sibi donatur affectum, italicum sive stipendiarium ^l fundum crediderit conferendum, omne jus compleat instrumentis ante præmissis, et inductione corporaliter impleta. Quod propter attestationem fidei per eum ^m servum, quem idoneum esse constiterit, transigi placuit ⁿ qui eo usque in statu suo permanebit, donec is, cujus facultatibus cesserit, annos Lætorix^o legis egressus, legitimam compleverit ætatem, quo tunc demum, si ejus integritas ac fides fuerit comprobata, si ita sederit possidentibus, libertatis præmium consequatur. Dat. XII. Kal. Mali Serdicæ, Sabino et Rufino Cons. P (316).

Constantinus A. ad Cassium Pf. U. q. Promulgatum

^a Aur. Lugd. *secreto*.

^b 9, 44 et alii codd. Cui. 1 — Lugd. *ut in tabulis. 20 ut aut tabulis. 6, 7, 21 ut aut in tabulis.*

^c 6, 7 *In quam*.

^d 21 *cognovit, in m. novit*.

^e In nonn. codd. add. *in*.

^f 9, 20, 21, 44 et *gestorum*.

^g Sich. *et*.

^h Hæc sec. Go. interpres de suo add. 20 mutato ordine tamen *usumfr. s. de his rebus*. Ibidem *donator quod — dominio pateat. 9 si pro sibi*. Paulo post Go. *de his rebus usumfructum*.

ⁱ In 21 et ap. Sich. in m. om. *non et paulo infra vero*. Cæterum in 20 vv. *aut ap. iudicem add. a man. sec.*

^j Cod. Just. om. *Aconio*.

^k Codex, edd. *Catulino*. Vid. c. 1 C. Th. de Jurisd. (II, 1), not. o.

^l Hinc incip. pag. secunda, folii 115, codicis. In Cod. Just. om. *ital. sive stip.*

^m Cod. Just. *præmissis (om. et—impleta). Quod jus. (om. propter att. fidei) per eum*.

ⁿ Cod. Just. *placuit, ut per eum infanti acquiratur et des. rell.*

^o Les. *Plætorix*. Cf. Zillmern l. C. T. I. p. 452, not. 3, 4 et Hugo l. c. p. 394 (XI ed.).

^p Go. in Chron. h. a. p. XII. h. c. ad ann. sq. refert, eandemque conjungit cum c. 1 C. Th. ad Leg. Jul. de vi. (IX, 10), sed Cod. Just. consentit cum C. Th. Eodem l. Go. perstringit Morinum in historia Constant. p. 361 hanc c. Licinio tribuentem.

^q His consulibus Vettium Rufinum Pf. U. adhuc fuisse, huic ovinium Gallicanum successisse et anno demum 318 Julium Cassium vice Bassi Pf. U. cogno-vi-se, Go. in Chron. p. XII, dicit: vult igitur in anno. h. c. scribi *PPV.*, id est *pro præfecto urbi*, impr.

dudum est^a donationes^b nullo alio modo firmas posse^c detineri, nisi apud actorum contestationem confectæ^e fuerint. Sed quia multi aliena, vel non pleno jure ad se pertinentia donantes, extra patriam et provinciam in qua possident acta conficiunt, placet, ut nulli liceat extra provinciam laremque suum donationum instrumenta^d apud acta allegare, sed in quo domicilium habuerit, atque possessiones constitutæ sunt apud suum ordinarium judicem vel, si eum abesse contigerit, apud curatorem municipales ejusdem civitatis. Nam si hoc prætermisum fuerit, nullam firmitatem habere donationes sancimus. *Dat. Kal. Maii* ^o Roma^f, *Sabino et Rufino Coss.* (316).

DE TEMPORUM CURSU ET REPARATIONIBUS DENUNTIATIONUM^g.

Imp. Constantinus Aug. Juliano V. C. ^h *Præsidi Tarraconensi*ⁱ. Cumi semel negotium vel^k necessitate vel casu temporibus fuerit exemptum^l, ac postea per indulgentiam clementiæ nostræ redintegratio præstetur^m, intra quatuor menses judicantisⁿ arbitrium, non ulterius^o litigatoribus præberi^p oportet, etiamsi per obreptionem aliquid a nobis iterata supplicatione meruerint^q. *Dat. pridie non.*

Be., qui a Corsinio hunc Cassium inter Pff. U. recenseri affirmat.

^a Buchh. l. c. p. 200, 226 legem ante decem certe annos a Constantino Chloro latam significari putat; W. legem, quæ Vat. fr. § 249 contineatur. Wenckii sententiam Buchh. oppugnat propter v. *dudum*, quo imperator hic utitur. Probabilius esset illud, quod W. imperatorem de lege aliqua deperdita loqui existimat, cujus mentio fiat in c. 1 C. Th. de Sponsalibus (III, 5). Cf. Hauboldi Opp. Tom. I, præf. p. 53 et Francke, *Civilistische Abh.* p. 42, not. 29 et præterea Rudorff, *diss. de Lege Cincia.* Berol. 1825, 8, p. 44.

^b Cod. Lugd. possi.

^c Cod. Lugd. *confactæ*, sed del. *a.* post *f.* Ibidem paulo post *pronunciam*, sed rep. *i.* supra *n.*

^d Cui. 2, 2^a err. *instrumenta*.

^e Go. in Chron. p. XII, cj. *Mart.*

^f Codex Rom. Edd. Romæ. Quia Constantinus hoc tempore in Gallis constitit, Go. in Chron. l. c. ann.: « Vel *data* pro reddita aut proposita accipiendum: vel loco Rom. rescribam Rem. id est Renis. »

^g 15 om. *Temp. C. Et. 28. 36 De—Rep. Et Denuntiationibus.* Similiter 40 *De—R. et Denuntiat.* Cod. Just. (VII, 63) *De Temporibus Et Reparationibus Appellationum Seu Consultationum.*

^h 6, 9, 10, 14, 17, 27, 44. R. An. Reg. et And. ap. Go. Til. in m. *Julio Vero.* 16, 18, 19, 42 *Julio Viro.* 38 *Julio Viro Urbo.* 25 *Nilio Viro*, ut Put. ap. Go. 8 *Julio Auriliano.* 21, 44 *Jul. Viro clarissimo.* 7, 15, 39 *Julio et om. V. C.*, quod etiam alii codd. om. 29 om. *Juliano et seqq.*

ⁱ 20, Sich. *Tarraconæ*, alii codd. *Tarraconensi, Tarraconensi.*

^j 20, 21, Sich. *Si cum.*

^k 6, 7, 9, 10, 14, 17—19 om. *vel.*

^l 20, 21, Sich. *exceptum.*

^m 8 *redempta gratia pr. 9 redente gratia pr. 19 præstatur.*

ⁿ 15 *judicantes. 21 judicantibus.*

^o 15 et non ult. 8 *aliterius.*

^p 8, 20, 21, *præbat op. 10, 18, R. An. Reg. ap. Go. præbere op.* Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *patet op.*, sed Cui. 1. Aur. Lugd. in m. *præberi.*

^q Ita Til. Be. W. et omnes fere codd.; 21, Sich. Cui. 1.—Ri * *meruerit.*

Maii ^a *Viennæ* ^b, *Sabino et Rufino* ^c *Coss.* ^d. (316).

INTERPRETATIO. Quando aliqua causa, necessitate intercedente^e vel casu, promissum^f tempus excesserit, et principali beneficio eam litigator meruerit reparare, non amplius ad definiendum^g negotium iudices quam quatuor menses litigatoribus præsent. Quibus exactis, etiamsi aliud dominorum beneficio^h obtinuerint, nullatenus audianturⁱ.

DE CURSU PUBLICO.

Imp. Constantinus A. ad Titianum^l. Quoniam plerique nodosis et validissimis fustibus inter ipsa currendi primordia animalia publica cogunt quicquid virium habent absumere, placet, ut omnino nullus in agitando fuste utatur, sed aut virga^k aut certe flagro, cujus in cuspide infixus brevis aculeus pigrescentes artus innocuo titillo poterit admonere, non ut exigat tantum, quantum vires valere non possunt. Qui contra hanc fecerit sanctionem, promotus regradationis humilitate plectetur^l, munifex pœnam deportationis excipiet^m. *Dat. prid. Id. Maii Sabino et Rufino Coss.* (316).

DE APPELLATIONIBUS.

*Imp. Constantinus A. Petronio Probiano suo salutem*ⁿ. Ex illo tempore, quo^o in civilibus causis, quæ inter privatos moventur, consulturum^p vel relaturum te esse promiseris, vel appellationis a te interpositæ solemnia completa fuerint, nihil posthac tibi quodlibet speciale ac requisitum vel quibuscunque modis favoris gratiam præferens audiendum est, sed observandum, ut, juxta priora statuta^q solemnitatis more expelto, gesta ad comitatam omnia dirigantur, etc. *Dat.*

^a 8 *Med. 50 Dat. IV. M.*

^b 6, 7, 10, 14, 17—19, 24, 42 *Vianæ. 30 Mannæ. 8 Vihemine. 9 aviane. 26 Viano et S. 20 bienes.*

^c 20, 21, Sich. *Ambrosio et Rufo*, sed Sich. in m. *Sabino et Rufino. Til. Severo et R. 38 om. et R. Multi codd. Savino et Rufino.*

^d 15 add. *Explanationem non indiget.*

^e 20 *interc. vet. veniente.*

^f Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *permissum. 6, 7 præmissum*, sed sec. man. in cod. 7 *corr. pro.*

^g Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *finiendum.*

^h Sich. in m. Cui. 1. Aur. Lugd. *beneficium.*

ⁱ Sich. 20 et multi codd. *obtinuerit, n. audiat. 6, 7, auditur.*

^j Dignitas deest et hic et in Cod. Just., neque sec. Go. in C. Th. alia est Constantini lex, quæ huic Titiano inscribatur. Be. eum Præf. præf. fuisse existimat. In Chron. Go. eum *Tatianum* appellat. Cod. Just. *Imp. Constantinus A. Titiano.*

^k Codex *viga*, sed apponitur supra litteram *g.*

^l Vv. *promotus — plectetur* leguntur ap. Cui. in Comm. ad c. 3 Cod. Just. cit.

^m In Cod. Just. hæc c. ita se habet: *Equos qui publico cursui deputati sunt, non lignis vel fustibus, seu flagellis tantummodo agitari decernimus: pena non defutura contra eum, qui aliter fecerit.*

ⁿ Cod. Just. add. *dicit. Reines.:* « Fuisse tum, inquit, Procop. Africae, uti eum nominat August. I. III. contra Crescon. c. 7. adparet e subscripto, ubi proposuerit hanc legem loco, Thebeste. » Vid. etiam c. 3 h. t.

^o Cod. Just. *ex quo.* Vid. c. 3 h. t. *ex eo die, quo — vel ex quo.*

^p Cod. Just. *consultaturum.*

^q Vid. c. 1 h. t.

Id. Aug. Arelato^a. *PP. Id. Oct. Thebeste*^b, *Sabino et Rufino Coss.* (316).

Imp. Constantinus A. Petronio Probiano^c *suo salutem.* Supplicare, causa pendente, non licet, nisi forte ei cui opinionis exemplum negatum est^d, vel instructionis universae suppressa transmissio. Quo facto, crimen iudici sacrilegii imminet, qui hoc commisso litigatori supplicandi necessitatem imponit: cui aliter supplicanti dimidiæ partis rei de qua agitur imponenda est multa, ut pro iudicis æstimatione fisco pretium inferat. Eo etiam qui terminatam rescripto vel consultatione^e quæstionem exquisito suffragio refricare conabitur, quoniam majus crimen admittit, in omnem litem æstimationem protinus condemnando et, sub sacramenti observatione^f, omni venia deneganda, si quis contra hæc supplicare tentaverit^g. *Dat. Id. Aug. Arelato*^h. *PP. Id. Oct. Thebeste, Sabino et Rufino Coss.* (316).

DE DIVERSIS RESCRIPTIS.

Imp. Constantinus A. i Septimio Basso P. U. Ubi rigorem juris placare aut lenireⁱ specialiter exoramur^k, id observetur, ut rescripta ante edictum propositum impetrata suam^l habeant firmitatem, nec rescripto posteriore derogetur priori. Quæ vero postea sint elicitæ, nullum robur habeant, nisi consentanea^m sint legibusⁿ publicis; maxime cum inter æquitatem^o jusque^p interpositam interpretationem, nobis solis et oportet et licet inspicere. *Dat. III. Non. Decemb. Sabino et Rufino Coss.* (316).

DE ACCUSATIONIBUS ET INSCRIPTIONIBUS^q.

Imp. Constantinus A. ad Octavianum^r *Comitem His-*

^a *Be. Arelati.*
^b & *Teueste.*
^c *Cod. Just. Imp. Constantinus A. Probiano.*
^d *Fol. 182^a cod. 4.*
^e & *consultatione*, ab ant. man. em. *consultatione.*
^f *Go. in. comm.:* « *Sub sacramenti observatione*, quæ aliquamdiu me torserunt. Verum hisce procul dubio verbis Constantinus M. sacramenti sese religione obstringere pro more suo videtur. — Ita quoque — 1. 4. de accusat. » (IX, 1).
^g *In Cod. Just. h. c. ita se habet: Supplicare — nisi vel actorum vel pronuntiationis editio denegetur. Qui autem terminatam — conabitur (om. quoniam — admittit), in omnem litem æstimationem adversario suo protinus condemnatur; omni venia — tentaverit. Cf. Dirksen l. c. p. 335 et Hermann. ad c. 2 cit., not. 12 sq.*
^h *Be. Arelati. Herrin. ex cod. Pist. Arelate.*
ⁱ *Id. aa. Cod. Just. Imp. Constantinus A. Basso P. U., sed P. U. deest in multis codd.; alii PP. ut Nbg.*
^j *rigorem (em. rigorem) — lenire.*
^k *exoratur, em. ezoramur.*
^l *sua, em. suam.*
^m *Consentaneas, em. consentaneas.*
ⁿ *Leges, em. legibus.*
^o *Æquitate, em. æquitatem.*
^p *In h. v. desinit textus folii primi codicis 4; sequentia restituit P. ex Cod. Just. 1, 14, 1; sed codd. Pl. 1, 2. Bg. et Hal. et jus.*
^q *In sup. m. cod. 4 apparent vestigia v. alicujus, litteris munitis scripti, quod maximam partem abscissum est. Elicuisse mihi videor litteras dosiana. A Theodosiani? Codex ipse ita incipit: *** de accusationibus et inscriptionibus. Asterisci significant lacu-*

paniarum. Quicumque^a clarissimæ dignitatis^b virginitatem rapuerit, vel fines^c aliquos invaserit, vel in aliqua culpa seu crimine^d fuerit deprehensus, statim^e intra provinciam in qua facinus perpetravit publicis legibus subjugetur^f, neque super ejus nomine ad scientiam nostram referatur, nec fori præscriptione^g utatur. Omnem enim honorem reatus excludit^h, cum criminalis causaⁱ et non civilis res^j vel pecuniaria^k moveatur. *Dat. prid. Non. 1 Dec. Serdicæ*^m *Acc. V. Non. Mart. Cordibæ*^o, *Gallicano*^p *et Basso Coss.* (317.)

INTERPRETATIO. Quicumque^a damnabile^q vel puniendum^r legibus crimen admisit, non se dicat in foro suo, id est^s in loco, ubi^t habitat, debere^u pulsari: sed ubi crimen admissum est, ab ejus loci iudicibus vindicetur, nec de ejus persona ad principem referatur.

Anno Domini 317.

Gallicano et Basso Coss.

DE DECURIONIBUS

Imp. Constantinus A. ad Octavianum^r *Comitem Hispan-*

nam in principio versus conspicuam. Deest ergo rubrum libri et numerus tituli. A rec. manu apponitur: *Codicis Theodosiani Liber Nonus Tit. I.* Vid. Summaria Codicis Theod. a me edita p. IV. Quod ad correctiones codicis attinet, de quibus dixi in eadem scriptio pag. VIII, indico eas, quas librarius ipse fecit, librarii nomine; quæ vetustissimæ sunt, vv.: « ant. man. » aut « sec. man. »; notationes atramento imprimis libro XIII — XVI. appietas vv.: « rec. man. »; reliquas denique suo quasque colore, quo scriptæ sunt. 15 *De Inscriptionibus et Actionibus.* Nonn. Codd. *Scriptioibus.* Cæterum *Til. Theodosiani Codicis* et 15 *Lib. VIII.* Vid. C. Th. p. 95, not. e et p. 177, not. q.

^r 15 *A Octaviano. Mox 19 Spaniæ. 40 Spania; in aliis codd. om. Hisp.*

^a 6 — 8, 12, 14 *Quæ.*

^b 10, 18 *clarissima dignitate. Cod. Just. Quic. non illustri, sed clarissima dignitate tantum præditus virg.*

^c *Til. fures, sed in meo exempl. ab ant. man. em. fines. 20 fines aliqua culpa inv.*

^d 19, 20 *ia aliquo crimine et om. culpa seu. 16, 17 aliquam culpam.*

^e *In Cod. Just. om. statim. Mox 8 provincia.*

^f 20 *supplicibus leg., sed em. 9, 13, 25 subjungitur. In Cod. Just. om. neque — referatur.*

^g *Nonn. codd. perscriptione.*

^h 15 *reatus excl. hon. Cod. Just. Omnem enim hujusmodi honorem et om. cum — moveatur.*

ⁱ *caussa om. in cod. 19.*

^j 19 *om. res. 20 civiles.*

^k 6, 10, 12, 14, 16 *pecuniaria, impr. Ri. 19, 20 pecunia. 15 res sed pec. Go. in not. movetur.*

^l 20 *III. Id. Dec. 42 Non. Nov.*

^m 15 *Sirmio. In Cod. Just. om. Serdicæ — Cordubæ. Serdicæ — et deest in cod. 8 et prid. in cod. 24. 38 Sirdice a cons. prop. V. 42 Serditie. 20, 43 Sirdicæ. 21, Sich. Serdice.*

ⁿ 6, 21, *Til. om. V.*

^o *Plerique codd. Corduba s. Cordoba.*

^p *Nonn. codd. Galligano, Galliano, Galicano. Aur. Lugd. Cons.*

^q 6, 7 *damnabilem.*

^r 8 *puniendo. 20 antiquitus puniendis. Ri. o. criminen adm.*

^s *Hanc interpr. impr. Go.*

^t 6, 7 *quæ.*

^u 20 *add. publicari vel.*

^v 4, *Til. — Ri. Octavianum.*

niarum. III^a, qui honoris indebiti arripere insignia A voluerant, cum in concilium^b primates municipesque coguntur, assistunt^c, sedentibus his, quibus emeritis omnis honor jure merito debetur. ^d Ideoque sublimitas tua nullum omnino faciet præsidentis prerogativa lætari, nisi qui cunctos in patria gradus egressus^e per ordinem^f venerit; ita ut illi etiam, qui præsidentum ante tempus reportarunt, post expletos honores civicos^g honestamentis præstitis potantur. PP. XIV. Kal. Febr. Gallicano et Basso Coss. ^h (317).

AD SC. CLAUDIAN.

Imp. Constantinus A..... ⁱ Dat. V. Kal. Febr. ⁱ Gallicano et Basso Coss. (317).

INTERPRETATIO. Septem testibus, civibus Romanis, presentibus, tertio ex SC. Claudiano denuntiandum. B

AD L. JULIAM MAJESTATIS.

Imp. Constantinus A. ad Bassum Pf. U. Si quis per violentiam alienum fundum invaserit, capite puniatur^k. Et sive quis ex ejus parte, qui violentiam inferre tentaverit, sive ex ejus qui injuriam repulsaverit fuerit occisus, eum ^l pœna adstringat, qui vi dejicere possidentem voluerit. Dat. VI. Id. Mart. ^m Roma, Gallicano et Basso Coss. (317).

^a 4, Til. — Ri^o. Hii.

^b Go. in notis: « et concilium. »

^c Be. coguntur assistunt. Go. Be. in not. rep. assistunt, recte, sed et assistunt defendi potest.

^d Fol. 219^b cod. 4.

^e Go. in notis: « Et emensus. »

^f Go. Be. in not. rep. ordine (Go. addita forte etiam voce eo) pro ordinem, quod edd. habent. 4 præsidentis — egressus per prerogativa lætari nisi qui cunctos in patria gradus egressus per ordine., sed per prerog. — egressus, quæ bis scripta sunt, delentur punctis ab antiqua manu. Delentur postea denuo rubro colore, simul exstinguitur v. per ante ordine.; puto errore, qui transiit in edd.; restitui igitur veram scripturam per ordinem. Idem cj. Rein.; is enim add.: « per: sic l. 75: Qui ad sacerdotium provinciæ et principis honorem gradatim et per ordinem, muneribus expeditis, et labore pervenerint. »

^g 4 civiens, a sec. manu corr. civicos.

^h Aur. Lugd. Cons.

ⁱ Lex ipsa interiit, neque ex interpr. vera ejus sententia colligi potest. Cæterum de trina denuntiatione et de trina conventionione vid. Go. in comm. h. c. W. not. 1, Zimmermann. l. c. T. I, p. 750, not. 5, Hauboldi Opp. T. II, p. 912, not. c et Tractatum de Trina Conventionione ex schedis meis ap. Hauboldum l. c. p. 910 editum.

^j Go. — Be. om. Febr., mendose.

^k Fol. 47^a cod. 4 inc. cum lit. niatur.

^l Ri^o. cum.

^m Sententia Go. mensis in mendo cubat, cum auctor Notitiæ Præfectorum urbi hunc Sept. Bassum scribat præfecturam iniisse ex die XIII. Kal. Mai. Go. igitur Ri. em. Mai., quod cum Be. non videatur sufficere, siquidem Anon. Ser. Pff. U. Bassi Præf. urb. ab Idib. demum Maii computet (vid. Corsin. l. c. p. 175), Bassum aut Pff. h. t. fuisse suspicatur aut legem serius emissam esse. Et hanc quidem opinionem jam Tillemont. enuntiaverat l. c. T. IV, p. 151, not. XXXIX, ubi legi vult VI. Id. Jul. sive Aug. Mensis Mart. sine dubio falsus est, esset enim lex antiquior prima h. tit. lege, neque ferri potest Mai., quia Constantius id temporis adfuit Roma, ubi hoc lex data est: quare jam Go. in not. et in Chron.

DE HIS QUI SE DEFERUNT.

Imp. Constantinus A. Rationalibus^a Hispaniarum. Is, cujus tacitæ^b fidei commissa fuerit hæreditas, statim officio gravitatis tuæ nuntiet^c, et gesta prodad, et continuo quod actum fuerit renuntiet, et post hanc fidem tertiam ab^d omnibus defuncti bonis percipiat portionem. Quod si ab uxore defuncti istud officio^e devotionis tuæ fuerit revelatum, ipsa^f etiam^g, quam defunctus esse voluit hærcdem, si gesta aperuerit^h, tali præmio mancipetur, ut ex omni patrimonio medium consequatur, et cumⁱ fisco nostro celebret divisionem, id etiam habitura privilegium, ut prior eligat portionem^j; et tunc occultator ille gestorum, fisci et mulieris pariter inimicus, exutus omni patrimonio suo ac fisco vindicato, in insulam deportetur. Dat. Id. Mart. Gallicano et Basso Coss. ^k (317).

AD LEGEM JULIAM DE VI^l PUBLICA ET^m PRIVATA.

Imp. Constantinus A. ad Catulinumⁿ Proconsulem Africæ. Qui^o in judicio manifestum^p detegitur commisisse violentiam, non jam^q relegatione aut^r deportatione insulam plectatur, sed supplicium capitale

p. XIII. Dat. accepit pro Reddita aut Proposita. Mihi videtur Tillem. recte de h. l. existimasse, etsi alium mensem non recusio. Et Go. quidem ad c. 7 C. Th. de Appell. (XI, 50) em. Jun. Dicit enim subscr. h. c. emendandum esse ex c. 7 cit.; hæc autem data est VIII. Id. Jun.

^a Go. in Chron. Cuj. in Cod. Just. Rationali. Cod. Just. Imp. C. A. Maximo Rationali Hisp

^b 4 tacita, sed corr. flavo col. tacitæ. Aur. Lugd. tacitæ fideicommissa.

^c 4, Cuj. 1 — 2°. Ri. Ri^o. nuntietur. Go. nuntientur et in not. propter rubricam et ea, quæ sq. ann.: A se. Præterea tentat nuntiet, ut et, etc. Be. ex Cod. Just. em. nuntiet, qua em. omnia recte procedunt.

^d Cod. Just. ex. Cum v. ab incipit fol. 102 bis. cod. 4.

^e Cod. Just. istud ad officium, impr. Go.

^f 4, edd. ante Be. ipsam. Be. auct. Go. ex Cod. Just. rep. ipsa, recte.

^g In Cod. Just. add. persona.

^h Cod. Just. apparuerint, impr. Go.; sed nonn. libri mss. Cod. Just. habent aperuerit, ut C. Th. Cf. Cuj. Comm. c. 4 Cod. Just. cit. l. c. p. 246 et Dirksen l. c. p. 496.

ⁱ 4, edd. eam, præter Be, qui hortante Go. ex Cod. Just. rep. cum, recte.

^j Cod. Just. optionem, impr. Go.

^k Aur. Lugd. Cons.

^l via.

^m Nonn. codd. et quod Just. vel.

ⁿ Vid. e. 4 C. Th. de jurisd. (II, 1), not. o. 4, Til. — Be. Catullinum. Nonn. codd. Catolinum, Catholinum. 42 Catellinum. 15 Catulino proconsuli Afr. Dignitas om. in nonn. codd. 4 pu, Til. PV. Vid. C. Th. XI, 16, 1, not. m.

^o 20 manifeste.

^p 6, 10 jam non. 12 om. non jam. et 14 jam.

^q 6—8, 10, 12, 14, 18 om. aut et scrib. relegatione deportationis. 21 relegationem aut deportationis. 17 deportationis.

^r Vv. plectatur qui manifestam det. comm. violentiam repetuntur in c. 14 C. Th. Quorum appell. (XI, 56) cit.

excipiat, nec interposita ^a provocatione sententiam **A** quæ ^b in eum fuerit dicta suspendat, quoniam ^c multa facinora sub uno violentiæ nomine continentur, cum aliis vim inferre tentantibus ^d, aliis cum indignatione repugnantibus ^e verbera cædesque crebro deteguntur ^f admixtæ. Unde ^g placuit ^h, si forte quis vel ex possidentis parte ⁱ vel ex ejus, qui possessionem ^j temerare tentaverit, interemptus sit, in eum supplicium exeri ^k, qui vim facere tentavit ^l, et alterutri parti causam ^m malorum præbuit ⁿ. *Dat. XV. kal. Maii Serdica p, Gallicano q et Basso r Coss.* (317).

INTERPRETATIO. *Convictus in judicio a de evidenti violentiæ crimine capite puniatur, nec sententiam iudicis qui damnatus est, qualibet appellatione suspendat: et si fortasse homicidia ab utraque parte commissa fuerint, in illum l vindicetur, qui ut alium per eadem expelleret u, violenter ingressus est.*

DE APPELLATIONIBUS.

Imp. Constantinus A. ad Bassum Pf. U. Litigatori- bus copia est, etiam non conscriptis ^v libellis, illico appellare voce, cum res poposcerit iudicata ^x. *Dat. VIII Id. Jun. Sirmio y, Gallicano et Basso Coss.* (317).

^a *Sich. nec proposita prov. 6 uocatione. 11 ne interp.*

^b 7, 10, 15, 20, 21 sententia quæ. Mox 21. *Sich. in eo et 14 fuerat dicta.*

^c *Hinc inc. c. 1 Cod. Just. cit. 1, 18 susp. quo non multa.*

^d *Cod. Just. certantibus.*

^e 6—10, 14, 16—18, 21, *Cod. Just. Sich. Capit. resistentibus. Ita etiam antiquitus 20.*

^f *Ita 4, Br. Alr. codd. Cod. Just. et edd. ante Be. præter Sich., qui ex cod. 21 ed. deteguntur. Concipiunt etiam Cap. Be. rest. detegantur, quo non opus est, sed tamen etiam Go. in not. detegantur. Antiquitus 20 admisisse.*

^g *Unde deest in Cod. Just.*

^h *Til.—Ri*. add. ut ex cod. 4, quod v. Be. recte del. Deest in omnibus Br. Al. codd., ap. Sich. et in Cod. Just.*

ⁱ 6—8, 10, 14, 16—18 *possidentibus partem. 10, 18 om. ex post vel et 15 vel ex p. parte.*

^j 20 *portionem (supr. lin. passionem) temere. Mox 6 temptavit.*

^k *Sich. iudicium exeri. Cod. Just. exerceri. 14 exire. 20 exuri.*

^l 20, *Cod. Just. temptaverit. 4 temptauit, duabus erosi litteris. 10, 18 et ad alterutri, 20 et alterutrique. D Nonn. codd. caussa.*

^m *Cod. Just. præbuerit et non jam—suspendat, translato principio legis in h. l., om. autem vv. Qui—violentiam.*

ⁿ 24 XI. 8 om. XV.

^o *Vid. c. 1 antec. tit.*

^p 6, 7, 12, 14, 16 *Gallico, male. 8 om. Serd. Gall.*

^q 6, 7, 10, 14, 16—18 *add. 11.*

^r *Nonn. codd. iudicium et mox puniantur.*

^s *Sich. in illo. Nonn. codd. vindicentur.*

^t 6—8, 12, 14, 16, 18, *alii codd. qui ad alium, ut per eadem pelleret v. ingr. est, sed in 7 a sec. manu ev. expelleret.*

^u *Cod. Just. non scriptis.*

^v *In Cod. Just. add. tam in civilibus, quam in criminalibus causis.*

^y *Be. Cod. Just. Sirmii.*

DE CÆSARIANIS.

Imp. a Constantinus A. ad Bithynos. Cæsarianos in actu dumtaxat constitutos ad perfectissimatus vel ducenæ, vel centenæ, vel egregiatus dignitates non oportet admitti. Sed si inculpate compleverint suum officium, et ab omni vacent ratione fiscali, iudicio datam ^b huius modi dignitatem prodesse eis oportet. *Dat. XII. Kal. Aug. Gallicano et Basso Coss.* (317).

DE PRIMIPILARIBUS.

Imp. Constantinus A. ad Bithynos. Primipilaribus post emeritam militiam perfectissimatus, vel ducenæ, vel centenæ, vel egregiatus dari dignitas potest. *Dat. XII. Kal. Aug. Gallicano et Basso Coss.* (317).

DE MURILEGULIS ET GYNÆCIARIIS ^o ET MONETARIIS ET BASTAGARIIS.

Imp. Constantinus f A. ad Bithynos. Monetarios in sua semper durare conditione oportet ^s, nec dignitates eis perfectissimatus tribui vel ducenæ vel centenæ vel egregiatus ^b. *Dat. XII. Kal. Aug. Gallicano et Basso Coss.* (317).

DE DECURIONIBUS.

Constantinus A. ad Bithynos. Eos qui in palatio militarunt, et eos quibus provinciæ commissæ sunt, quique merito ⁱ amplissimarum administrationum honorem ^j perfectissimatus, vel egregiatus adepti sunt, nec non et illos ^k qui decuriones, vel principales constituti cuncta suæ patriæ munera impleverunt, C frui oportet dignitate indulta. Si vero decurio ^l suffragio comparato ^m perfectissimatus vel ducenæ vel centenæ vel egregiatus meruerit ⁿ dignitatem, decline suam curiam cupiens, codicillis amissis suæ conditioni reddatur, ut ^o omnium honorum et munc-

^a *Cum inscriptione h. c. incip. fol. 86 b cod. 4.*

^b *Til.—Cui. 2. ratione, fiscale iudicio datam.*

^c *Vid. c. 5 C. Th. de Cohort. (VIII, 4), not.*

^d *Go. in Chron. p. XIII. ad hanc legem et illas, quas supra dixi cum hac c. cohærerere, annotat: « Vel Licinio hæc leges tribuendæ, qui Bithynia potiebatur: vel ad alios Coss. referendæ eæ, et forte, ad Gallicanum et Symmachum, id est, ad A. D. 350. » Si hoc est, add. Constantiopolis. Vid. Vat. Fr. § 248.*

^e *4 gynæciariis et rubro col. em. gynæciariis. Til.—Ri*. in ind. rubr. gynæciariis et ita etiam h. l. Til.—Cui. 2*, pro quo Go.—Ri*. gynæciariis. Cod. Just. De M. et G., et Procuratoribus Gynæcii, et de Monetariis, et Bastagariis.*

^f *Cui. 2, 2* Constantius, err. Deinde 4 et Ri*. Bithynos.*

^g *Cod. Just. inverso ordine semper conditione durare oportet.*

^h *Cod. Just. nec dignitatis cuiuscunque privilegio ab huiusmodi conditione liberari.*

ⁱ *Go. vituperat superiorum edd. scripturam merito, recte; nam ita adverbialiter scribitur hoc v.*

^j *Male Go. honore.*

^k *4 tamen pro non et; a librario corr. non et. Idem nova man. rubro col. repetiit.*

^l *In cod. 4 om. decurio, sed rest. a librario.*

^m *4 comparat, a libr. add. o (comparato).*

ⁿ *4 meruerint, male.*

^o *Go. Be. em. at, non falso quidem, sed sine necessitate.*

rum civilium discussione perfunctus^a juxta legem A municipalem aliquam prerogativam^b obtineat. Eum quoque, qui originis gratia, vel incolatus, vel ex possidendi conditione vocatur^c ad curiam perfectissimatus suffragio impetrati dignitas non defendit, qua remota, tradi eum curiae oportebit. *Dat. XII. Kal. Aug. Gallicano et Basso Coss.*^d (317).

SI QUIS SOLIDI CIRCULUM EXTERIOREM^e INCIDERIT, VEL ADULTERATUM IN VENDENDO SUBJECERIT.

^f *Imp. Constantinus A. Leontio & Tf. P.* Omnes solidi, in^h quibus nostri vultus ac veneratio una estⁱ, uno pretio aestimandi sunt atque vendendi, quamquam diversa formae^j mensura sit. Nec enim qui majore habitu faciei^k extenditur^l, majoris est pretii, aut qui angustiore expressione concluditur, minoris valere^m credendus est, cum pondus idem existat. Quod siⁿ quis aliter fecerit, aut capite puniri debet, aut flammis tradi, vel alia poena mortifera^o. Quod ille^p etiam patietur, qui mensuram circuli^q exterioris arraserit^r ut ponderis minuat quantitatem, vel figu-

^a Cum literis *ctus* incip. fol. 220^a cod. 4.

^b & prerogativam; em. rubro col.

^c & vocatum; em. ab ant. manu.

^d Vid. C. Th. VIII, 4, 3, not.^s Go. opinio de restituendis consulibus anni 330 prob. Ri. Quominus ei accedam, impediō legum serie chronologica; esset enim h. c. ponenda post c. 18 h. t. qui locus mihi videtur nimis remotus esse.

^e Nonn. codd. *Exter. Circ. et Excideris. 15 Si falsam monetam subjecerit. 24 Si qui s. c. circumderint vel adulterando in subdendo vindiderint.* In aliis codd. om. vel — subjecerit. 21 in vendendum. Olim 20 veniendo.

^f Fol. 35^a cod. 4.

^g Multi codd. *Leontio. 20 p/su. 15 om. Constantianus.*

^h 6—8, 13, 14, 16 om. in. Mox om. 15 ac, convenienter cum Go. cj.

ⁱ Sich. veneratio inest. Mox 20 existimandi.

^j 15, 20, diversae formae. 12 (om. v. formae) d. emensura 13 d. f. mensurae. 20 ventura, sed supr. liu. mensura.

^k 15 ambitu faciei, 20 h. faciendi.

^l 7, 8, 10, 12—14, 16, 18 tenditur. 21, Sich. tenditur. 20 major.

^m Til. — Lugd. habere, ut cod. 4. Cui. 2 — Be. habet, de cj. Cujacii. Non dubito, quin librarius codicis 4 erraverit. Nam omnes codd. Br. Al. et Sich. valere, quod reposui. De codice I. non constat; nam ibi est minoris .... re. Caeterum 20 minoribus.

ⁿ 15 om. Quod ante si. 20 Quo si q. aliquid defecerit.

^o Sich. ad v. ve annotat, deesse verbum cujusmodi sit *odfici*. Sane vv. haec nisi jungantur cum antec. puniri debet, suspecta sunt. Accedunt codicum diversitates; nam 6—8, 12, 14 habent plena pro poena. 6—8, 14 morte ferat, ut ille. 10 mortiferat ut ille. 13, 16 mortifera ut ille. 18 mortiferata ut ille. 12 om. mortifera — circuli. Praeterea in 4 scriptum est Quo ille pro Quo ille et in cod. 20 quam supra quod. Scrib. mortis feriatur.

^p 15 etiam ille.

^q Ri. circuculi.

^r 1, 4, 20, 21, Til. — Lugd. adroserit, i. e. circumciderit. Vid. C. Th., 7, 2. Sich. arrosarit, 6—8, 10, 12—14, 16, 18 abraserit. 15 arraserit. Cuj. 2 — Be. aruserit. Go. quamquam non male positum esse concedit adroserit, proprium hac de re verbum, tamen retinere se dicit adrasarit.

ratum solidum adultera imitatione^a in vendendo subjecerit. *Dat. VII^b Kal. Aug. Gallicano et Basso Coss.* (317).

INTERPRETATIO. Quicumque solidum circumciderit, aut adulterum supposuerit^d, aut falsam monetam fecerit, capite puniatur^e.

DE OFF. RECT. PROV.

Imp. Constantinus A. ad Bassum... ^f Decreta provincialium^g non prius ad comitatum^h perferri oportet, quam singuli quique indicantes ea inspexerint atque probaverint suae adscriptioneⁱ signaverint. Si quid fiat contrarium, competens ultio exerceatur^j. PP. VIII. Kal. Oct. Carali^k, Gallicano et Basso Coss. (317).

DE SERVIS FUGITIVIS.

Imp. Constantinus A. ad Valerianum. Quicumque fugitivum servum in domum, vel in agrum in scio domini ejus suscepit, eum cum alio pari vel viginti solidis reddat. Si vero secundo, vel tertio eum susceperit, praeter ipsum duos, vel tres alios, vel praedictam aestimationem pro unoquoque (servo) domino representet. In minorum persona tutoribus, vel curatoribus poena simili imminente. Quod si ad praedictam poenam solvendam is qui susceperit minime sufficiat, aestimatione competentis judicis castigatio in eum procedat. Quod si servus fugitivus ingenuum se esse mentitus, sub mercede apud aliquem fuerit: nihil is qui eum habuit poterit incusari. Sane mancipium torqueri oportet, ut manifestet utrum propter lucrum capiendum callide (a domino) ad domum, vel ad agrum ejus qui eum suscepit immissus sit, an non. Quod si maligne factum esse ex servi interrogatione patuerit, servo etiam suo eum, qui hoc fecerit, privari oportet, et ad fiscum pertinere manci-

^a 13 immutatione. 21 adultera imitationi. 20 adulterae emendationi.

^b 20, 28, 33, 34, 36, 40 VI. I, 6—8, 12—14, 16, alii codd. om. VII. et 8 et Basso.

^c 20 Iun. Go. in Chrov. p. XIV. notat: « V. et infr. A. 319 I. 1 de Numerariis, quae dicitur PP. Ille-ropoli. Quare Licinio haec leges adscribendae videantur. »

^d Nonn. codd. si quis solidi circulum c. a. a. suppresserit. 6, 7, 20, 21, alii codd. om. aut ante adulterum. Sich. aut alterum s.

^e 6, 7, 21, 43, alii codd. puniatur.

^f Dignitas Bassi non commemoratur in cod. 5. Cl. W. Septimium Bassum intelligi putant h. a. Pf. Urb., quod mihi propter decreta prov. quorum h. l. mentio sit, non videtur admittendum esse. Fortasse est ille Bassus, qui sec. c. un. C. Th. Si quis eum (IX, 8) Vicarius Italiae fuit, quam c. Go. ad a. 520 revocat. ^g De his decretis vid. Go. ad lit. et c. 3 C. Th. de Legatis et decretis legationum (XII, 12).

^h Vid. c. 3 C. Th. de Off. vic. (I, 15).

ⁱ H. l. codex non distincte scriptus est, neque quod Cl. habet, clarius est, ubi ad stluccione (?). Sec. apogr. meum leg. est aut adstincione aut adstrucione. Cl. W. adscriptione, prob. Schro. Pu. ex cj. Taf. adstipulatione, impr. Schro. Videtur adscriptio idem significare quod subscriptio in c. 45 C. Th. de Legatis (XII, 12).

^j 5. Pu. excretur, quod etiam Taf. videtur admittere, impr. Schro.; Taf. cj. exsequatur, ut ad c. 1 C. Th. de Off. praef. aug. (I, 14). Cl. W. ein. exerccatur, prob. Schro.

^k 5 Et edd. Caralis, sed jam W. in corr. Carali.

pium. *Dat. V. Kal. Jul. Gallicano et Basso Coss. 517. A Africa* ^a. Si quis in ^b parentis aut filii aut omnino affectionis ejus ^c, quæ nuncupatione parricidii continetur, fata ^d properaverit, sive clam, sive palam id fuerit enisus ^e, neque gladio, neque ignibus, neque ulla alia solenni pœna ^f subjugetur, sed ^g insutus culeo ^h et in:er ejus ⁱ ferales angustias comprehensus serpentum ^j contuberibus misceatur, et ut ^k regionis qualitas tulerit, vel in vicinum mare, vel in amnem projiciatur, ut omni elementorum usu vivus carere incipiat, ut ^l ei cœlum superstii ^m, terra mortuo auferatur. *Dat. 16^a kal. dec. Licinio V. et Crispo C. Coss. p (518). Acc. prid. q id. mart. Carthagine r, Constantino A. V. et Licinio C. Coss. (519).*

UBI SENATORES, VEL CLARISSIMI CIVILITER, VEL CRIMINALITER CONVENIANTUR.

Imp. Constantinus A. ad Octavianum comitem Hispan. Quicumque non illustri, sed clarissima dignitate tantum præditus, virginem rapuerit, vel fines aliquos invaserit, vel in aliqua culpa, seu crimine fuerit deprehensus: intra provinciam, in qua facinus perpetravit, publicis legibus subjugetur, nec fori præscriptione utatur. Omnem enim hujusmodi honorem reatus excludit. *Dat. 2. Non. Decembr. Gallicano et Basso Coss. (517)*

DE USURIS.

Imp. Constantinus A. ad populum. In exercendiis litibus eandem vim obtinent tam fides instrumentorum, quam depositiones testum. *Dat. Romæ, 12. kalend. August. Gallicano et Basso Coss. 517. (Ex cod. Just.)*

Anno Domini 518.

Licinio C. et Crispo C. Coss.

DE VETERANIS.

Imp. Constantinus A. Floriano Pf. P. ^a Veteranis, qui ex die V. Nonarum Juliarum, cum prima per Thraciam ^b victoria universo orbi illuxit, et qui postea apud Nicomediam nostram ^c missionem meruerunt, certa per edictum indulsumus, quæ scribendi tabulis, vel encauto et cœrussa conscribere detur eis licentiam ^d. Edictum autem continens indulgentiam nostram ad devotionem tuam misimus, ut et ^e tua dicatio, et cuncti alii recognoscant, quid præstitimus memoratis. *PP. IV. Id. April. Licinio V. et Crispo C. Coss. (518).*

DE PARRICIDIO ^g.

1. *Imp. Constantinus A. ad Verinum* ^h vicarium

^a *Pf. P* recepi ex corrig. Cui 2, 2*. Codex Cui. 1 — *Go. Præs.* sed *Go.* in not. *Floriacum* pro *Pf. P. Orientis* vel certe *Præsidi* aut *Proconsule Asia* habet. *Ri. Ri.* *Be. Præs.* Cæterum cum rubro h. t. incipit pag. secunda folii 75. codicis.

^b Codex *Traciam* victoria universo urbi *int. Go.* annot.: « Apud Calcedona alii, quod eodem recidit. » Loquitur *Go.* non de libris *Mss.* aut h. l. interpretibus, sed de Romanarum rerum scriptoribus. ^c *nostram* nonnulli ejecerunt. *Vid. Go.* in *Chronol.* p. 14. Coniungendum est autem cum *Nicomediæ.* Mox *Codex* *cruerunt* pro *meruer.*

^d *Go.* *Reinesius* et *Be.* scribi jubent *licentia*, et recte quidem.

^e Ita emendavit *Be.* ex *MS. Go.* recte. *Edd.* ante *Be.* inverso ordine et ut. *Reinesius* vult *dignatio* pro *dicatio.*

^f *PP. IV. Id. April. Cyzici* s. *Cyzico* (*Constantino III. et Crispo III. Cæs. Coss.* (524) reponendum esse, docent *Go.* in comment. h. c. et in *Chronol.* p. 14 et p. 24., *Petavius Doctrin. Temp.* tom. II, lib. XI, cap. 43., *Pagius Crit.* ad ann. 516, 517, 518., *Reinesius* in notis l. c. falsam esse vulgatam subscriptionem, etiam *Vales.* l. c. notavit, addita causa, quia *Constantinus Nicomediam* non venit nisi post debellatum *Licinium.* *Vid. Go.* comment. eique suppositas *Ri.* annotationes, *Reland.* p. 500 et *Petav.* et *Pag.* 2. cc. Cæterum anni numerus deest apud *Go.*

^g 4, *Til.* — *Lugd. De Parricidiis.* An *De Parricidiis?* Recte *Sich.* *de parricidio* et *infra parricidii.* Cui. 2, 2^f *parricidii.* 15 *de Sicariis*, rubricis h. et antec. tituli a librario confusis. *Vid. tit. antec. ad L. Cornel. de Sicariis*, not. h. 21 *parricidio.* 38 *paracidio.* *Cod. Just. de his, qui parentes vel liberos occiderunt.* 37 om. rubricam.

^h 15 *Verrinum.* 25 *Virum.* Complures codd. *Virinum.*

^a 9. 42 om. *Africa.* 10, 18 viro claro *Africa.*
^b *Cod. Just. om. in.*
^c 6—8, 10, 18 parentes (ita etiam 21) aut (8 om. aut) filius aut omni (7 omnia) adfectionis istius. 12, 14 omni off. istius. 20 parentes aut filios.
^d 10, 12, 18, 20 facta, ut nonn. *edd. Cod. Just. Vid. Dirksen. l. c. p. 486.*
^e 6—8, 10, 14, 16, 18 innisus. *Sich. enisus.* *Cod. Just. enisus fuerit* et add. *pœna parricidii puniatur: et. 10 gladium.*
^f *Be. edid. ulli alii s. pœna subjug.* ex *Sich.* et *Cod. Just.* hausisse. Nos ex *cod. 4, Br. Al. codd. Til.* — *Ri p.* revocavimus ulla, alia sol. pœna. 15 pompa pro pœna et 9 ulla, alia, *err. Sich. om. alia.* 14 subjungitur. 9, 16 subjugetur. 21 om. *sed.*

INTERPRET. Si quis patrem, matrem, fratrem ^a, sororem, filium ^b filiam aut alios ^c propinquos occiderit, remoto omnium aliorum genere tormentorum, sacro de coriis ^d sacco, qui culeus nominatur ^e, in quo cum mis-

^a 9. 42 om. *Africa.* 10, 18 viro claro *Africa.*

^b *Cod. Just. om. in.*

^c 6—8, 10, 18 parentes (ita etiam 21) aut (8 om. aut) filius aut omni (7 omnia) adfectionis istius. 12, 14 omni off. istius. 20 parentes aut filios.

^d 10, 12, 18, 20 facta, ut nonn. *edd. Cod. Just. Vid. Dirksen. l. c. p. 486.*

^e 6—8, 10, 14, 16, 18 innisus. *Sich. enisus.* *Cod. Just. enisus fuerit* et add. *pœna parricidii puniatur: et. 10 gladium.*

^f *Be. edid. ulli alii s. pœna subjug.* ex *Sich.* et *Cod. Just.* hausisse. Nos ex *cod. 4, Br. Al. codd. Til.* — *Ri p.* revocavimus ulla, alia sol. pœna. 15 pompa pro pœna et 9 ulla, alia, *err. Sich. om. alia.* 14 subjungitur. 9, 16 subjugetur. 21 om. *sed.*

^g Ad hæc *Sich.* in m.: *Alias insutus culeo cum cane et gallo gallinæ, et vipera, et sinia* ex *cod. Just.*, ubi *vv. cum cane*, etc. add. post *culeo.*

^h 4, *Til.* Cui. 1, Cui. 2 — *Be. culleo.* *Nonn. codd. colleo.* 14 om. *et.*

ⁱ *Sich. Cod. Just. eas. Aur. Lugd. feratas.*

^j 20 comprehensum serpentem.

^k 16 ut et. 20 misc. ut se religionis. 14 om. et — projiciatur.

^l 4, *Til.* — *Ri.* ^o om. in, sed add. in *cod. 4* a post *man.* Conferendus est hæc de *re Cic. pro Rosc. Amer. cap. 26.*

^m 15, *Sich. cod. Just. et ei.* 10, 18, *usui vivus—superstite.* 20 *usu elementorum—superstite.*

ⁿ 4, *Til.* — *Lugd. cod. Justin. xi, 9, 20, 29, 30, 32—34, 38, 42 xv, 15 xiii. Epit. mon. x. L. R. U. xvii.*

^o 15, 44 *Sept.* Mox *Aur. Lugd. Cons.* et deest in *cod. Just. C. post Crispo.*

^p In *codd. Br. Al. et ap. Sich. des. consules anni 518*, in *cod. 4* autem et *ap. Til.* — *Lugd. om. Acc.—Coss.*

^q 6, 7, 10, 12, 14, 16, 18. *iii.*

^r Urbis nomen exc. in *codd. 15, 20* pro quo nomine 28 habet *Grat.*, Cui. 2 — *Ri r. Carthagine.* In *seqq. om.* a librariis codicum aut *A. aut V. aut C. aut A. V. aut C. Coss.* Cæterum 21 *C. Licinio Coss.* 38 *Licinio comes cons.* 44 *Crispo* pro *Lic.* *Nonn. codd. Lycinio aut Licinio.*

^s *fratrem* deest in *edd.*; legitur autem in plerisque *codd.*, probante ut videtur *Ri.*

^t Multi *codd. add. vel.*

^u Ita plerique *codd. Nonn. codd. aut aliquos* et mox *occidit.* *Edd. vel alios.*

^v 20 remotis omnium malorum generibus t. s. de coriis. *Edd. coreis.*

^w 6 | 8, *alii codd. appellatur.*

ma^a fuerit, cum^b ipso etiam serpentes claudantur et, A
si mare vicinum non fuerit, in quolibet gurgite projiciatur, ut tali pena damnatus nullo tempore obtineat sepulchram.

UBI CAUSÆ FISCALES VEL DIVINÆ DOMUS.

Idem A. ad Bulephorum rationalem summæ rei. Dominicis colonis et patrimonialibus gravitatem tuam censemur disceptatricem esse debere. Duces enim et præpositos militum, et castrorum, et rectores provinciarum evocandis et accessendis colonis abstinere oportet. Dat. 16 kal. Mart. Licinio Cos. (Ex cod. Just.)

Anno Domini 519.

Constantino A. V. et Licinio C. Coss.

DE ACCUSATIONIBUS.

Constantinus A. ad Januarium^c. Qui umque ex eo die, quo reus fuerit in iudicio petitus, intra anni spatium noluerit adesse iudicio, res ejus fisco vindicentur, et si postea repertus nocens fuerit deprehensus, sæviori^d sententiæ subijetur; sed et si^e argumentis evidentibus et probatione dilucida innocentiam suam purgare suffecerit^f, nihilominus^g facultates ejus penes fiscum remaneant. Dat. Id. Jan.^h Acc. V. Kal. Aug. Corinthoⁱ, Constantino A. V. et Licinio C. Coss. (519.)

DE MALEFICIS^k ET MATHEMATICIS, ET CÆTERIS SIMILIBUS^l.

Imp. Constantinus A. ad Maximum^m. Nullus aruspex lincen alterius accedatⁿ, nec ob alteram causam, sed^o hujusmodi hominum, quamvis vetus^p, amicitia repellatur; concremando illo aruspice, qui ad domum alienam accesserit, et illo qui^q eum sua-

^a Cold. quo missus, commissus. Turbant hæc ordinem vv. Scrib. eum in eum m. f.

^b cum deest in multis codd.

^c Januarii dignitas deest etiam in Cod. Just. Sec. Go. add. Proc. Achaïæ, sec. Reinesium Pr. V. Sed vid. C. Th. c. 4 de Abol. (IX, 57), not. n. In cod. 4 et iudic. est Januarii. Reposui Januarii. Vid. C. Th. IX, 21, 2, not. y, IX, 54, 3, not. u, IX, 57, 4, not. u.

^d Cod. Just. severiori.

^e 4. Go. — Ri^o. etsi; sed Go. in not. et si.

^f Listera: it abscessæ sunt in cod. 4 et inc. fol. 4b.

^g Cod. Just. purgaverit, nihilominus.

^h Ita etiam Cod. Just. Go. et Ri. malunt Jun., cum vix verisimile sit, septimo demum mense hanc constitutionem Corinthum venisse.

ⁱ Be. Corinthi. In Cod. Just. om. Acc.—Cor.

^j Til. — Lugd. Licinio.

^k Multi codd. Til. — Ri^u. Maleficiis, sed jam Go. prob. maleficiis. In codd. 6, 7, 9, 10, 18, 21, 31, 33, et edd. Sich. (etiam in ind. tit.) Aur. Lugd. om. et, in cod. 15 et — similibus et in codd. 8, 37, aliis et mathem.

^l 4, Til. — Lugd. et hic et in ind. tit. et his similibus. Sich. in ind. tit. etc. et om. similibus. Nonn. codd. suprascr. pro et cet. sim.

^m Dignitas deest et hic et in Cod. Just. Go. et Be. addi Job. Pf. U.

ⁿ Fol. 22^a cod. 4.

^o 4 se, sed ab ant. man. rest. sed.

^p Quamvis vetus uncis incl. est in edd. Til. — Lugd.

^q Go, illo et qui,

sionibus vel præmiis evocaverit^a, post ademptionem^b bonorum in insulam detrudendo. Superstitioni enim suæ servire cupientes poterant publice ritum proprium exercere. Accusatorem autem hujus criminis non delatorem esse, sed dignum magis præmio arbitramur. PP. kal. febr. c. Romæ Constantino A. V. et Licinio C. Coss. (519).

DE DENUNTIATIONE VEL EDITIONE.^d

1. Imp. Constantinus Aug. ad Synnuchum. Si quando minoribus vel adultis^e inferenda lis erit, vel ab ipsis minoribus vel adultis^f cuidam^g quæstio^h movenda sit, non aliasⁱ cursus temporis^j inchoetur, nisi ab universis, quos officii sollicitudo constringit, hoc est tutoribus^k, sive testamento, sive decreto dati sunt^l, vel curatoribus per quos minores^m defenduntur, vel iisdemⁿ omnibus solemnitate^o fuerit intromissa. § 1. Quod si^p divisum^q administrationis periculum per provincias sit, his tantum^r omnibus insinuari convenit, et ab ipsis inferri^s litem^t, qui in ea provincia tutelæ vel curæ officium sustinent, ne^u de aliis provinciis defensores minorum ad iudicia producantur^v. Dat. pridie non. febr.^v

^a Ri^q, mendose evacuerit.

^b 4 adoptionem, err.

^c Ita etiam Cod. Just. Cum leges ad Maximum Pf. U. datæ demum inde a XVII. Kal. Nov. h. a. reperiantur. (Vid. C. Th. III, 17, 1, not. y), Go pro Febr. et. Sept. vel Nov., Be. Nov. vel Dec. Utrumque falsum est; nam ita foret hæc c. recentior sequenti. Puto igitur majoris, qualem habuimus in c. 1 antec. tit. subscriptionis fragmenta tantum incuria constitutionariorum superesse. Erat fortasse h. c. data anno 519, proposita autem consulibus seq. anni. Jam dies, quo data erat lex, omissus est et retentus dies, quo proposita erat, servatis tamen consulibus superioris anni. Inde explicatur confusio subscriptionis.

^d Plerique codd. Sich. Edictione s. Ediczione. 15 Indictione. 10, 18 om. vel Edit.

^e Sich. add. Barroniatum. 20, 21 Barroniatum. Multi alii codices Simmacum aut Simmochum. Val. add. Proconsulem Achaïæ. Cod. Just. Imp. Constantinus et Licinius C. ad S. Vid. c. 4 C. Th. de Tutor. et cur. cr. (III, 17) not. x et Reland. l. c. p. 502.

^f Sich. in corr. prop. adolescentibus.

^g 21 velut 15 om. lis erit et minor. v. adultis. 16 inleserit.

^h 15 cuiquam mov. sit quæstio 8 cuiquam lesit.

ⁱ 9, Sich. alius.

^j Cui. 1—Cui 2° in m. temporibus.

^k Aur. Lugd. sine—sine. 9, 16 tut. sibi test.

^l Ita 5, 7, 10, 14, 16, 21. 8 dictata sint. Edd. sint. 15 datis.

^m 10, 18 minoribus.

ⁿ 15 defend. si eis et om. omnibus.

^o 16 om. lis. Mox R. insinuata.

^p In syllaba si inc. c. 2 cod. Just. cit.

^q Go. Ri. Ri^f. divisim.

^r Sich. tamen.

^s 20, 21, Sich. inferre l. 15 inf. legem.

^t 1a, Cui. 2, 2^s in m. nec. 6, 7, 10, 14, 16 — 18, R. ne de alienis. 5, 15, 19, cod. Just. de aliis, 20, 21, edd. aliis de.

^u 8, sed spatio interjecto, om. produc. 6, 7, 17—21, R. perducantur. 15 pertrahantur.

^v 33 Dat. 9 febr. 40 Dat. kl. mart. 8 Dat. 3 non. 15 Dat. 2 et om. non., alii om. prid.

Sirmio ^a. *Accepta VIII* ^b. *Id. Mar. Corinthi* ^c, *Constantino* ^d *Aug. V et Licinio Cæs.* ^e *Coss.* (319).

INTERPR. Si quis contra eos qui in annis minoribus constituti sunt litem forte commoverit, aut si a parte ipsorum reus aliquis ^f arguatur, ex eo tempora computanda sunt, ex quo tutor sive ^g curator minoris ^h aut ⁱ per judicem aut per curiam intulerit seu exceperit actionem: ita tamen, ut si in diversis provinciis istius officii ^j homines sunt, id est, curatores vel tutores, qui minorum causas tueantur ^k, qui in eadem provincia fuerint ^l, ubi intentio nata probatur ^m, ipsi aut ingerant aut excipiant actiones: quia nolumus ⁿ ut ad aliam provinciam defensores minorum pro audientia necessitate ducantur ^o. *Hoc de jure adjectum est.*

DE RELATIONIBUS.

Constantinus A. *Profuturo Pf. annonæ.* Si quis judicium duxerit esse referendum, nihil pronuntiet ^p, sed magis super quo ^q hæsitandum putaverit, nostram consulat scientiam, aut, si tulerit sententiam, minime postea, ne a se provocetur, relatione promissa ^r terreat litigantes ^s. *Dat. IV. Id. Febr. Sirmio* ^a, *Constantino A. V. et Licinio C. Coss.* (319).

DE FILIIS MILITARIIUM APPARITORUM ET VETERANORUM.

Imp. Constantinus A. *ad Optavianum* ^x. *Veterano-*

^a 20, 21 *Firmo.* *Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Firmio.* Cæterum plerique codd. *Sirmio*, ut *Til. Cui. 2—Ri.* ^b. (*Be. W. Sirmii*) aut *Syrmio.* 24, 30 *om. prid. et Sirm.*; 26 *Acc.—et*; *cod. Sirm.—Cor.*

^b 8, 9, 16, 19—21, *Sich. 7.*

^c *Edd. ante Be. et multi codd. Corintho*, *rell. C. codd. Chorinto* aut *Corinto.*

^d 8 *Constantio.*

^e *Edd. ante Be. om. Cæs.*

^f 5 *om. aliquis.*

^g *Sich. in m. vel.*

^h *Nonn. codd. fortasse—aperte—tempore—minores.*

ⁱ *Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. om. aut et 20 mox ut.*

^j *Multi codd., Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. istius modi hom., sed Sich. Cui. 1. Aur. Lug. in m. istius officii.*

^k *cultores—tuentur.*

^l 20 *cum al. codd. et Sich. fuerit.*

^m 20 *proturbatur.*

ⁿ 5 *volumus.*

^o *Seqq. extant in codd. 5—10, 12—14, 16—19; des. in rell. codd. et ap. Sich.*

^p *Cod. Just. Imp. Constantinus A. — nihil inter partes pron.*

^q 4, *edd. ante Be. ex Cod. Just. ed. quo.*

^r *Cod. Just. præmissa, imp. Go., sed recte Hal. promissa.*

^s *In Cod. Just. ita pergitur: sciens quod si hoc fecerit, nihilominus jure appellationis res agitabitur. Sed nec ad nos mittatur aliquid, quod plena instructione indigeat. Quoties autem ad nostram scientiam judex se polliceatur relaturum, consultationis exemplum litigatoribus illico edi apud acta jubeat: ut si qui forte relatio minus plena, vel contraria videatur, is refutatorias preces similiter apud acta sine aliqua frustratoria dilatione offerat. Desumpta sunt hæc, sed mutatis w., ex c. 1 sq. tit.*

^t *Cod. Just. Kal.*

^u *Be. Cod. Just. Sirmii. Mox Cod. Just. om. C.*

^v *Cui. 1—Ri.* in indice tit. *militarium et apparitorum. Cod. Just. De filiis officialium militarium, qui in bello moriuntur. Cum rubro h. tit. incipit folium 78, codicis.*

^x *Go. em. Octavianum, qui fuit hoc anno Corrector*

rum liberos aptos militiæ, quorum quidam ut desides recusant militarium munerum functionem, quidam adeo ignavi sunt, ut cum dispendio corporis militiæ velint necessitatem evadere, jubemus, si ad militiam mutiles resectis digitis judicentur, curialibus sine aliqua ambiguitate muneribus atque obsequiis aggregari. *Dat. XIV. Kal. Mart. Sirmio* ^a. *Accepta VII. Id. April. Regio* ^b, *Constantino A. V. et Licinio C. Coss.* (319).

DE BONIS VACANTIBUS.

Constantinus A. *ad Priscum Rationalem.* Ne principali liberalitate præventa dominium quis rei alienæ affectet, jubemus, quoties jure suadente aliquorum bona ex officio tuo fuerint occupata, breves eorum plenissimos ad virum perfectissimum comitem et ^c amicum nostrum mitti, ne fraudibus Cesarianorum minuantur, vel petentibus aliquid abjuretur; pena contra rationalem et officium ejus proposita, si petentorem ante possidere permiserit id, quod ei donatum est, priusquam ^d prædicti breves commoverint. *Dat. V. Id. Mart. Sirmio, Constantino A. V. et Licinio C. Coss.* (319).

DE FALSA MONETA.

Imp. Constantinus A. *ad Verinum* ^f. Quicumque adulterina fecerit numismata ^g, pœnam pro discretionem sexus et conditionis suæ diversitate sustineat, hoc est ut, si decurio vel decurionis ^h sit filius, exterminatus genitili solo ad quamcumque in longinquo positam civitatem sub perpetui exilii conditione mittatur, ac super facultatibus ⁱ ejus ad nostram scientiam referatur; si plebeius, ut rebus amissis perpetuæ damnationi ^j dedatur; si servilis conditionis, ultimo supplicio subjugetur. *Dat. et i. Acc. XV. Kal. April. Constantino A. V. et Licinio C. Coss.* (319).

Lucaniæ et Bruttiorum. *Vid. c. 2 C. Th. de Episcopis (XVI, 2).*

^a Ita codex, *Cui. 1—Ri.* ^{*}. *Sed Be. Sirmii.*

^b Ita codex, *Cui. 1—Ri.* ^{*}. *Sed Be. Regii. Mox. Aur. Lugd. Go. Cons.*

^c *I. comet.*

^d *Til. — Cuj. 2* prius, quam. Go. — Ri. * prius quam.*

^e *Fol. 87^b cod. 4. Mox Be. Sirmii.*

^f *Reinesius add. Pf. U. Go. Vicar. Afr. Vid. supr. IX, 15, 1.*

^g *I, 4, Til. — Ri. nomismata. n. I. vel si decur.*

^h *Til. mendose facultatibus.*

ⁱ *Recte B.: « scil. in metalla. nec admittenda est Gfr. emend. deportationi, » quamquam confirmatur Antiquis Summariis Codicis Theodosiani a me editis Lipsiæ 1854, 8. p. 5, ubi si plebeius, perpetuo exilio moneatur.*

^j Ita cod. 4 et edd. ante Be. Hic tria puncta interponit inter *Dat. et et*, quod non congruit cum ejus ann.: *et delend. videtur.* Non enim *dat. et acc.* eodem esse die potuit, sed *dat. dies excidit.* Erat autem hoc tempore Constantinus Sirmii in Pannonia, Verinus Karthagine. Recte igitur a Be. lacuna indicata est; in qua indicanda imitatus eum essem, si non mallem codicem representare. Vera scriptura videtur latere in cod. I, qui pro *Acc. XV. Kal.* habet *pp. id.* (*Dat. et Prop. Id. Apr.*) Puto igitur scrib. esse *Dat. XV. Kal. Apr. et Prop. (s. Acc.) Id. Apr.*

DE FAMOSIS LIBELLIS.

Imp. Constantinus A. ad Verinum^a Vicarium Africae. Si quando famosi libelli^b reperiantur, nullas exinde calumnias patiantur hi, quorum de factis vel nominibus^c aliquid continebunt, sed scriptio^d actor potius requiratur, et repertus cum omni vigore cogatur his de rebus^e, quas proponendas^f credidit, comprobare; nec tamen supplicio^g, etiamsi aliquid ostenderit, subtrahatur. PP. IV. h. Kal. April. i. Carthagine i., Constantino A. V. et Licinio C. Coss. (319).

INTERPRETATIO. Qui famosam chartam^h ad cuiuscumque injuriam et maculam conscripseritⁱ, in secreto aut^m in publico affixerit inveniendamque proferat, illiⁿ, contra quem proposita est chartula, non nocenti nec famæ ejus aliquid derogabit. Sed si inveniri poterit qui hujus modi chartulam fecit^o, constringatur, ut probet quæ conscripsit: qui si etiam quæ scripsit probare poterit^p, fustigetur, qui infamare maluit quam accusare.

DE APPELLATIONIBUS.

Constantinus ad Bassum Pf. U. Manente lege, qua præscriptum est, intra quot^q dies opinionis sive relationis exemplum privatis^r iudex debeat exhibere, et refutatorii libelli intra quot dies rursus iudicibus offerendi sunt^s, tam in privatis quam etiam in fiscalibus causis ex eo die, quo fuerit quæsiō terminata, vel ex quo relationem iudex per sententiam promi-

^a 14, 16, 38, 42 Virinum. 20, 32, 39, 43 Valerianum, impr. Ri. 26 Clarianum. In nonn. eodd. om. Africa. Go. Impp.

^b 20 sobelli, sed sup. I. rep. famosi libelli. Mox 4, Sich. — Ri^o. hii.

^c 8 omnibus. 20 et moribus, prob. Be. 21 et nomin. Sich. atque nom.

^d Multi eodd. inscriptionis.

^e 20 his rebus et om. de.

^f 18, 25 quas componendas et 12 credit.

^g 8 ne tale supplicio. 15 om. nec. 25 compr. si nec. Mox 16 ostenderit.

^h 28, 36, 42 Dat. 6, 7, 10, 12 — 16, 18, 20, 31, 32, 34, 38, 39, 43, Cui. 2, 2*. Go. III. In nonn. eodd. om. IV. et in sqq. A. aut A. V. aut C. 8 om. Karta — et.

ⁱ 6—8, 10, 12—14, 16, 18 Jun.

^j 4, Til. — Ri¹. Carthag. Multi eodd. Carth. (ut Be.) ant Carthag. 30 om. Carth. Mox alii eodd. constantis alii Lycinio et Aur. Lugd. Cons.

^k Sich. Cui. 1—Lugd. chartulam.

^l 6—8, alii eodd. ad c. injuriæ maculam scripserit. Mox Sich. Cui. 1—Lugd. inveniendam et om. que.

^m Permulti eodd. (inter eos 6, 7, 10, 18, 20) et supr. lin. et in supplicio.

ⁿ 6, 8, 20, 21, 42, alii eodd. illum. Paulo infra 20 passis et antiquitus aliquis. 21 composita. Multi eodd. derogavit.

^o 6, 7 facti.

^p 6—8, 10, 18, alii eodd. ut probet quæ scripsit. Si probare non pot., om. conscripsit qui et etiam q., contra legem sententiam. 20 qui etiam etsi quæ conscripsit p. 7.

^q Vid. c. 1 h. t. 4 quod et Aur. Lugd. opinionis.

^r Fol. 182^a cod. 4. Repetit deinde 4 quod pro quot.

^s Be. em. sint.

A serit, intra vicesimum diem quæcumque^a ad instructionem pertinent causæ, ad comitatum nostrum properantissime volumus offerri. Quod nisi factum fuerit, ab universo officio, viginti transactis diebus, quos post latam sententiam placuit supputari, intra viginti alios dies qui sequuntur tantum fisco nostro præcipimus inferri, quanti per æstimationem rationalis emolumentum litis, cujus suppressa fuerat instructio, fidelissime potuerit æstimari. Cui capitale supplicium imminet, si rigorem legis quocumque modo mollire tentaverit. § 1. Eadem pœna officio imminente, si quando appellatione vel consultatione pendente, vel post decisas nostris responsionibus causas ei, quod ullo modo fuerit^b impetratum, damnabilem voluerit conniventiam commodare. Nam decreta nostra debet ingerere judicanti^c, ut ipso etiam dissimulante iudice reluctari et, tanquam manibus injectis, eos de iudicio producere, ac rationum officio traditos statui prioris^d nexibus obligare, quorum desideris violari nostras prospexerit sanctiones. PP. IV. Kal. April. Romæ, Constantino A. V. et Licinio C. Coss. (319).

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO. ^e

Imp. Constantinus A. i ad Lucrium^g Verinum^h. Fratres uterini ab inofficiosis actionibus arceantur, et germanis tantummodo fratribus adversus eosⁱ dumtaxat institutos hæredes, quibus iniustas^j constituerit^k esse notas detestabilis^l turpitudinis, agnatione^m duranteⁿ, sine auxilio prætoris, petitionis aditus^o re-

^a 4, Til. quæcumque. id e. quemcumque. Cæterum 4, edd. ante Go. vicesimum.

^b Fol. 183^a cod. 4. Mox 4, Til. — Ri^o. contibentiam. Be. connibentiam. Vid. supra VI, 30, 47, not. v.

^c 4 iudicantia ut, sed deletur a ante ut. Til. iudicantia, ut. Cuj. 1 — Lugd. iudicantia, aut, quod Be. falso dicit in Cuj. 2 haberi, ubi potius (etiam in Cuj. 1) est iudicanti, aut, quod Be. ed. Go. Iudicanti aut. Ri. Ri^o. Iudicanti aut. Quamquam Be. scriptura commodam sententiam habet, tamen codicem secutus edidit ut, h. e. uti, secuti, æque atque ipso d. i. reluctari. An illud ut errore pro ul, h. e. uel?

^d Vid. c. 6 h. t.

^e In marg. cod. 15 add. inofficiosum testamentum est quod frustra liberos exhereditat contra officio (i. officium) naturalis pietatis.

^f 37 imp. C. et Theodos. a.

^g 10 Lucrium. 20 Lucrinum. 16 Lucretio Virino. 25 ad Lucricio Verino. 26 ad Ducarium Virinum. 27 ad Lucritium V. 38 ad L. Virinum. 39, 42 ad Lucrum V. 44 Locritum V. Sich. in m. Lucium Til. in m. Lucretio Verino. 33, Cod. Just. om. Lucr. et 39 ad L. V. Codd. ap. Go. Lucretium s. Lucritium.

^h Add. Vic. Africae Vic. c. 1 C. Th. de Famos. lib. (IX, 34) et Go. ad h. l. et in Prosop. v. Verinus. Cod. Just. Verino.

ⁱ 26 ejus.

^j 6—8, 14, 18—20, 33, Sich. Ri^o. injustas.

^k 20, 33, Sich. constituerit, sed Sich. in m. iniustas constiterit. 10, 18 esse const.

^l Nonnulli codices detestabiles, alii detestabili turpitudine.

^m 20 hac natione. 10, 15, 18, 26, 33 turp. agnitione. 19 ac actione. Sich. hac notatione.

ⁿ Nonn. eodd. durantis, alii durantes.

^o 9, 15 auditus reseratur. 33 auditus recreatur. 26 a. servetur.

secretur^a. Dat. Id. April. Sirmio^b, Constantino A. V. ^c A Nam beneficiis nostris ita digni sunt; ut, etiamsi quis ad diversas administrationes post obsequia palatina pervenerit, iisdem ^a debeat uti privilegiis, quoniam major dignitas nulla ^b debet præjudicium facere. § 1. Nemo igitur ex filiis prædictorum vel servis castrensis peculio conquisitis ^c professionibus censualibus inse-ratur, vel numero accrescentium loco vel ^d deficientium subrogetur, si non fuerit iunxus voluminibus censualibus. § 2. Personalibus etiam et corporalibus muneribus liberentur, sive adhuc in palatio obser-vent, sive optata quiete donati sint ^e. § 3. Quibus omnibus privilegiis jungimus agentes in rebus, licet meritis ^f militaribus videantur esse subnixi ^g. Dat. V. Kal. Maii Sirmio ^h, Constantino A. V. et Li-cinio C. Coss. (319).

† INTERPRETATIO. *Fratribus uterinis, id estⁱ diversis patribus et una matre natis, non liceat de inofficioso contra testamentum fratris agere. Sed germanis fratribus prætermisissis, id est uno patre natis, si turpibus perso-nis, id est infamibus fuerit hæreditas derelicta, hoc est aut pro libidine meretricibus, aut pro inhonesto affectus naturalibus aut certe thymelicis^k, vel de^l libertis suis, agendi contra testamentum licentia reservatur: si tamen is ipse germanus non pro crimine suo exsilio fuerit de-putatus, aut per captivitatem fuerit servus effectus, aut per emancipationem successionis vel actionis jura per-diderit.*

DE PRIVILEGIIS EORUM.

Idem A. ad Rufinum Pf. P. i De cubiculis nostris vacatione donatos, vel diversis obsequiis palatinis, aut scriniis memoriæ, epistolarum libellorumque, vel officio largitionum comitatensium, singularumve ur-bium, sed et officio admissionum ad legum nostrarum privilegia volumus pertinere, ut nec ipsi, nec filii, nec nepotes eorum ad curiam vel honores vel onera vel ^k munera municipalia devocentur. Merito-que his jungimus ^l largitionales urbium singularum, ne privilegio separarentur, quos dignitas propemo-dum similis copulavit, (memorati namque palatinorum matriculis attinentur) quippe sub castrensi mili-tant. Quibus omnibus condonamus, ne exactorum vel turmariorum ^m, quos capitularios vocant, curam sub-beant, vel obsequium temoniariorum vel prototypiæ ⁿ.

^a In Cod. Just. h. c. ita legitur: *Frates vel sorores uterini ab inofficiosi actione contra testamentum fratris vel sororis penitus arceantur: consanguinei autem durante agnatione, vel non, contra testamentum fratris sui vel sororis de inofficioso quæstionem movere possunt, si scripti hæredes infamiæ vel turpitudinis vel le-vis notæ macula adspersantur, vel liberti, qui perpe-ram, et non bene merentes maximisque beneficiis suum patronum assecuti, instituti sunt; excepto servo neces-sario hærede instituto.*

^b Ita plerique codd. et Til. — Ri*. Nonn. codd. et Sich. Sirmio. B. W. Sirmii. Cod. Just. Id. Aug.

^c Multi codd. et Sich. — Lugd. om. V.

^d 6—8, 14, 16 Vicinio.

^e Multi codd. V. C., nonn. et Til. om. Cæs.

^f 20, 42, Sich. add. de.

^g 20 effectus.

^h 6, 7, 20 et multi codd., Sich. thymelicis. Cui. 1. Aur. Lugd. thymelicis.

ⁱ Nonn. codd. Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. om. de.

^j Codex PPO. Cui. 1 Ri. Præpositum Go. abjecta sua ipsius cj. Præpositum Cubiculi prop. Præfectum Prætorio, quod Be. rec., nec solum Cod. Just. et scriptura codicis Lugd., sed alia etiam h. anni leges commendant, et jam ante Go. emendata erat in Corr. Cui. 2, 2. In c. 3 Cod. Just. cit. pro ad Rufinum Pf. P. est ad Numphidium PP., sine dubio mendose. Cæ-terum vid. supra c. 1 de Sponsalibus (III, 5), not. 1, Wenckium ad eandem c. 1, not. z.

^k Be. ex Cod. Just. add. vel, quod, deest in codice et in Cui. 1 — Ri.; Go. in comm. munerave.

^l Ita codex; edd. ingerimus, male (vid. § 3 h. c.). Go. Ri. Metitoque, err. Paulo post codex mendose copulavit et incipit pagina secunda fol. 41. in vv. trensii militans.

^m Reinesius cj. temoniariorum. Codex capitularius.

ⁿ Cod. Just. pentaprotiæ.

A Nam beneficiis nostris ita digni sunt; ut, etiamsi quis ad diversas administrationes post obsequia palatina pervenerit, iisdem ^a debeat uti privilegiis, quoniam major dignitas nulla ^b debet præjudicium facere. § 1. Nemo igitur ex filiis prædictorum vel servis castrensis peculio conquisitis ^c professionibus censualibus inse-ratur, vel numero accrescentium loco vel ^d deficientium subrogetur, si non fuerit iunxus voluminibus censualibus. § 2. Personalibus etiam et corporalibus muneribus liberentur, sive adhuc in palatio obser-vent, sive optata quiete donati sint ^e. § 3. Quibus omnibus privilegiis jungimus agentes in rebus, licet meritis ^f militaribus videantur esse subnixi ^g. Dat. V. Kal. Maii Sirmio ^h, Constantino A. V. et Li-cinio C. Coss. (319).

DE ITINERE MUNIENDO¹.

Imp. i Constantinus A. ad Proculum Proconsulem Africæ. Emphyteuticarii possessores, qui mansuetu-dinis nostræ beneficio ad extraordinaria minime devo-centur, sicut^k cæteri provinciales obsequium suum muniendis itineribus^l impendant: nulla enim ratione debent ab hoc, quod ^m in commune omnibus profu-turum est, esse sejuncti ⁿ. PP. Non. Maii Kartha-gine, Constantino A. V. et Licinio C. Coss. (319).

^a Cui. 1 Ri. hisdem. Cæterum Aur. Lugd. per-neverit, err.

^b Vv. major facere translata sunt in c. 3 Cod. Just. cit., quæ ita efformata est: *Major dignitas nulli debet circa prioris dignitatis, seu militiæ privilegia præjudi-cium facere et seq. h. c. subser.*

^c Codex, Cui. 1 Lugd. cumquisitis.

^d Go, em. locove, recte.

^e Ita Be. ex Cod. Just.; codex, Cuj. 1 Ri. sunt.

^f Supra codex mendose corporibus muner. V Meritis, quod excidit in Cuj. 2 Be., neque est in Cod. Just., ex Cui. 1 Lugd. recipiendum esse duxi, in primi cum Cujacius in Comm. l. c. p. 467 hanc Codicis Theor. scripturam afferat, quare Go. ad h. l. sine necess. annot.: « privilegis scilicet. » Et revera in co-dice habetur v. meritis.

^g In Cod. Just. h. c. aliis mutt., aliis additis aut resectis ita legitur: *De palatinis, memoriales etiam, qui in scriniis memoriæ, ep., libellorum, sacrarumque dispositionum referuntur: nec non, et si qui in utroque officio palatinorum comitatensium s. urbium et off. admissionum et castrensis sacri palatii militans: privilegia volumus habere, ut nec ipsi, — eorum ad honores vel mun. m. devocentur (om. Meritoque — militans): Qui-bus temoniariorum vel pentaprotiæ, aut etiam tyronis præsentationem agnoscant. Nam beneficiis — ut etiam censualibus, vel personalibus vel corporalibus muneribus liberentur, et habeant castrense peculium, sive ad-huc palatium observent, sive optata, etc.*

^h Ita codex, Cui. 1 — Ri*. ; Be. et Cod. Just. Sirmii. Mox Aur. Lugd. Licino.

ⁱ Vid. tit. I. hujus libri, not. aa.

^j 4, Til. — Go. Cod. Just. add. Imp. Ri. — Be. om. Imp.

^k Cod. Just. devocantur munera: sicut; neque nos-tram scripturam falsam esse dicit Go. Supra 4 Emphy-teuticarii.

^l Cod. Just. itineribus muniendis.

^m 4 quo, rubro col. em. quod.

ⁿ Cod. Just. sejungi pro esse sejuncti et mox Carthagine.

DE EMENDATIONE SERVORUM.

Imp. Constantinus A. ad Bassum ... Si ^b virgīs aut loris servum dominus ^c afflixerit, aut custodiae causa in vincula ^d confecerit, dierum distinctione sive interpretatione depulsa nullum criminis metum ^e mortuo servo sustineat. Nec vero immoderate suo jure utatur, sed tunc reus homicidii sit, si voluntate eum ^f vel ^g ictu fistis aut lapidis occiderit, vel certe, telo usus, lethale vulnus inflixerit, aut suspendi laqueo præceperit, vel jussione tetra præcipitandum esse mandaverit, aut veneni virus infuderit, vel dilaniaverit pœnis publicis corpus ferarum ^h vestigiis ⁱ latera persequendo vel exurendo admotis ^j ignibus membra, aut tabescentes artus, atro sanguine ^k permixta sanie defluentes, prope in ipsis adegerit cruciatibus vitam linquere ^l sævitiā immanium barbarorum ^m. *Dat. n. B. V. Id. Maii Romæ, Constantino A. V. o et Licinio Coss. (519).*

DE PACTIS ET TRANSACTIONIBUS P.

Imp. Constantinus ad Rufinum Pf. P. Post alia : Litigia sententiis vel transactionibus ^q terminata, non solum restaurari. *Dat. IV. Id. Mai. r ipso A. V. et Lucinio Coss. Coss. (519).*

TIT. V. DE SPONSALIBUS ET ANTE NUPTIAS DONATIONIBUS. ¹

1. *Imp. Constantinus A. ad Rufinum Ps. P. P. Pa-*

^a Add. *Pf. U.*

^b Peyron. l. c. p. 187 dicit : « Lex. I. Vix legi potest ; ea porro, quæ oculis sunt insignia, consonant cum Editione » (Ri^a).

^c Cod. Just. *loris dom. serv.*

^d Ita Be. ex Cod. Just. : 4, Til. — Ri^a. *vincla.*

^e Cod. Just. *met. servo mort. s.*

^f Fol. 48^a cod. 4.

^g Vel abest a Cod. Just.

^h Go. in comm. c. j. *ferrearum et ferratarum.*

ⁱ Cod. Just. *unguibus.*

^j Cod. Just. *oblatis.*

^k Petr. Faber Sem. III, 16 delenda esse judicavit *vv. atro sanguine*, quasi in contextum adscita ex interpretatione *v. sanies*. Recte ei obloquitur Go., quem vid. not. r. Cæterum Aur. Lugd. *tabescentes.*

^l Cod. Just. *relinquere.*

^m Aur. Lugd. *nicendose barbarorum. & barbarorum. em. rubr. col. barb.*

ⁿ Sec. Go. pro *Reddita*, cum Constantinus hoc anno non fuerit Romæ. Vid. Chron. ap. Go. p. 17.

^o Numerus abest a Cod. Just. et app. ann. 512, *impr. Ri.*

^p 1, P. *Transactionibus. 15 et Cons. Vet. Jcti 1. c. om. et Transact. 8 De P. et Translati actionibus. Cui.*

^q 1 in litt. *ind. transactionibus.*

^r 1 *Tra. actionibus. P. tra(ns)actionibus.*

^s Fort. add. *Sirmio. Vid. c. 1 C. Th. de Sponsal. (III, 5).*

^t Seqq. : « *icinio Cæs. Coss.*, quæ abscissa sunt in cod. 1, restituit P.

^u Multi codd. et Till. *Nuptias*, alii *nuptiis*, at mox *nupt. donationis. 5 De — nuptias | De Donationib' sponsalibus dederint. Cod. Just. (V, 1) de Spe et arris sponsalitiis et proxeneticiis.*

^v 19 add. et *Honorius. Nonn. codd. A. Rufino ppo. 20 ppo. 38 om. ad R. Pf. P.*

^w H. I. Wenchiuss gravissimis argumentis oppugnat Go, qui et hic et in Prosopogr. v. *Rufinus* hanc legem et duas alias h. a. (c. 5 C. Th. de Privilegiis eorum, VI, 35, c. un. C. Th. de Bonis dec., V, 2) ad Rufinum PP. datas errore auctorum Codicis Theodosiani ad Constantinum relatas esse putat, cum potius essent

A ter noster ^a nullam voluit liberalitatem ^b valere, si actis inserta non esset. Nos etiam inter sponsos ^c ac sponsas omnesque personas eam solam donationem ex promulgatæ legis tempore valere sancimus^d, quam testificatio actorum secuta est. *Dat. IV. o Id. Maii t Simio s, Constantino A. h V. et Licinio Cæs. i Coss. (519).*

INTERPRETATIO. *Ante tempus legis istius donationes etiam sine gestorum testificatione valebant. Nunc vero post hanc legem, nec nuptialis, nec qualibet alia i inter quascumque personas donatio, de quibuscumque rebus, valere k potest, si gestis non fuerit allegata l.*

DE MALEFICIS.

Imp. Constantinus A ad populum. Aruspices et sacerdotes et eos, qui huic ritui assolent ministrare, ad privatam domum prohibemus accedere vel sub prætextu amicitie limen alterius ingredi, pœna contra eos proposita, si contempserint legem. Qui vero id vobis existimatis ^m conducere, adite aras publicas atque delubra et consuetudinis vestræ celebrate solemnia : nec enim prohibemus, præteritæ usurpationis officia libera luce tractari ⁿ. *Dat. id. maii, Constantino A. o et Licinio P Coss. (519).*

DE JURE FISCO.

Imp. Constantinus A. i ad Severum q Rationa-

stantio tribuendæ et ad ann. 552 referendæ. Vid. Reland. p. 369.

^a 15 add. *Constantinus.*

^b 9 *libertatem. 16 om. volunt.*

C ^c 6—8, 10, 14—16, 18—21, Cui. 2 — Ri^k. add. *quoque, quod ferri potes. Opponitur enim v. nullam, neque obstat etiam, cum vv. Nos etiam se referant ad vv. Pater noster. Nonn. codd. inter sponsis.*

^d 10, 18. *sancimus.*

^e Ita 9, 12, 19—21, 24, 33, 34, 45. *Sich. ; Til. — W. III., sed vid. c. 1 C. Th. de Pactis, quacum hæc lex conjungenda est. 10. 18 om. IV.*

^f Nonn. codd. *Mad. 32, 36, 40 Mart. 10 Marci. Sich. Calend. Maii.*

^g Ita codd. et add. *Sich. — Ri^a. etsi nonn. codd. Sermio, alii Syrmio et Firmio. Be. et W. Sirmii.*

^h 21, *Sich. — Lugd. om. V.*

ⁱ 10 *Lic. Clarus. 14 om. Cæs. Coss. 6, 7, 18, 20, 32 et Til. om. Cæs. et 38 et Lic. Cæs. 33, 34, Sich. Lic. V. C. Coss. 24 Sirmio V. et Constantio a Coss. et om. Licinio.*

^j Nonn. codd. *qualibet alias. 20 nuptiales nec qualibet alias. 21 nuptiales nec qualibet alia.*

^k 20 add. *non.*

D ^l 20 *olligata. 21, Sich. in m. alligata, sed 21 in m. obligata.*

^m Correxī existimatis pro extimatis, quod 4 et Til. — Be. habent. Jam Go. et Be. prop. *astimatis vel existimotis.*

ⁿ In Cod. Just. c. 1 et 2 h. t. ita sunt conflatae : (ex c. 2 C. Th.) *Nullus aruspex, nullus sacerdos, nullus eorum qui h. r. a. m. ad (ex c. 1 C. Th.) limen alterius accedat — hominum amicitia quamvis vetus repellatur — et illo in insulam deportando post ademptionem bonorum, qui eum advocaverit suasionibus vel præmiis. Accusatorem autem hujusmodi — arbitramur, et sequitur subsc. c. 1 C. Th.*

^o Fol. 22^b cod. 4.

^p Recte Be. add. *vult Cæs.*, ut erat in super. c. Aur. Lugd. *Cons.*

^q 15 *Severinum. 25, 38 Serum. 20, 32, 39 Senctum.* Est hic Severus alius atque ille, qui comme-

lem^a Africæ. Post alia: Possessiones^b atque mancipia exempta fisci patrimonio quibusdam donavimus. Hæc^c directo jure^d atque perpetuo absque omni quæstione^e volumus obtineri; pœna contra rationales et magistros privatæ rei^f atque officiales proposita, si quid^g contra tentaverint, h^h etc. PP. XVI. Kal. Jun. i Romæ in foro Trajani i, Constantino A. V. k et Licinio C. l Coss. (311).

INTERPRETATIO. Quicumque agri atque mancipia quibuscumque personis de fisci nostri jure^m donantur, apud eos, qui donata sunt, sine suspitione aliqua volumus permanere: contra ordinatores domorum dominicarum pœna proposita, si contra præceptionemⁿ facere cognoscuntur^o.

DE NAVICULARIIS.

[Imp. Constantinus p A. Amabiliano q præfecto annonæ. Si quis navicularius per obreptionem vel quacumque ratione immunitatem impetraverit, ad excusationem eum admitti nullo r modo volumus. § 1.

moratur in c. 2 C. Th. de Matern. bon. (VIII, 18), c. 9 C. Th. de Appell. (XI, 50).

^a 17, 27, 40 rationabilem. Multi codd. Affricæ. Go., quia hæc c. dicitur proposita Romæ, mavult rationalem urbis (Romæ) et in Chron. om. Africæ. Mox deest Post alia. In codd. 17, 36, 40 his vv. add. et cit. s. eccit., i. e. et cætera.

^b 20 Possessionem.

^c 15 atque excepta manc. 15 m. quæ exempta. 21 om. exempta. 12 don. ita dire. Sich. manc. fisci, quas p. q. donavimus, hæc. Aur. Lugd. patrimonia, mendose, 20 exempla f. patrimonium.

^d Vid. C. Th. V, 14, 7, 20 antiquitus ordine.

^e 4 omnia quæstione, sed rubro col. em. omni. 20, 21, Sich. sequestratione, sed in 20 em. requisitione. Mox multi codd. obtinere.

^f In cod. 15 om. privatæ rei; in rell. Br. Al. codd. et ap. Sich. rei, sed Sich. privatim et 20 privatos.

^g 14, 20 qui.

^h In litteris rint. incip. fol. 78^b cod. 4 Sich. om. etc.

ⁱ Ita 9, 13, 24, 27, 29, 38, 42, 44, Sich.; 4 Til. —Lugd. PP. XVI Kal. Jul. Prætuli Jun. propter c. sq. h. 1. Cui 2—Be. PP. X. Kal. Jun. fortasse propter c. 3 C. Th. de Naviculariis (XIII, 5), quæ fere eodem die dicitur proposita esse. 15 XV K. Jul. 6—8, 12, 14, 16; Epit. Mon. XIII K. Jun. 10, 18. Anian. Reg. ap. Go. XII. K. Jun. L. R. U. Dat. XV, Kal. Jul. 20, 32, 39, 43. Dat. XV. Kal. Jan. 21. XVII Kal. Jun. 17, 28, 36, 40. VI Kal. Jan. 33, 34. XI K. Jun. 38 ay.

^j Nonn. codd. Roma. 20, 24, 28 Trojani. 32 tuajano. 8 om. in foro — et, et in codd. 17, 28, 36, 40 D des Const.—Coss.

^k In codd. 13, 16, 18, 20, 24 deest V. 34 Constantinopoli pro Constantino.

^l Multi codd. om. C. aut C. Coss. et 38 et Licinio C. 24, 32 Dic. v̄ c̄ Coss. Nonn. codd. Lycinio et Aur. Lugd. Licino.

^m 21 nostri personis don.

ⁿ 20 perscriptionem sed supr. lin. p̄script.

^o 9, 20 alii codd. cognoscantur.

^p Vid. not. anteced.

^q Cui. 2, 2^k Ambiliano, mendose. Vid. not. anteced. Go. Idem AA.

^r 4 admitti nullo; edd. ante Be. admitti in ullo. Cui 1—2^d in m.: « γρ nullo, » quod etiam Go. prop. et Be. recepit, recte. Ortus est error, non eo quod male disjunctæ erant litteræ, ut B. scribit, verum ex antecedenti littera, quam a librario geminam esse jam

Sed et si quis patrimonium naviculario muneri obnoxium possidet, licet altioris sit dignitatis, nihil ei honoris privilegia, in hac parte duntaxat, opitulentur, sed sive pro solido, sive pro proportione huic muneri teneatur^a. Nec enim æquum est, ut, patrimonio huic functioni obnoxio excusato, commune onus non omnes pro virili sustineant portione. PP. V^b. kal. Jun. Constantinopoli c, Constantino A. V. et Licinio C. Coss. (319).

DE JURE FISCI.

In p. Constantinus A. d ad Provinciales. Justa etiam et quæ locum habent fisci actiones præcipimus concremari, ob hoc solum quod suis temporibus prolata non sunt^e. Jam calumniæ privatorem eo saltem^f arceantur exemplo, quod justas^g fisci litos silere præcipimus. Dat. III. Kal. Jun. Constantino A. V. et Licinio C. Coss. (319).

DE NUMERARIIS, ACTUARIIS.

Imp. Constantinus A. ad Leontium h. Dudum sanximus i, ut nullus ad singula officia administranda ambitione perveniat, vel maxime ad tabularios, nisi qui ex ordine vel corpore officii uniuscujusque est. Hos enim officia sibi injuncta tam diu agere jubemus, quoad idoneos esse manifestum est, aut ætate non impediante complere id posse monstrantur, ut, administratione apud unum jugiter permanente, fides quoque ejus appareat. Si quis ergo ex suffragio ambitionis ad officia fisco obnoxia accesserit, muletæ nomine i denas libras auri exigatur. PP. V. Id. Jun. Hierapoli k, Constantino A. V. et Licinio C. Coss. (319) l.

DE APPELLATIONIBUS.

Imp. Constantinus A. ad Severum Vicarium... m Ne Go. vidit. Summ. C. Th. Navicularium excusationem non mereri.

^a Cui. 2 — Ri k, teneantur, err.

^b Go. in Chronol. PP. X, kal.

^c Delenda est h. v., quæ occasione sequentis nominis hic infarta est; nondum enim Constantinopolis structa erat. Vid. C. Th. XI, 30, 12, not. i.

^d 4 et hic et in seq. lege Id. aa ad.

^e Cod. Just. sunt: ut jam, recte impr. Cujac. in Comm. l. c. p. 228 et Go. Vid. Dirksen. l. c. p. 492.

^f Til. mendose eos saltem.

^g Ri mendose justa.

^h Cod. Just. De M. a; et chartulariis, et adjutoribus, scrib. et exc. sedis excelsæ cæterorumque judicum, tam militarium quam civilium. Aur. Lugd. Scriuariis.

ⁱ Dignitas deest in codice et in edd.; Go. prob. Be. ex c. 1 C. Th. Si quis solidi circulum (IX, 22) et ex c. 1 Cod. Just. de Commeatu (XII, 45) addi vult Pf. P. Cum rubrica hujus tituli incipit folium 81 codicis.

^j Hanc sanctionem ad nostram ætatem non pervenisse, jam Go. annotavit.

^k Be. in not. add. in vel ad. Sed vid. C. Th. VI, 26, 14, not. b, VI, 35, 1, not. p et infra X, 20, 2.

^l Aur. Lugd. om. Id. Go. annotat: « Ex hac subscriptione colligi videtur, hanc legem a Licinio, non a Constantino latam fuisse: quandoquidem ei hoc tempore Oriens parebat: vide Lozimum lib. II. p. 679 » (cap. 20); qua de causa fortasse ap. Ri. Ri. rep. 318 pro 319.

^m Loci, ejus vicarius fuerit, mentio deest etiam in Cod. Just. Blondellus de Primatu in Ecceles. p. 513. Vicarium Illyrici cum fuisse suspicatur, causa non

causas, quæ in nostram venerint scientiam, rursus transferri ad judicia necesse sit, instructiones necessarias plena actis inseri præcipimus. Nam cogimur a proferenda sententia temperare, qui sanximus^a, retractari rescripta nostra ad opinioniones vel etiam relationes judicum data non oportere^b, quoniam verendum est ne lis incognito negotio dirimatur, adempta copia conquerendi^c. Quare perennibus inuretur iudex notis, si cuncta quæ litigatores instructionis probatio- nisque causa^d recitaverint, e indita actis vel sub- jecta non potuerit inveniri. *Dat. X. Kal. Jul. Aquileia^e, Constantino V. et Licinio C. Coss. (319).*

SINE CENSU VEL RELIQUIS FUNDUM COMPARIARI^f NON POSSE.

Imp. Constantinus A. ad Antonium^h Marcellinum Præsidentem provincie Lugdunensis primæ. Rei annonariæ emolumentaⁱ tractantes, ut cognosceremus^j, quanta reliqua per singulas quasque provincias et per quæ nomina ex hujus modi pensationibus resedis- sent, cognovimus, hanc esse causam maxime reli- quorum, quod nonnulli, captati^k aliquorum^l mo- mentarias necessitates, sub hac conditione fundos opimos comparent et electos^m, ut nec reliqua eorum liseo inferant, et immunes eos possideant. Ideoque placuit ut, si quem constiteritⁿ hujus modi habuisse contractum, atque hoc genere^o possessionem esse mercatum, tam pro solitis^p censibus fundi comparati quam^q pro reliquis universis ejusdem possessionis obnoxius teneatur^r. *Dat. kal. Jul. Agrippinæ, Con-*

addita; Go. in Chron. Vicarium Italiæ. In c. 2 C. Th. de Matern. bonis (VIII, 18) appellatur *Julius Severus*. Mirum, quod et in aliis Severo inscriptis legibus dignitas ejus aut plane omittitur aut, si qua commemo- ratur, suspecta est.

^a Vid. e. 6 et 8 h. t.

^b Vv. qui sanximus — oportere des. in Cod. Just.

^c 4 congruendi.

^d 4 causas; rubro colore deletur s finale.

^e Fol. 183^b cod. 4.

^f Cod. Just. *Kal. (deest Jul.) Aquileiæ. Aur. Lugd. Agri. et mox Cons. Cuj. 1 Licino. Cod. Just. CC.*

^g Permulti codd., etiam 4 comparare, sed in cod. 4 em. ab ant. manu. 15 *Sine censu non comparari fun- dum. 25 Sine c. v. r. f. comparare non audeant.*

^h Rein. em. *Auxonium Cod. Just. ad Marcellum, et des. reliqua. Ri*. om. Imp.*

ⁱ Aur. Lugd. emolumentū, i. e. emolumentum.

^j In Cod. Just. om. ut cognosceremus—resedissent.

^k Cod. Just. captantes. Go. nihil mutandum esse dicit, recte. Vid. Salmas. in Solinum p. 59 edit. Tra- jectinæ. Val. Fr. § 55: *alicujus callitatibus adversabili emolumento persuasi. Quid si leg. capitali al. momentaria necessitate?*

^l 4, Til. add. nomen.

^m Cod. Just. comparant et om. opimos et et electos, Impr. Go.

ⁿ 4 onstiterit, sed em. a. libr.

^o Cod. Just. atque ac lege.

^p 4, add. solidis. Go. quod conjecerat solvendis, ipse reprobat. Cod. Just. Val. in m. solitis, recte. Ita c. 4 C. Th. de Indict. (XI, 5) devotionis solitæ; c. 2 C. Th. de Vectig. (IV, 12) solitæ præstationi; c. 6 libd. octavas solite constitutas; c. 24 C. Th. de Ann. (XI, 1) species solitas.

^q Cum v. quam incip. fol. 134^b cod. 4.

^r In Cod. Just. add. cum necesse sit eum qui com- paravit, censum rei comparatæ agnoscere, nec liceat

A stantino A. V. et Licinio C. Coss. ^a (319).

DE DECURIONIBUS.

Imp. Constantinus A. Patroclo....^b Nulla præditos dignitate ad sordida descendere connubia servularum etsi^c videtur indignum, minime tamen legibus prohibetur; sed^d neque connubium cum personis potest esse servilibus, et ex hujus modi contubernio servi nascuntur. Præcipimus itaque ne decuriones in gremia potentissimarum domorum libidine^e ducente confugiant. Si enim decurio clam, actoribus atque^f procuratoribus nescientibus, alienæ fuerit servæ con- junctus, et mulierem in metallum trudi^g per senten- tiam^h iudicis jubemusⁱ, et ipsum decurionem in in- sulam deportari, bonis ejus mobilibus et urbanis man- cipiis confiscandis, prædiis vero et rusticis mancipiis civitati^j, ejus curialis fuerat, mancipandis^k, si pa- tria potestate fuerit liberatus, nullosque habeat libe- ros vel parentes vel etiam propinquos, qui secundum

cuiquam rem sine censu comparare vel vendere, desumpt. ex initio c. 2 C. Th. de Contrah. empt. cit.

^a Go. — Ri*. om. annum. Cum enim Constantinus hoc anno non in Gallia constiterit, sed in Pannonia aut Dacia, Go. hanc legem refert ad ann. 312 (*Constantino A. II et Licinio A. II Coss.*) dicens ad Gallias et censum Gallicanum pertinere, eaque Constantinum indulgentias reliquorum concedere Lugdunensi primæ, in qua Augustodinium, ejus nomine Eumenius orator Augustodunensis peculiari ratione gratias egerit anno 312. Contra Bou. monet, consules a Go. propositos non conciliari posse cum vv. subscriptionis: *et Licinio Cæsare, referendis non nisi ad Licinium jun., qui anno 317 Cæsar creatus sit; Eumenii pane- gryricum habitum esse non anno 312, sed 315; neque agi in hac lege de reliquorum remissione. Cum autem Constantinus hoc tempore Agrippinæ non fuerit, fortasse reponendum esse Aquileiæ. Aliter etiam Pagius scribit in Crit. ad ann. 313, not. 20. Constantinum toto anno 312 in Italia fuisse; orationem Eumenium recitasse non anno 312, sed ann. 314, quo Constantinus Quinquennalia dederit, quorum cap. 43 idem orator meminerit, egisse autem hunc gratias ob speciale tantum beneficium Augustodunen- sibus concessum, non ob generale, quod hac lege toti provincie Lugdunensi detur. Refert igitur hanc legem 3 ann. 313 (*Constantio A. III et Licinio A. III Coss.*) Cf. Reland. l. c. p. 302. Tillem. l. c. T. IV, Notes p. 123, n. 30, servato anno 319, errore quærit in urbis nomine et pro Agrippinæ em. Aquileiæ. Quid quod Go. prop. in Chron. anni 319 Aquileiæ, quam- quam præfert annum 312.*

^b Dignitas deest sine ullo lacunæ indicio in cod. 4, Til. — Cui. 2*. Be. Cod. Just.; ap. Go. et Ri. indicatur lacuna quattuor punctis, ap. Ri*. quinque. Cod. Just. *Imp. Constantinus A.*

^c Til. et si. In cod. 4 semper scribitur *connubium, conubia*. Go. h. l. conversis vv. ita scribi vult: *etsi minime legibus prohibetur, tamen videtur indignum; concedit autem vulgatam scripturam defendi posse.*

^d Hinc incipit c. 3 Cod. Just.: *Cum ancillis non potest esse connubium: nam ex h. m. c. s. nascuntur: ideoque præcipimus, ne. 4 contubernio.*

^e Cod. Just. add. servarum.

^f Cod. Just. et.

^g Cod. Just. detradi.

^h Nescio unde Go. — Ri*. *sententia pro per senten- tiam.*

ⁱ 4 juvenus; rubro col. em. jubemus.

^j Cod. Just. contractiore sententia deportari: *om- nibus bonis ejus civitati.*

^k Fol. 220^b cod. 4.

legum ordinem ad ejus successionem vocantur^a. A Quod si auctores vel procuratores loci, in quo flagitium admissum est, fuerunt^b conscii, vel compertum facinus prodere noluerunt^c, metallo eos convenit implicari. Si vero dominus^d hoc fieri permisit vel postea cognitum celavit, si quidem in agro id factum est, fundus cum mancipiis et pecoribus cæterisque rebus quæ cultui rustico sustentur^e, fisci viribus vindicetur; si vero in civitate id factum est, dimidiam bonorum omnium partem præcipimus, pœnam augentes, quoniam intra domesticos parietes scelus admissum est, quod noluit mox cognitum publicare^f. Igitur si legis latæ die reperietur quisquam patrimonium suum alienasse, atque in dominum^g servulæ contulisse, ordini liceat diligenter inquirere, ut ita rei publicæ civitatis quod de facultatibus supra dicti fuerit deminutum^h, in pecunia sarciatⁱ. *Dat. Kal. Aquil. Juleæ, Constantino i A. V. et Licinio C. Coss. (319).*

DE HIS, QUI A NON DOMINO^k MANUMISSI
SUNT.

Imp. Constantinus A. ad Bassum^l. Si a non^m dominis libertas detur mancipio alieno, si quidem ab hisⁿ iudicibus impetrabitur^o, quibus dandi jus est^p, sine ulla trepidatione pœnæ facilis dissolutio est. Si vero jubentibus^q nobis quicquam lege actum esse doceatur, et non dominus, ut alienum mancipium^r

^a Cod. Just. *vocentur*.

^b Cod. Just. *fuerint*.

^c Cod. Just. *promere noluerint*.

^d In Cod. Just. *add. loci*.

^e *4 sustentur*, rubro col. supra *add. n (sustinentur)*. Cod. Just. *fisci viribus*, recte impr. Go.

^f In Cod. Just. *om. seqq.*

^g In cod. *4 videtur littera i a sec. manu supra addita esse (dominium)*. Summ. C. Th. *in hospitio servulæ*.

^h *4 supradicti (rubro col. add. s, ut leg. sit supradictis) f. diminutum*.

ⁱ *4 pecunias | (incipit fol. 221^a) arciatur*. Go. *penunia*.

^j Aur. Lugd. Constantinopoli. A Cod. Just. *abest tota subscriptio*.

^k Ita em. Be. et W. ex cod. 6 et cod. Just., quæ em. confirmatur codd. 7, 10, 14, 16, 18. Reliqui codd., Sich. — Ri. *de His, qui non a domino*. Sec. Go. nonn. codd. habent *non a suo domino*, quod quidem in ipsius Br. Al. codd. non inveni, sed in codd. L. R. U.

^l Add. *Pf. U. Cf. infra c. 4 C. Th. de Donatt. (VIII, 12), c. 2 C. Th. ad L. Jul. de Vi (IX, 10) et c. 8 C. Th. de Appellat. (XI, 30)*. Nonn. codd. et Cod. Just. *Pf. P.*, improb. Go, Be et W. Cæterum plerique codd. et Sich. Cui. 1—Ri. *de Hiis*.

^m Ita Be., prob. W., em. ex Cod. Just., quocum præter Bas. concinunt codd. 14, 16 et cod. 40; nam quamquam is textum omittit, tamen post inscriptionem ex textu ponitur *Si N. i. e. Si non quæ prima legis vv. sunt 10, 18. Si non lib. a dom. Rell. Si non ad.*

ⁿ Sich. Cui. 1—Cui. 2° *hiis*, Ri. *iis*.

^o Go. *cj. imperabitur*, quamquam ipse præfert *impetrabitur*.

^p *9 Quibus damni jus exstet sine*. Sich. in m.: *« Forte legendum est, quibus dandi jus non est. »* Vid. Go. *not. e.*

^q 10, 18 *jubentur*.

^r 16 *om. mancipium*.

manumitteretur, petisse^a, tunc eodem, qui in^b conspectu nostro libertatem monstrabitur^c consecutus, ei protinus, ad cuius proprietatem pertinet, restituto^d, is, qui mancipium alienum fallendo principis conscientiam manumisit, mancipia duo cogatur domino ejus dare, cujusmodi^e sexus; ætatis atque artis^f constiterit esse manumissum, et alia tria fisco^g eademque ratione similia. Quæ multa non semper imponitur, sed^h potius conquiescit, siⁱ forte manumissus inferentem sibi^j quæstionem status objecta^k legitima præscriptione^l potuerit excludere; cum sibi amissi^m mancipii damna debeatⁿ imputare^o, qui in perniciem suam gesta taciturnitate firmaverit^p. *Prop. Id. q Jul., Constantino A. V. et Licinio Cæs. Coss. (319).*

B INTERPRETATIO. Si aliquis mancipium manumittere præsumpserit alienum et id sub præsentia principis vel in ecclesia fecerit, hac pœna tenebitur, ut et manumissus a domino revocetur, et alia duo mancipia ejusdem ætatis aut sexus aut certe artificii, quod ille, qui est manumissus, scierit^t, dare cogatur. Si vero ille, qui manumissus dicitur, repentem dominum sub hac præscriptione^u superaverit, ut jam firmitatem^v status sui temporibus tueatur; tunc ille, qui manumisit, non est constringendus ad pœnam, dum ille, qui repetit, præjudicium domini sui incurrerit aut taciturnitate nutrierit^x.

^a 12 *om. petiisse*. Cod. Just. *add. probetur*.

^b 18 *om. in*.

^c Cod. Just. *add. a non domino*.

C ^d 19, 20 *restituta*. *Idem paulo post conscientia et Go. manumisit*.

^e 9 *de re hujusmodi*, 19, 20 *hujusmodi*, 10, 18 *ejusmodi*. Cod. Just. *ejusdem*.

^f 20 *add. ut et Cod. Just. cujus*.

^g Hanc vocem, quæ in plerisque codd. Br. Al. et in edd. Sich.—Ri. deest, supplendam esse jam in m. edd. Cui. 1 — Cui. 2° annotatum est, hæc tamen differentia, ut in m. Cui. 1 — Lugd. scriptum sit: *« deesse videtur a fisco, »* in m. Cui. 2, 2°: *« deesse videtur fisco. »* Be. et W. eam receperunt e Cod. Just., quod recte factum esse confirmatur codd. 12, 14, 17. Go. tentavit et *alia tria eademque arario ratione similia*. Cæterum 16 *bin. tria fisco* et in Cod. Just. scriptum est *eadem rat.*

^h 8 *se 20 supr. lin. vel sæpius*.

ⁱ 14 *om. si*.

^j 8, 10, 12, 14, 16 *man. in parentem sibi*.

^k 14, 21 *subjecta*, sed 21 in m. *objecta*.

^l 19, 20 *perscriptione*.

^m 19, 20 *amissa*.

ⁿ 16 *debeant*.

^o Cod. Just. *add. is*.

^p Cod. Just. *firmavit*.

^q 15, 20, 24 *Dat. prid. id. 15, 19, 52 Dat. id.*

^r 8, 20 *Constantinopol. A. II. 19 aug. II. 51, 52, 59 om. V.*

^s Multi codd. et Til. *om. Cæs.*

^t 20 *Si quis—hæc pœna—ad cum—artificio—manum est — (etiam 21 man. est) scire cogatur*. 8, Sich. *sciret d. cogatur, 7 manum. est. 6 artificii—sciret*.

^u 28 *hac inscriptione*, alii *perscriptione*.

^v 20 *ut etiam f. 6, 7 firmitate*.

^x 20 *constr. ut impleat pœn. — repetitur — incurrit per taciturnitatem nutr. Go. mavult dominii, quod 6 habet*.

DE MATERNIS BONIS.

Imp. Constantinus A. ^a Julio Severo ^b. Cum ad patrem ^c aliquid ex materna successione interposita cretione ^d pervenerit, et ad liberos maternas rerum ^e successiones defluerint, ita eas haberi ^f placet in parentum potestate, ut dominium tantum possessionis ^g usurpent, alienandi vero licentiam ^h facultatemque non habent ⁱ, ut cum ætates legitimæ liberorum ad emancipationem parentes invitaverint ^j, et patresfamilias videre liberos ^k suos voluerint, tertiam partem maternorum honorum eis ^l filii ^m tanquam muneris causa ⁿ offerant; quam si suscipiendam patres ^o putaverint, faciendæ divisionis arbitrium permitti oportebit justitiæ honorum virorum ^p, per quos, facta divisione, tertiam partem oblatam ^q parentes ita accipient ^r, ut alienandæ quoque ejus partis ^s habeant facultatem, si modo ullus potuerit inveniri, cui placeat

^a A deest in nonn. codd. In cod. 40 om. A. et Severo.

^b 58 Severo. Add. sec. Go. Vic. Vid. sup. col. 164, de Appell. Severus ille, qui nominatur in inscr. c. 9 C. Th. de Jure fisci (X, 1), alius esse videtur.

^c 8, 12, 13, 19 male Cum a patre.

^d 20 a sec. m. cretione, impr. Ri.

^e 21, Sich. Til. om. rerum.

^f Multi codd. habere, male.

^g 20 possessoris. 10, 18 usurpant.

^h Til. licentiam.

ⁱ 21, Sich. habent.

^j Omnes codd. ætates (aut ætatis, quod idem est) legitimæ... invitaverint, et ita etiam Cuj. 4 — Ri. ex Lugd. Reposui igitur hæc verba pro ætas legitima — invitaverit, quam scripturam Be. ex Sich. et Til. restituit: quamquam enim non modo mala est, verum etiam concinnior quam nostra, tamen, cum ne unus quidem codex eam tueatur, ex cj. Siehardi videtur nata esse.

^k 6 — 8, 10, 12, 14, 17, 18 filios, quod propter v. filii, quod sequitur et propter interpretationem recepissem, nisi cod. Lugd. et codd. 9, 15, 19, quos sæpe cum veri C. Th. codicibus concinere dixi, haberent scripturam liberos.

^l 19, 20 ejus. 18 et.

^m Male Cuj. 2 — Ri. filiiis.

ⁿ 15 muneris loco.

^o Cod. Lugd. suscipiendum. 19, 20 partem, non male quidem, sed aptior est vulg. scr.

^p Hæc vv. non minus quam illa c. 1: bonorum virorum arbitrio Anianismum sapere Go. affirmat; quod miror a Go. dictum esse, cum veri Cod. Theod. exemplum, id est Lugdunense, in hac scriptura non discrepet a Br. Al. codicibus. Cæterum 10, 12, 13, 16, 18 justitia.

^q Hinc incipit fol. cxxi codicis Lugd., in superiore parte laceratum. Lacunæ codicis, etsi in h. c. ex Br. Al. suppletur; literis inclinatis a me indicatæ sunt.

^r 10, 12, 18 — 20. Sich. Til. accipient.

^s Restitui hæc scripturam a Go. et Be. prop., sed jam a Sich. Til. editam, auctor. codd. 9 (ubi vero partes), 15, 19, 24, qui sæpe cum vero C. Th. faciunt et hic quoque cum eo facere videntur; nam in cod. Lugd. licet hic irruicato superest syll. tis (partis). Sec. Go. til scrib., sed corr. Ri.). Rell. alienandi q. ejus patres, impeditæ. Antecedit enim tertiam partem oblatam parentes ita accipient. 20 supr. lin. partes. Cæterum 18 alienandi et 6, 7, 10, 14, 16 — 18 jus pro ejus. In cod. 13 om. ut... facultatem. Paulo infra 21 poterit invenire et 15 potit pro potuerit.

PATROL. VIII.

A hæc amplecti licentiam, cum omni modo ^a filios con-
ducatur ^b admitti, ut pio sedulitatis affectu mereantur accipere ^c eam, quam patribus dederint, portionem. Dat. VII. ^d Id. Sept. Mediolano ^e. Acc. Non. Oct. ^f Constantino A. V. et Licinio C. Coss. (519).

INTERPRETATIO. Materna bona filiorum, defuncta uxore, pater ita ^g possideat, ut usumfructum de his habeat: sed quantum aut ^h quamdiu habeat, lex Novella constituit: distrahendi tamen aut donandi ex his ⁱ nullam pater habeat potestatem. Sane si ^j filium, mortua matre, emancipaverit, de bonis maternis, id est, de emancipati filii portione ipse filius ^k muneris causa de maternis bonis tertiam offerat ^l portionem: quæ ^m tamen in ipsius proprietate ⁿ mansura est ita, ut eam pater, viris bonis dividendis, consequatur. Si tamen tantum patris nomen ad hoc adduci potuerit ^o, ut rem filiorum impia cupiditate suscipiat, aut aliis derelinquat: studere ^p tamen filios decet, ut id, quod parentibus causa emancipationis obtulerint, servitio et pietate ^q recipiant.

DE DOLO MALO.

Imp. Constantinus A. ad Symmachum V. C. ^r Optimum duximus ^s, non ex eo die, quo ^t se quisque admissum dolum didicisse rememoraverit ^u, neque intra

^a 15 modo omni.

^b 21 Sich. condecet. 15 amitti. 10, 18 admitti.

^c Go. in not. recipere.

^d 6 — 8, 12, 14, 16, 17. Til. III. 10, 18 III. 15, C 32, VI. 21, 24, 27, 40, 43, Sich. VIII. 42, VIII. 51, 35 om. VII. Numerum II, quem Go. annotat non invenit.

^e Go. in Chron. transferri vult Mediol. post Oct. 8 om. Med. — Oct. et 15, 19 Acc. Non. Oct.

^f Nonn. codd. VIII pro Non. 21 Constantinopoli A. In sqq. codd. om. aut A. aut V. aut, ut ap. Sich. Til. factum est. C., aut denique C. Coss. Scribitur etiam Liciano s. Licinio pro Licinio, et Viro clarissimo pro V. C., quod in nonn. codd. habetur pro C.

^g Ita plerique et optimi codd. Edd. ita pater.

^h Sic Cuj. 1 — Lugd. et pro aut.

ⁱ Multi codd. Distrahendi tamen ex his aut donandi. 21 dominandi (in m. alienandi) et om. his. In sqq. codd. plerique mancipaverit, mancipati, mancipationis.

^k 21 in m. add. si. 10 filium mortuum.

^l 19, 20, alii codd. Sich. Cuj. 1 — Lugd. add. superius emancipatus. 21 filius superius ca., sed in m. ut Sich.

^m 21, Sich. Cuj. 1 — Lugd. offeret, sed 21 in m. offerat

ⁿ 21 aut, sed in m. quæ. 6, 7 tam.

^o Sich. Cuj. 1 — Lugd. potestate. Mox 20 nomine.

^p Ita multi codd. et Sich. Rell. poterit.

^q 6 — 9 et multi alii codd. derelinquere studeat. Sed vulg. scr. accedit ad ipsam legem.

^r 20 aut servitio aut gratia et pietate.

^s 19, 20, Sich. Cod. Just. Vicarium; 6, 7, 16 vic., imp. Go., quem vid. 10, 15, 18, 44 virum clarum. Sich. in m. V. Clariss. Nonn. codd. om. V. C. Cæterum codd. plerumque Simacum.

^t 20, 33 diximus, sed 20 corr. duximus.

^u 10, 18 quod. Mox 15 amissum.

^v Cod. Just. commemoraverit. Cf. Dirksen l. c. p. 390.

anni utilis^a tempus, sed potius ex eo die^b, quo^c asseritur commissus dolus, intra continuum tempus^d anni, eis^e quibus esse^f decertandi jus invenitur^g, ejusmodi^h actionem caussa cognita deferriⁱ; ita ut, si forte is^j, contra quem res agitur, longius^k ullo genere discesserit, nec denunciandi necessitate^l petitor oneretur^m, nec ejus, qui aberitⁿ, praesentia postuletur. Nec tamen assistere^o, si velit^p, quisquam prohibeatur examini, contra quem decernenda intentio hujusmodi fuerit expetita: ita ut, impetrata^q doli actione, lis ad suum judicem translata intra biennii spatium decidatur, ratione^r temporis custodita, cum legitime fuerit apud suum judicem coepta^s, exemplo^t litium caeterarum. Perpetuo^u vero silentio^v conquiescat, nisi ex die, quo impetrata fuerit^x actio, intra^y continuum biennium^z, quod sequitur, omnis lis fuerit decisa^{aa}. Omnes igitur sciant, neque incipiendae^{bb} post biennium^{cc}, neque ante completum biennium^{dd} coepta^e, post biennium^{dd} finiendae doli actionis

^a Ita Til. Cod. Just. et omnes codd. praeter 19, 20, qui *annum utile* et 15, ubi om. *utilis*. Edd. praeter Til. *utile*. Cf. Dirksen l. c.

^b 33 ex illo die.

^c 9 quod. Nonn. codd. *adsertor, adsertur*.

^d Cod. Just. *intra continuum biennium de dolo actionem moveri: sive abfuerit, sive praesto sit is, qui dolum se passum esse conqueritur*. Tum omm. rell. statim sequuntur. vv. *Omnes igitur sciant, etc.* Cf. Dirksen l. c. p. 391.

^e Ita 15, quo confirmatur cj. Go., qui legi vult eis. 9 rei. Rell. et edd. *reis*.

^f 20, *Sich. est 33 om. esse*.

^g 6, 7, 14, 16 — 18 *imminetur*.

^h 33 *ex illo die*.

ⁱ Ita Til. et omnes codd., praeter 20, qui *hujus modi*, quod *Sich. et Cuj. 1 — W. habent*.

^j 33 *causam cognitam deferre*. 20, *Sich. differri*, sed *Sich. in m. deferri*. Caeterum *Sich. differri*. Ita *Cuj. 1 — Ri. deferri*; ita *Til. W. def., ita. Be. def.: ita. 10, 18 def. aut si ut forte. 20 om. ut*.

^k 6—8, 16 add. *qui*.

^l 20, *Sich. longe*, sed *Sich. in m. longius*.

^m Multi codd. *necessitatem*.

ⁿ 19, 20 *petere honoretur, alii honeretur*.

^o 19, 20, *Sich. Til. aberit. 16 haberet. 33 habuerit*.

^p 6—8, 10, 14, 16—18, *Til. Aur. — Cuj. 2 in m. adsertire. Cuj. 1 ascertire*.

^q 16 *vellet. 15 ass. quisq. si velit praesenti*.

^r 20 *f. appetita aut impr. Sich. fuerit. Appetita (in m. Expetita). 9, 19 exp. aut imp. 15, 33 om. ita*.

^s *Sich. Til. sp. decidatur. Ratione. 20 sp. decidatur. Ratio. 6, 7, 9, 10, 18 spatia. 33 sp. de eo dantur. 19 spatio d. rationem custodiat*.

^t 20 *praecipita*.

^u 15 add. *vero 16 litigium*.

^v 20, *Sich. cet. perpetuum, sed Sich. in m. perpetuo. 15 om. vero*.

^w 33 *silentium*.

^x 9 *fuerat*.

^y 19, 20, *Sich. om. intra*.

^z 19, 20 *cottidiano biennio. Sich. quotidiano biennio, sed in m.: continuato forte legendum est. » 33 continuo biennio. Noodt cj. intra continuum tempus anni. Sed cf. Glück. l. c. T. V, p. 434*.

^{aa} 33 *concisa. Sich. Til. litis f. d.*

^{bb} 7 *exciendae. 33 om. sciant neque et mox ante*.

^{cc} 20, *Sich. incipiendam p. b. quod sequitur*.

^{dd} Cod. Just. add. *vero. 20 finiendi et om. caeptae*.

A concessam licentiam^a. *Data VIII^b Kal. Aug. Naisso^c, Constantino A. V.^d et Licinio Cæs. o Coss. (319)*.

INTERPRETATIO. *Dolus malus est, quoties per aliquam scripturam vel fraudem ea, quæ definita sunt, per scripturæ argumenta mutantur. Vel si quis per chartarum suppositionem aut surreptionem^t aliquam id, quod contra se futurum, ut^s consentire videtur, inducitur^h, vel cum his similiaⁱ discutiente iudice probantur admissa. Et ideo ille, qui queritur doloseⁱ fuisse gravatum^k, intra biennium suas et^l incipiat et definit actiones: ultra sibi nec ad inchoandum, nec ad definiendum^m tempus noverit esse concessum. Nam si autⁿ illum, qui dolum^o admisisse dicitur, aut illum, qui pertulit, absentem esse contigerit, a tempore, quo apud iudicem agere coeperit, biennium ad definiendam actionem sciat sibi esse permissum.*

DE PRIVILEGIIS EORUM QUI IN SACRO PALATIO MILITARUNT.

Imp. Constantinus A. ad Proculum P Proconsulem Africae. Si ex memorialibus vel ex palatinis nostris aliquis ad agendas curas rei publicæ vel alterius officii fuerit destinatus, minime ab eo representatio postuletur equorum. Qui autem in palatio obsequia non praebuerunt, sed ex alio hominum genere sunt, equos solemnes pro hujus modi actu^q repræsentent. Dat. VI Kal. Aug. Constantino A. IV. r et Licinio Coss. (319).

DE PŒNIS.

Imp. Constantinus A. ad Festum Præsidentem Sardiniae.

p. bienn. ; eadem vv. om. ap. Sich. ; 9 finiendi. Caeterum 8 caeptae. Go. caeptae. Ri. caeptae, errore.

C ^a 8, 16, 19 *concessa licentia. Cod. Just. esse conc. l.*

^b 26 XIII. 36 IX. 40 non.

^c Ita plerique codd. et Til. Caeterum codd. habent *Narso*, ut *Sich., Naissio, Naisio, Naiso. Nesio, Nesto, Natesso, Cuj. 1 — Ri. Nasso. Cod. Just. Nesso. 15 om. Naisso. Be. W. Naissi*.

^d 33 om. V. et *et Lic.*

^e Nonn. codd. *VV. CC., alii VCC. 36, 40 CC. SS., alii ut 16, Til. om. Cæs. aut Cæs. Coss.*

^f 6, 7, 10, 18, alii codd. add. *per. 9 om. aut surrept.*

^g 6, 7, 20, 42, 43 om *ut*, alii, ut 44 *habent ne pro ut*.

^h Nonn. codd., *Cuj. 1 — Lugd. add. vet. Mox 44 inducit.*

ⁱ 20 in m. *alit. familia et s. que supra v. similia. 43 addiscutiente. Sich. vel quæ cum hiis simil.*

^j 19, 20, *Sich. Cuj. 1. Aur. Lugd. add. se.*

^k *Cuj. 1. Aur. Lugd. fraudatum.*

^l 7, 10, 18 *ac, sed. 7. corr. et.*

^m *Sich. in m. diffindendum.*

ⁿ 45 *ut, et om. Nam si.*

^o 20 om. *dolum. Sich. Cuj. 1. Aur. Lugd. add. malum. Mox 20 cont. esse.*

^p *Go. Procoulum. mendose. Mox codex merialibus, sed corr. memorialibus.*

^q *Go. cj. curatoricio. Cf. c. 2 C. Th. de Equor. coll. (XI, 17). Codex equosollemnes.*

^r *Go. em. V. (319) propter c. 1 C. Th. de Itin. mun. (XV, 3) eodem anno eidem Proculo Proc. Africae inscriptam. Adde c. 2 C. Th. de Off. proc. (1, 12). Be. prop. aut V. et L. Cæs., quod ad Go. sententiam redit, aut Lic. IV. (315), impr. Go. in Chron. an. 319. Illi cj. obstat, quod hæc c. contra concilium conditorum C. Th. recentior fit sequenti, huic, quod Proculus Proc. Africae ann. 315 non invenitur. Error sine dubio in mense latet.*

Quicumque coërcitionem mereri ex causis) non A gravibus videbuntur, in urbis Romæ pistrina dedantur. Quod ubi tua sinceritas coëperit observare, omnes sciant eos qui, sicut dictum est, ex levioribus causis hujusmodi meruerint subire sententiam, ergastulis vel pistrinis esse dedendos, atque ad urbem Romam, id est, ad præfectum annonæ sub idonea prosecutione mittendos. *Dat. IV. Kal. Aug. Constantino A. V. et Licinio Coss. (319).*

DE CONTRAHENDA EMPTIONE ^b.

*Imp. Constantinus A. ad Profuturum Pf. annonæ^d. Venditionis^e atque emptionis fidem, nulla circumscriptio violentia facta, rumpi minime decet^f. Nec enim^g sola pretii vilioris querela contractus^h sine ulla culpa celebratus litigiosoⁱ strepitu turbandus^j est. *PP. Id. Kal. Aug. Constantino A. V. et Licinio Coss. (319).**

INTERPRETATIO. Cum inter e mentem et vendentemⁿ res fuerit definitio pretio comparata^o, quamvis plus valeat quam ad præsens venditur^p, hoc tantummodo requirendum est, si nihil fraudis vel violentiæ egit^q ille qui comparasse probatur. Et si voluerit revocare^r qui vendidit, nullatenus permittatur.

^a Go. in Chron. III, sed annotat: « Alias IIII. »

^b Cod. Just. add. et venditione.

^c Nonn. codd. et edd. Sich. — Ri^a. om. A.

^d 20 Profuturam ppu. anno vind. etc. 42 Prof. pres. et om. annonæ, quod v. etiam deest in codd. 29, 36, et in codd. 10, 18, 19, 21, ex inser. in textum (Annonæ vend.) transfertur. 37 om. Pf. ann.

^e Sequentia et in codd. et in edd. Sich. — Lugd. corrupte scripta sunt. Nostram lectionem habent codd. 9, 16, 17, 19, 20 et edd. Cuj. 2—W., nisi quod in his edd. factam pro facta est et in cod. 20 factarum pro facta, rumpi. Codd. 6 — 8, 10, 14, 16, 18 V. a. e. idem (7 fidem) n. circumscriptio violentiæ (8 circumscriptio violentiæ) violentiæ (8, 10, 18 violentiæ) facta. 21 Annonæ venditiones atq. emptiones idem n. circumscriptio violentiæ v. factam. Sich. — Lugd. Venditiones atque emptiones, id est nulla c. violentiæ factas, sed in m. Cuj. 1. Aur. Lugd. ad vv. id est, etc.: γρ. Fide nulla circumscriptio violentiæ facta, et in m. Cuj. 2, 2*: γρ. Venditiones atque emptiones fide nulla circumscriptio violentiæ facta. Go. in comm. prop. circumscriptio violentiæ.

^f 17 nocet.

^g 15 add. pro. In cod. 20 post enim est lacuna 8 litterarum.

^h 17 contractus. 9 viliores querelæ.

ⁱ 8 litigiosos. 20 litigiosus.

^j 15 vexandus. 16 turbatus.

^k 9, 19, 27, 29, 33, 42 *Dat. Id. 20 Dat. II. Id. 28, 40 Dat. prid. Id. 39, 44 Dat. VI. id. 10, 18 est propterea Idem Augustus. Sich. est. Pridie Idus. Til. PP. et. Pridie Id.*

^l Nonn. codd. om. A., alii V. aut. A. V.

^m 10, 17, 18, 21, 28, 31, 33, 38 et edd. Sich. — Ri^a. om. Coss. 9, 29, 42 *Lic. aug. Coss. 20 vi L. IIII. Coss.*

ⁿ Sich. Cuj. 1. Aur. Lugd. emptorem et vendentem; sed in m. e mentem et vendentem. 6, 7, 9, 20, 39, 43, alii codd. atque vend.

^o 20 quæ fuerit res definita pr. comparata. Multi codd. fuerit res.

^p 6, 7 vendita.

^q 9 agit. 20 egerit et mox comprobatur.

^r Sich. add. illic. 6, 7 vol. rev. rem venditam n. p.

DE PISTORIBUS ET CATABOLENSIBUS ^a.

*Imp. Constantinus A. ad Profuturum Pf. annonæ. Cunctis^b pistoribus intimari oportet, quod, si quis forte possessiones suas ideo putaverit in alios transferendas, ut postea se, rebus in abdito^c collocatis, minus idoneum asseveret, tamquam in locum ejus alio surrogando, nihil ei hæc astutia, nec detestabilia commenta profutura sunt, sed in obsequio pistrini^d sine ulla excusatione durabit, nec ad ejus jura revocabuntur, si quas emptiones transcripserit. *PP. Id. Aug. Constantino A. et Licinio C. Coss. (319).**

DE EXTRAORDINARIIS SIVE SORDIS MUNERIBUS ^f.

*Imp. Constantinus A. ad Catulinum Proconsulem^g Africae. Patrimoniales fundos extraordinariis oneribus vel mediæ aut teritiæ portionis obsequiis fatigari non convenit, cum eosdem et auri speciem et frumenti plurimum modum constet persolvere; ita ut qui violare statuta tentaverit, puniatur. *PP. VI Kal. Sept. Karthagini^h, Constantino A. V. et Licinio Coss. (319).**

AD LEGEM JULIAM DE VI PUBLICA ET PRIVATA.

Imp. Constantinus A. ad Bassum Pf. U. i Si quis ad se fundum vel quodcumque^k aliud asserit pertinere^l ac restitutionem sibi competere possessionis putat^m, civiliter super possidendoⁿ agat, aut impleta^o so-

^a In Cod. Just. om. et Catabolensibus. Miror, in tribus Cuj. 2 a me inspectis exemplis v. Pistoribus male expressum esse.

^b Ri. Ri^a. Cunctis. In inscript. h. c. Go. Constantius et Ri^a. ab Profut., mendose.

^c 4 addito, ab ant. manu corr. abdito.

^d Cuj. 2, 2* pristini, Rein. em. pistrini.

^e 4, Til. Augusto estque in cod. 4 post hoc v. lacuna quinque circiter litterarum. Recte Go. Be. addi jubent V., qui numerus est in c. 1 cit. Mox Aur. Lugd. Cons.

^f In nonn. Br. Al. codd. ut 14, 24 om. Muneribus.

^g 4 pu. Til. Cuj. 1 P. V. Aur. Lugd. p. v. Cuj. 2 tacite corr. Proc. Idem error cod. 4 in Catulini dignitate aderat Cod. Theod. IX, 10, 1; 25, 1. Occurrit eorundem siglorum confusio in eadem re IX, 39, 5; IX, 40, 19; X, 10, 27 et 28; XI, 7, 1. Cf. etiam C. Th. VI, 4, 1 not. u. Cod. Just. ad Ovium, inepte; sed jam Russardus rest. ad Catulinum et Cuj. ad Catulinum P. P. Africae. Cæterum 4 et edd. Catulinum. Vid. C. Th. II, 4, 1, not. o.

^h Be. Karthagine. Cod. Just. Carthagine. Cuj. 1 Kathagini. Ap. Go. mend. excidit Constantino.

ⁱ Go. Ri. revocant h. c. ad ann. 315 (Const. A. IV. et Lic. IV.), hæc de caussa, quia ann. 319 Proculus Africae Proconsul fuit, non Catulinus.

^j Vid. C. Th. c. 1 de Tutor. (III, 17), not. y. 6—9, 12, 14, 16, 27, 32, 43 po. s. ppo. 10 præposito. 15, 29 ppm.

^k Docum. Aret. l. c. p. 466 quodlibet, impr. Wittio. 6 Si q. ad refundum—asseret.

^l 20 pertinuisse. Sich. pert. ac ad rest.

^m Be. ex Cod. Just. et ex Sich. add. aut. Ego delevi aut, neque enim hac particula indigemus, neque ea est in codd.; deest etiam ap. Til.—Ri^a. An fuerit aut in cod. 4, incertum est, cum h. l. in codice nonnullæ litteræ rasura deletæ sint, et pro his nova manus colon rubro colore posuerit.

ⁿ 20 possidendam.

^o 10, 18, 20 impleat. 15 agat ut impleta. 20 sollemnitate. Ibi paulo post om. se.

lemnitate juris crimen violentiæ opponat, non ignarus eam se sententiam subiturum, si crimen obiectum non potuerit comprobare, quam reus debet excipere^a. Quod si omnia interpellatione^b vim possidentis intulerit, ante omnia violentiæ^c causam examinari præcipimus^d, et in ea requiri quis^e ad quem venerit^f possidentem, ut ei, quem constiterit expulsum^g, amissæ possessionis jura reparentur, eademque protinus restituta^h violentusⁱ, pœnæ non immerito destinatus, in totius litis terminum differatur^j, ut, agitato negotio principali^k, si contra eum fuerit iudicatum, in insulam deportetur^l, bonis omnibus abrogatis^m. Quod si pro eo, quem clarueritⁿ esse violentum^o sententia proferetur^p, omnium rerum de quibus litigatum est, media pars penes eum resideat, cætera fisci viribus vindicentur^q. PP. prid.^r Non. Oct. Romæ, Constantino A. V. et^s Licinio C. Coss. (319).

INTERPRETATIO. Si quis adversarium suum ita apud iudicem crediderit accusandum^u, ut se asserat violentiam pertulisse, ad probationem rei eum convenit atineri^v: quod si probare non potuerit, quem dixerat violentum, eandem pœnam suscipiat, quam ille, quem impetit^x,

^a 15 compr. eam quam deberet r. exc. 21 accipere. 15 om. si crimen... reus.

^b Docum. Aret. appellatione, impr. Witt. l. c. 10, 18 obmissa. 20 quod amissi i. venerit, sed em. vim.

^c Cum literis violentiæ incip. fol. XXII, cod. 1 sive totius palimpsesti Taur. fol. XXX, quod pergit usque ad vv. quisquis cum militibus vel c. 3 C. Th. ad L. Cornel. de Sicar. (IX, 44).

^d 21 præcepimus.

^e Sec. Go. nonn. interpretes Cod. Just. quid. 9 quis atque v.

^f Cod. Just. pervenerit, impr. Go.

^g Sich. exclusum. 21 amissi.

^h In Cod. Just. add. Si criminalis quæstio agitur, superflue sec. Go., qui hujus postremæ sententiæ mentionem fieri addit in c. 14 C. Th. Quorum appell. (XI, 56). 8, 10, 18 eademque p. r.

ⁱ 6, 7, 10, 12—14, 17, 18 violator. 8, 16 violatus. 4 pœna, sed em. pœnæ rubr. col. 13 non merito.

^j 10, 15, 18, 20 deseratur, sed 15 terminos. Mox 20 et pro si.

^k Fol. 17^b cod. 4.

^l 9 deputetur. 20 insula.

^m 9 om. abrogatis, 18 abrogatus. Seqq. des. in Cod. Just.

ⁿ 9 claruerint. Ri. claruerit, err.

^o 6—8, 12, 14, 17 violatum.

^p 1, 7, 9, 16, 20 proferatur. 6, 14 proferitur. 10 D proferitur. Mox Aur. Lugd. litigarum, err.

^q 10, 16, 18 vindicetur.

^r Aut hic, om. v. prid., scrib. Dat. Non., aut rep. in c. 4 C. Th. de Donat. PP. prid. Non., ut utraque lex in eundem diem incidat. Vid. c. 4 cit., not. rr. Malo PP. prid. Non. scrib. in c. 4 cit. propter codd. fere omnium in h. c. consensum. Tres tantum codd. 50, 55 et 54 em. Prid. 51, 43 ill. pro prid. 20 Data pro PP.

^s 40 om. Romæ, 8 Const.—et, et 55 A. V. Nonn. codd. Lycinio.

^t C. deest in multis codd. et in Cod. Just. 20 uc. coss. 58 vic. Coss. Aur. Lugd. Cons.

^u 20 accusandam, sed corr.

^v Sich. Cuj. 1—Lugd. teneri.

^x Nonn. codd. impetivit aut impetiit. Sich. convictum potuisse excipere.

A convictus potuisset excipere. De reliquo hæc lex prætermittenda^a est, quia^b in quarto libro sub titulo Unde vi^c, quæ tamen^d temporibus posterior inventa est^e, habetur exposita^f.

DE DONATIONIBUS.

Imp. Constantinus A. ad Bassum Pf. U^g. Juxta^h divi Pii, consultissimi principis, Institutaⁱ valere donationes placet inter liberos et parentes, in quocumque solo et eujuslibet rei liberalitas probabitur exstitisse, licet^j neque mancipatio dicatur, neque traditio subsecuta, sed nuda tantum voluntas claruerit, quæ non dubium concilium teneat, nec incertum, sed iudicium animi tale proferat, ut nulla quæstio voluntatis^k possit irrepere: et^l, collata inter cæteras exceptas Cincinæ legi personas, obtinere propriam firmitatem, sive mancipationis decursa fuerit solemnitas, vel certe res tradita doceatur. Quam legem ad lites volumus pertinere, quocumque tempore jussionis nostræ inveniuntur esse suspensæ, et quæ post futuræ sunt, ne transacta negotia refricentur. Dat. Non. Oct., Constantino A. V. et Licinio C. Coss. (319).

DE TUTORIBUS ET CURATORIBUS CREANDIS.

Imp. Constantinus^o A. et Cæs. P ad Bassum Pf.

^a 6—8, alii prætermissa.

^b Go. qui, err.

^c Vid. C. Th. h. t. c. 2. Undevi (IV, 22), not. d. Nonn. codd. de Vi. 44 VI de Vi. 20 om. Unde.

^d Sich. om. tamen.

^e Sich. posterioribus est, inventa hab. 20, 21 est inventa.

^f Go. ann.: « Est qui tentat, explosa. »

^g Be. ex Go. ann.: « Quum notitia Pff. U. Bassum ad Cal. tantum Sept. Pf. urb. functum testetur, hæc lex Non. Oct. data sit, alterutro loco mendum hærrere oportet. » Sed. vid. c. 1 C. Th. de Tutor., (III, 17, not. y.

^h Bucc. l. c. p. 200, Hollw. l. c. p. 72, not. 9 hanc legem significari putant in Vat. fr. § 249, vv.: nuper exceptis personis dicta lex est, sed tamen cum subscr. in § 249 a Masio restituta aperte falsa sit et potius reponendi consules anni 316 (vid. c. 1 h. t.), vv. illa pertineant necesse est ad legem aliquam incognitam.

ⁱ Hæc D. Pii instituta non habentur in fontibus. Vid. Wenck. Opp. p. 189, not. *. Cf. Vat. fr. § 514 et Hasse, Rhein. Museum f. Jurispr. 1, 220.

^j Hinc. incipit fol. cxiv codicis.

^k Aur. Lugd. om. voluntatis.

^l Go. em. at. Marcilius ad tit. Inst. de Donat. p. 224 cj. et collatis inter cæteras... firmitatem sicut mancipationis, etc., quæ quid sibi velint, nescire se Go. constetur. Raconerus (sic Go.; Ri. Raconetus) legebat inter exceptas Cincinæ lege personas. Cæterum Marcilii verba ab antiqua manu adscripta sunt in m. editionis Cuj. 2^a, qua utor.

^m Aut hic scrib. PP. prid. Non. pro Dat. Non. aut in C. 3 C. Th. ad L. Jul. de Vi publ. cit. Dat. Non. Vid. c. 3 cit., not. r.

ⁿ Rubrica exc. In cod. 58, neque vero mutatis numeris titulorum sqq. 24, 44 Procuratoribus. 12, 25, 26, 55, 40 om. Creandis. Cod. Just. (V, 35) de tut. vel curatoribus illustrium vel clarissimarum personarum.

^o Sich. Cuj. 1 — Be. Constant.

^p Cod. Just. add. et Constantin. In c. 2 Cod. Just. Si ex plurib. tutt. (V, 40) petita ex c. 1 C. Th. de Denunt. (II, 4) atque eodem anno data add. Licinius. Quare W. dubitat quis Cæsar intelligendus sit, Crispusne an Constantinus jun., an denique Licinius. Go.

P. In universis litibus^b placet non prius puberem justam habere personam, nisi interposito decreto aut administrandi patrimonii gratia aut ad litem fuerit curator datus; ut^d justa præcedentia nostræ provisionis^o statuta legitime initiatæ^f litem agitatæ^g in judiciis controversiæ finiatur^h. *Dat. IV. Id. Octob. Aquileiæ, Constantino I. A. V. et Licinio Cæs. k Coss. (319).*

INTERPRETATIO. Si pupillis actio inferatur, quamvis adulti videantur, ad litem venire non possunt, nisi sorte ætas eorum curiæ testificatione firmetur, aut certe provius curator patrimonium^l pupilli vel negotium tueatur.

DE SPONSALIBUS.

Imp. Constantinus. A. ad Maximum Pf. U.^m Cum veterum sententia displiceat, quæ donationes in sponsam nuptiis quoque non secutis decrevit valereⁿ, ea, quæ largiendi animo inter sponsos et sponsas^o jure celebrantur, redigi ad hujusmodi conditiones jubemus, ut P,

Crispum intelligi vult. Vid. Reland. p. 303, 8 om. et Cæs. 15 et Cæs. ad. 53 et Constpl.

^a 15 Basso. 33, 34 Pf. urbis Romæ. Cod. Just. Præfectum urbi, improb. Go., Corsinio p. 173 et W, cum Maximus jam a Kal. Sept. h. anni Basso in præfectura urbana successerit. Mihi probatur Pf. U., propter totius tituli argumentum, quod ad præf. urb. jurisdictionem pertinet. Videtur ergo Basso urbana præfectura usque ad mensem Octobr. h. a. prorogata esse, præsertim cum leges ad Maximum Pf. U. datæ deinde inde a XVII. kal. Nov. h. a. reperiantur (cf. c. 2 C. Th. de Spons. III, 5, et non obstat c. 1 C. Th. de Maleficiis IX, 16, cujus subscriptio aperte falsa est). Vid. c. 4 C. Th. de Donat. (VIII, 12), c. 3 C. Th. ad L. Jul. de Vi (IX, 10) et Corsinium l. c. p. 174. Confirmatur hæc ej. codd. 33, 34, quorum scriptura Pf. urbis Romæ alias non facile potest explicari. Sed nihil mutavi, propter cæteros codd., qui fere omnes habent ppo. 40 om. Pf. P.

^b 10, 18 om. *litibus* et paulo post 15 *puberem*.

^c Cod. Just. in *litem*.

^d 6—8, 10, 12, 15, 16—18, Til. *aut*, qua scriptura sententia legis mutatur. 21, Sich. om. *ut*.

^e Cod. Just. *pietatis*. 15 *pr. decreta*. 16 *prov. et*. 9 *statute*.

^f 6—8, 10, 12, 15, 17 *initiator*. 14 *initiator*. Ri^r. *curator, ut... statuta datus: leg. init.* Cæterum 6, 7 *legitimæ*.

^g 19 *Nostræ serenitatis statuta leg. initia lit. agitatæ*. ^h 15, Cod. Just. *agitata.. controversia finiatur*. 21 *fruantur*, sed in m. *finiantur*.

ⁱ 10, 18 *Dat. id. IV. O. Aquileia*. 15, 28, 34, 36, 40, Sich. in m. Cod. Just. III. Go. *not. c et l alium mensem poni vult cum propter rationem not. x expositam, tum quia Constantinus hoc mense Aquileiæ non constiterit. Sed obstant codd.*

^l 52 *Constantino*. 21 *Const. A. II. Nonn. codd. om. A.* ^k 30 om. et *Lic. Cæs. Multi codd. Sich. — Lugd. et Cod. Just. om. Cæs.*

^l Ita codd. et edd. Sich. Cuj. 1—Cuj. 2^r; Go. Ri. Ri^r. *patrimoniorum*, impr. Ri.

^m Nonn. codd. *Maximo ppo. 10 publicum. 28 Maximum ppo. 8 om. Pf. U. Edd. Præfectum V. s. U. Cod. Just. Præfectum Urbi.*

ⁿ W. ad h. l. confert vult Vat. Fr. § 262 et l. 1, et D. de Donat. (XXXIX, 5).

^o 20 in *sponsas n.* Multi codd. et Til. *nuptiis et infra nuptiæ.* quam scripturam etiam in aliis locis retinent. Mox 20 *animus*, sed supr. *lin. animo*.

^p Nonn. codd. *eam, quæ — ejusmodi c. i., ut. Cod. Just. h. l. add. sive affinitatis coeundæ causa sive non sit, vel, quæ vv. W. in annot. c. ad h. l. ex Vat. Fr. h. r. repetita esse censet, fose de hac re disputans.*

A sive in potestate patris^a degere, sive ullo modo proprii^b videantur esse juris, et^c tanquam futuri causa matrimonii^d aliquid sibi ipsi vel^e consensu parentum mutuo largiantur, siquidem sponte vir sortiri noluerit uxorem^f, id, quod^g ab eo donatum^h fuerit, nec repetatur traditum, et si quid apudⁱ donatorem resediti, ad sponsam^k summotis^l ambagibus transferatur. § 1. Quod si matrimonii^m nonⁿ contrahendi causa ab sponsa^o, vel in^p cujus agit potestate, detegatur extitisse^r, tunc sponso ejusque hæredibus sine aliqua deminutione^q redhibeatur^r. § 2. Quæ similiter observari oportet, et si ex parte sponsæ in sponsum^a donatio facta sit^t; nullis causis ulterius requirendis, ne forte mores^u aut origo dicatur, vel quicquam aliud opponatur, quod sibi quisquam^v non convenire existimat^x, cum longe ante, quam sponsalia contrahantur^y, hæc cuncta prospici^z debuerint. Sola igitur indagetur^{aa} voluntas, et mutata^{bb} animi sententia ad restitutionem seu repetitionem^{cc} rerum donatarum

^a Be. *paris*, err. typ. 14 p. *redigere*.

^b 6, 7, 14 *propriis*.

^c Cod. Just. *degentes, vel ullo modo proprii juris constituti, tanquam*, etc. 15 *esse videantur juris*. 20 *juris esse*.

^d 6—8, 12, 14, 16, 17, Til. in m. *mancipii*.

^e 9 om. *vel. 20 quid sibi*, sed int. *lin. aliquid*.

^f 19 *noluerit sortire ux. 20 nol. sort. ux. Cod. Just. siquidem sponsus, vel parentes ejus sortiri filium noluerint uxorem. 15 si quid vir sponte. Rell. codd. sponso pro sponte et 6—8, 10, 11, 16, 18 uxore.*

^g 9 *add. amplius*.

^h 6—8, 10, 14, 18, 21, Sich. — Lugd. *datum*.

ⁱ 16 om. *apud*.

^j 10, 18 *ne. Mox nonn. codd. residet*.

^k Cod. Just. *add. et hæredes ejus*.

^l 6 *submoris. 20 remotis. 8 om. summ. amb.*

^m 20 *matrimonium*.

ⁿ 10, 18 om. *non*.

^o 6, 7, 12, 14, 17, 20 *tradendi c. ad sponsam*, sed 20 *intr. lin. ab sponso. 15, 19 ab sponso. 10, 18 ad sponsam. 8, 16 trahendi ad sponsam.*

^p Plerique codd. *potestatem d. e., quod non sperendum est. 20 detegitur. 16 om. in post vel. Cod. Just. Quodsi sponsa, vel is, in cujus agit potestate, causam non contrahendi matrimonii præbuerit: tunc sponso. Mox 15 tunc sponsæ.*

^q 12 *imminutione. 20 Sich. Cuj. 1 — Ri^r. Cod. Just. diminutione. Cod. Just. add. per conditionem, aut per utilem actionem in rem.*

^r 9 *redabantur. 12 redebantur. 16 redebantur. 19 reddantur. 20 reddebuntur. Rell. codd. redibantur. Edd. ante W. et Cod. Just. redhibeantur. W. ex Be. ej. em. redhibeatur.*

^s Nonn. codd. *in sponso, quod defendi potest. 19, 20 oportet (om. et) si ex p. s. ejus sponso.*

^t Illic desinit c. 15 Cod. Just., omissis reliquis, quæ etiam interpret dicit *sequentibus legibus vacuari*. ^u 20 *requirendis ne f. mortis. Mox 15 dicantur.*

^v 10, 18 *quidquam. 12 quod si q. 21 sibi quod. Sich. quo sibi ea non. 3 om. aliud... quisquam.*

^x Multi codd. *estimat. 15 existimet. 21, Sich. extimat.*

^y 6—8, 14, 16, 17 *contradantur. 20 trahantur.*

^z Sich. — Lugd. *perspici. 9 prosp. debuerant.*

^{aa} Nonn. codd. *indiget. 9 inde agitur.*

^{bb} Ita 6—8, 10, 12, 14, 16—21, Sich. — Lugd., sed 20 *intr. lin. immutata, ut in reliquis codd. et in edd. scriptum est.*

^{cc} 20 *intr. lin. repartitionem, qui etiam sententiam.*

sufficiat, cum universis cautionibus ^a pulsus, nihil amplius ^b constare debeat, nisi ut appareat, qui sibi contrahendum ^c matrimonium dixerit displicere. § 3. Et quoniam ^d fieri potest, ut moriatur alter adhuc incolumi voluntate prius, quam nuptiæ contrahantur ^e, congruum duximus ^f, eo ^g, in quem fuerat facta donatio, ante matrimonii diem functo ^h, quæ sponsaliorum titulo vel data vel ullo ⁱ genere donata sunt, ad eum, qui donaverat, revocari: eo etiam ^j, qui donaverat, ante nuptias mortuo, mox infirmari donationem, et ad ejus hæredes sine aliqua difficultate retrahi ^k res donatas. § 4. Quod beneficium usque ad personam patris aut ^l matris, filiorum etiam, si qui de ^m priore matrimonio fuerint ⁿ, stare decernimus, si quocumque modo ex his persona ^o aliqua defuncto successerit. Quod si ex his nulla persona defuncti hæres habetur ^p, sed ex reliquis gradibus quisquam succedat, donationes convenit ^q etiam non insecutis ex causa mortis nuptiis convalescere, quoniam illis tantum personis credimus ^r consulendum. *Dat. XVII. Kal. Novemb. Prop. VI. Kalend. Stass. Roma, Constantino A. V. et Licinio Cæs. Coss. (319).*

14 om. seu rep. Mox 19 sufficit. Cæterum Sich. donaturum, mendose,

^a Ita 6, 7, 10, 12, 14, 16 — 20, Til. Aur. Lugd., sed Til. in m. causationibus, quod in rell. codd. et edd. est.

^b 12 om. nihil amplius.

^c 6—8, 10, 14, 16, 18 quid sibi contradendum. 15 quis.

^d Nonn. codd. quod et mox incolumis.

^e 6—8, 14, 16, 17 contradantur.

^f 9 dicimus. 14 duxerimus.

^g 10, 18 om. eo. 6—8, 14, 20 eum. 9 et in.

^h 10 ante matrimonium d. f. 15 ante matrimonium die f. 18 aut matrimonium d. f. 20 defuncto. An: ante matrimonium defuncto?

ⁱ 6, 7, 10, 14, 18, 21, Sich. Til. vel uno g.

^j 20 eum etiam, cui donata sunt ad eum q. d. mortuo ante nupt.

^k 6—8, 10, 12, 16—18, Til. — Ri. detrahi. 14 detraheris don. 20 detrahere. Go. cj. retrahi, quod codd. 9, 15, 19, 21 et Sich. tuentur.

^l Plerique codd. et Til. aut. Rell. ac. Cæterum 6, 7, 10 persona.

^m 10, 18 si quis. 20 etiam ejus si qui de. 21, Sich. Lugd. si quidem e pr.

ⁿ 9 proprio m. fuerunt.

^o 20 intr. lin. personis. Mox nonn. codd. defuncti, alii om. si post quod.

^p Ita 6—8, 10, 12, 14, 16—18, 20 habeatur; sed editiones erit, quod 9, 15, 19 21 habent.

^q 15 conveniet. 21 donationis.

^r 9 credidimus.

^s om. XVII. 12, 24 XV. 29 VII. 20, 30, 33, 34, Anianus optimæ notæ ap. Go. et Cod. Just. XVI., sed Hsl. XVII. 31 VIII. 44 XVIII.

^t 8, 12, X. Cod. Just. Sich. in m. PP. pro Prop. Ita plerique codd., in quo siglo fortasse vitium subscriptionis, quam edd. proferunt, latet, cum lex prius proponi non posset, quam data esset. Be. et W. invertenda mensium nomina esse censent: Data VI. Kal. Sept. Prop. XVII. Kal. Nov. 10, 18 supradictas.

^u Edd. et Cod. Just. Septembres.

^v Codd. Roma aut Rom., sed edd. et Cod. Just. Romæ.

^x 32 XV. 43 X.

^y 6, 7, 9, 14, 21, Sich. Til. VC. Coss. 24, 29 L. VCC. 19 Linio aug. Coss. Cæterum om. Nov.—Kal.

A INTERPRETATIO. Quoties inter sponsoz et sponsas de futuris nuptiis specialiter fuerit definitum, et donationem sponsalitiæ largitatis vir in sponsam suam aut ex consensu parentum, aut ipse, si sui juris est, propria voluntate conscripserit et omni eam ^a scripturarum solemnitate firmaverit ^b, ita ut et ^c gesta legitime facta doceantur, et introductio locorum vel rerum traditio subsequatur: quicquid tali et tam ^d solemni donatione ad jus ^e dominiumque sponsæ transierit, si vir postea ^f sponte eam, quam ^g despectus ^h est, factis supra scriptis solemnibus chartis, accipere noluerit uxorem, omnia quæ sunt ⁱ tradita, non repositat ^j. Et si quid de nominatis tam solemniter rebus et traditis apud se habere dignoscitur ^k, ad sponsæ dominium, quam accipere noluit, sine dilatione aliqua transferatur ^l. Reliquum legis istius ^m opus ⁿ non fuit explanare, quia sequentibus ^o legibus vacuatur.

DE EPISCOPIS P.

Imp. Constantinus A. Octaviano ^r Correctori Lucaniæ ^s et Brittiorum. ^t Quid divino ^u cultui ministeria religionis impendunt, i l est hi qui clerici appellantur, ab ^v omnibus omnino muneribus excusentur ^x, ne sacrilego livore quorundam a ^y divinis obsequiis avocentur ^z.

in codd. 9, 35, 42; Prop. — SStas in codd. 19, 20, 24; kal. SStas—Coss. tin cod. 28; Romæ in codd. 16, 31, 32, 44; V. in codd. 8, 10, 18, 40; Cæs. in codd. 8, 15, 10, 30, 31, 35, 38, 40 et in Cod. Just.

^a Nonn. codd. omnia ea.

^b 29 script. firmitate solemniter adstrixerit. Aur. Lugd. scripturam.

^c 6 aut et. 20 om. et.

^d Nonn. codd. etiam. Mox 42 om. don. et que.

C ^e 21 in m. ejus.

^f 6—9, 20, 42—44 et multi alii om. postea, quod etiam abesse potest. In cod. 21 add. a sec manu.

^g 20 de qua.

^h Nonn. codd. despectus, depictus. Sich. depactus et subscriptis, sed in m. suprascr.

ⁱ 20 cartas. Nonn. codd. sint. 42 prædita, sed corr. tradita.

^j 6, 7 tr. reposcuntur.

^k 42 noscetur, sed corr. dinoscitur. Aur. Lugd. dinoscitur.

^l Sich. conferatur.

^m Multi codd. istius legis.

ⁿ 6, 7 et alii codd., Sich. Cuj. 1 — Lugd. necessarium. Mox multi codd. explanari.

^o 8 inferioribus.

^p In codd. 50, 51 add. in marg. A muneribus abstinentum clericis. Ubi repetitur h. c., ita scriptum est: iteratur hæc sententia.

D ^q Br. Al. codd. Imp. Constantinus s. Constant. s. Const., ut Sich.; 50, 51, Imp. Constantinus aaa.

^r Cuj. 2 — Ri. Octavio, improb. Go., qui in not. vult rep. ex prioribus editionibus Octaviano. 4 correctore. Nonn. codd. ad Octavianum Correctorem. 28, 42 om. Corr. Lucaniæ et Brittiorum.

^s 11 luciane. 16 Licanæ.

^t Multi codd. Brittiorum, ut Sich. 20 ributorum pro et Britt.; in aliis om. et Brittiorum.

^u 4 diuino (sec. man. em. divino). 6, 7 divini. 8 divini cultus. 26 Si qui divini cultum ministeria legionis — hic qui.

^v 25 om. ab. 20 omino pro omnino.

^x 15 excusantur nec. 26, 30, 51 excusantur. Go. recte negat ne in nec mutandum esse.

^y Ri. om. a et 12 a divinis.

^z 20, Sich. avocentur obsequiis. 11 sacrilegio — evocentur.

Dat. XII. a Kal. Nov. b Constantino A. V. et Licinio C. Coss. (319).

INTERPRETATIO. Lex hæc speciali c ordinatione præcipit d, ut de clericis non exactores, non allectos e facere quicumque sacrilega ordinatione præsumat, quos liberos ab omni munere, id est ab omni officio omnique servitio jubet ecclesiæ deservire f.

DE OFFICIO RECTORIS PROVINCIÆ.

Imp. Constantinus A. ad Felicem Præsidentem Corsicæ s. Cum sex menses transcurrerint, breves omnium negotiorum ab officio tuo descripti commeent ad scriinia eminentissimæ præfecturæ, ut his recensitis h et ad scriinia nostra perlatis pandatur, quis judicum et in quibus discingendis causis fidelem operam præstiterit i, quo vel dignus præmium mereatur, vel negligens j coercionem incurrat: adeundi k tuum judicium de negligentia vel avaritia l tui officii data provinciæ facultate. De m eo sane, qui pretio depravatus aut gratia perperam judicaverit, ei vindicta, quem læserit n non solum existimationis dispendiis o, sed etiam litis discrimine p, præbeatur. Dat. IX. q Kal. Nov. Sirmio r, Constantino A. V. et Licinio Cæs. s Coss. (319).

DE TEMPORUM CURSU.

Imp. Constantinus A. ad Felicem Præsidentem Corsicæ t. Post alia: Si petitores probaverint, interpellantes se u sæpius esse dilatos v atque ita lapsum temporis incur-

a 8, 16 om. XII.

b 28, 36, 40, L. R. U. Dec. 34 om. Nov. 8, 50, 51 om. Constantino..... Coss. In aliis codd. om. A. et V. aut C. Coss. aut C., ut apud Sich. 12 Constantinopl. Constantino. 32 Constantinopoli A. V. 43 Constantino A. vel Licinio. 15 nobres iisdem augustis consul.

c 8 specialiter.

d Multi codd. Aur. Lugd. præcipit.

e Multi codd. Sich. — Lugd. Lab. nec exactores nec (Aur. Lugd. om. nec) allectos. Alii codd. allectos, allectus et mox quemcumque.

f 20 servire.

g Cod. Just. om. Præs. Coss.

h 5 Recensetis.

i 5 Et edd. præstitit pro præstitit i. e. præstiterit.

j Ita 5, Ba. Pu.; Cl. W. add. in, perperam.

k 5 adeundis.

l 5 Avaria.

m H. I. inc. c. 2 Cod. Just. cit., ubi om. sane.

n 5 Judicaverint ei v. q. læserint.

o Cod. Just. existimationis (Hal. G. existimationis) dispendii.

p Cod. Just. discriminis. Eadem sententia inest in cod. 5 lectione, si distinguitur, ut nos fecimus. Edd. D q. læserit. non..... discrimine præbeatur.

q Cod. Just. VIII., sed leg. VIII.

r Ita 5 sec. apographum meum. Cl. Pu. W. Sirmio. Cod. Just. Constantinopoli perperam.

s 5 Constantino a. III. et Licinio III. cæs. consuli, qui consules incidunt in a. 315, qua re hæc c. antiquior sit antecedente, quod ferri non potest. Præterea illo a. non Licinius Cæs. (de quo Go. in chron. ad a. 317), sed Licinius A. consul fuit cum Constantino. Itaque Cl. recte ed. Constantino A. V. et Licinio (IV.) C. Coss. Pu. W. om. IV. post Lic. qua cum em congrunt c. 2 Cod. Just. et c. 2 C. Th. de Temp. cursu cit.

t 8 Corsicæ. 25 Tusciæ. Nonn. codd. om. Corsicæ, alii Post alia aut C. Post alia.

u 15 se interpellantes. Sich. interpellatos se.

v 21 delatos.

risse per negligentiam a atque desidiam, gravitate tua b audientiam c diferente d, indemnitas petitorum pro modo litis e, quæ in altercationem f fuerit adducta s, de tuis facultatibus h sarciatur l. Dat. IX i Kal. Novemb. Sirmio k, Constantino Aug. V. l et Licinio m Cæs. n Coss. o (319).

DE POSTULANDO.

Imp. Constantinus A. Antioch. Pf. Vigilum. Jussione subversa, qua certus advocatorum numerus singulis tribunalibus præfinitus est, omnes licentiam habeant, ut quisque ad hujus industriæ laudem, in quo voluerit p auditorio, pro ingenii sui virtute nitatur. Dat. Kal. Nov. Serdicæ, Constantino A. V. et Licinio Cæs. Coss. (319).

Imp. Constantinus A. ad Antiochum Pf. Vigilum. Destituuntur negotia et temporibus suis excidunt, dum advocati per multa officia et diversa secretaria rapiuntur; ideoque censuimus, ne hi, qui semel protestati fuerint, quod apud te causas acturi sunt, apud alium judicem agendi habeant potestatem q. PP. Kal. Serdicæ, Constantino et Licinio Cæs. Coss. (319).

DE EXACTIONIBUS.

Imp. Constantinus A. ad Pacatianum Vicarium Britanniarum r. Unusquisque decurio pro ea portione s conveniatur, in qua vel ipse vel colonus vel tributarius ejus convenitur et colligit; neque omnino pro alio decurione vel territorio conveniatur. Id enim prohibitum esse manifestum est et observandum deinceps, quo juxta hanc nostram provisionem nullus pro alio pa-

a 10—18 om. atque....negl.

b Ita 8, 1a, 14 15, 17—19, R., quo accedunt sec. Ri. cod. 6 et nonn. codd. ap. Go. 16 gravitati tuæ. 9 desidia gravitate tua. 7, 20, 21 et edd. gravitatis tuæ. c 14 audientia.

d Ita 6, 7, 9, 10, 14—16, 18, 19 diferente. 8, 17, 20, 21 differentem. Edd. differentis.

e 20 lites.

f 6—8, 10, 14, 16—20, 21, Til. altercatione.

g 8 adducta. 19 fuerint deducta. 20, 21 fuerint adductæ.

h 9 add. detur post fac. 17 fac faciendum.

i 8, 10, 14—16 et codd. ap. Go. sarciatur. 19 sarciuntur.

j Ita 6 sec. Ri., 8, 10, 14—19, 29, 42, R. Til. et c. 5 C. Th. de Off. rect. prov. cit. 6, 7, 9, 20, 21, 26, 28, 35, 40, 41, Sich. Cuj. 1—W. IV. 24, 27, 30, 31, 35, 38, 44. codd. omnes sec. Go. et in m. Cuj. 1—Cuj. 2 v. VIII. 36 om. IX.

k Sich. in m. Non Jul. Firmio, ut 40. Nonn. codd. sec. Go. Decembr. Plerique codd. et edd. Sich. Til.—Ri. Sirmio. Nonnulli Sermio, Syrmio. 30, 33 Remedio. 38 Sirmio. Rell. Sirmii.

l Multi codd. om. V.

m 8, 26 Liciniano. 38 Linio.

n 24, 30, 33 V. C. Multi codd., Sich.—Lugd. om. Cæs.

o 15 add. Expl. n. indiget.

p 1 quæ certu. | —omne. | —vol. | erit. Literas in fine versuum abscissas P. restituit. Mox 1 ingenii virtute.

q 1 sui. | —secretaria ra.. | untur—ap.. | —potest. tem, literæ abscissæ a P. restitutæ sunt.

r 4 Britanniarum.

s Herald. Quæst. quot. I, 9, num. 4, Rein. em. possessione, impr. Go.

liatur injuriam. Dat. XII. Kal. Dec. Constantino A. A vicem se absolvant. Si vero iudex eum, qui accusatus^a est, criminosum esse cognovit, et inter reum^b et accusatorem per corruptionem^c de absolute reatus convenerit, is qui reus probatur, remoto colludio, poenam excipiat^d legibus constitutam.

DE ABOLITIONIBUS^b.

Imp. Constantinus A. ad Januarium Pf. U. ° Si post strepitum accusationis exortæ^d abolitio postuletur, caussa^e novæ miserationis debet inquiri, ut, si citra depectionem^f id fiat, postulata humanitas præbeatur; sin^g aliquid suspicionis^h exstiterit, quodⁱ manifestus reus depectioneⁱ celebrata legibus subtrahatur, redemptæ miserationis vox minime admittatur^k, sed adversus nocentem reum, inquisitione facta, pœna competens exeratur^l. Dat. VI. m. Kal. Dec. Serdicaⁿ, Constantino A. V. ° et Licinio C. P. Coss. (319).

INTERPRETATIO. Si quem pœniterit accusare criminaliter et inscriptionem fecisse de eo, quod probare non potuerit^q, si ei cum accusato innocente convenerit, in-

^a Be. de cj. Co. in ann. add. V., recte. Mox Go.—Ri. Cons.

^b In Br. Al. codd. ex titulorum explanatione add. abolitio est oblivio objecti criminis, sed notandum est, in nonn. codd. excidisse v. oblivio, aut partim mutam esse hanc clausulam, de qua disseram in ed. Br. Al.

^c Go. in Chron., probb. Corsinio l. c. p. 175 et Be., quia Maximus h. t. Pf. U. erat, non Januarius, pro Pf. U. scribendum esse putat PPF. (i. c. Pro-præf. urb.) s. Vicar. u. propter c. 3 C. Th. de Famosis lib. (IX, 34) sequenti anno datam et inscriptam ad Januarium agentem vicariam præfecturam. Contra in not. h. c. et c. 2 C. Th. de Accus. (IX, 1), quæ iisdem coss. atque h. c. data est, Go. Januarium Proconsulem Achaïæ fuisse contendit, quia dicta c. 2 Corinthi accepta esse dicitur. Multi codd. ppo s. ppm, ut L. (?) ap. Be. Reposui ex 4, Til.—Cuj. 2* Januarium; rell. Januarium. Vid. C. Th. IX, 4, 2, not. x, IX, 21, 2, not. y, IX, 34, 3, not. u. 26 Gennarium. Memorabile est, ejusdem Januarii neque in c. 2 C. Th. de falsa mon. (IX, 21) dignitatem commemorari. Fol. 49^b cod. 4.

^d 15 exsorte.

^e 6, 7, 10, 18, 25 caussam.

^f 20 secreta despectione. 25 depactione. Sich. depactionem. Vid. C. Th. II, 10, 4, not. f. Cod. Just. depectionem, sed Cuj. Obs. II, 15 vult depectionem.

^g 10, 18 in et mox manifestos reos. In cod. 20 om. sin... subtrahatur.

^h 15 suspactionis.

ⁱ 8, 15, Sich. quo.

^j 15 pactione. 25, Sich. depactione.

^k 25 om. redemptæ... admittatur.

^l 20 exequatur. In Cod. Just. h. c. ita mutata est: Abolitio præsentibus partibus causa cognita non a principe, sed a competenti iudice postulari debet: id est, si per errorem seu temeritatem, seu calorem ad accusationem prosiluerit: hoc enim accusator explanans, abolitioni locum faciet. Sin autem per depectionem, vel pecuniis a reo corruptus ad postulandam abolitionem venit: redemptæ—competens ingeratur. Hi autem, qui suam suorumque injuriam defendunt, et qui cognatos suos in accusationem deducunt: omnimodo abolitionem petere non prohibentur.

^m 6 III. 31, 33, 54 VII. Cod. Just. XVI. L. R. U. Kal. Sept.

ⁿ Ita plerique codd.; 4, edd. Cod. Just. Serdicæ. 32 Syrditiæ. 20, 39, 43 Sirdice. 42 Serditie. 8 om. Serd.—et.

^o In permultis codd. om. A. aut V.

^p C. deest in cod. 4, Cod. Just. et in multis codd. Br. Al.

^q 6—8, 10, 18, alii codd. Si quis... criminaliter...

A vicem se absolvant. Si vero iudex eum, qui accusatus^a est, criminosum esse cognovit, et inter reum^b et accusatorem per corruptionem^c de absolute reatus convenerit, is qui reus probatur, remoto colludio, poenam excipiat^d legibus constitutam.

DE PETITIONIBUS.

Imp. Constantinus A. ° ad Populum. Comprimatur unum^f maximum humanæ vitæ malum, delatorum exsecranda^g perniciēs, et inter primos conatus in ipsis faucibus stranguletur, et amputata radicitus invidiæ lingua vellatur^h, ita ut iudices nec calumniam nec vocemⁱ prorsus deferentis admittant; sed si qui i delator exstiterit, capitali sententiæ^k subjugetur. Dat. et PP. in foro^l Trajani^m Kal. Dec., Constantino A. V. et Licinio C. Coss. (319).

INTERPRETATIO. Delatores dicuntur, qui aut facultates prodiderint alienas, aut caput impetierintⁿ alienum. Quicumque delator cujuscumque rei^o exstiterit, in ipso proditiōis initio^p a iudice loci correptus continuo stranguletur, et ei^q incisa radicitus lingua tollatur, ut

de id.... poterat. Etiam 20 poterat. 21 poterit. 42 poterat.

^a 6, 7 convenerint.... accusator.

^b Nonn. codd. eum.

^c 21 correptionem. Sich. correctionem. 7, 8 accus. corruptione, sed in 7 a sec. m. rest. vulg. script.

^d 6, 7 suscipiat. 21 accipiat.

^e Br. Al. codd. Sich. Imp. Constantinus A.

^f 16 Comprimatur et om. unum. 20 C. u. malum max. h. v. dilatorum.

^g 8 om. exsecranda. 10 exsecrandi et om. perniciēs. Paulo infra invidiæ deest in cod. 20. Ibidem stranguletur. 4 stranguletur.

^h 14, 25 evellatur. Rein. vult tollatur. Vid. interpr. 21 nec linguam nec vocem. Mox nonn. codd. defervescentes.

ⁱ 4, 45 sed si qui; sed in cod. 4. rubr. col. corr. sed si quis, et ita habent 9, 20, 21, 25, Sich.—Lugd.; 13 sed quis; rell. om. si.

^k 6, 7, 10, 18, 20, 21, 25 sententia. 20 subjugetur.

^l 6—9, 12, 14, 16, 20, 21, 29, 31—34, 38, 42—44, Sich. L. ap. Be. add. Divi. 33 Marciani et 40 Trojani. Cæterum in nonn. codd. om. et post Dat., in aliis infra aut V. et C. aut alter utrum aut C. Coss. In cod. 17 deest et.... Coss. L. R. U. Data kal. Sept. 21. III kal. Multi præterea edd. habent Constantio. Go. hanc legem retrahit ad ann. 312, hac de causa, ni fallor, quia ann. 319 Constantinus non Romæ fuit, sed in Pannonia, neque igitur hæc lex potuit Romæ dari, quod et demonstrat c. un. C. Th. de Bonis decur. (V, 2) eodem die Sirmio data. Sed quamquam Go. recte videtur de læsa hujus subscriptionis integritate existimasse, tamen ego in reliquis dissentio ab eo. Fit enim hæc c. antiquior prima h. t. lege, quod concedi non potest, nisi ponamus jam in ipsa lege diem corruptum fuisse, quod non probabile est. Verisimile est igitur partem subscr. exc. post Dat. in codicibus, ut fortasse eodem anno 319 data sit lex Sirmio, Serdica, Sabaria aut denique Naisso et postea proposita Romæ. Quod si est, nec in c. 4 h. t. hæc lex indigatur.

^m In cod. 21 add. III.

ⁿ 6, 7, 10, 18 impetit. 9, 20 (supr. lin.), 21. Alii codd. Sich. impetunt, 42 impetant.

^o In nonn. codd. om. rei.

^p Ap. Sich. add. reus.

^q 6, 7 om. ei Paulo auto 21 extranguletur.

si quis^a proditor futurus est, nec calumnia nec vox illius^b audiat.

DE BONIS DECURIONUM^c.

Imp. Constantinus A. Rufino Pf. P.^d Si decurio sine liberis intestatus diem vitæ solverit, cui neque voluntas^e postrema legibus fulta^f, neque alio^g jure gradu proximo hæres exsiterit, bonæ ejus curiæ suæ commodis cedent, id est ordinis utilitati proficiant, cuius corpori fatali necessitate exemptus est, nulli^h præbenda licentia postulandi hæc bona utⁱ vacantia de nostra clementia, etiamsi revera et testamentum et successor deesse legitimus approbetur; omni etiam beneficio^j, si quod^k fuerit impetratum^l, protinus infirmo. Dat. m. Kal. Decemb. Sirmioⁿ, Constantino A. V. et Licinio Cæs. p. Coss. (519).

INTERPRETATIO. Si curialis intestatus moriens^q neque filios neque proximos derelinquat, curia, cuius ordini subducitur^r quicquid reliquerit, vindicabit, ita ut nullus audeat ea quasi bona caduca a principibus postulare. Quod si fecerit, non valebit: nam testamentum faciendi curialibus lex ista tribuit potestatem.

DE DIVERSIS RESCRIPTIS.

Imp. Constantinus. A. Creperco^s Donatiano^t. Rescripta, quibus usi non fuerint^u, qui in fata concedunt, hæreses possunt allegare, ut congrue impe-

^a 6 ut si qui. 7, 10, 18, 20, 42—44, alii codd. ut si qui.

^b 6, 7, ipsius.

^c In nonn. codd. om. v. Bonis et scribitur De Curionum (s. Decurionum) idæ curialium. Similiter in m. Aur. Lugd. de bonis curionum, id est, curialium. Sunt autem vv. ide. etc. translata ex interpretatione titulorum, de qua exponam in editione Breviarii Alariciani. 15, Cod. Just. De Hæreditatibus Dec.

^d Vid. c. 1 C. Th. de Spons. (III, 5), not. I.

^e 15 voluntate non falsum.

^f 9 sancta, 16 leg. sola.

^g Cuj. 2 — W. add. quo quod 6, 7, 10 — 14, 18, 21, Sich. — Lugd. om. 8 om. jure. 9, 15, 19, 20 et corr. aliquot. Mox 21 cedat.

^h Nonn. codd. exceptus est nulla. 8 præbendi. 9 privanda.

ⁱ 6, 7, 9, 15, 14, 17, 19 — 21, 25, Sich. aut, impr. Ri.

^j 19, 20 omne etiam beneficium — infirmandum.

^k 9 si cui. 6, 10, 18 — 20 sicut. 15, Sich. si quid.

^l 25 approbatur etiam omnia sicut fuerat.

^m Multi codd. imperatum.

ⁿ 36, 40, Sich. add. V. et 20, 39 X.

^o Ita codd.; Sich. — Ri., sed 21, 40, Sich. in m. Firmio. Be. W. corr. Sirmii.

^p Multi codd. om. A. V. aut V. 10 C. pfecto A. V. 15 A. H. 40, Sich. in m. VII.

^q Multi codd. et Til. om. Cæs. aut. Cæs. Coss.

^r Nonn. codd. moriatur.

^s 6, 7, 10, 18, 21, alii, Sich. subducetur. 8 subducitur. 9, 42, 44 et alii obducitur. 20 subditur. 43 subducetur. Multi codd., Sich. Cuj. 1 — Lugd. ordini; refl. ordine.

^t 8, 10, 16, 18, Til. in m. Crepercio. 5, 42 Creperio. 19 Decrepto. 27 Creperio.

^u 27 om. Donatiano. 29, 42 Donatiano augg.

^v 16 fuerant. 29 add. inter lin. s. parentes. Mox nonnulli codd. contribuit.

A trata successoribus emolumenta conquirantur^a. PP. b. Id. Decemb. Constantino Aug. V. et Licinio V. Cæs. c. Coss. 319).

INTERPRETATIO. Beneficia principum, quæ illi qui meruerunt, interveniente morte, non fuerint consecuti^d, successoribus eorum exsequi liceat, ut beneficia hæreses ab auctoribus suis impetrata percipiant.

DE OFFICIO PROCONSULIS ET LEGATI.

Imp. Constantinus A. ad Proculum Proconsulem Africae^e. Et publicæ disciplinæ interest, et proconsulari convenit dignitati, ut publicarum exactionum cæterarumque rerum curam et notitiam ad tuam redigas potestatem, ita ut non officialium instructione et voce fraudulenta contentus sis, sed ipsorum iudicium curam responsionemque condiscas præfecti annonæ^f et rationalium, si fidelis est ea instructio^g: ita enim provincialibus contra iniquas exactiones poterit subveniri. Dat. VII. Kal. Jan. Constantino A. V. et Licinio Cæs. Coss. (519).

DE RE JUDICATA.

Imp. Constantinus A. ad Proculum^h. Impetrataⁱ rescripta non placet admitti, si decisæ semel causæ fuerint judiciali^j sententia, quam provocatio nulla suspendit; sed eos^k, qui tale rescriptum meruerint, etiam limine^l indiciorum expelli. Dat. VII. Kal. Jan. Constantino A. V. et Licinioⁿ Coss. (519).

^a 19 Adquirantur. 5, 58 adquirant. 8 conquirant. 20, 21, Sich. Til. Successoribus eorum exequi liceat, ex interpr., sed Til. in m. ut nos.

^b 5 Datur. Plerique codd., Sich., Til., Cuj. 1. Aur. Lugd. Dat. Til. in m. PP.

^c Ita W. ambiguitatis vitandæ causâ posuit, ne quis V. C. interpretetur Viro Consulari. Sich. Cuj. 2. 2°. Go. Ri. Ri. Be. V. C. Coss. Cuj. 1. Aur. Lugd. Lic. C. Coss. Plerique codd. et Til. om. V. C.

^d Go. 7p. exsecuti.

^e 5 Ppulu. Cl. recte ed. Proculum, quod etiam c. 2 cit. habet. Item Cl. recte supp. Proconsulem Africae, quod in utraque c. omiss. cum titulus flagitat, tum c. 1 C. Th. de Itinere mun. (XV, 5) et c. 2 C. Th. de Privilegiis eorum (VI, 35) ad eundem Proculum datæ habent. Fortasse vv. Proculum Proconsulem latent in siglo cod. 5.

^f De Præfecto annonæ v. Go. in Not. Dign. Cod. Th.

^g W. si pro num h. l. positum esse contendit, unde cj. cura, responsioneque. Schr. ut fidel. sit.

^h 8, 12, 23 add. preces et. 11, 14 preces sit. 17 precessit, in quo latet aut dignitas Proculi, qui Proconsul Africae fuit (vid. c. 2 C. Th. de Off. proc. I, 12), aut ita legendum est: Imp. — Proculum. Preces et impetrata. Go. Ri. Ri., ut honorem Proculi deesse significarent, posuerunt puncta post Proculum.

ⁱ 14, 17 impetrare.

^j 8 judicialia. 23 judicialis. 11 giudiciale.

^k 11 eos vitale. 23 eos ut tale. Cod. Just. inter eos qui talia rescripta meruerunt.

^l Cod. Just. vulg. lumine, impr. W.

^m 8, 12 om. VII. Cod. Just. VI., impr. Go.

ⁿ 8 om. V. et Lic. Ce. post Lic. addi vult Cæs. Recte. Cl. c. 2 C. Th. de Off. proc. cit. Cod. Just. Const. et Licinio AA. Coss. (512), quacum subser. fere convenit cod. 11, qui add. A. post Lic., sed numerus V. docet Cæs. addendum esse.

DE PROCURATORIBUS.

A

Anno Domini 320.

Imp. Constantinus A. ad Bassum P. Urbi. Procuratoribus institutis, et post contestatam litem dominis effectis, hi, qui mandaverant, non habeant facultatem negotia persequendi, nisi capitales inimicitiae, vel morbus, vel alia necessaria causa intercesserit: tunc enim etiam invitis his, transferri lis potest. *Dat. XIII, kalend. Jul. Constantin. A., et Licinio Cæs. V, utrisque Coss. (319). (Ex Cod. Just.)*

SI EX PLURIBUS TUTORIBUS VEL CURATORIBUS OMNES VEL UNUS AGERE PRO MINORE VEL CONVENIRI POSSINT.

Imp. Constantinus A. et Licinius C. ad Symmachum. Si divisum administrationis periculum per provincias sit: his tantum omnibus insinuari convenit, et ab ipsis inferri litem, qui in ea provincia tutelae, vel curae officium sustinent, ne de aliis provinciis defensores minorum ad judicia perducantur. *Dat. prid. Febr. Constantino A. V. et Licinio C. Coss. (319). (Ex Cod. Just.)*

DE LIBERTIS ET EORUM LIBERIS.

Imp. Constantinus A. ad Maximum praefectum Urbi. Si manumissus ingratus circa patronum suum exstiterit, et quadam jactantia, vel contumacia cervicem adversus eum erexerit, aut levis offensae contraxerit culpam: a patrono rursus sub imperium ditionemque mittatur, si in iudicio, vel apud pedaneos iudices patroni querela extorta ingratum eum ostendat: filii etiam, qui postea nati fuerint, servituri: quoniam illis delicta parentum non nocent, quos tunc esse ortos constituerit, dum libertate illi potirentur. † Sane si is qui in nostro concilio vindicta liberatus est, post coercionem [ex] poenitentia dignum se praestiterit, ut ei civitas Romana reddatur: non prius fruatur beneficio libertatis, quam si hoc patronus ejus oblati precibus impetraverit. *Dat. Id. April. Romae, Constant. A. V. et Constante C. Coss. (319). (Ex Cod. Just.)*

DE MANCIPIIS ET COLONIS PATRIMONIALIUM, SALTUENSIVM ET EMPHYTEUTICORUM FUNDORUM.

Imp. Constantinus A. Emphyteuticarios gravant coloni, agros praeter consuetudinem usurpantes, quos nullis culturis erudierunt: cum solemnitas id eos atrectare permittat, quod eorum labore vel olivetis est insitum, vel vinetis. Sed et irriguas fontium aquas usurpare conantur, quarum fructus solis emphyteuticariis debentur. Ideoque placuit, ut deinceps aquarum jura potestatesque penes emphyteuticarios permanent: tantumque ex [eis] colonis impertiat, quantum culturis eorum agrorum sufficere manifestum est, quos ipsi colunt: pro modo autem superfluae irrigationis, quam ultra culturas suas usurparint, emphyteuticariis possessoribus pensiones accessionesque praebant. *PP. VII. id. Mart. Carthagine, Constant. A. V. et Licinio C. Coss. (319). (Ex cod. Just.)*

Constantino A. VI et Constantio C. Coss.

DE COMMISSORIA RESCINDENDA ^A.

Imp. Constantinus A. ad Populum. Quoniam inter alias captiones praecipue commissoriae ^b legis crescit asperitas, placet infirmari eam, et in posterum omnium ejus memoriam aboleri ^c. Si quis igitur tali contractu laborat, hac sanctione respiret ^d, quae cum ^e praeteritis praesentia ^f quoque depellit ^g et futura prohibet. Creditores enim, re amissa ^h, jubemus recipere ⁱ, quod dederunt. *Dat. pridie; Kalend. Febr. k Serdicæ ^l, Constantino A. VI. ^m et Constantino Cæs. ⁿ Coss. (320).*

INTERPRETATIO. *Commissoriae cautiones dicuntur, in quibus debitor creditori suo rem, ipsi oppignoratam ad tempus, vendere per ^o necessitatem conscripta cautione ^r*

^A Nonn. codd. *De commissuria aut commissura rescindenda, 38 recedenda.* In inscr. nonn. codd. om. *ad Populum.* Cod. Just. (VIII), 35) *de pactis pignorum et de Lege Commissoria in pignoribus rescindentur.*

^B Cod. Just. add. *pignorum, quod v. auct. Go. Be. recepit, uneis inclusum, contra codd. et priorum edd. fidem et obstante rubrica, quae in universum De Commissoria rescindenda loquitur, quare W. v. pignorum delevit, prob. Bijdr. p. 321.* Praeterea W. recte annotat, v. *creditors* per se commissoriam in pignoribus h. l. significari, neque aliter id intellectum esse ab interprete; sanctionem autem ac de causa h. l. positam esse ab auctoribus Cod. Th., quia lex commissoria pignori adjecta venditionem insolvat. Multi codd. *commissuriae.* Caeterum Aur. Lugd. *Quoniam.*

^C ^o 20 e. o. m. *abolere, alii aboliri.* Go. *memoram, errore.*

^d 20 supr. lin. *fecerit.*

^e 19, 20 *quocumque.*

^f 19 *praesentiam.*

^g Cod. Just. *repellit, sed nonn. libri mss., ut hic.*

^h 19 *re missa.*

ⁱ Cod. Just. *recuperare, sed Hal. recipere.*

^j Nonn. codd. et Cod. Just. *II.*

^k 28, 40, Sich. in m. *Septemb. 36 om. Febr.*

^l 21 om, *Serdicæ, 28 Serdicæ — Coss. 15, Sich. Cuj. 1 — Go. Sardicæ. Ri. Ri. Sardicæ.* In codd. legitur etiam *Syrdicie, Serdicie, Syrdicie, Serditiae, Sirdici, Serdice, ut etiam Til. Go. supplendum esse putat PP. Kal. April. Romae, ex c. un. C. Th. de Infirmit. pæn. cœl. (VIII), 16).*

^m Ita 6—8, 10, 12, 14, 16—21, 36, 40 et edd. Sich. — Ri. 24, 32 II. 27 XVII. 33 VIII. 39 XIII. 43 III. Cod. Just., quem Be. et W. secuti sunt, et Sich. in m. VII, ut haec const. ad annum 326 referatur; sed praeterquam quod Constantinum h. a. Serdico constituisse nescimus, contra anno 320, lex convenit cum illis constitutionibus, quas conjungendas esse dixi. Vid. etiam not. k ad c. un. C. Th. de Hered. pet. (II, 22).

ⁿ Ita 9, 21, 24, 31; 6—8, 12, 14—17, 19 *Theod. C. Coss. 20 Theod. csul. 10 Theod. clarus cons. et 18 Theodosius clar. C., corrupte. 33 om. et Const. Cæs. Itaque pauci tantum codd. et omnes edd. Constantio, mendose. 32, 34, 38, 40 om. Cæs. Nonn. codd. ponunt a, pro Cæs.*

^o 20 *pro necessitate.*

^p Nonn. codd. *conscripam cautionem aut conscripam cautione.* Cuj. 1 — Lugd. *conscripae cautionis.*

promittit ^a : quod factum lex ista revocat, et fieri penitus prohibet ^b : ita ut, si quis ^c credito rem debitoris sub ^d tali occasione visus fuerit comparare, non sibi de instrumentis blandiatur, sed cum primum voluerit ille, qui oppressus debito vendidit ^e, pecuniam reddat ^f et possessionem suam recipiat.

DE INFIRMANDIS PŒNIS CÆLIBATUS ET ORBITATIS ^g.

Imp. Constantinus ^h A. ad Populum. Qui jure veteri cælibes habebantur, imminentibus legum terroribus liberentur, atque ita vivant, ac si numero maritorum matrimonii fœdere fulcirentur, sitque omnibus æqua conditio capessendi, quod ⁱ quisque meretur. Nec vero quisquam orbis habeatur : proposita ^j huic nomini damna non noceant. § 1. Quam rem et circa feminas æstinamus ^k, earumque cervicibus imposita ^l juris imperia, velut quædam juga solvimus promiscue omnibus. § 2. ^m Verum hujus beneficii maritis et uxoribus inter se usurpatio non patebit, quorum fallaces plerumque blanditiæ vix etiam opposito juris rigore ⁿ cohibentur, sed maneat inter istas personas legum prisca auctoritas. Dat. prid. kal. Febr. Serdica ^o. PP. kal. April. Romæ, Constantino A. VI et Constantio P. C. Coss. (320).

DE EXACTIONIBUS.

Imp. Constantinus A. ad Populum. Nemo carcerem plumbatarumque verbera aut pondera aliaque ab insolentia iudicum reperta supplicia in debitorum solutionibus vel a perversis vel ab iratis iudicibus expavescat. Carcer pœnalem, carcer hominum noxiorum est, officialium et, cum denotatione, eorum iudicum quorum de officio coerciti citatores esse debebant ^q,

^a 21 in m., Sich. permittit, sed Sich. in m. promittit.

^b Ita plerique codd.; eidd. penitus fieri pr.

^c 6, 7, alii qui. 10, 18 quid.

^d 20 rem a debitore suo sub.

^e Sich. vendendi.

^f Ita emendavi auctoritate codd. Edd. revocet, quod non aptum est.

^g Cum rubrica h. t. incipit fol. CXIX cod. Lugd. in Cod. Just. add. et de decimaribus sublatis.

^h Cod. Just. Imppp. Constantinus, Constantius et Constantus AAA., improbb. Go. et Heineccio ad Leg. Jul. et Pap. Popp. II, 21 (Amstel. 1754, in-4°, p. 345); sed add. Heineccius : nisi suspicari mecum malis, filios illud patris edictum iisdem pœne verbis, ut solet fieri, firmasse.

ⁱ Ita Be. auct. Go. ex Cod. Just.; rell. cum. cod. Lugd. quo, male.

^j Cod. Just. et prop.

^k Cod. Just. existimamus, impr. Go.

^l Aur. Lugd. i Npositi, err.

^m Seqq. des. in Cod. Just.

ⁿ Go. in comm. vigore.

^o Ita Go.; rell. Serdicæ. Go. in Chron. p. XVIII. : Vel, Sardicæ.

^p Sec. Be. rep. Constantino, recte; vid. c. 1 C. Th. rit., not. e. Cod. Just. Dat. Kal. Apr. Romæ Constantio II et Constante AA. Coss., et err. ap. Spangenb. add. 239.

^q Til. — Cuj. 2° carcer h. n. est officialium, et cum denotatione eorum iudicium, quorum, etc. Cuj. 2°—Ri°. et cum den. eorum iudicium quorum. Locus impeditus, quem Cuj. frustra tentavit restituere. Cod. Just. c. h. nox. est et officialium, et—quorum de officio certiores (al. correctiores) esse debebant. Go. em. : et

A qui contra hanc legem admiserint. Securi juxta eam ^a transeant solutores : vel certe, si quis tam alienus ab humano sensu est, ut hac indulgentia ad contumaciam abutatur, contineatur aperta et libera et in usus hominum constituta ^b custodia militari ^c. Si in obdurata nequitia permanebit, ad res ejus omnemque substantiam cives ejus ^d accedant, solutionis obsequio cum substantiæ proprietate suscepto ^e. Qua facultate præbita ^f, omnes fore credimus proniores ad solvenda ea, quæ ^g ad nostri usus ^h exercitus pro communi salute poscuntur. Dat. Kal. Febr. ⁱ Constantino A. VI. et Constantino C. Coss. (320).

DE OPERIBUS PUBLICIS.

Imp. Constantinus ⁱ A. ad Flavianum ^k procon-

B Officialium (cum denotatione eorum iudicium quorum de officio coercere citatores esse debebat) qui (Officialis sc.) contra hanc legem admiserint. Go. mend. eorum officio et Ri. citatores). Male hæc a Go. emendata et pejus explicata esse dicens Bynkershoek l. c. tuetur Cod. Just. scripturam, quam constructione potius verborum quam corruptela difficilem ita expedit : « Carcerem esse officialium et cum pœna seu infamia hujusmodi iudicium, qui officio suo non functi contra hanc legem admiserint. Vv. enim de officio debere certiores esse significare officio suo non fungi » Gutherius l. c. ita hunc locum interpretatur, intactis omnibus : « Quod scil. iudicibus existimationis macula seu nota imponatur, de quorum officio refracti Exactores citatores esse debuerunt, hoc est velocius ad tribunal citari, ut meritas luerent pœnas : reos enim voce præconis ad tribunal iudicium vocatos, unde citatus reus Papin. l. 10 D. de Public. jud. (XLVIII, 4) », qua interpretatione nihil absolum magis fingi potuisse videtur Go. Cf. Dirksen l. c. p. 498 sq. Equidem ex Cod. Just. recipiendum esse duco noxiorum est esse officialium et deinde legendum coerciones pro coerciti citatores. Suadent hanc em. libri mss. Cod. Just., ubi q. de officio coerciones esse deb. Venit etiam alia ej. in mentem : Carcer pœnalem, carcer hominum noxiorum est. Officialium et cum denotatione eorum iudicium, quorum de officio (sc. sunt officiales), coerciones esse debebant, qui, etc. cum v. coerciti incip. fol. 158^a cod. 4.

^a Cod. Just. juxta præsidem, prob. Bynkersh.; sed impr. Cuj. et Go. Cujacio prob. script. C. Th.; Go : em. eum, scil. carcerem. Tenendum eam, h. e. juxta legem. Justinianus accommodavit legem ad ætatem suam.

^b Cod. Just. usum.... instituta.

^c Ita Ri°. Be. auct. Go. ex Cod. Just.; 4, Til. — Ri. militaris. Cæterum Cod. Just. Si quis in et Til. — Cuj. 2° militaris, si Go. — Ri°. colon. ponunt post milit.

^d Aur. Lugd. om. ejus. Cod. Just. subst. exactor D accedat (vid. not. antec.), prob. Bynkersh., sed impr. Cuj. et Go. In sq. c. dicitur : comparatoribus data firmitate perpetua possidendi.

^e Bynkersh. mavult solutionis obsequio cum substantia pro portione suscepto, non recte.

^f In nonn. Cod. Just. editionibus add. exactori, recte impr. Cuj. et Go.

^g 4 eaq.

^h Cod. Just. usum.

ⁱ Recte Go. ex legibus cum hac e. conjungendis repon. Dat. prid. Kal. Feb. Serdicæ. PP. Kal. April. Romæ. 4, Til. — Lugd. Cod. Just. male et Constantio C.

^j Go. corr. Constantius.

^k 4 Flavianum PU. Afric. Til. — Lugd. Flavianum P. V. Afric. Cuj. in Cuj. 2, 2° tacite corr. Proc. Afric, recte. Similis error est C. Th. viii, 5, 40, not. 2, et xiv, 25, 1. Rein. prop. ad Ælianum, etc., recte. Vid. not. sq.

sulem Africæ. Nemo propriis ornamentis esse privandas existimet civitates, fas si quidem non est, acceptum a veteribus decus perdere civitatem, veluti ad urbis alterius mœnia transferendum. *Dat. IV. non. febr. Mediolano. Acc. VIII. Id. Jul. Constantino A. et C. Coss. a (320).*

DE DECURIONIBUS.

Imp. Constantinus A. ad Edictum. Filios decurionum, qui decem et octo annorum ætate vegetantur, per provinciam Carthaginem muneribus civicis aggregari præcipimus. Neque enim operiendum est, ut solvantur familia, et sacris explicentur, cum voluntates patrum præjudicare non debeant utilitatibus civitatum. *PP. X. d. Kal. Mart. Constantino A. VI. et Constantio C. Coss. (320).*

DE FAMOSIS LIBELLIS.

Imp. Constantinus A. ad Ælianum Proconsulem Africæ. Licet serventur in officio tuo et vicariis exemplaria libellorum, qui in Africa oblati sunt, tamen eos, quorum nomina continent, metu absolutos securitate perfrui sinas, solumque moneas, ut ab omni non solum crimine, sed etiam suspicione verisimili alieni esse festinent. Nam qui accusandi fiduciam gerit, oportet comprobare, nec occultare, quæ scierit, quoniam prædicabilis erit ad dicationem publicam merito perventurus. *PP. V. Kal. Mart., Carthagine, Constantino A. VI. et Constantio C. Coss. (320).*

^a Go. — Be. om. annum. Go. enim h. c. ad annum 357 Constantio A. IX [et Juliano] Cæs. II. Coss. transfert, quia Flavianus eo fere tempore proconsul Africæ fuit (vid. c. 4 C. Th. de Off. procons. 1, 12, not. t et c. 10 C. Th. de Cursu publ. VIII, 5), neque vero ante annum 321, cujus anni sequens h. tit. c. est. Go sententiæ adversatur series constitutionum quippe quæ pervertitur et conturbatur. Esset enim h. c. ponenda post c. 6 h. t. Be. eam tribuit anno 320 (Constantino A. VI et Constantino Cæs. Coss.), recte, modo quod Rein. em., ad Ælianum, recte se habeat, quod quin ita sit, non dubito, cum Flaviani eo tempore, quo hæc c. ut referatur, ordo constitutionum suadet, nulla fiat mentio, ad Ælianum vero nonnullæ leges anno 320 datæ sint. Vid. Go. in propogr. v. Ælianus et c. 3 C. Th. de Off. procons. (1, 12).

^b Go. in notis: sive etiam; in comm. h. c. ann.: neque ENIM operiendum est, etc. ubi si vox enim recte habet, tum colligi ex hac l. posse videatur filios-familias in provincia Karthagine ferme a patribus solutos et patria potestate liberatos, ubi ad majorem ætatem pervenissent.

^c Rein. em. applicentur. Vat. fr. §. 248 sacris evoluti.

^d Ri. — Be. om. X., err.

^e Be. in not. Constantino, recte. Vid. Rel. l. c. p. 306. Aur. Lugd. Cons.

^f 4 Til. — Ri. Helianum.

^g 4, Til. — Cuj. 12 vicariis.

^h Fol. 45^a cod. 4.

ⁱ Sec. Go. in comm. sunt qui restituant quoniam prædicabilis erit ad vindicationem publicam. Inter eos est Reinesius. Sed tamen Go. vulg. defendit scripturam. Vid. c. 7 h. t. laudem maximam ac præmium... consequetur.

^j Be. et hic et in sq. c. em. Constantino. Aur. Lugd. Cons. Subscr. c. 3 C. Th. Quorum appella-

DE VETERANIS.

Imp. Constantinus A... Cum introisset principia, et salutatus esset, a præfectis et tribunis et viris eminentissimis acclamatum est, Auguste Constantine, Dii te nobis servant, vestra salus nostra salus; vere dicimus, jurati dicimus. Adunati veterani exclamaverunt: Constantine Auguste, quo nos veteranos factos, si nullam indulgentiam habemus? Constantinus A. dixit: Magis magisque conveteranis meis beatitudinem augere debeo quam minuere. Victorinus veteranus dixit: Muneribus et oneribus universis locis conveniri non sinamur. Constantinus A. dixit: Apertius indica; quæ sunt maxime munera, quæ vos contumaciter gravant? Universi veterani dixerunt: Ipse perspicis scilicet. Constantinus A. dixit: Jam nunc munificentia mea omnibus veteranis id esse concessum perspicuum sit ne quis eorum ullo munere civili, neque in operibus publicis conveniatur, neque in ulla collatione, neque a magistratibus, neque vectigalibus. In quibuscumque nudinis interfuerint, nulla proponenda dare debent. Publicani quoque, ut solent agentibus supercompellere, ab his veteranis amoveantur; quiete post labores suos perenniter perfruantur.

tiones cit. *PP. VI. Kal. Maii Carth. Constantino A. VII. et Constantio C. Coss. (326).* Neque vero c. 2 h. t. propter seriem legum potest trahi ad ann. 326, nisi quis cum Go. in Chron. a. 326 c. 3 cit. revocare velit ad ann. 320, mut. mense et coss.

^a Lacunæ significandæ causa addidi punctaque, præter Go. nulla editio habet, Magistratus deest etiam in Cod. Just., qui habet *Imp. Constantinus A.* Nec in codice ullum est lacunæ indicium.

^b Cod. Just. introissent, sed Cuj. introisset.

^c Vid. Gesta de Rec. C. Th. p. 85, not. y, Rob Schneiderum in Indice omnium rerum et sententiarum, quæ in corpore juris Justiniani continentur. Vol. 1. fasc. 1. Lips. 1857, 4. p. 40 v. *Acclamatio* et *Indicem Latinitatis*, codici Theodosiano subjectum. Præterea acclamationes commemorantur supra. I, 16, 6; VI, 9, 2.

^d Cod. Just. *Deus te nobis servet.* Codex servet vestra et infra *Victorinus.*

^e Cod. Just. *maxima*, sed Cuj. *magnificentia*, impr. Go.

^f Cod. Just. om. *scilicet.*

^g Ita ed. Be. auct. Go. ut nos.

^h Cod. Just. ex Cod. Just., qui tamen *eorum in ullo.* Codex, Cuj. 1 — Ri. nullo. Duplicem tamen negationem exemplo non carere, jam Go. concedit. Vid. §. 1, h. c. *interdiximus, ut nullum ex his omnino inquietaret* et C. Th. VII, 8, 10, not. o.

ⁱ Ita Be. ex Cod. Just. auct. Go. Codex, Cuj. 1 — Ri. nulla. Vid. not. antec. In vv. a magistratib. incipit folium LXXIV codicis.

^j Cod. Just. *nec in... conveniatur nec ulla coll. nec a mag. nec vectigalibus.* Cæterum in Cuj. 1 — Cuj. 2^a nulla est interpunctio inter v. *vectigalibus* et v. *in*, sed oratio ita procedit *neque vectigalibus in quibuscumque*, etc.

^k Cod. Just. *interfuerint, ullam (Cuj. ulla) ob venditionem proponendam dare.*

^l Ita Be. auct. Go. ex Cod. Just. Codex, Cuj. 1 — Ri. male publicanis.

^m Cod. Just. *adso.ent.*

ⁿ Cod. Just. *supplere*, sed not. Cuj. *vetus liber superpellere.* Go. *super compellere.*

^o Cod. Just. *eisdem.*

§ 1. Fisco nostro quoque ^a eadem epistola interdiximus ^b, ut nullum omnino ex his inquietaret ^c, sed liceat eis emere et vendere ^d, ut integra beneficia eorum sub sæculi nostri otio et pace perfruatur ^e, et ^f eorum senectus quiete post labores perfruatur. § 2. Filios quoque eorum defendant decertationes ^g, quæ in patris persona fuerunt, quosque ^h optamus florescere sollicitius ⁱ, ne si contumaces secundum eosdem veteranos comprobati potuerint, decimantur his sententiis, cum præsidali officio adjungentur probabilibus, jussionem meam ^j. Curabunt ergo stationarii milites cujusque loci cohortis, et parentes eorum desperationem, et ^k ad sanctimoniam conspectus mei sine ulla deliberatione remittere, ut sint salvi, cum senas ^l consequuntur pœnas indulgentiæ. *Dat. Kal. Mart. in ^m civitate Velocorum ⁿ*, B

^a Cod. Just. *Fisco quoque nostro*.

^b Cod. Just. *interdicimus*, prob. Go., sed impr. Be. propter sep. v. *inquietaret*. Cuj. *interdiximus*.

^c Cod. Just. *inquietet*, sed Cuj. ut C. Theod. *Mox codex ejus pro eis*. Ibidem supra *præcipis*, sed corr. *perapicis*.

^d Cod. Just. add. h. l. *optimis negotiis pecuniam tractare et mercimonia agitare nec solum (om. ut) integra*.

^e Ita quoque Cod. Just. Quod si ita est, h. v. passiva significatione accipiendum est. Similiter c. 1 C. Th. de Matern. bon. (VIII, 18) *potestas et jus fruendi res liberorum... maneat*. Vid. Juret. ad Symmach. Epist. II, 21. Go. cj. *perferantur*, Be. *permaneat* vel simile quid. Ortum est sine dubio *perfruatur* ex repetit. v. *perfruatur*: olim aliud v. hic fuisse videtur, quod diverso modo conjici potest. An *præstentur*?

^f Sqq. in Cod. Just. hoc modo amplificata sunt: *sed etiam nullo munere civili id est corporali seu personali vel deportatorio onere eos officii concedimus, et desunt sqq. usque ad finem*.

^g Go.: « An, inquit, *Filii quoque eorum dependant decertationes? An, in filios quoque eorum descendant decertationes? Nil tale mihi probatur: lectio hic retinenda.* » Cf. eum hac § pho Vat. fr. 195.

^h Go. vult vel *eosque* vel *quos et* vel *quasque* (decertationes scil.) vel ut *quos*.

ⁱ Go. cj. *solito citius* propter sqq. Vid. not. sq.

^j Ita (ne si contumaces... jussionem meam) edd. omnes et ms. Go. Go. locum obscurum satis audacter ita emendavit: *Nam si contumaces sec. eosd. veter. compr. potuerint, decimo ætatis sextoque (vid. not. anteced.) cum Præsidali officio adjungentur probabilibus jussione mea s. probabilibus juxta jussionem meam*. Be. vult *per jussionem meam*. Scribendum mihi esse videtur: *ne si... potuerint, eximantur his sententiis cumque præsid. off. adjung. probabilibus jussione mea*, hæc quidem sententia: veteranorum filii et ipsi militent et efflorescant, ne si militiam detrectare velint contumaciter, privilegiorum beneficiis eximantur et in officiis præsidalibus potius militare jubentur.

^k Go. cj. *et parentes eorum et desperationem vel exhorantes eorum desperationem eos ad*. Be. vult *parentes eorum et desperationem ad*, probabiliter.

^l Hunc mendosum locum Go. ita emend.: *ut si sint salvi, consonas consequantur pœnas indulgentiæ*. Nescio meliorem emendationem.

^m Cod. Just. om. in.

ⁿ Cod. Just. *Belocorum*, impr. Go. Nonnulli viri docti inde fecerunt *Belovocorum*, sed Bou. p. 746 probat, hanc sententiam admitti non posse, quia Constantinus jam. anno 316 Gallia decesserit. Bou.

Constantino A. VI. et Constantio ^a C. Coss. (320). DE PRÆTORIBUS ^b ET QUÆSTORIBUS.

Imp. Constantinus A. Æliano Pf. U. ^c Religiosis vocibus *senatus* amplissimi persuasi decernimus ^d, ut quæstores ea prærogativa utantur, qua consules et prætores, ita ut, si quis intra annum sextum decimum nominatus fuerit absens, cum editio muneris celebratur, condemnationis frumentariæ nexibus minime teneatur, quoniam memoratæ ætati placet hoc privilegium suffragari. *Dat. VII. Id. Mart. Sirmio ^e*, Constantino A. VI. et Constantio ^f C. Coss. (320).

DE S RAPTU ^h VIRGINUM VEL VIDUARUM.

Imp. Constantinus A. ad Populum. Si quis nihil cum parentibus ⁱ puellæ ante depectus ^j invitam eam rapuerit, vel volentem ^k abduxerit ^l, patrocinium ex ejus responsione sperans, quam propter vitium levitatis et sexus ^m mobilitatem atque consilii a postulationibus ⁿ et testimoniis ^o omnibusque ^p rebus judi-

assentitur Go., qui cj. *Velanorum* (in Moesia superiore). Cæterum vid. Reland. l. c. p. 307.

^a Be. reponendum censet *Constantino* et hic et in seqq. legibus.

^b Codex *PÆTORIB.*, mendose. Ibidem mox *um pro cum*.

^c Ælianus Pf. U. h. a. non invenitur. Go. igitur cj. aut scribendum esse: *Juliano pf. U.* et in subsc. *Constantino A. VIII et Constantino C. IV. Coss. (329)*, quo anno Julianus Pf. U. fuit, aut *Æliano Proc. Afr.*, quod rectius esse arbitror et ipse Go. concedere videtur et habent aliæ hujus anni leges: c. 5 C. Th. ed. Off. procons. (1, 12), c. 2 C. Th. de Famosis libell. (IX, 34). Facile etiam commutari poterant a librario sigla *PC.* et *PU.*, præsertim si in inscr. provinciarum nomen omissum erat. Be., præterquam quod non impr. *Æl. Proc. Afr.*, cj. *P. Pf. U.*, quod non intelligo.

^d Aur. Lugd. mendose *decernimus*.

^e Ita Cuj. 2 — Ri¹; codex, Cuj. 1 — Lugd. Sirmii. Be. Sirmii.

^f Go. et Be. recte rep. volunt *Constantino*. Similiter error est in c. 2 C. Th. cit.

^g Cod. Just. *de R. virginum seu viduarum nec non sanctimonialium*. Conflata est rubrica ex h. et sq. tit. C. Th.

^h 20 *De raptu*, supr. lin. *Raptibus*. 15 *De R. Feminarum*. Permulti codd. *raptu*.

ⁱ Go. *parietibus*, mendose. Ri¹. *Par. Pu. lente*. 1 10, 15, 15, 18, 20, 21, Sich. *depectus*. Cuj. 1 *depectus*. Go. contra Ulpianum l. in D. de Calum. (III, 6) annotat: « *Depecti* vox, ut ex hoc loco apparet, non semper turpi pacto denotando inservit: itaque recte interpretis vertit, *definiat*. » Vid. etiam c. Valentinianus et Valentinianus ex Corpore Hermog. a Consultationis auctore cap. 9. receptam (in ed. Berol. p. 1494).

^k 20 *Violenter eam*.

^l 16, 20 *Adduxerit*.

^m 12 *Levitati sexus*. 6 — 8, 10, 12, 15, 18 *mobilitate* s. *movillitate*. 18 *ex mob.*

ⁿ 4, 6, 7, 10, 12, 18 *consilia postulationibus*. Til. *mobilitatem, atque consilia, postulationibus*. 20 *consilio postulationibus*. 21, Sich. *consilia postulationis*. 15 *sexus consiliique mobilitatem postulationibus*.

^o 20 *Testimonio*. Sich. *ex test.*, mendose. In Cod. I. voci *testimoniis* superscriptum est signum ∞ et legitur in m.: ∞ *N. mulieres testimonium dicere n. p'se* (non posse), quæ vv. pro glossa habenda sunt.

^p 4, 6, 7, 10, 16, 18 om. *que*, sed add. ab ant. man. in cod. 4. Til. *omnibus quæ*.

ciariis antiqui penitus arcuerunt ^a, nihil ei ^b secundum jus vetus prosit puellæ responsio, sed ipsa puella ^c potius societate criminis obligetur ^d. § 1. Et quoniam parentum sæpe custodia ^e et nutricum fabulis et pravis suasionibus deluduntur ^f, his primum, quarum detestabile ^g ministerium fuisse arguitur ^h redemptione discursus, pœna imminet, ut eis meatus oris et faucium, qui nefaria ⁱ hortamenta protulerit ^j, liquentis plumbi ingestione claudatur ^k. § 2. Et si voluntatis ^l assensio detegitur in virgine, eadem, qua raptor, severitate plectatur ^m cum neque his impunitas ⁿ præstanda sit, quæ rapiuntur invitæ, cum et domi se usque ad conjunctionis diem ^o servare potuerint et, si fores ^p raptoris frangerentur audacia, vicinorum opem clamoribus quærere, sequæ omnibus tueri conatibus ^q. Sed his pœnam leviozem imponimus, solamque eis parentum negari ^r successionem præcipimus. § 3. Raptor autem indubitate ^s convictus si appellare voluerit, minime audiatur. § 4. Si quis vero ^t servus raptus ^u facinus dissimulatione præteritum aut pactione transmissum detulerit ^v in publicum, Latinitate ^x donetur, aut, si Latinus sit, civis fiat Romanus ^y: parentibus, quorum maxime vin-

^a 4, 6, 7, 10, 13, 14, 20, 21, Sich. Til. argue-
runt.

^b 10, 18 Nihil enim. 20 n. eis. I. nihil eisdem jus.
Mox 10, 18 puellæ pro sit.

^c 15 om. puella.

^d 6—8, 10, 14, 16, 18 alligetur s. adligetur. 12 at-
legetur.

^e 15 Custodiæ sæpe.

^f 6—8, 13, 14 deludentur. 20 his qui primum.

^g 4, 8 detestabilem, sed em. in cod. 4 rubro col.
14 pr. quam det.

^h 4, Til. — Lugd. arguimus. 13, 14. 20 arguitur
et 20 emique discussi. 21 argui r. discussi p. i. Sich.
argui possit p. imm. et om. red. discursus. Rell. ar-
guetur. Reposui arguitur, quod et depravata codi-
cis 4 scriptura videtur innui et nunc cod. I. confir-
mat.

ⁱ 16 Nefario. 12 tormenta.

^j 1, 6—8, 10, 12, 13, 16, 18, 21 protulerint, sed
corr. in cod. 21. 20 protulerunt.

^k 6, 7, 10, 12, 13, 16, 18 claudantur. 21 inges-
tione.

^l 8 Et si forte vol. 14 Et si voluntate. Mox nonn.
codd. in virginem et qui raptor.

^m Fol. 37^a cod. 4.

ⁿ 20 Impunitio. 14 f. præstanda sunt. Mox domi
seu usque.

^o In literis adconjunctionis finitur folium X
cod. I. a Vesmio inventam. Vid. C. Th. IX, 21, 40.
D not. *.

^p 6, 7, 10, 12, 14, 18 forte. 15 d. se servare usque
ad conj. diem pot. et si f. audacia frangantur raptoris.
20 diem segregare (quod sec. Ri. glossator intrusit)
potuerint — raptore effrangerent audacia.

^q 15 Omnibusque se tueri conatibus. Mox 20 tuere
con. (om. Sed) hiis.

^r 20 Denegari.

^s 6, 7, 10, 14, 16, 18 indubitate. 20 indubitanter
convinctus.

^t Hinc inc. c. 3 Cod. Just. cit., quæ uti et Coll.
Can. Ans. ded. om. vero.

^u Cod. Just. Coll. Can. Ans. ded. add. virginis.

^v 15 Detulit.

^x 6, 7, 10, 18, Sich. latinitati. Cod. Just. Coll. Can.
Ans. ded. libertate donetur, et des. seqq.

^y 14 l. civis sit fiat R.

dicta intererat ^a, si patientiam præbuerint ac dolorem
compresserint ^b, deportatione plectendis ^c. § 5.
Participes etiam et ministros raptoris ^d citra discre-
tionem sexus eadem pœna præcipimus subjugari ^e,
et si quis inter hæc ministeria servilis conditionis
fuerit deprehensus, citra sexus discretionem eum ^f
concremari jubemus. ^g Dat. ^h kal. April. ⁱ Aquil-
leia, Constantino ^j A. VI. ^k et Constantino ^l C. Coss.
(320).

INTERPRETATIO. Si cum parentibus puellæ nihil quis-
quam ante ^m definiat, ut eam suo debeat conjugio ⁿ so-
ciare, et eam vel ^o invitam rapuerit, vel volentem ^p, si
raptori puella consentiat, pariter puniantur. Si quis
vero ex amicis ^q aut familia aut fortasse nutrices puellæ
consilium raptus dederint, aut opportunitatem præ-
buerint rapiendi, ^r liquesfactum plumbum in ore et in
faucibus ^s suscipiant, ut merito illa pars corporis con-
cludatur, de qua hortamenta sceleris ministrata ^t nos-

^a 6—8, 10, 12, 14, 16, 18 intereant. 20 antiquitas
intercurrat, sed supr. lin. intereat.

^b 20 tribuerint (sed em. supr. lin.) hæc dolore com-
prehenserint.

^c Vv. parentibus, quorum maxime vindictæ inter-
erat... dolorem remiserint, dep. plectendis relata sunt
in c. 1 § 2 Cod. Just. h. t.

^d 10 Ministris rectoris. 20 raptoris cetera (sed hoc
antiquitus, et paulo infra) descriptione (sed em. supr.
lin.).

^e 15 Subjugari præcipimus.

^f 15 Om. citra — eum et mox jubemus. 20 descrip-
tione e. cremari.

^g Fol. 37^b cod. 4. Vv. Sed et si quis... compre-
hensus... jubemus transierunt in c. 1 § ult. Cod.
Just. h. t.

^h In Cod. Just. et in Coll. Can. Ans. ded. add. prid.
et in L. R. U. II.

ⁱ 6—8, 12, 16 Jun. 10, 18 Januarii. 14 Jul. Om-
nino suspicionem movet dies subscr. et hic et in c.
un. C. Th. de Mulier., quæ se servis pr. (IX, 9) et in
c. un. Cod. Just. de Concubinis (V, 26), quas omnes,
cum similis argumenti sint et ad Populum datæ,
eodem die, et mensis quidem Jun., data esse puto,
et si quo die datæ sint, incertum est.

^j 8, 20 om. Aquil. In seqq. nonn. om. A. VI. aut
VI et C.

^k Nonn. codd. VII, i. e. 326. 21, Sich. Cons-
tante (Sich. Constant.) A. II. Nonn. codd. Constantio.

^l Restitui Constantino auct. codd. 13, 20, 32 et
Be. pro Constantio, quod cum multis codd. habent
edd. et Cod. Just. 6, 7, 10, 12, 16, 18, 29, 33, 34,
38, 42 Constante; alii Const. s. Constant. In Coll. Can.
Ans. ded. om. A. et Const. C.

^m 20 Aliud.

ⁿ Ita plerique codd.; edd. suo conj. debeat. Sich.
om. suo. 20 sociari.

^o 6, 7, 10, 18, alii om. vel.

^p Sich. voluntate. 20 violenter.

^q Go. ann.: « Hoc amplius habet Interpres: vix
tamen admittam, quod de amicis dicit: de familia
seu familiaribus facilius admittam. » Permulti codd.
vel familia et mox nutrices p. consilio.

^r In m. Aur. Lugd. ann.: remissum plumbum,
etc., ex Æg.

^s Ita congrue cum lege edd.; nonn. codd. in fau-
cibus et in ore.

^t Aur. Lugd. ne qua. 42, alii codd. ministrare nos-
cuntur illa — rapitur invita — clamaverit — adjuta —
possit (possint) — ei. In cod. 21 om. invitæ denegetur.
Mox Cuj. 2, 2^a de rapto reclamaverint.

cantur. Illæ vero, quæ rapiuntur invitæ, quæ non vo-
cibus suis de raptore clamaverint, ut vicinorum vel
parentum solatio adjunctæ liberari possent, parentum
suorum eis successio denegetur. Raptori convicto ap-
pellare ^a non liceat, sed statim inter ipsa discussionis ^b
initia a iudice p. niatur. Quod si fortasse raptor cum
parentibus puellæ ^c paciscatur, et raptus ultio ^d paren-
tum silentio fuerit prætermittitur, si servus ista detulerit,
latinam percipiat libertatem, si Latinus fuerit, civis
fai Romanus. Parentes vero, qui raptori in ea parte
consenserint, exilio deputentur. Qui vero raptori solatia
præbuerint ^e, sive viri sive feminæ sint ^f, ignibus con-
crementur ^g.

SI QUIS EAM CUIUS TUTOR FUERIT ^h CORRUPERIT.

Imp. Constantinus A. ad Bassum. ⁱ Vicarium Italiæ.
Post alia : ^j Ubi puella ad annos adultæ ætatis ac-
cesserit, et ^k adspirare ad nuptias cœperit ^l, tutores
necesse habeant comprobare, quod puellæ sit inte-
merata virginitas, cuius conjunctio postulat. Quod
ne ^m latius porrigatur, hic solus debet tutorem ⁿ
nexus adstringere, ut se ^o ipsum probet ab injuria
læsi pudoris immunem. Quod ubi constiterit, omni
metu liber ^p optata conjunctione frui debebit; officio ^q
servaturo, ut, si violatæ ^r castitatis apud ipsum faci-

^a 6, 7, 20 Appellari.

^b 6, 7 Discussionis Aur. Lugd. discussionis.

^c Permulti codd. cum puellæ parentibus.

^d Ri. male ultimo. Pejus Ri. ultio ultimo par. Mox
nonn. codd. prætermittitur.

^e 20 Cons. in exilio — solatium præbuerint et ita
multi codd.

^f Ri. Ri. ., præb. sint sive v. s. f. ign., male. Sich.
sive vir sive fœmina sit. Cuj. 2 — Go. om. sint.

^g Similiter Summaria C. Th. IX, 29, 2 concre-
mentur incendio. Sich. concremetur. Ri. concremenetur.

^h Sich. fuerat et in ind. titul. corrupt. 20 corripue-
rit.

ⁱ 28, 36, 40 Sich. in m. Catulinum. In nonn. codd.
om. Ital. aut Vic. Ital.

^j Post alia om. in multis codd., etiam 4 et ap.
Sich. — Lugd. Cod. Just.

^k 4, Til. om. et.

^l Breviarii Al. codd. Sich. puellæ... accesserint...
cœperint. 21 adsp. c. ad. n. Go. propter vv. omni
metu liber... debebit, quæ paulo infra leguntur, cj. et
adspirare ad nuptias cœperit tutor, is necesse habeat
comprobare, impr. Ri. Sed tamen non dubito calcul-
lum meum Go. sententiæ adicere. Hoc enim impe-
rator hac lege agit, ut ne tutores corrumperent pupillas
easque corrumperendo compellant ad nuptias cum ipsis
celebrandas. Hac de causa infra dicitur : ut se ipsum
probet ab injuria læsi pudoris immunem, quibus verbis
nunc non repugnant, quæ paulo infra leguntur : omni
metu liber optata conjunctione frui debebit. Fortasse
igitur adhibitis Br. Al. Codicibus ita scribendum est :
Ubi... accesserit, et adspirare ad nuptias cœperint
tutores, necesse habeant.

^m 19, 20 et ne. 9 ne latius.

ⁿ 20 curatorem, sed em. tutorem.

^o 10, 12, 18 et se. 19 om. ut.

^p Ad h. l. vid. Go., not. i et in comm.

^q Go. in not. : « tuo sive iudicis. » 15 debebit ama-
tor at si violatæ, mira scriptura, quæ probat jam an-
tiquitus hæsitatum esse in legis explicatione. V. ama-
tor sine dubio librarius de suo adjecit, quod quomodo
cum vv. omni metu componi possit, non video. 19
servatorum (ita etiam 20) ut si ablata castitatis.

^r Hinc inc. c. 1 Cod. Just. : Si tutor pupillam quon-

nus hæreat, de portione plectitur ^a, atque universæ
ejus facultates fisci viribus ^b vindicentur, quamvis ^c
eam pœnam delmerit sustinere, quam raptori ^d leges
imponunt. Dat. prid. Non. April. ^e Aquileia, ^f Con-
stantino A. VI et Constantino C. Coss. (320).

INTERPRETATIO. Ubi primum ^g puellæ sub tutore vi-
ventes ad annos pervenerint nuptiales, et quicumque pe-
titor accesserit, non prius puella ^h jungatur, nisi vir-
ginitas illius, quod a tutore servata sit, fuerit appro-
bata ⁱ; nam si ab ipso tutore convincitur ejus ^j violata
virginitas, statim exilio deputetur ^k, et res illius omnes
fiscus usurpet.

DE JURE FISCO.

Imp. Constantinus A. ad Dometium Dracontium Ma-
gistrum privatæ rei Africæ. Cum fiscus litem paliatur
aut inferat ^l, anni spatium ad determinandam causam
spectari oportet, quia hoc ad instruendum sa-
tis est, et diutius non oportet privatorum ^m sine
fisci emolumenta fatigari. Dat. XIV. Kal. Jun. Ser-
dicæ, Constantino A. VI. et Constante ⁿ C. Coss. (320).

DE CUSTODIA REORUM.

Imp. Constantinus A. ad Florentium Rationalem.
In quacumque causa reo exhibitio, sive accusator
existat, sive publicæ ^o sollicitudinis cura produxe-
rit ^p, statim debet quæstio fieri, ut noxius puniatur,
innocens absolvatur. Quod si accusator aberit ad tem-
pus, aut sociorum præsentia necessaria videatur, id
quidem debet quam celerrime procurari. Interea viro

dam suam violata castitate stupraverit, deportationi sub-
jacetur : atque, etc.

^a 8, 15, 14, 17 flectatur. 20, 21 plectetur.

^b Cod. Just. juribus. 9 adregentur. 10, 18 judi-
centur. 25 addicantur. Alii codd. facultatis.

^c 10, 18 quam et om. vis.

^d 19, 20 debuere—raptoribus.

^e 9, 42 aug. 24 Mai. L. R. U. Dat. II, kal. Apr.
In Cuj. 2, 2° om. Apr., sed in Corrig. restit.

^f Ita plerique codd. et Lich. in m., h. e. ann. 320,
quem annum jam Go. rep. voluit, neque rep. PP.
pro Dat., quod Go. prop. quidem in not. h. c., sed
ipse retractavit in comment. Recte igitur a Go. in
Chron. relata est ad ann. 320. 6, 7 Constantio A. II.
20 A. 1, 4, edd. et Cod. Just. VII (326). In cod. 33
ponitur subscr. c. 8 antec. tit. Nonn. codd. Constantio
pro Constantino; Constantio (ita 4. edd. et Cod. Just.)
aut Constante pro Constantino, crebro err. librar. 6,
7, 20, 21 Sich. om. C.

^g Nonn. codd. primo.

^h 20, 44, puellæ.

ⁱ 6, 7, 9, 20, 21, 45, 44, alii cod. approbatum, sed
20 fuerit sit apr. et 21 om. fuerit.

^j Fere omnes codd. ejus. Edd. esse, quod non mul-
tum differt.

^k 6—10, 12, 13, 18 deportetur.

^l Go. in not. : « Pro patitur aut infert. »

^m Go. prop. privaturum (Ri. privatorum). Voluitne
scribere Go. privatarum. i. e. rerum privatarum?
Mox Go. err. emolumenta.

ⁿ Rein. Be. em. Constantino, recte.

^o 4 publice.

^p Restituimus ex Cod. Just. produxerit, levi me-
dela, cum vulgata scriptura perduxerit ex cod. 4
recepta aptam sententiam non habeat. Crebra est sig-
lorum p. et p. in codd. confusio.

exhibito non ferreas ^a manicas et inhærentes ossibus mitti ^b oportet, sed prolixiores catenas ^c, ut et cruciatio desit et permaneat fida ^d custodia. Nec vero sedis intimæ tenebras pati debet inclusus, sed usurpata luce vegetari ^e, et, ubi nox geminaverit custodiam, vestibulis carcerum et salubribus locis recipi, ac revertente iterum die, ad primum solis ortum, illico ad publicum lumen educi, ne pœnis carceris perimatur; quod innocentibus miserum noxiis non satis severum esse cognoscitur ^f. § 1. Illud etiam observabitur, ut neque his, qui stratorum funguntur officio, neque ministris eorum liceat ^g crudelitatem suam accusatoribus vendere, et innocentes intra carcerum septa letho dare, aut subtractos audientiæ longa tabe consumere. Non enim existimationis tantum, sed etiam periculi metus iudici ^h imminet, si aliquem ultra debitum tempus ⁱ inedia aut quocumque modo aliquis stratorum exhausserit, et non statim eum, penes quem officium ^j custodiæ est, atque ejus ministros capitali pœnæ ^k subjecerit. *Dat. prid. Kal. Jul. Serdicæ, Constantino A. VI et Constantio* ^l *C. Coss. (320).*

DE APPELLATIONIBUS.

Imp. Constantinus A. ad Crispinum ^m... Si quis per absentiam nominatus ⁿ ad provocationis auxilium eurrerit, ex eo die interponendæ appellationis duorum mensium ^o tempora ei computanda sunt, ex quo contra se celebratam nominationem didicisse monstraverit. Nam præsentem, qui factam nominationem cognovit, et appellare voluerit, statim debet duorum

^a Cod. Just. *Int. vero reum exhibitum non per ferr.*, impr. Go. et Reinesio. Hic vult reo pro viro, ex Cod. Just.

^b Reinesius putat scriptum fuisse in C. Th. *inici*, i. e. *iniici*.

^c Cod. Just. *ad si criminis qualitas etiam catenarum acerbitatem postulaverit*.

^d Cod. Just. *sub fida*, quod sec. Go. minime opus est.

^e *4* *vegetari*, sed em. *vegetari*. In Cod. Just. add. *ac sublevari*. Ibidem mox *in vest*.

^f Cod. Just. *dignoscitur*.

^g Fol. 8. ⁱ cod. 4. In ima pagina est signum quatern. B.

^h 4, Til. — Ri^o. *judicii*, sed Be. jub. Go. ex Cod. Just. recte rest. *judici*.

ⁱ Aur. Lugd. *tempui*, err. typ.

^j 4, Til. — Ri^o. *officii*, sed recte Be. auct. Go. ex Cod. Just. rest. *officium*. Alia Go. cj. *penes quem officii*. (i. e. officialium seu ex officio) *custodia est minus probabilis est*. Etiam Reinesius em. *officium*.

^k Ita Be. ex Cod. Just.; 4, Til. — Ri^o. *pœna*.

^l Be. in not. recte rep. *Constantino* Vid. Reland. I. c. p. 306. Perperam Ri^o. om. A. VI. et *Constantio*.

^m Etiam in Cod. Just. (*Imp. Constantinus A. ad Crispinum*) et C. Th. XII, 1, 2 dignitas deest. In Cod. 4, Til. — Cuj. 2° lacunæ nullum est indicium. Go. et Ri. quatuor puncta ponunt, Ri^o. sex. Be. ut nos.

ⁿ In Cod. Just. add.: *vel ad duumviratus aliorumque honorum infulas, vel munus aliquod* (Ms. Veron. *et vocatus*) *evocatus* ex c. 19 h. 1., prob. Go.

^o Ita Be. ex Cod. Just., sed ms. Veron. *mensuum* et *4 duum mensum*. et edd. ante Be. *duum mensum*, antiqua scriptura. Vid. not. sq.; C. Th. XII, 1, 2; IV, 6, 3, not. o. Cod. Just. *mensium spatia ei*.

A mensium spatium ^a computari. *Dat. VIII. b Id. Jul. Constantino A. VI. et Constantio* ^c *C. Coss. (320).*

DE CLERICIS.

Imp. Constantinus A. ad Bassum ^d *Pf. P.* Cum constitutio emissæ ^e præcipiat nullum deinceps decurionem vel ex decurione progenitum vel etiam instructum idoneis facultatibus atque obeundis publicis muneribus opportunum ad clericorum nomen obsequiumque confugere, sed eos de cætero in defunctorum duntaxat clericorum loca surrogari, qui fortuna tenues, neque muneribus civilibus ^f teneantur obstructi: cognovimus, illos etiam inquietari ^g, qui ante legis promulgationem ^h clericorum se consortio sociaverint. Ideoque præcipimus, his ab omni molestia liberatis, illos, qui post legem latam obsequia publica declinantes ad clericorum numerum confugerunt, procul ab eo corpore segregatos, curiæ ordinibusque ⁱ restitui et civilibus obsequiis inservire. *PP. XV. Kal. Aug. Constantino A. VI et Constantio* ^k *C. l Coss. (320).*

DE ERRORIBUS ADVOCATORUM ^m.

Imp. Constantinus A. Furio ⁿ *Felicio* ^o. Advocatorum errores in ^p competenti iudicio litigatoribus non præjudicant. *Dat. V q kalend. Aug. Constantino* ^r *A. VI et Constantino* ^s *Cæs. u Coss. (320).*

INTERPRETATIO. *Advocatus*, si in suscepti ^v *caussa aliquid in præjudicium per errorem dixerit, præjudicare ei, a quo adhibitus est, nullatenus debet: si continuo de ipso errore fuerit reclamatum* ^x.

DE METALLIS ET METALLARIIS ^y.

Imp. Constantinus A. ad Maximum Rationalem

^a Cod. Just. *cognoverit — debent duorum mensium* (Ms. Veron. *debet quorum mensuum*) *spatia*. 4, Til. — Ri^o *mensum*.

^b Ms. Veron. VII.

^c Ita etiam Cod. Just.; Be. em. *Constantino*, recte. Vid. Reland. I. c. p. 306. Ms. Veron. *Const. a. V. (?) et ost. cc. css.*

^d 15 Basso.

^e Hanc c. periisse Go. affirmat. Mox Til. — Ri^o. *decetero*.

^f 4 *civibus*, rec. man. corr. *civilibus*. 15 *civilibus* muneribus.

^g 15 *cognovimus etiam eos inquietari*.

^h 15, 50, 51 *legis oblicationem*. Fol. 396 ^a cod. 4 incip. cum v. *clericorum*.

ⁱ 15, 50, 51 om. *que*.

^j 15, 50, 51 V.

^k 15 *Constante*. Be. em. *Constantino*, recte.

^l 50, 51 om. C. Aur. Lugd. *Cons.*

^m Cod. Just. *de Erroribus adv. vel libellos seu preces concipientium*.

ⁿ 10, 18 *Jorio*. 35 *Rufino*.

^o 15 *Vicario*. Vid. c. 2 C. Th. de temp. cursu (II, 6).

^p 6—8, 16, 17, Til. *sine*.

^q 38 XV.

^r 20, Sich. *Constantinopoli*. 21, Til. *Constantinop.*

^s 19, 30, 38 VII. 20, 21, 24, 26, Sich. Til. om. VI. et, sed Sich. in m. add. V. et Til. in m. VI.

^t Fere omnes codd., Cuj. 1 — Ri^o. Sich. in m. et Til. in m. *Constantio*. Go. in annot. *Constantino*.

^u *Cæs.* om. in multis codd. et in Cuj. 1. Aur. Lugd. v 20, 21 et alii codd., Sich. Cuj. 1. Aur. Lugd. *suscepta*.

^x Nonn. codd. *proclamatum*.

^y 25 *De Metallis et cct.* Nonn. Codd. *metallariis*.

Africa. Secundorum matrum ex quibuscumque metallis volentibus tribuimus facultatem; ita ut, qui cadere metallum atque ex eo facere quodcumque decreverint, etiam distrahendi habeant liberam potestatem. *Dat. prid. kal. Oct. Constantino A. VI. et Constante C. Coss. (520).*

DE OFFICIO PROCONSULIS ET LEGATI.

Imp. Constantinus A. Æliano Proconsuli Africæ b. Legati non solum civiles, sed et ^a criminales causas audiant, ita ut, si sententiam in reos ferendam perviderint ^d, ad proconsules eos transmittere non morentur ^e: ab omnibus enim iudicibus hoc observari oportet, ut, supputato tempore competenti, quo necessaria causæ criminalis ^f instructio poterit adhiberi, maturam vel nocens pœnam, vel absolutionem innocens consequatur. *Dat. kal. Oct. Constantino A. VI. et Constantino Coss. Coss. (520).*

DE VETERANIS.

Imp. Constantinus A. ad universos veteranos. Veterani juxta nostrum præceptum vacantes terras accipiant, easque perpetuo habeant immunes; et ^h ad emenda ruri necessaria pecuniæ in nummo ⁱ viginti quinque millia follium consequantur, boum quoque par, et frugum promiscuarum modios centum. Qui autem ⁱ negotii gerendi habuerit voluptatem, huic centum follium summam immunem habere permittimus. Præter hos ergo, qui vel domiciliis vel negotiis detinentur, omnes qui vacatis et nullum negotium geritis, ne inopia laboretis, ad hoc remedium debetis concurrere ^k. *Dat. III. Id. Oct. Constantinopoli ^l,*

^l om. *Et Metallariis. Cod. Just. De Metallariis et metallis, et procuratoribus metallorum.*

^a Go. in Chron. et Be. recte em. *Constantino. Ri. err. om. et.*

^b 5 *Alieno*; sed Cod. Just. *Æliano. In cod. Pl. 1 om. Æliano. De Æliano h. a. Proc. Afr. vid. Go. Prosopogr. v. Ælianus.*

^c Cod. Just. *etiam.*

^d Ita 5, recte. Schr., *ej. præviderint. Cl. Pu. W. Cod. Just. providerint. Russ. in m. si sententia mox reos feriendos non providerint.*

^e Post. v. *morentur omnia des. in Cod. Just.*

^f 5, Cl. Pu. *necessariæ c. criminalis, impr. Schro.; W. necessaria (ex cj. Ba.) c. criminali.*

^g Hanc subscr. recte suppl. Cl.; 5 (om. VI.) *et Constancio consul. Cæterum Cl. in corr. Constantino pro Constantio, quod ed. Subscr. deest, in Cod. Just.; restitit. eam ex C. Th. Bk. et Herm.*

^h In codice est *eademenda*. Cæterum Go. in comm. propter c. 8 h. *ej. vagantes*; ^m mavult etiam infra legi pecunias, sine causa. Neque rectius Reinesius *ej. in pecunia.*

ⁱ Aur.—Be. *nummum. Codex, Cuj. 1 nummu, mendose, est autem in codice syllaba mu non absimilis syll. mo. Go. ej. in nummis. Sec. Cuj. 1 et codicis scripturam probabilis est nummo, quod recepi. Volebat nescio quis immunis, impr. Go. Schultz l. c. p. 617 et 629 em. pecuniam immunem v. q. m. sive folliam c. Codex militia pro milia.*

^j Cuj. 1 *aut i. e. autem. Hoc compendium scripturæ Cuj. 4 sepe habet in c. 4 h. t. In vv. vel negotiis incipit pag. secunda folii LXXIV codicis.*

^k Ita Go.—Be. *ex mis., recte. Cuj. 1 — Cuj. 2° recurrere, impr. Go.*

^l Non recte se habet locus, unde hæc c. data est. Ortum est *Constantinop.*, ut in aliis etiam locis, occa-

Constantino A. VI. et Constantio C. Coss. (520).

DE FAMOSIS LIBELLIS.

Imp. Constantinus A. ad Januarinum e Agentem vicariam præfecturam d. Ut accusatoribus patientia præbenda est, si quem persequi in judicio volunt, ita famosis libellis fides habenda non est, nec super his ad nostram scientiam referendum, cum eisdem libellos flammis protinus conducat aboleri, quorum auctor ^e nullus existit. *PP. prid. Non. Dec. Romæ, Constantino A. VI. et Constantio C. Coss. (520).*

DE PĀGANIS, SACRIFICIIS ET TEMPLIS f.

Imp. Constantinus A. ad Maximum g. Si quid ^h de palatio nostro aut cæteris operibus publicis degustatum fulgore ⁱ esse constiterit, retento more veteris observantiæ, quis portendat, ab haruspiciibus ^j requiratur, et diligentissime scriptura ^k collecta ad nostram scientiam referatur: cæteris etiam usurpandæ hujus consuetudinis licentia tribuenda ^l, dummodo sacrificiis domesticis abstineant ^m, quæ specialiter prohibita sunt § 1. Eam autem denuntiationem atque interpretationem, quæ de tactu amphitheatri scripta est, de qua ad Heraclianum tribunum et magistrum officiorum scripseras, ad nos scias esse perlatam ⁿ. *Dat. XVI. Kal. Jan. Serdicæ (520). Acc. VIII. ad.*

sione v. sequentis *Constantino*, et hac de causa expungendum est auct. Go. et Be. Minus probabilis est eorum opinio, qui censent, hujus Codicis auctores hanc legem, quæ Licinii erat in nomen Constantini mutasse atque adeo etiam cum huic legi subscriptum esset nomen *Byzantii*, substituisse *Constantinopol.* Cf. Le Gendre, *Episcopale jud. p. 33—35, c. 1 App. G. Th. not. a, c. 2 C. Th. Fam. herc. (II, 24), not. m., infra XI, 30, 12, not. i.*

^a In Aur. Lugd. bis scriptum est v. *et.*

^b Ri. *ej. Constantino. Be. aut Constantino scribi jubet aut antea Constantino A. VII. Vid. etiam Reland. p. 507. Mox Aur. Lugd. Cons.*

^c 4, Aur. Lugd. *Januarinum. Rell. Januarium. Vid. C. Th. IX, 1, 2, not. x, IX, 21, 2, not. y; IX, 37, 1, not. u.*

^d Add. *urb. Rom.*

^e 4 *actor, sed em. auctor.*

^f Cuj. 1 — Cuj. 2°, Lab. *De paganis sacrificiis, et templis, impr. Go., qui comma post Paganis reposuit, quod jam Til. habet et Cod. Just. Vid. Go. not. ad hunc titulum et Fabrot. l. c.*

^g Go. Be. *addi jubent præfecti urb. siglum.*

^h 4, Til. *qui et 11 quis male; sequitur aut ceteris operibus publicis degustatum — constiterit.*

ⁱ Go. Fabr. Be. *usitatus esse dicunt fulgure (i. e. fulmine), idque rep. Rein.*

^j Fol. 445 ^b cod. 4. 11 *observande et portendat ab aruspiciibus.*

^k Go. aliquando *ej. scriptura collectum vel strictura collecta, neque vero asseverabat reponendum. Fabrotus, etsi sanam vulgatam scripturam esse putat, tamen probabilem esse concedit em. stricturam. «Structuras, inquit, et fulminis reliquias summa diligentia colligebant et sepelebant (haruspices).» Infra interpretationem, quæ — scripta est.*

^l Ri. Ri. ^{*}, *tibuenda, mendose.*

^m 11 *licentiam — abstineant (om. quæ) — Ea — eraclianum. Rein. corr. Proculianum, fortasse propter c. 1 C. Th. de Distrahend. pignor. (XI, 9).*

ⁿ Be. *vult perlatam, etsi Go. nil mutandum existimat.*

fensamque servasse, ut his probatis^a removeant A parentum voluntatem^b: tamen si mater^c contra filii testamentum inofficiosi actionem instituat, inquiri diligenter jubemus, utrum filius nulla ex^d justa causa læsus matrem^e novissima læserit voluntate, nec luctuosam ei nec legitimam^f reliquerit portionem, ut testamento remoto^g matri successio deferatur, si tamen defuncto consanguinei agnati^h non suntⁱ superstites^j: an mater inhonestis factis atque indecentibus^k votis^l filium forte obsedit, insidiisque eum vel clandestinis vel manifestis^m appetiit, vel inimicis ejus suas amicitias copulavit, atque in aliis sicⁿ versata est, ut inimica^o potius quam mater crederetur: hoc^p probato, invita etiam acquiescat^q filii voluntati. *Dat. VIII^r, Id. Febr. Serdica, Crispo^r Caes. II et Constantino^s II C. Coss. (321).*

INTERPRETATIO. *Quamvis leges filiis, si prætermissio testamento fuerint, majorem quam matribus agendi de-*

^a 20 servasset ut pro his orbatis. 33 illatam offensamque reservasse.

^b 9, 15, 19, 20, Sich. Cuj. 1—W. removei parentum valeant testamenta. 6—8, 10, 14, 16—18. Til. removeant p. voluntatem testamenta, in quo vera lectio delitescit, sed ejiciendum est cum Bestio p. 41 testamenta, præsertim cum lectio vulg. ducta sit ex cod. 20, qui codex non raro glossemata habet. Contra Ri. codicum lectionem defendens interpunctione addita sensum restitui posse putat ita: illasam, inoff. servasse ut his probatis removeant parentum voluntatem. Testamenta tamen, si mater, etc. Vid. Ri. in Præf. t. I. p. XIV.

^c Hæc sententia ita mutata est in Cod. Just.: *Liberi de inofficioso querelam contra testamentum parentum moventes, probationem debent præstare, quod obsequium debitum jugiter, prout ipsius naturæ religio flagitabat, parentibus adhibuerint: nisi scripti hæredes ostendere maluerint, ingratos liberos contra parentes exstitisse. Sin autem mater, etc. Cæterum 6—8, 14, 17 matrem.*

^d Ita omnes codd., Sich.—Cuj. 2*, Cod. Just., sed Go.—W. om. ex.

^e Cod. Just. add. in.

^f 9 add. ut. Cod. Just. eo quod neque luct. ei et leg. Hal. tamen om. vv. eo quod.

^g Cod. Just. rescisso. 16 rem. marito matri. 20, 33 testamentum remotum matris.

^h 20, Sich. ac nati.

ⁱ Ita codd., Sich. Cuj. 1.—Ri*, sed Til. Be. W. sint.

^j In Cod. Just., verbis si tamen — superstites omn., nova hic incipit sententia: Si tamen mater. Cæterum animadvertenda est mutatio modorum in seqq.

^k 19, 20, Sich. indigentibus.

^l 15 om. votis Cod. Just. machinationibus.

^m Plerique codd. adpetit. 20 expetit et vel. 15 om. forte.

ⁿ Nonnulli codd. si versa e.

^o 6—9, 14, 15, 33, Cod. Just. add. ejus.

^p Ita 6; 7, 10, 14, 16—18, Til. Cod. Just.; 9, 15, 19, 20 Sich. Cuj. 1—W. ut hoc., sed 20 præterea probatum. Mox Cod. Just. etiam inv.

^q 19, 20, Sich. add. læsi, ex interpr. 20 voluntate.

^r 15, IX, alii cod. VII. Cod. Just. III, Mox Sich. et nonn. codd. Sirdice, alii codd. Cuj. 1—Cuj. 2* Serdice.

^s 6, 7 Cr. K. Multi codd. om. Caes., ut Codd. Just. aut Caes. II.

^t Multi codd. om. aut II, aut C., ut Sich. — Lugd. aut II. C. Coss. Cod. Just. Const. Caes. II. Cæterum Sich. Cuj. 1—Ri*. Constantio, sed Ri. in not. ex cod. 6 prop. Constantino. Cuj. 2—Ri*, CC. Coss.

derint potestatem, ut de^a inofficioso matris testamento proponant, id est, si quarta debita^b portionis suæ filio dimissa^c non fuerit: ita tamen si probare potuerint, quod matris in nullo læserint^d pietatem, sed se obsequium, ut decuit, præstitisse^e; sic testamentum matris in quo prætermisi fuerint, non valebit. Nam si mater contra testamentum filii, quod inofficiosum^f dixerit, agat, debet diligenter requiri^g. Si^h contra filium mater nihil egisse probatur, aut si nullis insidiis vel publice vel secreta eum lædere fortasse tentaverit: neⁱ forsitan consilium^j adversus filium^k inimicis suis^l, quod impium est, auxiliumque^m præstiteritⁿ. Quod si factum non fuerit, potest removeere prætermissa mater, quia ei quartam de rebus suis portionem filius non dimisit, quod filius fecerat^o testamentum: si tamen filio^p fratres consanguinei agnati, id est uno patre nati, aut eorum filii per virilem sexum non esse probantur. Nam si mater, ut superius dictum est, pro manifestis inimicitis^q suis prætermissa^r docebitur, invita acquiescat læsi filii voluntati^s.

B tres consanguinei agnati, id est uno patre nati, aut eorum filii per virilem sexum non esse probantur. Nam si mater, ut superius dictum est, pro manifestis inimicitis^q suis prætermissa^r docebitur, invita acquiescat læsi filii voluntati^s.

DE BONIS PROSCRIPTORUM SEU DAMNATORUM^t.

Imp. Constantinus A Petronio Probiano^u. Res uxoris, quæ vel successione qualibet vel emptione, vel etiam largitione viri in eam ante reatum jure pervenerant, damnato^v marito, illibatas esse præcipio, nec alieni criminis infortunio stringi^x uxorem, cum paternis maternisque ac propriis frui^y eam integro legum statu^z religiosum sit. Et donatio maritalis ante tempus criminis ac reatus collata in uxorem,

C
^a 20 testamentum—unde—testamentum.
^b Nonn. codd., ut 20, 42 debita. 43 om. sue.
^c Aur. Lugd. demissa.
^d Nonn. codd., ut 9, 19, 20, 44 potuerint—læserint, alii mox fuerit.

^e 45 præstaverit, ex corr. et mox supra lin. prætermisissos—dixerat.

^f 20 inofficioso.

^g 9, 20, 42, Sich. Cuj. 1. Aur. Lugd. inquiri.

^h 9, 44, alii om. si.

ⁱ Multi codd. nec.

^j 20 contudium.

^k Nonn. codd. add. mater.

^l 20 Sich. Cuj. 1. Aur. Lugd. add. et, prob. Ri.; sed plerique codd. et Cuj. 2—Ri*, om. et.

^m 9, 19, 20, Sich. Cuj. 1. Aur. Lugd. quoque, prob. Ri.; sed 20 ex corr. et Cuj. 2—Ri*. auxiliumque.

D
ⁿ Seq. des. in 40 et additur textus c. 3 inde a vv. Unde claret una cum subscr. c. 3.

^o 45 quod si f. fecerit.

^p 10, 18 filii. 6, 7, 20 filius fratris.

^q Nonn. codd. inimicis.

^r Seqq. des. in 28, 40, 41 et sequitur textus c. 3 inde a vv. Unde claret una cum subscr. c. 3.

^s Multi codd. voluntatem.

^t 15 om. proscriptorum seu. 42 donatorum pro damnatorum. Nonn. codd. sive.

^u Rein. add. Pr. U. c. 9 Cod. Just. cit. Imp. Arcad. et Honor. AA. Cæsario P. P., ex c. 15 h. t.

^v In c. 24 Cod. Just. cit. add. ac mortuo ex pana marito, vel in servilem conditionem ex pænæ qualitate deducto.

^x c. 24 Cod. Just. cit. adstringi, impr. Go.

^y 24 Cod. Just. pr. bonis frui.

^z c. 24 Cod. Just. statuto.

quia pudicitiae praeiudicio cessit observanda est, tanquam A
si maritus eius a natura, non poena subduxerit^b; capacita-
tis privilegio videlicet et modo inspecto, ut con-
sideretur, quid capere potuit. § 1. ° Si quid etiam in
emancipatos liberos ante tempus criminis ac reatus
patrem contulisse claruerit, integrum iisdem^d et
citra inquietudinem reservetur. § 2. Quod vero nec
uxor^e nec emancipati liberi potuerint vindicare,
captum et incorporatum ita^f ad me referri speciali-
ter censeo, ut illud quoque addatur, utrum filios ha-
beat, qui damnatus est, simulque adjiciatur, utrum
iisdem^g apud se ex causa donationis aliquid vindica-
rint. § 3. ^h Sed in his, qui fiscalibus actibus nexi
sunt, et pro ratiociniis proscribuntur et condemnantur
placuit, si quid proprium uxor habuitⁱ vel a mari-
to datum, in quantum capere potuit^j ante initium B
actus^k, ex quo origo fraudis ac vitii in iudicium de-
ducta est, si quid deinde in emancipatos filios dona-
tione collatum, antequam^l orto nexu suffugium
potius quam munificentia frausque tentetur, inteme-
ratum apud accipientium iura persistere; nec quicquam
fisco in qualibet causa teneatur obnoxium, nisi quod
in dominio proprio, cum obligari ortus est, habuit^m,
vel quod agensⁿ tam suo quam uxoris vel filiorum
vel cuiuscumque praeterea nomine comparavit^o. § 4. P
Exceptis duntaxat Caesarianis^q, qui ab omni juris
beneficio excluduntur^r, nisi probata a me purgata-
que ratiocinia fuerint, ut, quod innoxie^s habuerint,
transmittendi copiam habeant. Dat. III. kal. Mart. Ser-
dica^t, Crispo II. et Constantino II. Caess. Coss. (321)^u.

^a c. 24 Cod. Just. cit. observanda sit—maritum ejus.

^b c. 24 Cod. Just. cit. subduxerit. Sin autem aqua
et igni ei interdictum erit, vel deportatio illata, non ta-
men mors ex poena subsecuta: donationes a viro in uxorem
collatae, adhuc in pendenti maneat: quia nec
matrimonium in hujusmodi casibus dissolvitur, ita ut si
usque ad vitae suae tempus maritus eas non revocaverit,
ex morte ejus confirmantur: fisco nostro ad easdem res
nullam in posterum communionem habituro.

^c Hinc inc. §. 4 c. 9 Cod. Just. cit. °

^d 4 Til. — Ri*. iisdem. c. 9 Cod. Just. cit. iisdem
citra.

^e Fol. 62^a cod. 4.

^f c. 9 Cod. Just. cit. captum a publicis personis ita.

^g 4, Til. — Cuj. 2°. Ri. Ri*. idem. Go. item, sed in
not. iidem.

^h Hinc inc. §. 2 c. 9 Cod. Just. cit.

ⁱ c. 9 Cod. Just. habuerit.

^j In Cod. Just. 4, c. om. in q. c. p.

^k Ita Be. ex Cod. Just.; 4 Til. — Ri*. actum. Go. D
em. initum. Summaria Cod. Theod. p. 41 ante initium
actionis.

^l Cod. Just. l. c. collatum est ante quam crimen
orturum intenteratum, omissa, ut Go. dicit, elegantis-
sima ratione, quae hic continetur. Til. — Lugd. colla-
tum ante, quam. Ri. Ri*. collatum, ante, quam.

^m Cod. Just. l. c. obligari cepit, habuerit.

ⁿ 4 ages, sed em. agens ab ipso, ut videtur librario.

^o Cod. Just. l. c. uxoris suae vel fil. — comparaverit.

^p Fol. 62^b cod. 4.

^q In Cod. Just. l. c. add. vel Catholicianis.

^r Cuj. 2, 2° excluduntur, mendose.

^s 4 innoxie buerint, sed em. ab ant. manu habuerint.

^t c. 24 Cod. Just. cit. Sardiniae, male. 4, edd. C.
Th. Serdicae.

^u c. 24 Cod. Just. om. Caess. c. 9 Cod. Just. habet
subscr. c. 15 h. t. Aur. Lugd. cons.

DE PRIVILEGIIS EORUM.

Imp. Constantinus A. ad Julium Verum Vicarium
Italiae. Palatinis nostris, qui ob spectatum laborem
otio donati sunt, sub obtentu pensationum, quae re-
praesentari consueverunt, tolerantia munerum sordi-
dorum atque indigni oneris quorundam temeritate
imponitur. Quod facinus, licet graviore poena plecten-
dum est, tamen ita volumus emendari, ut gravitas
tua ex officio rationum aëris speciem postulet, et in
tabulas ei formatae^a legis hujus apices imprimat,
ut, si quid tale sustineant, ad eas illico, quasi ad prae-
sentia remedia, perfligant, atque ab intentato onere
liberentur. PP. Id Mart. Crispo II, et Constantino II.
CC. Coss. (321).

DE SUSCEPTORIBUS, PRÆPOSITIS ET ARCAIIS^c.

Imp. Constantinus A. ad Edictum^d. Si quem sus-
ceptorem evertisse constiterit rationem, et ad solven-
dum non esse idoneum, creator ejus hac^e necessitate
teneatur, ut, quicquid ille dilapidavit, ipse de propriis
rebus instauret, compellaturque damnum omne sar-
cire, quod^f esset illatum, si in idoneis nominandis
competens adhibitum esset^g examen. Dat. VII. Id.
April. Crispo II. et Constantino II. AA. Coss. (324.)

DE HIS, QUI VENIAM ETATIS IMPETRARUNTⁱ.

Imp. Constantinus A. ad Verinum^j. Omnes ado-
^a Go. em. efformatae. Mihi placet ejus (sc. aëris)
formatae legis.

^b Cuj. 4 — Be. Consulib. Codex otenu (corr. obtentu)
— plectendum — illoquo — abq. ab int.

^c 4 prepositis. Nonn. codd. Propositis, alii Archa-
riis. Cuj. 2, 2° in ind. tit. arcariis. 34 om. Prap. et
Arc. Sich. in m. indicis tit. huic libro praefixi et in
m. rubricae hujus tituli ad v. Praepositis: et Exacto-
ribus et Arcariis reip. In cod. 45 ex Explan. add.
hoc e. exactorum publicae citra conscientiam iudicis fieri
non debere.

^d Rein. ann.: l. ad Ecdicum: vel Ecducu.: V. ad
l. 2. (l. 3.) de extraord. et sord. muner. Vid. c. 3 de
Extraord. s. sord. muner. (XI, 16) et V, 14, 1,
not b.

^e 4 ac, rubro col. add. h. supr. a.

^f Go. addi vult aut non aut reser. dilatatum. Illud Go.
praefert, probat Be. et ego.

^g Sec. Go. pro fuisset.

^h Til. — Lugd. A. Recte Be. pro AA. rep. in not.
CC. Cuj. 2 — Ri. Cons. et Rit. 421.

ⁱ Complures codd., in tit. ind. edd. Sich. et Til.
Cod. Just. impetraverunt. 9, 42 impetrant. 19 impe-
traverint. 20 imperabunt.

^j 38 ppo. Cod. Just. PP., improb. Go., qui Pf. U.
poni vult, quod 15 habet, et in subscr. corrigendum
esse putat Crispo III. et Constantino III. Coss., id est
324, quod et hoc anno, non autem anno 321 Con-
stantinus Thessalonicae commoratus est (vid. c. 4 C.
Th. de Navicul. XIII, 5), et Luc. Verinus Pf. V.
fuit, unde etiam inser. et subscr. c. 4 C. Th. Famil.
herc. (II, 24) emendandam esse censet. Quae rj.
quamquam probabilis est, tamen non potuit me mo-
vere, ut quicquam mutarem, cum ne unus quidem
codex neque hic neque in c. 4 Fam. herc. cit. sub-
scriptionem a Go. propositam confirmet; quod au-
tem 15 ppm. urbis exhibet non tanti est, ut contra
omnium codd., auctoritatem alia subscr. ponenda
sit. Be. aut PPf. U. addi aut Coss. mutari vult, sed
Verinus hujus anni P. Pf. U. nusquam commemoratur,
Maximo Praefecturam urbis h. a. gerente. Mon-
endum praeterea est, in c. 4 cit. deesse Thessalon.
Caeterum memoratur Constantini ad Verinum Vic.
Africae rescriptum A. D. 321 in collatione Carthagi-

lescentes, qui honestate morum præditi^a paternam A jus ætatis legitimæ mereri posse sancimus^a: sed^b frugem vel majorum^b patrimonia urbana vel rustica conversatione rectius^c gubernare cupiunt, et^d imperiali auxilio^e indigere^f cœperint, ita demum ætatis veniam impetrare audeant, cum vicesimi anni clausa^g ætas adolescentiæ patefacere sibi januam cœperit ad^h firmissimæ juventutis ingressum: ita ut, post impetratam ætatis veniam, iidemⁱ ipsi principale beneficium allegantes, non solum præscriptorum^j annorum numerum^k probent, sed etiam testibus advocatis, honesta aut simili aut potiore dignitate præditis^l, morum suorum instituta probitateque animi testimonio^m vitæ honestiorisⁿ edoceant. Quod cum ea conditione effecerint^o, in alienatione prædiorum jus tantum^p ætatis obtinebunt, quantum per annorum dimensiones ac temporum leges et natura^q singulis quibusque deferre^r consuevit. § 1 Feminas quoque, quarum ætas biennio^s viros non sera pubertate præcedit, servato etiam in hoc temporis intervallo, decem et octo annos egressas^t

eas, quas morum honestas^c mentisque solertia, quas certa fama^d commendat. Has vero propter pudorem et^e verecundiam in cœtu publico demonstrari testibus non cogimus^f, sed percepta ætatis venia annos tantum probare tabulis vel testibus^g misso procuratore concedimus: ut etiam ipsæ^h in omnibus contractibusⁱ tale jus habeant, quale viros^j habere præscripsimus^k. § 2. Ita ut senatores apud gravitatis tuæ officium de suis moribus et^l honestate perdoceant, perfectissimi apud vicariam præfecturam, equites Romani et cæteri^m apud præfectum vigillum, naviculariiⁿ apud præfectum annonæ. § 3. Cui ætati^o quoniam inter plenam perfectamque adolescentiam et^p robustissimam juventutem media est firmata^q ætatis appellationem^r imponimus, ut^s prima ætas pueritiæ sit, sequens adolescentiæ^t, firmata hæc tertia^u quarta legitima, quinta senectus^v

niensi in indice collat. 3, cap. 548—552. Tom. I. Concil. p. 1143, ed. Harduini et ab Augustino in ejus breviculi die tertio sub f. et post collat. cap. 31, 33 et epist. 52. Vid. Go. ad c. 1 C. Th. de Famosis libellis (IX, 54), tom. III, p. 262.

^a 20 qui in honesta. temporum pr. 33 prædicti.

^b Cod. Just. avorum.

^c Cod. Just. om. v. rust. conv. rectius. 20 conversatione secius gubernatione cupiunt. 19 gubernationem.

^d Cod. Just. add. super hoc.

^e 33 imperiale consilium et mox audeatur.

^f 20 degere ceperint.

^g 20 viginti annis cl. 15 vicesimo anno clauso. 9 clause, 14, 16 causa. Cod. Just. cum v. a. metas impleverint pro cum—ingressum.

^h 20 ac.

ⁱ 6, 7, 10, 14, 16, 17 om. ingressum—iidem et 10, 18 ingressum—ipsi. Be. Ritterum secutus hæc vv. omitti dicit in cod. 6 usque ad vv. ita ut, errore.—6, 7, 16 in se. Nonn. codd. idem ipsi, aut ipse. Cod. Just. add. per se.

^j 6—8, 14, 19, 33 perscriptorum. 20 pscriptoribus. 10, 18 perscripturarum. Cod. Just. per scripturam, male, sed in nonn. ejus edd. et codd. ut h. l.

^k 33 om. numerum.

^l 16 om. sed—honesta.—Cod. Just. om. honesta—præditis. 6, 7, 33 similia aut potior. 8, 16 similia. 9 similia in p. 10, 18 potior. 20 similia ut potuere vel aut potiere.

^m Cod. Just. add. idoneis.

ⁿ 20 probitateque a. testimonium. Cod. Just. et testimonium. 33 anni t.

^o Multi codd. honestiori. 33 hon. edocent. 20 honestiores.

^p 33 effecerant.

^q 9, 15, 19, 20, 33, Sich. add. legitimæ.

^r Ita 9, 10, 18—20 et in m. Cuj. 1—Cuj. 2*. 6—8, 14, 16, 17 legis et n., quod frequenti errore idem est. Explicandi rationem monstrat 33, qui habet leges etiam n. 15 leges et naturas. Sich.—Ri*. legis n. Be. W. leges natura contra omnium codd. fidem.

Codd. plerumque differre. Cod. Just. om. Quod cum—consuevit.

^s Nonn. codd. biennium viro aut vero. 33 om. viros.

^t 6, 7, 16 egressos. 14 egressus. 10, 18, Aur. Lugd. egressa.

^a Omnes codd., Sich.—Ri*. sanzimus, sed Be. W. sancimus ex Cod. Just., qui sic: Fem. q. quas mor. hon. m. sol. comm., cum octavum et decimum annum egressæ fuerint veniam ætatis impetrare sancimus. Sed eas propter.

^b 20 Sich. in m. si.

^c 19, 20 etas.

^d Ita 6—10, 14, 18, 20, 15. hon. quas m. sol. quas certa. Sich.—Lugd. quasi, prob. Ri.; Cuj. 2—W. et certa f.

^e 6, 7, 10, 15, 16, 18, Cod. Just. ac.

^f 16, 20, Sich. cogemus. 33 nunc cogemus. 10, 18 non cognovimus sed procepta. Aur. Lugd. præcepta. Sich. Til. demonstrare. Cod. Just. sed eas pr. p. ac ver. seminarum cætui publico dem. non cogimus. 15 non cog. test.

^g 6—8, 14 tabellis vel t. 9, 16 probaret ab illis. 10, 15, 18 probare ab illis. 20 Sich. pr. t. vel ab illis vel t. 33 pr. tabellis vel vestibus. 19 om. vel test.

^h Cod. Just. ann. tant. ætatis probari posse testibus quinque, vel instrumentis, m. proc. conc.: ut ipse etiam, 9 concedimus ipsam in.

ⁱ Cod. Just. negotiis.

^j Cod. Just. quale et mares. 15 om. habere.

^k 6—8 perscripsimus. 10, 18, 33 proscripsimus, sed 19, 20 præcipimus. Cod. Just. add. ita tamen, ut prædia sine decreto non alienent e § ult.

^l 20, Sich. et de hon.

^m 6, 7, 14, 16, 17 om. et et 15 et cæteri.

ⁿ 15 præf. urbis navic. 19 pr. vig. cubiculariu. 20 pr. prævigilium cubiculariu. Cæterum codd. vigilium. 33 om. vigilium—præfectum.

^o 20 annonæ civitatis. 19 Cui etatis. Cod. Just. Sed senatores quidem clarissimi viri in hac regia urbe comorantes, apud sublimitatem tuam, cæteri vero apud prætorem, in provinciis autem omnes apud earum rectores de suis mor. et hon. perdoc. Tam cæteris omm. præter subscr., hæc add. sententia: Hi vero, qui contra memoratam dispositionem veniam ætatis a principali clementia impetraverint, sciant eam nullas vires obtinere.

^p 10, 14, 17, 18 ac.

^q 6, 7, Sich. firmitate. 10, 18 firmæ. 19 robustissima jucunditate medie firm. 20 medie firmitate. 33 mediam firmitatem.

^r 15 appell. ætatis. 19 appellatione. 14 appell. ponimus.

^s 33 om. ut.

^t 15, 33, Sich. pueritia s., s. adolescentia. 20 se quis (corr. sequens) adulescentiæ firma. Sich. firma, sed in m. secunda et firmata.

^u 19 firmata sit tertia.

^v 6, 7 senectutis.

habeatur. § 4. In ipsis etiam contractibus hac ^a appellatione consignanda, ut non nudum nomen venditoris ^b inseratur ^c tabulis emptionum, sed ab illo, qui firmatæ ætatis ^d et honestus vir habeatur ^e, omisse illum significetur, et venditorem esse firmatæ ætatis: ita ^f tamen, ut, quia spes adempta ^g perfidiæ ^h est, et ⁱ in vendendis prædiis diligentiores esse persistent, qui beneficium meruerunt ^j principale, nec ^k prædia sine decreto alienent. *Dat. V. Id. April. Thessal. PP. III. Kal. Jun. Romæ, Crispo II. et Constantio P. II. CC. Coss. 9 (321).*

INTERPRETATIO. Adolescentes, qui honestis moribus esse probantur et ad gubernandas facultates suas idoneam cupiunt habere personam, oportet eos primum, antequam ad legitimam ætatem perveniant, id est, ubi vir viginti annorum esse cæperit ^r, auxilium principis implorare, et accepto hujus rei beneficio, eo ordine apud testificationem publicam allegare, ut probent se viginti annorum implese curricula et honesta conversatione ^s transigere, et sic ^t prædia sua in aliena jura ^u cum decreti tamen interpositione, transferre liberam habeant ^v potestatem. Fæminæ vero, sicut biennio in pubertate minores sunt, ita et transacto ^x biennio, ubi ac XVIII. annum pervenerint, eas tamen, quas morum et ^y honestatis commendat opinio, non in publico annos probare suos ^z

^a 20 et

^b 6—8, 17 vendentis. 16 vendentes. 18 venditoris.

^c 6, 7, 10, 16—18 add. in.

^d 6—10, 15, 16, 18—20, Til. add. sit. Cæterum 9, 20, 33 firmitate ætatis sit et Cuj. 1. Aur. Lugd. firmitate ætatis. 14 om. et honestus. — ætatis.

^e 10, 18 habeat.

^f 20, 33, Sich. Aur. Lugd. firmitate, sed 20 int. lin. et Sich. in m. firmatæ. 9 firmitatis ita. 10 firmæ et. Til. ætatis, ita. Cuj. 1—Cuj. 2. ætatis, Ita. Ri. Ri', ætatis. Ita. Go. Be. W. ponunt §phi signum ante ita, quod delevimus.

^g Ri'. exempta, errore.

^h 6—8, 10, 14, 16, 18 perfidia.

ⁱ Sich. quod, sed in m. et. 15 et in diligentiores vendendis prædiis esse. 10 prædiis. 20 vendentis.

^j 15, 33 meruerint.

^k 8 et ne.

^l Ita corr. auctoritate codd. 6, 7, 9, 10, 14—19, 21, 26, 27, 29, 30, 33, 42 pro VI, quod Sich. ex 20 ed. et rell. edd. habent. Cod. Just. om. V.—PP. Go. in Chron. consules a. 324 poni vult.

^m 15 kl.

ⁿ 9, 20, 29, 42, Sich. IV. 38 om. III.

^o 9, 19, 20, 38, 40 kal. Jan. 35, Cod. Just. Jul. D 6—8, 14, 16, 18. Aur. Lugd. Cod. Just. Constantino. 33 (om. vv. PP.—Cr. II.) Const. a. et om. II.

^p Nonn. codd., Til. VV. CC. Coss. 19 H. Caes. Coss. 20 uc. esul. 9 om. CC. Coss., 15 H. CC., 26, 28 H. CC. Coss., et 29, 31, 38, 40, Sich. Cuj. 1. Aur. Lugd. CC. Cod. Just. Caes. II.

^q 20 ann. ætate esse comprobaverit.

^r Nonn. codd., ut 20, 44 et Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. honestam conversationem.

^s 6, 7 si.

^t 20 add. transferre.

^u Multi codd. habeat. Mox 20 min. sint.

^v 6, 7, 9, alii retracto. 42 addito.

^w Multi codd., ut 6, 7, 20, 42 om. et. Mox 42 honestates, sed corr. honestatis.

^x Plerique codd. in publicum ann. s. pr. cog. s.

A cogendæ sunt, sed misso procuratore per scripturam annos eos, quos superius diximus, se habere demonstrent et similem, quam viri in contractibus habeant facultatem: ita ut qualis vel quam digna persona sit, apud talem judicem hæc, quæ dicta sunt, debeat ^a approbare. Ergo cum fuerint post adolescentiam hac ætate firmati, in ipsis quoque scripturis vel venditionum instrumentis, honestos se et firmatos ætate conscribant. Hoc tamen illis liceat, qui beneficium, ut diximus, principis pro confirmanda ætate meruerint, ne ^b prædia sua sine jussu judicis vel decreto, quod ex præcepto judicium vel consensu curialium datur, alienare præsumant ^c.

DE OPERIBUS PUBLICIS.

*Imp. Constantinus a Menandro...^d Propter negligentiam judicum, qui imperialia præcepta differunt, ad diversas provicias ^e diversos misimus, qui ad scientiam nostram referant, quæ vel diligentia promotæ viderint, vel desidia corrupta culpaverint ^f. Monendi autem judices sunt, qui instaurare publica opera debent, ut de effectis eis potius quam inchoatis ad nostram scientiam referant, nisi forte justa ratione potendum sit, aliquos, si forte ^g defuerint, impensarum titulos provideri. De rebus autem præcipuis maximisque, non de quibuscumque vilissimis nostrum debent interpellare consilium. *Dat. 3 Id. april. Sirmio^h, Crispo 2 et Constantino 2 W. CC. 1 Coss. (321).**

DE COLLATIONE FUNDORUM PATRIMONIALIUM VEL EMPHYTEUTICORUM ⁱ ET REI PRIVATÆ.

*Imp. Constantinus A. ad Dometium Dracontium^k. Quoties plures fundum patrimonialem possident, pro portionibus fieri a singulis non vetetur illatio. Quorundam enim probata industria ceterorum ^l culpa poterit coerceri. *Dat. XV. Kal. Maii Sirmio^m. Acc. XV. Kal. Jun. Karthagine, ⁿ Crispo II. et Constantino II. Coss. 0 (321).**

DE MANUMISSIONIBUS IN ECCLESIA ^p.

Imp. Constantinus q. A. Osio Episcopo^r. Qui reli-

^a Aur. Lugd. habeat. Nonn. codd. debeant.

^b 6, 7, 9, 20, 42, alii nec.

^c Aur. Lugd. præsumat, ut 42—44, sed 42 corr. præsumant.

^d Menandri dignitas deest in cod. 4 et in edd. Vid. C. Th. iv, 42, 2, not. a et viii, 5, 4, not. a. Go. propter sententiam h. c. rep. vult præfecti præet. siglum, prob. Be.

^e Fol. 360^b cod. 4.

^f Rein. ingeniose ej. putaverint. Go.: « Viderint, et culpaverint. » Sed aptum est etiam v. culpaverint.

^g Cuj. 2, 2° forse.

^h 4, Til.—Lugd. Sirmii. Be. Sirmii.

ⁱ Be. rep. Cæss., rocto. Vid. Rel. l. c. p. 308. Aur. Lugd. Cons.

^j 4 emphyteuticorum. Go. emphyteuticorum Cod. Just. patr. et emphyteuticorum et om. et rei privatæ.

^k Sec. Go. Be. Magistrum rei privatæ Africæ. Vid. supr. X, 1, 4.

^l Go. industria, in cet., err.

^m 4 Til.—Lugd. Sirmii. Be. Sirmii.

ⁿ Fol. 160^a cod. 4.

^o Aur. Lugd. Cons.

^p 8 ecclesiam. 6, 7, 19 et epit. Guelpherbyt. add. factis.

^q Cod. Just. Idem A., quia secunda c. h. t. est.

^r 9 primo episcopo. In Cod. Just. v. Episcopo

giosa mente in Ecclesiae gremio servulis^a suis meritam concesserint^b libertatem, eandem eodem^c jure donasse videantur, quo civitas Romana^d solemnitatibus^e decursis dari consuevit. Sed hoc dumtaxat iis^f, qui sub aspectu antistitum dederint^g, placuit relaxari: § 1. Clericis autem amplius concedimus, ut, cum suis famulis^h tribuunt libertatem, non solum in conspectu Ecclesiae ac religiosi populiⁱ plenum fructum libertatis^j concessisse dicantur, verum etiam cum postremo iudicio libertates dederint^k, seu^l quibuscumque^m verbis dari praeceperint; ita ut exⁿ die publicatae^o voluntatis, sine aliquo juris teste vel interprete, competat directa libertas. Dat. XIV. p. Kal. Maii, Crispo^q II. et Constantino II^r Coss. (321).

INTERPRETATIO. Qui manumittendi in sacrosancta ecclesia habuerit^a voluntatem^b, tantum est, ut^c sub praesentia sacerdotum servos suos velit absolvere^d, noverit^e eos, suscepta libertate cives esse Romanos; nam^f si clerici suis mancipiis dare voluerint libertatem^g, etiamsi extra^h conspectum fecerint sacerdotum

deest. Primum receptum est a Bk. et Herm. ex C. Th.

^a Cod. Just. servis, sed codd. Pl. 1, Go. servulis.

^b Pluralem hic et mox in v. videantur recte restit. Be. et W. ex Sichardo et Cod. Just., quacum scriptura consentiunt codd. 9, 12, 14, 15, 17, 19, 21. In rell. codd. et edd. scribitur concesserit — videatur, praeter 6, 7, 10, 18, ubi concesserit — videantur.

^c Ita etiam in Cod. Just. mss. Pl. 1, 2. Hal. Russ. Cont. 62. Herm., sed ms. Bg., edd. Nbg. Schf. Cont. 66 et rell. eo jure.

^d Lab. Romae. Sich. Cuj. 1 — Cuj. 2^a Rom.

^e 6 — 8, 10, 12 — 14, 16, 17, Til. sollemnibus.

^f Plerique codd., Til. Cod. Just. his. Sich. hiis.

^g Go. in not. add. libertatem. 6, 7, 10, 14, 16, 18 dederit.

^h 15 famulis suis.

ⁱ 6 — 8, 12, 14, 17 religiosi publici.

^j 15 libertatis fructum. Multi codd. libertatis.

^k Cod. Just. ded. lib.

^l Sich. Til. sed.

^m Cod. Just. edd. Nbg. Hal. Russ. Cont. 66 et seq. edd. ante Herm. quibuslibet; sed mss. Pl. 1, 2. Bg. Gt., edd. Schf. Cont. 62. Herm. quibuscumque.

ⁿ 6 — 8, 10, 12, 14, 16 — 18, 21, Sich. Til. — Lugd. praec. aut., sed in m. Cuj. 1 — Lugd. et yp. ita ut ex die publicatae, sine dubio ex codd., quod transit in posteriores edd. et in nonn. codd. exstat, veluti n. 15, 19. Cod. 14 et Lab. om. ita.

^o 6 — 8, 10, 14, 16, Sich. — Lugd. Lab. publicae, sed Lab. in not. et leg. publicatae.

^p 15 XIII. 30 VIII. 31 XVIII. Numerum in Cod. Just. habent Russ. in m., Bk. Herm.

^q Nonn. codd. Crispoli, alii om. II.

^r 38 Const. a. VC. coss. 6, 7, 10 II. cl. coss. Nonn. codd. om. II.

^s Ita plerique codd., Sich. Cuj. 1 — Lugd.; habuerint Cuj. 2 — Ri., impr. Go.

^t 6, 7 voluntate.

^u Lab. om. ut.

^v Go. in not.: Absolvat.

^w Go. in not.: Et noverit.

^x Go. in not.: Pro at.

^y 6, 7, 9, 10 et multi codd. libertates.

^z 21 in m., Sich. etiamsi non ante consp. fuerit, sed 21 fecerint.

A vel sine scriptura verbis fuerint absoluti, manebit, sicut civibus Romanis, integra et plena libertas.

DE TEMPOR. CURSU.

Imp. Constantinus A. ad Bassum. Pf. P. ^a Altero ex litigatoribus in lite defuncto cursum temporis reparandum esse^b, latis^c jamdudum legibus continetur. Dat. XIII. ^d Kal. Junii^e Sirmio^f, Crispo II. ^g et Constantino II. C. Coss. ^h (321).

INTERPRETATIO. Si unus ex litigatoribus, sive pulsatus, sive petitorⁱ, intra constitutum per scripturam tempus^j de hac luce^k fortasse defecerit^l, tempora, quae fuerant statuta^m, successoribus renoventur.

DE LEGITIMIS HEREDIBUSⁿ.

Imp. Constantinus A. ad Bassum Pf. P. ^o Matri P

^a Ita 8, 9, 15, 19, 21, Sich. prob. Go. Be. W. 10, 18 publicum. In rell. codd. et edd. est Pf. U. aut pu. Cf. Corsinius p. 173, c. 1 C. Th. de Leg. her. (V, 1) not. c.

^b 6 — 8, 10, 14, 15, 18, 19 esse repar.

^c 6 datis.

^d 9, 28, 29, 36, 40, 42, Sich. in m. XII. 24 XIV. 7, 17 Til. XVI, ut nonn. codd. ap. Go. 33 III.

^e 9, 24, 33, Jan.

^f Ita plerique codd. et Sich. — Ri., sed Sich. in m. Firmio. 35, 40 Firmino. Be. W. Sirmii.

^g 24 Crispo I. 26 Crispo V. 28, 40, 41 Crispoli et. 29, 30, 35 Crispino et. 42 Crispino II. et. 31, 35 om. II.

^h Multi codd. om. II. C. aut C., aut II. C. Coss. 24, 30, 33 VC. Coss.

ⁱ Sich. in m. repetitor. 6, 7 petitus.

^j 20, 24 Cuj. 1 Aur. Lugd. const. praescriptumque t., sed Sich. c. t. praescriptumque, et Cuj. 1. Aur. Lugd. in m. per scripturam tempus.

^k 6, 7, 9, 20, 42 — 44 et multi alii om. de h. l.

^l Sich. Cuj. 1. Aur. Lugd. discesserit.

^m Sich. add. a.

ⁿ Ita correxi plurimorum codd. auct. Item Sich. — Lugd.; sed 21 a sec. man., Cuj. 2 — W. Haereditibus.

^o Edd. Pf. U. Be. et W., praeeunte Go. aut inser. vulg. aut subscriptionem mendo laborare putant, cum tempore, quo haec c. proposita, i. e. promulgata est, jam Valerius Maximus Basilus praefecturae urbanae dignitate functus sit. Reponi igitur jubent aut Pf. P. pro Pf. U. in inscriptione, aut alios eosque anni 317 vel 318 consules in subscr. Sed ipsi se a priori cj. revocant, quia in c. 2 h. t. et in L. R. B. l. c. Bassus expresse dicatur praefectus urbis. Quin etiam W. cj., Bassum per aliquod tempus urbanam simul cum praetoriana gessisse praefecturam, sed nullis additis argumentis. Be. denique fortasse scriptum fuisse putat ad Basilium (Maximum) Pf. U. Sed omnibus his cj. non opus est, et emendandum Pf. P., quod temporis ratio flagitat et permulti optimique codices et hic et in c. 2 h. t. (vid. c. 2, not. u) agnoscunt, praeterea etiam rell. h. a. leges, veluti illae, quibuscum haec constitutio jungenda est et c. 3 C. Th. de Malef. (IX, 16) habent, ubi optimorum codicum auctoritate scribitur ppo., id e. Pf. P. non Pf. U. Quod autem in L. R. B. Bassus nominatur Pf. urbis, hoc non tanti esse videtur, ut scrupulum injicere possit, cum tot libri manuscr. ipsius Codicis Theodosiani nostram emendationem tueantur. Quis enim ignorat crebram siglorum ppo, ppum, ppu confusionem, postquam in unaquaque fere const. hujus rei exempla e codicibus a nobis edita sunt? Cedere ergo debet L. R. B. auctoritati ipsius Codicis Theodosiani. Nam ppo, i. e. praef. praet. est in codd. 8, 9, 12, 14, 17, 19, 25 — 28, 32 — 34, 38, 39, 43, 44, publico 10, 18, ppm. 15, 36, 40, 29 praepositum. Perpauci igitur codd. cum edd. Pf. U.

^p 15 Patri.

jos liberorum non habenti, interveniente ^a licet patruo cæterisque, inter quos agnationis ^b incorrupta jura per ordinem porriguntur, et ^c quicumque deinceps agnati erunt, a quibus consanguinitatis jure mater poterat excludi, placet omnium filii ^d bonorum, quotiescumque ab intestato venit, deferri tertiam portionem; etiam ^e patruo ejusque filio et duntaxat nepoti ^f, agnatione minime ^g durante (si forte per emancipationem cujusquam fuerit consanguinitas diminuta ^h) beneficio pari deferri ⁱ tertiam portionem ^j, licet habeat mater jus liberorum. Nec immerito, si quando supra dicto ^k subnixâ mater fuerit privilegio, agnatione direpta ^l ultra nepotis gradum nostrum beneficium ^m minime ⁿ placuit extendi, ne ^o, multis personis vocatis, plus ablatum matri, minus additum ^p videretur. Sive igitur unus ^q existerit ^r pluresve patrui, eorumque filius aut etiam filii ^s et nepotes neptesve, non amplius quam sola tertia universorum bonorum simul omnibus ^t vel singulis pro suis quibusque gradibus ^u deferenda est. Et ^v eodem genere, si plures erunt ^w, a quibus mater possit excludi, non plus quam tertia ^x bonorum matri ^y adversus omnes competere debet. Supra dictæ ergo originis existentibus ^z personis agnatis in infinitum, matri adversus omnes censuimus subveniendum, licet non omnibus adversus matrem, sed certis superius ^{aa} comprehensis personis hoc auxilium tribuatur; ita ut, nec petita bonorum possessione (quoniam hujus legis, non prætoris ^{bb} est

^a Aur. Lugd. intervenienti.

^b Nonn. codd. agnationis.

^c 15 jura perdurant et. 8, 10, 13, 14, 16—18, 20 corriguntur, sed 20 super. lin. porriguntur.

^d 19 placeat o. filii.

^e 10, 12—15, 18 etiam aut et jam. Rell. et edd. et tam.

^f Ita 9—10, 12—14, 16—21. 15 filio et nep. dumtaxat agn. Edd. filio, quam et nepoti, minus recte propter sqq. ultra nepotis gradum nostrum beneficium minime placuit extendi.

^g 20 accionem enim, sed supra lin., ut hic.

^h Nonn. codd., Til. deminuta.

ⁱ 16 patri deferret.

^j 19, 20 add. et.

^k 19 supradicta.

^l Fere omnes codd. direpta.

^m Sich. gradum jurium ben. 19 nostro beneficio.

ⁿ 15 om. minime.

^o 19, 20 nec. Mox nonn. codd. matris et 8 oblatam.

^p 15 et minus aditum.

^q 15 add. patruus.

^r 15, 21 eorumque filii vel etiam filiar. 15 (om. v. etiam) nepos. Multi codd. neptisve. 9 nepos nepotesve. 20 eorumque filios — et neptisve. Alii codd. filios, crebra mutat. litt. u et o.

^s Cuj. 1 — Ri*. bonorum simul, omnibus. 21 bon. matris. 10, 18 om. bonorum.

^t 20 defensa pro defendenda. 19 om. gradibus.

^u 10, 15, 18 om. Et.

^v 14 erant.

^w Nonn. codd. tertiam.

^x 16 om. matri — in infinitum, 18 omnes adversus.

^y 19, 20 debet — exstantibus.

^z 12 matrem secretis superius. 15 m. sub certis.

^{aa} 12 petitoris.

beneficium), illico, ut sibi delatæ ^a portionis dies exstiterit, aditione simplici, arreto rerum quolibet corpore, vel animi destinatione patefacta, plenum dominum delatæ sibi portionis consequantur ^b, facultate eis perpetua, dum advixerint ^c, tribuenda in adeunda concessa sibi parte successionis. Nec enim ad eos, qui eorundem successores ^d erunt, nisi ipsis ^e prius, quos indulgentiæ nostræ ratio complectitur ^f, quæsitâ fuerit hæreditas, transire quicquam jubemus, sed penes eos manere ^g apud quos ante istam legem residere potuisset ^h. *Dat. XIV. Kal. Jun. i Sirmii i Crispo II. k et Constantino II. l Cass. Coss. (321).*

INTERPRETATIO. Si mater jus liberorum non habeat, hoc est, si ingenua tres partus vivos et ^m libertina quattuor non ⁿ ediderit et unicum filium intestatum fortasse ^o perdidit, et filius moriens patruum unum vel plures aut certe patrui ^p vel patruorum filios vel ^q nepotes plures cum matre reliquerit, qui tamen emanci-

^a 21, Sich. ut si datae. 9, 19, 20 ut si delatæ, sed 20 super lin. ubi. 10, 18 ut si dilatæ. 15 om. sibi. Sed vid. sequentia.

^b Ita 9, 13, 19, 20, Be. de cj. Go., et W. Rell. consequentur, impr. W.

^c 12 om. eis. 19 vixerint. Sich. Til. Cuj. 1 dumad vixerint. Go. dum ad vixerint. Cf. Cojaci, Obs. VIII, 36, quem corrigat Go. in not. h. l., et Heinzeccius ad Brissonium h. v.

^d 20 successiones, sed supr. lin. successores. Antea 6 suæ cessionis pro successionis.

^e 6—8, 10, 18—20 ipsi.

^f Restitui complectitur, et ita quidem habent fere omnes codd. et Be., auct. Go. pro complectetur, quod est in cod. 21 et ap. Sich. — Ri*. W., cui futurum h. l. longe gravius esse videtur, iterum ed. complectetur.

^g 20 supr. lin. tenere. Idem penes.

^h Ita 7, 8, 10, 13, 14, 17, 18 et W., jubb. Go. et Be. in notis. 9 potuisse. Rell. potuissent, impr. W., nisi fortasse superius excidit v. omnia, ut esset sed omnia penes eos. Sed sæpe ab imperatoribus post quicquam et simile pronomen collectivum ponitur pluralis; quare nec potuissent falsum est.

ⁱ Ita corr. et permultorum codd. fidem secutus et postulantibus constitutionibus, quibuscum hæc e. jungenda est. Vulgo PP. XIV. Kal. Jan. 15 IV. An. opt. not. ap. Go. XV. (Ri. XIV., err.) 20 XIII. Go. in Chron. : c. X. al. XIII. Memorabilis est subser. in eodd. 36, 40 et ap. Sich. in m. : XII. Kal. Maii.

^j Ita scripsi auct. codd. 13, 14, 17 et flagitantibus legibus, quibuscum hanc e. conjungendam esse dixi. Rell. codd. Roma aut Rom. In codd. 30, 35, 34 om. Sirm. Edd. Rom. Est ergo in codd. duplex hujus e. subser., quarum illa, quæ a nobis recepta est, spectat et ad tempus et ad locum, quo data est lex, altera huc usque cognita ad tempus et locum, quo proposita est.

^k Nonn. codd. III., negligentia librariorum.

^l 6, 7, 13, 14, 16, 17 om. et C. II. 8. 12 om. et—Coss. 10, 18 om. et—Cass. et 36, 40 II. 33, 34 Constante et om. II. Cass. 42 om. Cass. et 9 Cass. Coss. Cæterum 29, 39 Constantio. In cod. 15 ponitur subser. c. sq. : prop. IV. K. Jan. Constantinopoli Valentiniano et Victore Coss. Til. om. Constant. II. Cæterum Sich. — Ri*. Cas. 20 cesare.

^m et exc. ap. Ri. Ri*, sed add. in corr. Nonn. codd. libertinos.

ⁿ 6, 7 om. non.

^o 36, 40, Sich. Cuj. 1 — Lugd. for. int.

^p Nonn. codd. patruum.

^q 6—8, 10, 18, 21, alii om. vel. Nonn. codd. filius.

pati non fuerint, mater in tertia portione in a filii intestati hæreditate succedat, et duas partes patruus, vel si plures patruus fuerint, aut filii vel nepotes sibimet vindicabunt. Quod si mater liberorum jus b habeat, et patruus vel patruus cum matre superfuerint, etiamsi emancipati sunt c, duas partes de bonis filii intestati morientis mater consequatur d, quæ jus liberorum habet, et tertiam patruus vel patruus: qui si defuerint e, filii patruorum, quanti fuerint, æquales sibi per capita faciant portiones. Quod si filii patruorum defuerint, simili etiam nepotes patruorum f divisione succedant. Sed in hac successione sola constitutio præsens sufficit, ut inter matrem, patrum eorumque filios et nepotes bonorum possessio præsumatur; quæ si u fortasse adita non fuerit hæreditas h, et hi i, qui adire debuerant, moriuntur, hæredes eorum a successione j non aditæ k hæreditatis excludit l quia evidenter hæc lex m constituit, ut non adita hæreditas non traueat ad hæredes n.

SI PENDENTE APPELLATIONE o MORS INTERVENERIT P.

Imp. Constantinus A. ad Bassum Pf. P. q Post alia; Consulentibus iudicibus, si debeant, cum de r appellatione cognoscant, litigatoris s hæredibus, qui ante lapsum t negotium in lite defecit u, nova tempora prorogare, an v eos cogere, intra dies reliquos, etiam incognitum x negotium perorare y, placuit, cum de appellationibus iudicatur, altero ex litigatoribus z in

a 20 om. in. 24 portione tertia.

b Multi codd. jus lib. 9, 10, 18 om. jus.

c 20 Superstites fuerint — fuerint.

d Sich. acquirit, sed Sich. in m. consequatur. 43 consequitur.

e 19, 20, 42—44 et alii add. patruus. Cæterum 43 quod si.

f Nonn. codd. add. modo post etiam et in post patruorum. Item mox nonn. codd. succedunt — matrem sufficiat — et patruos.

g 20 quod si fortasse addita.

h 6—9, 19, 20, 42, 44, alii, Cuj. 2, 2*. Go. om. hæreditas, impr. Ri.

i Ri*. et ii.

j 20 ad successionem. 21 om. a.

k Nonn. codd. et hic et supra addita, additæ.

l 6, 7 excludi.

m Ita plerique codd.; edd. lex ista. 9 om. hæc.

n 6—8, 20 alii add. Hic de jure addendum. Vid. interpr. c. 3 h. t.

o Nonn. codd. pendente appellationem. 16 pendiente.

p Til. in ind. tit. intervenit. 34 intraverit.

q 4 pu. 6, 7, 20, 21, edd. P. V. s. Pf. U., id est Præf. urb., ut Cod. Just. Go. Be. em. recte P. P. Vid. supra c. 5 cit., not. v et V, 1, 1, not. c. Confirmatur nostra scriptura codd. 8, 12, 14, 17, 25, 39, 43, ubi est ppo, iis accedunt 9, 15, 29, 38, 42 siglo ppm. 16 om. Pf. P. et nonn. codd. Post alia, ut Ms. Veron.

r 15 om. de.

s 4, 10, 16, 18 litigatores et 16 cognoscuntur. 9 litigatoribus. 20 litigatorum. Go. litigatoris.

t 15 elapsus.

u Cuj. 2 — Be. defecerit.

v 9 om. an et 16 an eos cogere.

x 6, 7, 16 cognitum.

y 20 prorogare. Mox 16 alterum ex.

z Fol. 206^a cod. 4; mox 4 defuncto, sed em. a libr.

A lite defuncto menses quatuor innovare n ei nova tempora prorogari, ne ignorantes negotia vel etiam super adeunda hæreditate dubitantes prius quam ali-quod b commodum sentiant, damnis affici c compellantur. Dat. d XIII. o Kal. Jun. f Sirmio e, Crispo h II et Constantino II Cass. Coss. (321).

INTERPRETATIO. i Si pendente l adhuc appellatione mors intervenerit k litigatoris appellantis, hæredibus ejus, qui appellavit, quatuor menses ei, cujus auctor mortuus est l, ad tractandum negotium debere m præstari, nec eum debere ad dicendam n causam præcipitari, ne per ignorantiam litis, quam non ad integrum tractavit, damnum videatur incurrere.

DE MALEFICIS.

Imp. Constantinus A. o et C. ad Bassum Pf. P. p Eorum est scientia puniendi et severissimis q merito legibus vindicanda r, qui magicis accincti artibus aut contra hominum moliti salutem s aut pudicos ad libidinem

a Noun. codd. innovari — prorogare nec ign. — ad emendam hæreditatem.

b 20 aliciquid quomodo, supr. lin. aliquid sunt alii etiam codd., qui quomodo pro commodum.

c c. 20 affligi supr. lin. affici. In Cod. Just. h. c. ita scripta est: Si unus ex litigatoribus adhuc pendente appellatione defunctus sit, non residuum tantum temporis hæredes ejus habeant, sed etiam alios quatuor menses. Sin autem ad deliberationem hæreditatis certum tempus indulgetur, post lapsum ejus temporis (Ms. Veron. post elapsum ejus idem tempus) quatuor mensium numerabitur spatium (Ms. Veron. om. spatium): ne ignorantes negotium — compellantur.

d 4, 16, 21, 24, 31. edd. ante Be. et Cod. Just. PP. s. prop.; rell. codd. Dat. Be. jussu Go. ed. Dat., recte. Vid. c. 5 cit. 10, 18 Præcepta.

e 8, 34. Epit. Monachi XII. 12, 15, 20, 27, 31, 35, 44 XIV. 24 XX. Ms. Veron. III.

f 24 Jul. Epit. Mon. Jan.

g 4, Til. — Lugd. Ms. Veron. Sirmi. Be. Cod. Just. Sirmii. Nonn. codd. Br. Al. Sermio, Firmio, Sirmio; alii ut 21 om. Sirmio.

h 8, 28, 36, 50 om. Crispo-coss.; alii H. Cass. Cos. aut Cass., neque des. codd. in quibus Constantio scribitur aut AA. (ut in Sich. ed.) sive aug. pro Cass.

i 8, 20 add. Lex ista hoc dicit.

j 28, 36, 40, Sich. in m. impendente appellatione.

k 20 Si pendente adhuc appellationem.

l 42 invenerit et nonn. codd. litigatores appellantes. 6 appellatis.

m 20 om. est, sed add. supra lin.

n Ita fere omnes codd.; edd. debent.

o 20 nec enim d. ad præstandam — incurre. — Cuj. 2 — Go. dicendum.

p In Br. Al. codd. et ap. Sich. imperatoris nomen ponitur. 15, 40 om. et C. 10, 18 et consul, err.

q Siglum præfecti præf. habent codd. 8, 9, 14, 15, 27, 29, 38, 39, 42—44, voluerunt etiam Go. Be. Vid. III, 17, 1. Om. in codd. 26, 32. Rell. codd. edd. et Cod. Just. Pf. U.

r 6, 8, 12, 14, 16. Eorum licentiam puniendam (16 puniendum) esse verissimis (6 severissimis). 7 scientiam puniendam. 10 licentia. 18 licentiam puniendam.

s 6—8, 10, 12, 16, 18 vindicandam. 14, 20, vindicandum. Supra 20 marito.

t Cod. Just. contra s. h. m. a. 20 molesti sal aut pudicus.

deflexisse^a animos detegentur. Nullis vero criminationibus implicanda sunt remedia^b humanis^c quaesita corporibus aut in agrestibus locis, ne maturis^d vindemiis metuerentur imbres, aut ruentis^e grandinis lapidatione quaterentur, innocenter^f adhibita suffragia, quibus non eujusque^g salus aut existimatio laederetur, sed quorum proficerent actus, ne divina munera et labores hominum sternerentur^h.
Dat. 10ⁱ Kal. Jun. 1 Aquileia^k, Crispo^l et Constantino^m Cæss. Coss. (321).

INTERPRET. Malefici vel incantatores vel immissores tempestatum vel ii qui per invocationem dæmonum mentes hominum turbant, omni pœnarum genere punianturⁿ.

DE VECTIGALIBUS ET COMMISSIS^o.

Imp. Constantinus A. ad Junium^p Rufum^q Con-

^a 4, 7, 9, 10, 13-15, 18, 21. Sich. — Lugd. Cod. Just. deflexisse. 20 defluxisse. 8, 12, 16 deflexis. Cuj. 2 — Be. Defixisse, de cj. Cuj. puto. Sed etiam Go. in comm. multis aliorum scriptorum locis defendit defixisse, quasi defigendi verbum sortilegorum proprium sit. Quod etsi verum est, tamen ego nolui discedere a codicibus, qui ad unum omnes deflexisse veram C. Th. scripturam fuisse indigitant. Accedit quod deflectere animos a pudicitia ad libidinem æque bene dicitur. — 6—8. 10, 12, 16 animo. 20 animus. 15 deteguntur. 20 detegitur. Mox nonn. codd. Nullus, Cod. Just. p. a. ad. l. d. d.

^b 4 remedi, sed em. a post. manu. 21 remedio.
^c 6—8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 21 humanitatis, sed sup. lin. 20 humanis.

^d Seqq. ita habentur in Cod. Just.: locis innocenter adh. suffr., ne maturis — imbres aut ventis grandinisque — quaterentur, quibus non eujusquam, etc. — 15 mature vindemiæ imbris, et om. metuerentur, pro quo v. in cod. 7 a rec. manu sup. lin. add. pate- rentur. Go. in not. mitterentur.

^e 6—10, 12, 14, 18, 20 rore. 21 rore ne gr., 15 imb. obruere ne gr. 16 aurore gr. Sich. venti et.

^f 20. lap. gr. querentur innocentes. 12, 21 innocentes.

^g 6—8, 10, 14, 18 eujuscumque. 20, Cod. Just. eujusquam, et ita vult Go. In seqq. non codd. et Cod. Just. estimatio, alii profecerint laboris.

^h 8 terentur.
ⁱ 29, 42 XI. 32, 39, 43, codd. ap. Go. L. R. U. XF. 15, 24 om. X.

^j 4, 9, 10, 12, 15, 16, 20, 21, 24, 29, 42, Sich. — Lugd. Cod. Just. Jun. sed Sich. in m. Jul. ut rell.

^k Ita multi codd. Cuj. 2—Ri^l; 4, Til. — Lugd. Aquileia, male et impr. Go. 20 aquilegia. Be. Cod. Just. Aquileia.

^l 6, 7, 10, 16, 18 Crispino. 8 Crispiano.

^m Sich. — Riⁿ. Cod. Just. Constantio, et ita habent 4, 10, 18, 21. Sed recte Be. Auct. Go. et cod. 6, quocum plerique codd. consentiunt, rest. Constantino. Nonn. codd. Const.; alii, ut 8, 28, 36, 40 om. et Const., multi autem codd. aut Cæss. aut Cæss. Coss. 21, Sich. A. pro Cæss. 4, Til. — Ri^o. Cæss. Cæterum utrique consuli add. esse II, jam Go. et Be. viderunt.

ⁿ Ita omnes fere codices. Edd. omni genere pœnarum.

^o Rubrica evanida est in cod. 4, quapropter ap. P. Po. inclusa est, sed cum prima lex, quam cod. 4 profert, eadem sit, quæ hucusque unica h. t. fuit, dubitari nequit, quin cæteræ quoque leges huc pertineant.

^p 25 Juvianum. 28, 40, Sich. in m. Julium. 10, 34 Juvium. 33 Juvinum. 20 supra lin. Jovinum. 8 om.

^q I. R. et cod. Just. Junium.

^r Ita 1. 15, 28, 34, 40, 43, cod. Andeg. ap. Go.

A salarem Æmiliæ^a Penes^b illum vectigalia manere oportet, qui superior in licitatione^c exstiterit, ita ut^d non minus quam triennii sine locatio concludatur^e nec ullo modo interrumpatur tempus exigendis vectigalibus præstitutum^f. Quo peracto tempore, licitationum jura conductionumque^g recreari oportet, ac^h simili modo illis collocariⁱ; capitali sententia subjugando^j, quem plus aliquid, quam statutum est, a provincialibus exegisse constiterit. Dat. k Kal. Jul. Crispo II. et Constantino II. Coss. (321).

INTERPRETATIO. Vectigalia sunt, quæ fisco vehiculorum^l subvectione præstantur, hoc est aut in litoreis^m locis navibusⁿ aut per diversa vehiculis merces deportant, cujus rei conductelam apud strenuas^o personas triennio esse præcipit^p, et continuo hanc exactionem aliis^q iterum permittendam, qui majorem summam præstationis obtulerint^r. Ex qua conductione aut exactione, si

Cod. Just. Sich. in m. P. Pu. W. Rell. Rufinum. Nonn. codd. om. Rufum.

^a 9, 15 (qui consulem), 19, 44 Italiæ. 39, 43, cod. Andegav. ap. Go. add. et Liguriæ, prob. Go. in comm. h. t. 27 add. et legat aliæ pro Italiæ et 32 edejure. 28, 29, 33, 34, 36, 40 om. Æmiliæ et 37, 42, Cod. Just. Cons. Æm. In cod. 18 hæc vv. cum textu perperam ita conjunguntur: Consolare memilitiæ penes. Multi codd. emelie.

^b 1, 8 Pœnis. 16 Pœne.

^c 9 litigatione.

^d 17 aut. Mox 18 om. quam.

^e 14 concludetur.

^f 20 exigendi. 10, 18 præstitum cum peractio. 8 quo cum peractio. 6, 7, 14, 17 cum peracto.

^g Ita 1, 20, P. Pu. W. Cod. Just., quamquam 1 conductionumque. Rell. conductionemque. Similiter 9, 12 condictio neque. Cæterum 12 creari. 20 segregari (corr. recreari. 9 licitatio non jura.

^h 1, 9, 10, 15, 18, Cod. Just. P. Pu. W. ac (nonn. codd., ut 1 hac) simili. 19, 20 ad hanc, Rell. et hanc, quod referendum est ad conductionemque, præter 6—8, 21, ubi deest et et Go., ap. quem om. ac—subjugando.

ⁱ Plerique codd. collocare. 20 alios c. Seqq. des. in Cod. Just.

^j Ita 1, 9, 12, 14, 15, Be. ex Til. et de cj. Go., P. Pu. W.; 16 subjugantium. Rell. subjugandum. Be rep. esse dicit sententiæ, recte. Vid. c. sq. Mox 6, 7 provinciales.

^k Pœne omnes codd. (præter 27—29, 36, 40, 43, 44), P. Pu. W. om. num. X., h. l. in codd. et in Cod. Just. additum. Seqq. in codd. valde mutata sunt. Nam nonn. codd. om. Const. II., alii, ut Sich. — Lugd. P. Pu. Cod. Just. solum numerum post Const., alii utrumque numerum post consulum nomina. Iterum nonn.

D codd. 24, 28, 29, 42, 44, Sich. Cuj. 1 — Lugd. et Cod. Just. add. Cæs. post Cr., pro quo 30, 35, 58 Cr. clarissimo (sed 38 clar. III), exhibent, alii autem, ut 1, 24, 28 et Be. in not. P. Pu. idem siglum habent post Const. aut add. a, ut 30, 32—34. Denique in nonn. codd. scriptum est Constantio et om. in codd. Sich. Cuj. 1 — Ri^o et ante Const.

^l Go. in notis Pro vehiculorum et paulo post deportantur, præter necessitatem.

^m 20 in litore his, sed supra lin. in littoreis. 21 in m. littoris.

ⁿ 6—8, 10, 18, alii locis conductoribus. 20 loc. navibus conductoribus.

^o 6—8, 10, 18—20 et alii codd., Sich. Cuj. 1 — Lugd. extraneas.

^p Multi codd., Sich. præcepit.

^q 6, 7, 9, 20, 42, 44 obtulerit, sed in 42 corr. obtulerint.

quis ^a plus quam præceptum fuerit, exigere tentaverit, A ita ut mercatorem vel ^b provincialem sub hac exactione gravare cæperit ^c, periculo capitis se noverit esse damnandum ^d.

DE INDULGENTIIS CRIMINUM.

Imp. Constantinus ^e A. ad Populum. Habeat unusquisque licentiam, sanctissimo catholicæ ^f venerabilique concilio ^g decedens honorum, quod optavit, relinquere ^h. Non sint cassa iudicia ⁱ. Nihili est, quod magis hominibus debeatur ^k, quam ut supremæ voluntatis ^l, postquam aliud ^m jam velle non possunt, liber sit stilus, et licens ⁿ, quod iterum non redit, arbitrium. PP. V. Non. Jul. Romæ, Crispo II. et Constantino II. Cæss. ^o. Cæss. (321).

DE FERIIS P.

Imp. Constantinus Aug. Elpidio ^q. Sicut indignissimum videbatur ^r diem solis ^s, veneratione sui ^t celebrem ^u, altercantibus jurgis et noctiis ^v partium con-

^a 6—8, 21, et multi alii codd. si qui. 20 is qui. 42 si plus.

^b Ita cum codd. 6, 7, 20, 21 plerique codd.; edd. aut merc. aut.

^c 6—8, 21 om. cæperit, sed add. in cod. 21 voluerint. 20 gravaverit peric. 42, Sich. gravare voluerit.

^d Multi codd. noverint esse damnandos. Sich. periculum (ita etiam Cuj. 1) capitis se n. subiturum, sed in m. damnandum. 20 captis.

^e Cod. Just. Imp. Constantinus.

^f Cod. Just. Catholico. 51 sanctissimæ. Catholicæ, sc. fidei s. religionis s. ecclesiæ. Vid. C. Th. XVI, 5, 52, not. n.

^g 50, 51 venerabilisque concilii. 15 Unusquisque decedens habent licentiam sanctæ catholicæ ecclesiæ venerabilique concilio bonorum, etc.

^h Cod. Just. relinquere, et non. Go. : e forte et optabit. s

ⁱ 15 Non sint cassa extrema iudicia, non male. Ri. Ri*. concilio decens bonorum quod optavit relinquere. Non ede sint cassa iudicia, mendose.

^j In Cod. Just. add. enim, quod Be. h. l. excidisse videtur; sed 4, 15, 50, 51 om. enim.

^k Ita 15, 50, 51, Cod. Just.; 4, edd. debetur, quod falsum non est.

^l 15, 50, 51 quam (om. ut) suprema voluntas.

^m 15 postquam jam aliud.

ⁿ 15, 50 libens. Cod. Just. licitum.

^o 15, 50 om. Cæss. Til. — Ri*. Lab. Cæss., sed 4, Be. Cod. Just. Cæss. Cæterum 51 pp. a. V. non.

^p 28, 40, 41 De Die Dominico et Feriis.

^q Ita plerique codd., alii Hilpidio, Helidio, Adilpidio, Helydio. 58 Hlpidio ag. cons. 29 om. Elpidio. Sich. Helvidio. Rell. Helypidio. Sed vid. Go. in Prosopogr. Dignitas om. In c. 6 Cod. Just. de Ædif. priv. (VIII, 40), ad eundem Elpidium eodem a. VI. Kal. Jun. data appellatur agens vicem Præf. præf., quam ob rem eum præsidem Sardinæ fuisse non puto, quod Go. videtur placuisse, quoniam hæc lex Caralis proposita dicitur Sardinæ oppido.

^r 20, 21, Sich. ut diem, sed in cod. 20 scriptum est ut supra lin.

^s 15 quem dominicum dicimus. Vid. Selden de Jur. natur. gent. et civ. III, 19 et Go. ad h. l. not. d.

^t Ita Be. W. ex cj. Go. et 6 (sec. Ri.), 8, 10, 15—19, R.; 6, 7, 14 venerationem sui. 9 venerationi suæ. 20, 21 Sich. — Ri*. venerationis suæ.

^u 20, 21, Sich. celebrent.

^v 20, 21 jurg. innoxiiis Sich. in noxiis, mox Sich. occupati.

tionibus occupari, ita gratum ^a ac jucundum ^b est, eo die, quæ sunt maxime votiva ^c, compleri. Atque ideo ^d emancipandi et ^e manumittendi die festo cuncti ^f licentiam habeant, et ^g super his rebus acta ^h non prohibeantur ⁱ. PP. i V. ^k Non. ^l Jul. ^m Caralis ⁿ, Crispo II. ^o et Constantino ^p II. Coss. ^q. (321).

INTERPRETATIO. Quamvis sancta die dominica ^r omnes lites ac repetitiones quiescere jusserimus, emancipare tamen ac manumittere minime prohibemus, et de his rebus gesta confici pari ordinatione permittimus.

DE VECTIGALIBUS ET COMMISSIS.

Imp. Constantinus A. Menandro ^s. Universi provinciales ^t pro his rebus, quas ad usum proprium vel ad fiscum inferunt vel exercendi ruris ^u gratia revehunt, B nulla vectigalia a stationariis ^v exigantur. Ea vero, quæ extra prædictas ^x caussas vel negotiationis gratia portantur, solitæ præstationi ^y subjugamus. Dat. 3. Id. Jul. Crispo II. et Constantino Coss. (321).

^a Be. gradum, mendose.

^b Edd. ante Be. præter Aur. et Lugd. jocundum, ut plerumque codd. Nonn. codd. et juc.

^c De h. v. vid. Go. not. i. ad h. l. 19 vota impleri.

^d In his vv. incipit extrema pars c. 8 Cod. Just. et Coll. Aus. ded. c. 2 cit. : In his tamen et emancipandi.

^e 8 ac manumittendi.

^f 15 manumitt. cuncti d. f. Cod. Just. Coll. Aus. ded. om. die festo.

^g 20, 21 om. et 16 et supra his. Cod. Just. et Coll. Aus. ded. om. rebus.

C ^h 30, 24 Sich. Cuj. 1. Aur. Lugd. Go. Ri. Ri*. Lab. actus, quod Go. in comm. defendit. Cuj. 2, 2^a actu.

ⁱ 20, 21 Sich. prohibeatur.

^j 10 publico. 19, 31, 26, 28, 40, Sich. Dat. An. Reg. ap. Go. publicata pro PP. 20 ppo.

^k Nonn. codd. om. V. et mox Non. 18 IV. 38 VI. 1 8 id. 26 kal.

^l Ita omnes fere codd., Sich. in m. Til. et in m. Cuj. 1. Aur. Lugd., ubi Julii calis pro Julii Caralis.

^m 20, 21, Sich. Cuj. 1—W. Jun. s. Junii.

ⁿ 8 Til. om. Caralis. 21, Be. Carali.

^o Nonn. codd. Crispoli om. II, aut Crispoli II. 58 Pristo Ulpiano 20 Crispio.

^p 10, 15, 18, 38 Constantio.

^q Multi codd. om. II. aut Coss. 14, 24, 38 II. CC. Coss. 19 II. ces. css. 31, 35 III. 38 VC. Coss. In Cod. Just. prorsus est diversa subscriptio.

^r 6—8, 20, 42—44 et multi alii codd., Cuj. 2., 2^a sancto d. dominico. Mox 6 sec. Ri. jussimus.

^s Menandrum, cujus dignitas et hic et in sq. const. etiam in cod. Just. omisa est, Go. putat præf. pr. Italix fuisse, sed P. Comitem Africæ, impr. W.

^t 1 provincialis. W., auct. P., monet, vv. univ. prov. nominativos absolutos esse. Nolo in lege agnoscere nominativos absolutos, sed potius eandem verbi exigendi constructionem accipio, qua est ap. Gell. Noct. Att. XV. 14 exigor portorium i. e. de me exigitur portorium. Aliter etiam Cod. Just. scriptura defendi non potest.

^u Pu. juris.

^v Ita P., prob. w., et Pu. 1 nulla vectigal stationariis et om. a. Cod. Just. nullum vectigal a stat. exigantur. ^x 1 prædictis.

^y Cod. Just. add. vel pensationi, et sequuntur, quæ in Cod. Just. ex c. 3 h. t. in c. quintam ex utraque C. Th. constitutione conflata translata sunt. Deest autem subscr. in Cod. Just.

DE VECTIGALIBUS ET COMMISSIS.

[*Imp. Constantinus A. Menandro.* Rusticanos^a usibus propriis vel culturæ ruris necessaria revehentes, vectigal exigi non sinimus : capitali^b pœna proposita stationariis et urbanis militibus et Tertii Augustanis, quorum avaritia id tentari firmatur. Pro cæteris autem rebus, quas quæstus gratia comparant vendituri, solitum oportet^c vectigal agnoscere. *Dat. Kal. Aug. Crispo II. et Constantino Coss.* (521).

DE MEDICIS ET PROFESSORIBUS^d.

Imp. Constantinus A. ad Volusianum...^e Medicos, grammaticos et professores alios litterarum immunes esse cum rebus, quas in civitatibus suis possident, præcipimus, et honoribus fungi^f; in jus etiam vocari eos vel pati injuriam prohibemus, ita ut, si quis eos vexaverit, centum milia nummorum ærario inferat, a magistratibus vel quinquennialibus exactus^g, ne ipsi hanc pœnam sustineant. § 1. Servus eis si injuriam fecerit, flagellis debeat a suo domino verberari coram eo, cui fecerit injuriam, vel si dominus consensit, viginti milia nummorum fisco inferat, servo pro pignore, donec summa hæc exsolvitur, retinendo. § 2. Mercedes etiam eorum et salaria reddi præcipimus. § 3. Quoniam^h gravissimis dignitatibus vel

^a Rusticanousibus. P. Pu. Rusticani, quod W. propter sqq. exigi non sinimus improbens, recte em. Rusticanos.

^b Hinc desumpta est in Cod. Just. clausula legis § cit. cap. pœna prop. stat. et urb. mil. et cæteris personis, quor. avar. id tent. firm., sed sec. W. inconcinne, cum statim præcedat mentio eorum qui sint vectigalibus subjugandi.

^c Ad h. v. P. annotat: « Revera prima vocabul. littera est e, ita tamen ut ad o pendere videatur, quare supplevi oportet. »

^d Cod. Just. De Professoribus et Medicis.

^e Dignitas deest et hic et in Cod. Just. Go. Volusianum hoc anno præfectum prætorio fuisse quidem putat, neque vero ubi fuerit, decernit. Be. fortasse addendum dicit Pf. P. Idem antea, m. adscripsit Rein. Nihil apparet in 4, Til. Cuj. 2°. Be. Cod. Just., quo lacuna significatur; ea apud Go. — Ri^o. quattuor punctis indicata est. Cod. Montispes. add. Lib. XIII Leg. Idem mox Medicos et grammaticos.

^f Ita etiam cod. Montispes. In cod. 4 antiquitas videtur scriptum fuisse fulgi; rec. man. pro l posuit n. Til. — Lugd. præcipimus; et honoribus fungi, in jus. Cuj. 2 — Ri^o. præcipimus; et honoribus fungi: in (Go. in) jus. Be. præcipimus; et honoribus fungi, in jus. et ann. Be.: « et h. f. conjung. non videntur cum præcip., ad verbum prohibemus trabenda, propter ea, quæ in fine leg. occurrunt, nisi diverso sensu honorum voc. usurpatum quis malit, vel male interjecta superiora verba a librario sint. » Recte; nam honor est magistratus municipalis cum dignitatis gradu, cujus modi est duumviratus, ædilitas, quibus volentes tantum fungi vult legislator medicos, etc. Adde hæc vv. a seqq. disjungi non posse propter v. etiam, quod illic legitur: nisi fortasse in scriptura fulgi latet v. fulgere. Tunc scrib. est præcipimus et honoribus (i. e. dignitate) fulgere. In jus, etc. In cod. Montisp. hæc vv. conjunguntur quidem cum antecedentibus, neque vero quicquam, cum des. seqq. usque ad v. retinendo, ex eo duci potest argumenti.

^g Fol. 299^b cod. 4. Til. exact' Baron. cj. exactis. Cæterum Til. — Cuj. 2°. Be. inferat a magistratibus, vel q. e. Go. — Ri^o. inferat, a Magistratibus, vel Q. e.

^h Locus desperatus. Be. ann.: « graves ins. vult

A parentes vel domini vel tutores esse non debent, fungi eos honoribus volentes permitimus, invitos non cogimus. *PP. a Kal. Aug. Sirmio^b, Crispo et Constantino^c CC. Coss.* d (521).

FAMILIÆ HERCISCUNDÆ^e.

Imp. Constantinus A. ad Verinum^f. Cum dividendæ^g res erunt, dubitari non potest, ab hæredibus suis^h consensumⁱ sine ulla controversia commodandum. Quod vero ad hujusmodi spectat^j scripturas, in quibus talis defunctorum mens fuisse invenitur^k, ut de testamento intelligatur^l tantummodo cogitatum, etsi repugnare jus videatur, hujusmodi quoque conscriptiones inter^m suos duntaxat hæredes valere oportet, quemadmodum valent scripturæ simpliciter inchoatæ, quasⁿ nulla solemnitas adminicula

Gfr. nescio quo sensu. Equidem ne conjecturis quidem locum esse puto, quippe justo fundamento plane destitutus. Olim conjeceram: præcip., quo jam graviss. d. ut p. v. domini deesse non debeant. Et ut tut., etc. Neutrius cj. sanatur locus, quamquam Go. Quinetiam, quoniam autem, et quoniam conjicit. Mihi videtur unus alter versus deesse, nisi hæc omnia usque ad v. debent pro glossemate habenda sunt, cum neque Cod. Just. neque Cod. Montisp. tale quid in h. c. fuisse indigent. Dignum est hoc memoratu, etsi in cod. Montisp. multa ommissa sunt. In Cod. Just. h. c. ita mutata est: (ex c. 1 et 2 h. t.) Medicos et maxime archiatros, vel ex archiatis, Grammaticos, et professores alios litterarum, et doctores legum (improb. Cuj. l. c. pag. 315 et Go.; vid. c. 5 h. t.), una cum uxoribus et filiis, nec non et rebus — possident (ex c. 3 h. t.) ab omni functione, et ab omnibus muneribus vel civilibus vel publicis immunes esse præcipimus: et neque in provinciis hospites recipere, nec ullo fungi munere (ex c. 1 h. t.) nec ad judicium deduci nec eximi, vel exhiberi, vel injuriam pati: ut si quis eos vexaverit, pœna arbitrio judicis plectatur. Mercedes etiam eis, et salaria reddi jubemus (ex c. 3 h. t.) quo facilius liberalibus studiis et memoratis artibus multos instituant. In cod. Montispes. § 2 h. c. ita se habet: Mercedes etiam eorum et salaria reddi præcipimus fungi eos honoribus volentes permitimus invitos non cogimus, et deest subscr.

^a Go. vult Dat., sed etiam Cod. Just. habet PP.

^b Be. Cod. Just. Sirmii.

^c Ita etiam Cod. Just.; Ri. em. Crispo Cæs. II et Constantino Cæs. II et Be. Constantino II Cæs. Coss. 1° 4, Til. — Lugd. C. Coss. Cuj. 2 — Ri^o. Cæss. Coss., sed Rein. em. Cæsaribus et add. ann. 322. Be. Cæss. Coss. Cod. Just. CC. Coss.

^d Codd. aut De Familia Herciscunda, ut in ind. tit. edd. Sich. Cuj. 1 — Ri^o, sive Herciscunda, ut edd. ante Be., præter Til., aut De Familia Herciscunde, at 20, 24, 25, 39, 42 (in ind.), 43, 44, aut De Familia Herciscunde sive Herciscundæ, ut 5—7, 9, 16, 17, 42, Til. Familia Herciscundæ. Be. W. Cod. Just. Familia Herciscundæ.

^e Vid. tit. de His, qui veniam æt. (II, 17) not. s.

^f Multi codd. dividundæ. 9 dividunt hæres.

^g 15 om. suis. 6 ac h. s., errore. W. requirit a suis her. Bijdr. cj. hæredibus tuis, i. e. testamentis.

^h 19, 20, Sich. concessum.

ⁱ Plerique codd., Sich. Til. expectat, quæ est vulgaris in veteribus codd. scriptura pro spectat.

^j Omnes codd., præter 9 et 20 fuisse mens inven.

^k 8 om. ut—intelligatur. 20 intelligetur.

^l Sich. Til. inscriptiones, inter. Cuj. 1, Aur. Lugd. inscriptio, inter.

^m 20 quos.

defendunt^a, solis nixæ^b radicibus voluntatis^c. Licet enim sub testamenti vocabulo cœtæ^d, cum perfectæ non sint, neque appellari aliter ullo modo possint, ovanuisse videntur, tamen dispositiones^e ultimæ, coloratam juris imaginem^f referentes^g, justius in se legum proclivem^h favorem debentⁱ provocare. Quamobrem, cum, filiis ac nepotibus civili^j jure vel auxilio prætoris ut^k suis hæredibus defuncti successio deferatur^l, etiamsi cœptum^m, neque impletum testamentum esse memoreturⁿ, vel si ab utilitate^o verborum vel solennitate juris inanis^p scriptura esse dicatur, considerari specialiter voluntatem placet, et obsecundari protinus, cum res dividuntur, nec retineri amplius, quam quod singulorum personis detegitur^q adscriptum, ut et memoria defuncti non violetur parentis^r, et occasiones litium dirimantur^s. B. Dat. IV. Kal. Septemb. Crispo^t v. II. et Constantino^x II. Coss. (321).

DE SENTENTIAM PASSIS ET RESTITUTIS ET LIBERIS EORUM^y.

Imp. Constantinus A. ad Maximum Pf. U. z In quaestione testamenti, quod deportati^{aa} filius remeante^{bb} patre fecisset, remotis Ulpiani atque Pauli

- ^a 20 add. vel.
^b 6, 7, 14, 16, 19, 20 nexæ. 10, 18 nullas solemnitates—noxa. 15 nixas.
^c 8 voluntas.
^d 20 cœpti.
^e Plerique codd. dispositionis.
^f 6, 7 coloratum i. imagine. 14 coloratu i. imagine.
^g 15 præferentes.
^h 20 legem vel procl.
ⁱ 6, 7, 14, 47 debeat. Mox 15 om. cum.
^j 6, 7, 14 civilis. 10, 18 civiles.
^k 19, 20 cum. 15 suis ut her.
^l 6—8, 14, 16, 17 defunctis accessio deferretur sive deferretur. 9 defertur. 20 defunctis. 10, 18 deferretur.
^m Ita 6—10, 14, 16—19, Til. aut ceptum, quod idem est. Edd. inceptum. 20 ac si inceptum.
ⁿ 15 completum e. t. memoratur.
^o In m. Cuj. 1—Cuj. 2 * *ἰσως* vel subtilitate verborum, quod recepissem, si codd. confirmassent. Go. cj. a subtilitate vel a futilitate.
^p Nonn. codd. inani. 20 considerare.
^q Ita 6—8, 17, prob. Go. 9, 10, 14—16, 20 detegitur, quod eodem ducit. Edd. detegatur.
^r 9 violenter p. 10, 20 violent. parentes. Sich. violentur parentes.
^s 10, 18 derimentur. 19 derimatur.
^t 9, 29, 38, 42 Vl. 17, 19, 24 et in m. Sich.—Cuj. D. 2. III.
^u 28, 36, 40 Dec. 33 Febr.
^v Nonn. codd. Crispini. 38 Crispoli; nonn. om. II.
^x 8, 15, 29 Constantio. Multi codd., Sich. Til. om. II, pro quo numero alii habent I. 6, 7 Const. C. pro C. II. Coss. 19 II. clarissimo consulibus. Cæterum vid. lit. de His, qui ven. æt. (II, 17) not. s.
^y 15 de Restitutis ab exilio. 26 Libertis et om. Eorum. In aliis codd. om. Restit. et in Cod. Just. et L. Eorum 20 De sententia (ut 37) p. et prestitutis.
^z 26 Maximiliano ppo. 15 A. Maximo. Cuj. 2, 2*. Ri. Ri. PF. P., impr. Go. et Ri. Go. PF. Multi codd. ppo. s. ppm. Vid. C. Th. I, 4, 1, not. e.
^{aa} 20 deportat id. Sich. quo dep.
^{bb} 6—8, 12, 14, 16 remediante. 20 antiquitus remanente. Etiam Go. cj. remanente, i. e. in deportatione constituto vel remorante. Mox 20 fecisse.

notis Papiniani^a placet valere sententiam^b, ut in patris sit filius potestate, cui^c dignitas ac bona restituta sunt. § 1. Ita tamen, ut gesta^d per filium, cujus consilia^e legitima ætas firmaverat^f, rata sint^g, eodem in potestatem patriam^h redeunte, neⁱ eorum rescissio efficiat, quod est maxime absurdum, eodem tempore nec in patris nec in sua quemquam^j fuisse potestate^k. § 2. Minores enim ætate jure^k quicumque^l agere prohibentur. Quibus si damnato patre tutor datus est, necesse est, ut ab officio recedat^m, regresso eo, quemⁿ non solum nomine redire^o, sed etiam officium suum nulla^p pravitate corruptum liberis præbere oportet, ut eorum bona tueatur et augeat^q. Nam si patria potestate ad corrupendi atque effundendi^r patrimonii licentiam abutetur^s, ut furioso ac dementi, item prodigo^t, libidinum omnium vitiorumque^u servo non est^v eorum pecunia^x committenda^y ab^z administratione fugiat: neque^{aa} tutor esse desinat, omniaque^{bb} mi-

- ^a 15 remotis Pauli atque Ulpiani notis Papiniani. Multi codd. Papiniani et hic et in interpr. & Papiniani, sed flavo colore supr. n. ad. littera r (Papiriani. 15 Ulpiceni, Vid. c. 1, 3 C. Th. de Resp. prud. (1, 4).
^b 20 sententia.
^c 6—8, 14, 16 cujus.
^d 10, 18 add. sunt.
^e 6—8, 12, 14, 16 cujus fidem. Vat. fr. § 69.
^f 10, 18 firmaverit. 12 f. irata.
^g 6—8, 14 om. sint et 16 rata sint.
^h 4, 6—10, 12, 14, 16, 18, 21 in potestate (6 potestate) patria. 20 patris. & redeuntem, sed em. rubro colore.
ⁱ Ita recte Be., auct. Go., ex Sich. et ex Cod. Just.; 4, 6—8, 10, 12—16, 18, 20, 21, Til. — Ri. nec. Mox 9 recessit official. 20 recessio.
^j 15 nec in sua nec in patris quemquam f. p. Nonn. codd. potestatem.
^k In codd. 6—8, 10, 12, 14—16, 18 exc. jure.
^l Fol. 74^b cod. 4.
^m Cod. Just. officio suo rec.
ⁿ Vv. patre tutor — quem bis impressa sunt in Aur. Lugd. In cod. 14 deest est post datus et in cod. 8 ut post est.
^o 20 supr. lin. reddere.
^p In vv. ulla pravitate corruptum incipit fol. XI. cod. I. s. XXXV. totius palimps. Taur. a clar. Vesmio inventum, et pergitur in eo usque ad vv. somnum intra temp. c. 4 C. Th. de His, qui ad eccl. (IX, 45).
^q 9, 20 tueantur et augeant.
^r 6—8, 12, 14, 16 fundendi. 9 offendendi. In 20 deest ad ante corrupendi.
^s Ap. Go. et in cod. I. om. ut ante furioso. 6, 7 abutitur. Cod. Just. abutatur.
^t 20 licentia (ut l.) abutentur — dementi id est (sed hæc supr. lin.) prod. Cod. Just. itemque prodigo. Mox I. libidinum.
^u 6, 7 vitiorumque. Sich. omniumque vitiorum servo.
^v est abest a cod. 16. 20 servum n. est.
^x Sich. comm. pec.
^y Be. ex Sich. Cod. Just. add. quin, quod deest in edd. Til. — Ri. et in codd. I, 4, 6—10, 13—16, 18. 20 qua ab. 21 quam. Sich. in m. qui.
^z 6, 7 ad pro ab, quod exc. in cod. 16. 8 ad administrationem. 20 ab adm. ut fug.
^{aa} 15 fug. atque. 15 om. neque. Hæc sententia non bene annectitur.
^{bb} 4 omniaque, sed em. rubro colore. Cæterum hic locus in codd. corrupte scriptus est: 6 neque tutoris sedes ignati omnia que. 7 neq. tutoris se designat

noris dispendia suis ipse damnis præstet. Sententia^a A vero deportationis nullo patrem præjudicio deminuat. Quem^b si comperta integritas ut natura^c, ita officio liberis^d restituerit, ei^e gubernacula rerum tradenda sunt, cujus, ad imitationem^f publici juris, provisiva custodia est. Quæ nisi bonis patribus detur, luctuosior erit^g reditus quam discessus. § 5. Ideoque tantum ad restitutionem indulgentia valeat, quantum ad correctionem^h sententia valuitⁱ. Utque deportationis ipsum^j per se nomen^k rerum omnium spoliatio^l est, ita indulgentia^m reditus bonorum ac dignitatisⁿ uno nomine amisorum^o omnium sit recuperatio. Et filii emancipationem a patribus officiis petant, ut libertatem non^p damnationis, sed lenitatis paternæ testem habeant. *Dat. XVIII. Kal. Oct. Sirmio^r, Crispo II. et Constantino II. Cass. Coss. B* (321).

INTERPRETATIO. Si quis pater in exilium missus filium in majore ætate reliquerit, quæcumque^u de bonis propriis gessit^v filius, juxta sententiam Papiniani rata et firma permaneant, nec^x contra aut testamentum, aut

omnia quæ. 8 n. tutoris sed signati omnia quæ. 12 tutoris sed designatis. Paulo infra 20 præstent.

^a 6, 7, 10, 16, 18. sententiam et mox 6, 7, 12 patri 9, 20 patre, sed 20 supr. lin. paret. 18 patris.

^b 6 — 8, 12, 16 dem. quemadmodum. 10, 18 dem. admodum. 14 diminui quæadmodum. 20 dem. quæ. ^c 6 — 8, 10, 12, 14, 16, 18 om. ut natura. 15 naturæ, ut Cod. Just., impr. Go.

^d 15, 16 officio et liberis. 16 restituerat.

^e 14 om. ei.

^f 6 hujus ad emendationem. 12 hujusmodi ad emendationem. Etiam 8, 15, 16 ad emendationem.

^g 15 cust. prov. est — fructuosior erit red. 20 reditus. Cod. Just. luct. erit filii reditus, impr. Go.

^h 12, 16, 20 correptionem. Fol. 72^a cod. 4.

ⁱ 4 voluit, sed em. a post. manu. 16 voluit atque. I. ut quæ et 21 ut quæ.

^j Cuj. 2 — Ri. ipse, male et impr. Go.; l. 4, Br. Al. codd. Sich. — Ludg. Be. ipsum.

^k 6, 12, 16 om. nomen. 7 rerum nomen omnium. 10, 18 omnium rerum.

^l 10, 18 om. spoliatio — omnium. 20 expoliatio.

^m Ita Be. de Go. em. ed. ex cod. 6. Ita etiam habent 7, 8, 10, 12, 14, 15, 17, 18; rell., etiam l. 4 indulgentiæ, quod ferri potest. Similiter dicitur gratiæ reditus. Cod. Just. indulgentiæ restitutio. Etiam Sich. in m. restitutio.

ⁿ 6, 7 dignitas. 15 add. et. 29 dignitatis unum nomen.

^o 6 — 8, 12 missuris s. misoris. 14 missoris. 20 amissurum.

^p non doest in Cuj. 2, 2*. Mox l. lænitatis.

^q 9, 12 — 15, 21, 24, 25, 38, 42, 43, Sich. Cuj. 2, 2*. Go. in Chron. XVII. 17, 28, 40, Sich. in m. VI, a quo die paulo differt ille subscriptionis c. 1 C. Th. de Resp. prud. (1, 4). 20, 39 VII. In cod. I. rescissum est XVIII. cum marg.

^r Nonn. codd. Sermio, Sermii. Sich. Sirmio. 4 Til. — Ludg. Sirmi. Be. Cod. Just. Sirmii. 8 om. Sirmio.

^s Nonn. codd. Crispoli et s. Crispino et s. Crispio et l. om. II.

^t Permulti codd. om. II, ut Sich., aut Cass., ut I, aut II, Cass. 17, 38, 36, 40 Const. Vincendio Fraudino c. 3, Cass. Sich. Constant. Cass. Coss. 21 Constant. a. 2 c. Coss. 20 aug. pro Cass.

^u Multi codd. exilio (ut 6, 7, 20) majori a. r. et q.

^v 21 gessit propriis, sed em. Mox 6 rata firma.

^x 7 ne 9, 44 aut contra test. 42 om. aut.

A transactionem filii reversus^a pater venire permittitur. Sane cum redierit pater, si^b filium vivum invenerit, filium^c in jus suum paterna potestate recipiet^d. Cæterum quod de rebus propriis absente patre filius gessit, reversus pater revocare non poterit. Quicquid vero filii in annis minoribus constituti fecerint, penitus non valebit: qui tamen si pro ætate vel^e absentia patris aut tutores aut curatores acceperint, reversus pater filios^f, repulsis curatoribus vel tutoribus, cum omni facultate recipiet^g: ea tamen^h conditione, ut rem filiorum ita administret ac regat, ut non solum detrimenta non sentiantⁱ, sed studio patris res et^j facultas proficiat filiorum. Quod si pater aut prodigus aut negligens aut eversor aut libidini deditus esse convincetur^k, et filiorum res impie ac dementer^l vastare ac dilapidare cognoscetur^m, filii talis patris, tanquam eo mortuo, sub tutore aut curatore consistentⁿ: quia sicut æquum est, ut bonus et utilis^o pater rem filiorum regendam administrandamque recipiat, ita iniquum est, ut in damnum^p filiorum reversus facultates a tutoribus curatoribus reservatas^q dementi subversione dilaceret.

DE RESPONDIS PRUDENTUM^r.

Imp. Constantinus. A. ad Maximum Pf. P. ^s Per-

^a 20 regressus.

^b 6 — 9, 20, alii codd. om. si.

^c In cod. 20 et ap. Sich. deest filium. Aur. Lugd. in ejus suum p. pot.

^d 20, 42, 44 recipiat. 7, 8 rec. Certe quod. Sich. suum in p. p. recipiat et si iterum quidem de r. pr. quæ absente. Etiam 42 quæ absente.

^e 6 — 10, 18-20, 21, 42, 44 vel pro abs. patris et um. aut in 20. Sich. tutoris aut curatoris.

^f 21 filium. Sich. ad filios. 20 reverso patre filius resp. tutoribus vel curatoribus.

^g 42 recipiat. 20 recipiatur.

^h 6 — 8, 10, 18, 20, 21 om. tamen.

ⁱ 20 sentiat. 7, 8 om. non, sed rest. non a sec. manu in cod. 7.

^j 6 — 8, 21, 45 vel.

^k 6, 7, 20, 21 convincitur. 8 om. convincetur — dilapidare.

^l 6, 7, 9 indecenter.

^m 6 — 8, 20, 21, 42 cognoscitur. 42 dilacerare cogn. Mox nonn. codd. tales et partes.

ⁿ Aur. Lugd. consistent.

^o 6 — 20, 18, alii codd. sicut bonum est æquus (s. æcus) et utilis. Etiam 20, 21, 42, 44 et utilis. Edd. ac utilis.

^p Nonn. codd. ut damno.

^q 6 — 8, 21 servatas; alii cod. curatoribus (om. ve) reservatas. Sich. om. curatoribusve.

^r Nonnulli codd. prudencium.

^s Them. aug. — Præf. Præt. Dicit Cl. p. 128, not. 20. inscriptiones annorum 321 et sequentis Maximum modo præfectum prætorio, modo præf. urbis laudare (Gothofredi Prosopogr. v. Maximus in ed. C. Th. T. VI. p. 66), itaque Maximum fortasse utramque præfecturam gessisse (Gothofredi Notit. dignit. p. 7). — Ego puto Pf. U. (urbis) legendum esse, quod etiam codd. in. c. un. C. Th. de Sent. pass. (IX, 43) habent et confirmatur a Vetere auctore de Præf. urbis ap. Cuspinianum. Sæpissime enim a librariis commutantur sigla utriusque dignitatis et Præf. Prætorio et Præf. Urbis, cujus erroris centena sunt exempla. Nostrum etiam librum ejusmodi errorem commisisse apparet ex c. 5 C. Th. de Div. resc. (1, 2), ubi pro PF. V. posuit ppo, alia infra invenies c. 2, 4—6, 12 de Off. præf. urb. (1, 6).

petuas prudentium, contentiones eruere cupientes A Ulpiani ac Pauli in Papinianum notas, qui, dum ingenii laudem sectantur, non tam corrigere a eum, quam depravare b maluerunt, aboleri præcipimus c. *Dat. IV. d Kal. Oct. o Constantino II. et Crispo f H. CC. Coss. (321).*

DE FALSA MONETA.

Imp. Constantinus. A. ad Januarinum g. Quoniam nonnulli monetarii adulterinam monetam h clandestinis sceleribus exercent, cuncti cognoscant, necessitatem sibi incumbere hujus modi homines inquirendi, ut investigati tradantur judiciis i, facti consocios per tormenta illico prodituri, j ac sic dignis suppliciis addicendi. § 1. Accusatoribus etiam eorum immunitatem permittimus k, cujus modus, quoniam dispar census l est, a nobis per singulos statuatur m. Servos etiam, qui hoc detulerint n, civitate Romana donamus, ut eorum Domini pretium a fisco percipiant o. § 2. Si quis autem militum hujus modi personam susceptam p de custodia exire fecerit, capite puniatur § 3. Appellandi etiam privato licentia denegetur; si vero miles aut promotus q hujus modi crimen incurrerit r, super ejus nomine et gradu ad nos s referatur. § 4. t Si dominum fundi vel domus consocium esse proba-

a § Papianum, ingenti — sectatur — cogere.

b Themis depravari.

c § præcipimus.

d Themis III.

e Add. Sirmio.

f Pu. Crispio. § Octob. et Constantino consul. et Crispo et des. II. CC. In aliis h. a. const. legitur Cr. II. et Const.

g Codd. I, 4, Januarinum, quod recepi. Edd. Januarium, ut Cod. Just. Dignitas deest etiam in utraque Cod. Just. lege et in Coll. Can. Ans. ded. Go. eum anno superiori Agentem vicariam præfecturam appellari in c. 3 C. Th. de Famosis libellis (IX, 54) recte monet, sed nominatur Pf. Urb. in c. 1 C. Th. de Abolitionibus (XIX, 37) ann. 319 data. Be. PPF. U. cj.

h Ita Be. ex utroque Cod. Just. loco, neque Go. displicuit; l, 4, Til. — Ri*. adulterina moneta. Mox l. exercet, mendose.

i Cod. Just. judici.

j Fol. 32 b cod. 4. In ima pagina litera indicatur numerus quaternionis. Mox. 1. digni | ... licitis.

k Go. vult promittimus, speciose quidem neque tamen recte. Est enim permittimus pro remittimus, id est largimur, donamus, concedimus, ut Go. ipse concedit.

l Cod. Just. patrimonium, sed nostrum elegantius videtur Go.

m Cod. Just. statuitur, impr. Go.

n 1 qui de hoc detulerit, mendose.

o Cod. Just. om. Servos—percipiant, sed conjecta est hæc sententia in c. 2 Cod. Just. Pro quib. causis servi (VII, 13): Servi qui monetarios adulterinam monetam clandestinis sceleribus exercentes in publicum detulerint, civitate Romana donentur, ut eorum domini pretium a fisco percipiant, et sq. subscr. h. c.

p Cod. Just. suspectam, sed nostrum Go. ut legitimum defendit. Receptarum personarum custodia supra IX, 5, 5.

q Cod. Just. add. in gradum.

r Go. incurrit, err.

s Cod. Just. ad competentes iudices ref.

t Seqq. in Cod. Just. partim mutata, partim ex c.

bitur, deportari eum in insulam oportebit, cunctis ejus rebus protinus confiscandis; si vero eo ignaro crimen commissum est a, possessionem aut domum debet amittere, in qua id scelus admissum est. Actor fundi vel servus, vel incola, vel colonus, qui hoc b ministerium præbuit, cum eo qui fecit supplicio capitali plectetur, nihilominus fundo vel domo fisci viribus vindicanda. § 5. Quod si dominus ante ignorans, ut primum reperit, c scelus prodidit perpetratum, minime possessio vel domus ipsius proscriptio- nis d injuriæ subjacebit, sed auctorem ac ministrum pœna capitalis excipiet. *Dat. XII. Kal. Dec. o Roma, Crispo II. et Constantino II. CC. Coss. (321).*

DE JUDEIS.

Imp. Constantinus A. Decurionibus Agrippiniensibus f. Cunctis ordinibus generali lege concedimus, Judeos vocare g ad curiam. Verum ut aliquid ipsis ad h solatium pristinae observationis i relinquatur, binos vel ternos privilegio perpeti patimur j nullis nominationibus occupari. *Dat. III. k Id. Dec. Crispo II. et Constantino II. Coss. Coss. (321).*

DE DONATIONIBUS.

Imp. Constantinus A. Petronio Probino. Res uxoris, quæ vel successione qualibet, vel emptione, vel (etiam) largitione viri in eam ante reatum jure pervenerant, damnato (ac mortuo ex pœna marito, vel in servilem conditionem ex pœnæ qualitate deducto)

4 h. t. aucta sunt: Domus vero vel fundus, in quo hæc perpetrata sunt, si dominus in proximo constitutus sit, cujus incuria, vel negligentia punianda est, etsi ignoret, fisco vindicatur: nisi dominus ante ignorans, ut Coll. Can. Ans. ded. ita ut primum repererit scelus prodiderit perpetratum: tunc enim possessio, vel domus ipsius, proscriptio injuriæ minime subjacebit. Sin vero (ex c. 4 h. t.) longissime ab ea domo vel ex possessione abfuerit, nullum sustineat detrimentum: (ex c. 2 h. t.) actore videlicet fundi, vel servus, vel incola; vel colonus, qui ad hoc ministerium præbuerint, cum eo, qui fecit, supplicio capitali plectendis. = Viduas-credimus, ut—resideat (vid. c. 4 h. t.). Impuberes vero — ætas eorum (om. si tamen f. imp. ex c. 4 h. t.) quid videat — proximo fuerint, quoniam — rebus pupilli — ut de rebus — quantum a pupillo fuerat inferendum (impr. Go. in ann. c. 4 h. t.) *Dat.*, et sequitur subscr. c. 2 C. Th.

a I. confiscandis — crimen admissum est, ut infra id scelus admissum est dicitur.

b Go. in not. in hoc, ad hoc. Etiam Cod. Just. habet ad hoc.

c Fol. 33 a cod. 4. Mox. 1. prodiderit perpetratum.

d Ri*. proscriptio injuriæ.

e *Dat.* Go. habet pro Reddita s. Proposita. Cod. I.

f *Dat.* — Crispo et Constantino cc. II css. Coll. Can. Ans. ded. *Dat.* XII. Kal. Romæ Crispo et Constantio Coss.

g 11 *Idem ad Agrippiniensium.* Cuj. 2, 2. Agrippiniensium. Go. in Chron. Agrippiniensibus.

h 4, Til. vocari, quod recte se habet.

i Aur. Lugd. ac.

j 11 observationes.

k 11 privilegio perpetimur nullis et Cuj. 2, 2. privilegio perpetimur nullis, etc., impr. Go., qui interpungit perpeti, patimur nullis pro non patimur ullis. «Sollicitandum, inquit, hunc locum, ideo nonnulli crediderunt, quia perpeti hic pro pati accepere.» Omnia h. l. sana sunt. Til.—Lugd. perpeti patimur, nullis.

l Go. in Chronol. IV., sed ann.: «al. III.» In fra 11 om. Coss. Coss.

illibatas esse præcipio, nec alieni criminis infortunio A
adstringi uxorem: cum paternis maternisque, ac propriis bonis frui eam integro Legum statuto religiosum sit: et donatio maritalis ante tempus criminis ac reatus collata in uxorem, quia pudicitiae præmio cessit, observanda sit, tanquam si maritum ejus natura, non poena subduxerit. Sin autem aqua et igni ei interdicitum erit, vel deportatio illata, non tamen mors ex poena subsequenda: donationes a viro in uxorem collatae, adhuc in pendenti maneat: quia nec matrimonium in hujusmodi casibus dissolvitur, ita ut si usque ad vitæ suæ tempus maritus eas non revocarit, ex morte ejus confirmantur: fisco nostro ad easdem res nullam in posterum communionem habituro. *Dat. III. Calend. Mart. Sardiniae, Crisio II et Constantio II. Coss. (321.) (Ex Cod. Just.)*

DE CONCUBINIS.

Imp. Constantinus A. ad Populum. Nemini licentia concedatur, constante matrimonio concubinam penes habere. *Dat. XVIII. Cal. Jul. Constantinis, patre et filio, Coss. (321 aut 324.) (Ex Cod. Just.)*

SI PENDENTE APPELLATIONE.

Imp. Constantinus A. ad Bassum præf. urbi post alia. Si unus ex litigatoribus adhuc pendente appellatione defunctus sit: non residuum tantum temporis hæredes ejus habeant, sed etiam alios quatuor menses. Sin autem ad deliberationem hæreditatis certum tempus indulgetur, post lapsum ejus temporis quatuor mensium numerabitur (spatium): ne ignorantes negotium, vel etiam superadeunda hæreditate dubitantes, priusquam aliquod commodum sentiant, damnis C
affici compellantur. *Pf. 15. Cal. Jun. Sirmii Crispo II. et Constantino II. CC. Coss. (321.) (Ex Cod. Just.)*

DE ÆDIFICIIS PRIVATIS.

Imp. Constantinus A. Elpidio agenti vicem PP. Si quis post hanc legem civitate spoliata, ornatum (hoc est marmora, vel columnas) ad rura transtulerit, privetur ea possessione, quam ita ornaverit. Si quis autem ex alia in aliam civitatem labentium parietum marmora vel columnas de propriis domibus in proprias transferre voluerit, quoniam utrobique hæc esse publicum decus est, licenter hoc faciat. Data similiter facultate etiam de possessione ornatum hujusmodi ad possessionem aliam transferendi, quamvis per muros, vel etiam per mediam civitatem ea transferri necesse sit: ita ut ea solummodo, quæ illata fuerint civitatibus, exportentur. *Dat. 6. Calend. Jun. Viminacii, Crispo II. et Const. II. Coss. (321.)*

DE REQUIRENDIS REIS.

Imp. Constantinus A. ad Januarium. Quicumque ex eo die, quo reus fuerit in judicio petitus, intra anni spatium noluerit adesse judicio, res ejus fisco vindicentur. Etsi postea repertus, nocens fuerit deprehensus, severiori sententiæ subjugetur. Sed si argumentis evidentibus et probatione dilucida innocentiam suam purgaverit, nihilominus facultates ejus penes fiscum remaneant. *Dat. Id. Jan. Constantino A. 5. et Licinio CC. Coss. (321.) (Ex Cod. Just.)*

PATROL. VIII.

FAMILIÆ ERCISCUNDÆ.

Imp. Constant. A. ad Bassum. PP. Inter omnes duntaxat hæredes suos, qui ex quolibet venientes gradu, tamen pares videntur esse, vel emancipatos, quos Prætor ad successionem vocat: sive coeptum neque impletum testamentum, vel codicillis, seu epistola parentis esse memoretur, sive quocumque alio modo scripturæ quibuscumque verbis, vel indicis inveniantur relictæ, judicio familiæ erciscundæ (licet ab intestato ad successionem liberi vocentur) servato SC. auxilio, defuncti dispositio custodiatur, etiam si solemnitate legum hujusmodi dispositio fuerit destituta. Si vero in hujusmodi voluntate designatis liberis alia sit mixta persona, certum est eam voluntatem, quantum ad illam duntaxat personam B permixtam, pro nulla haberi. *Dat. Romæ. kat. Crispo II. et Constantino Cæs. II. Coss. (321.)*

In Authent. de trient. et semiss. § et quod sæpe, col. 5. tit. 5. novell. 18. cap. 7.

Si modo subjiciatur huic scripturæ, vel ipsius parentis, vel omnium, inter quos fit partitio, liberorum subscriptio. (Ex cod. Just.)

Anno Domini 322.

Probianus et Juliano Coss.

DE ACCUSATIONIBUS.

Imp. Constantinus A. ad Agricolanum. Cum^b jus^c evidens atque manifestum sit, ut intendendi^d criminis publici facultatem non nisi ex certis causis mulieres habeant, hoc est si suam suorumque injuriam persequantur, observari antiquitus statuta oportet. C
Neque enim fas est, ut passim mulieribus accusandi permissa facultas sit; alioquin in publicis olim questionibus interdum aut admissa^e probatio est aut accusantis auctoritas. Patroniⁱ etiam causarum monendi sunt, ne respectu compendii feminas^f securitate forsitan sexus in actionem^g illicitam proruentes temere suscipiant. *PP. V. Id. h. Febr. Probianus et Juliano Coss. 1 (322.)*

INTERPRETATIO. *Feminis nisi in sua suorumque caus-*

^a 4, Til. Africolanum. 20, 25 agricolanum. 42 agriculam. An. add. Recte Prov. ? Vid. Go. in not.

^b Prior h. c. pars in c. 12 Cod. Just. de His, qui acc. n. p. videtur transiisse; legitur enim ibi ab initio ita: *De crimine quod publicorum fuerit judiciorum, mulieri accusare non permittitur: nisi certis ex causis id est si suam suorumque persequatur injuriam secundum antiqui juris statuta tantum, etc.*

^c 4, Til. om. jus, sed in cod. 4 supr. lin. add. ab ant. manu. 12 ejus. Paulo post Go. manifestum.

^d Codd. Br. Al. intendendi ut Sich., s. intemptandi, intemptandi et indendandi, quæ omnia diversæ ejusd. v. formæ sunt. Ri. prob. v. intendendi. Retin. intendendi. Vid. c. 11 h. t. si, quod intenderit, non probaverit et c. 15 h. t. intendendi quidem examinis.

^e 9, 19, 20 amissa. Impr. Go. in comm. eos, qui em. probitas pro probatio.

^f 8—10, 12, 16 respecti et 16 femina. 20 supr. lin. severitate pro securitate.

^g 20 accessione, sed. em. actione. 15 in act. publicam pror. 6 inclitam. 19 inlicita.

^h 8 kl. pro id. 24 prid. 40 pf. feb. 28, 40 om. V. Id. 19 Id. febr. X. Pr.

ⁱ 42 et Valentiniano c. Go. consulto adseripsit ann. 325, impr. Ri.

sa quemquam accusare non liceat, quia susceptione^a A . . . . .
alienarum caussarum legibus prohibentur. Advocati
etiam commonerdi sunt^b, ne contra leges suscipiant^c
in alienis caussis feminas litigare cupientes.

DE DENUNTIATIONE. VEL. EDICTIONE. RESCRIPTI.

2. Imp. Constantius Aug. ad Maximum Pf. U. De-
nuntiari vel apud provinciarum rectores^d vel apud eos,
quibus actorum conficiendorum^e jus est, decernimus,
no privata^f testatio^g, mortuorum aut in^h diversis
terris absentium aut eorum qui nusquam gentium
sintⁱ, scripta nominibus, falsam fidem rebus non i
gestis affingat^k. Dat. 10^l Kal. Jun. m Sirmioⁿ,
Probiano et Juliano^o Coss. (322).

INTERPRETATIO. Contestari^p apud rectores provinciarum
vel defensores aut omnes apud quos gesta conficiuntur,
litem jubemus, ne^q ullus nomen absentis aut mortui B
vel qui, non potuerit^r inveniri, in litis^s contestatione
recipiat^t, ne falsitatis^u inveniat occasio^v.

DE JUDICIIS.

Imp. Constantinus A. ad Maximum Pf. U. x Ad locum.
Eum, qui sciens iudicio adesse neglexerit, ut contu-
macem iudex mulctabit. y Dat. X. Kal. Jun. x Sirmio^{aa},
Probiano et Juliano Coss. bb (322.)

DE LIBERALI CAUSSA^{cc}.

Imp. Constantinus A. ad Maximum Pf. U. ad. . .

^a 6 qui a susc. 21 quæ a susc., alii codd. susceptionem.
^b Multi codd., etiam 6, 7 advocatos — commonendos
no. 19, 20 Advocatus e. commonendus est.
^c 6 lege suscipient. In nonn. codd. et ap. Sich. om.
in. Mox nonn. codd. caussas.
^d 6, 7, 14, 16 rectoribus. Mox nonnulli codd. auctorum.
Aur. Lugd. in m. ex interpr. — litem, om. signo in
textu, quod v. ad Denuntiari videtur referendum esse. C
^e 10, 18 sufficiendorum.
^f Aur. Lugd. et priv. test.
^g Sich. contestatione.
^h Nonnulli codd. om. in.
ⁱ 5 sunt.
^j 19 om. non.
^k Ita W. ex cj. Go. 5 affigeat. 6, 7, 14, 16, 19, 21,
Cuj. 2 — Cl. affigat. 10, 18 adfigant. 20 Sich. — Lugd.
affigant, sed Sich. — Lugd. in m. affingant. 8, 9, 15
adfigat.
^l Codd. 26, 35, 35, 38 om. X, 24, XII, XI.
^m Ita corr. auct. codd. 5 — 8, 10, 14, 17 — 20, 26,
38, 42, 44, R. et c. 2 C. Th. de Judic. cit., quæ
ipsa quoque Jun. habet. Rell. codd. et edd. Jul. 24,
50, 53 Jan.
ⁿ Ita plerique codd. et edd.; sed Be. W. Sirmii et
20 Sirmia.
^o 8 Joviniano, om. Prob. et 15 Coss. explanatione
non indiget.
^p 20, Sich. Contestaturi.
^q Nonn. codd. R., nec.
^r 6, 7 poterit alii potuerint.
^s 5 om. in 45 in eo lites.
^t Aur. Lugd. recipiat. 7, 20 recipiant, sed in cod. 7
sec. man. recipiat.
^u Nonnulli codd., ut 42 falsi testes.
^v Multi codd., ut 9, 42 accusatio.
^x 14 et F. 6 Imp. Constantinus — P. V.
^y 11 penam multatur.
^z 11 om. Jun.
^{aa} Edd. Sirmii.
^{bb} 11 add. Ex Corpore Theodosiani.
^{cc} Rubrica desumpta est ex Br. Al., ex quo transit
in edd., P. except., ubi : De Libertatis Causa.
^{dd} Inscriptionem (sed om. A.) W. rest. ex Cod.
Ju t., eum. autem propter const. sq. PF. U., pro

. . . . .
. . . . .
. . . . .
ixisset, eorum omnium iudicio fieret^b copia.
Quod quidem^c ita^d interpretati sunt, ut, contractis
in litem omnibus, et assertionibus jam ordinatis^e et
profligatis, exactisque pœne iudicis, si qui earum per-
sonarum quæ in quæstione sunt, partus accidissent^f,
quasi accessiones absentiarum necessariarum spectatarumque
personarum, novari tempora juris esse affirmant^g. Sed
cum aliud sit abesse, aliud necdum natum esse, pla-
cuit^h eos qui nascuntur, matrum conditionibus et
jureⁱ uti, quarum mox visceribus exponuntur, neque
ideo, quod natus quidam est, tempora iudicii renova-
ri J. Ante litem vero id nati suo omnes nomine^k in
quæstionem vocentur; quoniam hos solos qui in lite^l
nati erunt, in omnem fortunam matrum complecti^m
oportet, etⁿ aut justis tradi dominis, aut libertate frui
cum lucis auctoribus^o: cum eorum nulla propria ve-
riorve possit esse defensio quam matrum. Dat. prid.
Id. Jun. p Sirmio q, Probiano et Juliano Coss. (322.)

DE ALIMENTIS.

Imp. Constantinus A. Menandro^r. . . . Provinciales
egestate victus atque alimoniarum inopia laborantes libe-
ros suos vendere vel oppignorare cognovimus. Quis-
quis igitur hujus modi reperietur, qui nulla rei fami-
liaris substantia fultus est, quique liberos suos ægre ac

PF. P., quod edd. vulg. habent. W. em. ten-
tuer codd. Bg. Montisipes. H. 82. P. add. (Legis III
Fragmentum) et Pu. Const. 4. Fragmentum).

^a Hinc incipit sextum folium Taurinense. Quartam
autem esse h. t. const. ex eo patet, quod in aversa
folii parte constitutioni, quæ hucusque secunda fuit,
numerus VI appositus est. Videtur ergo, ut jam Ba-
tavi cj., inter quintum et sextum folium Taurinense
unum tantum folium periisse; quod præter extre-
mam tituli sexti partem continebat titulum septimum
et tres priores h. t. constitutiones una cum exordio
h. c. — P. suppleri vult dixisset, prob. Bijdr. W.
prop. addixisset.

^b P. fierat, mendose.
^c Ita I, P. Pu., sed P. in not. scribi vult quidam,
quod a W. receptum est præter necessitatem.

^d De cj. P.; nam in cod. 1 hoc v. avulsum est.
^e Pu. omnibus asser(tio)nibus etiam ordinatis, contra
codicis 1 fidem.

^f Ita P. Pu. W. de cj.: nam in cod. 1 avulsæ sunt
litteræ qui in v. qui et sen in v. accidissent, unde Batavi
l. c. p. 354 legi vult si cui — partus accidisset. Sed
necessario v. accessiones referendum est ad partus,
ideoque leg., ut editum est.

^g 1 P. Pu. affirmant, impr. W., qui em. affirmant,
in notis autem prop. affirmarent.

^h Hic incipit c. 42 Cod. Just. cit., quam Go. cum c.
5 et 6 h. t. coassandam esse putabat.

ⁱ Et jure deest in Cod. Just.
^j Verba neque ideo — renovari desunt in Cod. Just.

^k Cod. Just. Ante v. lit. et mox suo nom. omnes.
^l 1 qui in litem, impr. P.

^m Ita 1 et W., sed P. Pu. ex Cod. Just. erunt omnem et
om. in Complecti passiva significatione sæpe dictum est.

ⁿ Copula deest in Cod. Just., quamquam non in
omnibus Cod. Just. libr. mss.

^o Cod. Just. cum luc. auctor. frui, et des. sqq.
^p Cod. Just. Dat. prid. Id. Julii, et des. sqq.

^q 1, P. Sermio Probiano. Pu. Sermii. Probiano.
^r Cf. C. Th. VIII, 5, 4, not.

difficile sustentet^a, per fiscum nostrum, antequam fiat calamitati obnoxius, adjuvetur; ita ut proconsules præsidisque et rationales per universam Africam habeant potestatem, et^b universis, quos adverterint in egestate miserabili constitutos, stipem necessariam largiantur, c atque ex horreis substantiam protinus tribuant competentem. Abhorret enim nostris moribus ut quemquam fame confici vel ad indignum facinus prorumpere concedamus. *Dat. d prid. Non. Jul. Romæ, Probiano et Juliano Coss. (322).*

DE LIBERALI CAUSSA.

Imp. Constantinus. A. ad Maximum Pf. U. c Si quis^c libertate utentes^e ejusque^b compotes inopinatos^d in discrimen ingenuitatis adducatⁱ, si eos^k forte assertio defecerit, circumductio præbeatur, assertorem quæri^l titulo per literas indicante^m, neⁿ caussa^o per silentium^p ignoretur^q vel absurde etiam proclametur^r: ut, qui copperissent^s), vellent^t asserere^u, vel cunctantes etiam cogentur; neu^v, si assertor defuerit, vincti^x, multis eos scientibus liberos, a domi-

^a 4, Til. — Lugd. sustentent, err. Aur. Lugd. ad difficile.

^b Go. mavult ut, non male quidem, sed tamen sine necess.

^c Fol. 173^b cod. 4.

^d Go. *Dat. pro. Redd. sive Acc.* habet aut alium locum poni vult. Constantinus enim h. a. in Pannonia constituit. Vid. Go. in Chron. h. a. et ad h. c., not. k.

^e 13, 15, 21, 29, 32, 35, 39, 42, 44 et codd. nonn. sec. Go. pro *Pf. U.* exhibent siglum præfecti præt., perperam. 15 *Maximo. 25 Maximo proc. Cæterum Br. Al.* codd. et edd. ante *P. Imp. Constantinus A. pro idem A.* Sed nunc ex cod. 1, ubi c. 2 ejusdem imperatoris est, mutanda erat inscriptio.

^f 15 Si qui.

^g Sich. utentem. 6—8, 21 libertatem ut.

^h 1 cuiusq. 19 eorumque competes.

ⁱ 1, Sich. inopinatus.

^j Ri. ducat.

^k 6—8, 10—14, 18, Til. si in eos.

^l Til. — Cuj. 2° queri. Sich. assertoreque tit., non. assertorque, ut ap. Ri. dicitur. 21 assertor quæ si tit. 10, 18 querit.

^m 1, P. Pu. indicantes, impr. W., hic multis vv. contra Go. disputante. 10, 18 dicante.

ⁿ 8, 10, 18 nec.

^o 6—10, 14, 17, 18, 21 causas. 19 cause.

^p 9 Per se titigio. 15 per sil. cum.

^q 8, 12, 14, 17, 19 ignorentur. 10, 18 minoretur.

^r Male edd. ante W. proclametur, ut, cum seqq. : ut — cogentur pendeant ex v. proclametur; sunt enim ipsa absurde proclamationis verba, qua nonnulli magistratus videntur usi esse. Rectissime igitur etiam W. uncinos sustulit, quibus Be vv. ne — proclametur incluserat, cum ita vv. ut qui, etc., quæ cum v. indicante jungi non possint, non habeant, quo referenda sint.

^s 6, 7, 10, 15, 16, 19, Til. comperisse.

^t Ita recte P. Pu. W. cum Til. et plerisque codd.; Sich. Cuj. 1 — Be. velint, minus apte propter sq. cogentur.

^u Til. om. asserere. 15 asserere et vel. 10, 18 cogentur. Go. in not. placet cunctanter, displicet Wenckio.

^v 1, 8, 12, 16, 17, 19 nisi 21 et edd. ante P. ne, si. W. mutavit scripturam nisi in neu, si. Mihi videtur scribendum esse nec aut neve si.

^x Ita 1, 8, 10, 15—18, codd. ap. Go., edd. Sich. — Cuj. 1. P. Pu. W. Infra clausi dicuntur. 6 sec. Ri. vinctus; potius vincti. Aur. Lugd. vinctis. Cuj. 2—Be.

nis^a ducantur^b. § 1. Ideoque sancimus: si quis assertoris^c inops atque ignotus^d, circumlustratis provinciæ populis, desertus tradatur^e ei, qui servum dixerit, non infracta^f, sed dilata libertate, assertore invento vires recolligat^g, et suis renovatis defensionibus resistat in iudicio, possessoris jure privilegiisque subnixus^h, quamquam deⁱ domo illius processerit. Neque enim^j illa possessio est in tempus accepti^k, sed expectatio assertoris in tempore non reperti; ita ut^l, si instaurata lite, restitutisque in sua^m jura partibus, pro libertateⁿ fuerit lata sententia, injuriæ impudentiæque caussa^o adversarius pari numero servorum^p mulctetur, quotquot^q erunt^r qui in servitutum^s petiti sunt: iis^t vero non condemnatur^u, qui in ipsa fuerint^v lita

victi, quod defendere studet Go. 15 def. mult. e. s. lib. v.

^a 4 adomnos. 10, 16, 18, 21, Sich. — Lugd. ad omnes aut ad oes, sed Cuj. 1 — Lugd. in m. c 7p. a dominis desertus, quod R. habet. Leg. a dominis, non ad dominos, quod innuit cod. 1. Cæterum 9 in dom.

^b Revocavi ducantur. Cuj. 2 — Be. W. deducantur. Præferendum ducantur, quod omnes codd. et edd. Sich. — Lugd. P. Pu. exhibent et ea significatione, qua hic ponitur, a Romanis in rebus judiciariis adhiberi solet.

^c Cj. Go., qui in notis assertoris legendum esse demonstrat, confirmatur cod. 1, unde assertoris transit in edd. P. Pu. W., sed etiam 15 præbet veram scripturam, qui sic: sancimus ut si quis assertoris. Sec. Go. nonn. tentarunt ab assertore, quod exhibent codd. 6, 7, 10, 12, 13, 18 et R.; ab assertorem cod. 16; 21 adassertores. Reil. codd. et edd. Cuj. 1, Cuj. 2 — Be. assertores. Sich. Til. assertori. Aur. Lugd. assertor.

^d 1 Ignatus, sed corr. posita littera o supra a. 15 inops aut ign. Mox 8 circumlustrantis.

^e 10 Traditor. Sich. Til. assertus trad.

^f 12 Non fracta, 19 infractæ et deletæ libertatis.

^g 8 Colligat. 9 recolligant. 15 vir esse colligat. 19 qui res recolligat et om. et.

^h 6—9 subnexus. 10, 18 subnexu. 14 subnexas. 21 possessores i. pr. subnexus.

ⁱ 1 Quamquam — e domo. P. suppl. (d) e d, quod Pu. et W. recep., et ita plane cod. 15. Cod. 6 sec. Ri. quamquam homo illius, sed 6—8, 10, 13, 16, 18 q. et homo ill. In rell. codd. et edd. q. e domo ill.

^j 17 Om. enim. Paulo post Pu. possessio.

^k 1, 21 acceptis.

^l 6, 7, 16, 17 repetit aut. 14 repeti aut. 10, 18 ita ut si.

^m Pu. sna:

ⁿ 15 om. pro libertate.

^o 10, 18 om. caussa.

^p 15 pari serv. num.

^q Erat in cod. 1 quod, sed secunda manus superscripsit tquot, unde P. Pu. W. edidd. quotquot. Reil. codd. quod aut quot quod posterius edd. ante P. habent.

^r Sich. habuerint, non habuerunt, ut Ri. refert. 21 fuerint, 9 15 erant cui in.

^s 1, 19, P. Pu. servitute, improbb. P. et W.

^t 1, P. Pu. his. 21, ut nos; rell. codd. aut hi, ut Til. aut hii, ut Sich., male.

^u Ita cod. 1, W., quod jamdudum cj. Go.; 14 condemnentur. Reil. codd. et edd. ante W. condemnantur, sed in m. Cuj. 2 — Lugd. : c 7p. contineantur vel connumerantur et in m. Cuj. , 2° 2 c 7p. contineantur vel connumerantur vel computentur. Similiter interpres: Non annumerandis his. Be. in not. : c rep. pro iis — condemnentur vel condemnentur. W. oppugnat vulg. scripturam condemnantur, cum h. v. non habeat, quo referatur; antea autem dicatur adversarius.

^v Ita Sich. Til. P. Pu. W. pro fuerit, quod cod. 1

progeniti. § 2. Quod si quis ante assertorem repertum vel ante sententiam^a fuerit mortuus, hæredibus causam status^b probantibus mulctaticius^c servus tradetur^d, et hæredes ejus^e qui libertatem temerabat, si implacabilem^f animum indicant^g, eadem moneat mancipiorum lex atque conditio; si^h liberos sinent, quos clausos repererint, occiduntⁱ cum personis delicta^j. § 3. Minorum defensores^k eadem manebit mancipiorum mulcta: ac iudicio his, quos^l defenderrant, repositentibus, rei male gestæ dabitur^m æstimatio. § 4. Cum idⁿ proprio periculo fecerit^o assertor, ut rem salvam^p fore promittit^q, ita satis accipiat de mulctæ redhibitione. § 5. Libertatem^r vicis hostibus victorum dominatio abstulit; leges vero injuriosos pœna afflictiunt^s et^t fama spoliant, dictumque^u in jurgio^v in adversarium^x immodestius jactatum petulantiusque^y fusum pœnam subire cogitur^z: atque^{aa} habet. Cum W. consentiant 7, 15. Rell. codd. aut fuer. aut fuerunt, ut edd.

^a Sich. Cuj. 1 ante sententia. 6 ante assertore.

^b 8 statutus. 19 statuti. 15 om. status.

^c 40 multa cuius. 15 multa et om. servus. 18 multatitius. 19 multati cuius. Sich. multatitius.

^d Ita P. Pu. W. ex cod. 1, legitur etiam in Aur. Ludg. edd. Rell. codd. et edd. traditur. Be. emend. vult tradatur.

^e 15 tr. Hæredes autem ejus. 1 ejuseius, sed deletur alterum ejus. 21 hæredis.

^f Quod P. in not. *simplacabilem* in cod. 1 esse dicit, non conspicitur in apographo.

^g Ita luculenter 1, 9, 15, 19, 21 et Sich. — Lugd. P. Pu. W. 16 inducat. Rell. codd., in m. Cuj. 2° et ap. Be. inducant, prob. Go., cui displicet dicant, quod ex Cuj. 2 transit in edd. Go. Ri. Ri'.

^h Ita scripsi cum codd.; edd. præter P. Pu. sin. 15 Si vero liberos.

ⁱ Ita 1, P. Pu. W. Rell. occidunt.

^j Multi codd., Sich. *delecta*. 6 *delictam*. Male Ri. dicit, Sich. habere *electa*. Cæterum Sich. Til. *occidunt, cum pers. del. min. defens.*

^k 1, P. Pu. defensorum, quod certe non falsum est. Cf. P. 14. Sich. defensoris.

^l 1 iudicioquishisdef.

^m 8 debitor. 12 debetur.

ⁿ 19 in.

^o 1 fecerint.

^p Nonn. codd. *savea* et mox alii *multa redh.* *x redhibitionem*. 6 sec. Ri. *ut ita satis*.

^q Ita plerique codd. etiam 1. Cohærent enim ut et ita. Vv. autem Cum — assertor referenda sunt ad antecedentia. Edd. et rell. codd. *promittat*. Mox 6 multa.

^r Go. addi vult enim.

^s 1 adfaciunt. Nonn. codd. *pœne adf.* Mox 6, 7 et D alii *legis v. injur. p. adfaciant*. 15 *legis v. injuriosus pœne adfigunt*. 10, 18 *injur. teneat aff.* 21 *legis v. i.*

^t 8 om. et 10 et *fame sp.* Go. cj. qui *fama spoliant*. 18 om. *fama*.

^u 19 *spoliat victusque*.

^v Ita 1, P. Pu. W. Rell. om. in Multi codd. *jurgium*.

^x Aur. Lugd. *adversarium*.

^y 9 *petulantibus quæ*. 19 *jactatus p. susus*.

^z Ita 1, 16, P. Pu. W. Rell. codd.; Til. et in m. Cuj. 1 — Cuj. 2° *cogetur*, præter 6, qui *cogeretur* et 21, qui *cogent*, quod est in edd. Sich. Cuj. 1 — Be. Go. vult *cogunt*.

^{aa} Multi codd. *atq.* unde W. in E. L. L. 1824, p. 1905 et in ed. sua em. *atqui*, quod Pu. recepit pro *atque*, quod est in rell. codd. et edd. præter cod. 1 et Til., qui *adque*. Go. tentavit utique non vel *æque* non;

A non erit impunita labefactio atque oppugnatio libertatis, quæ^a in convictis^b quoque punitur. Injustum est autem, alienum^c ad servum recepisse^d, et^e alterius servi abductione^f condemnatur^g. *Dat.* h XIII. Kal. Aug. Sirmio¹, Probianoⁱ et Juliano^k Coss. (322).

INTERPRETATIO. Si aliquis in libertate positum ad servitium conetur addicere¹, jubet pulsatum ex ordinatione iudicis per populos et per^m publicum duci, ut defensorem sui status inveniat et inventum assertorem per chartam petat a iudice, ne silentio ingenuitas opprimaturⁿ. Quod si aut ipse sibi adesse aut assertorem non potuerit invenire, tradatur domino repetendi ad servitium, non ad pœnale supplicium: ita ut non per hanc traditionem ex integro^o spem libertatis amittat, nisi cum habuerit locum, invento assertore libertatis suæ statum asserat legibus audiendus. Quod si tali ordine reparata lite, qui pulsantur, ingenuos se esse docuerint^p, tunc ille a quo ingenuitas injuste fuerat appetita, tot mancipia his, quos ad servitium vocabat,

sed non est cur mutetur atque, cum non construatur atque injustus est — recepisse, ergo non erit — punitur, sed in v. atque continuetur oratio vv. *leges* — cogitur. 9 om. atque — labefactio et 15 non. 13 oppignatio.

^a P. libertatis. Quod, de cj.

^b 1 *convic.* . . | P. Pu. de cj. Go. edd. *conviciis*, probb. Bijdr.; reliquæ editiones *convictis*; similiter plerique codd. *conviciis*, sed 8, 10, 18 *convinctis*, quod et *conjunctis* et *convinctis* legi potest, in qua scriptura verum verbum fortasse latet. Mox multi codd. et Pu. ponitur. Seqq. in codd. et in edd. mendis deformata sunt.

^c 1. 6—8, 12, 15, 16, 21 *alienus autem ad s.*; similiter P. Pu. (quamquam Pu. *alienum*), qui tamen se inserunt post *ad*, probb. Bijdr. p. 355. 9 *alienus ante serv* 10, 18 *alienos autem servos*. 19 *alienos* et om. autem. Go. in not. scribi jubet, prob. Be., ut *servum*. Ad servitium propositum est in m. Cuj. 1 — Cuj. 2°. Cæterum Pu. *injustus*, ex cj. Go.

^d 1, P. *recepisset*. P. totum locum ita interpungit: *libertatis. Quod in conviciis — est: alienus autem ad se s. recepisset: et alterius, etc.*, in quibus totidem syllogismi partes P. minus probabiliter reperisse sibi videtur. Ri. Ri' *alienum; ad*. Unum alterumve excidit.

^e 8 *ad*. 15 *ex*. Go. in not.: *Et ideo alterius*.

^f Ita 1, 6—10, 12, 15—18, 21, Sich. — Lugd. P. Pu. W., sed 8 *abductionem*. Cuj. 2 — Be. *additione*, quod a Go. defenditur, vituperatur a P. et W.

^g 6, 7, 13, 14, 16 *condemnatus*. 18 *condemnatos* 9 *condemnatum*.

^h 8 XI. 10, 15, 16, 18, 24, 39, 45 XIV. 32 — 34, Go. Ri. Ri'. XII.

ⁱ Ita plerique codd. Nonn. *Sermio* aut *Firmio*. 40 *Firmi*. Be. Pu. *Sirmii*. 8 om. *Aug.* — et.

^j Nonn. codd. et Sich. in m. *Probino*. 1, Pu. *Provano*. 16 *Priviano*.

^k 9 *Juvino*.

^l 21 *positus* et in m. *cogitur addici*. Sich. *Si aliquis in libertate positus* (in m. *positum*) *ad servitium cogitur adjici* (in m. *conetur addicere*). Alii codd. *positus — addici*. Cuj. 1 — Lugd. *adducere*. Mox multi codd. *pulsato* aut *pulsatus*.

^m Sich. Cuj. 1 — Lugd. om. *per*.

ⁿ 21 in m., Sich. Cuj. 1 — Lugd. *supprimatur*.

^o 21 *et integra*, sed in m. *ex integro*.

^p Nonn. codd. *pulsatur ingenuus se e. docuerit*.

ejus ætatis et sexus dare cogatur^a, illis in condemnationibus^b non annumerandis his, qui, dum causa protrahitur, in lite^c nati esse probantur. Quod si^d ex his, qui ad servitum vocantur, dum per assertorem^e requirendum aut alia occasione^f causa protrahitur, aliqui moriantur^g, et hæredes eorum statim ingenuitatis obtinuerint, pro illius persona, quæ in^h lite mortua est, hæredibus suis ejus compensatio, sicut et pro vivis, a pulsante reddenda est. Si vero ille moriatur, qui liberos conabatur addicereⁱ, et filios aut hæredes dimittat, si^j persequi^k voluerint causam, quam pater aut auctor^l inchoaverat, et victi fuerint, ad supra scriptam satisfactionem tenendi sunt, ut alia^m tot mancipia male pulsatis satisfaciunt. Si vero agere noluerint, nec persequi eos tentaverint, sed etiam in custodiam ab auctore redactosⁿ absolverint^o, erunt a^p mulctæ^q condemnatione securi, quia non in auctoris sui vitio^r perstiterunt^s. Quod si^t forte minores sint, et tutor^u eorum vel curator causas eorum adversus ingenuitatem prosequi^v velit, et fuerit superatus, ipse de propria facultate ad satisfactionem tenendus est. Si vero post secundam reparationem assertor inventus periculo suo^x addicti^y causam crediderit replicandam, ut, si vincatur^z, peculium aut servitia^{aa} susceptorum^{bb} vel ipsos^{cc} reddere debeat: similiter et ille, qui pulsat, dato fidejussore^{dd} promittat se prædictum numerum vel meritum^{ee} mancipiorum^{ff},

^a 10, 18, 42, alii om. his — cogatur.

^b Sich. Cuj. 1 — Lugd. ad condemnationem. 6, 7, 21 ad serv. vocabant — illis non in c. adnumerandis, quidam causa trahitur. Plerique codd. trahitur.

^c Multi codd. in litem.

^d Nonn. codd. Quod (om. si).

^e Vocatur d. pro assertore.

^f 6, 7 aut aliam occasionem. 44 per aliam occasionem.

^g Plerique codd. moriuntur.

^h Multi codd. om. in.

ⁱ Cuj. 1 — Lugd. adducere. In exemplo meo Cuj.

^j manu rec. corr. adducere.

^k Nonn. codd. prosequi.

^l 44 add. eos.

^m Sich. cum multis codd. actor.

ⁿ Sich. sunt: aut alia, sed in m. ut.

^o Multi codd. in custodia ab auctore redactus.

^p Hinc iterum incipit cod. 20. Vid. C. Th. tit. de Nuptiis (III, 7), c. 2, not. p.

^q 20 om. a.

^r Nonn. codd. multa.

^s 6, 7, 21, 42, alii vitium.

^t Multi codd. prestiterunt.

^u 6—9, 12, 14, 17, 19 et multi alii Nisi forte.

^v 20 supra lin. auctor.

^w 20 persequi.

^x 6—8 sui. 20 periculi sui.

^y Cuj. 1 — Lugd. in m. adducti. In exemplo meo Cuj. 1 a man. rec. corr. abducti.

^z Ita 6, 7, 20, 42, 44, alii, Sich. Cuj. 1 — Lugd., prob. Ri. Bell. vindicatur.

^{aa} Nonn. codd. servitium.

^{bb} 20 subscriptorum, sed a man. sec. corr. susceptorum. 21 suscepturum, sed in m. susceptorum.

^{cc} 20 ipsas. Sich. ipsa. Nonn. codd. ipsu.

^{dd} Nonn. codd. datis fidejussoribus.

^{ee} Cuj. 1 — Lugd. om. vel meritum.

^{ff} 12 servorum.

A vel^a quod ab his^b in^c peculio reposcit, satisfaciat, cum fuerit superatus^d.

DE CONSTITUTIONIBUS^e PRINCIPUM ET EDICTIS^f.

Imp. Constantinus A. ad Lusitanos^g. Si qua post-hac^h edictaⁱ sive constitutiones sine^j die et consule fuerint deprehensa^k, auctoritate careant. Dat.

^a Nonnulli codices aut.

^b Multi codd. iis.

^c 20, 21 in m., Sich. Cuj. 1 — Lugd. de pro in, sed in m. Cuj. 1 — Lugd. in.

^d 44, Sich. Cuj. 1 — Lugd. reposcit, cum fuerit victus satis faciat. 6, 7 reposcit satisfacere cum f. super.

^e Huic titulo in Br. Al. præmittitur commonitorium, quod quamquam non ad codicem Theodosianum pertinet, tamen propter interpretationem Visig. in hac editione receptam in annotatione addendum esse putavi ex recensione Caroli de Savigny. Alarici regis exemplar auctoritatis. In hoc corpore continentur leges sive species juris de Theodosiano et diversis libris electæ et, sicut præceptum est, explanatæ, anno 22 regnante domino Alarico rege, ordinante viro illustri Goiarico comite. Exemplar auctoritatis. Commonitorium Timotheo V. S. Comiti.

Utilitates populi nostri propitia divinitate tractantes hoc quoque, quod in legibus videbatur iniquum, meliori deliberatione corrigimus, ut omnis legum Romanarum et antiqui juris obscuritas, adhibitis sacerdotibus ac nobilibus viris, in lucem intelligentiæ melioris deducta resplendeat, et nihil habeatur ambiguum, unde se diuturna aut diversa jurgantium impugnet objectio. Quibus omnibus enucleatis atque in unum librum prudentium electione collectis, hæc quæ excerpta sunt, vel clariori interpretatione, composita venerabilium episcoporum vel electorum provincialium nostrorum roboravit adsensus. Et ideo subscriptum librum, qui in tabulis habetur collectus, Goiarico comiti pro distringendis negotiis nostra jussit clementia destinari, ut juxta ejus seriem universa causarum sopiatur intentio: nec aliud cuilibet aut de legibus, aut de jure liceat in disceptationem proponere, nisi quod directi libri et scripti viri spectabilis Aniani manu, sicut jussimus, ordo complectitur. Providere ergo te convenit, ut in foro tuo nulla alia lex neque juris formula profervi vel recipi præsumatur. Quod si factum fortasse constiterit, aut ad periculum capitis tui, aut ad dispendium tuarum noveris facultatum. Hanc vero præreceptionem directis libris jussimus cohærere, ut universos ordinationis nostræ et disciplina teneat et pœna constringat.

Anianus vir spectabilis ex præreptione D. N. Gloriosis. Alarici regis hunc codicem de Theodosiani legibus atque sententiis juris vel diversis libris electum Aduris anno 22 eo regnante, edidi atque subscripsi. Recognovimus. Dat. sub die 4. Non. feb. anno 22. Alarici regis Tolosæ. Et iterum anno 20 regnante Carolo rege Francorum et Longobardorum et patricio Romanorum. Plura invenies in editione Breviarii Alariciani a me paranda.

^f 5 om. rubricam. Cod. Just. De legibus et cod. et edit.

^g 8, 26, 28, Lusitanos; alii Lusitanus, Lusetanos. Sich. Lusianum, in ms., Lusitanos; cod. Just., Lysitanos, quod non displicet Ri. Lib. ms. Pist. Vat., Pl. 1, 2 Bg. ed. Nbg., Lisitanos. Cont. in ms. refert, alios inscribere ad Bassum P. P. Nonnulli codd. om. A.

^h 19 om. qua. Plerique codd. hæc aut hec. Sich. Til. Cuj. 1 Aur. Lugd. Hincm. hæc.

ⁱ 14, 16, 30 dicta, 39, 43 edita et om. sive... 18 edita sunt 52 om. edicta sive et 5 sive consule.

^j Cod. Just. Si qua beneficia personalia sine.

^k 8, 9, 19—21, 27, 30, 32, 33, 37 — 39, 44 deprehensæ. 14 comprehensæ.

VII^a Kalend. aug. Sabariæ^b, Probiano^c et Juliano^d A
VV. CC.^e Coss. (322).

INTERPRETATIO. Quæcumque leges sine die et consule fuerint prolatae^f, non valeant.

DE INDULGENTIIS CRIMINUM.

Imp. Constantinus A. ad Maximum Pf. P. Prop-
ter Crispi atque Helenæ partum^h omnibus indulgen-
mus, præter veneficos, homicidas, adulteros. Acc. III.
Kal. Nov. Romæ, Probiano et Juliano Coss. (322).

DE HRÆDII MINORUM SINE DECRETOⁱ.

Imp. Constantinus A. ad Severum^k. Minores, qui
intra viginti quinque annorum ætatem^l sunt, præ-
dium vel mancipium rusticum^m sine decreti interpo-
sitione alienatum, etiam non petita in integrumⁿ
restitutione, poterunt vindicare; ita ut, si, hac lege
proposita^o, tantum temporis^p ad metas vicesimi et
quinti^q anni supererit, ut cæpta^r lis intra^s ejus-
dem anni finem terminari non possit, inchoata lis^t
possit protendi^u. Sed et hi^v, quos eadem lex, exac-

^a 10, 14, 41, 44 in Aniano regio (i. e. codice Br. Al. regio Par.) ap. Go., libro ms. Pist. VI. 16, Til. in ms. Cuj. 1 Aur. et Lugd., in cod. Just. V, sed Hal. Ross. VII Cal. apr., cod. Pist. Apr.

^b 10, 18 Sabario et Probiano. 49 Salaria, 38 Sabine, 39 Sabria.

^c 21 om. Probiano Coss. 8 eque Proviano. Nonnulli codd. Proviano. 28, 36 Prolatio. 40 Problatio. 20 Sich. Robiano, sed Sichardus in m. Problutio.

^d 6, 40, 16, 48 om. et Jul. VV. CC. 14 om. et Jul.

^e Plerique codd. om. VV. CC.

^f Nonnulli codd. delatae.

^g Go. Be. in notis em. Pf. U., recte. Vid. C. Th. II, 4, 2, not. c.

^h Go. magna doctrinae copia in comm. h. c. em. propter Crispi, atque Helenæ paratum vel apparatus, id est apparatus itineris ad urbem Romam. Conjecerat etiam pactum.

ⁱ Cod. Just. de Pr. et aliis rebus min. s. d. n. al. vel obligandis.

^j W. om. A, quod 1, P. Pu. habent.

^k Siglum dignitatis om. in cod. 1, P. W. reponi volunt Pf. U. Pu. Severum, err. typ.

^l 1 Ætate.

^m Litteræ cum sine avulsæ sunt in cod. 1. Rustica tantum prædia et mancipia hic commemorantur. Quatuor annis post cautum est a Constantino M. etiam de urbanis prædiis et mancipiis in c. 3 C. Th. de Admin. et peric. tut. (III, 30).

ⁿ Litteras inclinatas rest. P.; Bijdr. malunt integri, provocantes ad rubr. C. Th. de Integri restitutione (II, 16), præter necessitatem et contra cod. 1 fidem, ubi in latet in litera m verbi petitam.

^o 1 Præposita.

^p Litteras hoc loco de membrana resectas supplet P., quem Pu. secutus est, ta(men usque), improb. W., qui tale tempus est in E. L. L. 1824, p. 1084 et in ed. Codicis Th. Sed cum hæc quoque mihi displiceant, prætulit conjecturam Batavorum. Vid. Bijdr. I. c. p. 325 et c. 2 C. Th. de Int. rest. (II, 16).

^q P. dicit: « In palimpsesto librarius primum scripserat quingenti, postea syllabam gen. delevit. »

^r 1 Cæpta.

^s V. intra rest. est a P.

^t 1 Inquata lis. Non raro in codd. pro inchoata mendose scriptum est inchoata, incuata et similiter.

^u Ita rectissime P. restituit, quæ avulsa sunt in cod. 1, qui pos . . . . . di.

^v 1. P. Pu. hii.

to vicesimo^a et quinto anno, intra viginti et sex annos deprehenderit, inchoare petitiones suas non morentur, quoniam usque ad vicesimum^b et sextum annum ita inchoatæ litis tempora concluduntur. Qui igitur^c post hoc tempus agere tentaverit, expellatur, ut jam certus securusque possessor sit. Dat. XV. Kal. Jan. Serdicæ, Probiano^d et Juliano^e Coss. (322).

Impp. . . . .^f. Et-

^a 1 Vigesimo.

^b 1 Deprehenderit, inchoare — vicesimum.

^c In cod. 1 post Qu est lacuna circiter quinque litterarum. P. Pu. suppl. (Qui ergo). W. ed. Qui igitur, quod præfero.

^d 1 Proviano.

^e 1 ru. et des. seqq. P. supp. liano coss. et in ipsa const. editione Ju(liano coss.).

^f Dolendum est, et inscriptionem et subscriptionem h. c. periisse, quibus servatis magnæ tollerentur difficultates ex eo natæ, quod duæ Codicis Just. leges, c. 18 de Prædiis minorum (V, 71) et c. 17 de Appell. (VII, 62) ex hac const. videntur depromptæ esse, sed diversis inscriptionibus et subscriptionibus. Etenim c. 18 in ed. Spangenberg. hæc inscriptio præponitur: Impp. Constantinus A. et Constantinus C. ad Senatium; contra c. 17 ita inscribitur: Idem A. (i. e. Constantinus M.) ad Julianum Præfectum urbi. Subscriptionem autem in eo differunt, ut scribatur in c. 18: Dat. XII. Kal. Januar. Probiano et Juliano Coss. (322), in c. 17: Dat. III. Non. August. Heraclæ, Constantino A. VII. et Constantio C. III. Coss. (326). Et W. quidem hanc diversitatem subscriptionum ita explicaret, ut c. 17 pro repetita huius constitutionis forma post aliquot annos emissâ haberet, nisi Constantiani prætoris mentio, hanc constitutionem Orienti datam esse, doceret; posterior autem pars ad præfecturam urbis in c. 17 memoratam pertineret, quam Constantinopoli demum a Constantio a. 360 institutam esse, ex optimorum scriptorum testimonio constat. Ad quas difficultates id impedimentum accedit, quod Julianus in inscriptione c. 17 commemoratur, quem Romæ præfectum fuisse, Gothofredus et Corsinius I. c. p. 179 demonstrant. Dereliquit igitur W. doctioribus rem decernendam. Alio modo Batavi (Bijdr. pag. 327) difficultatem tollere studuerunt. Negant enim c. 17 ex hac c. desumptam esse, cum utriusque legis sententia diversa sit, et in c. 17 jubeatur, ad præfectum urbis appellari, contra in hac c. id interdicitur, nisi apud utrumque prætorem, dum quæstio ventilatur, ab aliqua parte auxilium provocationis fuerit objectum: quod autem magna sit in utraque lege verborum similitudo, id non tantum esse, ut c. 17 ex c. 2 h. t. hausta videatur, cum non raro priorum et posteriorum legum similes locutiones reperiantur. Quæ conjectura sagacissima illa quidem, primum valde mihi probabatur, quæ admissa c. 17 neque huic constitutioni neque c. 18 Cod. Just. adversatur, et quod in c. 17 de præfectura urbana dicitur, non de Constantinopolitana, sed de præfectura urbis Romæ accipiendum est. Simillima vero esse sæpenumero verba legum, ceteroquin argumento inter se differentium docet ipsius constitutionis 18 Cod. Just. ex hac lege desumptæ cum c. 16 Cod. Th. de Prætor. (VI, 4) comparatio, quæ Go. movit, ut c. 18 ex c. 16 desumptam esse putaret, quamquam id falso factum esse, ex Taurinensi membrana cognoscitur. Verum quo minus huic sententiæ adstipulari possim, hoc me impedit, quod, ea admissa, non omnes difficultates remouentur. Nam duorum legislatorum nomina præponuntur c. 18, quæ triduo tantum recentior est c. 1 h. tituli, in qua unus tantum imperator commemoratur. Quis vero unquam tantam diversitatem nominum imperatorum admitti posse arbitratur in duabus constitutionibus trium tantum dierum spatio a se distantibus,

si ^a minores vel ex patris nomine vel ex suo, debitis quoque actione tribuenda; scilicet ut tunc demum duntaxat fiscalibus ingruentibus ^b, vel ex privatis contractibus reperientur ^c obnoxii, decreti interpositio ^d a Constantiano prætore celebranda est, probatis examissim ^e causis, ut patefacta rerum fide, firma venditio perseveret ^f. Hæc cum ita sint ^g, etiam suspecti tiores sub ejus debent examine postulari, contraria ^h

fortasse nullo, cum non raro a librariis commutentur numeri XII et XV? Puto itaque, omnem difficultatem non in legis verbis, sed in eo sitam esse, quod in utroque codice et inscriptiones et subscriptiones corruptæ sint. Quam quidem corruptelam jam Go. vidit, qui c. 18 Constantio et Juliano C. vindicare et cum c. 16 C. Th. de Prætoribus conjungere studens, inde ab editione Contiana 1571 receptam inscriptionem ad *Senatum* pro eo, quod antea legebatur ad *Severum*, defendit contra fidem librorum mss. Codicis Just., quos inspiciendos mihi concessit amicissimus Herrmannus, Codicis Just. probatissimus editor. Codd. enim Pl. 1, Bg. Vat. et Pist. a Blumio collati, denique etiam Montispes. H. 82 et 83 a me ipso inspecti omnes ad *Severum* habent aut *Severo*, non ad *Senatum*. Corruptas autem esse et inscriptiones et subscriptiones membrana Taurinensis demonstrat, ubi librarius in inscriptione post v. *Imp.* septem litterarum lacunam posuit, quamquam ea non sufficit ad reliquam inscriptionem recipiendam, et in subscriptione post *Dat.* aliam lacunam 18 litterarum, quinque litteris, quæ avulsæ sunt, non computatis, ex quibus patet, jam ipsius Codicis Th. scriptores de vera legis inscriptione et subscriptione dubitasse. Cujus dubitationis fortasse hæc causa fuit, quod c. 2 ex duabus constiti. conflata est, quarum una a Constantino M. ad Julianum data est, altera a Constantio et Constante. Certe duorum *imp.* lex indicatur siglo *Imp.* in cod. 1. Cum vero constitutionarii in conscribendo Cod. Th. ambigerent, utrius constitutionis inscriptio aut subscriptio recipienda esset, neutram receperunt; Just. autem Codicis conditores, qui leges illas ad pristinam formam reduxerunt, male utriusque legis inscriptiones et subscriptiones aliunde expleverant. Fortasse c. 18 tribuenda est subscriptio c. 17, modo facili medela emendatis nominibus imperatorum et consulum reponatur annis 554 et legatur: *Imp. Constantius A. et Constantius C. ad Senatum.* — *Dat.* III. Non. Aug. *Heraclæ* (!) *Constantio A. VII. et Constante Coss. III. Coss.* (351). Sed nolo his cj. insistere. Cæterum quod de præfectura urb. in c. 17 dicitur, non obstat, cum emblemata sit. — *Pu.* rest. inscript. ex c. 18 cit., appositis tamen uncis.

^a Ita 1, quod indicat, hanc constitutionem laciniam majoris legis esse, W. autem accommodatum videtur removendæ dubitationi, quam de magistratum provinciarum ortam hæc lex sopivit. P. Pu. Si ex c. 18 Cod. Just.

^b Cod. Just. *urgentibus*, sunt tamen libri mss., qui D *ingruentibus* cum C. Th. exhibent.

^c Cod. Just. *reperiantur*.

^d *Pu. interposito*, mendose.

^e Cod. Just. *examinatisque*.

^f Hic desinit c. 18 Cod. Just. Quæ sequuntur usque ad v. *si*, debentur codici 1. In superioribus nonnulla in cod. 1 resecta sunt, quæ P. ex c. 18 restituit.

^g Ita P. supplevit octo literas a cod. 1 avulsas, quod supplementum, a Pu. et W. quoque receptum retinuit, quamquam non aptum esse videtur. Tamen non inveni meliora. Antea cj. W. *Hæc* (sc. fides) *cum decrit*. Cramerus cj. *Hæc cum aguntur*.

^h Hoc supplementum debetur W., qui propter l. 4 D. de Contrar. tut. (XXVII, 4) putat, sermonem esse de contraria actione tutori remoto danda, neque coram prætore Constantiano, sed coram eo, cui ordinaria jurisdictio competeret,

quoque actione tribuenda; scilicet ut tunc demum ad experientiam tuam ^a, servatis legibus, recurratur, si ^b apud utrumque prætorem dum quæstio ventilatur, ab aliqua parte auxilium provocationis fuerit objectum, ut provocationis merita sublimis disceptator expendas. *Dat.* . . . . . ^c.

Anno Domini 325.

Severo et Rufino Coss.

DE LIBERALI CAUSSA.

Imp. Constantinus. A. ad Maximum ^d *Pf. U. Libertati* ^e a majoribus ^f tantum impensum est, ut patribus, quibus jus vite in liberos necisque ^g potestas permissa est, eripere libertatem non liceret ^h. § 1. Si quisquam ⁱ minor venundatus actum ^j major administravit, quoniam ^k minoris emptio scientiam non obligat, cum ad libertatem venientem ^l emptionis actusque a majore ^m administrati præscriptio ⁿ non tene-

instituenda. P., quem Pu. secutus est, rest. *postul* (*ari, at tibi*), impr. W. In not. P. *malvult actio est pro actione*.

^a Litteras *erienti* in cod. 1 avulsas restituit P., provocans ad c. 16 C. Th. de Petitionibus (X, 10) quod an recte fecerit, dubitat W., cum ibi vv. *experientia tua* vera significatione positæ sint, hic formulam hucusque non cognitam exprimant. Vv. *utrumque prætorem* Go. ad c. 15 C. Th. de Appell. (XI, 30) explicat urbanum et peregrinum. Idem facit glossa interl. cod. Pl. 1. Sed utriusque prætoris munera alias neque in Cod. Th. neque in Cod. Just. discerni, W. affirmat. P. cogitat de tutelari prætore, quem M. Antonius instituerat, et Constantiano cosque junctim de suspectis tutoribus cognovisse putat, quam opinionem W. refutat, interpretans ipse *utrumque* per *alterutrum*, de qua vocabuli significatione disputat Car. de Savigny, *Recht des Besitzes* p. 315, not. r. Rudorff l. c. T. III, p. 479, not. 2 utrumque prætorem Byzantium a Constantino institutum intelligit proter Lydum de Magistr. II, 50 *δύο πραιτορσιν ἀρκεσθῆναι συνεῖδε*.

^b Hinc incipit c. 17 Cod. Just. postremis tamen vv. mutatis: *Si — objectum præfecturæ urbis judicium sacrum appellatur observet*.

^c Hic finitur quarta membrana Taurinensis, in cujus inferiori parte librarius literis uncialibus adjicit: THEOD. LIB. III, ESPL-, unde de fine et de numero titulorum libri tertii constat.

^d 15, 26 *Maximo*. Nonn. codd. *M. ppo.* aut *ppm.* et c. 3 Cod. Just. cit. *Pf. P.* Ita legi vult Be. Cæterum 6, 7 *Id. aa.*

^e 19, 20 *Libertis*. 16 *Liberti*. P. *Libertatis*, err. typ.

^f 8 *minoribus*. 15 *tantum a major*.

^g Multi codd. *nec his quæ*. 19, 20 *nec his quibus*. 15 *vite necisq. in liberos*.

^h Cod. Just. *olim erat permissa, libert. erip. non lic.*, et desinit in h. v. c. 10 cit. Go. in comm. legi vult *permissa esset*.

ⁱ 15 *Si ergo q.* 19, 20 *Sed si q.* 17 *Sic quisq.* 6—8, 14 *quicquam*.

^j 6—8, 14, 20 *actum*, quod in codd. 6—8, 14 ferri potest propter antecedens *quicquam*, neque displicet Ri. Go. in not. add. *servilem*. 20 *major*.

^k Nonn. codd. *quod et mox*, ut Sich. *obliget*. 15 *obligavit* et om. *eum*.

^l 10, 18 om. *venientem*. 20 *emtionem*.

^m 10, 18 *actusque major*. 1 *admajore*. 16 *ad majorem*.

ⁿ Multi codd. *perscriptio* 19, 20 *perscriptione*. 1 *præscriptio*... — *caturtenebit*, sed deletur *catur* punctis supra positis.

bit : § 2. nec vero ^a ille, qui apud quempiam pro servo educatur ^b, ac major effectus vendenti ^c veluti domino acquievit actuque administrato jam pœne extremam relegit libertatem ^d, (quoniam neque major effectus originem suam noverat ^e, neque eam quam ignoraverat ^f, venditionem ^g patiens deseruisse judicandus est) minori similis, eadem emptionis atque actus administrati ^h præscriptione non ⁱ alligabitur ^j, sed utrique ^k dabitur assertio. § 3. Paria ^l etiam in libertinis erunt ^m, quæstu quodam in eandem ⁿ rursus servitutem ^o relabuntur ^p. Sed ^q eorum ^r hac exceptione ^s caussa distinguenda est, ut, qui impuberes ^t intra annum quartum decimum manumissi ac ^u deinceps in servitio retenti ignorata libertate ^v non ^x utantur, majoresque venundati ^y actum gerant, ab ^z assertione non arceantur : cum illi ^B ætati tribuatur libertatis ignoratio aut ^{aa} oblivio con-

^a Be. propter sq. non allegabitur prop. nec non vel nec minus, aut deleri vult non ante alligabitur, quod posterius ipse præfert, prob. W., cum Sich. legat præscriptio non alleg. Nihil est autem mutandum, modo putemus imperatorem voluisse priorem negationem satis remotam in memoriam revocare. Sich. usque ad Go. interpung. liceret, si — tenebit Nec vero.

^b Ita 1, P. Pu. W.; in rell. codd. et edd. educatus, quod æque bonam sententiam præbet et videtur præferendum esse. Vid. C. Th. : Si q. m. venundatus.

^c 1 vendendi. 6 sec. Ri. eff. ex vendendi, potius eff. et vend. 8, 15, 17, Til. eff. et vend. 10, 18 eff. et venditus. 14 eff. et vindendi. 16 eff. et venditi. Mox plerique codd. velut aut velud et pœne.

^d 9 elegit. 10, 18 religat. 20 religit. 21, Sich. extr. C. re redegit lib., sed Sich. in m. servitutem. Antea 10, 18 om. jam.

^e 6—9, 12—14, 16, 17 noverit.

^f Ita recte 1, P. Pu. W.; rell. ignorabat.

^g 19, 21, Sich. venditionis.

^h 20 administrante.

ⁱ Be. et W. videtur redundare non. Cæterum, multi codd. perscriptione.

^j Multi codd. et Sich. allegabitur. 9 obliq. abitur.

^k Ita 1, 9, 10, 15, 18, Sich. Cuj. 1—W. Similiter 19, 20 utrisque. Rell. codd. et Til. utique. Sed retin. utrique, i. e. cum minori venundato, tum ei, qui pro servo educatus est. Natum est utique ex siglo utique, quod a librariis male intellectum est.

^l 8, 10, 12—14, 17—19, 20 Pari. 15 Par etiam.

^m 8 eorum 15 erit. Aur. Lugd. om. in post etiam.

ⁿ 1, 14 eadem.

^o Ita 10, 15—15, 19, 20, Til. et P. Pu. W. ex cod. 1. Rell. serv. rursus. Cæterum nonn. codd. et Til. rursus et cod. 14 servitute.

^p 6—8, 12—14, 16 relabitur.

^q 6—8, 12, 13, 16, 17, Til. Sic.

^r 1 earn. | etc.

^s 20 supr. lin. adsertione.

^t 14 in pueris. 20 ut puberis et om. qui, sed supra lin. impuberes. Idem paulo post annos. 21 impuberis.

^u 12 aut. Mox multi codd. servitium.

^v 14, 16, 17 ignorat libertatem. 12, 15 ignorant libertatem. 21 ignorata vel lib. 6, 7 ignorat.

^x 7, 8, 16—18 add. vi.

^y Sich. majores qui v. 15 om. venundati. 8, 17 actum generant. 15 et Sich. gerunt.

^z 1 ad, sed corr. a man. sec. ab.

^{aa} Ita 9, 10, 15, 18—21 et ex cod. 1 P. Pu. W. Idem cj. Go. Rell. ut. Be. legi vult et. 6, 7, 15, 17, Til. ignorat jus (s. ignoratius). Til. add. ut abolitio.

cessa est ^a. Qui ^b vero memoria firma venditioni post factæ ^c non nescius innectitur, hujus legis beneficio carebit. § 4. Et quoniam vicissim etiam ipsis, qui his rem ^d commiserunt, medendum est, si ^e quis omnium, qui supra comprehensi ^f sunt, in libertatem proclamaverit ^g, id quod apud se esse ^h ejus, qui se dominum dicit, profitebitur, quoniam ⁱ de eo non dubitatur ^k, reddi ac referri iudex protinus pronuntiabit ^l. § 5. Quod vero petitur, si id ^m fuerit negotiatione ⁿ controversum ^o, per cautionem assertoris, ut alia lege comprehensum est ^p, conservabitur, ac petitio ^q differretur ^r, ut, si fuerit approbata propria ^s liber-

8 ignorationis abolitio. 12 ignorant jus abolitio. 14 ignorat jus absolutio. 20 ignorantibus, sed supra lin. corr. ignoratio. 21, Sich. cum illis ætate distributæ libertatis ignoratio ut oblivio, non. impr. Ri. Cæterum Til. libertati.

^a 15 sit.

^b 16 Quia vero.

^c 9 perfectæ. 20 venditione post facta.

^d Ita P. Pu. W. ex cod. 1; rell. edd. rem. his c. 10, 18 ipsis his rem. c. et om. qui. 19, 20 quibus rem comm. 15 etiam his q. rem. c. 6, 7, 12, 14, 16 om. rem, quod v. ap. Til. uncinis inclusum est. 10, 18 commiserint.

^e Hinc incipit c. 3 Cod. Just. cit. : Si quis in libert. proclam. id quod apud se esse, etc.

^f 1 superaconpræh.

^g 9, 10, 18—21 proclamevarint. Cæterum 6, 7, 10, 15, 16, 18, 21, Sich. Til. in libertate.

^h In syllaba es finitur folium Taurinense et desinit hæc c. ap. P. Pu. Pu. apud se ei. 15 esse is qui ejus se dom. Cuj. 1—Cuj. 2° esse ejus qui.

ⁱ 21 profiteretur. Sich. profiteretur quoniam, sed in m. quando. Ri^o quoniam. 8 quid.

^j Cod. Just. non de eo.

^k 20 supr. lin. dicat.

^l 6, 7, 10, 12, 14, 16—19 pronuntiavit.

^m 6, 7 Q. v. petitor. Cod. Just. om. id.

ⁿ 19 et in m. Sich. Cuj. 1—Cuj. 2° negatione. 20 adfuerit negationem contraversium. Cod. Just. negatione dubium, cui verbo sec. W. nexus favere videtur, (opponi enim videtur id quod negatione contraversum est ei, quod quis apud se esse profiteretur), et in Cod. Just. adstipulantur Basilicorum Scholia (nam in textu ipso liberioribus verbis sententia legis redditur), in quibus t. vi, p. 478 verba hæc sic translata legitur : ὅτι δὲ ἀπαίτεται ἐὼν γένεται τῇ ἀρνήσει ἀπειθολογ., etc. Neque tamen ausus est W. scripturam immutare, cum v. negotiatione possit cum Go. intelligi de negotio, cui servus tanquam institor, fuerat a domino præpositus, et cujus nondum reddiderat rationes. Quam interpretationem confirmant sequentia et interpr. Visigothorum. Cæterum codd. 10, 18 negotiatio nec. 12 defuerit negotiationem.

^o 9, 21 controversiam. 15 quæsitum. 6 controversium.

^p 6—8, 10, 15, 14, 17, 18, Til. ut aliud juste compr. e. Vv. assertoris—est des. in Cod. Just. Alia lex est sec. Go. c. 1 h. t., sec. W. antec. § 4.

^q 21, Sich. cons. appetitio, sed non substituitur ap. Sich. forte verbo ac, quod Ri. dicit. Pertinet potius forte ad cj. negatione, quam Sich. in m. habet. Ri. petitio.

^r 14 differatur. 15 Cod. Just. differretur, prob. W. 9, 10, 18, Sich. defertur et om. ut in codd. 10, 18.

^s 15 Cod. Just. om. propria. 6 sec. Ri. approbat his propriata, sed 6, 7, 16, Til. approbata his propriata. 8, 15, 14, 17 appr. his propria. 9 appr. spoliata lib. 19, 20 appr. expoliata lib. 10 adpr. liata lib. 18 appr. licita lib. In m. Cuj. 1—Lugd. et stipulata, alias spoliata, quibus vv. in m. Cuj. 2, 2° add. : et alias his propria

tas, gestarum rerum^a ab eodem ratio atque^b omne quod debebitur^c repositur, ut^d servitute depulsus^e, qui pro domino quondam^f fuerat, habeat, quod ut servo domini^g jure largitus est, et^h quæ ex earum rerumⁱ quæstu ac fructibus conciliata^j sunt, et quæ^k de furtivis compendiis obscure capta^l ac parta^m sunt, cum liberum esse non oporteat, quod apud servum dominus peculii nomineⁿ collocaverat. § 6. E contrario, quæ testamento aut^o donatione quæsitæ sunt, aut^p quæ ex earum rerum emolumentis^q empta confectaque sunt, eidem ingenuo deputentur. § 7. Quæ tamen universa exacto libertatis iudicio^r, quo^s a supra dictis rebus discernuntur^t, in sequestri^u esse oportet, ut, his^v ab utroque deductis^x atque in medio jure locatis^y, ad eorum proprietatem uterque contendat^z. *Dat. XV. Kalend. B*

ta. » Cæterum Ri^a. libertus. Hic in Cod. Just. e superioribus add. quoniam et ipsi, qui his rem commiserunt, medendum est.

^a 49 add. atque.

^b 40, 18 add. hoc. 6, 7 omnem.

^c 44, 49, 20, Cod. Just. debetur.

^d Go. cj. et.

^e 9, 15, 19, Cod. Just. depulsa. Similiter Bas. et Scholiast. 20 repulsa. A Go. defenditur servitute depulsus. Mihi placet depulsa, quod v. aptius est h. l., quam depulsus.

^f 20 quod fuerat commendatus habeat.

^g 6—8, 44, 46, 47, 20, Til. Bass. in m. Cod. Just. servus, prob. Spangenb., sed Schol. Bas. ὡς δούλος. 9 servum, 10, 18 ut servos dominus, 15, 15 ut servo dominus Cod. Just. domini. Schol. Bas. δεικνύει δεσποτίας. W. metur nostram scripturam.

^h 10, 18 largitus est in re atque. 19 largitus fuerat hec que.

ⁱ Go. Ri. Ri^a. om. rerum, err. typ., sed add. apud Ri. in corr.

^j Cod. Just. congregata.

^k Copula deest in omnibus codd. præter 15. Deest etiam in edd. Sich. — Ri^a.; Be. rest. et ex Cod. Just.; Go. cj. quæque.

^l 10, 18 cauta.

^m 9, 16, 19, 20, Cod. Just. parata. 14 partita. 20 supr. lin. pervasa.

ⁿ 40 om. nomine.

^o 19, 20, Cod. Just. vel.

^p 9 ut quæ.

^q 8 aut qui ex ezrundem rei emol. 20 earundem. 6, 7 earundem rei.

^r 7, 8, 10, 44, 46—48, Til. exacto liberalique jud. 6 e. libertatque jud. 9 quod tamen u. exactio liberalitatis jud. 21 et in m. Cuj. 1—Cuj. 2^a liberalitatis. Go. in not. liberali jud.

^s 9 quod; item 15, sed om. a. 20 quia supr. Cod. Just. quatenus. W. dicit, quo pro quoad, donec poni. Go. pro usque quo accipit vel poni vult quoad.

^t 15 discernitur.

^u 15, Cod. Just. in sequestro. 20 intra lin. vel ro res. l. e. sequestro res oportet.

^v Multi codd., Sich. Cuj. 1—Ri. hiis. Ri^a. iis.

^w Go. cj. diductis.

^x W. ann.: « Vulgata in Cod. Just. in medio collocatis, om. voce jure. Sed et Schol. Basil. l. c. habet ἐν μέσῳ δεικνύει et Cujac. Observv. XII, 6 in rest. Cod. Just. libris in medio jure legi testatur aliamque affert locum similem. » Mox 20 supr. lin. ad eade.

^y 9 contendat. 19, 20 concedant. 6—8, 10, 12, 44, 46, 48 concedat.

A Mart.^a Dessalonica^b, Severo et Rufino Coss. (323).

INTERPRETATIO. Minor venditus, si post viginti et quinque ætatis suæ annos, jam major effectus^c servierit aut in rebus emptoris actor aut cujuslibet rei ordinator fuerit constitutus, cum de ingenuitate sua proclamaverit^d, sine præjudicio servitii^e, quod gesserit, audiatur, nec hoc ei præjudicium generet, quod ejus, a quo emptus est, domum aut utilitates in annis majoribus^f positus visus est ordinasse. Hoc etiam de libertis lex hæc præcepit custodiri, ut, qui intra quatuordecim annos fuerint manumissi^g et actum in majore ætate positi gesserint patronorum, libertati eorum actus non præjudicet servitutis, sed cum voluerint, suas aut^h de ingenuitate aut deⁱ libertinitate, intra tempora legibus constituta, proferant actiones. Sic etiam, si quis minor ingenuus a quolibet fuerit educatus et, liberum esse se nesciens, fuerit a nutrito distractus^j et actum vel utilitatem illius, a quo emptus est, ut servus gesserit, priusquam, triginta annorum præjudicio teneatur, potestatem habeat reclamandi^k, et quasi minor is, priusquam tempora suppleantur, amissam recipiat^l libertatem. Quicquid vero ille eis, a quo empti sunt, vel tradidit vel donavit vel quacunque^m ex rei suæ administratione profecit, totum retinendi ac revocandi habeat potestatem. Si vero hujusmodi personisⁿ aliquid a quibuscumque aliis, aut testamento aut donatione collatum est, id solum sibi jam liberi vindicent: nam quod de re patroni libertus vel emptoris ingenuus, dum serviret, profecit^o, libertati redditus libertus patrono, ingenuus emptori restituat. Hi vero, qui in^p annis majoribus constituti sunt, scientes se esse ingenuos vel^q libertinos, si vendi acqvieverint, in ea, ad quam^r scientes sua voluntate transeunt, servitute permaneant.

^a 9, 15, 19, 24, 30, 35, 34, 36, 40, 44, Cuj. 2—Ri^a. et in m. Sich. Cuj. 1—Lugd. Jan. 27—29, 31, 42, c. 10 Cod. Just. cit. Be. Jun.; Be. in inser. reponi vult Pf. P. pro Pf. U., impr. W. 55 Jul. 21 Mai.

^b Ita plerique codd.; in nonn. om. Thess. Rell. Thess. aut Thessal., ut edd. ante W., qui ipse cum Cod. Just. Thessalonica. Paulo post aliquot codd. Rufo pro Rufino.

^c 6—9, 19—21, 42, 44, alii add. si.

^d 9, 10, 18 om. constitutus—proclam.

^e Sich. servitutis.

^f 20, 21 in m. minoribus.

^g Nonn. codd. quam ejus utilitatibus — præcipit custodire aut qui — fuerit manumissus — gesserit 20 propositi. Idem paulo post patronum (corr. patronorum) — præjudicent. Cuj. 2, 2^a XIII. pro XIV.

^h 6—9, 20, 21 om. aut, sed. add. in m. cod. 21.

ⁱ 20 om. de.

^j Nonn. codd. ingenuus minor — liberum se esse — distractus.

^k 20 proclamandi. Mox 21 quasi minoris p.

^l 6, 7, 20, 21 recipiant.

^m 6—9, 20, 21, 42, 44 eis ille — quæcumque.

ⁿ 20 proficer — persona.

^o Nonn. codd. testanentum aut donationem — profecit. 21 libertis.

^p Ri^a. Ii vero qui et om. in.

^q 20 add. vel. 8—10, 18, alii codices om. ingenuos vel lib. 6, 7, 20, 21, Sich. in m. libertos.

^r 20 vendenti — in eadem adq. 21 si vendendi, sed in m. se vendi.

DE APPELLATIONIBUS.

Imp. Constantinus A. ad Florentinum.....^a Si nominatus magistratus aliquis refragetur, non appellatio, sed querimonia hoc dicitur: appellationis enim verbum in majoribus rebus dici oportet. Similiter et si ad exactionem annonariam nominatus de injustitia queratur, non appellatio, sed querela hoc esse videbitur. Ideoque nectem pora^b appellationum servanda sunt, sed mox^c super hujus modi querimoniis disceptandum. *Dat. Id. April. Constantinopoli^d, Severo et Rufino Coss. (323).*

DE DECURIONIBUS.

Imp. Constantinus A. ad Florentium...^e Decuriones ad magistratum^f vel exactionem annonarum ante tres menses vel amplius nominari debent, ut, si querimonia eorum justa videatur, sine impedimento in absolvendi locum alius surrogetur. *Dat. Id. April. Constantinopoli^g, Severo et Rufino Coss. (323).*

DE RE MILITARI.^h

*Imp. Constantinus A. et Cæsar*ⁱ ..... Si

^a Dignitas deest etiam in c. 8 cit., ubi non *Florentinus* appellatur, sed *Florentius*, uti hic scribit Reinesius; c. 1 C. Th. de Custodia reorum (IX, 3) inscribitur *Florentio Rationali*, c. 1 Cod. Just. de Magistr. munic. (I, 56) ex c. 8 C. Th. cit. desumpta *Florentio P. P.* Go. igitur dubitat, utrum h. l. addendum sit *Rationalem* an *Pf. P.* Illud vult in ann. h. c., quia hic et in c. 8 cit. de exactione annonaria dicitur; hoc cum Rein. præferre videtur in Chron. Etiam ad c. 8 cit. Rein. rep. *Pf. P. Rep. Rationalem*.

^b Cuj. 2, 2* err. tempore.

^c Fol. 185^a cod. 4.

^d Ita etiam c. 8 C. Th. cit. Hoc anno nondum existit *Constantinopolis*, sed urbs erat *Byzantium*. Et quamquam Go. expungit v. *Constantinopoli*, prob. Be. et errorem fuisse dicit cujusdam scriptoris, qui loco Byzantii ab hujus Codicis conditoribus nomen Constantinop. substitutum conjiceret; tamen ego id assentior, et ipsos conditores C. Th. urbis nomen antiquum cum recentii et suo quidem tempore notior commutavisse suspicor. Certe historiarum ratione spectata Constantinum non incredibile est anno 323 fuisse Byzantii. Neque ab opinione mea alienum, quod me amicissimus Heimbachius edocuit, solitos fuisse Justinianæ et inferioris ætatis scriptores, si quis de Orientis urbe solemniter loqueretur, *Constantinopolin* scribere, contra si qua urbis mentio vulgari sermone fieret, antiquum *Byzantii* nomen pro Constantinopoli ponere; veluti me confero Byzantium. Cf. clar. Heimbachii editionem Athanasii Scholastici p. 11, not. 49 et 56. Non magis Constantinopoleos mentio convenit cum legis anno in c. 2 C. Th. Fam. herc. (II, 24), c. 3 C. Th. de Veter. (VII, 20), c. 8 C. Th. de Decur. (XII, 1), c. 3, C. Th. de Navic. (XIII, 5), c. 1, 17 Sirmont. Vid. c. 2 cit., not. m, c. 3 cit., not. b, c. 1 cit., not. a et c. 17 cit., not. t. Aur. Lugd. Cons.

^e Dignitas deest in cod. 4 Till. — Cuj. 2*. Be. sine ullo lacunæ signo. Ap. Go. — Ri*, quinque ponuntur puncta lacunæ indicandæ causa. Cod. Just. *Imp. Constantinus A. ad Fl. P. P.* Etiam Reines. add. *Pf. P.* Vid. c. 12 C. Th. de Appellat. (XI, 30), not. g.

^f Ri*. *Cagistratum*.

^g Vid. c. 12 cit., not. i. Aur. Lugd. Cons.

^h Nonn. codd. add. et *Deprædationibus*, quod ex titulorum expositione translaturum, simul demonstrat, cur in aliis codd., ut 45, et aliquot apud Go. *De Deprædationibus* pro *De Re Militari* scriptum sit; sed tamen in cod. 45 a sec. man. reponitur verus titulus. Go. inde explicat, quod interpretatio hujus legis et tituli sola in Br. Al. recepta est. De interpr. rubricæ in nonn. codd., etiam 5, titulo adscripta vid. ed. meam Br. Al.

ⁱ Sich. *Constan.* Cuj. 1 — Cuj. 2* *Constantinus A.* *

A quis^a barbaris^b scelerata factione^c facultatem^d deprædationis^e in Romanos dederit^f, vel si quis alio modo factam dividerit^h, vivus comburaturⁱ, *Dat. IV. i Kal. Maii^k Severo^l et Rufino Coss. (323).*

INTERPRETATIO. Si quis cum^m quibuslibet hostibus prædas egerit aut prædam cum prædonibus dividerit, incendio concremetur.

DE COMMEATU.

Imp. n Constantinus o A. et C. p Ne cui liceat præpositorum vel decurionum^q vel tribunorum cohortium^r quocumque genere cuiquam de militibus^s a castris atque a signis, vet his etiam in locis, quibus^t

B et om. et *Cæsar*, quæ vv. des. etiam in codd. 45, 25 et sec. Go. in MS. archetypo hujus Codicis. Recte nuntiat Go. Magistratus deest; sed c. 1 Cod. Just. de Commeatu (XII, 43), quæ desumpta est ex c. 1 C. Th. eod. cum hac c. conjungenda, inscripta est *Leontio PP.*, quod tamen non prob. Go., et magnam etiam Cod. Just. h. l. esse diversitatem scripturæ, perspicitur ex annot. Spangenberg., quam vide. Reinesius add. *ad Proculum*. Go. — Ri*. pro hoc ponunt quinque puncta post. v. *Cæsar*, Be. quattuor tantum.

^a 9, 45, 16, 19, 20, 25, 42 add. cum, quod Ri. ex interpr. desumptum esse existimat, sed ferri potest.

^b 6—8, 10, 12—14, 17, 18 barbarus, impr. Ri.

^c 42 Ex corr. actione. 10, 18 satisfactione.

^d 19, 20 Facultatum. 25 facultate.

^e 6, 7, 10, 18 deprædationi. 8 deprædatione. 15, 19, 20 deprædatione.

^f 9 Deferit. 25 dederint. 42 in romanus fecerit, sed antiquitas defecerit. Go. annotat: « Tentet quis in Romano S. id est solo: Quo nil opus. »

^g 15 Aliquo. Sich. Til. vel si quo alio.

^h 21, Cuj. — Lugd. (contra codicis auctorit.) factum div. 9 facta div. 12 dividerint.

ⁱ Ita 8, 10, 12, 14, 17, 18, 20, 25, Cod. Just. Capit. I. c.; rell. *amburatur*, quod non insolens quidem est, sed tamen minus aptum, quam *comburatur*; et facile nasci poterat am ex com. Cæterum v. vivus a sec. man. adser. est in cod. 20.

^j 19, 20 V. impr. Ri.; 15, 40 III. 42 VIII. Nonn. codd. om. num.

^k 39 Mart. 43 Mar. 20 Mad.

^l 38 Severo. Nonn. codd. *Siviro*. 8, 40 om. *Severo* — Coss.

^m Go. annotat « male. »

ⁿ Ita codex, Cuj. 1—Go.; sed Ri. Ri*. Be. om. *Imp.*, sine causa.

^o Aur. Lugd. mendose *Constantius*.

^p Ita Be. auct. Go. et c. 1 de Re milit. cit. Cuj. 1 — Ri*. A. etc. (et cætera), quod siglum Go. diducis literis accipit pro et C. id est et *Cæsar*, recte, nam codex habet A ETC. Est igitur virgula, quæ pro compendio posita est, paululum protracta. Annotat præterea Go. in Chron. h. anni: « Inscriptio hujus l. præfert *Constantinum A Cæs.* » Cod. Just. *Imp. Constantinus et Constans AA. Leontio P. P.* Vid. c. 1 C. Th. cit., not. i. Cæterum cum rubrica h. tit. incipit fol. LXII^b. codicis, in cujus ima pagina legitur numerus quatern. XL.

^q Cod. Just. om. vel dec.

^r Cod. Just. add. vel vicariorum et familiarium eorum tempore expeditionis.

^s Ita Cod. Just. (prob. G.) et Be. In codice, Cuj. 1 — Ri*. om. a, minus apte.

^t Cod. Just. atque (om. a) signis v. h. etiam locis in quibus.

prætant ^a, discedendi ^b commeatum dare. Si quis ^A vero contra legem facere ausus fuerit, et militem contra indictum ^c commeatu ^d dimiserit, atque id temporis nulla eruptio erit, tunc deportatione cum amissione honorum afficiatur; sin vero aliqua barbarorum incursio ^e extiterit, et tunc, cum præsentibus in castris atque apud signa milites esse debeant ^f, quisquam abfuerit ^g capite vindicetur. *Dat. IV. Kal. Maii Severo et Ruffino ^h Coss. (323).*

DE EXTRAORDINARIIS.

Imp. Constantinus A. ad Ulpium Flavianum Consularum Æmiliæ et Liguriæ. Ab extraordinariis omnibus ⁱ fondi patrimoniales atque emphyteuticarii ^j per Italiam nostram constitui habeantur ^k immunes, ut canonica tantum et consueta dependant, ad similitudinem per Africam ^l possessorum, *Dat. XII. Kal. Jun. B Lecta apud acta Severo et Ruffino Coss. (323).*

DE EPISCOPIS.

Imp. Constantinus A. ad Elpidium... ^m Quoniam comperimus, quosdam ecclesiasticos et cæteros catholicæ sectæ servientes a diversarum religionum hominibus

^a Codex, Cuj. 1 — Ri'. *pertendant.* Sed. Be. auct. Go. ex Cod. Just. rec. *præstant*, quod etiam Val. habet. Vid. de h. v. longam Go. in comm. disputationem.

^b Go. *discedendi*, err. Mox Cod. Just. *contra hanc legem.*

^c Cod. Just. *interdictum*, prob. Reinesio sed Go. loetur *indictum*, id est legem, constitutionem.

^d Ita MS. prob. Go., quam scr. Be. restituit. Codex *commeatu miserit*, sed ponitur a librario *de supra miserit*. Cuj. 1 — Ri'. *commeatum* (hoc etiam Cod. Just.) *dimiserit*, impr. Go.

^e Cod. Just. *dimiserit eo tempore, in quo Barbarorum incursio et des. vv. nulla eruptio erit — aliqua.*

^f Aur. Lugd. *arque.* Go. *mauult debebant, sine causa.*

^g Codex, edd. ante Be. *afuerit.* Ita etiam et in sq. c. *afuerit.*

^h Aur. Lugd. *Ruffino.*

ⁱ In m. Cuj. 1 — 2* rest. *oneribus*, impr. Go. Vid. infr. c. 9 h. t. *Speciosa quidem est Cujacii cj. neque vero necessaria.*

^j 4 *emphyteuticarii.*

^k Fol. 150^a cod. 4 inc. cum syll. *antur* (habeantur).

^l Vid. C. Th. c. 9 h. t.

^m 4. edd. *Helpidium* et om. dignitas sine ullo lacuna signo. Go. eum opinatur fuisse Vicarium Urbis et Italiae, assent. Be. Vid. C. Th. II, 8, 1 not. y, XIII, 5, 4, not. q.

LEX CONSTANTINI DE PIETATE IN DEUM, ET DE CHRISTIANA RELIGIONE.

Victor Constantinus Maximus Augustus, provincialibus ^D Νικήτης Κωνσταντίνος Μέγιστος, Σεβαστός, ἐπαρχεῶταις Παλαιστίνης.

I. Jampridem apud eos qui recte et sapienter de Deo sentiant, evidenti discrimine, quo omnis dubitatio remouetur, apparuit quantum interesset inter studiosos observatores venerandæ christianorum religionis, et inter ejusdem oppugnatores et contemptores. Nunc vero evidentiore argumentis, et rebus ges-

ad lustrorum ^a sacrificia celebranda compelli, hæc ^b sanctione sancimus, si quis ad ritum alienæ superstitionis cogendos esse crediderit eos, qui sanctissimam legem seruiunt, si condito patlatur, publice fustibus verberentur, si vero honoris ratio talem ab eo repellat injuriam, condemnationem sustineat damni gravissimi, quod rebus publicis ^c vindicabitur. *Dat. VIII. Kal. Jun. Sirmio ^d, Severo et Ruffino Coss. (323).*

DE DISTRAHENDIS PIGNORIBUS, QUÆ TRIBUTORUM CAUSSA TENENTUR ^e.

Imp. Constantinus A. f. ... Quoniam decessoris tui litteræ missæ ad Proculianum ^e tribunum et magistrum officiorum continent, quorundam provincialium mancipia abducta pro pignore sub officio retineri eo, quod ^b vestes canonicas vel equos minime intulerunt, atque hæc mancipia neque dominos solutis debitis recepisse, neque alios comparasse, veritos ne ^h hæc rescinderetur ⁱ distractio: jubemus duorum mensium spatium ad solvenda debita mancipiorum ^k dominis indulgeri, quo transactionis ^l debita fuerint persoluta ^m, firmiter mancipia ⁿ comparabunt, quicumque ad emptionem accesserint. *PP. prid. Kal. Jan. Castulone, Severo et Ruffino Coss. (323).*

^a Fol. 396 ^b cod. 4.

^b Til. — Cuj. 2*. Ri'. *conpelli, Hac. Go. Ri. conpelli, Hac. Go. Ri. conpelli, Hac.*

^c Edd. *rebus publicis.* Go. : « An intelligit civitates et viros ejusque Reipublicæ, ut conjunctim *Rebus publicis* hic legamus? An vero res fiscales. Pro illo facit simile exemplum *legis 2, supr. de Judiciis* » (II, 18, 5). Scripsi eum codice, qui Go. cj. confirmat. *rebus publicis.* Summ. C. Th. *fisco.*

^d 4, Til. — Cuj. 2*. Lab. Sirmi. Go. — Ri'. Sirm. Be. Sirmii.

^e Cod. Just. *De capiendis et distr. pign. tributorum causa.*

^f Præsidi Batiæ, ut sq. ita et h. c. inscrib. esse Go. putat. Lacunæ indicium nec est in cod. 4 nec in Til. — Ludg.; Cuj. 2 — Ri'. habent asteriscum.

^g Supra lit. li h. v. in cod. 4 a sec. manu add. e (Proculeianum).

^h Edd. ante Be. *retineri, eo quod.*

ⁱ Til. — Cuj. 2* *comparasse veritos, ne.*

^j Aur. Lugd. *rescindatur, mendose.*

^k Cum literis *cipiorum* incip. fol. 144 ^b cod. 4.

^l In m. Cuj. 1 — 2* et in not. Go. em. *transactio*, prob. Be., recte.

^m Cuj. 2, 2* *mendose persolvat.*

ⁿ Mendose Go. *mancipio.*

VALESII NOTÆ.

Ἐπαρχεῶταις Παλαιστίνης. In codice Mediceo scriptum invenit *ἐπαρχεῶταις παλαιστινοῖς*. Porro ab his verbis cap. 35 inchoavi, auctoritatem secutus codicis Regii et Fuket. In veteribus etiam schedis legitur *ἐπαρχεῶταις*.

Πᾶσαν ἀνείργουσα, Scribe ex codice Mediceo καὶ πᾶσαν ἀνείργουσα. Et paulo post ex eodem codice legendum est τῶν χριστιανισμοῦ θεραπεῖαν, ut legitur etiam in schedis Regii et Codice Fuketiano.

ἔχοντας. νυνὶ δὲ καὶ μᾶλλον ἐπιφανεστέραις πράξεσι καὶ κατορθώμασι λαμπρότεροις; τὸ τε τῆς ἀμφιβολίας ἄλογον ἀποδέδεικται, καὶ ὅποσα τίς ἐστὶν ἢ τοῦ μεγάλου Θεοῦ δύναμις, ἥνικα τοῖς μὲν πιστῶς τὸν σεμνότατον σέβουσι νόμον, καὶ μηδὲν τῶν παραγγελμάτων παραλύειν τολμῶσιν, ἄφθονα τὰ ἀγαθὰ, καὶ πρὸς τὰς ἐγχειρήσεις ἰσχύς ἀρίστη, καὶ μετ' ἐλπίδων ἀγαθῶν ἀπαντῶσα τοῖς δὲ τὴν ἀσεβῆ λαβοῦσι γνώμῃ, πρὸς τὰς προαιρέσεις ἀκόλουθα καὶ τὰ ἀποβαίνοντα. τίς γὰρ ἀγαθοῦ τύχοι τινός, τὸν τῶν ἀγαθῶν αἴτιον Θεὸν οὔτε γνωρίζων, οὔτε τὰ προσήκοντα σέβειν ἰθέλων; πίστιν τῷ ῥηθέντι καὶ τὰ ἔργα δίδωσιν.

EXEMPLUM A VETUSTIS TEMPORIBUS.

II. Εἰγούνη τις εἰς τοὺς ἀνωθεν καὶ εἰς δεῦρο παρατείναντας χρόνους ἀναδράμοι τῷ νῶ, καὶ τὰς πρότερον γενομένας πράξεις κατιδοὶ τῷ λογισμῷ, πάντας ἂν εὐροὶ τοὺς μὲν ὅσοι δίκαιον καὶ ἀγαθὸν προκατεβάλλοντο τῶν πραγμάτων κρηπίδα, εἰς ἀγαθὸν καὶ προαγαγόντας τὰς ἐγχειρήσεις πέρασ, καὶ ὅλον ἀπὸ ῥίζης τινός ὑθείας κομισαμένουσ καὶ τὸν καρπὸν γλυκύν' τοὺς δ' ἀδίκους ἐπιχειρήσαντας τὸλμαις, καὶ ἢ πρὸς τὸ κρεῖττον ἀνοήτως ἐκμανέντας, ἢ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος λογισμῶν ὅσων οὐδένα λαβόντας· ἀλλὰ φυγὰς, ἀτιμίας, δημεύσεις, σφαγὰς, τοιαῦτα πολλὰ τολμήσαντας· καὶ οὐδὲ μεταμεληθέντας ποτέ, οὐδὲ τὸν νοῦν ἐπιστρέψαντας πρὸς τὰ καλλίω, ἴσων καὶ τῶν ἀμοιβαίων τυχόντας· καὶ ταῦτά γε οὐκ ἀπεικότως, οὐδ' ἂν ἀπὸ λόγου συμβαίνοι.

DE HIS QUI PERSECUTIONEM PASSI SUNT, ET DE PERSECUTORIBUS.

III. Ὅσοι μὲν γὰρ μετὰ δικαίας γνώμης ἐπίτινας ἔρχονται πράξεις, καὶ τὸν τοῦ κρεῖττονος φόβον διηνεκῶς ἔχουσιν ἐν νῶ, βεβαίαν τὴν περὶ αὐτὸν φυλάττοντες πίστιν, καὶ τοὺς παρόντας φόβους τε καὶ κινδύνους οὐκ ὄρουσι τῶν μελλουσῶν ἐκείνων ἐλπίδων προτιμότερους· καὶ εἰ πρὸς καιρὸν δυσχερῶν τινῶν πειραθῆεν, τῷ μείζονας ἑαυτοῖς ἀποκεῖσθαι πιστεύειν τιμὰς, οὐδὲ τὰ προσπεσόντα βαρέως ἤνεγκαν, ἀλλὰ τοιοῦτ' ἀλαμπρότερας ἐτύχον εὐκλείας, ὅσω καὶ βαρυτέρων τῶν χαλεπῶν ἐπειράθησαν. ὅσοι δὲ τὸ δίκαιον ἀτίμως παρεῖδον, ἢ τὸ κρεῖττον οὐκ ἔγνωσαν, καὶ τοὺς τοῦτο πιστῶς μετιόντας ὑβρῆσι καὶ κολάσειν ἀνηκέστοις ὑποβαλεῖν ἐτόλμησαν, καὶ οὐχ ἑαυτοὺς μὲν ἀθλίους ἐφ' οἷς διὰ τὰς τοιαύτας ἐκόλαζον προφάσεις ἔφρασαν. εὐδαίμονας δὲ καὶ μακαριστοὺς, τοὺς

VALESII NOTÆ.

Καταφροντικῶς ἔχοντας. Codex Medicæus habet ἔχων ἐθέλοντας, quod rectius mihi videtur.

Καὶ τὰ ἀποβαίνοντα. Longe rectior est codicis Medicæi Scriptura. Sic enim habet: Ἀκόλουθα καὶ τὰ ἀποβαίνοντα ἦν. τίς γὰρ ἂν ἀγαθοῦ τύχοι τινός, etc. Et post vocem ἰθέλων habet etiam quæ nota est interrogationis.

Πίστιν τῷ. Longe elegantius codex Medicæus scriptum habet πίστιν δὲ τῷ ῥηθέντι.

Ἄνωθεν καὶ εἰς δεῦρο. Particula καὶ deest in codice Medicæo, nec admodum necessaria est. Mox ubi legitur: καὶ τὰς πρότερον γενομένας, idem codex habet καὶ τὰς πρότερον γ. Item pro ἐγχειρήσεως πέρασ, scribit τὰς ἐγχειρήσεις πέρασ, quomodo etiam in schedis scriptum reperi, et in codice Fuk.

Καὶ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος. Mutulus erat hic locus, qui ex codice Medicæo ita restitui debet: καὶ ἢ

Atis multo illustrioribus, tum dubitationis ipsius absurditas, tum quanta sit summi Dei potentia, declaratur. Quippe his quidem qui venerandam legem fideliter colunt, nullumque ejus præceptum audent dissolvere, omnium bonorum copia, et ad ea quæ aggressi sunt perficienda vires idoneæ cum bona spe ac fiducia suppetunt. His vero qui impiam sententiam amplexi sunt, convenientes rerum eventus contigerunt. Nam quis est, qui cum Deum bonorum auctorem non agnoscat, eumque debito cultu venerari recuset quicquam boni unquam consequatur: res certe ipsæ dictis nostris fidem faciunt.

II. Quod si quis superiora tempora ad nos usque deducta cogitatione repetat, et res olim gestas contempletur animo, omnino reperiet; eos quidem qui justitiam ac probitatem fundamentum sibi rerum agendarum constituerunt, felicem consiliorum exitum sortitos esse, et tanquam ex dulci quodam radice suavissimum quoque fructum percepisse. Illos vero qui injusta facinora ausu temerario attentarint, et qui adversus Deum ipsum vesania mentis fuerint elati, nullumque pietatis erga genus humanum sensum habuerint; sed exilia, infamiam, bonorum publicationes, cædes et hujusmodi plurima irrogaverint; quique nec poenitentiam egerint unquam, nec ad meliorem frogem animum suum revocaverint, parem quoque mercedem retulisse. Atque hæc non absurde, nec præter rationem eveniunt.

DE HIS QUI PERSECUTIONEM PASSI SUNT, ET DE PERSECUTORIBUS.

III. Nam quicumque cum justo animi proposito ad agendum accedunt, et timorem Dei perpetuo præ oculis habent, constantem erga illum retinentes fidem; quique præsentis vitæ minas ac pericula, spei futurorum bonorum minime anteponunt: hi quamvis multa acerba ac molesta brevi temporis spatio experti sint, tamen spe majorum præmiorum quæ sibi recondita esse firmissime credunt, ingruentia mala nequaquam ægro animo pertulerunt. Sed quo graviore experti sunt calamitates, eo clariorum gloriam reportarunt. Qui vero justitiam et æquitatem contempserunt, et qui nec Deum ipsi agnoverunt, nec eos qui Deum fideliter colerent, contumeliosis ac suppliciis acerbissimis afficere dubitarunt:

πρὸς τὸ κρεῖττον ἀνοήτως ἐκμανέντας, ἢ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος λογισμῶν ὅσων οὐδένα λαβόντας, etc.

Οὐκ ἀπεικότως. In codice Medicæo scribitur οὐκ ἂν ἀπεικότως, οὐδ' ἂν ἀπὸ λόγου συμβαίνοι. Certe codex regius συμβαίνοι quoque scriptum habet.

Ὅσοι μὲν γὰρ. Ab his verbis hoc cap. inchoavi ex codice Fuk. et schedis Reg.

Ὅσοι δὲ τὸ δίκαιον ἀτίμως. Rectius in codice Medicæo legitur hoc modo: ὅσοι δὲ ἢ τὸ δίκαιον ἀτίμως παρεῖδον, ἢ τὸ κρεῖττον οὐκ ἔγνωσαν. Hoc est quod supra dixit in cap. 25, ut supra notavi, τοὺς δ' ἀδίκους ἐπιχειρήσαντας τολμαῖς, καὶ ἢ πρὸς τὸ κρεῖττον ἀνοήτως ἐκμανέντας, ἢ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος λογισμῶν ὅσων οὐδένα λαβόντας.

Ἐκόλαζον προφάσεις. In codice Medicæo legitur ἐφ' οἷς διὰ τὰς τοιαύτας κολάζοντο προφάσεις, rectius ni fallor. Mox idem codex habet, ut in supra posito textu, εἰς αἰσχίστην ἔλκεν ἕττα.

et qui seipsum quidem, qui ob huiusmodi causam homines in iudicium adductos poena afficerent, miserose esse non iudicaverunt; illos vero qui in tantis malis integram erga Deum pietatem nihilominus conservarent, felices ac beatos esse: horum exercitus partim cæsi, partim in fugam versi. Cunctis denique præliis victi, ipsi tandem succubuerunt.

QUOD PERSECUTIO BELLUM GERENTIBUS MALORUM CAUSA EXSTITERIT.

IV. Ex huiusmodi sceleribus orta sunt bella gravia, et exitiales vastationes. Hinc rerum quidem ad quotidianam vitæ usum necessariarum penuria; malorum vero ingruentium copia. Hinc est quod tantæ impietatis auctores in extremas delapsi calamitates, aut funditus infelici exitu perierunt, aut vitam cum summo dedecore ducentes, eam quavis morte acerbiorē esse confessi sunt, et injuste acta paribus quodam modo supplicii rependerunt. Nam unusquisque eorum eo gravioribus affectus est malis, quo vehementius divinam expugnare legem, ut quidem sperabat, per summam dementia instituerat. Adeo ut non solum præsentis vitæ mala eis molesta esse viderentur; verum etiam suppliciorum quæ apud inferos sunt metus atque expectatio, multo acerbius ipsos torqueret.

QUOD DEUS CONSTANTINUM BONORUM MINISTRUM ELEGIT.

V. Porro cum tanta tamque gravis impietas humanum genus occuparet, et respublica velut lethali quodam lue grassante, in extremum salutis discrimen esset adducta, atque idcirco magna curatione et salutari ope indigeret; quodnam solatium, quod remedium excogitavit tum Deus, ut his nos malis liberaret? Deum vero cum dico, illum intelligi oportet qui solus revera est Deus, et qui perpetuam omnino obtinet potestatem. Neque vero arrogantia fuerit, eum qui præstita a Deo beneficia fateatur, magnifice loqui. Revera enim Deus ministerium meum, tanquam idoneum ad voluntatem suam implendam expetiit, nostraque opera uti decrevit. Qui ab oceano illo Britannico, et ab iis regionibus ubi solem mergi fatalis necessitas jubet, initio ducto; cælesti quadam virtute, cuncta quæ orbem terrarum occupaverant mala expellens ac dissipans, tum ut humanum genus ministerio nostro institutum atque informatum ad sanctissimæ legis observantiam revocaretur, tum ut beatissima fides Deo manu ducente incrementum acciperet.

VALESHI NOTÆ.

Ἐπισημαίνων κακῶν. Codex Medicæus habet ἐπισημαίνων. Et paulo ante in eodem codice legitur ἐκ τῶν τεινῶν ἀναρῶνται, etc.

Πανώλεθρον. Codex Medicæus legit ut est in nostro textu: θάνατον πανώλεθρον ἐδυστύχησαν. Paulo post in eodem codice scribitur τοσοῦτον γὰρ ἕκαστος εὐραντο συμφορῶν, rectius sine dubio.

Τὰ ἀνθρώπινα κατεχούσης. Codex Medicæus τὰ ἀνθρώπινα. Et paulo post habet θεραπείας σωτηρίου πύλης sine conjunctione.

Ἐπισημαίνων. In codice Medicæo simplex pro composito legitur νοητίον, quod minorem habet asperitatem. Mox idem codex habet ὁ μόνον τε καὶ ὡς ὄντως ἐστὶ.

Πάντως δὲ νόμος ἂν εἴη. Rectius in codice Medicæo legitur πάντως δὲ οὐ νόμος ἂν εἴη τὸ τὴν παρά τοῦ, etc. quam emendationem confirmat Sozomenus in lib. 1, cap. 8, ubi legem hanc Constantini in compen-

καὶ μέχρι τῶν τοιούτων τὴν πρὸς τὸ κρείττον διασωζομένους εὐσέβειαν, τούτων πολλὰ μὲν ἔπεισον στρατιαί, πολλὰ δ' εἰς φυγὴν ἐτρέψασαν, πᾶσα δὲ τούτων πολέμου παράταξις εἰς ἐσχάτην ἔληξεν ἦταν.

IV. Ἐκ τῶν τοιούτων ἀνεφύοντο πόλεμοι βαρεῖς, ἐκ τῶν τοιούτων πορθήσεις πανώλεθροι ἐντεῦθεν ἐλαττώσεις μὲν τῶν πρὸς τὰς χρεῖας ἀναγκαίων, πλῆθος δὲ τῶν ἐπηρητημένων κακῶν ἐντεῦθεν οἱ τῆς τοσαύτης ἀρχηγῶν δυσσεβείας, ἢ ἀνατλήντες τὰ ἐσχάτα, θάνατον πανώλεθρον ἐδυστύχησαν, ἢ ζωὴν αἰσχίστην διάγοντες, θανάτου ταύτην βαρυτέραν ἐπέγνωσαν, καὶ οἷον ἰσομέτροις ταῖς ἀδικίαις τὰς τιμωρίας ἐκομίσαντο· τοσοῦτον γὰρ ἕκαστος εὐραντο συμφορῶν, ὅσον τις καὶ καταπολεμησάτω τὸν θεῖον ὡς ἔπειτα νόμον ὑπ' ἀλογίας προήχθη· ὡστ' αὐτοῖς μὴ τὰ περὶ τὴν ζωὴν εἶναι βαρῆα μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπὸ γῆς κολαστηρίων χαλεπώτατον προσδοκᾶσθαι τὸν φόβον.

V. Τοιαύτης δὲ καὶ αὐτῶν βαρεῖς δυσσεβείας τὰ ἀνθρώπινα κατεχούσης, καὶ τῶν κοινῶν οἷον ὑπὸ νόσου λοιμώδους τινὸς ἀρδῆν διαφθαρήσει κινδυνεύόντων, καὶ θεραπείας σωτηρίου καὶ πολλῆς χρηζόντων, τίνα τὸ θεῖον ἐπινοεῖ κομφισμὸν, τίνα τῶν δεινῶν ἀπαλλαγὴν; ἐκεῖνο δὲ πάντως ἐπινοεῖται θεῖον, ὃ μόνον καὶ ὄντως ἐστὶ, καὶ διαρκῆ κατὰ παντὸς ἔχει τοῦ χρόνου τὴν δύναμιν. πάντως δὲ νόμος ἂν εἴη, τὸ τὴν παρά τοῦ κρείττου εὐποιῶν ὁμολογούντα σεμνολογεῖσθαι· γὰρ τὴν ἐμὴν ὑπηρεσίαν πρὸς τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν ἐπιτηδεῖαν ἐζήτησέ τε καὶ ἔπειρα. ὅς ἀπὸ τῆς πρὸς Βρεττανίους ἐκείνης θαλάσσης ἀρξάμενος, καὶ τῶν μερῶν εἴθε δύσεσθαι τὸν ἥλιον ἀνάγκη τινὲ τέτακται, κρείττονί τι δύναμις ἀπωθούμενος καὶ διασκεδαννύς τὰ κατέχοντα πάντα δεινὰ, ἵνα ἅμα μὲν ἀνακαλοῖτο τὸ ἀνθρώπινον γένος εἰς τὴν περὶ τὸν σεμνῶτατον νόμον θεραπείαν, τῇ παρ' ἐμοῦ παιδευόμενον ὑπουργίᾳ, ἅμα δὲ ἡ μακαριστὴ πίστις αὐξοῖτο ὑπὸ χειραγωγῆ τῶν κρείττων.

D dium redigit.

Τὴν γὰρ ἐμὴν ὑπηρεσίαν. In codice Medicæo deest particula γὰρ, quæ prorsus superflua mihi videtur.

Κρείττονί τι δύναμις. Duæ postremæ voces deest in codice Medicæo, et vox κρείττονι refertur ad vocem quæ præcessit, ἀνάγκη.

Πάντα δεινὰ. Post hæc verba codex Fuk. Turnebi ac Savillii duas voces addunt ἐκποδῶν ἐποιήσατο. Atque ita legit Christophorus, ut ex versione ejus apparet, quæ in hoc loco valde intricata est. Ego vero verba illa ὅς ἀπὸ τῆς πρὸς Βρεττανίους ἐκείνης θαλάσσης ἀρξάμενος, etc., de Constantino ipso dici existimo, non autem de Deo, ut putarunt Musculus et Christophorus. Quare nihil opus est verbis illis ἐκποδῶν ἐποιήσατο, quæ nec in Med. nec in Regio codice leguntur, nec in veteribus schedis, præsertim cum sequatur paulo post μέχρι τῶν ἐφῶν πρόειμι.

PI.E IN DEUM VOCES CONSTANTINI, ET LAUS CONFESSORUM.

VI. Οὐδὲ γὰρ ἀγνώμων περὶ τὴν ὀφειλομένην γινομένην χάριν ταύτην ἀρίστην διακονίαν, τοῦτο κεχαρισμένον ἑμαυτῷ δῶρον πιστεύσας, μέχρι καὶ τῶν ἰῶν πρόειμι χωρίων, ἃ βαρυτέρας κατεχόμενα συμφοραῖς, μείζονα καὶ τὴν παρ' ἡμῶν θεραπείαν ἐπεβοᾶτο. πάντως δὲ καὶ ψυχὴν ὅλην, καὶ πᾶν ὃ, τι περ ἀναπνέω, καὶ ὅλως εἴ τι τῆς διακονίας ἐνδοτέτω στρέφεται, τοῦτο τῷ μεγίστῳ Θεῷ ὀφείλοσθαι παρ' ἡμῶν, ἀσφαλῶς πεπίστευκα. οἶδα μὲν οὖν ἀκριβῶς, ὡς οὐδὲ τῆς παρ' ἀνθρώπων εὐνοίας χρῆζοιεν ἂν οἱ τὴν οὐράνιον ὀρθῶς μεταδιώξαντες Ἠλιδα, καὶ ταύτην ἐξαιρέτον τε καὶ ἀσφαλῶς ἐπὶ τῶν θείων καθιδρυσάμενοι τόπων, τοσούτῳ τε τιμῶν ἀπολαύοντες μείζονων, ὅσῳ περ σφᾶς αὐτοὺς τῶν γηίνων διαταγμάτων τε καὶ θεινῶν ἐχώρισαν, τὰς ἀνάγκας δὲ ὁμῶς τὰς πρὸς καιρὸν ἐπενεχθεῖσας αὐτοῖς, καὶ τὰς οὐ προσηκούσας βασάνους, ἀπὸ τῶν οὐδὲν αἰτίων οὐδ' ὑπευθύνων, ἵν' ὡς ποδῶν ἀνείργειν ἡμᾶς οἴομαι προσήκει· ἢ γένοιτ' ἂν ἀποπώτατον ὑπὸ μὲν τοῖς διώξαι τοὺς ἄνδρας προθυμηθεῖσι τῆς περὶ τὸ θεῖον ἔνεκα θεραπείας, τὸ καρτερικὸν καὶ στερρόν τῆς ψυχῆς αὐτῶν ἰκανῶς διακνησθῆναι, ὑπὸ δὲ τῷ θεράποντι τοῦ Θεοῦ, μὴ οὐκ εἰς λαμπρότερόν τι καὶ μακαριστότερον τὴν δόξαν αὐτῶν ἀρθῆναι.

LEX SOLVENS EXSILIO ET CURIA, ET BONORUM PROSCRIPTIONE.

VII. Ἄπαντες τοίνυν, εἴ τί τινες μετοικίαν ἀντὶ τῆς ἐνεγκούσης ἠλλάξαντο, οἱ μὴ τὴν πρὸς τὸ θεῖον παρεῖδον τιμὴν καὶ πίστιν ἤπερ ὅλαις ψυχαῖς, σφᾶς αὐτοὺς καθιέρωσαν, γνώμαις δικαστῶν ἀπηνέσιν ὑποβληθέντες, καθ' οὓς ἔτυχον ἕκαστοι χρόνους· εἴ τί τινες βουλευτικοῖς συγκαταριθμηθήσαν καταλόγοις, τὸν τούτων πρότερον ἀριθμὸν οὐ πληροῦντες, οὗτοι χωρίοις τοῖς πατρίοις ἀποκαταστάτες, καὶ σχολῇ τῇ συνήθει, τῷ πάντων ἐλευθερωτῇ Θεῷ τὰ χαριστήρια φερόντων· εἴ τί τινες τῶν ὄντων ἐστέρηνται, καὶ πάσης τῆς ὑπαρχούσης οὐσίας ἀποβολῇ καταπονθῆντες, καταφέστατον εἰς δεῦρο διεῖγον βίον, οἰκίη-

VALÉSII NOTÆ.

Οὐδὲ γὰρ ἀγνώμων. In codice Medicæo legitur οὐδὲ ποτε γὰρ ἂν γνῶμων recte, si modo ἀγνώμων rescribas. Porro hæc per parenthesis dicta intelligere oportet. In codice Fuk. et Turnebi legitur οὐδὲ γὰρ ἂν ἀγνώμων. Τὴν ἀρίστην. Longe rectius in codice Medicæo totus hic locus ita scribitur: Ταύτην ἀρίστην διακονίαν, τοῦτο κεχαρισμένον ἑμαυτῷ δῶρον πιστεύσας, μέχρι καὶ τῶν ἰῶν πρόειμι, etc. Cæterum his verbis concluditur tota perîodus, quæ incipit ab illis verbis capituli præcedentis, ὅς ἀπὸ τῆς πρὸς βρεττανούς, quod non viderunt Interpretes. Sed neque ipse id unquam deprehendere potuissem absque subsidio codicis Medicæi.

Ἐξαιρέτον τε καὶ ἀσφαλῶς. Codex Medicæus scriptum habet ἐξαιρέτον τε καὶ βασιλίδα ἀσφαλῶς, etc. Spem filiorum Dei, Constantinus imperator vocat reginam, quod omnibus rebus humanis præstet.

Ὅσῳ περ σφᾶς αὐτοὺς. Antequam Medicæum codicem nactus essem, videram sic legendum esse: quam conjecturam plane confirmavit codex Medicæus. In quo etiam legitur τοσούτῳ τε, γ tamen subscripto.

Εἰς λαμπρότερόν τι. In codice Medicæo scriptum inveniri εἰς λαμπρότερον καὶ μακαριστότερον σχῆμα τὴν δόξαν, etc.

VI. Neque enim ingratus umquam et collati beneficii inmemor fuerim: cum hoc præstantissimum ministerium summi muneris loco mihi indultum esse certo crederem, ad Orientis tandem partes perveni. Quæ cum gravioribus calamitatibus vexarentur, majus quoque a nobis remedium postulabant. Prorsus vero animam totam, et omne quod spiro, quicquid denique in intimis mentis recessibus volvitur, id summo Deo a me deberi firmissime credo. Equidem probe scio, eos qui spem rerum cælestium recte ac sincere consecrati sunt, eamque in Dei domicilio firme et peculiariter collocaverunt, hominum benevolentia minime indigere: quippe qui eo majoribus potiantur honoribus, quo se longius a mortalitatis vitiiis ac sceleribus subdlexerunt. Nihilo tamen minus acerbissimas necessitates ipsis ad tempus impositas, et cruciatus minime convenientes, ab hominibus omni culpa ac reprehensione vacuis quam longissime depellere, nostri officii esse duco. Alioquin absurdissimum fuerit, eorum animi fortitudinem atque constantiam, dum illi quidem qui ob Dei cultum ipsos persequi in animum induxerant regnarent, spectatam et cognitam fuisse: Dei autem famulo imperium administrante, eorumdem gloriam ad illustrius ac beatius fastigium non esse provectam.

VII. Omnes igitur, seu qui patriam extraneo solo commutarunt; eo quod Dei cultum ac fidem cui se totamente dicaverant, prodere nolissent, crudelibus judicium sententiis quocumque tempore damnati: seu qui in album Curiaæ relati sunt, cum antea non essent ex numero Curialium; nunc patriis fundis et consueto otio restituti, liberatori omnium Deo gratias referant. Quicumque item bonis spoliati sunt, et omnium facultatum multatione percussi, miserrimam

Γνώμαις δικαστῶν. Codex Medicæus γνώσσει et paulo post συνακτηριθμησαν καταλόγοις, ut in textu supra posito. In schedis Regiis legitur συνακτηριθμηθησαν, sicut et in codice Fuk.

Χωρίοις τοῖς πατρίοις. In Codice Medicæo rectius legitur χωρίοις τε πατρίοις ἀποκαταστάτες. Certe in Codice Regio legitur etiam ἀποκαταστάτες. Porro Eusebius πατρία χωρία hic appellat fundos paternos. Nam cui curiis addicti erant (solebant autem ditissimi quique in eas adscribi) eorum prædia curiis mancipabantur. Itaque tametsi fuga semet subtraherent, nihil proficiebant, cum fundos curia occuparet. Statuit igitur Constantinus hac constitutione, ut qui ob christianam fidem, curiis addicti essent, dummodo curialis non essent originis prædia paterna quæ curia occupaverat, recuperarent. Male igitur Christophorus vertit patriis sedibus. Turnebus in suo codice emendavit ἀποκαταστάτες ἑαυτοὺς, ut et in libro Sav. et Christophors.

Καταπονθῆντες. In codice Medicæo legitur καταπεληγότες, quod magis placet. Est enim verbum

hactenus vitam egerunt : et hi quoque pristinis domiciliis ac familiaribus restituti, Dei beneficentia læti perfruuntur.

ITEM EOS QUI IN INSULAS ERANT RELEGATI.

viii. Sed et quotquot inviti in insulis detinentur, hujus provisionis beneficio frui præcipimus : ut qui hactenus montium asperitatibus, et circumfuso mari conclusi fuerunt, tristi tandem et inhumana solitudine liberati, seipsos propinquis et amicis restituant, eorumque vota ac desideria expleant. Et qui in summa egestate ac squalore miserabili diutissime vixerunt, reditu tamquam præda quadam ipsis oblata politici, curisque in posterum absoluti, absque metu degant nobiscum. Nam cum metu quemquam degere nobis regnantibus, qui famulos Dei nos esse et gloriamur et credimus, rea est vel auditu ipso absurdissima, nedum ut credi possit. Quippe ita comparati sumus, ut alicna delicta emendemus.

ITEM EOS QUI AD METALLA ET AD PUBLICA

ix. Quicumque etiam aut ad laboriosum opus metallorum, aut ad publicorum operum ministeria damnati sunt, hi continuis laboribus cum dulci otio commutatis, leviolem deinceps et ex animi sui sententia vitam agant, et immoderati laboris molestias molli ac placida quiete concludant. Et tametsi nonnulli eorum communi libertate exciderint, et infamia notati sint; pristinam dignitatem velut diuturna peregrinatione ab ipsis sequestratam, eo quo decet gaudio recuperantes in suam patriam redire festinent.

DE CONFESSORIBUS QUI MILITAVERANT.

x. Illis præterea qui militari dignitate olim decorati, crudeli quodam atque iniquo prætextu ea exciderunt; ideo scilicet quod cultum Dei profitentes, dignitati suæ anteponebant; liberum sit eligere utrum malint; an militiam repetentes in eodem in quo prius fuerant statu permanere; an cum honesta missione libere agere. Æquum enim et rationi consentaneum fuerit, ut is qui in tormentis quæ ipsi illata sunt perferendis, tantam animi magnitudinem et constantiam declaravit, vel otio vel dignitate pro arbitrato suo potiatur.

VALESII NOTÆ.

juris civilis. Sic ferri multa passim occurrit in Constitutionibus Imperatorum.

Γενέσσει. Codex Medicæus γένεσιν. Et paulo post, ut nos, χαίροντες ἀπολαύοιεν.

Ὅσους οὐ βουλομένους νῆσοι κατέχουσι. Non sine causa dixit οὐ βουλομένους, propter monachos qui in insulis solitariam vitam debebant.

Ὅπως οἱ μέχρι νῦν. Aliter scriptum exhibet codex Medicæus, hoc scilicet modo : ὅπως μόλις ποτε ὄρων τε, etc. Et paulo post αὐτοὺς ἀποδοῖεν. Item οἱ πενιχρῶν, etc.

Ἀποτροπαίου ῥύπου. In codice Medicæo scriptum inveniri προστροπαίου ῥύπου. Quod fortasse rectius est. Id autem significat, cum invidioso quodam squalore.

Μὴ μετὰ φόβου σὺν ἡμῖν. Longe aliter totus hic locus scribitur in codice Medicæo. Punctum enim finale habet post vocem ἀπηλλαγμένοι. Deinde ita scribitur: Μετὰ φόβου γὰρ ὑφ' ἡμῖν βιοῦν, οἱ Θεοῦ θεράποντες εἶναι ἀρχοῦμεν τε καὶ πιστεύομεν· καὶ εἰς ἀκοήν ἐλθεῖν μόνον εἴη τῶν ἀτοπωτάτων ἢν μὴ τί γε μὴν ἢ μοχθηρίας,

σεσι καὶ οὗτοι ταῖς ἀρχαίαις καὶ γενέσσει καὶ περιουσίαις ἀποδοθέντες, τῆς παρὰ τοῦ κρείττονος εὐποιίας χαίροντες ἀπολαύοιεν.

viii. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὅσους οὐ βουλομένους νῆσοι κατέχουσι, τῆς προμηθείας ταύτης ἀπολαῦσαι προστάττομεν· ὅπως οἱ μέχρι νῦν ὄρων τε δυσχωρίας καὶ περιβόητοι περικεκλεισμένοι θαλάσῃ, τῆς σκυθρωπῆς καὶ ἀπανθρώπου ἐρημίας ἐλευθερωθέντες, τοῖς φιλότατοις σφᾶς αὐτοὺς ἀποδοῖεν, τὸν εὐκατῶν πόνον πληρώσαντες· οἷτε πενιχρῶν ἐπὶ πολὺν χρόνον ζῶντων μετὰ τινος ἀποτροπαίου ῥύπου διῆγον, οἷον ἀρπαγμὰ τι τὴν ἐπάνοδον ποιησάμενοι, καὶ τῶν φροντίδων εἰς τὸ λοιπὸν ἀπηλλαγμένοι, μὴ μετὰ φόβου σὺν ἡμῖν βίωσιν· μετὰ φόβου γὰρ ὑφ' ἡμῖν βιοῦν, οἱ Θεοῦ θεράποντες εἶναι ἀρχοῦμεν τε καὶ πιστεύομεν, καὶ εἰς ἀκοήν ἐλθεῖν μόνον εἴη τῶν ἀτοπωτάτων, μήτιγε καὶ πιστεῦσαι, οἱ καὶ τὰς ἀλλοτρίας ἀμαρτίας διορθοῦν πεφύκαμεν.

OPERA IGNOMINIOSE DAMNATI FUERANT.

ix. Ὅσοι μὲν οὖν ἢ μοχθηραῖς μεταλλείαις ἐμπονεῦν κατεργώσθησαν, ἢ τὰς πρὸς τοῖς δημοσίαις ἔργοις ὑπηρεσίας πληροῦν, τῶν διαρκῶν μόχθων τὴν γλύκην σχολὴν ἀμειψάμενοι, κορυφώτερον καὶ τῶν μετ' ἐξουσίας ἤδη βιοῦντων βίον, τὰς ἀμέτρους τῶν πόνων ἀπείρας εἰς πράξειαν ἄνεσιν καταλύσαντες· εἰ καὶ τῆς κοινῆς παρρησίας ἀποπεσόντες ὑπάρχοιεν τινες καὶ δυστυχήσαντες ἀτιμίαν, μετ' εὐφροσύνης τῆς προσηκούσης, οἷον ἀποδημία τινὶ χρόνῳ χωρισθεῖσαν τὴν προτέραν ἀξίαν ἀναλαβόντες, ἐπὶ τὰς αὐτῶν ἐπιειθέσθωσαν πατριδας.

x. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐξετασθεῖσι μὲν ἐπὶ στρατιωτικαῖς ἀξίαις ποτέ, τούτων καὶ διὰ τὴν ἀπηνῆ τε καὶ ἄδικον πρόφασιν ἐκπεσοῦσιν, ὅτι τὸ γινώσκειν τὸ κρεῖττον ὁμολογοῦντες, προὔτιμησαν ἢ εἶχον ἀξίας, αἰρετὸν ἔστω πρὸς βούλησιν, ἢ τὰ στρατιωτικὰ στήργουσι ἐφ' οὗ ἦσαν σχήματος μένειν, ἢ μετὰ ἀφέσεως ἐντίμου ἐλευθερίαν ἄγειν· πρέπον γὰρ ἂν εἴη καὶ ἀκλόουθον, τὸν τοσαύτην μεγαλοψυχίαν καὶ καρτερίαν πρὸς τοὺς ἐπενεχθέντας κινδύνους ἐπιδειξάμενον, καὶ σχολῆς εἰ βούλοιο καὶ τιμῆς πρὸς τὴν αἴρεσιν ἀπολαύειν.

ἢ τὰς πρὸς τοῖς ἔργοις δημοσίαις ὑπηρεσίας πληροῦν. Id est: Nam cum metu sub nobis Principibus degere, qui famulos Dei nos esse et gloriamur et confidimus, vel solo auditu absurdissima res fuerit; nedum ut quisquam aut metallorum, aut publicorum operum ærumnas sustineat. Quæ lectio sincerior mihi videtur ac planior quam vulgata.

Τὴν γλύκην σχολὴν. Codex Med. habet γλυκίαν. Fuketianus γλυκίαν.

Εἰ καὶ τῆς κοινῆς. Scribe ex codice Medicæo εἰ δὲ καὶ longe rectius. Turnebus in suo codice emendaverat καὶ εἰ τῆς κοινῆς παρρησίας, etc. Sed verior est lectio codicis Medicæi, quam confirmat etiam codex Fakeitianus.

Ἐπὶ στρατιωτικαῖς ἀξίαις. Codex Medicæus habet ἐν στρατιωτικαῖς ἀξ. Et paulo post διὰ τὴν ἀπηνῆς, etc.

Προὔτιμησαν. In codice Medicæo legitur προτιμότερον ἢ εἶχον ἀξίας ἦγον, ἔστω πρὸς βούλησιν.

Ἐλευθερίαν ἄγειν. Scribendum est ex codice Me-

DE IIS QUI AD GYNÆCEA VEL IN SERVITUTEM DATI ERANT, LIBERANDIS.

XI. Καὶ μὴν ὅσοι τῆς εὐγενείας πρὸς βίαν στερόμενοι, A τοιοῦτότροπον τινα γνώσιν δικαστῶν ὑπέστησαν, ὥστε καὶ ἡ γυναικείος ἢ λευοῦφοῦς ἐμβληθέντες, ἀπηνῆ τε καὶ ἄθλιον ὑπομένειν κόπον, ἢ οἰκείται νομίζεσθαι τοῦ ταμείου, οὐδὲν αὐτῆς τῆς προτέρας ἐπαρκεσάσης γενέσεως, οὗτοι τιμῶν τε ὧν ἀπῆλκον πρόσθεν, καὶ τοῖς τῆς ἐλευθερίας καλοῖς ἐνευφραίνόμενοι, ἀνακαλεσάμενοι τὰς συνήθεις ἀξίας, μετὰ πάσης λοιπὸν εὐφροσύνης βιούντων· καὶ ὁ δουλείαν τῆς ἐλευθερίας ἀλλαξάμενος, ἀθεμίτω τινὶ καὶ ἀπανθρώπῳ πολίτου ἀπονοία, πόλλας τε τὰς ἀθήεις διακονίας ἀποδουρόμενος, καὶ οἷον αἰγιόδιον οἰκίτην ἑαυτὸν ἀντ' ἐλευθέρου γούος, ἐλευθερίας τῆς πρόσθεν καθ' ἡμέτερον λαβόμενος πρόσταγμα, ἀποδιότω τε τοῖς γεννιτορσιν ἑαυτὸν, καὶ πόνους τοὺς ἐλευθέρῳ πρέποντας μετίτω, ἅς πρότερον ἐμόχθησεν οὐκ οἰκείας διακονίας, ἐκβαλὼν τῆς μνήμης.

DE SUCCESSIONE BONORUM MARTYRUM ET CONFESSORUM, ET EORUM QUI RELEGATI FUERANT, ET QUORUM BONA IN FISCUM RELATA.

XII. Παρατεῖον δ' οὐδὲ τὸ τῶν οὐσιῶν δι' ἅς ἕκαστοι κατὰ διαφόρους ἐστερήθησαν προφάσεις. ἀλλ' εἴ τὲ τινες τὸν ἄριστον ὑποστάντες καὶ θεῖον ἀγῶνα τοῦ μαρτυρίου, ἀφόδῳ τε καὶ θαρσαλίᾳ τῇ γνώμῃ τῶν ὄντων ἐστερήθησαν, καὶ ὁμολογηταὶ καταστάντες, τὴν αἰώνιον ἐπιθὰ παρσεκείασαν ἑαυτοῖς· ὅσοι τε μετοικῆσαι καταναγκασθέντες, ὅτι μὴ τοῖς διώκουσιν εἴξαν προδόντες τὴν πίστιν, τῶν ὄντων ἐστέροντο καὶ αὐτοὶ· ἢ εἴ γέ τινες οὐδὲ κατα-

VALESII NOTÆ.

dicæo ἐλευθέρου ἄγειν σχολήν. Quod confirmat Sozomenus in lib. 1 cap. 8, ubi hanc Constantini legem in compendium retulit. In codice Fuk. scriptum invenī ἐπίμωξ ἐλευθερίαν ἄγειν. Medicæus vero scriptum habet ἐντίμων ἐλευθέρου ἄγειν σχολήν.

καὶ μὴ ὅσοι. Codex Medicæus habet καὶ μὴ καὶ ὅσοι. Ἀπηνῆ τε καὶ ἄθλιον. In codice Medicæo scriptum invenī λήθη καὶ. ex qua licet corrupta voce veram ac germanam hujus loci scripturam statim odoratus sum. Scribo igitur ἀθήη καὶ ἄθλιον. Quippe hujusmodi ministeria in gynæceis et textrinis, insueta sunt hominibus ingenuis. Idem codex πόνου habet, non κόπον.

Οὐδὲν αὐτῆς ἐπαρκεσάσης. Rectius in codice Medicæo legitur οὐδὲν αὐτοῖς. Et paulo post recte scribitur ex eodem libro καλοῖς ἐνευφραίνόμενοι.

καὶ ὁ δουλείαν τῆς ἐλευθερίας. Codex Medicæus vocem addit hoc modo : καὶ ὁ δουλείαν μὲν ἐλευθερίας ἀλλαξάμενος, recte ni fallor. Duo enim hominum genera distinguit Imperator : quorum alii quidem nobiles gynæceis addicti fuerant, aut fiscalium prædiorum famuli facti, quæ nobilior erat servitus : alii autem viliores, privatis venundati. In codice Fuketiano legitur καὶ ὁ δουλεία τὴν ἐλευθερίαν ἀλλαξ'.

Πολίτου ἀπονοία. In codice Medicæo scribitur δῆπου ἀπονοία. Intelligit autem audaciam et immanitatem iudicis, qui hominem liberum ob veri numinis confessionem libertate spoliasset. In schedis Regiis scriptum reperi πωλήτου. Fuk. habet πωλητοῦ.

Ἀποδουρόμενος. In codice Medicæo rectius legitur ἀποδουράμενος.

Ἄς πρότερον ἐμόχθησεν. Elegantius codex Medicæus ἅς προεμόχθησεν, et paulo post ἐκβαλὼν τῆς μνήμης. Quomodo in Regiis etiam schedis legitur et in Fuket. codice. Porro ex his verbis satis apparet verum esse quod dixi, Constantinum hoc posteriore loco loqui de vilioribus ac plebeis hominibus, qui sententia iudicis venundati fuerant. Nam de prioribus quidem qui natalium splendore eminebant, ait Constantinus, pristinam dignitatem recuperare eis jam li-

XI. Quicumque item nobilitate sua per vim spoliati, hujuscemodi iudicum sententiam exceperunt, ut in gynæcea aut linyphia contrusi, durum atque ærumnosum laborem perferrent, aut servi fisci haberentur, nihil ipsis proficiente pristino splendore natalium ; hi et honorum quibus antea fruebantur, et libertatis prærogativa gaudentes, pristina dignitate recuperata, cum omni deinceps hilaritate vitam traducant. Sed et is qui libertatem servitute mutavit per injustam ac inhumanam venditoris audaciam, et qui sæpentero insueta sibi ministeria desleivit, velut repentina mutatione servum se ex libero factum intelligens ; nunc ex præcepto nostro pristinam recuperans libertatem, seipsum parentibus reddat, et labores homine libero dignos obeat : obsequiorum minime ipsi con-

B venientium quibus antea perfunctus est, memoria penitus ex animo deleta.

XII. Sed nec de facultatibus, quibus singuli variis ob causas nudati sunt, silere nos convenit. Proinde si qui egregium ac divinum martyrii certamen intrepido ac fidenti animo subeuntes, bonis suis spoliati sunt : aut confessores effecti, æternorum sibi bonorum spem compararunt : seu qui ex patria migrare compulsi eo quod fidem suam prodendo persecutoribus cedere nollent, facultatibus ipsi quoque exuti

cere. Posteriores vero ad consueta liberis hominibus ministeria ac labores ablegat.

Δι' ἅς ἕκαστοι. Scribe ex codice Medicæo ὧν ἕκαστοι κατὰ διαφόρους ἐστερήθησαν προφάσεις. Et paulo post τὸν ἄριστόν τε καὶ θεῖον ὑποστάντες ἀγῶνά. Sed neque in schedis Regiis leguntur hæc voces δι' ἅς. Porro initium hujus periodi varie scriptum in libris veteribus invenī. Nam in Medicæo quidem codice legitur παρατεῖον δὲ οὐδὲ τὸ τῶν οὐσιῶν, etc. In schedis vero παρατεῖον δὲ οὐδὲ τὸ, etc. Turnebus in suo codice emendarat παρατεῖον. In codice Fuk. scriptum invenī παρατεῖον δὲ οὐδὲ τὸ τῶν οὐσιῶν ὧν ἕκαστοι, etc. Sed et Regius codex habet παρατεῖον. Quare non dubium quin hæc vera sit lectio, quam nescio cur Rob. Stephanus immutavit.

καὶ ὁμολογηταὶ καταστάντες. In codice Medicæo legitur εἴ τὲ τινες ὁμολογηταὶ καταστάντες, quod rectius esse non dubito. Cum enim antea locutus sit de martyribus, nunc de Confessoribus loquitur. Paulo post scribe ex eodem codice καταναγκασθέντες ὅτι μὴ τοῖς διώξασιν εἴξαν παρδόντες τὴν πίστιν, τῶν ὄντων ἐστέροντο, etc.

ἢ εἴ γέ τινες οὐδὲ. Omitit hanc περιουσίαν Christophorsonus, eo quod nihil aliud quam superflua priorum repetitio videretur. Sed cum hæc verba etiam in codice Medicæo legantur, non temere expungenda sunt. Postquam enim Imperator locutus est de Martyribus, de Confessoribus, et de exulibus qui metu capitalis sententiæ in se prolatae, solum verterant, nunc de iis agit, qui cum capitali sententia damnati non fuissent, bonis tamen spoliati fuerant. Hi enim non erant in numero Martyrum nec Confessorum ; quippe qui ad iudicium adducti non fuissent. Exules item non fuerant, sed in patria manentes, possessionibus suis per vim spoliati fuerant. Certe in hujus capituli titulo quatuor personæ recensentur. Sed Christophorsonus quartos illos omisit. In sequenti tamen capite Imperator tres tantum personas recenset, his ultimis penitus prætermisiss.

sunt : denique si qui capitali sententia minime damnati, honorum tamen jacturam sustinuerunt : horum omnium hæreditatem proximis tribui jubemus. Porro, cum leges diserte præcipiant ut ex cognatis proximiores hæreditatem accipiant, facile est dignoscere cuiusnam hæreditas debeatur. Adhæc rationi consentaneum est ut illi ad successionem veniant, qui propinquiores erant futuri, si illi sua morte obiissent.

UT DEFICIENTIBUS COGNATIS ECCLESIA HÆREDITATEM CAPIAT, UTQUE LEGATA FIRMA MANEANT.

XIII. Quod si nullus cognatus supersit qui prout rationi consentaneum est hæreditatem capessat eorum quos supra memoravi, martyrum scilicet et confessorum, aut illorum qui ob hujusmodi causam ex patria migraverunt, cujusque loci Ecclesiam hæreditatem adire decernimus, nec defunctis utique molestum erit, si cujus gratia nullum non discrimen subierunt, eam ipsis hæredem habere contingat. Illud quoque necessario adjiciendum est, ut si qui ex supra memoratis aliquid de bonis suis cuilibet donaverint, ei dominium, prout æquum est, firmum ratumque permaneat.

UT QUI HUIUSMODI LOCA, ÆDES, HORTOS OCCUPAVERINT, EA RESTITUANT, EXCEPTIS FRUCTIBUS.

XIV. Porro, ut in præcepto nostro nulla ambages appareat, sed cuilibet in promptu sit id quod juris est percipere, omnes intelligant, sive fundum, sive ædes, sive hortum, sive aliud quid ex bonis eorum quos supra memoravi detinent, recte atque ordine se esse facturos, si seipos ultro deferant, et rem absque ulla dilatione restituant. Ac tametsi nonnulli hancquam ex justa possessionis causa magnos fructus earum rerum percepisse videantur, eos tamen fructus ab illis repeti minime æquum arbitramur.

QUOMODO SUPER HIS LIBELLOS DARI OPORTEAT.

XV. Verum ipsi unde et quantos fructus collegerint

διαφορευόντων τῶν νόμων τῶν ἀγχιστέων τοὺς ἐγγυτέριους. In successioneibus intestatorum, lex proximum quemque ex agnatis ad hæreditatem vocat, si sui hæredes defuerint, ut docet Gaius in Institutionibus titulo decimo sexto. Hinc agnati legitimi heredes dieuntur in jure, eo quod his solis lex deferret hæreditatem. Cognati enim jure civili hæredes esse non poterant, sed jure tantum prætorio ad hæreditatem vocabantur, ut docent jurisconsulti. Porro in cognatis, is qui proximus erat hæreditatem capiebat, perinde ut in agnatis, sed difficultas est hoc loco, quinam intelligi debeant ἀγχιστέων vocabulo, utrum agnati an cognati. Certe si legum nomine leges 12 tabularum intelligamus, agnatos necesse erit intelligi. Sozomenus habet τοὺς ἐγγυτέριους γένους.

καὶ ὅτι. In codice Regio legitur καὶ ἐτι, quam scripturam in interpretatione mea sum secutus. Prius tamen in eo codice scriptum erat ὅτι, ac deinde recentiore manu emendatum est ἐτι.

Ὅπερ ἦσαν καὶ οἰκειότεροι, καὶ αὐτομάτῃ χρησαμένων ἐκείνων τῶν τέλει. In codice Mediceo legitur ὅπερ ἦσαν οἰκειότεροι. Est autem admodum obscurus hujus loci sensus. Christophorus quidem ita vertit: *Et quod ratione etiam oportet eos succedere, qui sint domestica consuetudine conjunctiores, constat: præsertim cum illi ipsi martyres, non criminis ultius convicti, sed sine induciti voluntate mortem oppetiverint.* Sed multa sunt in hac interpretatione reprehendenda. Primo enim αὐτομάτῃ τέλος de martyribus dici non po-

Α γνωσθέντες θάνατον, στέρησιν ἐδυστύχησαν τῶν ὄντων τούτων τοῖς πρὸς γένους προσέμεσθαι τοὺς κληρούς προστάττομεν. πάντως δὲ διαγορευόντων τῶν νόμων τῶν ἀγχιστέων τοὺς ἐγγυτέριους, ῥάδιον διαγνωστικῶς οἷς προσήκουσιν οἱ κληροί, καὶ ὅτι οὗτοι κατὰ λόγον ἐπὶ τὴν διαδοχὴν ἔλθοιεν ἂν, οἵπερ ἦσαν οἰκειότεροι, καὶ αὐτομάτῃ χρησαμένων ἐκείνων τῶν τέλει.

XIII. Εἰ δὲ τῶν ἀγχιστέων μηδεὶς ὑπολείποιο μηδενὸς τῶν προειρημένων κατὰ λόγον ἂν γενόμενος κληρονόμος, μήτε τῶν μαρτύρων φημί, μήτε τῶν ὁμολογησάντων, μήτε τῶν μετοίκων τῶν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ μεταστάτων προφάσει, ἢ καθ' ἐκάστους αἰεὶ τόπους ἐκκλησία διαδέχεσθαι τετάχθω τὸν κληρὸν οὐκ ἔσται δὲ τοῦτο πάντως οὐδὲ τοῖς ἀπελθούσι βαρὺ, εἴπερ ἦς ἕνεκα πάντως ὑπέστησαν πόνους, κληρονόμον εὐτυχοῖεν ταύτην. προκείσθαι γε μὴν ἀναγκαῖον καὶ τόδε, ὡς τῶν προειρημένων εἴ τινες ἐδωρήσαντό τι τῶν ὄντων οἷς ἐβούλοντο, τούτοις τὴν δεσποτείαν εὐλογον κυρίαν μένειν.

XIV. Ὅπως δὲ μὴ δὲ πλάνη τις ἐμφαίνοιο τῶν προστάγματι, ἀλλ' ἔτοιμον ἦ τὸ δίκαιον πᾶσι γνώσκων, ἰδέτωσαν ἅπαντες, εἴτε χωρίον, εἴτ' οἰκίαν, εἴτε κῆπον, εἴτε ἕτερόν τι τῶν προειρημένων κατέχοιεν, καλὸν καὶ λυσitelές αὐτοῖς εἶναι καὶ ὁμολογεῖν αὐτοῖς καὶ ἀποκαθιστᾶναι σὺν πάσῃ τῇ ταχυτῆτι. διὸ εἰ καὶ τὰ μάλιστα φανεῖν τινες ἐξ αὐτῶν ἀπὸ τῆς οὐ δικαίας δεσποτείας πολλὰ καρπωσάμενοι, καὶ γενέσθαι τούτων τὴν ἀπαίτησιν ἡμεῖς οὐ δικαίαν κρίνομεν.

XV. Ὅμως γε μὴν αὐτοὶ ὅποσα τε καὶ ὅπόθεν συνέλεξαν

VALESH NOTÆ.

test. Deinde non de solis martyribus hic sermo est, sed etiam de confessoribus et profugis, qui sua morte obierant. Itaque præstat hic vertere sua et naturali morte. Sic enim Græci loqui solent, et nominatim Eusebius noster, ni fallor. Denique οἰκειότερους pessime interpretatus est *domestica consuetudine conjunctiores*, cum propinquiores significet. Totum igitur locum ita verto: *Rationi consentaneum est, ut hi ad successionem veniant, qui propinquiores erant futuri, si illis sua morte obiissent.* Confirmatur autem nostra interpretatio, tum ex iis quæ supra dixi, tum ex eo quod dicit Imperator οἵπερ ἦσαν οἰκειότεροι, non vero ἰσίου. Per illos autem, intelligit martyres.

Οὐκ ἔσται πάντως. Scribe ex codice Mediceo, οὐκ ἔσται δὲ πάντως. Paulo ante idem codex scribit μήτε τῶν ὁμολογητῶν, rectius ut in cap. 35. Item μήτε τῶν μετοίκων μὲν τοι, τῶν, etc.

Προκείσθαι γε μὴν. Mallem scribere προσκείσθαι, ut Turnebus et Savilius emendarunt. Atque ita scribitur in codice Fuk. Paulo post in codice Mediceo legitur ὡς εἰ τῶν προειρημένων τινες.

Διὸ εἰ καὶ τὰ μάλιστα. In codice Mediceo legitur εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστα φανεῖν ἐξ αὐτῶν τινες. Et paulo post idem codex habet καρπωσάμενοι, καὶ γενέσθαι τούτων τὴν ἀπαίτησιν, etc. Optime ut equidem censeo. Est enim hoc secundum membrum periodi. Ultimum autem membrum est ὅμως γε μὴν, etc., quod in vulgatis editionibus male divulgatum est, et in sequens caput translatum.

ἐπιγινώσκοντες, τῷ ἁμαρτήματι τούτῳ συγχώρησιν γενέσθαι παρ' ἡμῶν δευθήτωσαν· ὅπως ἅμα μὲν τῇ τοιαύτῃ διορθώσει ἢ φθάσασα λυθείη πλεονεξία. ἅμα δὲ ὁ μέγιστος Θεὸς, οἷον ἀντὶ μεταμελείας τινὸς τοῦτο προσιέμενος, εὐμενῆς ἐπὶ τοῖς ἁμαρτηθεῖσι γένοιτο. ἐροῦσι μὴ γὰρ ἴσως ἀν' ἀπολογίας προισχόμενοι οἱ τῶν τοιούτων οὐσιῶν καταστάτας δεσπόται, εἰ γε τοῦτο κρατεῖν ἄξιον ἐπ' αὐτῶν ἢ δυνατόν τὸ πρόσρημα, ὡς οὐκ ἦν οἷον τε ἀπέχεσθαι τότε, ἢνικα πολύτροπος ἀπάντων τῶν δεινῶν ἦν θεά, ὡμῶς ἀπελευνόμενοι, ἀφειδῶς ἀπολλύμενοι, ἀμελῶς ἐβρίμμενοι, δημεύσεις τῶν οὐδὲν αἰτίων συχναί, διώξεις τ' ἀκόρηστοι καὶ τῶν ὄντων διαπράξεις· εἰ δὲ τοῖς τοιούτοις διασχυρίζοντο λόγοις τενεῖς, καὶ ταῖς ἀπλήστοις ἐπιμένουσιν παραινέσεσιν, οὐκ ἀτιμώρητον ἑαυτοῖς τὸ τοιοῦτον αἰσθήσονται. καὶ μάλισθ' ὅποτε οὕτω τὰ παρ' ἡμῶν τῷ μέγιστῳ διακονεῖται Θεῷ. ὅσα γοῦν πρότερον ἢ ἄλλῃριος ἀνάγκη συνηνάγκαζε λαμβάνειν, ταῦτα νῦν κατέχειν ἐπισφαλές ὑπάρχει. ἄλλως τε δὲ παντὶ τρόπῳ τὰς ἀπληστίας καὶ λογισμοῖς καὶ παραδείγμασιν ἐλαττοῦν ἀναγκάιον.

UT FISCUS FUNDOS, AEDES ET HORTOS RESTITUAT ECCLESIIS.

XVI. Οὐδὲ γὰρ τὸ ταμεῖον εἶ τι κατέχει τῶν προειρημένων, βεβαίως κατέχειν συγχωρηθήσεται. ἀλλ' οἷον οὐδὲ ἀντιφθέγγεσθαι πρὸς τὰς ἑρὰς ἐκκλησίας τολμῶσαν, ὡν ἐπὶ χρόνον οὐ δικαίως κατέσχε, τοῦτων ἐκστήσεται δικαίως ταῖς ἐκκλησίαις. ἅπαντα δὲ ὅσα ταῖς ἐκκλησίαις προσήκειν ὀρθῶς ἀναφανεῖν, εἴτ' οἰκία τὸ κτήμα τυγχάνουσιν, εἴτ' ἀγροὶ τενεῖς καὶ κῆποι, εἴθ' ὅποια δὴ ποτε ἑτέρα τένα οὐδεὶς τῶν εἰς τὴν δεσποτείαν ἐλαττομένου δικαίου, ἀλλ' ἀειραίων πόντων μενόντων, ἀποκαθίστασθαι προστάττομεν.

UT MARTYRIA ET COEMETERIA ECCLESIS REDDANTUR.

XVII. Καὶ μὴν καὶ τοὺς τόπους αὐτοὺς οἱ τοῖς σώμασι τῶν μαρτύρων τετίμνηται, καὶ τῆς ἀναχωρήσεως τῆς ἐνδόξου ὑπομνήματα κάθεστᾶσι, τίς ἂν ἀμφιβόλλοι μὴ οὐχὶ ταῖς ἐκκλησίαις προσήκειν, ἢ οὐχὶ καὶ προστάξειεν ἂν; ἢνικα

VALESII NOTÆ.

Λυθείη πλεονεξία. Rectius in codice Medicæo legitur ἰσθὴ πλεονεξία.

Ὁμῶς ἀπελευνόμενοι, ἀφειδῶς ἀπολλύμενοι, ἀμελῶς ἐβρίμμενοι, δημεύσεις τῶν οὐδὲν αἰτίων σύχναι, etc. Longe aliter hic locus alibi legebatur : sed magis probanda est codicis Medicæi lectio quæ in hoc textu recte est : quod primo intuitu percipiet quisquis diversas phrasium contextendi modos tum inter se tum etiam cum antecedentibus et consequentibus contulerit, Medicæo codici consentit Fuketianus.

Ἐπιμένουσιν παραινέσεσι. Hunc locum correxi ope codicis Medicæi, in quo discrete scribitur προαιρέσεσιν.

Ὅσα γοῦν πρότερον. Codex Medicæus habet ὡς ἂ πρότερον, etc., et μοχ ἐπισφαλές ὑπάρχειν. Quod magis probō. Hæc enim periodus cum præcedenti iungenda est. Mox ubi legitur ἄλλως τε δὲ, rectius in codice Med. abest ultima particula.

Οὐδὲ γὰρ τὸ ταμεῖον. In codice Medicæo deest γὰρ, et paulo post in eodem codice scribitur, ut est in nostro textu, οὐδὲ ἀντιφθέγγεσθαι.

Τολμῶσαν. Scribo τολμᾶσαν, ut est in codice Fuk.

ingenue profutentes, delicti sui veniam a nobis sibi concedi postulent : ut et pristina avaritia huiusmodi emendatione dissolvatur, et Deus Opt. Max. hanc velut pœnitentiæ cuiusdam loco satisfactionem accipiens, erratis benignus ignoscat. Sed fortasse pro defensione sua prætendentes id dicent qui horum bonorum domini constituti sunt (si tamen hoc nomine censi aut merentur aut possunt), fieri omnino non potuisse ut ab iis rebus tunc abstinerent, cum omnium cuiusque generis malorum multiplex spectaculum obversaretur : cum atrociter expellerentur homines, et absque ulla miseratione trucidarentur; cum profligatæ et hac illac temere dispersæ jacerent facultates; cum crebræ innocentum proscriptiones, et insatiabilis persecutionum furor, et bonorum venditiones cernerentur. Enimvero si qui forte huiusmodi sermonibus nituntur, et in avaritiæ suæ excusationibus perseverant, non impune id sibi fore sentient, præsertim cum hac potissimum ratione operam nostram ac ministerium Deo optimo maximo exhibeamus. Quæcumque igitur exitialis necessitas coegit accipere, ea nunc retinere periculosum est. Adde quod insatiabiles cupiditates partim ratione, partim exemplis omnino minuendæ sunt.

XVI. Neque enim vel fisco concedetur, si quid eorum quæ supra dixi possideat, id firmiter retinere. Verum adversus sacrosanctas ecclesias nihil obloqui ausus, ea quæ aliquandiu injuste detinuit ecclesiis tandem jure restituet. Omnia ergo quæ ad ecclesias recte visa fuerint pertinere, sive domus ac possessio sit, sive agri, sive horti, seu quæcumque alia, nullo jure quod ad dominium pertinet immunito, sed salvis omnibus atque integris manentibus, restitui jubemus.

XVII. Sed et loca illa quæ martyrum reliquiis honorata sunt, et quæ gloriosi illorum inferitis memoriam servant, quis ambigat ad ecclesias pertinere? Immo vero quis non id præcipiat? quando nec munus ul-

Quod confirmat codex Medicæus, in quo scribitur ἐτόλμησαν. In eodem libro post vocem ταῖς ἐκκλησίαις, additur λέγει, id est, desunt nonnulla.

Ὄρθῶς ἀναφανεῖν. Rectius in codice Medicæo legitur ὀρθῶς ἂν φανείη.

Ἐὶς τίνος τὴν πολιτείαν. Huius loci emendatio debetur codici Medicæo, in quo discrete scriptum invenimus εἰς τὴν δεσποτείαν optime, vult enim imperator, ut cuncta loca et prædia quæ Christianis erepta fuerant, cum juribus suis bona fide iisdem restituantur. Ita ut si cui prædio vel agro servitus deberetur; puta actus, iter, via, cum eodem jure nulla ex parte immunito reddatur Christianis. Itaque si quis fundum Christiano homini ereptum oppignerasset, vel in emphyteusim dedisset, aut vendendo onus aliquod ac servitutem ei imposuisset, hæc omnia hoc Constantini edicto rescinduntur. Paulo post ubi legebatur ἀνθίστασθαι προστάττομεν, ex eodem codice emendavimus ἀποκαθίστασθαι. Codex tamen Fuk. Turn. ac Sav. habent ἐξίστασθαι, non male.

Καὶ μὴν καὶ. In Moræi libro ad marginem emendatur καὶ μὴν καὶ quod magis placet.

lum præstantius, nec labor ullus jucundior atque utilior esse potest quam, divino Spiritu impellente, harum rerum diligentem curam gerere; ut quæ improbo quodam prætextu ab injustis ac nequissimis hominibus ablata sunt, ea justissime restituta sanctis Dei ecclesiis denuo redhibeantur.

UT QUI RES ECCLESIAE EMERUNT, AUT DONO ACCEPERUNT, EAS RESTITUANT.

XVIII. Quoniam vero perfectæ et absolutæ providentiæ est, ne illos quidem silentio præterire qui emptio- nis jure aliquid a fisco comparaverint, aut donatio- nis titulo sibi concessum possederint, frustra ad hujusmodi bona inexplebilem cupiditatem extendentes, sciant omnes hujusmodi, etiamsi ob ea quæ emere sunt ausi, nostram a se clementiam alienare magnopere studuerunt, nostram tamen benignitatem quoad ejus fieri poterit ac decebit sibi non defutura- ram.

SEDULA EXHORTATIO AD COLENDUM DEUM.

XIX. Sed de his hactenus dixisse sufficiat. Porro, cum evidentissimis ac certissimis argumentis declaratum sit, partim omnipotentis Dei vi ac virtute, partim hortationibus atque adjumentis quæ a me frequenter præstari desiderat, tristitiam et acerbitem quæ res humanas antea occupabat, nunc ex universo terrarum orbe depulsam esse; cuncti simul et singuli diligentî meditatione perspicitis, quæ et quanta sit potestas et gratia illa, quæ improbissimorum quidem hominum stirpem penitus delevit ac sustulit; bonorum vero hilaritatem ac lætitiâ restituens, per omnes regiones longe lateque diffundit; et quæ liberam omnibus facultatem permittit, tum ut divinam legem cum debito cultu iterum venerentur, tum ut

Α μήτε δῶρον ἀμεινον, μήτε κάματος χαριέστερος καὶ πολλὴν ἔχων τὴν ὠφέλειαν ἕτερος ἂν γένοιτο, ἢ τοῦ θεοῦ προτρέποντος πνεύματος, τὴν περὶ τούτων ποιῆσθαι σπουδὴν. καὶ ἂ μετὰ πονηρῶν ἀφῆρηθῃ προφάσεων ὑπὸ τῶν μοχθηροτάτων ἀνδρῶν, ἀποκατασταθέντα δικαίως, ταῖς εὐαγγέλιον αὐθις ἐκκλησίαις ἀποσωθῆναι.

XVIII. Ἐπεὶ δ' ὀλοκλήρου προνοίας ἂν εἴη μὴ δὲ τούτους σωπῆ παρελθεῖν, ὅσοι περὶ ἡ ὠνῆ δικαίᾳ ἐπρίκντό τε παρὰ τοῦ ταμείου, ἢ κατὰ θωραϊκῶν κατέσχον συγχωρηθῆν μάτην, καὶ ἐπὶ τὰ τοιαῦτα τὰς ἀπλήστους ἐπιθυμίας ἐκτείναντες γνωσκέτωσαν, ὡς τοιούτοι, εἰ καὶ ὅτι μά- λιστα οἷς ἐτόλμησαν πρίασθαι, ἀλλοτρίαν τὴν παρ' ἡμῶν εἰς αὐτοὺς ἐπιεράθησαν καταστῆσαι φιλανθρωπιαν, ὁμοῦ ταύτης εἰς τὸν δυνατὸν καὶ πρέποντα τρόπον οὐκ ἀτυχή- σουσι, ταῦτα μὲν οὖν εἰς τοσοῦτον ἀνήχθω.

XIX. Ἐπειδὴ οὖν ἀποδείξουσιν ἐναργεστάταις καὶ σαφει- στάταις ἐξοφάνῃ, ἀρετῇ τε τοῦ πάντα δυνατοῦ Θεοῦ, καὶ παραινέσεων ἅμα καὶ βοηθείαις ἅς ὑπὲρ ἐμοῦ συγχρᾶς ἀξιοῦ ποιῆσθαι, τὴν πρότερον κατέχουσαν πάντα τὰ ἀνθρώπινα δυσχέρειαν ἐκ πάσης ἤδη ἐληλάσθαι τῆς ὑπ' ἡλίω· οἱ κα- θίνα τε καὶ οἱ σύμπαντες ὁμοῦ ἐσπουδασμέναις καθοράται φροντίσι, τίς ἐκεῖνη καθίστηται ἢ ἐξουσία, τίς χάρις, ἢ τῶν μὲν μοχθηροτάτων τό, ὡς εἰπεῖν, σπέρμα ἠφάνισέ τε καὶ διέφθειρε, τῶν δ' ἀγαθῶν τὴν εὐφροσύνην ἀνα- κληθεῖσαν, ἐπὶ πάσας ἐκτείνει τὰς χάρις ἀφθόνως. καὶ αὐθις αὐτὸν τε τὸν θεῖον νόμον τὰ εἰκότα μετὰ παντὸς σθένος θεραπεύεσθαι, τοὺς τε ταῦτα σφᾶς αὐτοὺς καθιερώσαντας τὰ προσήκοντα σέβειν, ἐξου- σίαν δίδωσιν ἅπασαν. οἱ καθάπερ ἐκ τινος σκότους βα-

VALESH NOTÆ.

Πολλὴν ἔχων τὴν ὠφέλειαν. Sensus postulat ut legatur πλείω ἔχων ὠφέλειαν. Post hæc autem verba in codice Medicæo sequuntur hæc voces ἕτερος ἂν γένοιτο, quæ in vulgatis editionibus desiderantur.

Τοῦ θεοῦ προτρέποντος πνεύματος. Codex Medicæus habet νεύματος, τὴν περὶ τῶν τοιούτων ποιῆσθαι σπουδὴν. Sed et in codice Fuk. Turnebi ac Savillii legitur ποιῆσθαι.

ὑπὸ τῶν μοχθηροτάτων. In codice Medicæo legitur τῶν ἀδικῶν καὶ πονηροτάτων.

Ἐπὶ δ' ὀλοκλήρου. Ab his verbis novum caput inchoavi, titulum quoque apposui qui in Genevensi et in Parisiensi Rob. Stephani editione deerat. Nos vero, tum ex codice Fuk. tum ex veteribus schedis Bibliothecæ Regiæ eam supplevimus.

Ἡ ὠνῆ δικαίᾳ. Veram hujus loci scripturam nobis aperuit codex Medicæus in quo legitur ἡ ὠνῆς δικαίᾳ. Scribo ἡ ὠνῆς δικαίᾳ, id est, emptio- nis jure aut titulo. Certe hanc emptio- nem justam appellare, alienum est a mente Constantini, qui has emptiones injustas ac nefarias præsumptiones appellat.

Μάτην, καὶ ἐπὶ τὰ τοιαῦτα. Dudum conjecteram de- lectam esse particulam καὶ, quam conjecturam nos- tram codex Medicæus diserte confirmat. Loquitur au- tem imperator de iis qui hæc loca ab imperatoribus sibi donari petierant. Quod Christophorus non vidit. Max in eodem codice scribitur γνωσκέτωσαν ὡς παῖδοι, etc., rectius quam in vulgatis editionibus, ὡς τοιοῦτοι. In codice Fuk. et Turnebi scribitur ὡς τοιοῦτοι τοιοῦτοι pessime.

Ἐπειδὴ οὖν. Codex Medicæus ἐπειδὴ δέ.

Ἐξοφάνῃ, ἀρετῇ τε τοῦ πάντα δυνατοῦ, etc. Legeba-

tur olim ἐξοφάνῃ ἢ ἀρετῇ, etc. Rectius hic ut in codice Medicæo legitur; scribendum etiam videtur τοῦ παν- τοδύναμου Θεοῦ.

Παραινέσεις δ' ἅμα. In codice Medicæo legitur καὶ παραινέσεις ἅμα. Deest etiam in eodem codice δι' ὠν, deest etiam ἤδη συμβαίνει; quæ omnia addita erant ab iis qui hanc orationem non intelligebant. Totus igitur locus ita vertendus est: «Porro, cum certissimis ac evidentissimis argumentis declaratum sit, partim omnipotentis Dei vi ac virtute, partim hortationibus et adjumentis, quæ a me frequenter præstari deside- rat, tristitiam et acerbitem quæ res humanas antea occupabat, nunc ex universo terrarum orbe depul- sam esse, etc.» Nihil clarius hac lectione, nihil certius? Pro ἅς ὑπὲρ ἐμοῦ omnino scribendum puto ἅς ὑπ' ἐμοῦ, vel παρ' ἐμοῦ. Intelligit enim Constantinus ministerium suum, quod Deo in hujusmodi rebus perficiendis commodavit. De qua re non immerito gloriatur in principio hujus edicti.

Ἡ ἐξουσία. In codice Medicæo deest articulus, et post hæc verba adduntur hæc voces τίς χάρις. Quæ sine magno totius sententiæ damno abesse non pos- sunt. Nam ἐξουσία quidem est quam supra dixit ἀρε- τὴν τοῦ Θεοῦ· χάρις vero est beneficium in homines collatum adjumento ac ministerio Constantini.

Ἡ τῶν μὲν μοχθηροτάτων. Codex Medicæus ἢ τῶν μὲν πονηροτάτων καὶ μοχθηροτάτων. Scribendum porro est ἢ, ut legitur in codice Regio, Fuketiano et in schedis.

Σκότους βαθύος. In codice Medicæo legitur βαθύα- του, et finis hujus edicti ita concipitur θεραπεῖαν τε τὴν προσήκουσαν τοῦ λοιποῦ περὶ αὐτῶν καὶ τιμὴν σύμ- φωνον ἐπίδειξονται προτεθέντα ἐν τοῖς ἡμετέροις ἀνα-

θῆος ἀνακύψαντες, καὶ λαμπρὰν τῶν γραμμάτων λαβόντες γνώσιν, τὴν προσήκουσαν τοῦ λοιποῦ περὶ αὐτῶν θεραπειάν τε καὶ τιμὴν εὐσεβῆ καὶ σύμφωνον ἐπιδιέξονται. προτεθήτω ἐν τοῖς ἡμετέροις ἀνατολικοῖς μέρεσιν.

CONSTANTINI EDICTUM AD PROVINCIALES DE FALSO CULTU MULTORUM DEORUM. EXORDIUM DE VIRTUTE ET VITIO.
(Ex Euseb. Vit. Const. II, c. 48, 60.)

Νικητὴς Κωνσταντῖνος, Μέγιστος, Σεβαστός, ἐπαρχεῶταϊς ἀνατολικῶϊς.

1. Πάντα μὲν ὅσα τοῖς κυριωτάτοις τῆς φύσεως περιέχεται νόμοις, τῆς κατὰ τὴν θεῖαν διάταξιν προνοίας τε καὶ θεωρίας ἱκανῶς αἰσθῆσιν τοῖς πᾶσι παρέχει. οὐδέ ἔστι τις ἀμφεβολία οἷς κατ' εὐθείαν γνώσεως ὁδὸν ἡ διάνοια ἐπ' ἐκείνον ἄγεται τὸν σκοπὸν, ὡς ἡ τοῦ ὑγιούς λογισμοῦ καὶ τῆς ὀφείας αὐτῆς ἡ ἀκριβὴς κατάληψις, μιᾶ ῥοπή τῆς ἀληθοῦς ἀρετῆς ἐπὶ τὴν γνώσιν ἀναφέρει τοῦ Θεοῦ. διόπερ πᾶς συνετὸς ἀνὴρ οὐκ ἂν ποτε παραχθῆι, τοὺς πολλοὺς ὁρῶν ἐναντίας προαιρέσει φερομένους ἀνόητος γὰρ ἂν ἡ τῆς ἀρετῆς ἐλάττωσι χάρις, εἰ μὴ καταντικρὺ τὸν τῆς διαστραμμένης ἀπονοίας βίον ἡ κακία προυδέβλητο. διὸ τῆς μὲν ἀρετῆς στέφανος πρόκειται, τῆς δὲ κρίσεως αὐθεντεῖ ὁ ὕψιστος Θεός. ἐγὼ δ' ὡς ἐνὶ μάλιστα φανερώς, περὶ τῶν κατ' ἑμαυτὸν ἐλπίδων πᾶσιν ὑμῖν ὁμολογήσαι πειράσομαι.

DE PIO AC DEI AMANTISSIMO CONSTANTINI PATRE, ET DE DIOCLETIANO ET MAXIMIANO PERSECUTORIBUS.

II. Ἐσχὸν ἔγνωμε τοὺς πρὸ τούτου γενομένους αὐτοκράτορας, διὰ τὸ τῶν τρόπων ἄγριον ἀποκλήρους· μόνος δ' ὁ πατὴρ ὁ ἐμὸς, ἡμερότητος ἔργα μετεχειρίζετο μετὰ θαυμαστῆς εὐλαβείας ἐν πάσαις ταῖς ἑαυτοῦ πράξεσι τὸν πατέρα Θεῖον ἐπικαλούμενος. ὅσοι δὲ λοιποὶ οὐχ' ὑγιαίνοντες τὰς φρένας, ἀγριότητος μᾶλλον ἢ πραότητος ἐπιμελοῦντο, καὶ ταύτην ἔτρεπον ἀφθόως ἐπὶ τῶν ἰδίων καιρῶν τὸν ἀληθῆ λόγον διαστρέφοντες· τῆς δὲ πονηρίας αὐ-

VALESII NOTÆ.

τολικοῖς μέρεσιν, id est, proponatur in Orientalibus partibus nostris. Et hæc est subscriptio quam huic edicto manu ipsius Constantini appositam fuisse testatur Eusebius, cap. 24. Solebant enim imperatores, edictis quæ emittebant manu sua adjicere proponatur, idque mandare Præfectis Prætorio, ut apparet ex Novellis Valentiniani et Majoriani. Certe vel una vox ἡμετέροις, satis indicat hanc subscriptionem manu ipsius Constantini additam fuisse. Ipse enim est imperator qui loquitur, et qui partes Orientales suas appellat. Ita enim loqui consueverant imperatores, tunc præcipue cum de provincia recens in ditionem ipsorum redacta loquerentur. Sic Constantinus in Epistola ad Elafium, et in Epistola ad Probianum Proconsulem Africæ, Africam nostram dicit, et in lege prima codice Th. de veteranis apud Nicomediam nostram. Sic in lege unica codice Theod. de his qui sanguinolentos, etc., Imperator Constantinus Italiam suis. Denique Constantius Cæsar in Epistola ad Eumenium, quam refert Eumenius in oratione pro scholis. Merentur Galli nostri, etc. Porro hoc edictum Constantini in codice Medicæo legitur post libros historia: Ecclesiasticæ, hoc titulo: Ἀντίγραφον διατάξεως τοῦ θεοφιλοῦς βασιλέως· ἦν τοὺς τυράντους καθελὼν, τοῖς ὑπ' αὐτὸν ἔδνεσιν ἑλληνικῶ συντάξας φωνῆ διαπέμψατο. Id est, Exemplum constitutionis, quam Deo charus im-

perator victis tyrannis græco sermone scriptam ad provincias suos misit. Τῶν γραμμάτων λαβόντες γνώσιν. Codex Medicæus habet τῶν πραγμάτων. Nec aliter in codice Regio, et in veteribus schedis et in codice Fuk. scriptum inveni. Facessat igitur emendatio R. Stephani. Μιᾶ ῥοπή τῆς ἀληθοῦς ἀρετῆς. Virtus hic pro perfectione sumi videtur, tam ea quæ est in visu quam quæ in intellectu. Utraque enim vis ac perfectio eodem tendit, ad veritatis scilicet notitiam. Sensus quidem ad veritatem rerum sensibilium, intellectus vero ad intelligibilem veritatem ex ipsa rerum sensibilium veritate progreditur: et hinc ad summam Dei notitiam gradatim ascendit. Potest etiam hoc loco ἀρετὴ τοῦ ἀληθοῦς dici vis ac virtus veritatis. Quæ sequuntur tamen, de morali virtute hunc locum accipiendum esse confirmant.

Victor Constantinus Maximus, Augustus, provincialibus Orientis.

1. Quæcumque firmissimis naturæ legibus continentur divinæ providentiæ atque intelligentiæ in cunctis rebus ordinandis sufficientem notitiam omnibus præbent. Nec ulla existit dubitatio iis quorum mentes recto scientiæ itinere ad eum scopum feruntur, quin sanæ mentis, ipsiusque oculorum visus accurata comprehensio, veræ virtutis eodem vergente atque inclinante natura, ad notitiam Dei perducat. Quocirca nemo unquam vir prudens animo conturbabitur, cum plerosque homines contraria inter se vitæ insituta sectari animadvertit. Nam virtutis gratia prorsus inutilis lateret, nisi improbitas perversam ac desperatam vivendi rationem ex adverso opponeret. Idcirco virtuti quidem corona proposita est, improbitati autem dijudicanda ac puniendæ præest Deus altissimus. Ego vero de ea spe atque expectatione quam gero rerum futurarum, quoad potero apertissime vobis disserere conabor.

II. Ac superiores quidem imperatores, ob feritatem atque immanitatem morum, alienos semper atque extraneos habui. Solus pater meus lenitati ac mansuetudini studuit, cum admiranda religione Deum Patrem in omnibus suis actibus invocans. Reliqui vero haudquaquam sana mente præditi, immanitatem potius consecrati sunt quam clementiam, eamque mirum in modum aluerunt, toto imperii sui tempore

perator victis tyrannis græco sermone scriptam ad provincias suos misit.

Τῶν γραμμάτων λαβόντες γνώσιν. Codex Medicæus habet τῶν πραγμάτων. Nec aliter in codice Regio, et in veteribus schedis et in codice Fuk. scriptum inveni. Facessat igitur emendatio R. Stephani.

Μιᾶ ῥοπή τῆς ἀληθοῦς ἀρετῆς. Virtus hic pro perfectione sumi videtur, tam ea quæ est in visu quam quæ in intellectu. Utraque enim vis ac perfectio eodem tendit, ad veritatis scilicet notitiam. Sensus quidem ad veritatem rerum sensibilium, intellectus vero ad intelligibilem veritatem ex ipsa rerum sensibilium veritate progreditur: et hinc ad summam Dei notitiam gradatim ascendit. Potest etiam hoc loco ἀρετὴ τοῦ ἀληθοῦς dici vis ac virtus veritatis. Quæ sequuntur tamen, de morali virtute hunc locum accipiendum esse confirmant.

Ἀνόητος. Lego ἀνόητος, ut est in Fuk. Moræi et Gruteri libro. Paulo post scribo διὸ τῆ μὲν ἀρετῆ στέφανος πρόκειται. Sunt autem hæc valde obscura et in ricata: quod partim Constantino ipsi tribuendum est, qui utpote εἰσμαθῆς, in dicendo erat obscurior; partim Eusebio, seu cui alteri qui ex latinis obscuris græca fecit obscuriora. In manuscripto Fuketii libro ἀνόητος legitur, et διὸ τῆς ἀρετῆς, etc. optime.

veram doctrinam subvertentes. Porro, improbitatis ipsorum tantopere furor exarsit, ut cunctis tam divinis quam humanis rebus in summa pace constitutis, ipsi bella civilia excitarent.

QUOD EX APOLLINIS ORACULO, QUI OB JUSTOS HOMINES RESPONSA AMPLIUS EDERE NON POTERAT, MOTA SIT PERSECUTIO.

III. Quippe Apollinem tunc temporis ex antro et tenebroso quodam specu, non ex hominis ore oraculum elidisse ferebatur; quo justos viros in terris degentes ob stare sibi aiebat quo minus vera prædiceret; atque idcirco falsa ex tripode oracula reddi. Hanc ob causam ille comam incultam demisit, et, expulsa divinandi arte, tantum inter homines malum lamentabatur. Sed videamus quem ista exitum habuerint.

A τοῖς ἡ δεινότης εἰς τοσοῦτον ἐξήπτετο, ὡς πάντων ὁμοῦ τῶν θεῶν τε καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων εἰρηνευομένων, ἐμφυλίους ὑπ' ἐκείνων πολέμους ἀναρρίπτεισθαι.

B ἐξώκειλε.

QUOMODO CONSTANTINUS ADHUC ADOLESCENS JUSTOS ESSE CHRISTIANOS AUDIUIT.

IV. Te nunc testem appello, Deus altissime. Scis qualem ego tunc temporis admodum adolescens, illum qui inter imperatores Romanos potiore locum tunc obtinebat, miserum, profecto miserum, falso mentis errore deceptum, ex protectoribus suis curiose sciscitantem audierim, quoniam illi essent justus in terris degentes; et quemdam ex sacrificulis qui circa illum erant respondisse eos esse Christianos. Ille responso hominis quasi melle quodam avide absorpto, gladios ad puniendâ crimina paratos adversus sanctitatem omni reprehensione vacuum distinxit. Statim igitur sanguinolenta edicta cruentis, ut ita dixerim, mucronibus scripsit, et iudicibus præcepit ut legenti solertiam sibi a natura insitam ad acerbiora supplicia excogitanda intenderent.

III. Τὸν Ἀπόλλων τὸ τρικαῦτα ἔφασαν ἐξ ἄντρου τίνος καὶ σκοτίου μυχοῦ, οὐχὶ δ' ἐξ ἀνθρώπου χρῆσαι, ὡς ἄρα οἱ ἐπὶ τῆς γῆς δίκαιοι ἐμπόδιον εἶεν τοῦ ἀληθεύειν αὐτὸν, καὶ διὰ τοῦτο, ψευδεῖς τῶν τριπόδων τὰς μαντείας ποιεῖσθαι. τοῦτο αὐτοῦ κατηφεῖς τοὺς πλοκάμους ἀνεῖναι πεποίηκε, τῆς μαντείας τ' ἐλαυνομένης, τὸ ἐν ἀνθρώποις κακὸν ἀπωδύρετο. ἀλλ' ἴδωμεν ταῦτα εἰς ὅποιον τέλος

B ἐξώκειλε.

IV. Σὲ νῦν τὸν ὑψίστον θεὸν καλῶ, ἡκροῦμαι τότε κομιδῆ παῖς ὑπάρχων, πῶς ὁ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ παρὰ τοῖς Ῥωμαίων αυτοκράτορσιν ἔχων τὰ πρωτεῖα, δεῖλαιος ἀληθῶς δεῖλαιος, πλάνη τὴν ψυχὴν ἠπατημένος. παρὰ τῶν δορυφορούντων αὐτὸν, τίνες ἂν εἶεν οἱ πρὸς τῇ γῇ δίκαιοι πολυπραγμονῶν ἐπυθνάνετο. καὶ τις τῶν περὶ αὐτὸν θυηπόλων ἀποκρίθεις, χριστιανοὶ δῆπουθεν ἔφη. ὁ δὲ τὴν ἀπόκρισιν ὡσπερ τι βροχθήσας μελι, τὰ κατὰ τῶν ἀδικημάτων εὐρεθίντα ξίφη, κατὰ τῆς ἀνεπιλήπτου οὐσιότητος ἐξέτενε. αὐτίκα δὲ οὖν διατάγματα λύθρων μαιφόνως ὡς εἰπεῖν ἀκωκῆς συντάττει, τοῖς τε δικασταῖς, τὴν κατὰ φύσιν ἀγχίνουσαν εἰς εὐρεσιν κολαστηρίων δεινότηρων ἐκτείνειν παρεκελεύετο.

C

QUOT TORMENTORUM ET SUPPLICIORUM GENERA ADVERSUS CHRISTIANOS EXCOGITATA SINT.

V. Licuit tunc, inquam, videre quanta cum libertate venerabiles Dei cultores ob continuam crudelitatem gravissimas quotidie contumelias tolerarent. Quippe modestiam, quam nec hostes ipsi ulla unquam affererant injuria, efferat cives probris omnibus incesere pro nihilo duxerunt. Quodnam incendium, quod cruciatuum et tormentorum genus cuivis corpori et ziatâ absque ullo discrimine adnotum non fuit? Ea

V. Ἦν τότε, ἦν ἰδεῖν μεθ' ὅσης ἐξουσίας ἡσεμνότος ἐκείνη τῆς θεοσεβείας, τῇ τῆς ὁμότητος συνεχείᾳ, οὐ τὰς τυχοῦσας ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας ὕβρεις ὑφίστατο. σωφροσύνη δ' ἦν τῶν πολεμίων οὐδεὶς ἠδίκησε πώποτε, ὀργῶν πολιτῶν παροινίας πάρεργον ἐγένετο. ποῖον πῦρ, ποῖαι βάσσονοι, ποῖον στρεβλωτηρίων εἶδος, οὐχὶ παντὶ σώματι καὶ ηλικία πάσῃ ἀδιακρίτως προσήγετο; τὸ τρικαῦτα ἐδάκρυε μὲν ἀναμφιβόλως ἡ γῆ. ὁ δὲ τὰ σύμπαντα περιέχων

VALESII NOTÆ.

Ἐμφυλίους πολέμους. Civilia bella vocat persecutores Christianorum. Nihil enim similis civili bello, quam cum Christiani in singulis civitatibus, non hostium aut barbarorum, sed civium suorum incurione fugabantur ac mactabantur.

Τοῦτο αὐτοῦ κατηφεῖς. Scribendum est τοῦτο αὐτοῦ προφήτης, vel si mavis ἱερεὺς κατηφής, quam lectionem in interpretatione mea sum secutus. Portesius quoque et Morinus de Pythia seu sacerdote Apollinis hæc intellexerunt. In optimo tamen Fuketii libro totus hic locus ita scribitur: Τοῦτο αὐτοῦ κατηφεῖς τοὺς πλοκάμους ἀνεῖναι πεποίηκε τῆς μαντείας τ' ἐλαυνομένης, etc., cui consentit codex Savillii. Mox in iisdem codicibus legitur εἰς ὅποιον τέλος κατέληξεν.

Κομιδῆ παῖς ὑπάρχων. Rectius scriberetur νέος. Neque enim Constantinus puer tunc erat, cum in aula Diocletiani obsidis loco versaretur. Quippe a patre Constantius traditus est Diocletiano, anno Christi 294, cum Constantius a Diocletiano Cæsar factus fuisset. Quis quidem tempore Constantinus annum ætatis circiter quintum decimum agebat. Mortuus est enim

D anno Christi 337 ætatis, suæ secundo ac sexagesimo. Βροχθήσας μελι. In manuscriptis codicibus Fuketii et Savillii rectius legitur βροχθίσας: neque aliter scriptum exhibet Regius codex.

Μαιφόνως ἀκωκῆς. Alludit ad mucronem styli. Porro eleganter Constantinus, leges illas de persecutione Christianorum scriptas fuisse dicit cruenti gladiatorum mucronibus. Sic Draconis leges, sanguine, non atramento, scriptas fuisse quidam veterum dixerunt.

Ἐκτείνειν παρεκελεύετο. Mallem dicere ἐπιτείνειν, ut loqui solet Eusebius.

Παροινίας πάρεργον ἐγένετο. Sic, in libro primo de Severo Cæsare dixit Eusebius, πάρεργον ἐγένετο θαλάττου, ubi vide quæ de hac locutione annotavimus. Nam interpretes nihil hic viderunt.

καὶ ηλικία πάσῃ. Codex Fuketii scriptum exhibet οὐχ ηλικία πάσῃ. Paulo post in eodem codice et in schedis Regiis scribitur ut in nostro textu, ἡ γὰρ μετ' ἡμέρας αὐτῇ τῷ πένθει τοῦ θ. ἐνεκαλύπτετο.

κόσμος, τῷ λύθρῳ χραϊνόμενος ἀπεκλάετο. ἢ γε μὴν ἡμέρα ἂν αὐτῇ, τῷ πένθει τοῦ θαύματος ἐνεκαλύπτετο

tempestate tellus quidem ipsa procul dubio lacrymas edidit; cœlum vero quod universa suo ambitu complectitur cruore inquinatum ingemuit. Ipsa quoque diei lux præ luctu atque horrore tanti prodigii obscurata est.

QUOMODO BARBARI CHRISTIANOS EXCEPERUNT.

VI. Ἄλλὰ τί ταῦτα, ἀχούσειν ἔπ' ἐκείνοις οἱ Βάρβαροι, οἱ τοὺς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐξ ἡμῶν φεύγοντας ὑποδεδεγμένοι καὶ φιλανθρωποτάτη τηρήσαντες ἀιχμαλωσία. ὅτι οὐ μόνον τὴν σωτηρίαν, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς σεμνότητος αὐτοῖς κατέστησαν ἐν ἀσφαλείᾳ ἔχειν. καὶ νῦν τὸ Ῥωμαίων γένος, κλιθεὶς ταύτην διηνεκῆ φέρει, ἣν οἱ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τῆς Ῥωμαϊκῆς οἰκουμένης ἐλαυνόμενοι χριστιανοί, καὶ Βαρβάρους προσφεύγοντες, προσεστρίψαντο.

VI. Sed quid ista commemoro? Gloriantur ob hæc nunc Barbari, qui homines ex nostris regionibus profugos tunc temporis exceperunt, et captivos humaniter habuerunt. Quippe cum illis non modo salutem, verum etiam religionis suæ cultum integrum apud se retinere permiserint. Itaque perpetuam hanc infamiae notam Romani nunc gestant, quam Christiani ex orbe Romano per id tempus fugati, et ad Barbaros confugientes, ipsis inusserunt.

QUOMODO DIVINA ULTIONE PUNITI SINT, QUI EX ORACULO PERSECUTIONEM COMMOVERANT.

VII. Ἄλλὰ τί τῶν θρήνων ἐκείνων καὶ τοῦ κοινοῦ τῆς οἰκουμένης πένθους, ἐπὶ πλέον μεμνησθαί με δεῖ, οἷχονται λοιπὸν καὶ ἐκεῖνοι οἱ τοῦ μύσου ἀθύνται, πρὸς διηνεκῆ κλάσιν τοῖς Ἀχέρωντος βαράθροις ἐκδοθέντες, σὺν αἰσχρῷ τέλει. πολέμοις γὰρ ἐμφυλίοις καταμιγνέτες, οὗτ' ὄνομα, οὔτε γένος αὐτῶν καταλελοίπασιν. ὃ δὴ οὐκ ἂν αὐτοῖς συμβεθῆκει, εἰ μὴ ἡ ἀσεβὴς ἐκείνη τῶν τοῦ Πυθίου χρηστηρίων μαντεία, κίθδρον δύναμιν ἐσχῆκει.

VII. Sed quid opus est lamenta illa et communem totius orbis luctum pluribus verbis commemorare? Illi tanti sceleris auctores posthæc turpi exitu periire, in Acherontis barathrum ad perpetuos cruciatus detrusi. Nam civilibus inter se collisi bellis, nec nominis, nec generis sui memoriam reliquerunt. Quod profecto nunquam ipsis contigisset, nisi impia illa Apollinis Pythii vaticinatio falsam quamdam et adu- lterinam vim haberet.

CONSTANTINUS DEO GLORIAM TRIBUIT, SIGNUM CRUCIS CONFITETUR ET PRECATUR PRO ECCLESIS.

VIII. Σὲ νῦν τὸν μέγιστον Θεὸν παρακαλῶ, εἰς πρῶτος τε καὶ εὐμενὴς τοῖς σοῖς ἀνατολικοῖς, εἰς πᾶσι τοῖς σοῖς ἐπαρχεώταις, ὑπὸ χρονίου συμφορᾶς συντριβεῖσαι, δι' ἐμοῦ τοῦ σου θεράποντος ὀρέγων ἴσιν. καὶ ταῦτά γε αἰτῶ οὐκ ἀπεικώτως, ὡς δέσποτα τῶν ὄλων ἅγιε Θεέ· ταῖς σοῖς γὰρ ὑψηλῆσαι ἐνεστησάμην σωτηριώδη πράγματα καὶ δαίνουσα, τὴν σὴν σφραγίδα πανταχοῦ προβαλλόμενος, καλλινοῦ ἡγασάμην στρατοῦ· καὶ πού τις τῶν δημοσίων καλῆ χρεῖα, τοῖς αὐτοῖς τῆς σοῦ ἀρετῆς ἐπόμενος συνθήμασιν, ἐπὶ τοῖς πολεμίοις πρόειμι. διὰ ταῦτά τοι ἀνέθηκά σοι τὴν ἑμαυτοῦ ψυχὴν, ἔρωτι καὶ φόβῳ καθαρῶς ἀνακραθεῖσάν. τὸ μὲν γὰρ ὄνομά σου γνησίως ἀγαπῶ, τὴν δὲ δύναμιν εὐλαβοῦμαι, ἣν πολλοῖς τεκμηρίοις ἔδειξας, καὶ τὴν ἐμὴν πίστιν βεβαιωτέραν εἰργάσω. ἐπείγομαι γοῦν καὶ τοὺς ὄμους αὐτὸς ὑποσχῶν τοὺς ἐμούς, τὸν ἀγιώτατόν σοι οἶκον ἀνανεώσασθαι. ὃν οἱ μύσαροι ἐκείνοι καὶ ἀσεβέστατοι, τῷ ἀτοπήματι τῆς καθαιρέσεως ἐλυμήναντο.

VIII. Nunc te, Deus Opt. Max., oro atque obsecro, sis clemens ac propitius erga tuos Orientales; sis erga cunctos provinciales diuturnis calamitatibus attritos, iisque per me famulum tuum salutem conferre velis. Atque hæc non sine causa abs te postulo, omnium Domine et sancte Deus. Tuo enim ductu atque auspicio res salutare suscepisti atque perfecisti. Tuum signum ubique præferens victorem exercitum duxi. Et quotiescumque publica exigit necessitas, tuæ virtutis insignia sequens, adversus hostes progredior. Has ob causas tibi animum meum dicavi, amore simul ac timore probe temperatum. Nam nomen quidem tuum sincere diligo; potentiam autem quam multis documentis declarasti, et qua fidem meam confirmasti, religiose formido. Festino itaque, meos ipse humeros operi supponens, ut sanctissimam domum tuam, quam nefarii illi atque impii scelerata

D eversione vastarunt, denuo instaurem.

QUOMODO OMNES QUIDEM CHRISTIANOS ESSE OPTAVIT, NEMINEM AUTEM COEGIT.

IX. Εἰρηνεύειν σου τὸν λαὸν καὶ ἀστασίαστον μένειν ἐπιθυμῶ, ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ τῆς οἰκουμένης καὶ τοῦ πάντων ἀνθρώπων χρησίμου. ὁμοίαν τοῖς πιστεύουσιν οἱ πλανώμενοι χαίροντες λαμβανέτωσαν εἰρήνης τε καὶ ἡσυχίας ἀπόλαυσιν. αὐτῇ γὰρ ἡ τῆς κοινωνίας ἐπανόρθωσις, καὶ πρὸς τὴν εὐθείαν ἀγαγεῖν ὁδὸν ἰσχύει. μηδεὶς τὸν ἕτερον

IX. Equidem populum tuum pacate ac sine ulla seditione degere, pro communi totius orbis et cunctorum mortalium utilitate desidero. Qui autem gentilitatis errore implicati sunt, ipsi quoque eandem cum fidelibus pacis et quietis oblectationem læti percipiant. Hæc enim communionis ac societatis mutue repara-

VALESII NOTÆ.

Τὸν ἅγιόν σου οἶκον. Ecclesiam Catholicam intelligit, quam cap. 58 domum veritatis appellat. In sacris libris columna et firmamentum veritatis dicitur. Paulo post scribitur ex codice Fuketii, Savliii et ex schedis Regiis ὃν οἱ μύσαροι ἐκείνοι, etc.

Πρὸς τὴν εὐθείαν ἀγαγεῖν ὁδὸν ἰσχύει. In libro Fuketii legitur ἰσχύς. Sed vera lectio est quam in veteribus schedis Bibliothecæ Regiæ inveni ἰσχύσει. Quod profecto longe est elegantius.

tio ad homines in rectam viam reducendos plurimum valet. Nemo alteri molestiam facessat. Quod cuique libitum fuerit, id agat. Illud tamen apud eos qui recte sentiunt fixum ratumque esse oportet, solos illos sancte casteque esse victuros, quos tu ipse ad hoc vocavisti, ut sacrosanctis tuis legibus acquiescant. Qui vero seipsos subtrahunt habeant sibi mendaciorum delubra, quando ita volunt. Nos splendidissimam domum veritatis tuæ, quam nascentibus nobis donasti, retinemus. Id ipsum illis quoque optamus, ut scilicet ex communi omnium consensu atque concordia maximam capiant voluptatem.

GLORIAM TRIBUIT DEO, QUI PER FILIUM SUUM ERRANTES ILLUMINAVIT.

x. Neque enim nova ac recens est nostra religio, sed ex quo hujus mundi fabricam apte dispositam stetisse credimus, tu hanc religionem cum debita tui numinis observantia instituisti. Porro humanum genus variis seductum erroribus impedit. Sed tu, ne hoc malum amplius ingravesceret, per filium tuum splendidissimam attolles facem, cunctos de numinis tui cultu admonisti.

ITERUM DEO GLORIAM TRIBUIT EX MINISTERIO TOTIUS MUNDI.

xi. Hujus rei fidem faciunt opera tua. Tua nos potestas innocentes efficit ac fideles. Sol et luna ratis ac definitis cursibus feruntur; nec sine ordine circa mundi totius axem sidera volvuntur. Certa lege recurrunt temporum vices. Tuo verbo stat terræ firma soliditas, et venti præstituto tempore moventur, et aquarum impetus irrequieto fluxu prolabitur. Mare immotis continetur terminis. Et quidquid per terras perque oceanum diffunditur, hoc ad maximos et mirabiles usus fabricatum est. Quod quidem nisi ex voluntatis tuæ arbitrio ita gereretur, procul dubio tanta diversitatis, et multiplex divisio potestatis, universo orbi ac rebus humanis perniciem attulisset. Nam qui adversus sese invicem bellum gesserunt, utique gravius adversus humanum genus depugnarent. Quod profecto faciunt, tametsi oculis non cernuntur.

DEUM LAUDAT, QUI SEMPER BONA ATQUE HONESTA DOCET.

xii. Gratias tibi plurimas agimus, omnium Domine ac summe Deus. Nam quanto magis ex discrepantibus studiis humana natura cognoscitur, tanto magis apud recte sentientes et veræ virtutis studiosos divini religionis disciplina stabilitur. Cæterum, quisquis

VALESII NOTÆ.

*Εκαστος ὅπερ ἡ ψυχὴ βούλεται, τοῦτο καὶ πραττέτω. Id est, quam quisque vult religionem colat. Quibus verbis Constantinus, integram colendi prout quisque vellet numinis libertatem subditis suis dereliquit. Quippo religiosissimus Princeps omnes quidem mortales ad Christi fidem transire maxime concupivit: neminem tamen ad id unquam coegit. Ac Gentiles quidem pristino errore liberatos voluit: templorum tamen caeremonias et sacrificia non prohibuit, ut ipse testatur intra cap. 59.

Οὐδὲ γὰρ ἐστὶ καινὸν. De origine et antiquitate religionis Christianæ idem scribit Eusebius in principio Historiæ Ecclesiasticæ, et in libris de Evangelica demonstratione.

Ἐπὶ τὸν ἐπαχθὲντα καιρὸν. Lego κατὰ τὸν ἐπεισχυέντα, ut legisse videtur Christophorus. At-

Α παρενοχλείτω. Ἐκαστος ὅπερ ἡ ψυχὴ βούλεται, τοῦτο καὶ πραττέτω. τοὺς δ' εὖ φρονούντας πεπεισθαι χρὴ, ὡς οὗτοι μόνον ἁγίως καὶ καθαρῶς βιώσονται, οὐς αὐτὸς καλεῖς ἐπαναπαύεσθαι τοῖς σοῖς ἁγίοις νόμοις. οἱ δ' ἑαυτοὺς ἀφέλκοντες, ἐχόντων βουλόμενοι τὰ τῆς ψευδολογίας τεμένη· ἡμεῖς ἔχομεν τὸν φαῖδρότατον τῆς σῆς ἀληθείας οἶκον, ὅπερ κατὰ φύσιν δέδωκας. τοῦτο καὶ κείνοις εὐχόμεθα, ἵνα δηλαδὴ διὰ τῆς κοινῆς ὁμοιοῦσας καὶ αὐτοὶ τῆς θυμηδίας ἀναφέρωνται.

x. Οὐ δὲ γὰρ ἐστὶ καινὸν οὐδὲ τι νεώτερον τὸ κατ' ἡμᾶς. ἀλλ' ἐξ οὐπερ τὴν τῶν ὄλων διακόσμησιν παγίως γεγενῆσθαι πεπιστεύκαμεν, μετὰ τοῦ πρόποντός σου σεβασματός τοῦτο παρεκελεύσω. ἐσφαλὴ δὲ τὸ ἀνθρώπινον γένος, πλάναις παντοίαις παρηγμένον. ἀλλὰ σὺ γε διὰ τοῦ σου υἱοῦ, ἵνα μὴ τὸ κακὸν ἐπὶ πλεόν ἐπιδρίσῃ, καθαρὸν φῶς ἀνασχών, ὑπέμνησας περὶ σεαυτοῦ τοὺς πάντας.

xii. Διὸ σαὶ πράξεις ταῦτα πιστοῦνται· τὸ σὸν κράτος ἀθώους ἡμᾶς καὶ πιστοὺς ἐργάζεται· ἥλιος καὶ σελήνη ἔννομον ἔχουσι τὴν πορείαν, οὐδὲ τὰ ἄστρα ἄτακτον ἔχει τὴν τοῦ κοσμικοῦ κύκλου περιφορὰν· αἱ τῶν καιρῶν ἀμειβῆαι νομίμως ἀνακινουμέναι· ἢ τῆς γῆς ἐδραία στάσις τῷ σί λόγῳ συνέστηκε· καὶ τὸ πνεῦμα κατὰ τὸν ἐπαχθὲντα καιρὸν ποιῆται τὴν κίνησιν. ἢ τε τῶν ὑδάτων φορὰ θύουσα πρόεισι ἀπλέτου ρεύματος μέτρῳ· ἢ θάλασσα ὄροις ἐμπεριέχεται πεπηγῶσι. καὶ ὁ, τι ἂν τῆ γῆ καὶ τῶ ὠκεανῷ συμπαρεκτείνεται, τοῦτο πᾶν θαυμασταῖς τισὶ καὶ χρησίμοις τεχνάζεται λυσιτελείαις. ὅπερ εἰ μὴ κατὰ κρίσιν τῆς σῆς βουλήσεως ἐπράττετο, ἀναμφιβόλως ἂν ἡ τοσαύτη διαφορά, καὶ ἡ πολλὴ τῆς ἐξουσίας διάκρισις, παντὶ τῷ βίῳ καὶ τοῖς πράγμασιν ἐλυμήνατο. οἱ γὰρ πρὸς ἑαυτοὺς μαχεσθέντες, χαλεπώτερον ἂν τῷ ἀνθρωπίνῳ ἐμαχέσαντο γένει. ὅπερ καὶ μὴ ὁρώμενοι πράττουσι.

xiii. Χαρὶς σοὶ πλείστη, δέσποτα τῶν ἀπάντων μέγιστε θεῖ· ὅσον γὰρ διαφορῶσι σπουδάσματος ἡ ἀνθρωπότης γνωρίζεται, τοσοῦτον μᾶλλον τοῖς ὀρθότερον φρονούσι καὶ γνησίας ἐπιμελομένοις ἀρετῆς, τὰ τοῦ θεοῦ λόγου μαθήματα συνίσταται. πλὴν ὅς τις αὐτὸν θεραπεύεσθαι καλεῖται,

que ita scriptum exhibet codex Fuketii et Savilii.

Πολλὴ τῆς ἐξουσίας διάκρισις, id est, multiplex divinitas, puta Solis, Lunæ, astrorum et elementorum, de quibus supra dixit. Hæc enim singula, nisi unius Dei nutu ac potestate regerentur, utique Dii essent. ἐξουσία igitur est potestas, nullius dominationi subiecta, quam vulgo independentiam vocamus, quæ solius Dei propria est.

Οἱ γὰρ πρὸς ἑαυτοὺς μαχεσθέντες. Deos Gentilium intelligit, ut supra dixi; Solem scilicet, Lunam et reliqua mundi elementa quæ pro Diis coluit antiquitas. Mox scribe ex codice Fuketiano τὸ ἀνθρώπινον ἐμάχοντο γένος, ut legitur etiam in Regii schedis.

Γνησίας ἐπιμελομένοις ἀρετῆς. In codice Fuketiano et Savilii legitur γνησίως.

ἄλλω τοῦτο μὴ λογιζέσθω· ἡ γὰρ ἰατρικὴ τῶν ἰαμάτων προκαθίσταται, ἅπασιν εἰς τοῦμακρὸν προκειμένη. μόνον μὴ τις καταβλαπτέτω τοῦθ' ὅπερ ἄχραντον εἶναι τὰ πράγματα παρεγγυᾷ. χρῆσάμεθα τοίνυν ἅπαντες ἀνθρώποι τῆ τοῦ δοθέντος ἀγαθοῦ συγκληρία, τούτεστι τῆ τῆς εἰρήνης κολῶ, χωρίζοντες δηλαδὴ τὴν συνειδήσιν ἀπὸ παντὸς ἐναντίου.

ADHORTATIO SUB FINEM EDICTI, UT NEMO ALTERI MOLESTIAM FACESSAT.

XIII. Πλὴν ἕκαστος ὅπερ πείσας ἑαυτὸν ἀναδέδεικται, τούτω τὸν ἕτερον μὴ καταβλαπτέτω. ὅπερ θάτερος εἶδὲ τε καὶ ἐνόησε, τούτω τὸν πλησίον, εἰ μὲν γίνεσθαι δυνατὸν, ὠφελείτω. εἰ δ' ἀδύνατον, παρακεμπέσθω. ἄλλο γὰρ ἐστὶ, τὸν ὑπὲρ ἀθανασίας ἄλλον ἐκουσίως ἐπαναρεῖσθαι, ἄλλο τὸ μετὰ τιμωρίας ἐπαναγκάζειν. ταῦτ' εἶπον, ταῦτα διεξῆλλον μακρότερον, ἢ ὁ τῆς ἐμῆς ἐπεικειᾶς ἀπῆται σκοπός, ἐπειδὴ τὴν τῆς ἀληθείας ἀποκρύψασθαι πίστιν οὐκ ἐβουλόμην· μάλιστα ὅτι τινές, ὡς ἀκούω, φασὶ τὸν καὶ ἄλλω περιρῆσθαι τὰ εἶδη καὶ τοῦ σκότους τὴν ἐξουσίαν ὅπερ συμβούλευσα ἄν πᾶσιν ἀνθρώποις, εἰ μὴ τῆς μοχθηρᾶς πλάτης ἢ βίαιος ἐπανάστασις, ἐπὶ βλάβῃ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως ἀμέτρως ταῖς ἐνίων ψυχαῖς ἐμπεπῆγει.

A curari se non sinit, ne id alii imputet. Quippe medicina quæ præest curatiōni palam omnibus propo-ita est. Illud tantum cavendum est, ne quis eam religionem violet, quam puram et immaculatam esse res ipsæ testantur. Proinde universi fruamur hujus boni nobis indulti consortio, hoc est, pacis amœnitate; et animi nostri conscientiam ab omnibus quæ illi contraria sunt abducamus.

XIII. Cæterum, nemo ex eo quod ipse animo imbibit alteri noxam pariat. Sed quicumque aliquid intellexerit ac noverit, eosiquidem fieri potest, proximum juvet; sin id fieri non potest, omittat. Aliud est enim certamen pro immortalitate sponte suscipere, aliud suppliciorum vi adigere. Hæc dixi, et uberius ac prolixius quam mansuetudinē nostræ propositum postulabat ideo discerni, quod fidei veritatem celare ac dissimulare nolebam. Præsertim cum nonnulli, ut audio, asserant ritus ac caeremonias templorum et potestatem tenebrarum penitus esse sublata. Quod profecto suasissem omnibus hominibus; nisi pravi erroris violenta præsumptio in cladem atque in damnum reparationis generis humani quorundam mentibus nimis insideret.

CONSTANTINI CONSTITUTIO ADVERSUS HÆRETICOS.

(Ex Euseb. Vit. Const. III, c. 64, 63.)

Νικητὴς Κωνσταντίνος, Μέγιστος, Σεβαστός, αἱρετικοῖς.

I. Ἐπίγνωτε νῦν διὰ τῆς νομοθεσίας ταύτης ὡς Ναυαταῖοι, Οὐαλεντινοὶ, Μαρκεωνισταὶ, Παυλιανοὶ, οἷτε κατὰ Φρύγγας ἐπικεκλημένοι, καὶ πάντες ἀπλῶς οἱ τὰς αἱρέσεις διὰ τὸν οἰκεῖον πληροῦντες συστημάτων, ὅσοις ψεύδουσιν· καὶ ὑμῖν ματαιότης ἐμπεπλεκται, καὶ ὅπως ἰσθλοῖς τισὶ φαρμάκοις ἢ ὑμέτερα συνέχεται διδασκαλία· ὡς τοὺς μὲν ὑγιαίνοντας εἰς ἀσθένειαν, τοὺς δὲ ζῶντας εἰς θοινεὴ θάνατον ἀπάγεισθαι δι' ὑμῶν. ὡς τῆς μὲν ἀληθείας ἐχθροὶ, τῆς δὲ ζωῆς πολέμοι, καὶ ἀπωλείας σύμβουλοι, πάντα παρ' ὑμῶν τῆς ἀληθείας ἐστὶν ἐναντία, ἀσχροῖς πονηρέμασι συνάδοντα, ἀτοπίας καὶ θράμασι χρῆμα, δι' ὧν ὑμεῖς τὰ μὲν ψευδῆ κατασκευάζετε, τοὺς δὲ ἀναμαρτήτους θλίβετε, τὸ φῶς τοῖς πιστεύουσιν ἀρνεῖσθε, ἐπὶ προσχήματι γοῦν θεοτάτος ἀεὶ πλημμελοῦντες, πάντα μαίνετε, τὰς ἀθώους καὶ καθαρὰς συνειδήσεις θανατηφόροις πληγαῖς τραυματίζετε, αὐτὴν δὲ σχεδὸν εἰπεῖν τὴν ἡμέραν, τῶν ἀνθρωπέων ὀφθαλμῶν καθαυράτε. καὶ τι δεῖ καθαίκατον λέγειν; ὅπου γε περὶ τῶν ὑμετέρων κακῶν εἰ-

Victor Constantinus Maximus, Augustus, Hæreticis.

I. Agnoscite nunc hujus legis beneficio, o Novatiani, Valentiniani, Marcionista, Pauliani, et quibus Cataphrygum nomen est inditum, omnes denique qui hæreses privatis cœlibus instruitis atque impletis, quot mendaciis opinionis vestræ vanitas implicetur, et quam perniciosus venenis imbuta sit vestra doctrina; adeo ut sanis morbus gravissimus, viventibus perpetua mors per vos importetur. O veritatis inimici, hostes vite, exitii consiliarii, cuncta apud vos sunt veritati contraria, turpissimis flagitiis congrua, ineptiis et figmentis referta, quibus vos mendacia quidem adstruitis, innocentes autem opprimitis, et credentibus lucem negatis. Ac sub obtentu quidem divinitatis assidue peccantes, cuncta pollutis, puras vero et illibatas hominum conscientias lethalibus plagis vulneratis, atque ipsum propemodum diem mortalium oculis interceptis. Et quid attinet singula percensere, cum nec brevis temporis, nec magnitudo occupa-

VALESHI NOTÆ.

* ἄλλω τοῦτο μὴ λογιζέσθω. Id est, quisquis curari se non sinit, nec morbo idololatriæ liberari, sibi imputet, cum medicina in promptu sit. Male Christophorus hunc locum interpretatur hoc modo: *alteri qui sanari vult, non vitio vertat.* Nam de Portesio nihil dico, qui fere ubique a vero sensu deerrat. Musculus certe hæc non infelicitè vertit.

Ὅπερ πείσας ἑαυτὸν ἀναδέδεικται. In codice Regio superscriptum est eadem manu ἀναδέδεικται. Utrumque certe ferri potest.

Τῆς ἀληθείας πίστιν. Id est, veram fidem. Idem enim est, ac si diceret: τὴν ἀληθειαν τῆς πίστεως. Sic iterum loquitur in cap. 69 infra.

Τοῦ σκότους ἐξουσίαν. Verba sunt desumpta ex Epistola Pauli. Porro ut hic Hellenismum vocat potestatem tenebrarum, sic alibi, Christianismum vocat lu-

cis potestatem et efficaciam.

Ἐπανάστασις. Hæc vox proprie significat conspirationem ac rebellionem: quod quidem de idolorum cultu optime dicitur. Est enim idolorum cultus, defectio a vero Deo.

Τῆς κοινῆς ἀναστάσεως. Scribendum videtur ἀνορθώσεως. Nam vulgata vox ex superiore linea repetita esse videtur. Porro in fine hujus edicti apposita erat sine dubio hæc subscriptio, de qua superior multa dixi, προτεθῆτω ἐν τοῖς ὑμέτεροις ἀνατολικοῖς μέρεσι. Hæc enim subscriptio proprie convenit huic edicto, utpote quod missum est ad Provinciales Orientis.

Χρῆμα. In Fnk. Sav. et Turnebi codicibus scriptum inveni χαίροντα, prout Scaliger, Christophorus aliique in suis libris repererunt.

tionum nostrarum patiantur, nos de criminibus vestris pro merito ipsorum verba facere? Quippe tam gravia sunt et immensa scelera vestra, adeo foeda et omni atrocitate exuberantia, ut ne dies quidem integer ad eorum explicationem sufficiat. Et alioqui ab hujusmodi rebus aures amovere et oculos avertere decet, ne pura ac sincera fidei nostrae alacritas particulari earum expositione violetur. Quid est igitur quod hujusmodi mala diutius toleremus? maxime cum diuturna patientia faciat, ut hi quoque qui sani sunt ac valentes hoc velut pestilenti morbo inficiantur. Quidni ergo hujusmodi improbitatis radices publica animadversione confestim excindimus.

DE TOLLENDIS CONVENTICULIS HÆRETICORUM.

II. Quocirca quando hæc vestrae improbitatis pernicies amplius ferri non potest, presentis lege interdicimus, ne quis vestrum in posterum conventus agere præsumat. Atque idcirco universa loca in quibus ejusmodi cætus peragunt auferræ præcepimus; eo usque procurrente majestatis nostræ sollicitudine, ut non modo in publico, sed ne in privatis quidem adibus ac locis ullis privati juris, superstitionis vestrae demeritæ factio congregetur. Itaque, quod longe honestius atque præstantius, quicumque vestrum veræ ac sinceræ religionis studiosi sunt, ad Catholicam Ecclesiam accedant, ejusque sanctitati communicent, cujus ope ad veritatem poterunt pervenire. Absit omnino a felicitate temporum nostrorum perversæ mentis vestrae fraudulentæ deceptio, hæreticorum scilicet ac schismaticorum scelera ac perdita amentia. Dignum est enim prosperitate temporum, qua divino beneficio fruimur, ut qui cum bona spe ac fiducia vitam agunt ab omni inordinato errore ad rectum tramitem, a tenebris ad lucem, a vanitate ad veritatem, a morte denique ad vitam traducantur. Atque ut hujus remedium vis ac virtus necessaria sit, cuncta, uti jam diximus, superstitionis vestrae conciliabula, id est, omnium hæreticorum oratoria, si tamen oratoria dici debent, sine ulla contradictione ipsis adempta, catholicæ Ecclesiæ incunctanter tradi præcepimus; reliqua autem loca publice adjudicari, nec ullam deinceps eo conveniendi licentiam vobis relinquere. Adeo ut a presenti die nullo prorsus in loco tam publico quam privato illegitimi vestri cætus audeant convenire. Proponatur.

VALESII NOTÆ.

Μακρὰ παρεπιθύμησις. Forte παρενθύμησις, id est, negligentia et dissimulatio. In codice Fuk., Savil. ac Turnebi ὑπερβείσις legitur. Paulo post scribo ex codice Fuk. διὰ δημοσίας ἐπιστροφείας.

Ἰπὸ πάντα τὰ τῆς δεισιδαιμονίας. Prima vox delenda est utpote superflua. In Fuk. Sav. et Turnebi codicibus legitur ἐπὶ πάντα. forte ἐπίπαν τὰ, etc.

Ἀφαιρεθέντας. Male Christophorus vertit diruta. Neque enim Constantinus basilicas hæreticorum dirui jubet, sed ipsis adimi et Ecclesiæ Catholicæ tradi. Similes sunt Imperatorum Constitutiones in codice Theodosiano, titulo de hæreticis. Porro ab hac Constantini lege excepti prius fuerant Novatiani, ut patet ex lege 2, eodem titulo. Verum hac ultima Constantini sanctione, una cum ceteris hæreticis et

αὐτῶν κατ' ἀξίαν, οὔτε βραχίος ἐστὶ χρόνου, οὔτε τῶν ἡμετέρων ἀσχολιῶν. οὕτω γὰρ ἐστὶ μακρὰ καὶ ἄμετρα τὰ παρ' ὑμῖν ἀτοπήματα, οὕτως εἰδεχθῆ, καὶ πάσης ἀπηνείας πλήρη, ὡς μὴ δ' ὀλόκληρον ἡμέραν πρὸς ἔκφρασιν τούτων ἀρκεῖν. ἄλλως τε καὶ ἐκκλίνας τῶν τοιούτων προσήκει τὰς ἀκοάς, τοὺς τ' ὀφθαλμοὺς ἀποστρέφειν, ὑπὲρ τοῦ μὴ χραίνεσθαι τῇ καθέκαστον διηγήσει, τὴν τῆς ἡμετέρας πίστεως εἰλικρινῆ καὶ καθαρὰν προθυμίαν. τί οὖν ἀνεξέμεθα περαιτέρω τῶν τοιούτων κακῶν; ἀλλ' ἡ μακρὰ παρεπιθύμησις, ὡσπερ λοιμικῶ νοσήματι καὶ τοὺς ὑγαίνοντας χραίνεσθαι ποιεῖ, τίνοις οὖν ἐνεκεν τὴν ταχίστην τὰς ῥίξας ὡς εἰπεῖν τῆς τοσαύτης κακίας οὐ διὰ δημοσίας ἐπιστροφείας ἐκκόπτομεν.

II. Τοιγάρτοι ἐπειδὴ τὸν ἄλθρον τοῦτον τῆς ἡμετέρας ἐξωλείας ἐπὶ πλεῖον φέρειν οὐκ ἔστιν οἶόν τε, διὰ τοῦ νόμου τούτου προαγορεύομεν, μὴ τις ὑμῶν συνάγειν τοῦ λοιποῦ τολμήσῃ. διὸ καὶ πάντας ὑμῶν τοὺς οἴκους ἐν οἷς τὰ συνῆδρια ταῦτα πληροῦτε, ἀφαιρεθῆναι προσετάξαμεν, μέχρι τοσούτου τῆς φροντίδος ταύτης προχωρούσης, ὡς μὴ ἐν τῷ δημοσίῳ μόνον, ἀλλὰ μὴ δ' ἐν οἰκίᾳ ἰδιωτικῇ, ἢ τόποις τισὶν ἰδιάζουσι τὰ τῆς δεισιδαιμονίας ὑμῶν ἀνοίας συστήματα συντρέχειν. πλὴν ὅσον περ ἐστὶ κάλλιον, ὅσοι τῆς ἀληθινῆς καὶ καθαρᾶς ἐπιμελίσθη θρησκείας, εἰς τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν ἔλθῃτε, καὶ τῇ ταύτης ἀγιότητι κοινωνήσετε, δι' ἧς καὶ τῆς ἀληθείας ἐφικέσθαι δυνασθε κεχωρήσθω δὲ παντελῶς τῆς τῶν ἡμετέρων καιρῶν ἐκκληρίας, ἢ τῆς διεστραμμένης διανοίας ὑμῶν ἀπάτη. λέγω δὲ, ἢ τῶν αἰρετικῶν καὶ σχισματικῶν ἐναγῆς τε καὶ ἐξώλης διχάνοια· πρέπει γὰρ τῇ ἡμετέρᾳ μακαριότητι ἧς ἀπολαύομεν σὺν Θεῷ, τὸ τοὺς ἐπ' ἐλπίσειν ἀγαθαῖς βιοῦντας, ἀπὸ πάσης ἀτάκτου πλάνης εἰς τὴν εὐθείαν ὁδὸν ἀπὸ τοῦ σκότους ἐπὶ τὸ φῶς, ἀπὸ ματαιότητος εἰς τὴν ἀλήθειαν, ἀπὸ θανάτου πρὸς σωτηρίαν ἄγειν. ὑπὲρ δὲ τοῦ τῆς θεραπείας ταύτης καὶ ἀναγκαίαν γενέσθαι τὴν ἐσχὴν προσετάξαμεν καθὼς προείρηται, ὑπὸ πάντα τὰ τῆς δεισιδαιμονίας ὑμῶν συνῆδρια, πάντων φημί τῶν αἰρετικῶν τοὺς εὐκταρίους, εἴγε εὐκταρίους ὀνομάζειν οἴκους προσήκει, ἀφαιρεθέντας ἀναντιρρότους, τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ χωρὶς τῶν ὑπερβείσεως παραδοθῆναι. τοὺς δὲ λοιποὺς τόπους τοῖς δημοσίοις προσκρεθῆναι. καὶ μηδεμίαν ὑμῖν εἰς τὸ ἐξῆς τοῦ συναγαγεῖν εὐμάρειαν περιεμφθῆναι· ὅπως ἐκτῆς ἐνεστῶσης ἡμέρας, ἐν μηδενὶ τόπῳ μὴ τε δημοσίῳ μὴ τ' ἰδιωτικῷ, τὰ ἀθέμιτα ὑμῶν συστάματα ἀθροισθῆναι τολμήσῃ. προτεθήτω.

schismaticis comprehensi sunt,

Τοῦ συναγαγεῖν. Rectius in codice Fuk. scribitur τοῦ συνάγειν. Nam συνάγειν proprium est hujus rei vocabulum. Latini uno verbo dicunt colligere, ut plurimis exemplis probari potest. Unde et collecta ab iisdem dicta, quæ Græce συναγίς Optatus in libro 2, ubi de Episcopis Donatistarum in urbe Roma loquitur: Sed quia quibusdam Afris urbica placuerat commoratio, et hinc a vobis profecta videbantur, ipsi petierunt ut aliquis hinc qui illos colligeret mitteretur. Et paulo post: Non enim grex aut populus appellandi fuerant pauci, qui inter quadraginta, et quod excurrit, basilicas, locum, ubi colligerent non habebant.

Τολμήσῃ προτεθήτω. Ultimam vocem non intellexit Christophorus, quæ legibus et Constitutio

DE MAGISTRATIBUS MUNICIPALIBUS.

Imp. Constantinus A. ad Florentinum P. P. Decuriones ad Magistratum, vel exactionem annonarum ante tres menses, vel amplius nominari debent, ut, si querimonia eorum justa videatur, sine impedimento in absolvendi locum aliis subrogetur. *Dat. Id. April. Constantinop., Severo et Rufino Coss. (323) (Ex Cod. Just.).*

Anno Domini 324.

Crispo III et Constantino III Coss. Coss.

DE HIS QUI NUMERO LIBERORUM^a VEL PAUPERTATE EXCUSATIONEM MERUERINT^b.

Imp. Constantinus A. Dalmatio Quoniam cognovimus nonnullos vacationem a nobis personalium munerum impetrasse, alienos pro suis liberis^c nostris conspectibus offerentes, jubemus eos, eum hoc probatum sit^d, indulto beneficio privari, eos autem, qui cujuscumque sexus liberos quinque habeant^e, impetrata semel vacatione potiri^f, ita ut, si in hoc numero filius legitimæ ætatis^g invenitur, obeundis^h statim pro suo patre muneribus appliceturⁱ; patribus qui filios vel filias quinque habuerint, promissa legibus^j immunitate servanda. § 1. Quod si quis propter censuram tenuem^k vacationem meruerit, atque hoc probaverit, beneficio potiat^l, si^l propter rerum angustias ad personalia vocabatur^m obsequia. *Dat. XIV. Kal. Febr. Sirmioⁿ, Crispo III. et Constantino II. Coss. (324).*

DE NAVICULARIIS.

Imp. Constantinus P. A. Elpidio..... Ex quocumque Hispaniæ littore portum urbis Romæ navicularii

nibus principum addi solebat, idque interdum manu ipsorum. Sic in novella Theodosii de reddito jure armorum legitur: *Et manu divina, Proponatur amantissimo nostri populo Rom. Et ad latus Data 8 Calend. Julias Romæ Valentiniano et Anatolio Coss.*

^a *4 De his qui numero libero liberorum.*

^b *Cod. Just. meruerunt.*

^c *Go. : « Sustineri potest : malim tamen, liberos. »*

^d *Go. : « Probatum fuerit. »*

^e *4, Til. habeat. Cod. Just. inc., Eos, qui c. s. l. q. habent.*

^f *4 potiris, sed del. s. Cod. Just. potiri convenit : ita ut.*

^g *Cod. Just. ætatis legitimæ filius.*

^h *4 obeundi, rubro col. add. s.*

ⁱ *Apud Go. desunt applicetur—legibus, err. typ.*

^j *Julia et Papia.*

^k *Cod. Just. tenuiorem.*

^l *Be. cj. nec, ut Hal. Cuj. in c. 6 Cod. Just. cit.*

^m *Go. cj. in not. vocabitur, probb. Be. et Spangenb. ; Cod. Just. vocatur, Hal. Cuj. vocetur. Sed faciendum esse duco cum Go., qui in comment. vulgatum scripturam ita interpretatur : « Si propter rerum angustias et pensandis muneribus patrimonialibus ad personalia hactenus vocabatur obsequia, id est personalibus muneribus subjectus fuit, vacatione plenissima et beneficio deinceps potiat^l. »*

ⁿ *Be. Cod. Just. Sirmii.*

^o *Be. rep. vult III. Go. in Chron. h. c. bis profert, ad ann. 321 et 324. Si illud accipitur, numerus III. mutandus est in II., neque vero II. in III. Vid. etiam Reland. l. c. pag. 317. Ri. Constantino.*

^p *Vid. supra not. c.*

^q *4, edd. Helpidio. Vid. C. Th. II, 8, 4, not. y. Vicarium addi vult. Be. auct. Go. Nec in cod. 4, nec in edd. lacuna ullo modo indicatur.*

A navis^a intraverit, quæ onus dumtaxat fiscale subvexerit, eandem sine interpellatione cujusquam^b abire præcipimus, nec ulli extraordinario oneri deservire, ut facilius injuncta sibi possit implere obsequia. Dat. VIII. Id. Mart. Thessalonica, Crispo III et Constantino III Coss. (324).

DE EXORDINARIIS SIVE SORDIDIS MUNERIBUS.

Imp. Constantinus A. ad edictum Chalcedoniensium et Macedoniensium^d. Quotiescumque aliquam adscriptionem fieri necesse est, rectorum consiliis et dispositione^e uniuscujusque civitatis fiat adscriptio, ne libidini et commodo potiorum multitudo mediocrium subjecta gravibus et iniquissimis afficiatur injuriis. *Acc. VIII. Kal. Maii Crispo III. et Constantino III. AA. Coss. (324).*

B DE INFIRMANDIS HIS QUÆ^f SUB TYRANNIS AUT^h BARBARIS GESTAⁱ SUNT.

Imp. Constantinus I. A. ad Constantium P. P. Remotis Licinii^k tyranni constitutionibus et legibus, omnes sciant, veteris juris et statutorum nostrorum^l observari debere sanctionem. *PP. XVII. Kal. Junij, Crispo III. et Constantino III. Coss. Coss. (324).*

DE DECURIONIBUS.

Constantinus A. ad Hilarianum Proconsulem Africæ. Si quis decurio vel propriæ rei causa vel rei publicæ cogatur nostrum adire comitatum, is non ante discedat, quam insinuatōi judici desiderio proficiscendi licentiam^p consequatur. Quod si pro sua audacia parvi aliquis hanc fecerit jussionem, deportationis exitum^q sortiatur. *PP. VII. Id. Jul. Karthagine, Crispo III. et Constantino III. Coss. (324).*

^a *Fol. 306^b cod. 4.*

^b *Cf. c. 5 h. l., § 1.*

^c *Be. in not. add. Coss.*

^d *4 Chalcedoniensium et Macedoniensium. Go. in Chron. Chalcedoniensium. Go. Macedoniensium non vult temere mutari in Nicomediensium, neque rescribendum esse putat Edictum ad Chalcedonienses et Macedonienses, recte. Vid. Wenck. ad C. Th. V, 14, 4, not. u. Notatu digna sunt, quæ Reines. annot. : « Legendum, inquit, ad Edictum. Ἐκδοσις, magistratus appellatio. Vide quæ notavi ad Lex. Jur. et Pætr. de mag. munic. c. 9. »*

^e *Cuj. 2, 2° mend. dispositione.*

^f *Mendose Go. om. et Constantino III.*

^g *Nonn. codd. qui.*

^h *20 vel. Sich. ac, sed in ind. tit. aut. 5 om. aut — sunt.*

ⁱ *12 distracta sunt.*

^j *Cuj. 2, 2° Constantius, err., quem Rein. tollit.*

^k *4, Til. — Ri. Licini. Go. : « Licini, id est Licinii ; quæ orthographia hujus Codicis. » De eodem et proximas tres leges intelligendas esse, recte Be. dicit. Vid. not. u et a.*

^l *4 nostrorum nostrorum ; quorum. v. ultimum del. rubr. col.*

^m *Go. in Chron. prop. Jan.*

ⁿ *Rein. corr. Constantio. Aur. Lugd. om. et Constantino III. Mox ibi scribitur Cons.*

^o *Ita 4, Til. — Lugd. et Be. ; Cuj. 2 — Ri. Cæs.*

^p *In literis tiam incip. fol. 221^b cod. 4.*

^q *Go. em. exitium vel exilium. c. 1. C. Th. ad L. Juliam de Ambitu (IX, 26) exitium deportationis. Cod. Just. jussionem in dignitatem competentem sortiatur.*

^r *Go. in Chron. VIII.*

^s *Ita etiam Cod. Just., sed Cuj. et Constantino A. VII. et Constantio Cæs. Coss. Be. addi vult CC. Cæte-*

SI PER VIM, VEL ALIO MODO ABSENTIS PERTURBATA SIT A POSSESSIO.

Imp. Constantinus A. Severo. Judices absentium, qui cujuslibet rei possessione privati sunt, suscipiant in jure personas, et auctoritatis suæ formidabile ministerium objiciant: atque ita tueantur absentes, ut id solum diligenter inquirent, an ejus, qui quolibet modo peregrinatur, possessio ablata sit, quam propinquus, vel parens, vel proximus, vel amicus, vel colonus, vel libertus seu servus quolibet titulo retinebat; nec eos, qui dejecti sunt, absentium nomine possidentes, quia minime ipsis decisio causæ mandata sit, ab experiunda re secludant: nec, si servi sint, eorum rejiciant in jure personas, quia hujusmodi conditionis hominibus causas perorare fas non sit. Sed post elapsa quoque spatia recuperandæ possessionis legibus præstituta, litigium eis inferentibus largiri convenit: ut eos momentariæ perinde possessioni (sine ulla cunctatione) restituant, ac si reversus dominus litigasset. Cui tamen (domino) quolibet tempore reverso, actionem possessionis recuperandæ indulgemus; quia fieri potest ut restitutio propter servos infideles, vel negligentes propinquos, vel parentes, vel proximos, vel amicos, vel colonos, vel libertos interea differatur. Absentibus enim officere non debet tempus emensum, quod recuperandæ possessioni legibus præstitutum est: sed reformato statu, qui per injuriam sublatus est, omnia quæ supererunt ad disceptationem litigii immutata permanent: judicio servato justis legitimisque (absentibus) personis: cum valde sufficiat possessionem tenentibus absentium nomine contra præsentium violentiam subveniri. *Dat. 10. Calend. Novembr. Constantinop. Constantino VII et Constante C. III Coss. (324) (Ex Cod. Just.).*

Anno Domini 325.

Paulino et Juliano Coss.

DE INFIRMANDIS.

Constantinus A. ad universos Provinciales. Tyranni a et judicum ejus gestis infirmatis, nemo per calumniam velit^b quod sponte ipse^c fecit evertere^d, nec quod legitime gestum est^e. *Dat. prid. Id. Febr. f Paulino et Juliano Coss. (325.)*

DE OFFICIO VICARIL.

Imp. Constantinus A. ad Silvium..... & Paullum

rum Cod. Just. Carthag. et Aur. Lugd. Cons.

^a Licinii. *Infra Aur. Lugd. infirmitatis.*

^b *4 relid. Til. — Ri*, vel id.* Recte Be. de cj. Go. ed. *relid.*, quod consentaneum est orthographiæ codicis. *Vid. not. y sq. et infra XVI, 8, 19, not. h.*

^c Ita 4; ipse sponte est in Til. — Cuj. 2*. Ri. — Be; Go. om. ipse.

^d Fol. 389^a cod. 4.

^e In cod. 4 post est add. asteriscus rubro col. Eodem loco est asteriscus in edd. Til. — Cuj. 2* (est*). Putabant enim primi editores scriptura vel id inducti (vid. not. uu), deesse aliquid in extrema lege. Jani oratio absoluta est.

^f Go. in Chron. h. c. *Nicomediæ datam esse putat. 4, edd. Paulino.*

^g Ita 5. Exciderunt ergo in extremo versu novem litteræ post *Silvium*, ex quibus apparet, mendosam esse scripturam. Post *Silvium* videtur in C. Th. in-

mag. Italiæ^a. Post alia: Ne^b tua gravitas occupati- nibus aliis districta hujusmodi rescriptorum cumulis oneretur, placuit has solas causas gravitati tuæ injungere, in quibus persona potentior inferiorem aut minorem judicem premere potest, aut tale negotium emergit, quod in præsidiali judicio terminari fas non est, ut, quod^c per eosdem præsidēs diu tractatum^d, apud te debeat^e terminari. *Dat. V. Kal. Mart. Nicomediæ, Paullino et Juliano Coss. (325).*

DE HIS QUÆ^f EX PUBLICA COLLATIONE ILLATA SUNT NON USURPANDIS.

Imp. Constantinus A.... & Nullus judicum id^h, quod a re publica ex collatione susceperit, mutui interventione opposita vel invadat, vel conetur invadere. *Dat. prid. Non. Mart. Treverisⁱ, Paullino^j et Juliano Coss. (325).*

DE POSTULANDO.

Imp. Constantinus A. Helladio. Sæpius clariusque...^k advocatis existimationi suæ immensa atque illicita compendia prætulisse^l, nomine honorariorum^m, ex ipsis negotiis, quæ tuenda susceperint, emolumenta sibi certæ partis cum gravi damno litigatoris et depravatione poscentesⁿ. Placuit igitur^o, ut omnes, qui in ludicata fuisse dignitas ejus, ut Paullus non sit nomen Silvii, sed alia persona.

^a *Mag.* significare potest et magistrum quod W. ed., et magistratum, quod Pu. habet. Utrumque videtur dubium esse, nam *Magistri Italiæ* nusquam mentio fit, et quod ad magistratum attinet, erant sane in partibus Italiæ magistratus, ut consulares, rectores, magistratum autem Italiæ, pro dignitate ipsa, v. e. consulari, correctoris in inscriptionibus legum poni, non recorder. Cl. *Vicarium Italiæ*, quod nimis a siglo codicis remotum est. Fortasse in codice scriptura erat *pm*, ex quo librarius fecit paulum mag. Hanc cj. probabilem facit non solum v. *gravitas tua*, sed etiam illud, quod hujus a. nullus alius præfectus prætorio Italiæ cognitus est. Tamen in re dubia acquiescendum esse putavi in ipsa scriptura codicis.

^b 5 De.

^c 5 quos. Pu. qua.

^d Ba. cj. tractum. Sed vid. c. 4, 10, 12, 15 C. Th. de Legatis (XII, 12).

^e 5 debeant. Pu. errore typ. debet, imp. Schro.

^f 4 qui, rubro col. em. quæ.

^g Deest etiam in Cod. Just. is ad quem h. c. data est. Error igitur videtur ipsi Codici Th. insitus esse. *Vid. not. m.*

^h Cod. Just. om. id.

ⁱ Cod. Just. *Treveris*. Treveris non fuit hoc anno Constantinus M., verum in Macedonia et in Bithynia. Go. igitur et Bou. l. c. p. 746 habent *Dat. pro Reddita* scil. Pf. P. Galliarum.

^j 4, edd. Cod. Just. *Paulino*. Fol. 285^a cod. 4.

^k Desunt hoc loco, serie literarum cod. 1 a P. exhibiti spectata quinque litteræ, etsi P. lacunam tribus tantum punctis indicat. P. quem Pu. secutus est, supplet accidit, impr. W., qui prop. noscuntur s. *inveniuntur advocati*, contra scripturam cod., qui habet *advocatis*. Ego, quoniam nihil inveniri posse videtur, quod conveniat, codicem representavi. Cod. Just. *Si qui advocatorum existimationi.*

^l Cod. Just. add. sub.

^m In v. *honorarior* desinit folium tertium cod. 4; quæ sequuntur literis inclinatis impressa, W. restituit ex Cod. Just., ita tamen, ut sententiam tantum secutus sit, propter mutatam totius orationis structuram.

ⁿ Cod. Just. add. fuerint inventi.

^o Cod. Just. om. igitur.

jusmodi scævitate^a permanserint, ab hac professione A
penitus arceantur. Data III Kal. April. Paullino et Ju-
liano Coss. (325).

DE USURIS^b.

Imp. Constantinus A. ad Dracilianum^c agentem vi-
ces. Pf. P. d. Quicumque fruges humidas vel arentes
indigentibus mutnas dederint, usurae nomine tertiam
partem superfluum^e consequantur, id est, ut, si
summa crediti in duobus modis fuerit, tertium mo-
dium amplius consequantur^f. Quodsi conventus cre-
ditor propter commodum usurarum debitum recipere
noluerit^g, non solum usuris, sed etiam debiti quan-
titate privandus est. Quae lex ad solas pertinet fru-
ges: nam pro pecunia^h ultra singulas centesimas
creditor vetaturⁱ accipere. PP. Cæsareæ XV. Kal.
Maias I, Paullino et Juliano Coss. (325).

INTERPRETATIO. Quicumque fruges humidas (id est,
vinum et oleum) vel quodcumque annonae genus alteri
commodaverit, non plus^k ab eo propter usuram quam
tertiam partem accipiat, id est, ut supra^l duos modios^m,
qui accepit, tertium reddat. Quod si conventus fuerit
ille, qui commodat, et pro majore usuraⁿ noluerit de-
bitum suum, adjecto tertio modio, a debitore recipere,
etiam debitum perdat^o. Quam rem^p ad solas fruges
praecipimus^q pertinere. Nam quando pecunia fuerit

^a Ita W. auct. Go. in Gloss. Nom. h. v. Cod. Just. hujuscemodi scævitate.

^b In L. R. B. I. c. hac leguntur, quae cum non in-
veniantur in C. Th., unam saltem e. hujus tit. pe-
riisse perspicuum est: Si quis duas centesimas sibi
pro cautione stipulari fecerit, aut fieri pertulerit, etiam
eius pecuniae, quam praestitit amissione mulcabitur sec.
legem Theodosiani de usuris.

^c 6—8, 10, 14, 17, 113. Til. in m. Cuj. 1. Aur.
Lugd. Tracilianum, sed vid. Go. ad h. l. not. b. 15,
28, 40 Gracilianum. 16, 25 Racilianum. 38 Dracidia-
no. 42 Dracidianum.

^d In his vv. multum differunt codd. Plerique add.
actorem post Dracilianum. Pro vices Pf. P. multi ha-
bent vicar. aut vicarium ppo; nonnulli vicariam praef-
fecturam aut vic. praefectus praetorio. 9. 20 actorem
agentem vices pfectus praetorio. 28 actorem agentem
vices ppo Cæsarea. Sich. Til. Vicariae praefectum, sed
Til. in m. Vic.

^e 19 superflua consequatur. 20 superfluum conse-
quatur. Sich. om. superfluum.

^f 15 amplius modium c. 19, 20 om. id est — conse-
quantur.

^g 9, 10, 18, 21, Sich. Cuj. 1.—Ri*. recuperare. 15
recuperare voluerit. 20 noluerint.

^h 8 add. vel.

ⁱ 19, 20 non vet., sed 20 creditoribus non vet. Go.
in not. vetetur.

^j Sich. Cuj. 1 Aur. Lugd. om. PP. 19, 20 Dat.
XI. Kal. M. Ces. Nonn. codd. V. Kal. 31 pp. Causa
Rann. XV. K. Mar. Peculino, etc. 40 kl. oct.

^k 21 in m. Sich. Cuj. 1 Aur. Lugd. amplius. Mox
6—8, 20, alii accipit. Cæterum 21 et oleum, sed corr.
ut; deinde in eod. ponitur mutuaverit supra commod.
20 vel ol.

^l Plerique codd. super.

^m 21 suppr. lin. mutat ut majorem usuram solvat.

ⁿ Aur. Lugd. om. modios.

^o 19, 20 suum perdat abjecto tertio m. a deb. suo
accipere. 21 modio tertio—etiam suum (a man. sec.)
deb.

^p L. Vis. Quam legem.

^q Multi codd. praecipimus.

commodata^a, nisi unam tantum centesimam a credito-
ribus exigi non jubemus^b.

DE DIVERSIS RESCRIPTIS.

Imp. Constantinus A. Severo^c Pf. U. d. Quoties res-
cripto nostro praedictum^e vel moratoria praescriptio^f
remittitur^g, aditus supplicandi^h pandatur; quod autem
tollius negotiiⁱ cognitionem tollit et vires principalis^j
negotii exhaurit, sine^k gravi partis alterius dispendio
convelli non potest. Nec praescriptionis igitur pe-
remptoriae relaxatio petatur, nec^l contra edictum^m
supplicetur. Dat. X. Kal. Jun. o. Nicææ, Paullino et
Juliano VV. CC. p Coss. (325).

INTERPRETATIO. Moratoria praescriptio^q dicitur quae
causam prolongat, id est, quando induciae a litigatore
petuntur a Principe: peremptoria, quae causam princi-
palem tollit, id est, si litigator beneficio Principis sine
judicio causam velit extinguere. Et ideo moratoria praes-
criptio per rescriptum Principis supplicantibus concedi
potest; peremptoria concedi non potest, et, si concessa
fuerit a Principe, non valebit.

DE VETERANIS.

Imp. Constantinus A. ad Maximum Pf. U. r Comi-

^a Sich. in m. summam. 21 supr. lin. mutuata.

^b 43 debemus, alii, ut 20 exigere.

^c Cod. Just. Imp. Constantinus. 6, 16 et Anianus
Rhemensis sec. Go. in Chronol. ad a. 325 Severiano;
item Til.—Cuj. 2° in m., 6 (sec. Ri. not. b. ad h. e.),
40, 18, R. Severino. Sed vid. Go. ad h. l. not. b, et
in Prosoprogr. v. Severus.

^d 10, 18, R. Publico. 19, 20 po. 5, 20 ppo. 21 praef.
prat. Nonn. libri mss. Cod. Just. et Nbg. P. P., sed
Pl. 1 om. Sev. Pf. U. et Montisp. H. 82. Pf. U. Sich.
PP. P.; item Til. Cuj. 1. Aur. Lugd. Cuj. 2, 2°, sed
in m. P. V. Vid. Relandum l. c. p. 318.

^e 21, Sich. post judicium, sed in corrig. p. 178 an-
not. ex cod. Augustensi nostri praedicti. Cod. Just.
om. pr. vel. Plerique codd. praedictio, alii moratorium.

^f Sich. — Lugd. et nonnulli codd. perscriptio.

^g 8, 9, 20 (em.), 21, Sich. remittitur, sed Sich. in
corrig. p. 178 emittitur ex cod. August. Cod. Just. me-
liores libri mss. ed. Nbg. Schf. liber Auredani ap.
Char. Herm. c. Cod. Th. conveniunt, alii etiam peti-
tur habent, sed Hal. et rell. permittitur.

^h Nonn. codd. Cod. Just. supplicanti.

ⁱ 20, 21, Sich. jus negotii, sed 20 interlin. gl. vel
vires et Sich. in corr. ut nos.

^j 20, Sich. principales. 8 principaliter. In cod. 21
om. cognitionem. — principalis, et in cod. 35 et vires
princip. neg Sich. in corrig. principalis.

^k 20, 21, Sich. neg. ex autoritate sine.

^l 20, 21, Sich. potest peremptoria relaxatio petatur.

^m Nec rescriptionis (Sich. contra rescriptiones) igitur, nec.
Til. potest, peremptoria relaxatio petatur. Ne prescrip-
tionis ig. per. rel. pet. nec.

ⁿ 16, 20, 21, Sich. Til. add. sublimium. Cod. Just.
om. nec c. e. suppl.

^o 26, Hal. Russ. om. X. 32, 39 XI.

^p 19, Hal. Russ. Jul. Mox nonnulli codd. Nicææ,
Pollino, Juliano. Sich. Cuj. 1. Aur. Lugd. Be. W.
Cod. Just. Nicææ, sed W. in corrig. Nicææ, ut etiam
Cont. 62, 66, 76; Cuj. 2, 2°. Go. Ri. Ri. Nicææ.

^q VV. CC. em. in plerisque codd. et in Cod. Just.

^r Multi codd., Sich. Cuj. 1. Aur. Lugd. et hic et in-
fra perscriptio, mendose. In m. cod. 20 hac vv. ad-
scripta sunt: Ordo verborum a principe moratoria praes-
criptio, quae causam prolongat, concedi potest supplican-
tibus, peremptoria vero, quae causam tollit principalem,
concedi non potest, aut si concessa fuerit nihil valet.

^s Ge. em. PP. h. e. Pro Praef. siye, ut in c. 19

taten es et ripenses milites atque protectores suum caput, patris ac matris, et uxoris, si tamen ^a eos superstitibus habeant omnes excusent, si censibus inditi habeantur. Quod si aliquam ex his personis non habuerint vel nullam habuerint, tantum pro suo debent peculio excusare, quantum pro iisdem ^b, si non deessent, excusare potuissent, ita tamen, ut non pactione cum alteris facta, simulato dominio, rem alienam excusent, sed vere proprias facultates. § 1. Veteranos autem post emeritæ missionis epistolas tam suum quam uxoris caput excusare sancimus; ac ^c si honestam missionem meruerint, suum caput tantummodo excusare. Cæteros omnes veteranos de quocumque exercitu una cum uxore sua unius ^d capitis frui excusatione præcipimus. § 2. Ripensis autem veteranus ^e, qui ex priore lege ^e post viginti quattuor stipendia ^f honesta missione impetrata unius excusatione capitis fruebatur, etiamsi viginti stipendiis completis honestam missionem meruerit, ad exemplum comitatensium militum unum caput excuset ^g. Intra viginti etiam stipendia dimissus, quoniam imbecilli et debiles censibus non dedicantur, eodem beneficio utatur ^h. § 5. Alares autem et cohortales dum militant, propria capita excusent; veteranis quoque eadem excusationis solatia habituris, qui quocumque tempore in quibuscumque partibus ⁱ meruerint missionem, si ex comitatensi ^j militia senectutis vel debilitatis causa dimissi fuerint, indiscrete dispendiorum ^k numero duo capita excusaturis, id est, suum atque uxoris; et ripensibus indiscrete idem privilegium habituris, si se ob belli vulnera dimissos probaverint: ita ut, si quis eorum post quindecim stipendia intra viginti et quattuor annos ex militia ^l decesserit, sui tantum

C. Th. de Decur. (XII, 4), Vicarius Orientis. Maximi enim Præf. urb. in ann. 319—323 incidit. Cf. de h. c. Schultz l. c. p. 640.

^a Ita codex, Cuj. 1 — Ri^o. Sed Be. sine dubio err. typ. tam. Cæterum codex *patres actris*, mendose et paulo infra *vel P.*, sed deletur *P.*

^b Codex, Cuj. 1 — Ri^o. *hisdem*.

^c Codex, Go. mend. aut. Codex paulo ante post temeritate missionis epistolas tam suo quam.

^d Go., quamquam etiam vulgatam scrip. recte se habere concedit, mavult sui unius.

^e Edd. *Ripenses autem veteranos*, sed codex habet *Ripensis autem veteranos*, unde Go. et Be. recte emendare *Ripensis autem veteranus*, facile apparet: quod ^d recepi; nam in codice *o* et *u* confundi sæpe vidimus.

^f Hæc lex sec. Go. non superest. Paulo post codex *missionem imp.*

^g Go. vult, *excuset; et intra (excuseT)*, sine ulla idonea causa.

^h Scripsi *utatur* ex Aur. Lugd. et auct. Go. Be. Mendose codex, Cuj. 1, Cuj. 2—Be. *utantur*. Cæterum codex *invecilli* — *halares* — *propri* — *adque uxores ei* (corr. *uxoris et*) *ripensib. indiscretæ* — *dimissus*.

ⁱ Go. *err. patribus*.

^j In literis *tatensi* (v. *comitatensi*) incipit folium LXXV codicis. Ibidem paulo post *causa admisse*, sed post *d* add. *i* supr. lin. et *i* supr. e ponitur (*causa adi-*

^k Go. *cj. stipendorum* et ita quoque Vales. in m., quod sine dubio recte conjectum est.

^l Go. mend. *malitia*.

capitis excusatione fruatur; uxorem enim ripensis, si ^a militia decesserit [sui tantum capitis excusatione] ^b, post viginti et quattuor annos excusari oportet. PP. XV. Kal. Jul., Antiochiæ ^c, Paullino et Juliano Coss. (325).

DE DECURIONIBUS.

Imp. Constantinus A. ad Maximum. . . . ^d Quoniam diversis præstitimus, ut legionibus vel cohortibus deputentur, vel militiæ restituantur, quisquis hujus modi beneficium proferat, requiratur, utrum ex genere decurionum sit vel ante nominatus ad curiam, ut, si quid tale probetur, curiæ suæ et civitati reddatur. Quam formam circa omnes, qui ^e jamdudum probati in militaribus officiis agunt, vel restituti militiæ sacramento muniuntur ^f, vel postea per suffragia probabuntur, observari conveniet. PP. V. Id. Jul. Antiochiæ, Paullino ^h et Juliano Coss. (325).

DE SUSCEPTORIBUS PRÆPOSITIS ET ARGARIIS.

Imp. Constantinus A. ad Eufrazium Rationalem trium provinciarum. Post alia: Pro multis, etiam et in diversis locis ⁱ constitutis liceat simul ^k auri pondus inferre ^l, ita ut pro omnibus fundis securitas emissis cautionibus detur ^m, ne, separatim ab unoquoque ⁿ auro exacto, multis et assiduis incrementis ^o provincialium utilitas fatigetur. § 1. Hoc quoque addimus, ut unusquisque, quod debet, intra anni metas, quo tempore voluerit, inferat, et per tabularium appari-

^a Ita Aur. Lugd. Be et Cuj. 1. Cuj. 2, 2° in m. Codex, Cuj. 1. Cuj. 2 — Ri^o. om. si. Go. *cj. uxorem etiam Ripensis militia*, quod non intelligo.

^b Vv. *sui* — *excusatione* ex superiore linea huc translata et expellenda esse, jam Go. et Be. viderunt. Primum apud Be. uncis inclusa sunt.

^c Go. mendose *Antiochiæ*. Codex *Antiochiæ*, et ita fere semper.

^d In cod. 4 et in edd. deest dignitas, et sine lacunæ quidem nota in cod. 4, Til. — Cuj. 2°. Be.; Go. — Ri^o. quinque puncta habent, ut nos. Go. et Be. ex c. 12 h. t. et ex Cod. Just. XI. 49, 1 rep. jubent *Vicarium Orientis*. In inscr. c. 1 C. Th. de Gladiatoribus (XV, 12) appellatur *P. P.* quod siglum Go. interpretatur *Propræfectum*, i. e. Vicar. Vid. Go. in notis h. c., c. 1 cit. et in comm. c. 15 C. Th. de Paganis (XVI, 10) et supra c. 4 cit. (ubi *Pf. U.*), not. d.

^e In cod. 4 deest *qui*, sed add. a libr. Infra Aur. Lugd. *officiis*.

^f In cod. 4 libr. corr. *muniuntur* pro *muniuntur*, quod antea erat et in edd. receptum est. Rein. em. *nominantur*, male. Go. melius esse dicit *muniuntur*.

^g Aut hic scrib. XV. Kal. aut in c. 4 cit. V. *Id.*, ut utraque c. in eundem diem incidat et inter se conjungi possit.

^h 4 odd. et hic et in c. sq. *Paulino*.

ⁱ Fol. 274 ^b cod. 4, in cujus ima parte est signum quaternionis ΛϚ. 4 edd. *Eufrazium. Cod. Just. Imp. Constantin. A. ad Eufrazium* (Cuj. *Eufraz.*).

^j Til. — Lugd. Go. — Ri^o. *Pro multis etiam, et in diversis locis*. In Cuj. 2, 2° omnis interpunctio deest. Vid. supra XI, 56, 18, not. ^o et XII, 1, 183, not. i.

^k Go. om. *simul*.

^l Aur. Lugd. *inferre* mendose

^m Clar. Heysius dubitat, an in cod. 4 scriptum sit *detur*.

ⁿ Cuj. 1 *ac unoquoque*, err. typ.

^o Vetat Go., ne em. *intrimentis* aut *intertrimentis*, incrementa interpretatus epimetra. Recte. Vid. infr. XII, 13, 4 et Go. in comm. h. c.

to rem illatio ^a cognoscatur; absque omni mora auro suscipiendo ^b, ne quis in aliena civitate sumptus faciat, vel, quod est gravius ^c, legem commissi frustratus incurrat ^d. Nam si solvere volens a suscipiente fuerit contemptus, testibus adhibitis contestationem debet proponere, ut, hoc probato, et ipse securitatem debitam, commissi nexu liberatus ^e, cum emolumentis accipiat, et qui suscipere neglexerit, ejus ponderis, quod debebatur, duplum fisci rationibus per vigorem officii tui inferre cogatur ^f. *Dat. s. XIV. Kal. Aug., Paullino ^h et Juliano Coss. (325).*

DE PONDERATORIBUS ET AURI ILLATIONE.

Imp. Constantinus A. ad Eufrasium ⁱ Rationalem trium provinciarum. Si quis ^j solidos appendere voluerit auri ^k cocti, septem ^l solidos quaternorum scriptulorum nostris vultibus figuratos appendat pro singulis unciis, quatuordecim vero pro duabus, juxta hanc formam omnem summam debiti ^m illaturus. Eadem ratione servanda, et si ⁿ materiam quis inferat, ut solidos dedisse videatur. Aurum vero, quod inferatur, æqua lance et libramentis paribus suscipiatur ^o, scilicet ut duobus digitis summitas ^p lini retineatur, tres reliqui liberi ad susceptorem emineant, nec pondera deprimant ^q, nullo examinis libramento servato, nec ^r æquis ^s ac paribus suspenso statere

^a Cuj. 1 *apparitorem in ratio*, err. typ. Go. non solum em., verum etiam ed. *tabularium apparitorem*. Quid quod Til. habet *tabularium*. Recte. Vid. c. 27, 50 h. l. *Reposui igitur tabularium*. Rell. *tabellarium*, ut cod. 4.

^b Go. mendose *suscipiendo*.

^c Vv. *quod est gravius* rec. man. in cod. 4 et edd. uncinis circumdant.

^d Cod. Just. l. c. incip. cum vv. *susceptores publicos absque omni mora aurum sensemus suscipere: ne quis per hanc occasionem sumptus facere compellatur*.

^e 4 *Liberatis*, rubro col. em. *liberatus*.

^f Cod. Just. officii *Præsidiis inferre cogatur. Quod autem susceptores, judice, cujus interest, negligente volaverint, ex epius judicis facultatibus sarcietur*, impr. Go.

^g C. 1 C. Th. de Ponderatoribus (XII, 7) *PP. Leg. utroque loco aut Dat. aut PP.*, ut h. c. et c. 1 inter se jungatur. Go. has c. aut *Niceæ* aut *Nicomedia* data esse putat.

^h 4, Thil. Aur. — Be. Cod. Just. *Paulino*. Cui. 1 *Paulino*, meudose. Ri. adser. 425.

ⁱ 4, edd. *Eufrazium*.

^j Edd. *Si quis. 4 Si qui*, rubro col. em. *Si quis*.

^k 4 *cocti*, rubro col. em. *cocti*. In editionibus ante Be. h. l. ponitur asteriscus (*auri cocti*), quem Go. del. vult et delet Rein., recte.

^l 4 *septem*, rubro col. em. *septem*. Pancirolus, *Variar.* I, 66 (p. 127 edit. Lugd. 1617), quem sequitur Savotus *Part. III, c. 17* em. *VI solidos — unciis, XII vero*, etc., impr. Go., sed prob. Rein. Hic etiam mutata interpunctio legit: *Si q. s. a. voluerit auri cocti septem solidos*, etc.

^m Cuj. 2, 2* *dediti*, err., qui in Corr. em.

ⁿ Aur. Lugd. *etsi*.

^o c. 1 Cod. Just. ita scripta est: *Aurum, quod inferatur a collatoribus, si quis vel solidos voluerit, vel materiam appendere, æque lance et libramentis paribus suscipiatur*.

^p 4 *summittas*.

^q Fol. 234^a cod. 4. Go. in not.: *deprimat*, Susceptor scil.

^r Gironius, *Observ. jur. Can. IV, 5* cj. *sed, recte improb. Go. Refertur enim nec ad antecedd. nec et nullo*.

^s 4 *æquis*, rubro col. em. *æquis*.

A momentis, etc. *PP. a XIV Kal. Aug., Paullino ^b et Juliano Coss. c (325).*

DE JUDICIS.

Imp. Constantinus A. ad Severum Pf. U. d Nulli prorsus audientia præbeatur, qui causæ ^o continentiam dividit ^f et ex beneficii prærogativa id, quod in uno^s eodemque judicio^h poterat terminari, apud diversos judices voluerit ventilare: pœna proposita, si quisⁱ contra hanc supplicaverit ⁱ sanctionem atque alium super possessione ^k; alium super principali quæstione judicem postulaverit, ut, rei, quæ petatur ^l, integra æstimatione ^m subducta, quintam portionem reipublicæ ejus civitatis ⁿ inferat, in cujus finibus ^o res, de qua agitur, constituta est. *PP. p III. Kal. Aug., Juliano et Paullino ^q Coss. (325).*

B INTERPRETATIO. Nullus penitus audiatur, qui unius causæ propositionem apud duos judices partiri voluerit, ut apud unum de negotio principali proponat, et ab alio sibi momenti beneficiorum postulet consignari. Quod si quis hoc facere fortasse præsumperit, ejusmodi pœna se noverit ^r condemnandum, ut nec illud, quod repetit, ulla ratione recipiat, et quintam portionem facultatum suarum, de ^s quantum ibi possiderit ^t, recip. civitatis illius cedat, in cujus finibus res, de qua agitur, fuerit constituta.

DE OFFICIO PRÆFECTORUM PRÆTORIO ^u.

Imp. Constantinus A. ad Constantium ^v Pf. P. x

^a Vid. c. 2 C. Th. et., not. b. Go. eos vituperat, qui h. c. *Antiochiæ* datam esse conjiciunt. Constantinum enim hoc tempore in Bithynia fuisse vel *Niceæ* vel *Nicomediæ*.

^b 4, edd. Cod. Just. *Paulino*.

^c Aur. Lugd. *Cons.*

^d 8, 19, 29, 58, 42 *ppo. Sich. Pf. P.*

^e 16, 19 *causam. 20 continentiam.*

^f 6, 7, 14, 16, 17 *dicit. Cod. Just. dividerit*, sed Hal. *dividet*. Go. cj. *dividi*.

^g 53 om. uno.

^h 19 *vittio*.

ⁱ Cod. Just. *pœna ex officio judicis imminente ei qui*.

^j 53 *cum hoc supplicaverit*.

^k Nonn. codd. *possessionem. 20 aliam s. possessionem aliam s. principalem quæstionem. 53 om. atque — postulaverit et Cod. Just. omnia post v. postulaverit. Aur. Lugd. om. alium super poss.*

^l Ita 6—8, 14, 16, 17, 19 *ut res quæ petebantur. 20 ut res q. p., rell. codd. et edd. petebatur.*

^m 6—8, 14, 16, 17 *in æst. Til. om. integra.*

ⁿ 20 *civitati*.

^o 53 *de cujus, om. finibus*.

^p Multi codd. *Sich.—Lugd. Dat. Nonn. om. III.*

^q 15, 19, 20, 24, 29, 50, 55, 58, 140—142, 44, *Sich. Cod. Just. Paul. et Jul. 9 om. Jul. et, alii et Paul.*

^r 6, 7, 45, *alii se p. nov.*

^s 19, 20, *Sich. Cuj. 4. Aur. Lugd. om. de.*

^t Multi codd., *Sich. Cui. 4. Aur. Lugd. possidere poterit. 20 possidere poterat.*

^u Nonnulli codd. *Sich. Til. Prætorii. 9 om. Prætorio. In cod. Just. duo sunt tit. de Off. Præf. Præf. Orientis et Illyrici (I, 26) et de Off. præf. præf. Africa (I, 27)*

^v 5 *Constantinum*, sed Cl. Pu. W. *Constantium*, recte, quum Constantius h. a. et sæpius præfecturam gesserit. Vid. Cl. p. 128, not. 25.

^x 5 *pu*, id est *præf. urbi*.

Edicto * omnes provinciales monemus, ut, si interpellantes proprios præsides contempti fuerint, gravitatem tuam interpellent, ut si id culpa vel negligentia præsidium admissum esse constiterit, illico ad scientiam ^b nostram referat gravitas tua, quo possint congrue coerceri. *Dat. IV. Kal. Sept., Antiochiæ, Paulino et Juliano Coss. (525).*

DE FIDE TESTIUM ET INSTRUMENTORUM ^c.

Imp. Constantinus A. Aurelio Helladio ^d. Etsi veteris juris definitio et retro principum rescripta in iudicio petitori ejus rei, quam petit, necessitatem probationis dederunt, tamen nos æquitate et justitia moti jubemus, ut, si quando talis emergerit causa, in primordio, juxta regulam juris, petitor debeat probare ^e, unde res ad ipsum pertineat; sed si deficiat pars ejus in probationibus, tunc demum possessori necessitas imponatur ^f probandi, unde possideat, vel quo jure teneat ^g, ut sic veritas examinetur. *Dat. Naisso ^h XV. Kal. Oct., Paulino et Juliano Coss. (525).*

DE ACCUSATIONIBUS.

Imp. Constantinus A. ad universos Provinciales. Si quis est cujuscumque loci, ordinis, dignitatis, qui se in quemcumque iudicium, comitum, amicorum vel palatinorum ⁱ meorum aliquid veraciter et manifeste ^j probare posse confidit, quod non integre atque juste gessisse videatur, intrepidus et securus accedat: interpellat me, ipse audiam omnia, ipse cognoscam, et, si fuerit comprobatum, ipse me vindicabo. Dicat securus, et bene sibi conscius dicat. Si probaverit, ut dixi, ipse me vindicabo de eo, qui me usque ad hoc tempus simulata integritate deceperit. Illum autem, qui hoc prodiderit et comprobaverit, et dignitatibus et rebus augebo. Ita mihi summa divinitas semper propitia sit, et me incolumem præstet, ut cupio, felicissima et florente re publica. *PP. ^k XV. Kal. oct. Nicomedia, Paulino ^l et Juliano Coss. (525).*

DE GLADIATORIBUS ^m.

Imp. Constantinus A. Maximo Pf. P. ⁿ Cruenta spectacula in otio civili et domestica quiete non placent. Quapropter, qui ^o omnino gladiatores esse pro-

* 5 dicto.

^b 5 sciencia, non scienciaec.

^c 20 De f. l. et cartarum id est instrumentorum. Similiter L. R. U. 15 om. et instrum.

^d Go. Helladium rectorem provincie fuisse colligit ex c. 5 C. Just. de Postulando (II, 6. C. Th. II, 10, 5). Go. err. Constantinus.

^e Cum litteris bare incip. fol. 216^a cod. 4. Supra 4 quando.

^f Go. imponitur.

^g Ri. mendose teneat.

^h Be. Naisso. Deinde 4 et edd. Paulino.

ⁱ Fol. 2^a cod. 4.

^j Ri. err. manifeste et mox vedeatur.

^k Sec. Go. in Chron. p. XXV. pro Data, quo recepto h. c. eodem die data est, atque c. 1 C. Th. de Fide text. (XI, 59), sed hæc Naisso.

^l 4, edd. Paulino.

^m In Cod. Just. add. Penitus Tollendis.

ⁿ Go. Propræfecto Prætorio leg. esse putat. Vid. C. Th. XII, 1, 10, not. e, VII, 20, 4, not. d et quæ Bœcking contra Go. disputat in annot. ad Notit. Digit. in part. Orient. p. 125.

^o Cod. Just. om. qui.

hibemus ^a, eos, qui forte delictorum causa hanc conditionem atque sententiam mereri consueverant, metallo ^b magis facies inservire, ut sine sanguine suorum scelerum pœnas agnoscant. *PP. Beryto, Kal. Oct., Paulino et Juliano Coss. (525).*

DE DECURIONIBUS.

Imp. Constantinus A. ad Constantium Pf. P. Quoniam relectis curiis nonnulli ad militiæ præsidia confugiunt, omnes, qui nondum primipilo inveniuntur obnoxii, solutos militia ad eandem curiam reverti præcipimus. His solis in militia permansuris ^c, qui pro loco atque ordine jam pars tui ^d attinentur. *Dat. Non. Oct., Paulino et Juliano Coss. (525).*

DE EROGATIONE MILITARIS ANNONÆ ^e.

Imp. Constantinus ^f A., Have Felix, carissime nobis ^g. Tribunos sive præpositos, qui milites nostros curant, annonas, per dies singulos scriptionis indicio ^h sibi debitas, in horreis derelinquere non oportet, ut procuratores seu susceptores vel præpositi pagorum et horreorum eam ⁱ comparent: hinc enim fit, ut a provincialibus non annonas, sed pecunias postulent memorati, ipsis etiam speciebus remaneant ^j vitiatas atque corruptas ^k. Constituimus ideoque derelictæ annonæ fisco compendium vindicari, subscribendario et optione gladio feriendis, quoniam fieri ^l non potest, ut vel ^m provinciales iterata collatione graventur, vel militibus corruptæ ⁿ species

^a Seqq. absunt a Cod. Just.

^b Fol. 388^a cod. 4. Infra Be. Cod. Just. Beryti et 4, Til. — Be. Cod. Just. Paulino.

^c Fol. 222^a cod. 4.

^d Ita 4 et edd.; in m. Cuj. 1 — Cuj. 2°: e forte, primipilati, quod Ranconetus tentavit, impr. Go. Illic, prob. Be., em. pastui. Vid. C. Th., XI, 16, 18, VIII, 4, 8 et Gloss. Nom. Assentior Go. Mox Aur. Ludg. Cons.

^e Cum rubrica hujus tituli incipit folium XLIX codicis Lugd.

^f Cuj. 2, 2° Constantius, sed in Corr. rep. Constantinus.

^g Codex KNB. Cuj. 1—Lugd. HABE Felix R. NB. Cuj. 2 — Ri. HABE Felix k. NB. Ri. Be. habe (Be. have) Felix k. nb. Similiter inser. supra, c. 9 de Off. rect. prov. (I, 15), c. 1 Qui petant (III, 18) et c. 4 de Oper. publ. (XV, 4).

^h Cuj. 1—Lugd. iudicio, recte impr. Go., nam codex indicio.

ⁱ Go. Be. em. eas, etsi eam sustineri posse Go. arbitratur. Præstat eas. Cf. ad h. l. c. 1 C. Th. de Pignor. (II, 50), not. n.

^j Go. annotat: e γρ. remanentibus. Vel sustineri illud potest, quasi ita scriptum foret, et annonæ remaneant, ipsis speciebus vitiatas: eodemque sensu forte pro ipsis, reponendum ipsæ. Reinesius em. remanentibus, ad quam emendat. facit fortasse etiam codicis scriptura, qui remanent.

^k Cuj. 2, 2° adque (ita etiam codex, Cuj. 1—Lugd. Go — Ri.) corruptæ. Reinesius corr. corruptis.

^l Be. ej. ferri, non male quidem, neque tamen vere.

^m Go. em. ut ne. Sed recte se habet vel.

ⁿ Ita Be. ex MS. Go. et auct. Go., recte. Ita etiam em. Reinesius; rell. corruptis. Fortasse huc ponere voluit Cujacius scripturam Cuj. 2, 2° not. g. a nobis indicatam.

dividuntur, detractantibus ^a memoratis ad diem sumere annonas suæ congruas dignitati. In qua culpa si quis fuerit apprehensus, nec personæ merito, nec honoris fastigio defendendus est. *Dat. XIV Kal. Nov. Aquis* ^b, *Paulino* ^c et *Juliano Coss.* (325).

DE DECURIONIBUS.

Imp. Constantinus A. ad Maximum Vicarium Orientis ^d. Si qui ^e vel ex majore vel ex ^f minore civitate originem ducit, si eandem evitare studens, ad alienam ^g se civitatem incolatus occasione contulerit, et super hoc vel preces dare tentaverit vel qualibet fraude ^h niti, ut originem ⁱ propriæ civitatis eludat, duarum civitatum ^k decurionatus onera sustineat, in una voluntatis, in una ^l originis gratia. *PP. VIII. Kal. Jan.º, Paulino et Juliano Coss.* (325.)

INTERPRETATIO. Si quicumque ^v curialis de ea in qua natus est civitate, ad aliam ^v transire voluerit ^r, conditionem curiæ debitam ^s nullatenus possit evadere, nec si hoc ipsum mereri ^t interposita supplicatione tentaverit, nec ullo argumento ^u necessitates ^v aut servitia civitatis suæ pro eo, quod habitationem mutare voluit, possit evadere. Nam quicumque hoc fecerit et se in

^a Ms. Go. detractationibus. Ita est in codice.

^b Go. in Chron. cj. *Aplis*.

^c Edd. *Paulino*. Ita etiam codex.

^d 20 vicarium orientalem. Nonn. codd. *vecario et horient*. 10, 18 *vicariū. honorium*. 16 *ūc orient*. Cod. Just. *Imp. Constantinus A. — Vic urbis*, err. Vid. not. e antec. Boekingio igitur in Annotatione ad Notitiam Dignitatum in Partibus Orientis p. 125 non videtur satis probatum esse, quod Go. de Vicario Orientis dicit.

^e Ita 4, Til. — Ri^o.; Be. ex codd. 6, 20, Sich. Cod. Just. edid. *Si quis, consentientibus rell. Br. Al. codicibus*. Cod. Just. *Si quis cum ex — ducit* (om. si) *eandem*, prob. ut videtur Go. Sed sæpe tali modo dicitur, qualis hæc oratio est, *Oid. c. 6 h. t. Si vero dominus — celavit, si quidem — est, fundus*, etc. Mox 20 *incolatus occasionem*.

^f 21, Sich. om. ex.

^g Non male 6, 7, 17 *aliam*. 25 om. *ad et mox vel post hoc*.

^h Go. *fraudi*.

ⁱ 10, 18 add. *ducit*. Cum v. *proprii* (sic!) incipit. fol. 1 cod. 11.

^j 16 *civitate se luat*. 20 *eludit*, sed corr.

^k 11 om. *civitatum*. Mox plerique Br. Al. codd. *honera*.

^l Ita 4, Til. — Lugd. Cod. Just. et Br. Al. codd., præter 11, qui *alia*, ut Sich.; Cui. 2 — Be. *altera* de cj. Cuj. Falso Be. dicit in cod. 20 *esse alia*: ibi est *una*, sed om. in. Cæterum Cod. Just. *voluntatis, et in una or. gr.*

^m 10, 18 *præcepta*. 20, 29, 42 *dat. s. Data*, sed. 20 *PP. data*.

ⁿ 11 VII. 20 V. 28, 36, 40 VI.

^o 32, 35, 45 Jun. 4, edd. *Paulino*.

^p 11 *Lex ista hoc dicit ut si quicumque*.

^q 20 add. *civitate*.

^r In nonn. codd. add. *et*.

^s Nonn. cod. *debitum* et paulo infra *sibi*.

^t Ita 6, 7, Sich. Cuj. 1 — Cuj. 2° et fere omnes codd. Br. Al.; 11, Go. — Ri^o. *meriti*. 20 *ipso m.*

^u Multi codd. *nullum argumentum*; alii *temptaverit ut nec u. a.*

^v Edd. et fere omnes codd. *necessitates*. Edidi *necessitates* ex cod. 42, etsi rec. man. corr. *necessitates*. 20 om. *aut*. Mox 44 *habitationem suam*.

Aliam civitatem ^a transtulerit, hoc jubet, ut ^b in utraque *serviat civitate, id est* ^c, *in una pro conditione nascendi, et in alia pro habitandi voluntate deserviat.*

Anno Domini 326.

Constantino A. VII et Constantio C. Coss.

AD ÆG. CLAUDIAN.

Imp. Constantinus A. ad Populum. Cum jus vetus ingenuus fiscalium servorum contubernio conjunctas ad decoctionem natalium cogat, nulla vel ignorantia venia tributa vel ætati, placet conjunctionum quidem talium vincula vitari: sin vero mulier ingenua, vel ignara, vel etiam volens ^d, cum servo fiscali convenerit, nullum eam ingenui status damnum sustinere; sobolem vero, quæ patre fiscali, matre nasceretur ingenua, mediam tenere fortunam, ut servorum liberi et spurii liberorum Latini sint, qui, licet servitutis necessitate solvantur, patroni tamen privilegio tenebuntur. Quod jus et in fiscalibus servis, et in patrimoniorum ^e fundorum origine coercentes, et ad emphyteuticaria prædia, et quæ ad privatarum rerum nostrarum corpora pertinent, servari volumus. Nihil enim rebus publicis ex antiquo jure detrahimus, nec ad consortium hujus legis volumus urbium quarumeumque servitia copulamus ^f, ut civitates integram teneant interdicti veteris potestatem. Si ^g vel error improvidus vel simplex ignorantia vel ætatis infirmæ lapsus in has contubernii plagas depulerit, hæc nostris sanctionibus sint excepta. *Dat. VII. Kal. Febr., Sardinæ* ^h, *Constantino A. VII.* ⁱ et *Constantio Coss.* (326).

DE HEREDITATIS PETITIONE ⁱ.

Imp. Constantinus ^k *A. et Cæsar* ^l *ad Maximum Pf.*

^a 6, 7 *aliena civitate*, ut C. Th.; 11, 43 et multi alii codd. *alia civitate*.

^b 6, 7, 21 om. *ut et nonn. codd. in.*

^c Ita fere omnes codd., etiam 6, 7, 20, 21. Edd. *hoc est*, 6, 7, 21 om. *in una*. 11 *id est ut in una*.

^d Sec. Go. a nonn. cj. *volens*, quod Go. recte improbat.

^e Cuj. 1 — Be. *patrimoniorum*. W. verisimillimam recepit cj. Go. et Be.: *patrimonialium*. Nolum autem textum mutare, quem uni tantum et deperdito quidem codici debemus, satis esse putans, rem indicasse.

^f Cuj. 1 — Be. *legis volumus — copulamus*, ut impedita oratione. W. igitur de cj. Go. pro *volumus* posuit *ullatenus*. Be. rep. vult *legis urbium — copulamus; volumus*. Utraque cj. nimis arbitraria est. Non dubito, quin legendum sit *copulari*. Nata autem est confusio ex compendio scripturæ.

^g Go. — Be. mendose om. *Si*, quamquam Ri. annotat, ap. Cujac. esse *Si vel*. Be. suppl. vult *aut si aut quæ*, W. *Si quam vel Si quas*.

^h Cuj. 1 — Ri^o. *Sardinæ*, sed Be. W. auct. Go. *Serdicæ*.

ⁱ Go. rep. jubet VI. et h. c. referri ad a. 320, ut legibus supra nominatis jungatur, quod, quamvis verisimilitate non careat, tamen a me non est receptum, eadem de oratione quam revocatur, quod in edd. est.

^j 9 *Petitiones*. Sich. Til. in tit. ind. *De hereditatum pet.* Cod. Just. *de Pet. her.*

^k Nonn. codd. sec. Go. *Constantius*, male.

^l 15, 39, 40, alii codd. om. *et Cæs.* et hic et in subscr.; 20 om. *et*. 10, 18 *et ceteri*, natum ex siglo et c.

U. * Si is, qui b dignitate c Romanæ civitatis amissa Latinus fuerit effectus d, in eodem statu munere lucis excesserit, omne peculium ejus a patrono, vel a e patroni filii, sive f nepotibus g, qui nequaquam jus agnationis amiserint h, vindicetur. Nec ad disceptationem veluti i hereditariæ j controversiæ filiiis k liceat l accedere, cum ejus potissimum status ratio tractanda sit, non quem beneficium libertatis m indulta sortitus acceperit, sed n is o, in quo munere lucis excesserit. Dat. III. Kal. Febr. Serdicæ q, ipso Augusto r VII, s et Coss. Coss. (326).

INTERPRETATIO. Si quis civis Romanus libertus, intercedente t culpa, Latinus libertus fuerit effectus, si in u eodem Latinitate, sine reparatione prioris v status, ex hac luce discesserit, facultates x illius patronus, vel patroni filii, vel nepotes, qui tamen per virilem lineam B descendunt et emancipati non fuerint, sibimet vindicabunt. Nec si y filios, quos civis Romanus generavit, fortasse dimiserit, aliquid de ejus hereditate præsumant: quia non requirendum z est in qua libertate nati fuerint, sed in qua pater eorum positus conditione defecerit.

* 8 om. U. 10, 18 publicum. 15 præssito. Nonn. codd. ppo. Sich. PF. 20 pfectu.

b 19, 20, Sich. Si quis, sed Sich. in m. Si is qui.

c Nonn. codd. dignitatem et mox emissa (aut amissam) — omnem.

d 15 eff. si in.

e Ita 6, 7, 10, 14, 17, 18. Rell. codd. et edd. om. a, præter 19, qui ad patronum vel ad patroni et 20, qui ad patronum vel p.

f Multi codd. si vel.

g Ita 6—8, 10, 14—18, Til.; in rell. codd. et edd. add. ejus.

h 16 admiserint. 15 agnat. jus, am. 14 neq. ejus agnitiones.

i 20 litis vel hæred. 19 disc. vel litis hæred. Sich. disceptationem litis, vel ut. Til. velut, ut plerique codd.; Cuj. 1. Aur. Lugd. vel ut.

j 6—8, 10, 16, 18 hereditario, sed 10, 18 add. a.

k 15 supra lin. add. defuncti. 16 filii.

l 10, 18 add. licet.

m Aur. Lugd. libertati.

n 15 sortitus sit sed.

o Sich. Cuj. 1. Aur. Lugd. add. vindicetur, quod glossema in 20 intra lin. supra w. in quo munere (s. vindicetur), et a Sich. in textum receptum in Cuj. 1 — Lugd. transit.

p 15, 24 IV.

q Codd. plerumque Sirdicæ, nona, Sirdiciæ. Sich. D Cuj. 1 — Cuj. 2^a, Serdica.

r Nonn. codd. om. Aug.

s Go., quem Be. secutus est, scribi vult VI (320.), quia Maximi h. a. Præfecti Urbis nulla est notitia. Constantinus non videtur hoc anno Serdicæ constitisse, sed ann. 320, quo complures eodem mense ex hac urbe emisit leges. Vult etiam Go., h. e. conjungendam esse cum aliis const., de qua re vid. c. 3 C. Th. ad Sc. Claud. (IV, 11) not. super. et not. h. 35 VIII. (i. e. 329.) 28 Aug. (om. VII.) et tesunt.

t Aur. Lugd. intercedente et mox requirendum.

u 9 effectus qui sibi in.

v 20. Sich. Cuj. 1. Aur. Lugd. primi.

w 6, 7, 44, alii facultatem.

x 9, 20, Sich. Nec sibi fil., sed Sich. in m. filii.

y 6—10, 14, 17, 18, 44, alii quærendum. 20 requirenda.

AD LEGEM JULIAM DE ADULTERIS a.

Imp. Constantinus A. Africano V. C. b Quæ adulterium commisit c, utrum domina cauponæ d an ministra fuerit requiri debet, et ita obsequio famulata servili, e ut plerumque f ipsa intemperantiæ vina g præbuerit; ut, si domina h tabernæ fuerit, non sit a vineulis juris excepta i, si vero potantibus j ministerium præbuit k, pro vilitate l ejus, quæ in reatum deducitur m, accusatione excusa, liberi qui accusantur abscedant, cum ab his n feminis pudicitiae ratio requiratur, quæ juris nexibus detinentur, hæ autem immunes o a p judiciaria severitate præstentur q, quas vilitas r vitæ dignas legum observatione s non creditit. Dat. III^a. Non Febr. Heracleæ v, Constantino A. VII. x et Constantio y C. Coss. (326).

a Nonn. codd., et inter eos 4, Til. — Ri. et Sich. in ind. tit. adulteris, quem err. Ri. explicat ex antiquo more scribendi adulteris. 15 De Lege Julia de Ad. 3°, 40 Ad L. J. de Adulterio. In 37 om. de Ad. In Cod. Just. add. et stupro.

b Multi codd. (inter eos 4) Sich. — Lugd. Cod. Just. om. V. C.; 10, 18 Coss. Alii Africano.

c 19, 20 supr. lin. Qui ad. commiserit. 12 commiserit.

d 4, 10, 18 cauponi an min., sed in cod. 4 i ab ant. man. corr. in e cum virgula transversa (ac) et supra add. rubro colore a rec. man. litera a Til. — Lugd. cauponia. 19 utr. dom. causatione administrata fuerit. 20 dom. tabernæ amministrata fuerit. Cæterum 10 domino.

e 15 et si ita obs. sit fam. s.

f 19 et supra lin. 20 jura.

g 20 humanæ, sed supra lin. vina. 19 præbuerint. Go. contradicit ei, qui ej. intemperantiæ viam præbuerit vel aperuerit.

h 10, 18 ut sit dom. 19 ut si et dom. 20 et in dom. t. fuerint (impr. Ri.), sed em. ut si a dom.

i 20 suscepta. Fol. 12. cod. 4.

j 16 potantium. 19 talibus.

k Cod. Just. præbuerit.

l 4 bilitate, sed em. rubro colore vilitate. 8 virilitate. Aur. — Ri. utilitate, sine dubio errore ex ed. Aur. in sqq. edd. propagato. Recte igitur Go. em. et rest. Be. vilitate, ut est in edd. Sich. — Cuj. 1. Vid. infra: quas vilitas vitæ et interpr.: Si tam vilitas ministerii officium. Adversantur etiam codd., in quibus præter cod. 8 vilitate, non utilitate et Cod. Just. Non rara tamen est utriusque v. in codd. confusio.

m 12, 15 ducitur. 19 deducitur adcuracione exclusa liberis qui.

n Sich. hiis, ut codd.; ab deest in cod. 9.

o 6, 7, 9, 10, 18 hæc 15 detinentur esse autem. 19, 20 hæc tamen immunitas. Cod. Just. detinentur et matrisfamilias nomen obtinent. Hæ, prob. Go.

p 19, 20 om. a.

q Nonn. codd. præstantur. Cod. Just. sever. et stupri et adulterii præst.

r 4 bilitas. 20 utilitas vitæ dignitas. Cod. Just. vitæ vilitas.

s 19 lesum. 14 obseratione.

t 6, 7, 10, 12—20 crediderit. Cod. Just. ad superscripta.

u 10, 18, 27, 33, 34, IIII. 38 VI. In nonn. codd. om. IIII.

v 20 ravr. hirculano et Constantio. Etiam in aliis codd. urbis nomen male expressum est. Scribitur enim Heracleæ (ut ita Cod. Just.), Heracle (et ita G, 7), Aricliæ Eracliano.

w 6, 7, 10, 12—14, 16, 18, 20, 39, 40, 43 VI, h. e. 319, 15, 44 IX. 8 om. Const. et 28 Const. V. id a. 38 V. In nonn. codd. om. VII., in aliis A.

x 15 Constante, 21 Constantio V. C. Coss. In multis

dividuntur, detractantibus^a memoratis ad diem sumere annonas suæ congruas dignitati. In qua culpa si quis fuerit apprehensus, nec personæ merito, nec honoris fastigio defendendus est. *Dat. XIV Kal. Nov. Aquis^b, Paulino^c et Juliano Coss. (325).*

DE DECURIONIBUS.

*Imp. Constantinus A. ad Maximum Vicarium Orientis^d. Si qui^e vel ex majore vel ex^f minore civitate originem ducit, si eandem evitare studens, ad alienam^g se civitatem incolatus occasione contulerit, et super hoc vel preces dare tentaverit vel qualibet fraude^h niti, ut originemⁱ propriæ civitatis eludat^j, duarum civitatum^k decurionatus onera sustineat, in una voluntatis, in una^l originis gratia. *PP. m VIII. n Kal. Jan. o, Paulino et Juliano Coss. (325).**

INTERPRETATIO. Si quicumque^p curialis de ea in qua natus est civitate, ad aliam^q transire voluerit^r, conditionem curiæ debitam^s nullatenus possit evadere, nec si hoc ipsum mereri^t interposita supplicatione tentaverit, nec ullo argumento^u necessitates^v aut servitia civitatis suæ pro eo, quod habitationem mutare voluit, possit evadere. Nam quicumque hoc fecerit et se in

^a Ms. Go. detractationibus. Ita est in codice.

^b Go. in Chron. cj. Aplis.

^c Edd. Paulino. Ita etiam codex.

^d 20 vicarium orientalem. Nonn. codd. *vecario et horient. 10, 18 vicariū. honorium. 16 ūc orient. Cod. Just. Imp. Constantinus A. — Vic urbis, err. Vid. not. e* antec. Boeckingio igitur in Annotatione ad Notitiam Dignitatum in Partibus Orientis p. 125 non videtur satis probatum esse, quod Go. de Vicario Orientis dicit.

^e Ita 4, Til. — Ri*. ; Be. ex codd. 6, 20, Sich. Cod. Just. edid. *Si quis, consentientibus rell. Br. Al. codicibus. Cod. Just. Si quis cum ex — ducit (om. si) eandem, prob. ut videtur Go. Sed sæpe tali modo dicitur, qualis hæc oratio est, Oid. c. 6 h. t. Si vero dominus — celavit, si quidem — est, fundus, etc. Mox 20 inqolatus occasionem.*

^f 21, Sich. om. ex.

^g Non male 6, 7, 17 *aliam. 25 om. ad et mox vel post hoc.*

^h Go. *fraudi.*

ⁱ 10, 18 add. *ducit. Cum v. proprii (sic!) incipit. fol. 1 cod. 11.*

^j 16 *civitate se luat. 20 eludit, sed corr.*

^k 11 om. *civitatum. Mox plerique Br. Al. codd. honera.*

^l Ita 4, Til. — Lugd. Cod. Just. et Br. Al. codd., præter 11, qui *alia*, ut Sich.; Cui. 2 — Be. altera de cj. Cuj. Falso Be. dicit in cod. 20 esse *alia*: ibi est *una*, sed om. in. Cæterum Cod. Just. *voluntatis, et in ana or. gr.*

^m 10, 18 præcepta. 20, 29, 42 *dat. s. Data, sed. 20 PP. data.*

ⁿ 11 VII. 20 V. 28, 36, 40 VI.

^o 32, 35, 43 Jun. 4, edd. Paulino.

^p 11 *Lex ista hoc dicit ut si quicumque.*

^q 20 add. *civitatem.*

^r In nonn. codd. add. *et.*

^s Nonn. cod. *debitum et paulo infra sibi.*

^t Ita 6, 7, Sich. Cuj. 1 — Cuj. 2* et fere omnes codd. Br. Al.; 11, Go. — Ri*. *meriti. 20 ipso m.*

^u Multi codd. *nullum argumentum; alii temptaverit ut nec u. a.*

^v Edd. et fere omnes codd. *necessitatis. Edidit necessitates ex cod. 42, etsi rec. man. corr. necessitatis. 20 om. aut. Mox 44 habitationem suam.*

aliam civitatem^a transtulerit, hoc jubet, ut^b in utraque serviet civitate, id est^c, in una pro conditione nascendi, et in alia pro habitandi voluntate deserviat.

Anno Domini 326.

Constantino A. VII et Constantio C. Coss.

AD ÆC. CLAUDIAN.

*Imp. Constantinus A. ad Populum. Cum jus vetus ingenuas fiscalium servorum contubernio conjunctas ad decoctionem natalium cogat, nulla vel ignorantia venia tributa vel ætati, placet conjunctionum quidem talium vincula vitari: sin vero mulier ingenua, vel ignara, vel etiam volens^d, cum servo fiscali convenerit, nullum eam ingenui status damnum sustinere; sobolem vero, quæ patre fiscali, matre nasceretur ingenua, mediam tenere fortunam, ut servorum liberi et spurii liberorum Latini sint, qui, licet servitutis necessitate solvantur, patroni tamen privilegio tenebuntur. Quod jus et in fiscalibus servis, et in patrimoniorum^e fundorum origine coercentes, et ad emphyteuticaria prædia, et quæ ad privata rerum nostrarum corpora pertinent, servari volumus. Nihil enim rebus publicis ex antiquo jure detrahimus, nec ad consortium hujus legis volumus urbium quarumcumque servitia copulamus^f, ut civitates integram teneant interdicti veteris potestatem. Si^g vel error improvidus vel simplex ignorantia vel ætatis infirmæ lapsus in has contubernii plagas depulerit, hæc nostris sanctionibus sint excepta. *Dat. VII. Kal. Febr., Sardinæ^h, Constantino A. VII. i et Constantio Coss. (326).**

DE HEREDITATIS PETITIONE I.

Imp. Constantinus^k A. et Cæsar^l ad Maximum Pp.

^a 6, 7 *aliena civitate, ut C. Th.; 11, 43 et multi alii codd. alia civitate.*

^b 6, 7, 21 om. *ut et nonn. codd. in.*

^c Ita fere omnes codd., etiam 6, 7, 20, 21. Edd. *hoc est, 6, 7, 21 om. in una. 11 id est ut in una.*

^d Sec. Go. a nonn. cj. *volens, quod Go. recte improbat.*

^e Cuj. 1 — Be. *patrimoniorum. W. verisimillimam recepit cj. Go. et Be.: patrimonialium. Noli autem textum mutare, quem uni tantum et deperdito quidem codici debemus, satis esse putans, rem indicasse.*

^f Cuj. 1 — Be. *legis volumus — copulamus, ut impedita oratione. W. igitur de cj. Go. pro volumus posuit ullatenus. Be. rep. vult legis urbium — copulamus; volumus. Utraque cj. nimis arbitraria est. Non dubito, quin legendum sit copulari. Nata autem est confusio ex compendio scripturæ.*

^g Go. — Be. mendose om. *Si, quamquam Ri. annotat, ap. Cujac. esse Si vel. Be. suppl. vult aut si aut quæ, W. Si quam vel Si quas.*

^h Cuj. 1 — Ri*. *Sardinæ, sed Be. W. auct. Go. Sardinæ.*

ⁱ Go. rep. jubet VI. et h. c. referri ad a. 320, ut legibus supra nominatis jungatur, quod, quamvis verisimilitate non careat, tamen a me non est receptum, eadem de oratione quam revocatur, quod in edd. est.

^j 9 *Petitiones. Sich. Til. in tit. ind. De hereditatum pet. Cod. Just. de Pet. her.*

^k Nonn. codd. sec. Go. *Constantius, male.*

^l 15, 39, 40, alii codd. om. *et Cæs. et hic et in subscr.; 20 om. et. 10, 18 et ceteri, natum ex siglo et c.*

U. ^a Si is, qui ^b dignitate ^c Romanæ civitatis amissa Latinus fuerit effectus ^d, in eodem statu munere lucis excesserit, omne peculium ejus a patrono, vel a ^e patroni filiis, sive ^f nepotibus ^g, qui nequaquam jus agnationis amiserint ^h, vindicetur. Nec ad disceptationem veluti ⁱ hereditariæ controversiæ filiis ^k licet ^l accedere, cum ejus potissimum status ratio tractanda sit, non quem beneficio libertatis ^m indolite sortitus acceperit, sed ⁿ is ^o, in quo munere lucis excesserit. *Dat. III. p. Kal. Febr. Serdicæ q, ipse Augusto r VII, s et Cass. Coss. (326).*

INTERPRETATIO. Si quis civis Romanus libertus, intercedente ^t culpa, Latinus libertus fuerit effectus, si in ^v eadem Latinitate, sine reparatione prioris ^w status, ab hac luce discesserit, facultates ^x illius patronus, vel patroni filii, vel nepotes, qui tamen per virilem lineam ^y descendunt et emancipati non fuerint, sibi vindicant. Nec si ^z filios, quos civis Romanus generavit, fortasse dimiserit, aliquid de ejus hereditate præsumunt: quia non requirendum ^{aa} est in qua libertate nati fuerint, sed in qua pater eorum positus conditione defecerit.

^a 8 om. U. 10, 18 publicum. 15 præpsito. Nonn. codd. ppo. Sich. PF. 20 pfectu.

^b 19, 20, Sich. Si quis, sed Sich. in m. Si is qui.

^c Nonn. codd. dignitatem et mox emissa (aut amissionem) — omnem.

^d 15 eff. si is.

^e Ita 6, 7, 10, 14, 17, 18. Rell. codd. et edd. om. s, præter 19, qui ad patronum vel ad patroni et 20, qui ad patronum vel p.

^f Multi codd. si vel.

^g Ita 6—8, 10, 14—18, Til.; in rell. codd. et edd. add. ejus.

^h 16 admiserint. 15 agnat. jus, am. 14 neq. ejus opinionones.

ⁱ 20 litis vel hæred. 19 disc. vel litis hæred. Sich. disceptationem litis, vel ut. Til. velut, ut plerique codd.; Cuj. 1. Aur. Lugd. vel ut.

^j 6—8, 10, 16, 18 hereditario, sed 10, 18 add. a.

^k 15 supra lin. add. defuncti. 16 filii.

^l 10, 18 add. licet.

^m Aur. Lugd. libertati.

ⁿ 15 sortitus sit sed.

^o Sich. Cuj. 1. Aur. Lugd. add. vindicetur, quod glossema in 20 intra lin. supra w. in quo munere (s. vindicetur), et a Sich. in textum receptum in Cuj. 1. — Lugd. transit.

^p 15, 24 IV.

^q Codd. plerumque Sirdicæ, nonn. Sirdiciæ. Sich. D Cuj. 1 — Cuj. 2*, Serdicæ.

^r Nonn. codd. om. Aug.

^s Go., quem Be. secutus est, scribi vult VI (320.), quia Maximi h. a. Præfecti Urbis nulla est notitia. Constantinus non videtur hoc anno Serdicæ constitisse, sed ann. 320, quo complures eodem mense ex hac urbe egressi leges. Vult etiam Go., h. c. conjungendam esse cum aliis consti., de qua re vid. c. 5 C. Th. ad Se. Claud. (IV, 11) not. super. et not. h. 35 VIII. (i. e. 329.) 28 Aug. (om. VII.) et tesunt.

^t Aur. Lugd. intercedente et mox requirendum.

^u 9 effectus qui sibi in.

^v 20. Sich. Cuj. 1. Aur. Lugd. primi.

^w 6, 7, 44, alii facultatem.

^x 9, 20, Sich. Nec sibi fil., sed Sich. in m. filii.

^y 6—10, 14, 17, 18, 44, alii quærendum. 20 requirende.

AD LEGEM JULIAM DE ADULTERIS ^a.

Imp. Constantinus A. Africano V. C. ^b Quæ adulterium commisit ^c, utrum domina cauponæ ^d an ministra fuerit requiri debet, et ita obsequio famulata servili, ^e ut plerumque ^f ipsa intemperantiæ vina ^g præbuerit; ut, si domina ^h tabernæ fuerit, non sit a vinculis juris excepta ⁱ, si vero potantibus ^j ministerium præbuit ^k, pro vilitate ^l ejus, quæ in reatum deducitur ^m, accusatione excusa, liberi qui accusantur abscedant, cum ab his ⁿ feminis pudicitiae ratio requiratur, quæ juris nexibus detinentur, hæc autem immunes ^o a ^p judiciaria severitate præstentur ^q, quas vilitas ^r vitæ dignas legum observatione ^s non creditur. *Dat. III^a. Non Febr. Heraclæ v, Constantino A. VII. x et Constantio y C. Coss. (326).*

^a Nonn. codd., et inter eos 4, Til. — Ri. et Sich. in ind. tit. adulteris, quem err. Ri. explicat ex antiquo more scribendi adulteris. 15 De Lege Julii de Ad. 35, 40 Ad L. J. de Adulterio. In 37 om. de Ad. In Cod. Just. add. et stupro.

^b Multi codd. (inter eos 4) Sich. — Lugd. Cod. Just. om. V. C.; 10, 18 Coss. Alii Africano.

^c 19, 20 supr. lin. Qui ad. commiserit. 12 commiserit.

^d 4, 10, 18 cauponi an min., sed in cod. 4 i ab ant. man. corr. in e cum virgula transversa (ae) et supra add. rubro colore a rec. man. litera a Til. — Lugd. cauponia. 19 utr. dom. causatione administrata fuerit. 20 dom. tabernæ administrata fuerit. Cæterum 10 domino.

^e 15 et si ita obs. sit fam. s.

^f 19 et supra lin. 20 jura.

^g 20 humanæ, sed supra lin. vina. 19 præbuerint. Go. contradicit ei, qui cj. intemperantiæ viam præbuerit vel aperuerit.

^h 10, 18 ut sit dom. 19 ut si et dom. 20 et in dom. t. fuerint (impr. Ri.), sed em. ut si a dom.

ⁱ 20 suscepta. Fol. 12. cod. 4.

^j 16 potantium. 19 talibus.

^k Cod. Just. præbuerit.

^l 4 bilitate, sed em. rubro colore vilitate. 8 vilitate. Aur. — Ri. utilitate, sine dubio errore ex ed. Aur. in sqq. edd. propagato. Recte igitur Go. em. et rest. Be. vilitate, ut est in edd. Sich. — Cuj. 1. Vid. infra: quas vilitas vitæ et interpr.: Si tam vilis ministerii officium. Adversantur etiam codd., in quibus præter cod. 8 vilitate, non utilitate et Cod. Just. Non rara tamen est utriusque v. in codd. confusio.

^m 12, 15 ducitur. 19 deducetur adcuracione exclusa liberis qui.

ⁿ Sich. hiis, ut codd.; ab deest in cod. 9.

^o 6, 7, 9, 10, 18 hæc 15 detinentur esse autem. 19, 20 hæc tamen immunes. Cod. Just. detinentur et matrisfamilias nomen obtinent. Hæc, prob. Go.

^p 19, 20 om. a.

^q Nonn. codd. præstantur. Cod. Just. scver. et stupri et adulterii præst.

^r 4 bilitas. 20 utilitas vitæ dignitas. Cod. Just. vitæ vilitas.

^s 19 lesum. 14 obseratione,

^t 6, 7, 10, 12—20 crediderit. Cod. Just. ad superscripta.

^u 10, 18, 27, 33, 34, III. 38 VI. In nonn. codd. om. III.

^v 20 ravr. hirculano et Constantio. Etiam in aliis codd. urbis nomen male expressum est. Scribitur enim Heraclæ (et ita Cod. Just.), Heraclæ (et ita 6, 7), Aricliæ Eracliano.

^w 6, 7, 10, 12—14, 16, 18, 20, 39, 40, 43 VI., h. c. 319, 15, 44 IX. 8 om. Const. et 28 Const. V. id. a. 38 V. In nonn. codd. om. VII., in aliis A.

^x 15 Constante. 21 Constantio V. C. Coss. In multis

INTERPRETATIO. *Tabernæ* ^a *domina*, hoc est uxor *A* *tabernarii*, si inventa fuerit in adulterio, accusari potest: si vero ejus ancilla, vel quæ ministerium ^b *tabernæ* præbuit, in adulterio ^c fuerit deprehensa, pro vilitate dimittitur. Sed ^d et ipsa *tabernarii* uxor si ^e tam vilis ministerii officium egerit, et in ^f adulterio fuerit deprehensa, accusari non potest ^g a marito.

DE CUSTODIA REORUM.

Imp. Constantinus A. ^h *ad Evagrium Pf. P.* ⁱ Si quis in ea culpa vel crimine fuerit deprehensus, quod dignum claustris ^j carceris et custodiæ squalore videtur, auditus apud acta, cum de admissio ^k constiterit pœnam carceris sustineat, atque ita postmodum eductus apud acta ^l audiatur. Ita enim quasi sub publico testimonio commemoratio admissi criminis fiet, ut iudicibus immodice ^m sævientibus freni quædam ⁿ *B* *attemperies* ^o adhibita videatur. *Dat. III. Non. Febr. Heracleæ r. Constantino A. q VII. et Constantio C. r Coss. (326).*

DE CURSU PUBLICO.

Imp. Constantinus A. ^p *ad Acyndinum t Pf. P.* ^u Præsibus et rationalibus cæterisque, quibus propterea res publicæ ^v et annonas et alimenta pecoribus

codd. om. C. In cod. 40 subscr. hæc est: *Eracliano Constant. VI an. et Const. Consol. VI an. et const. consol. Conjecerat aliquando Go. hanc legem tribuendam esse Constantio et in subscript. emend. Constantio A. VII. et Constante Coss. (534), ipsi tamen non placuit ejusmodi sententia.*

^a 20 *Tabernaria d. Aur. Lugd. domina*, err.

^b Nonn. codd. *ministerio. 20 vel qui.*

^c Per plures codd. *adulterium* et paulo infra *dimittitur.*

^d 21 om. sed 6—8, 12, 14, 17, 21, 42, 44, alii *C* codd. Cuj. 2—Go. sed et si. 20 sed si et.

^e 6—8, 12, 14, 17, 20, 21, 40. Cuj. 2—Go. om. si. 21 et pro si.

^f Multi codd. *egerit et in*, quod recipi debebat. *Edd. Egerit*, in. 42 de corr. *egerit ut in*. Alii codd. *adulterium*. Cæterum sec. Go. interpres hoc de suo addidit.

^g Per multi codd. *poterit*, non male.

^h Codd. Just. *Id A.* et C. impr. Ri.

ⁱ Addidi sigl. dignitatis auct. Go. et Be. ex Cod. Just. *Pf. P.* om. in cod. 4 et ap. Til. — Be.; Go. in not. cj. *PPP.*, id est *Propræfectis prætorio*, in *Chron. Pf. U.*; priorem tamen cj. ipse rejicit.

^j 4 *claustris* sed em. Cod. Just. *quo dignus — videatur.*

^k Aur. Lugd. *anisso.*

^l Cui. 1 — Lugd. *eductus apud acta, audiatur.*

^m 4 *immodicæ*, sed em. *quædam* rubro col.

ⁿ 4 *quidam*, em. *quædam* rubro col.

^o Til. — Lugd. *ad temperies*. Cod. Just. *temperies*. *D* *Temperies* mavult Ri., cui *adtemperies* factum esse videtur librariorum incuria, quos deceperit vox sequens. Nullo præter hunc loco h. v. inveniri, appareret ex Dirksenio.

^p Cod. Just. *Heracleæ.*

^q Fol. 9^a cod. 4.

^r Cod. Just. *et Constantio Coss. II. Coss.*, recte impr. Ri., quem vid., not. k.

^s Hinc incipit fol. XCII codicis Lugd.

^t Cuj. 1 — Ri*. *Acyndinum*. Cod. Just. *Acyndino*, Go. mavult hanc c. Constantio tribuere et referre ad annum 539.

^u Be. annotat: « sed et ad reliquos *PPP. P.* scripta est. » Qua ratione id contendat, non addit.

^v Codex, Go. et Cod. Just. *respublica*, et Cod. Just. paulo infra convenienter cum hac scriptura, *subministrat*, impr. tamen Cujacio. Apud Go. singularis

subministrant, usurpandi agminalis seu ^a *paraveredi* licentia ^b derogetur ^c. Quibus illud quoque licere non patimur, ne quid de provincialibus citra ordinem poscant ^d, nisi hi tantum, quarum fides cognita est, cum usus necessitatis exegerit. Vestræ vero gravitatis ^e ubi ratio exegerit, cursus publicus præsto est; quibus si a publico itinere aliqua militari via devertendum fuerit, ubi evectio non erit, publicis utemini agminalibus, sed modice et temperate ^f tantum ad usum proprium necessariis. Quæ res si neglecta fuerit, vobis æstimationis vestræ notam incurrentibus, præsidēs periculum sustinebunt, cum super hac re exploratores jam missi sint. Quæ enim ^g mala nostris provincialibus inferantur, conjici ex eo etiam potest, quod nostris itineribus, quos publica utilitas movet ^h, magna atque anxia dispositione vix vicenorum agminalium ⁱ numerus subministrari queat. *PP. XV. Kal. Mart. Constantino A. VII et Constantio C. Coss. (326).*

DE POSTULANDO.

Imp. Constantinus A. ad Bassum Pf. P. ^k *Advocatos* ^l, qui consceleratis ^m depectionibus ⁿ suæ opis ^o egentēs ^p spoliant ^q atque denudant ^r, non jure ^s causæ ^t, sed

ortus esse videtur errore, nam pluralem hujus legis lectionem esse, singularem Codicis Just. definite dicit in comm. h. c.

^a Vv. *agminalis seu des.* in Cod. Just.

^b V. *licentia* videtur ab editoribus ex Cod. Just. desumptum esse, nam codex Lugdunensis habet *diligentia*, quod ex repetit. syllabæ di facile poterat oriri.

^c Hinc in Cod. Just. ita pergitur: *Sed nec per aliam viam eundi quisquam habeat facultatem, nisi per quam cursus publicus store dignoscitur: excepta videlicet tua sublimissima sede, cui cursus publicus, et proficiscendi per eum licentia, et ubi ratio exegerit, præsto est.*

^d Go. invidiose poscant; mox codex et edd. ante Be. hii et Aur. Lugd. *tatum.*

^e Go. cj. *gravitati*; nisi quis cum Be. *gravitatis* referri vult ad v. *ratio*. Cod. Just. suadet Go. cj.

^f Codex *temperate*, sed corr. *temperate* et infra *conici*, ut Cuj. 1, 2 — Ri*.

^g In codice hic locus ita scriptus est: *enim potest (additum autem supra vers. v. mala) quod nostris itineribus provincialibus, quæ tamen a librario delentur, exceptis vv. enim mala et nostris provincialibus. Apparet a libr. nonn. vv. ex sq. versu huc retracta esse.*

^h Leg. *quæ p. u. movet*. Codex *moret*. Edd. *monet.*

ⁱ Codex *magminalium*, sed deleta est a libr. litera m in syll. *mag.*

^j Edd. et codd. hic ponunt *Imp. Constantinus*, quoniam in his h. c. prima h. tit. est. 27 *Imp. Valentinianus.*

^k 6, 7, 16, 20, 42 (3 sec. man.) et codd. nonnulli ap. Go. *Pf. U.*, qui aut ad ann. 320 h. l. referri vult aut Vicarium Italiae Pro—Præf. ann. 326 intelligit. Vid. Go. ad h. c. not. b et in Prosop. v. *Bassus*, sed vid. infra, not. v. 15 *Basso ppo. 10, 18 Publum.*

^l 8, 10, 18—21, Sich. *Advocatus*. Similis est c. 5 Cod. Just., ad Helladium a Constantino a. 325 missa.

^m 8, 10, 18, An: Reg. ap. Go. *quicumque sceleratis. 16, 19, 20, Sich. cum sceler.*

ⁿ 8, 9, 14, 15, 20, 31, Sich. Til. *depectionibus.*

^o 6, 14, *opere. 7, 19 opes.*

^p 6 *gentes. 15 agentes. Aur. Lugd. regentes.*

^q 19—21 Sich. *expotiat. 15 add. eos.*

^r 19—21, Sich. *denudat. 6—10. 14, 16, 18, Til. nudant.*

^s 20, 21, Sich. *juratæ.*

^t 19 *causa.*

fundorum, pecorum et mancipiorum qualitate ratio neque tractata, dum eorum præcipua poscunt, coacta sibi pactione transcribi, ab honestorum ceteri judiciorumque conspectu segregari præcipimus. PP. 8 VIII^h Id. Mart. Constantinopoli, Constantinus¹ Aug. VIII et Constantio¹ Cæs. Coss. (329).

INTERPRETATIO. Advocati (id est causas agentes¹), qui per iniquam cupiditatem susceptos^m, quorum causas agunt^m, prius cogunt^o de rebus suis taliter scriptura intercedente pacisci^p, ut omnia, quæ meliora sunt in agris aut mancipiis aut in pecoribus, ad eos sub promissa defensione^r perveniant. Et ideo qui tam scelerati in eos, quibus patrocinium promittunt, fuerint deprehensi, et a conventu honestorum virorum et^o iudiciorum communiione præcipimus segregari.

DE INTEGRI RESTITUTIONE¹.

Imp. Constantinus A. ad Populum. In integrum restitutione^r minoribus adversus commentitias venditiones, et adversus tutorum^z insidias^r sanctionum presidio cautum^z esse non dubium est^{aa}: ac si quid forte iidem^{bb} de suo in fraudem^{cc} tutelæ alienasse do-

^a 8 sedorum p. emancipiorum qualitate rationemq.

^b 19 passunt. 21, Sich. poscit.

^c 19—21, Sich. in quo acta.

^d 19 adscribere ab. 20, 21, Sich. transscriptis ex.

^e 6—8 et iudiciorum. Til. iudiciorum consp.

^f 14 conscripta. 20 conspectis.

^g 10, 15, 18—21, 26, 29, 36, 40, 42, Sich. Dat.

^h 20, 21, Sich. VI. i. e. ann. 326, prob. Go. 19 prid. 15 om. VIII. 26, 36, 40, Sich. in m. VII.

ⁱ 6—8, 10, 14, 16, 17, Til. — Ri*. III. 19—21, Sich. Be. W. VII. i. e. ann. 326; sed 15, 24, 50, 51, 55 VIII. i. e. ann. 329, quæ est verior lectio: hoc enim ann. Bassus Præf. Præf. Italiæ fuit. Vid. Go. in Prosopogr. v. Bassus. 40 C. præfecto. 26 Constantino I, et et om. aug. 56 om. VII.—Cæs. 53 om. Constantino — Coss.

^j Nonn. codd. Constantino.

^k Multi codd. om. Cæs., aut Cæs. Coss., nonnulli VC. Coss. Add. IV.

^l Sich. in m. dicentes, ut 40.

^m 19—21, Sich. Cuj. 1. Aur. Lugd. susceptorum causam et om. quorum.

ⁿ Plerique codd., Sich. Cuj. 1. Aur. Lugd. acturi sunt.

^o 40, Sich. Cuj. 1. Aur. Lugd. cogantur.

^p 9 placitis et ut.

^q In deest in edd., sed add. in omnibus fere codd.

^r 20, Sich. definitione, sed Sich. in m. defensione.

Cæterum animadvertendum est, post perveniant non sequi apodosin.

^s Multi codd. add. a.

^t 14, 19—21, 25, 26, Sich. De integris Restitutionibus, alii, ut 38, 40, 42 De integra Restitutione Cod. Just. (II, 22) de in integrum restitutione minorum viginti quinque annis.

^u Cod. Just. imppp. Constantinus, Constantius et Constantinus AAA., perperam; sed Hal. nostram habet lect.

^v 2v, Sich. integram restitutionem. 6—8, 14—19, 55 restitutionem.

^w Cod. Just. add. seu curatorum.

^x 20 inducias.

^y Sich. cautam.

^{aa} Seqq. des. in Cod. Just.

^{bb} Multi codd., Til. — Ri*. idem. 20, Sich. eidem. 55 om. iidem. B. W. iidem, auct. Go., quod codd. scripturæ consentaneum est, qui sæpissime idem pro iidem habent.

^{cc} Multi codd. in fraude.

cerentur^a, fraudatorio interdicto prospectum esse minoribus declaratur. Dat. III. d. Mart. Sirmio^c, ipso A. VII. et Constantio^d Cæs. o IV Coss. (326).

INTERPRETATIO. In annis minoribus constitutis multum legibus constat esse prospectum. Et ideo adversus tutorum^t fraudes vel venditiones, quas minoribus aliquibus commentis extorsissent, aut quicquid^h sub tutelæⁱ nomine injuste egerint, noverint legis beneficio revocandum.

DE ADMINISTRATIONE ET PERICULO TUTORUM.

Imp. Constantinus A. ad Populum. Lex quæ tutores curatoresque necessitate adstrinxit, ut aurum, argentum, gemmas, vestes cæteraque mobilia pretiosa, urbana etiam prædia et mancipia, domos, balnea, horrea atque omnia, quæ intra civitatem sunt, venderent omniaque ad nummos redigerent, præter prælia et mancipia rustica, multum minorum utilitati adversa est. Præcipimus itaque, ut hæc omnia nulli tutorum, curatorumve liceat vendere, nisi hæc forte necessitate ac lege, qua rusticum prædium atque mancipium vendere vel pignorare vel in donationem propter nuptias^k vel in dotem dare in præteritum licebat: scilicet per inquisitionem iudicis et probationem causæ interpositionemque decreti, ut fraudi locus non sit. Ante omnia igitur urbana mancipia, quæ totius suppellectilii notitiam gerunt, semper in hereditate et in domo retineantur; nam boni servi fraudem fieri, prohibebunt: mali si res exegerit, sub quæstione positi, poterunt prodere veritatem; atque ita omnia observabunt^l, ut nec inventarium minuere nec mutare vel subtrahere aliquid tutor valeat. Quod in veste, margaritis, gemmis et vasculis cæteraque suppellectili necessarium est. Et tolerabilis est, si ita contigerit, servos mori suis dominis, quam servire extraneis: quorum fuga potius tutori adscribitur, sive negligentia dissolutam esse patiatur disciplinam sive

^a 10, 18, Sich. docentur. 35 ducentur.

^b Ita nonn. codd. Vid. c. 5. C. Th. de Admin. tut. (III, 50) not. q.

^c Ita plerique codd., Sich.—Ri*.; B. W. Sirmii. Mox nonn. codd. VI, 26. 40 om. Sirmio—Coss.

^d 6, 7, 14, 54 om. Const. C. IV., 16 om. et—Coss., alii 9, 15, 19, 20, 29—31, 42, Sich. Const. et IV. 10, 18 om. Cæs. IV. Til.—Be. Constantino, sed Be. in not. prop. nostram lectionem ex Go. in Chron. h. a.

^e 9, 42, 44 et Cæsario Cod. Just. Constantio II. et Constante CC. Coss. (359), quæ lectio repugnat subscripti. reliquarum consuit. cum hac c. conjungendarum et c. 2 h. t., quæ ita fieret antiquior prima constitutione. Vid. Glück. l. c. T. XXXII, p. 476, not. 26.

^f In hoc v. desin. fol. 25 cod. 24 exc. proximum fol. cum c. 2 et 3 h. t.

^g 20 que si m., sed si add. supra lin.

^h 20, Sich. quicquam, sed Sich. in m. quicquid.

ⁱ Nonn. codd., ut 9, 44 tali.

^j W. contra eos, qui orationem Severi pro parte servatam l. 1. § 2 D. de Reb. eor., qui sub tut. v. cur. s. (XXVII, 9) h. l. intelligunt, producit Hauboldi Diss. Histor. jur. civ. de reb. eor. etc. (Lips. 1798. 4.) cap. 2 § 1, p. 27—29 (Opp. T. 2, p. 184—190). Cæterum in sqq. W. annotationes quanquam breviores retinuit.

^k Sine dubio Constantinus scripserat ante nuptias, cum nomen donationis propter nuptias per Justinianum demum invaluerit.

^l W., cui hæc in servos, præsertim malos, vix quadrare videntur, cj. observabuntur.

duritia vel inedia atque verberibus eos afficiat. Nec enim dominos execrantur, sed magis diligunt, ita ut hæc lex per hoc quoque melior antiqua sit. Tunc enim remota servorum custodia, etiam vita minorum sæpius prodebat. Nec vero domum vendere liceat, in qua defecit pater, minor crevit, in qua majorum imagines aut non videre fixas aut revulsas videre satis est lugubre. Ergo et domus et cætera omnia immobilia in patrimonio minorum permaneant, nullumque ædificii genus, quod integrum hæreditas dabit, collapsum tutoris fraude depereat. Sed et si parens vel ille, cujuscumque hæres est minor, reliquerit deformatum ædificium, tutor testificatione operis ipsius et multorum fide id reficere cogatur: ita enim annui redditus plus minoribus conferent, quam per fraudes pretia diminuta.^a Servi etiam, qui aliqua sunt arte præditi, operas suas commodo minoris inferant, et reliqui, qui in usu minoris domini esse non poterunt, quibusque ars nulla est, partim labore suo, partim alimoniarum taxatione pascantur.^b Lex enim non solum contra tutores, sed etiam contra feminas immoderatas atque intemperantes prospexit minoribus, quæ plerumque novis maritis non solum res filiorum, sed etiam vitam addicunt. Huic accedit, quod ipsius pecuniæ, in qua robur omne patrimoniorum veteres posuerunt, sænerandi usus vix diuturnus, vix continuus et stabilis est; quo subsecuto, intercedente sæpe pecunia, ad nihilum minorum patrimonia deducuntur. Jam ergo venditio tutoris nulla sit sine interpositione decreti: exceptis his dumtaxat vestibus, quæ detritæ usu seu corruptæ servando servari non potuerint, etiam tutore vel curatore sollicito, ut eandem inspicat frequenti recognitione incolumes Animalia quoque supervacua minorum quin veneant, non vetamus. Dat. III. Id. Mart. Sirmii, Constantino A. VII. et Constantio Cæs. Coss. (326).

^a Bas I. c.: κρείττον γὰρ ἔστι τῷ ἀνθρώπῳ ἢ πρόστοδος, τῶν τοῦ τιμήματος ἀργυρίων. Rusardus prædia demollita, perperam.

^b Bas.: ἢ διὰ τῶν διαρίων αὐτῶν ἀποτρεφέσθωσαν, i. e. certa singulis diebus, alimenta accipiant. In sequentibus nova periodus incipit; nam vv. Lex enim etc. non tantum ad proxime præcedentia, sed ad omne legis argumentum spectant. Bas. καὶ οὐ μόνον,

^c Hic in Cod. Just. statim sequuntur vv. Animalia etc. Sed folium Taurinense, incipiens a v. vel, probat, aliquid in Cod. Just. esse omissum. Cum tamen v. eadem manifesto ad vestes sit referendum, recte Winkius insertis duobus vocabulis, quæ typis distincta sunt, nexum per conjecturam restituit.

^d Postrema legis pars in c. 4 Cod. Just. Quando de op. non e. (V, 72) sic concepta est: Et sine interpositione decreti tutores et curatores quarumcumque personarum vestes detritas, et supervacua animalia vendere permittimus.

^e Sic cod. 1. Cod. Just. quamvis minorum. Fort. leg. An. min. quominus ven., n. v.

^f Ita cod. 1, sed Cod. Just. utroque loco (c. 22 et c. 4 cit.) et c. 1 C. Th. de in int. rest. (II, 16) om. 3. Cod. 1. Sir. P. Pu. Sirmi W. Sirmii, ut c. 1 C. Th. cit., sed Cod. Just. utroque loco Constantino-voli, quod W. recte putat errore librorum e nominibus seqq. ortum esse.

^h Ita cod. 1 et c. 4 Cod. Just. cit.; sed c. 22 Cod. Just. cit. Constantino, mendose. Cæterum literæ cogni (recognitione), quin v (eneant), A VII. e (t) a membrana Taurinensi avulsæ a P. restitutæ sunt c Cod. Just.

ⁱ c. 4 Cod. Just. add. IV.

AD LEGEM CORNELIAM DE FALSO.

Imp. Constantinus A. ad Maximum Pf. U. Cum in præterito is mos in judiciis servaretur, ut prolatis instrumentis, si ea falsa quis diceret, a sententia iudex civili controversiæ temperaret eoque contingeret, ut imminens accusatio nullis clausa temporibus petitorum possessoremve deluderet, commodum duximus, ut, etsi alteruter litigantium falsi strepitum intulisset, petitori tamen possessorie momentum prolatorum instrumentorum conferet auctoritas; ut tunc, civili Jurgio terminato, secunda falsi actio subderetur § 1. Volumus itaque, ut primum cesset inscriptio. Sed ubi falsi examen inciderit, tunc ad morem pristinum, quæstione civili per sententiam terminata, acerrima fiat indagatio argumentis testibus, scripturarum collatione aliisque vestigiis veritatis. Nec accusatori tantum quæstio incumbat, nec probationis ei tota necessitas indicatur, sed inter utramque personam sit iudex medijs, nec ulla quæ sentiat, interlocutione divulget, sed tanquam ad imitationem relationis, quæ solum audiendi mandat officium, præbeat notionem, postrema sententia, quid sibi liqueat, proditurus. § 2. Ultimum autem finem strepitus criminalis, quem litigantem disceptantemque fas non sit excedere, anni spatio limitamus, cujus exordium testatæ apud iudicem competentem actionis nascetur auspicijs: capitali post probationem supplicio, si id exigat magnitudo commissi, vel deportatione ei, qui falsum commiserit imminente. PP. VIII. Kal. April. in Foro Trajani, Constantino A. VII. et Constantio Coss. (326).

DE SUARIIS PECUARIIS.

Imp. Constantinus A. Lucio Verino... In arbitrio suo possessor habeat, ne suario pecuniam solva. Quod ideo permissum est, ne in aestimando porcorum

^a Ex Cod. Just. reponendum Id. A.

^b Fol. 29^b cod. 4.

^c 4 strumentorum, sed em. rubr. col.

^d Be. err. nunc.

^e Hinc inc. c. 22 Cod. Just. cit.

^f Vv. ad morem—terminata des. in c. 22 Cod. Just. Recepta sunt in c. 25 Cod. Just. cod. Vid. c. 4 h. t., not. n.

^g 4 indigatur, sed em. a rec. man.

^h 4 ullaq., Cod. Just. nec. ulla interl. div. quæ sentiat.

ⁱ Til.—Lugd. mandato officium præbeat.

^j Cod. Just. criminalis compendioso spatio limitamus quem lit.—excedere, cujus exordium nascetur auspicio (ita etiam Cuj. 2—Go.) contestatæ (prob. Go. in comm.) accusationis apud iudicem competentem: post probationem supplicio capitali, si id. etc.

^k Fol. 30° cod. 4.

^l Go. — Ri*. Cod. Just. om. ann., quia Maximus h. n. Pf. U. non reperitur. In not. rep. vult Go. consules anni 320. Quæ Be. ann.: « VI. et Constantino Gr. vult; et sane 326. Maximus Pf. P. jam fuit. Quod si recta sit hæc subscr., statuamus necesse est, legem inscrib. esse Pf. P. præterea autem missam quoque ad Pf. U. » ea ego non intelligo. Videtur lex alio anno data, alio in Foro Trajani proposita esse.

^m Dignitas deest in codd. et in edd. nullo lacunæ indicio. Go. Rein. Be. ad. volunt Pf. U. Vid. not. o.

ⁿ Go.: « Permittimus. »

pondere licentia suariis præbeatur. Quod si juste porcos suarius aestimaverit, huic pecuniam possessor, cui pensationis utriusque ^a copia est indulta, numerabit ^b. Ne autem suario in suscipienda pecunia detrimenti ^c aliquid afferatur, singulis quibusque annis ea pretia porcinae possessor annumeret, quæ usus publicæ conversationis attulerit. Et quoniam non semper, nec in omnibus locis una est forma pretiorum, pro diversitate locorum est ^d temporum in specie ^e pretia danda sunt, nisi ipsa porcina præstetur. Iudices autem ^f regionum monendi sunt, ut per singulos annos ad scientiam ^g tuam referant, quæ in quibus locis sunt pretia porcinae, ut, instructione hac a tua gravitate perpensa, tunc demum ^h suarii per diversa proficiscantur, et pretia suscipiant, quæ in his regionibus versari cognoveris. Queri ⁱ enim suarii non poterunt, quia nihil interest, carius an vilius comparent, cum quantum ^j pretium daturi sunt, a possessore accipiant; et possessores erunt moderati in specie distrahenda, cum se sciunt quanto majora pretia pro carne poposcerint, tanto plus suariis soluturos. *Dat. III. Id. April. Constantino A. VII. et Constantio C. Coss. (326).*

DE EMENDATIONE SERVORUM.

Idem^k A.^l Maximiliano^m Macrobioⁿ... Quoties ver-

^a Go. : « Alterutrius. »

^b Go. : « Si volet. »

^c Cuj. 2, 2' *detrimenta*. Rein. corr. *detrimenti*. Go. *deferatur* pro *adferatur*.

^d In literis *locorum*... desinit fol. XXXIX. cod. 1. Vid. c. 18 antec. tit., not. sup. Cuj. 1 *Diversitate*.

^e Vid. not. sup. h. c. Go. : « Pro specie. »

^f Fol. 337^b cod. 4.

^g *adscient* ad *scientiam*, sed rubro col. del. *adscient*.

^h *4 tunc* *desuarii*. Ri^{*}. nunc pro *tunc*.

ⁱ *4 Til.*—Lugd. *Quæri*.

^j *4 quatum* *pretium*.

^k Aur. Lugd. *Cons. Go.*, quia Lucius Verinus annis 323, 324 Pl. U. fuit, anno autem 326 Anicius Julianus illum magistratum gessit, hanc c. ad annum 324 transferri vult. Etiam Be. Go. secutus, subscriptionem falsam esse putat.

^l Brevarii codd. et Sich. nomen imperatoris ponunt.

^m Restitui *Maximiliano*, nam ita habent codd. 1, 4, veri igitur C. Th. quæ supersunt duo exempla; habent ita etiam codd. 15, 15 (et hic cod. saepe concinit cum viri C. Th. exemplis), 29, 37, 38 (sed hic *ad Maximiliano*), 40, 42, Til. — Lugd. Go. in Chron. ex cod. 4. Similiter 21 *ad Max æmilianum*. Cuj. 2 — Be. *Maximiano*. Maximiliano Consulari inscribitur c. 1 C. Th. de Aquæd. (XV, 2), ubi Go. ann. : « An idem ille, qui Maximilianus Macrobius dicitur, cuique inscribitur *lex 2 supr. de emend. serv.?* Sed et Julius Maximilianus Comes memoratur in veteri *Inscriptione*, quæ in Cælio monte Romæ, quam ipse in gratiam Helenæ matris Constantini, Avia Constantis et Constantii, fecit. Extat ea in *Corpore Inscriptionum Gruteri* CCLXXXIV. 4. » Constat ergo ex his locis liquido, nomen Maximiliani non ignotum fuisse Romanis, et a librariis demum depravatam esse in *Maximiano*, *Maximo*, *ad Maximianum* (ut Sich.) et *ad Maximum*. Ceterum 20, 27, 32, 33, 37, 39, 45 ad et (*ad Maximum* et *Macr.* aut *ad Maximianum* et *Macrobius*, ut Sich.)

ⁿ Etiam hoc nomen a librariis depravatam est; nam 6 — 8, 12, 16 habent *Nirotio*; 10, 18 *Nirutio* et 14 *Nirocio*; 25 *Magroino*; 26 *Machoronio*; 40 *Nicrovio*; 1, 30, 32, 38, 45 *Macrouio*; 43 *Macrobii*.

Abera ^a dominorum talis casus servorum comitabitur, ut moriantur ^b, culpa nudi ^c sunt, qui, dum pessima corrigunt, meliora suis acquirere vernulis ^d voluerunt ^e. Nec ^f requiri ^g in hujus modi facto volumus. in quo interest domini ^h incolome juris proprii habere mancipium, utrum voluntate occidendi hominis an vero simpliciter facta castigatio videatur. Toties etenim ⁱ dominum non placet morte ^j servi reum homicidii pronuntiari, quoties simplicibus quæstionibus domesticam exerceat ^k potestatem. Si quando igitur servi plagarum correctione ^l, imminente ^m fatali necessitate, rebus humanis excedunt ⁿ, nullam metuant ^o domini quæstionem. *Dat. XIV. P. Kal. Maii q Sirmio^r, Constantino^s A. VII. et Constantio^t C. Coss. (326).*

INTERPRETATIO. Si servus, dum culpam dominus vin-

^a 12 verba et mox nonn. codd. *tales*.

^b 10, 18 *moriantur*. 4, 12 *moriantur*.

^c Sich. *culpandi sunt*.

^d Ita omnes codd. etiam 4, nam P. ann. : « Vernu^{***}. Erat ergo vernulis » etc solus cod. 4 habet *vernulis*, sed rubro em. *vernulis*. Quod nonn. codd. *vernolis* habent, id ad orthographiam tantum pertinet. Etiam Sich. — Lugd. *vernulis*. Cuj. 2 — Be. male *vernaculis*. Invenit tamen Go. rationem, qua explicaret v. *vernaculis*, neque vero eam accipio.

^e 12 *voluerunt*. 13 *voluerant*. 20 *voluerint*, sed em. *voluerunt*.

^f Ita codd. (inter eos cod. 4) et Sich., prob. W. Solus cod. 4 *Nam*, quod transit in edd. Til. — Be. Retento. *Nam* hac lege suppletur c. 4 h. t., recepto *Nec* ea corrigitur. Nam si servus *verberibus* correctionis causa castigatus *imminente fatali necessitate* mortuus sit, non inquirendum esse edicit imperator, utrum voluerit dominus servum occidere an castigare tantum et corrigere.

^g 4 *requirere*, sed em. *requiri*. 6 om. *in*.

^h 12 om. *in quo* et 10, 18 *domini*. 6, 7, 10, 18 *incolomi*. 20 *voluimus* — *incolomis*.

ⁱ Fol. 19^a cod. 4.

^j Sich. *Toties e. n. pl. d. morte*. 15 om. *morte*.

^k 12 *dominiciam exerc.* 9 *exercitata*. 15 *exercet*.

^l 6 — 8, 10, 12—16, 18 *correctione*.

^m Sich. *servi, pl. corr. imminente, fatali nec reb.* In Til. — Cuj. 2^h h. l. nullum ponitur comma. 20 *imminenter. 4 fa tali*, sed videtur una litera erasa esse.

ⁿ 20 *excluduntur*.

^o 8 *metuunt*.

^p 6 — 10, 12, 16, 18, 20, 21, 24, 27, 29 — 31, 33, 34, 38, 39, 42, Epit. Mon. om. XIV. 13 XIII. 36, 40 XI. Sich. XII. 35. *Dat. II. kal. octob. Agripinus Valentiniano et Valente Coss.* ex c. un. C. Th. Ne *dama* prov. (XI, 11). L. R. U. *Dat. X.* In cod. 1 subscriptio legis a Peyrono legi non poterat. Corruptissima est in codd., ut jam Ri. monuit. Vid. hanc et sqq. not.

^q Ita 4, 6, 7, 10, 15, 15, 18, 43, Til. — Lugd. Go. — Ri^{*} in Chron.; L. R. U. *Mad. Rell. Mart.*

^r Codd. *Sirmio*, *Sermio*, *Syrmio*, non *Sirmii*, ut Be. 21 *fir. 4.* 15, Til. — Lugd. om. *Sirmio* et 8 *Sirmio Constant.*

^s 6, 7, 10, 12, 14, 16, 18, 21, 24, *Constantio A.* (A. deest in nonn. codd.) et *Quinto* (s. et V. s. V.) *Coss.* et des. *rell. 13 VI.* Sich. C. A. V. 29 om. VII.—*Coss.* 20, 38, 42 VII. — C., 30, 31, 39 A. — C., 33, 34 et *Const. C.*, 40 VII. et C. et Sich. C.

^t Nonn. codd., inter eos 4, Til. — Ri^{*}. *Constante*, alii *Constantino*. Recte igitur Ri. auctore Pagio Dissert. Hypat. et in Crit. ad Annal. Baron. ad ann. 326 vituperat illas codicum corruptelas partim apud Ba-

dicat, mortuus fuerit ^a. *dominus culpa homicidii non tenetur* ^b, *quia* ^c *tunc homicidii reus est, si occidere voluisse convincitur. Nam emendatio non vocatur* ^d *ad crimen.*

AD LEGEM JULIAM DE ADULTERIIS.

Imp. Constantinus A. ad Evagrium Pf. P. ^e *Quamvis adulterii crimen* ^f *inter publica referatur* ^g, *quorum delatio* ^h *in commune omnibus sine aliqua legis interpretatione* ⁱ *conceditur, tamen, ne volentibus temere liceat* ^j *sedare* ^k *connubia, proximis necessariisque personis solummodo placet deferri copiam accusandi, hoc est patri vel consobriano et consanguineo maxime fratri* ^l, *quos verus* ^m *dolor ad accusationem*

ronium repetitas, scrib. jubens Constantino A. VII. et Constantio I. Cæs. Coss.

^a In cod. 35 fol. 47 desinit eum vv. *mortuus fuerit*, fol. 48 incipit eum vv. *in sui operis utilitatem* interpret c. 1 C. Th. *Ne damna prov.* (XI, 41). Perierunt igitur nonn. quaterniones.

^b Ita plerique et optimi codd.; rell. et edd. *dom. culp. vindicat, m. f., d. non tenetur* (s. teneatur, ut Sich. Cuj. 1 — Lugd.) *culpa homicidii.*

^c Cuj. 1 — Lugd. qui.

^d 21 *provocatur.*

^e 4, 6 — 10, 15, 15—18, 21, 25, 29, 58—40, 42, 44, Sich. — Lugd. Cod. Just. om. *Pf. P. 20 ppo nichomediae* et add. supra o litera V (*Pfum*). 15 *Id. an Evagrio. 52 Evagium.*

^f 4 *crimen in omnibus inter publica*, sed del. rubro colore vv. *in omnibus*, quæ ex sq. versu facile huc transferri poterant.

^g 6—8, 10, 15, 16—18 *deferatur.*

^h 20 *diligatio*, sed em. *dilatatio.*

ⁱ Sich. *liceat temere sedare. 20 sedari.*

^j 4 *patri vel consobriano* etc., sed rubro col. supra lin. add. *vel filio*, ut sit *patri vel filio vel consobr.* Eodem modo est in edd. Til—Lugd., ubi vero, ut in ed. Sich. post *consanguineo* ponitur comma. Br. Al. ejusque codd. Sich. Cuj. 2—Be. *patrueli, consobriano*, sed 19, 20 *patruo consobr.*; et deest in codd. 6—8, 10, 12, 14, 17, 18. 15 *patrueli — consanguineo et germano fratri.* Cod. Just. *patri, fratri, nec non patruo et avunculo*, quocum et Bas. faciunt. Interpr. *frater germanus, frater patruelis, patruus et consobrinus.* De corrupto loco ita sentio. Sine dubio in Constantini lege descriptæ erant singulæ personæ, relatæ in Lege Julia inter proximas et necessarias personas quibus esset accusandi cõpia. Prima pater erat, ultima *consobrinus*, etc. Jam vero C. Th. conditores primam tantum et ultimam, signo, quo omissæ indicarentur, aliquo inter utramque personam interjecto (*patri — vel consobriano*) nominabant, satis esse arbitrati necessarias personas in universum commemoravisse, cum res ipsa, quæ essent illæ personæ, inter omnes constaret. Factum vero est, ut in cod. 4 et aliis C. Th. exemplis interjectum illud signum a librariis ommitteretur. Visigoth. epitomator, cui obscurum esset, cur pater et consobrinus inter se conjungerentur, vitium deprehendisse se opinatus, mutavit *patri vel in patrueli.* Certe epitomatores hæsisse, quid inde faceret, demonstrat interpretatio ejus. Cum nostra cj. congruit Cod. Just., qui singulas personas suo mori et tempori convenienter quidem, sed tamen eo ordine enumerat, ut pater primus nominetur. Latet igitur in cod. 4, quem secutus sum, vera codicis Th. scriptura, modo signo illo omissio, significetur. Illud *vel filio*, quod add. in Til. — Lugd. edd., mera est, cj. Tili. Go. in comm. de h. l. non recte judicavit.

^k 6—8, 12, 14, 17 *quos vero. 16 quod vero. 9 viros et ita em. in cod. 7. Sich. servus et infra hiis.*

^a *impellit*. Sed et his personis legem imponimus, ut crimen abolitione compescant. ^b In primis maritum genialis ^c thori vindicem esse oportet, cui quidem ex suspicione ^d etiam ream ^e conjugem facere ^f, nec intra ^g certa ^h tempora inscriptionis vinculo contineri ⁱ veteres retro principes annuerunt. Extraneos autem procul arceri ab hac ^k accusatione censemus. Nam etsi omne genus accusationis necessitas inscriptionis adstringat, nonnulli tamen proterve id faciunt, et falsis contumeliis matrimonia deformant ^l. *PP. m Nicomediae n VII. o Kal. Marti, Constantino A. VII. p et Constantino C. q Coss. (326).*

INTERPRETATIO. *In adulterio r extraneam mulierem nullus accuset, sed propinqui, ad quorum notam pertinet, hoc est frater germanus, frater patruelis, patruus B et consobrinus, qui tamen ante inscriptionem, si accusata acquieverit, possunt n per satisfactionem veniam promereri. Reliqui l ab accusatione prohibentur. Maritis sane etiam m ex suspicione accusare permissum est.*

QUORUM APPELLATIONES NON RECIPIANTUR.

Imp. Constantinus. A. ad Ælianum Proconsulem Africæ. Cum antehac lege de appellationibus data statutum

^a 20 *compellit. 10, 18 om. Sed. In aliis om. et post Sed. Cod. Just. Sed etiam.*

^b Fol. 15^a cod. 4. 21 *imponemus. Cod. Just. imp. ut cr. abol. si voluerint compescant, impr. Go. in commun.*

^c 12 *genitalis. Sich. thori.*

^d 6, 8, 10, 12—14, 16—18 *om. ex suspicione. Cod. Just. et ex susp.*

^e 12 *ream. 20 rem. 19 om. ream.*

^f Sich. add. *licet et Cod. Just. licet; vel emm, si tantum suspicatur, penes se retinere non prohibetur: nec et om. intra certa tempora.*

^g 8 *Ne intra. 20 ne ultra. Mox multi codd. scriptiois.*

^h 4 *om. certa, sed add. ab ant. manu.*

ⁱ Sich. *teneri. In Cod. Just. add. cum jure mariti accusaret.*

^j 19 *abnuerint.*

^k 20, Cod. Just. om. *hac.*

^l In Cod. Just. add. *Sacrilegos autem nuptiarum gladio puniri oportet, quod Cujac. Go. et P. Faber ex c. 4 C. Th. Quorum appell. (XI, 56) desumptum seu assutum esse putant, Goldastus autem in omissis notarum ad Valerianum p. 484 hic omissum esse censet, hoc recte imp. Go., quem vid. et h. l. et in notis c. 4 cit.*

^m 9, 19, 20, 29, 42 *Dat. s. Data. 8 Prope. In nonn. codd. om. PP.*

ⁿ 19, 20 *om. Nicomediae. 58, 40 et alii codd. Nicomedia s. Niconidia.*

^o Ita 4, 15, 38, 44, Cod. Just. Til.—Lugd.; 53, 54 IV. Rell. III. In 21 et ap. Sich. deest VII.; sed in m. Sich. ann. III. *Id.*, et ita habet cod. 40.

^p 6, 7, 10, 14, 16, 17, 28, 31, 32, 35, 39, 40 VI. Vid. c. 1 h. l., not. x. 12 A. III. 19 *Constantinopoli A. V. 8 om. A. — Coss., 15 A. VII., 20, 58, 45 VII. et 29 Constantino.*

^q In multis codd. om. C. aut C. *Coss. Cod. Just. et Const. C. IV. Coss.*

^r Nonn. codd. *adulterium. Paulo infra 20 nata et 21 nota.*

^s 6—10 et multi alii codd. *potest.*

^t Delevi auct. plurimorum codd. et edd. Cuj. 2 — Go. v. vero, quod rell. edd. habent. Paulo post 21 *excusatione.*

^u Ap. Sich. Cuj. 1 — Lugd. om. *etiam.*

sit^a, ne quis a præjudicio vel ab executione^b interponeret provocationem, neve hujus modi appellatio ab his, qui vice^c nostra judicant, admittatur ne in perniciem^d plurimorum, interpositis a præjudicio appellationibus vel moratoriis quibusdam frustrationibus interjectis^e, litigia protrahantur, tamen nunc poenam addi placuit, ut intelligant universi, principalis negotii disceptatione^f causas suas munire debere, et non ab ipsis quodammodo primæ interlocutionis^g exordii vel ab executionibus provocare, cum et illis, qui impatienter ab articulo appellandum putaverint^h, post cognitionem totius causæ liceat appellare, et his, qui sero ab executionibus provocant, facultas appellandi minime fuerit denegata. Si quis igitur tali usus appellatione fuerit in tuo iudicio deprehensus, ipsum quidem triginta folium poena mulctes, causam autem universam, ejus duntaxat, quiⁱ a præjudicio vel ab executione temere appellaverit, sine ulla dilatione discingas^j, cum in^k nostro auditorio dari minime dilationem oporteat, interpositæ appellationis tempore sufficiente litigatoribus ad perferendam instructionem plenissimam^l. PP. VI. Kal. Maii Carthagine, Constantino A. VII, et Constantio C. Coss.^m (326).

DE DECURIONIBUS.

Imp. Constantinus A. ad Evagrium Pf. P. Quoniam curias desolariⁿ cognovimus his, qui per originem obnoxii sunt militiam sibi per supplicationem poscentibus, et ad legiones vel diversa officia currentibus, jubemus omnes curias admoneri, ut, quos intra viginti stipendia in officiis deprehenderint^o vel originem defugisse, vel sprete nominatione^p militiæ se inse-ruisse, hos ad curiam retrahant, et de cætero sciant esse servandum. Et^q qui derelicta curia militaverit,

^a Go. intelligit c. 1 h. t. et c. 2 C. Th. de Appell. (XI, 30).

^b & excusatione, em. a libr. executione.

^c 4 ce, sed em. a libr. vice.

^d Mendose Go. principem.

^e Cuj. 1 interjectis.

^f Edd. disceptationes. & disceptationis; a libr. em. disceptatione (non disceptationes). Etiam Go. em. disceptatione. Reposui disceptatione. Fortasse in litera s lotet v. se, quod apte hic interponi potest (disceptatione se causas).

^g & interlocutionis; a libr. add. n supra is.

^h Cum literis verint incip. fol. 207^b cod. 4.

ⁱ Go. ann.: qui duntaxat, quo non opus est. Sustuli uncos, quibus Be. vv. ejus—appellaverit incluserat. D

^j 4, Til.—Lugd. discinguas.

^k Aur. Ludg. om. in.

^l Summ. C. Th. aliquid add., quod in h. c. deest. Ita enim habent: « Superiore similis, sed hoc hic additum est, ut appellans contra sententiam dictam iudicis intra triduum appellare debeat. »

^m Annus deest apud Go.—Ri^o. Go. enim revocat h. c. ad ann. 320 (Constantino VI. etc.). Vid. c. 2 cit., not. 1. Aur. Ludg. Cons.

ⁿ Err. Cuj. 2, 2° desolati, em. a Rein. desolari. Mox Ri. Ri^o. orginem, mendose.

^o Go. Be. recte cj. deprehenderint, curiæ scilicet pro deprehenderit, quod edd. habent. Et revera in codd. 4 a libr. sup. syll. rit add. est n (deprehenderint), quod reposui.

^p Vid. c. 10 h. l.

^q Go. vult servandum, ut, sed cum in vv. Et qui, etc.

A revocetur ad curiam, non solum si originalis sit, sed et si substantiam muneribus aptam possidens ad militiam^a confugerit, vel beneficio nostro fuerit liberatus. Dat. XVI. Kal. Jul. Constantino A. VII. et Constantio C. Coss. (326).

DE MEDICIS ET PROFESSORIBUS.

Imp. Constantinus. A. ad Rufinum^b Pf. P. Archiatri omnes et exarchiatri^c ab universis muneribus curialium, senatorum et comitum perfectissimorumque muneribus et obsequiis, quæ administratione perfunctis sæpe mandantur, a præstationibus quoque publicis liberi immunesque permaneant, nec ad ullam auri et argenti et equorum præstationem vocentur, quæ forte prædictis ordinibus aut dignitatibus adscribuntur. Hujus autem indulgentiam sanctionis ad filios quoque eorum statuimus pervenire. Dat. XII. Kal. Jun. Constantino A. VII. et Constantio C. Coss. (326).

DE ACCUSATIONIBUS.

Imp. Constantinus A. ad Maximum^d Pf. U. Quodam tempore^e admissum est, ut non subscriptio, sed professio criminis uno sermone ex ore fugiens^f tam accusatorem quam reum sub experiendi periculo de patria, de liberis^g, de fortunis, de vita denique dimicare cogeret. Ideoque^h volumus, ut, remotaⁱ professionis licentia ac temeritate^j, ad^k subscriptionis morem ordinemque criminatio referatur^l, ut jure veteri in criminibus deferendis omnes utantur, id est, ut^m, sopita ira, et per hæc spatiaⁿ mentis tranquillitate recepta, ad supremam actionem cum ratione veniant atque consilio^o. Dat. XI. Kal. Jun. P. Sirmio^q.

novum caput incipiat, facile caremus Go. cj. Cum literis vandum et incipit fol. 222^b cod. 4. Sola vv. Qui derelicta—ad curiam recepta sunt in Cod. Just., reliquis om. Edd. ante Ri. decetero.

^a Aur. Ludg. militiam et infra Cons.

^b Rufinus h. ann. præfectus prætorio nusquam reperitur, nisi in hac sola lege; qua de causa videtur Go. in Chron. h. c. ad. ann. 354 revocasse. Neque vero eo anno lex aliqua habetur Rufino inscripta. Præterea Go. cj. repugnat ordini legum.

^c Til. — Cui. 2° exarchiatri.

^d 4, Til. — Lugd. Maximum, impr. Go. 15 Id. A. Maximo. Multi codd. ppo. pro Pf. U.

^e 20 Quondam temp. Go. ann.: « Antonini rescripto, l. ult. infr. ad leg. Cornel. de fals. Imo et Constantini l. 2. d. t. »

^f 17 serm. exponere fug. 20 serm. uxor fug.

^g 20 q. eum sub 9 experiendo—de libertis.

^h 10, 18 quægerit id. 9 fort debitam—cogere. Idemque.

ⁱ Sich. semota. Mox. 21 hac pro ac.

^j In litteris ritate. incip. fol. 2^b cod. 4.

^k ad deest in nonn. codd. 20 ad susceptionis mortem o. criminatorem, sed em. Male etiam in Ri^o. mortem.

^l 15, 50, Vat. 1283, 52 deferatur. Multi codd. ref. aut. 20 om. ut

^m In 4 add. per, sed deletur ab ant. man. 16, 19 subita ira.

ⁿ 15 per temporis spatia. 20 supr. lin. post h. sp.

^o 15 cum ratione et consilio veniant.

^p 20, 28, 32, 38, 40, Sich. in m. Jul. 24, 31, 35 Jan.

^q Nonn. cedd. Sirmio. Be. Sirmil.

Acc. Romæ^a, Constantino A. VII. ^b et Constantio C. ^d A DE MULIERIBUS, QUÆ^a SE SERVIS PROPRIIS JUNXERUNT ^b. Coss. (526).

INTERPRETATIO. Si quis iratus crimen aliquod temere^o cuilibet objecerit, convicium non est pro accusatione habendum, sed permissio tractandi spatio, id quod iratus dixit, per scripturam se probaturum esse fateatur^t. Quod si fortasse resipiscens post iracundiam, quæ dixit, iterare aut scribere fortasse noluerit, non ut reus criminis teneatur.

DE PRIVILEGIIS EORUM.

^h Imp. Constantinus A. ad Severum Pf. U. Omnes palatinos, quos edicti nostri jam dudum certa privilegia superfundunt, rem, si quam, dum in palatio nostro morantur, vel ⁱ parcimonia propria quæsierint, vel donis nostris fuerint conscienti, ut castrense peculium habere præcipimus. Quid enim tam ex castris est, quam quod nobis consciis, ac prope sub conspectibus nostris acquiratur? Sed nec alieni sunt a pulvere et labore castrorum, qui signa nostra comitantur, qui præsto sunt semper actibus, quos intentos eruditus ^j studiis jñerum prolixitas et expeditionum difficultas exercet. Ideoque palatini nostri, qui privilegiis edicti uti potuerint^k, peculia sua præcipua retineant, quæ, dum in palatio ^l constituti sunt, aut labore, ut dictum est, proprio aut dignatione ^m nostra quæsierint. PP. X. Kal. Jun. Constantino A. VI. ⁿ et Constantio C. Coss. (526).

^a Nonn. codd. Roma. 20 acceptum et om. Rom. 52 accep. ppu. rom.

^b Nonn. codd. om. VII.

^c Nonn. codd. et Constant. 4, Til. Constante. 50, 52 Constantino. Go. om. (etiam Ri. Ri^o.) annum et propter Maximum Pf. U. reponi vult consules anni 320 (Constantino A. VII et Constantino C. Coss.), prob. Be.; cf. C. Th. c. un. de Hered. petit. (II, 22). not. k, sed huic em, repugnat ordo constitutionum; ferebat enim hæc lex, quæ quinta h. t. est, antiquior c. 3 et 4 h. t.

^d Complures codd. et inter eos 4, Til. om. C.

^e Nonn. codd. temere aliquod. 21 crimen quod.

^f 21 foletur.

^g Plerique codd. quæ dixit — scribere fortasse nol. Ed. quod dix. — fortasse scribere nol.

^h Suspectus est locus ubi hæc lex in C. Th. legitur, nam propter consules subscriptos necessario ponenda erat inter c. 4 et 5 h. t., non in extremo titulo. Neque ea quidem ad h. t. pertinet, quod et argumentum docet et rubrica eidem legi in Cod. Just. præmissa: De Castrensi Omnium Palatinorum Peculio (XII, 31). Non dubito igitur, quin hæc rubrica in codice Lugdunensi, etsi hic nullum lacunæ vestigium habet, exciderit, quam recepissem, nisi seqq. tituli suum quisque numerum haberent.

ⁱ Codex, Cuj. 1 — Ri^o. add. si, quod Cod. Just. et Be. recte om. et Go, displicet.

^j Cod. Just. intentos et eruditos, sed Go. prob. C. Th. scriptura.

^k Cod. Just. potuerunt, impr. Go.

^l Cod. Just. add. nostro.

^m Cod. Just. donatione, sed Go. præfert scripturam C. Th.

ⁿ Go., prob. Be., etsi VI. etiam in Codd. Just. habetur, em. VII.: nam Constantino A. VI. et Constantino Cæsare. h. e. ann. 320 (hunc annum etiam Cod. Just. habet) non Severus Pf. U. fuit, sed Valerius Maximus. Cf. C. Th. c. 4. de Honor. codicillis (VI, 22), not. a. In Chron. autem anni 320 Go. annotat.: Pro præf. V. sup. A. 319.

Imp. Constantinus A. ad Populum. Si qua cum servo^c occulte^d rem habere detegitur, capitali sententiæ^e subijgetur^f, tradendo ignibus verberone^g, sitque omnibus facultas crimen publicum arguendi, sit^h officio copia nuntiandi, sit etiamⁱ servo licentia deferendi^l, cui probato crimine libertas dabitur, cum falsæ^k accusationi pœna imminet. § 1. Ante legem^l nupta tali^m consortio segregetur, non solum domoⁿ, verum etiam provinciæ communione^o privata, amati abscessum^p defleat relegati. § 2. Filii^q etiam, quos ex hac conjunctione habuerit, exuti omnibus dignitatis insignibus, in nuda maneant libertate, neque per se neque^r per interpositam personam quolibet titulo voluntatis accepturi^s aliquid ex facultatibus mulieris. § 3. Successio autem^t mulieris ab intestato vel filiis^u, si erunt legitimi, vel proximis cognatisque deferatur, vel ei quem ratio juris admittit^v, ita^x ut et^y quod ille, qui quondam amatus^z

^a 6—8, 32, 40, qui, sed in 7 em. quæ. 15 De his quæ servis suis nuberet. Multi codd. et Aur. Lugd. om. se.

^b Nonn. Codd. junxerint, alii conjunxerunt aut conjunxerint. 21, Sich. De m. q. s. pr. se junx. Cod. Just. De m. q. se. pr. servis junx.

^c Cod. Just. add. suo, similiter Anthemius l. c. servorum suorum. Vid. Go. ad h. l., not. b.

^d 4 occulta, sed supra lit. a rubro colore ponitur e, cui a sec. manu add. flavo colore littera m, deleta postea a rec. man. 14 occultam. 15 rem occulte hab. det. 12 detegitur.

^e Ita 15 et Be. ex Sich. et cod. Just. 14 sententia. 21 non distincte scriptus est; rell. omnes sententia et 6—8, 15, 16, 17 sent. capit. Vid. C. Th. IX, 34, 7 et II, 30, 1, not. p.

^f 20 subijgetur, sed corr. subdatur, ut est in cod. 19.

^g 6, 7 virverone sit quæ. 10 virone. 18 ign. vir viro sitque. 20, 21, verberoni s.

^h Sich. sitque. 19 officium. 6—8, 10, 18 copiam.

ⁱ 19 nunt. sed etiam.

^j 19 adferendi. 20 afferendi. 6—8, 14 differendi et 7, 17 licentiam.

^k In Cod. Just. om. cura falsæ — relegati. 15, 20 accusationis.

^l 15 Ante hanc autem legem.

^m 4, Til. nuptiali. sed in cod. 4 ab ant. man. supra i add. at, corr. caussa, quo efficitur nupta tali. 9 nuptam. 10, 18 nuptali. 19, 20 Ante l. supra tali, sed 20 supr. liu. nupta. 15 post segr. add. et, optime. Sich. consortio.

ⁿ 15 dom^o. 19 domi. 21 virum.

^o 6, 7 communio.

^p 4 abscessum, sed em. rubro col. abscessum. 10, 18, abscessu. 19 defleant et desinit cum hoc v. codex 19, 20 se legati.

^q 21, Sich. Filii etiam ex hac quos conj. hab. Til. — Ri^o. Filii, etiam quos, etc., male. Mox 12 dignitatibus et Go. neque, err.

^r 9 om. per se neque. 21 interposita et nonn. codd. quodlibet.

^s 6, 7, 16, 17 acceptaturi. 14 acceptaturus. Paulo infra Sich. facultibus, mend.

^t Fol. 16^a cod. 4.

^u 15 Successio autem ejus vel filius.

^v 6 amittit. 21 amittat. Sich. admittat.

^w 15, 20, 21, Sich. om. ita et 15 ita ut, sed Sich. in m. Id autem ex Cod. Just.

^x 6—10, 12, 14, 16, 17 om. ut. 20 ut (sed supr. lin. et) eo. Cod. Just. Id autem et quod ille.

^y 21, Sich. Cod. Just. qui condemnatus est, impr. Go. 20 damnatus est.

est, et quod ex eo suscepti filii quolibet casu in sua videntur^a habuisse substantia, dominio^b mulieris sociatum a memoratis^c successoribus vindicetur. § 4.^d His ita omnibus observandis, et si ante legem decessit^e mulier vel amatus, quoniam vel^f unus auctor vitii censuræ occurrit §. § 5. Sin vero jam uterque decessit^h, soboli parcimusⁱ, ne defunctorum parentum vitiiis prægravetur; sint filii, sint potiores^j fratribus, proximis atque cognatis, sint relictæ successione hæredes. § 6. Post legem enim hoc committentes morte punimus^k. Qui vero ex lege disjuncti clam^l denno convenerint, congressus vetitos^m renovantes, hi servorum indicioⁿ vel speculantis officii vel etiam proximorum delatione convicti pœnam similem sustinebunt. *Dat. IV° Kal. Jun. Serdicæ* P, Constantino A. VII° et Constantio C. Coss. (326).

INTERPRETATIO. Si qua ingenua mulier servo proprio u occulte miscuerit, capitaliter puniatur. Servus etiam, qui in adulterio^r dominæ convictus fuerit, ignibus exuratur. In^s potestate habeat hujus modi crimen qui-

^a Cod. Just. videantur. 6 suam.

^b 6-8 substantiam dominum. 10, 18 substantiam. 12, 20, dominium. 14 dominu. Cod. Just. mul. dom.

^c 10 sociati. 18 sociati a memorati. 8 successioneibus. Ri' a me moratis.

^d Sich. Hiis Seqq. des in Cod. Just.

^e 6, 7, 10, 12, 14, 17, 18 recessit. 15 decesserit. 20, 21 discessit.

^f 10 am. quo non vel. 20 vel amatores, sed supra lin. aut amatus.

^g 6-8, 10, 17, 18 occurret. 20 occurrat et antea pro nitii supr. lin. vive 15 vi cens. occ.

^h 20 discesserint, sed sec. Ri. discesserit, falso.

ⁱ 20 parcemus Sich. subdi parc. Multi codd. et Til. — Ri' soboli parc. In 4 rubr. col repon. soboli. Mox multi codd. nec def.

^j 21 sin filii s. p Sich. prægraventur; si sint. f., pot. 8 potioribus. 18, 18, potentiores. 20 prægraventur sine filii, sed supr. lin. si vel sint. Mox nonn. codd. cognati et successione.

^k 21 puniuntur. 6 committentis.

^l 21 dnu denuo.

^m 20 vetatur (supr. lin. vetitos) et paullo infra specialiter offitio--dilatatione.

ⁿ 8 his s. in iudicio.

^o 12, 20, 21, 24, 28, 30, 32-34, 38, 43, 44, Sich. III, sed Sich. in m. IV. 28, 31, 32, 35, 39, 43, 44, Cuj. 2-17. Jul.

^p Codd. Serdice, Sirdice, Syrdicæ Serditæ, Serditæ.

^q Go. anno om. rep. vult consules anni 320 (Constantino A. VI). Assentitur Baronius. Contradicunt Pagius, Relandus et Ritterus, cujus vid. contra Go. disputatiorem in not. r h. c. Reposuissem, si Go. ej. confirmaretur codicibus, annum 320, cum Constantinus his consulibus et hoc mense non Serdicæ sed Mediolani fuerit. Vid. c. 3 C. Th. de Falsa moneta (IX, 21). Quod multi codd. Constantino pro Constantio habent, id aliquantulum confirmat Go. opinionem, sed non tanti est, ut mutandi anni potestatem nobis tribuat; nam solus 16 habet VI. 30 Const. II. 28, 40, Sich. in m. V. 33, 34 Const. IX. Epit. Mon. IV. In codd. 20, 38 om. VII et in cod. 8 Serdice — et. Reliqui omnes VII. Cæterum vid. C. Th. IX, 25, 1, not. i. Præterea in horum imperatorum nominibus eadem menda sunt, quæ alibi a librariis facta esse vidimus. In multis codd. om. C. Epit. Mon. et Const. V. C. Coss.

^r Nonn. codd. in adulterium d. conjunctus f.

^s Seqq. ap. Sieh. ita scripta sunt: In pot. habent

A cumque voluerit accusare. Servi etiam aut ancillæ, si de hoc crimine accusationem detulerint, odiantur^a: ea tamen ratione, ut si probaverint, libertatem consequantur, si^b sefellerint, puniantur^c. Hæreditas mulieris, quæ se tali crimine maculaverit, vel filiis^d, si sunt ex marito suscepti, vel propinquis ex lege venientibus tribuatur.

DE EPISCOPIIS.

Imp. Constantinus A. ad Ablavium P. P. Neque vulgari consensu, neque quibuslibet petentibus sub specie clericorum a muneribus publicis vacatio deferatur, nec temere et citra modum populi clericis connectantur^e, sed cum defunctus fuerit clericus, ad vicem defuncti alius allegetur^f, cui nulla ex municipibus prosapia fuerit, neque ea est opulencia facultatum, quæ publicas functiones facillime queat^g tolerare; ita ut, si inter civitatem et clericos^h super alicujus nomine dubitetur, si eum æquitasⁱ ad publica trahat obsequia, et progenie municeps vel patrimonio idoneus dignoscetur^j, exemptus clericis civitati tradatur. Opulentos enim sæculi subire necessitates oportet, pauperes ecclesiarum divitiis sustentari. P. P. Kal. Jun. Constantino A. VII, et Constante^k C. Coss. (326).

DE CURSU PUBLICO.

Imp. Constantinus A. Menandro^l. Certis nuntiis compertum est, quod plures veluti sibi ac necessitatibus propriis petitas angarias^m taxato pretio distrahant. Quamvis itaque raro posthac et non nisi merentibus evectioes præbendæ sint, omnes tamen, qui ubique sunt cursus publici observatione restrictiⁿ, inquirant, si quis in hoc genere criminis possit intercepti, ut emptor et venditor in insulam relegatur; illis etiam^o qui observare jussi sunt, pro dissimulatione vel negligentia idem supplicium luituris^p, § 1. Non

criminis accusationem servi, ut si detulerint audiantur.

^a Aur. Lugd. add. quia jubet lex puniri nefarios. ex Æg. summa.

^b Ap. Ri. Ri*. add. se.

^c Aur. Lugd. add. Et qui ex tali conjunctione fuerint nati, in mundina tantum maneant libertate, et a matris hæreditate in omnibus fiant extranei ex Æg. summa.

^d 20 filii et 21 si sint.

^e 4 conectantur, rubro col. corr. connectantur.

^f In m. Cuj. l. Cuj. 2, 2*: « alias eligatur » et in m. Aur. Lugd.: « alias eligetur. » Usus est igitur Cuj., cum pararet Cuj. 1, præter codicem, ex quo librum XVI, supplevit, alio codice; qui non dubito quin fuerit cod. 11. Vid. C. Th. Præfationem. c. 45 h. i., c. 62 de Hæreticis (XVI, 5), not. b. Recto Go. tuetur allegetur.

^g 4 publica — quæ ad. Inde a vv. publicus functiones nonnulla discerni possunt in cod. 11.

^h 11 clericos.

ⁱ Fol. 397^a cod. 4. 11 equitas aut.

^j 4 dinoscetur, corr. rubro col. dinoscetur.

^k Be. requirit Constantio. Aur. Lugd. Cons.

^l Codex Lugd. Id. A. Menandro Certis, etc. Deest igitur dignitas Menandri. Om. ea etiam in omnibus C. Th. legibus ad Menandrum datis. Vid. C. Th. IV, 42, 2 et 5, infra XI, 27, 2 et XV, 1, 2, quare inter viros doctos de dignitate Menandri disceptatur. Vid. C. Th. IV, 42, 2, not. a.

^m Go. — Ri*. petitas, angarias, male.

ⁿ Reinesius-cj. districti.

^o Hic incipit pag. secunda folii XCII, codicis Lugd.

^p Codex luiturius, mendose.

improbum tamen est, si is, qui angarialem habet copiam, ad tutelam vitæ^a vel laborem adeundum^b itineris pro solatio sibi quemdam sociaverit. Namque hoc factum meretur veniam, nec latere poterit explorantes^c; illud poena superius dicta plectendum est. Super qua re proconsules, rectores provinciarum^d praefectos vehiculorum atque omnes qui cursum publico praesunt, admoneri conveniet. *Dat. X. Kal. Jul. Constantino^e A. VII et Constantio C. Coss. (326).*

DE OPERIBUS PUBLICIS.

Imp. Constantinus. a Secundo Pf. P. Provinciarum iudices commoneri praecipimus, ut nihil se novi operis ordinari^f ante debere cognoscant, quam ea compleverint, quæ a decessoribus inchoata sunt: exceptis duntaxat templorum ædificationibus. *Dat. 3 Kal. Jul. Constantino A. 7 et Constantio C. Coss. (326).*

DE FALSA MONETA.

Imp. Constantinus. A. ad Tertullum Proconsulem^g Africae. Si quis nummum^h falsa fusione formaveritⁱ, universas ejus facultates fisco^j addici praecipimus^k, atque ipsum severitate legitima coerceri^l, ut in monetis tantum nostris cudendæ pecuniæ studium frequentetur^m. *Dat. prid. Non. Jul. n. Mediolano, Constantino A. VII. et Constantio C. o Coss. (326).*

DE INFIRMANDIS HIS QUÆ SUB TYRANNIS AUT BARBARIS GESTA SUNT.

Imp. Constantinus A. Antiocho Praefecto Vigilum^p.

^a Go. cj. *viæ*, prob. Bondam in *Animad. crit. ad loca quædam i. civ. depravata* (Oelrichs, *Thes. nov. Dissert. jurid. Vol. II, T. II, p. 221*). *Speciosa est* C. Go. cj., sed nescio an recipienda.

^b Go. annotat: « Forte adimendum: Sed nil temere mutato. » Bondam l. c. cj. *obeundum*. Nihil mutandum est.

^c Codex *explorante*, sed appon. s. supra e.

^d Go. annotat: « Ita locus hic interpungendus. Nam error est viri docti qui *Provinciarum Praefectos*, pro Rectoribus hic somniat: Imo *Praefecti vehiculorum* hic alii sunt. »

^e Reinesius corr. *Constantio*.

^f Go. Be. corr. *ordinare*, recte. Fortasse pro se scribi potest a se. Ri. om. *debere*. *Infra Aur. Lugd. Cons.*

^g 4 et edd. siglum *Præf. Urb.* habent. Go. Be. em. *PC.*, i. e. proconsulem; recte; nam cod. 1. *habet pc.* Scripsi igitur *Proconsulem*. Cod. *Just. Praefectum Urbis Africae*, male et recte imp. Go.

^h Cod. *Just. nummos*.

ⁱ 4 *firmaverit*, sed a rec. manu em. *formaverit* rubr. D. col.

^j In Cod. *Just. add. nostro*.

^k 4. *Praecipimus*. Cod. *Just. præc. addici*.

^l In Cod. *Just. om. atque — coerceri*. Go. conferri vult c. 1 et 2 h. t.

^m Cod. *Just. In monetis etenim tantummodo nostris cudendæ pecuniæ studium frequentari volumus et add. cujus obnoxii majestatis crimen committunt* (ex c. 9 h. t.): et *præmio* (ex c. 5 h. t.) — poterit reperiri vel a quocumque fuerit — *mancipetur*, sq. subscr. c. 3 C. Th. *Vid. Go. ad c. 5 h. t., not. a.*

ⁿ Till. l. c. T. IV, p. 91, not. 1 et Notes, p. 157 em. *Jun.*

^o In Cod. *Just. add. IV.*, perperam. Esset enim lex recentior sequenti. Cæterum Ri. *Constantino — et Constant.*

^p Go. mendose *Virgil.*

A Quæ tyrannus^a contra jus rescripsit, non valere præcipimus: legitimis ejus rescriptis minime impugnantis. *Dat. VIII. b Id. Jul. Roma, Constantino A. VII. et Constantio Cæs. Coss. (326).*

Imp. Constantinus A. ad Senatum. Super his, qui ex senatoribus ad navicularium munera tyranno^c dejecti sunt, ac^d restitui suis natalibus deprecantur, placuit vestræ sanctitati iudicium^e examenque mandare, ut vos eligatis, qui splendori vestro patrimonii viribus et honestate vivendi^f et natalium dignitate respondent. Incongruum est enim tantæ dignitatis arbitrium alteri potius, quam vestris suffragiis sententiisque committere. Eorum autem, quos ut dignos elegeritis^g, nomina Pf. urbis nobis insinuet, ut vestrum iudicium comprobemus. *Dat. h Id. Jul. Constantino A. VII. et Constantio C. Coss. (329).*

QUEMADMODUM MUNERA CIVILIA INDICANTUR J.

Imp. Constantinus A. Tiberiano Comiti per Africam. Hi magistratus, qui sufficiens duumviris in futurum anni officium nominationes impertunt, periculi sui contemplatione provideant, ut, quamvis populi quoque suffragiis nominatio in Africa ex consuetudine celebretur, tamen ipsi nitantur pariter ac laborent, quemadmodum possint hi, qui nominati fuerint, idonei reperiri. Nam^k æquitatis ratio persuadet, nisi idonei fuerint nominati, ipsos, quorum est periculum, attineri. *Dat. Nicomedie III. Kal. Aug., Constantino A. VII et Constante C. Coss. 1 (326).*

DE FILIIS MILITARIUM APPARITORUM ET VETERANORUM.

Imp. Constantinus A. ad Severum...m Veteranorum

^a Go. in comm. probat hanc c. neque a Constantio datam esse, neque de Maxentio tyranno agere: datam esse potius a Constantino contra Licinium.

^b Etsi h. c. nomen *Antiochi Pf. vigilum* inscriptum est, proxima c. 4 *ad Senatum* data, tamen Go. aut hic deleri vult VIII aut VIII. suppleri in subscr. c. sq., ut utraque c. inter se conjungatur. Id fieri posse, nego.

^c Licinio.

^d 4 *hac*, rubro col. del. h.

^e 4 *judicium*, rubro col. emend. *judicium*.

^f Go. em. *honestate vivendi natalium dignitati respondent*, qua em. opus non est.

^g Go. err. *elegeretis*.

^h Vid. supra not. b.

ⁱ Ri. Ri. *Constantino*, err.

^j Cod. *Just. Q. civilia munera indicuntur*. *Aur. Lugd. in ind. tit. indicantur*. Cum inscript. c. 1 incipit fol. 275^b cod. 4.

^k Edd. *Jam*. Verum Go. cj. *Nam*, recte et consentiente cod. 4, in quo litera *N* pallet quidem, sed perspicue scripta est, a recenti etiam manu rubro col. supra repetitur.

^l Desiderari aliquid in hac subscriptione Go. putat, neque ego dubito, ea quin mutila sit; prius enim fit urbis mentio, quam diei et mensis. Accedit, quod Constantinus hoc anno non fuit Nicomedie. Go. igitur in *Chron. pag. XXV. et XXVII.* assignat h. c. anno 325 (*Dat. — Nicomedie, Paullino et Juliano VV. CC. Coss. PP. III. Kal. Aug. etc.*), in notis autem h. c. anno 325 aut 329. Puto illud verum esse. *Vid. c. 4 C. Th. de accusat. (IX, 1).* Alterutra cj. recepta scrib. *Constantino. Aur. Lugd. Cons.*

^m Addidi, etsi in codice lacuna non est, puncta, quæ unus solus Go. vult *Pf. P.*, impr. Be., qui Severum jam hoc tempore *Pf. P.* fuisse negans, cj. *Pf. U.*

filios propter^a privilegia parentibus eorum indulta vacare non patimur, sed, programme per omnes civitates proposito, diligenter quæsitos ad alterutrum compelli jubemus, ut aut decurionatus muneribus obtemperent aut militent; observato devotionis tuz officio, ut qui probantur ab annis viginti usque ad viginti et quinque annos ætatem agant. § 1. Si autem veteranorum filii, qui equestrem militiam toleraverunt, inter equites probari voluerint, habeant facultatem, ita ut cum singulis equis idoneis prædicto aggregentur obsequio. § 2. Quod si quis duos equos habeat, vel unum idoneum, et servum unum, cum circitoria militet dignitate, et binas annonas accipiat, qui gradus præbetur aliis post laborem. § 5. Singularum autem civitatum decurionibus intimetur, ut veteranorum filios, qui prædictæ ætatis sunt, si militare noluerint, vel minus inveniantur idonei, ad curialia vocare non morentur obsequia, si tamen patrimonii idonei esse noscuntur. § 4. Ex his autem, qui militare voluerint, si qui minus apti sunt equestri militiæ, deficiente^b calamitate membrorum, et legionariæ congruisse^c noscuntur, deducendi ad nos protectori, qui ob hoc missus est, consignentur. *Dat. III. Kal. Aug. d Aquilicia e, Constantino A. et Constantio C. Coss. f* (526).

DE BONIS VACANTIBUS.

Imp. Constantinus A. s ad Severum Pf. U. h Nec interpellatis hisⁱ, quibus pro laboribus suis ac meritis^j aliquid donaverimus^k, sed in^l jure suo, hoc est sine molestia^m litis manentibus, concitatoreⁿ iudicium, qui inquietudinem inferre tentaverit^o, examini tuo

^a Ri. proptet, err. Mox codex programmatæ.

^b Go. cj. id efficiente, apte ad sententiam. Be. deesse cj. vocabulum. Scribi etiam potest deficiente alacritate s. qualitate (vel. simile v. Qualitate cj. Reinesius) membrorum. Cæterum in vv. idonei esse noscuntur incipit pag. secunda folii 78. codicis; in ima pagina est numerus quatern. 42.

^c Go. reponi jubet congrui esse, quod non necessarium est.

^d Go. in Chronol. h. a. cj. April., ut jungatur cum c. un. C. Th. Si quis eam, ejus, tutor (IX, 8), sed vid. c. un. C. Th. cit., not. n.

^e Ita codex, Cuj. 1 — Cuj. 2*. Sed Go. — Be. Aquileiæ.

^f Aur. Lugd. Cons.

^g Br. Al. codd. *Impr. Constantinus A. Sich. Imp. D Constantianus* et om. A.

^h Nonn. codd. ppo. s. ppm.

ⁱ 6, 7, 10, 14, 16, 18: *Nec interpellent hi. 8 Ne. 9 Nec interpellantes. 12 Nec interpellanti avibus. 13 Nec interp. nec his.*

^j Sich. emeritis pro ac meritis, impr. Go., sed Sich. in m. et meritis.

^k 7 — 10, 12, 14, 16, 18 donavimus; restituendum erat ex codd. l., 4, 6, 13, 15, 20, 21, Sich. Til. — Ri. donaverimus. Vid. infra qui inquietudinem inferre tentaverit et c. 1 h. t. quam donaverimus.

^l 4 sine, sed a rec. manu corr. sed in.

^m 6, 7, 12, 16, 20, 21 hoc est in molestia, impr. Ri. 9 hoc est in molestiam. Mendose Ri. licitis pro litis.

ⁿ 20 concitare et supr. lin. iudices. Mendose Cuj 1 iudicium.

^o 20 supr. lin. tentaverint.

A presentari^a oportet, ut citra molestiam^b possidentis jus suum manifestis probationibus doceat: in quo partes reluctantis^c ipse suscipies^d, quoniam fructus liberalitatis nostræ pulsator. Hac enim^e lege sancimus, ut, quicumque in tales venient^f querelas, secundum prædictam formam jus suum^g ostendant: his, quæ comperta fuerint^h, ad nostram scientiam referendis, ut salva possidentium proprietateⁱ, quibus, ut dictum est^j, in perpetuum quæsitæ est firmitas possidendi, deliberationis nostræ sit^k, qualiter his, qui allegationes suas probaverint, beneficio lenitatis nostræ extrinsecus debeat subveniri^l. *Recitata III m. Non. Aug. n in Palatio o, Constantino A. VII p, et Constantio q C. Coss. (526).*

INTERPRETATIO. *Non inquietentur ii r, quibus aliqua pro suo labore donavimus, sed omnibus, quæ a nobis donata sunt s, ipsorum jure positæ t, is u, qui eos inquietare voluerit, ad iudicii audientiam protrahatur, ut v sine aliqua molestia possidentis x jus suum pulsator y valeat confirmare: omnibus, quæ hac de re z inter præfatos aa acta fuerint, ad nostram notitiam referendis bb, ut et nostris inquietatus cc remediis adjuvetur.*

^a 12 psari. 20 presentare, sed em. supr. lin. Mox nonn. codd. ut l. mol. possidentes et 20 doceant.

^b 4 modestiam, sed rubro col. em. molestiam.

^c 6, 7, 10, 13, 18, 20, 21, Sich. reluctantes.

^d l., 10, 18 suscipiens. 20 suscipias.

^e l. om. enim.

^f 9 20, 21 veniunt.

^g in cod. 20 add. manifestis.

^h 20 qui (sed quæ supr. lin.) pro quæ et antiquitus fuerit. In cod. 8 om. his, quæ — beneficio lenitatis. j

ⁱ 20 ut ad salvam — proprietatem.

^j 12 quibus traditum est.

^k 21 sint.

^l 20 suas adprobaverint — subvenire. 21 nostræ et extr. Cæterum incip. fol. 88^a cod. 4 in literis niri (subveniri).

^m 14 Rec. Dat. 17, 28, 29, 36, 38, 40, 42 Dat. 44 ppa. Permulti Br. Al. codd. et Sich. IV. 8 VII. In cod. 31 ponitur subscr. c. 2 C. Th. de Actor. (X, 4).

ⁿ In cod. 17 om. in — Coss. et in Epit. Mon. in Palatio. 35, 34 Jul.

^o 15, 27 add. Constantinopoli.

^p 20, 24, 28, 36, 40 VI. 27 IV. 32 XVII. In multis codd. om. Ar et mox C. aut C. Coss.

^q Plurimi codd. Constantino, ut Sich. Mox Aur. Lugd. Cons.

^r Multi codd. hi. Sich. hii. Idem paullo post donavimus.

^s 6 — 10, 18, 20, 21, 42, alii codd. Sich. Cuj. 1 — Lugd. quæ his. (Sich. hii. Cuj. 1 — Lugd. iis. Nonn. codd. eis) donavimus, 6 om. omnibus.

^t In cod. 44 om. positæ. Sich. ipso.

^u Codd. his s. iis, pauci ii et consequenter illi paullo infra voluerit — protrahatur sive attrahatur, ut 6 — 8, 10, 18. Restituimus igitur convenienter cum ipsa lege numerum singularem pro ii — voluerint — protrahatur, quod in edd. est. pertrahatur 43.

^v 6 — 8, 10, 18, 20, 21, 44, alii codd. om. ut 43 et.

^x 6 om. possidentis. Nonn. codd. possidentes. 20 possidens.

^y 6 — 9, 20, 21, 43, 44, alii codd. pulsatus.

^z 6, 7, 9, 21, 42, 43 de hac (s. ac) re.

^{aa} 6, 7, 10, 18, 43 privatos. Sich. omnibusque quæ de hac re inter privatos.

^{bb} Nonn. codd. referendi, referenda, præferendis.

^{cc} Go. in not. inquietator.

DE APPELLATIONIBUS.

Imp. Constantinus A. ad Julianum Pf. U. Nonnulli iudicium inferioris gradus a sententiis suis interponi provocationis auxilium ægreferentes ^a id efficiunt, ut nobis eorum relationes non necessariæ et insolentes ingerantur. Igitur volumus, cum ab eorum sententiis fuerit provocatum, super ea quæstione, cujus appellatione interposita iudices esse desierunt, minime eos ad nostram referre clementiam, sed gravitatis tuæ, cui nostram vicem commisimus, sacrum auditorium expectari. *Dat. III. Non. Aug. Heracleæ, Constantino A. VII. et Constantio Cæs. III. Coss. b* (326).

AD SC. CLAUDIANUM.

Imp. Constantinus. . . . .

I. c. Kal. sept. Serdicæ, Constantino A. VII. et Constantio Cæs. Coss. (326).

DE HERETICIS ^d.

Imp. Constantinus A. ad Dracilianum. . . . . Privilegia, quæ contemplatione religionis ^f indulta sunt, ca-
tolicæ tantum legis observatoribus prodesse oportet. Hæreticos autem atque schismaticos non solum ^g ab

^a Til. Cuj. 1. Cuj. 2, 2^a ægreferentes.

^b Ap. Go. — Ri^o. om. annus. Etenim Go., quia ignotus auctor de Præfectis urbi Anitium Julianum ab Idibus Nov. demum anni 326 præfecturæ urbanæ munus suscepisse scribit, aut consules anni 329 (Constantino A. VIII. et Constantino IV. Coss.), et hoc probatur Corsinio l. c. p. 180) aut potius anni 327 vult (Constantino et Maximo Coss.). Utrique anno inseritur ap. Go. in Chron. const. Obstat his cj. cum c. 17 Cod. Just. huic legi coassanda et omnino in subser. congruens, tum temporis ratio et series legum a Go. inversa. Et hoc quidem Be. videtur sensisse, qui ann.: « sed fort. aut Datum non recte se habet, aut post Id. Nov. demum lex Romam venit, ex quibus incipit Jul. præf. urb. » Recte. Rein. numeri notam (III) delendam esse existimat. *4 Heracleæ.*

^c Ab hac constitutionis Constantinianæ deperdita subscriptione incipit folium Taurinense septimum. W. inscr. *Idem. A.* fluxit, quod, etsi non falsum, tamen non est in codice. Pu. et Batavi in Bijdr. hanc subscriptionem ad c. tertiam, i. e. antecedentem h. l. pertinere putant, qua cj. admissa, h. t. una constitutione diminueretur et scrib. esset in utraque subser. aut Febr. aut Sept. Sed nihil tentandum est contra codd., præsertim cum non desint exempla duarum vel trium legum de eadem re eodem anno ad eundem magistratum ab imperatoribus iisdem promulgatarum. Vid. c. 2, 3 lit. sq. Cæterum Pu. 1 pro l.

^d Cod. Just. *De Hæreticis et Manichæis et Samaritis.*

^e 15 ad Archilianum. Similiter 50, 51 ad Darchilianum. Ans. Cod. Just. ad Gracilianum, sed nonn. edd. ad Dracilianum. Cof. Witte (Richter's Kritische Jahrbücher für deutsche Rechtswissenschaft. Tom 1, p. 19). Dignitas deest non solum in C. Th. ejusque codd., verum etiam in Cod. Just. Cf. c. 1 C. Th. de Usuris (II, 55) et epistolam Constantini ad Macarium episcopum Hierosolymitanum (in Vita Constantini III, 50, sq., ap. Socratem I, 9, Theodoretum I, 17) ex quibus locis Go. colligit add. esse *Agentem Vices Pf. P. per Orientem.* Be. addi vult. *PPf. P.* et Rein. *agentem vices Pf. P.* Cod. Just. ms. Pl. 1 add. *perfectum perturio.* Ut lacunæ indicium esset, ad puncta.

^f 2 contemplatione legis, verbo huc tracto e sqq.

^g Ita 2, 11, 15, 50, 51 et Cod. Just., qui sic: *Hæreticos non solum his. Edd. non tantum.* Cæterum 11, 50, Cuj. 1. Cuj. 2, 2^a scismaticos.

A his privilegiis alienos esse volumus ^a, sed etiam ^b diversis muneribus constringi et subijci ^c. *PP. Kal. Sept. d Gerasto e, Constantino A. VII, Constantio C. f Coss. (326).*

DE SC. CLAUDIANO.

Imp. Constantinus. A. ad Ablavium Pf. P. Navicularios ^h omnes per orbem terrarum, per omne ævum ab omnibus oneribus et muneribus, cujuscumque fuerint loci vel dignitatis, securos, vacuos immunesque esse præcipimus, sive decuriones sint, sive plebei, seu potioris alterius dignitatis, ut, a collationibus ⁱ et omnibus oblationibus liberati, integris patrimoniis navicularium munus exerceant, § 1. Naves quoque eorum, quantæcumque fuerint, ad aliud munus ipsis invitæ teneri non convenit, ad

B quodcumque littus accesserint; littorum custodibus et vectigalium præpositis, exactoribus, decurionibus i atque rationalibus et iudicibus scituris, quod, qui hanc legem violaverit, capite punietur. *Dat. XIV Kal. Oct. Constantino A. 7 et Constantio C. Coss. (326).*

DE HERETICIS.

Imp. Constantinus. A. k ad Bassum. . . . . Novatianos non adeo ^m comperimus prædamnatos ⁿ, ut iis, quæ petiverunt, crederemus minime largienda. Itaque ecclesiæ suæ domos et loca sepulchris apta sine inquietudine eos firmiter possidere præcipimus: ea scilicet, quæ ex diuturno tempore vel ex empto ^o habuerunt, vel quali-

^a 11 volumus.

^b Seqq. usque ad v. *Gerasto* des. in cod. 11. Cod. Just. volumus, sed *adversis muneribus, etc.*

^c Cuj. 1. Cuj. 2, 2^a subijci, ut 50, 51. Go. — Ri^o. subijci.

^d 15 Febr.

^e Cuj. 1 — Ri^o. Lab. *Generasto.* Be. Cod. Just. *Generasti.* Go. propter Dracilianum mentionem qui Palestinæ vicinisque provinciis præfecti præf. vice præfuit, em. *Gerasto* (proposita in Gera civitate). Gera enim prope Pelusium in Maræotide proxime ad Palestinam fuisse. Cj. etiam *Genezareto* (pro *Tiberiade*), improb. autem *Geraesto.* Denique sistit in em. *Geræ-asto* et suppl. *Dat. Romæ (Dat. Romæ et PP. etc.), 2, 50, 51 Gerasto;* similiter 15 *Gerasio.* Reposui igitur flagitante Wittio l. c. *Gerasto,* quod fere concinit cum Go. cj. Etiam cod. Pist. ap. Herrmann. in ed. Cod. Just. l. c., not. 9 habet. *Gerasti.*

^f 50 Constantino. Siglum C., quod desiderant Go. et Be., addidi ex codd. 15, 50, 51. In ed. deest. C., ut in cod. 11 et in Cod. Just 11 *Const.*

^g Vid. not. c. anteced.

^h Aur. Lugd. *Navicularios.* Mox Ri^o. *cujusque pro eujuscumque* et 4, edd. ante Be. *plebei.*

ⁱ 4, Til. aut a collationibus; rell. edd. ut *acollationibus;* recte.

^j Ri^o. om. *decurionibus.*

^k 11 *Id. aaa. ad.*

^l Dignitas deest in codd. et in edd. Go. Bassum Vicarium Italiæ putat hoc anno fuisse propter c. 1 Cod. Just. Si quis eam, cujus tutor (IX, 10). Rein. in Chron. const. Cuj. 2: « P. U. potius *Vic-Ital.* » Be. suppl. *Pf* vel *PPf P.* Vid. Go. in Prosopogr. v *Basus.* Primus ego puncta posui lacunæ causa.

^m Ex cod. 2, prob. W.; 11 edd. om. *adeo.*

ⁿ Go. displicet cj. *perdamnatos.*

^o 11 *his que petier. cr. m. largiendi.* Itaque ecclesiæ (et om. suæ) — *sepulchri* — præcepimus ea scilicet quæquæ ex — tempore. Cuj. 1 — Lugd. *empto.*

bet quæsiuerunt ratione. Sane providendum^a erit, A
ne quid sibi usurpare contentur ex his, quæ ante dis-
cidium ad ecclesias perpetuæ sanctitatis pertinuisse
manifestum est. *Dat. VII. Kal. Oct. Spoleti* ^o *Con-*
stantino A. VII. et Constantio C. ^d *Coss.* (326).

UNDE VI.

Imp. Constantinus A. Severo ^o. *Judices absentium*,
qui cuiuslibet rei possessione privati sunt ^f, susci-
pian in jure personam ^g, et auctoritatis suæ ^h for-
midabile ministerium objiciant, atque ita tueantur
absentes ⁱ. Hos tamen iudices ^j, quos ^k absentium
jussimus ^l subire personam, intra hos terminos ^m
ministerii retinemus, ut, illibatis atque omnibus in-
tegritas ⁿ causæ principalis internis, id solum ^o dili-
genter inquirent, utrum ^p ejus, quolibet pacto, qui
peregrinatur ^q, possessio ablata est ^r, quam propin-
quos vel amicus vel servulus ^s quolibet titulo reti-
nebat ^t. Nec hos, qui dejecti sunt, absentium no-

mine possidentes, quia minime ipsis dictio ^a causæ
mandata sit, ab experienda re ^b secludant ^c, nec si
servi sint ^d, eorum rejiciant ^e in jure personas ^f,
quia hujuscemodi ^g conditionis hominibus causas
orare ^h fas non sit; sed post ⁱ elapsa quoque spatia
recuperandæ possessionis ^j legibus præstituta liti-
gium ^k eis inferentibus largiri conveniet ^l, ut eos
momentariæ perinde possessioni ^m restituant, ac si
reversus dominus litigasset. Cui tamen ⁿ, quolibet
tempore reverso, actionem recuperandæ ^o posses-
sionis indulsumus ^p, quia fieri potest, ut restituito
propter servulos ^q infideles vel negligentes propin-
quos vel amicos et colonos interea differatur. Abs-
entibus ^r enim officere ^s non debet ^t tempus emen-
sum ^u, quod recuperandæ possessioni ^v legibus præ-
stitutum est, sed reformato statu, qui per injuriam
sublatus ^x est, omnia, quæ supererunt, ad discepta-
tionem ^y litigii immutata ^z permaneant; iudicio re-

^a 11 et Cuj. 1 *ratione providendum erit. Aur.* —
Cuj. 2 *ratione providendum erit. Rell. edd. ratione.*
Providendum erit. Go. cj. Proin videndum erit aut
Porro videndum erit. Be. excidisse putat sed vel at
sui similem v. jam quale vocabulum deesse senserat
Go., tale adest in cod. 2, cui Sane providendum erit.
Itaque secutus sum cod. 2.

^b 11, edd. IX. Quia Constantinus hoc tempore us-
que ad. V. Kal. Oct. Romæ constituit et V. Kal. de-
mum Roma profectus esse dicitur in Calendario Con-
stantiniano, Go. vult IV. aud *prid.*, ut conjungatur
h. c. cum c. 3 Cod. Just. de Precibus imp. off. (1, 19),
quod falso opinatur fieri posse, cum c. 5 cit. *Romæ*
data sit VIII. Kal. Oct. et ad populum, hæc Spoleti
ad Bassum. Reposui VII. ex cod. 2.

^c 11 *Spoliti et infra consule.*

^d C. addidi ex cod. 2; deest in cod. 11 et in edd.;
jam Go. et Be. addi volunt C. In Chron. constitit.
Cuj. 2, 2^a male translata est h. c. ad ann. 354, impr.
Rein.

^e Dignitas deest et hic et in Cod. Just.; sed. codd.
8, 33, 34 *ppo.*, mendose; scrib. *pu.*, i. e. *Pf. U.*,
quod Go. cj., probb. et W. 25 *Imp. C. A. Senatui*,
non male. Vid. Go. in comm. h. c. 6, 16, 17, 38
Severus, sed in 6, 7 corr. *Severu. 37 om. Severo.*

^f 15 om. *absentium — privati sunt.*

^g 15 add. *absentium. Cod. Just. personas. 42 per-*
sonæ.

^h 14 om. *suæ.*

ⁱ Cod. Just. *absentes ut id solum diligenter, etc. et*
om. Hos — internis.

^j 15 om. *judices. 8 Hos ta. non judices.*

^k 10, 18, quod et paullo post *ministri — libatio.*
42 quos *diacentibus justitiæ subire personam — minis-*
teris.

^l 15 *abs diximus s.*

^m *Inter alios terminus.*

ⁿ 15 *illibatis omnibus atque int. W. mavult integris*
omnibus; utrumque recte.

^o 42 *id scelus. 42 ut solum. Mox nonn. codd. in-*
quirat.

^p Cod. Just. *an.*

^q Ita Be. et W. ex Til. et cod. 6, quocum plerique
codd. conveniunt. 9, 19, 20, 42, Sich. Cuj. 1 — Ri.
Cod. Just. *ejus qui quot. pacto peregr.*, sed Cod. Just.
modo pro pacto. — 15, 21 om. qui.

^r Cod. Just. *sit.*

^s Cod. Just. *propinquus vel parens, vel proximus,*
vel amicus, vel colonus, vel libertus (ex c. 4 h. t.)
sen servus. 13 servus.

^t 6 sec. Ri. *Ore hos. 6—8, 10, 13, 14, 18, 21,*
Til. ne hos. 20 ne his. 9, 15, 42, 50, Cod. Just. nec

eos. 19 nec eorum. In Sich. — Cuj. 2^a ponitur comma
post retinebat, sed colon ap. Go. Ri. Ri.

^a Ita codd., a quo non abhorret Cod. Just., ubi
decisio causæ, quamquam ap. Hal. et alios legitur
dictio. Edd. causæ dictio. 8 om. dictio. Cæterum 6,
15, 14, 16—20 ipsius. 15 ipsis minime et mox 21 emen-
date sit, sed 42 m. est.

^b Plerique codd., Til. *experiundo rei. 6 experiundæ*
rei.

^c Nonn. codd. *seducant. 21 redundant*, sed in m.
secludant.

^d 9, 42 *secl. et si s. s. 20 sunt. 10, 12, 18 sine pro*
sint, mendose. 21 servis in eorum.

^e 6, 7, 10, 12, 17, 18, 20 *supr. lin.*, Til. *requi-*
rant, ex quo fortasse mala hujus loci interpretatio
nata est. Videtur ergo *requirendi* verbum jam in ali-
quot ipsius Codicis Theod. libr. mss. librorum
culpa irrepsisse.

^f 6, 7, 12, 15, 18, 20, 50, Til. *personam. Aur.*
Lugd. sint eorum, rejiciant.

^g 15, 19; 20, Cod. Just. *hujusmodi.*

^h Nonn. codd. *orire aut oriri. Cod. Just. peror-*
rare. Cf. Dirksen, civ. Abh. T. II, p. 479.

ⁱ 10, 18. *postea. Go. non recte scribi vult sed*
et p.

^j Ita corr. plurimorum codd. et Cod. Just. auc-
toritate. 15 *recuperanda possessio in leg. Edd. rec.*
possessioni.

^k 9, 10, 18, 19, 42, *præstet (9, 42 præstent) ut*
ad (10, 18 a) lit.

^l 10, 18, 42, Cod. Just. *convenit. 20 largire.*

^m Multi codd. *possessionis Cod. Just. add. sine ulla*
cunctatione.

ⁿ Cod. Just. *add. domino. 21 quod libet.*

^o 42 *recompensandæ. Cod. Just. poss. rec., impr. W.*
Cod. Just. indulgemus. 8 add. hic.

^p Cuj. 1 *servulo, mendose. Cod. Just. servos.*

^q Cod. Just. *propinquos vel parentes, vel proximos,*
vel am., vel col., vel libertos inter. diff. Absentibus.

^r 9 *efficere. 14 sufficere. 42 officere, sed supr. lin.*
hoc facere.

^s 9, 42 *debent. 12 debebit. 16 dabit.*

^t 19 *emersum. Cof. Dirksen l. c.*

^u 19, 20, Ri. *possessionis, sed 19 p. legibus*
præstituta rest. 20 præstitum. Mox Ri. reformato.

^v 20 *sublevatus, sed supra lin. sublatus. Go. in*
not. ablatus.

^w 7, 8, 15, 20, 21 *a disceptatione. 42 ad dispensa-*
tionem.

^x 19, 20 *immaculata.*

servato ^a justis legitimisque ^b personis, cum valde sufficit possessionem tenentibus absentium nomine contra præsentium violentiam subveniri ^c. *Dat. X^d Kalend. Nov. o Mediolano^e, Constantino A. s VII. h et Constantioⁱ Cæs. i Coss. (326).*

INTERPRETATIO. *Omnes iudices specialiter admoneamus, ut nullus, absentibus dominis, res eorum præsumat invadere, sed contra improbos homines omnia per personam iudicis vindicentur, salvo principali negotio. Quod si quis se^k adversus absentem negotium habere caussatur, et si, cui illi, qui peregrinantur, rem suam commiserint gubernandam, nec actor nec procurator eorum aut aliquis servorum ad dicendam causam domino aut absente aut non jubente^l cogatur, sed si quid eis fuerit sublatum, mox his^m qui, domino absenteⁿ, exclusi sunt, cum interpellaverint, reformetur. Ipse vero dominus, si forte per negligentiam servorum res recepta non fuerit, cum de^o peregrinis redierit, possessionem suam^p momenti beneficio^q, etiamsi annus excesserit^r, nullatenus^s recipere prohibetur, sed restitutus in integrum omnibus, quæ eo absente sublata sunt, integra causæ actio proponatur^t, inter legitimas duntaxat et integra ætate^u personas: quia dignum est, ut contra malitiam eorum, qui præsentibus sunt, tollitur^v absentibus jubeamus esse consultum.*

DE PRÆDIIS NAVICULARIORUM^x.

Imp. Constantinus y A. ad decretum Naviculario-

^a Cod. Just. servato. 19 res. juste.

^b Cod. Just. add. absentibus, impr. W. Vid. Dirksen I. c. 42, legitimis qui Aur. Lugd. legitimisque.

^c Nonn. codd. nomina — violentia — subvenire. C Subvenire etiam Aur. Lugd.

^d 24, 31, 35, 38, 59 om. X.

^e 40, Sich. in m. Decembr.

^f Ita aut Med. plerique codd. Edd. Mediol. 8, 16 om. Med. — VII. et 52 Med. Cod. Just. ponit Constantinopol., qua re W. h. c. in utraque imperii parte propositam esse putat. Mihi videtur mendum esse in illo nomine, natum ex sq. Constant., ejus rei jam nonn. exempla in superioribus constt. vidimus.

^g Nonn. codd. et Til. om. A.

^h 13, 19, 20 VI. 33, 34 IX. 28, 36, 40, Sich. in m. III. 42 Vicr. 44 VIII. In nonn. codd. deest numerus.

ⁱ Nonn. codd. Constantino. Cod. Just. Constante. i 6, 7, 10, cl. 18 claro. 19 virum clarum. 21 Const. clar. Coss. Cod. Just. C. III. Nonn. codd., Sich. — Lugd. om. Cæs.

^k Multi codd. om. se, quorum nonn. si quis absentem adv. neg. et mox causetur — ille qui peregrinatur — commiserit — actor vel pr. — domini.

^l Ita 6 — 10, 16 — 20 et multi alii, Cuj. 1. Aur. Lugd.; rell. et 20 supr. lin. injungente. 21 cogetur.

^m Edd. hiis, præter Riⁿ, ubi iis.

ⁿ 20 absente domino.

^o Sich. a, sed in m. de.

^p 21, 42, 44 add. nullatenus.

^q 20 redigerit — beneficiis.

^r 42, Sich. Cuj. 1. Aur. Lugd. annos excesserit. 6, 7, 9 annos excesserint.

^s 42, 44 om. nullatenus.

^t 42 opponatur.

^u 20 integritate.

^v 6, 7, 42 aliter opponatur.

^x Cod. Just. De pr. et omnibus rebus navicul.

^y 4, edd. Constantius, manifesto err., de cujus

*rum. Alienationes possessionum a naviculariis factas fugiendi muneris gratia præjudicare vobis non sinimus. Ideoque volumus, ut comparatores supra scriptarum possessionum, interpellato præfecto annonæ, ad id^a obsequium compellantur, cui se obnoxios esse fecerunt. *Dat. V. Kal. Nov. Constantino A. VII et Constantio C. Coss. h (326).**

DE DIVERSIS OFFICIIS.

*Imp. Constantinus. A^o ad Philippum Pf. P. Officiales, quos ex diversis officiis ex-protectoribus epistolas impetrasse constiterit, pristinae reddi jubemus militiæ. *Dat. III. Non. Nov. Arelato^d, Constantino A. VII. et Constantio C. Coss. (326) e.**

DE DECURIONIBUS.

Imp. Constantinus A. ad.... Pf. P. f Dudum lege s promulgata sanxit nostra clementia, ut filii comitum^b et præsidum et rationalium magistrorumqueⁱ privata, qui tamen ex origine curialium descendunt, ordinibus necerentur. Nunc præcipimus, ut, qui per

origine sæpe dixi. Ante me Go. et Be. in not. repos. Constantinus.

^a 4 it, rubro col. corr. id.

^b Aur. Lugd. Cons.

^c Go. prob. Bol. l. c., not. c Constantio hanc legem tribuit. Sed cum ap. P. nulla sit diversitas scripturæ indicata, etiam cod. 1 videtur cum impressis convenire. Convenienter eum mutata inser. subscriptionem quoque Go. em. in Chron. annorum 326^e et 355 (p. XXVII et LL.) et in comm. c. 3 h. t. Verba ejus in comm. l. c. hæc sunt: « Constantii, eadem mens, est, l. 2. Is enim ejus Auctor est, tum argumento Philippi Præfecti Prætorio in Inscriptione, tum subscripti loci, Arelato; sic quidem ut ea referenda videatur ad Constantium VI. et Constantem Cæs. II. Coss. id est, ad A. D. 355, quo sane tempore Constantius Arelate fuit, ut testatur Athanas. ad. solit. vit. ag. p. 641. et Am. Marcell. lib. 14. p. 9 et 25. Nisi potius eam referendam putemus ad A. D. 346. In id enim ferme tempus incidit Philippi Præfectura: certe eo anno 346 data ad eum lex. 1. infr. ne conlationis translatio: Cui tamen obstaret subscriptio, *Dat. Arelato*: nam eo anno 346. Constantius Imper. non in Gallia fuit, verum in Oriente: Et sic, ut dixi referenda fuerit ad A. D. 355. » Vid. Go. in Prosopogr. v. Philippus. Be. sana omnia putat, cui assentiri hæc de causa non dubito, quia cod. 1 cum vulg. scr. concinit. Certe h. c. ad ann. 355 referre non licet, recentior enim esset sq. c. 3 contra rationem C. Th.

^d Ita cod. Lugd. et edd. ante Be., qui Arelati. Videtur cod. 1 cum nostra scr. consentire.

^e Go. hæsitans, quemnam ad annum h. c. referenda sit om. annum; omissus est etiam ap. Ri. Riⁿ.

^f Deest nomen præfecti præt., cui lex inscripta est. Go. Be. eam ad omnes Præf. Pr. directam fuisse putant, ut c. 18 h. t. Ego aliter sentio, quia inclyti senatus urbis mentio hic fit. Videtur igitur inscripta fuisse præfecto præt. Italiae; is autem hoc anno Bassus fuit. 4 Id A. ad ppo. In Til. — Go. asteriscus ponitur post ad. Ri. — Be. lacunæ signum non habent. Nos puncta posuimus.

^g Hæc Constantini lex sec Go. non habetur.

^h Rei militaris.

ⁱ Go. ann.: « Scilicet rei. » Vid. c. 120 h. t. et XI, 50, 49.

^j Go. ann.: « Hæc vox suspecta videatur: et malit quis, quiqui, id est, quicumque: vel singuli: vel denique illi. » Cuj. 1. Cui. 2, 2^e necerentur nunc præcipimus, ut qui p. Aur. Lugd. necerentur: nunc

fonti muneribus idonei reperti sint^a iudicio clementiæ nostræ accedere ad honores, præcepti ad honestas promotiones perveniant. Eos^b vero, quos nescit principalis auctoritas, iudicio præfecturæ commissimus, uti eos, qui ex genere videntur esse curialium et minus apti iudicio principali, ordinibus propriis restituant^c, illos vero, quos iudicio nostro proveximus intactos esse perficiant; ita tamen, ut hæredes eorum curiis mancipentur. Si quis sane decurio, evertens^d fiscalia commoda, fugiens curiam, ambitu ad senatum urbis^e inclutum pervenerit, minime admittatur. *Dat. VIII. Kal. Dec. Constantino A. VII. et Constantio C. Coss. (326).*

DE TESTAMENTIS ET CODICILLIS^f.

Imp. Constantinus A. et Constantius^h Cæs. ....¹
Pf. U. In codicillis, quos testamentum non præcedit, sicut in voluntatibusⁱ testamenti septem testium^k vel quinque interventum^l non deesse oportet: sic enim fiet^m, ut testantium successionesⁿ sine aliqua captione^o serventur. Si quando igitur testium numerus defecerit, instrumentum codicilli habeatur infirmum. Quod et in cæteris voluntatibus placuit obser-

precipimus, ut qui p. Go. — Ri* necterentur, nunc precipimus, Ut qui p. Vid. not. sq.

^a Edd. muneribus idonei reperti sint, iudicio clementiæ nostræ accedere et mox Til. — Cuj. 2* honores præcepti ad, ubi jam Rein, comma ponit ante ad. Go. mavult sunt (quo non opus est) et ita interpung.: precipimus, ut qui, qui (Ri. ed. quiqui) perfuncti muneribus, idonei reperti sint iudicio Clementiæ nostræ accedere ad honores: præcepti (jussi vel excepti) ad honestas promotiones perveniant. Transposui comma, quod erat inter sint et iudicio (sint, iudicio) post vv. ad honores et delevi comma post v. præcepti.

^b Ri*. Vos. Supra 4 præcepti.
^c Ita 4, Til. — Lugd. Be. auct. Go.; Cuj. 2 — Ri*. restituent mendose.

^d Fol. 223^a cod. 4.
^e Edd. ante Be. orbis; recte Be. iubente Go. rep. urbis, et ita habet codex 4. Error edd. inde natus est, quia litera u, paulo inflexis in superiore parte scapis, non absimilis est lit. o et Til. induxit in errorem. Urbs Roma est. Nondum erat Constantinopolin imperii sedes translata.

^f Cod Just. (VI, 25) De T. et quemadmodum testamenta aperiantur. 15 om. Et Codicillis. Multi codd. codicellis.

^g Vid. infra. not. i.
^h Ita corr. ex codd. 10, 18, 25. In codd. 8, 19, 27, 36, 40 om. Constantius Rell. codd. plerumque Cost. Edd. Constans.

ⁱ Lacunam punctis primum W. indicavit. Locus corruptus, 8, 12, 14, 17 add. æterio, quasi Æterius præf. urb. fuisset. Tamen Æterium nullo in loco inveni hac dignitate ornatum. An scrib. Asterio? 15 Constans populo, Rell. om. 9, 29, 42 Const augg. et om. Cæs Pf. U. 10, 18 C. copu. 25 C. aa. Cæs. pf. urb. 33, 34 Imp. C. et C. aa. vc. urbis. 37 om. Cæs. 40 om. Pf. U. 8, 21, 26, 39, 42 et sec. Go. cod. Til. ppo. Be. auct. Go. mavult hanc C. Constantio tribuere et ad. ann. 354 referre. Quare etiam in subscr. pro Constantino rep. Constantio.

^j 16 voluntate.
^k 19 add. successione. 6 septe t.
^l 19 interventu.
^m 10, 16, 18, ft.
ⁿ 6, 7, 16, 17 successioni.
^o 14 captivatione.

A vari. *Dat. XI^a Kal. Jan. b Constantino A. VII^c et Constantio^d Cæs. Coss. (326).*

INTERPRETATIO. *Si quis non fecerit testamentum, sed vice^e testamenti fecerit codicillum, in quo codicillo legitima hæredis institutio teneatur, et hunc ipsum eodem numero testium, hoc est septem aut quinque subscriptionibus faciat^f confirmari; si minus quam quinque, valere non poterit, sicuti et cæteræ voluntates. Nam secundum superiorem legem^g, si condito testamento postea^h factus fuerit codicillus, et in eo alium, quam in testamento fecerat, hæredem voluerit nominare, in eo codicillo hæredis institutio non valebit.*

DE TUTORIBUS ET CURATORIBUS CREANDIS.

ⁱ *Imp. Constantinus. A. et Cæs. i ad Populum^k. In feminis^l tutelam legitimam^m consanguineus patruus non recuset. Dat. pridieⁿ Kalend. o Jan. ipso A. VII, p et Cæs. Coss. (326).*

ISTA lex expositione non indiget^q.

DE JURE FISCI.

Imp. Constantinus A. r ..... Defensionis facultas

^a 28, 30, 36, 40 *Dat. X. 31 Dat. XII. 8 om. XI et mox VII. Go. : t al. V. :*

^b 24, 35 jun., quod etiam Go. cj.
^c 19 *Constpl. archadio aug. 38, 34, C. a. IV. 38, 42 Constantio A. VII, quod jan Go. cj.*

^d 10, 18, 25 et Constantio. Rell. codd. cost. s. Constant., sed. 21 et edd. Constante.

^e Ita corr. optimorum codd., Sich. Cuj. 1 — Lugd. auctor. Rell. edd. sed ad vicem.

^f Nonn. codd. hæreditas — id est — faciet et mox voluntatis.

^g Ita plerique codd. Edd. leg sup. Cæterum hic locus demonstrat, legem aliquam excidisse, ad quam interpres provocat. Cf. Go. in comm.

^h Multi codd. post.
ⁱ Hanc legem ab Imp. Leone confirmari in c. 3 Cod. Just. de Legit. tut. (V, 50), W. ex Go. annotat, quam Bijdr. l. c. p. 325 potius referunt ad aliam deperditam Constantini legem de agnatis.

^j 10, 18 et cætera. 15, 21 om. et Cæs. 28, 40, Sich. in m. Valens. 32 *Id. ag. Imp. et C. Intelligitur Cæsar Constantius (Go. Constantinus), qui hoc anno consul fuit.*

^k 30 *Ad peculum. Go. in not. : urbis Romæ.*

^l Go. cj. *In feminas.*
^m 6, 7, 14, 16, 17 add. et non male; est enim hæc const. a Visigotis valde truncata. Cæterum 6, 7, 17 sanguineos patruos, sed 6 sanguinos. 8. 18 tutela legitima consanguineos patruos. 10 tutela legitima consanguineos patres 42 censanguineis, sed corr. consanguineus. In m. Cuj. 1 — Lugd. 7p. vel patruus, quod Vetranus Maurus de Jure liberorum c. 51, impr. Go. recepit et præter Glück. l. c. T. XXVIII, pag. 455, not. 90 etiam Rudorff, d. Recht der Vormundchaft, T. I, p. 215, not. 35. 8 om. prid. kal. Jan.; alii et Cæs. Heinecc. in Comm. ad LL. Jul. et Pap. Popp. p. 237 vel patronus, imp. Glückr l. c.

ⁿ Nonn. codd. II. Sich. I. Kal., sed in m. Pridie. 28 Jul. pf. 30, 33, 36, 40 Jun.

^o Add. Sirmii.
^p 19 a. VI. et Cæs. II. Coss. 32 om. VII. 36 ipso Pfo. VII. Be. ins. vult Constantio post et.

^q Cuj. 1. — Ri. *Ista interpretatione non indiget. Nonn. codd. Hæc lex expositione non eget.*

^r Ita 4, Til. — Lugd., et deest magistratus. Probabiliter igitur ex c. 2 de Tutoribus cit. cum h. c. conjungenda Go. in not. add. ad Populum, quod supplementum præferendum est alii Go. cj., qua hanc

danda est his, quibus aliquam inquietudinem fiscus inferi, cum facultates eorumdem adhuc controversa pendente inquietari describique fas non sit^a. Ubi ergo controversia extiterit, fisco alicujus patrimonium vindicante, apud eum omnibus facultatibus constitutis cognitio ventiletur, ut, cum rei exitus debere cas vindicari^b probaverit, tum demum res persequi liceat, et super modo facultatum ac rerum interrogationem haberi^c, quæ per conditionales servos investiganda est, ut, si quid subtractum fuerit, exigatur, et extrinsecus^d tantum aliud muletæ nomine, quantum fuerat per fraudem ablatum. § 1. Sane in hujusce modi^e quæstione si Cæsariani nomen^f incidit, ad usurpationem constitutionis istius non debet accedere; si quidem consuetudo fraudum, quibus prædicti omnia temerare consuerunt, exceptionem eorumdem meruerit^g *Dat. prid. Kalend. Jan.*^h *Sirmio*ⁱ, *Constantino A. VII. et Constantio i C. Coss.* (326).

DE AGRICOLIS ET CENSITIS, ET COLONIS.

Imp. Constantinus A. ad Æmilianum P. P. Nunquam sationibus, vel colligendis frugibus insistentes agricolæ ad extraordinaria onera trahantur: cum providentiæ sit, opportuno tempore his necessitatibus satisfacere. *Lecta 7. Id. Mart. Januario et Justo Coss.* (328.) (Ex Cod. Just.)

Anno Domini 527.

Constantino Cæs. V et Maximo Coss.

DE OFFICIO PRÆFFECTORUM PRÆTORIO.

Imp. Constantinus A. ad Maximum Pf. P.^k Qui de statutis præsidalibus conqueruntur, cum ea in detri-

legem retrahit ad ann. 515. Nam præterquam, quod ita contra rationem Cod. Theodosiani antiquior esset c. 2—4 h. t., inscriptio *Idem ad Volusianum Pf. U.*, quæ habetur in Cuj. 2—Be., a Cujacio translata est ex Cod. Just. in C. Th., ut Go. ipse concedit in Chron. h. a. Quod igitur Volusianus Pf. U. hoc anno non innotuit, id non tanti est, ut necessitatem aliquam mutandæ subscriptionis imponat, cum error ille non Codici Theodosiano sed Cod. Just. h. l. corrupto imputandus sit. Quare neque opus est, ut mutemus Pf. V. in Pf. P., quod Rein. vult, neque ut scribamus cum Go. in Chron. h. a. ad *Anic. Julianum Pf. U.*, quæ cj. Be. placuit, is enim in notis em. ad V. Cl. Julianum, aut denique h. c. assignemus anno 534, quam cj. Go. in Chron. proposuit, ipse ibidem impugnat.

^a Fol. 79^a cod. 4.

^b Ita recte Be. ex Cod. Just.; 4, edd. vindicare. D Stare posse vindicare Go. dicit.

^c Ri. mendose habere.

^d In Cod. Just. add. *integrum*. Dirksen l. c. p. 492.

^e Go.—Ri. Cod. Just. *hujusmodi*. Be. ex Til.—Cuj.

^f Cuj. 2, 2^a mendose nomine.

^g Cod. 4 meruerit et ita Go. Be. em. pro meruerit, quod ex antiq. corr. cod. 4 transit in Til.—Be. quod Just. meruit.

^h Go. non solum Jun. habet, sed prop. etiam in not.

ⁱ Be. Cod. Just. *Sirmii* et Cod. Just. *Constantio A.*

^j Cuj. 2—Go. *Constantino*, err. Go. cj. *Constantino*

^k A. IV et *Licinio Cæs. Coss.* (315.), sed vid. not. antec.

^l Cf. C. Th. c. 2 de Resp. pr. (4. 4) not. m.

mento^a legum prolata arbitrantur^b, ad tuæ auctoritatis iudicium pervenire faciant^c, ut (labe) factatis^d atque convulsis, quæ perperam impressa^e sunt, ne nomen quidem sententiæ possint retinere. *Dat. XII. Kal. Feb. Constantino^f Cæs. V. et Maximo Coss.* (327).

SINE CENSU.

Imp. Constantinus A. Acacio Comiti Macedonia. Mancipia adscripta censibus intra provinciæ terminos distrahantur, et qui emptione dominium nacti fuerint, inspiciendum^h sibi esse cognoscant. Id quod in possessione quoque servari rationis estⁱ; sublatis pactionibus eorumdem^j onera ac pensationes publicæ ad eorum sollicitudinem spectent, ad quorum dominium^k possessiones eadem migraverunt. *Dat. 1 III kal. Mart. Thessalonica^m, Constantioⁿ et Maximo Coss.* (327).

DE PRÆTORIIBUS.

Imp. Constantinus A. Juliano Pf. U. Minores XX° annis, ætatis contemplatione infirmæ, hoc etiam remedio sublevamus, ut ejus necessitudinis titulo minime

^a Schr. cj. *detrimentum sine causa*.

^b Ita 5; Cl. arbitrentur.

^c Ita 5, Cl. W. *faciant pervenire*. sed Cl. et W. in Opp. p. 444 em. p. f.

^d 5 *factatis*, cui, quod præposui, facile excidere potuit. Sententiæ certe aptius, quam *frangere*. Ba. cj. *Jactatis*. Cl. Pu. W. *fractis*, quod a scriptura cod. 5 nimis recedit. Mox idem cod. *perperperam*.

^e Bijdr. em. *expressa*, coll. c. 47 C. Th. de Decurion. (XII, 1), sed videtur *imprimere* h. l. significare *per impressionem facere*. Vid. C. 11 C. de His, quæ vi metusvo (II, 20) et Manutius ad Ciceronis epist. ad Fam. V, 2 v. *Impressione*.

^f Cl. in corr. *Constantio*.

^g C. (Cæs.) V. quod deest in cod. 5, recte add. Cl.

^h Go. Be. excidisse putant v. *censum* occasione ultimarum syllabarum pene geminarum antecedentis vocabuli, sed in Gloss. Go. et Clück l. c. T. XVI, p. 154 *inspicere* explicant: agnoscere tributa. Fortasse explicari potest v. *inspiciendum*: cognoscant mittendos inspectores, qui æstiment dominum. Cf. c. 31 C. Th. de Annona (XI, 1) vv. *Electos—æstimentur*.

ⁱ Go. em. *est*: ut (vel, et) *sublatis*; sine necessitate, modo plene interpungitur.

^j Sec. Go. add. *emptorum*; aut rescrib. *earumdem* (possessionum) *onera*. Hoc prob Westphalio de Emptione et venditione § 650. Nihil mutandum est. *Eorumdem*, i. e. eorum, qui pacti sunt.

^k Ri. mendose *dominium*.

^l Sec. Go. pro *Reddita*. Thessalonica enim fuit metropolis Macedoniae, cujus comiti hæc lex inscribitur.

^m 4, Til, Cuj. 1, 2, 2^a *Thessal.*, reliqui *Thessal.*

ⁿ Be. recte em. *Constantino*. Vid. C. Th. XI, 7, 4. Mox. Aur. Lugd. Const.

^o MS. sec. Go. *Minoris XXV*, quod Go. Ri. retin.; Cuj. 1 — 2^a. Be. *Minoris viginti* (Aur. Lugd. *viginti*.) Codex Lugd. *Minoris XXII* aut *XXI*; utramque scripturam mihi videor in codice invenisse. Reposui igitur cum Cujacio XX, cum hoc loco non sit cogitandum de legitima ætate. Negari quidem non potest, numeros II, et V in antiquis codicibus, qualis Lugdunensis est, fere nihil inter se forma differre, sed quia deinde *vicesimum* plene scriptum est, scripturam XX servandam esse putavi. *Minoris* accusativum pluralis esse secundum veterem scribendi rationem, notum est.

teneantur, cujus laqueis vinciantur^a hi, qui post vicissimum^b etatis^c suæ annum trans mare positi, et in provinciis commorantes neququam ludis circensibus ac scenicis exhibendis sui copiam faciunt^d, et ideo certo genere^e mulctationis objecti sunt. *Dat. prid. Non. Mart. Acc. Romæ, Constantio^f et Maximo Coss. (327.)*

DE DECURIONIBUS.

Constantinus A. ad Annium Tiberianum Comitem^g. Uniuersis provincialium rectoribus intumato, nostram clementiam statuisse, veteranorum filios curialibus muniis innectendos; ita ut et hi, qui perfectissimatus sibi honore blandiuntur, trusi in curiam^h necessariis officiis publicisⁱ inserviant. *PP. XI. Kal. Maii Karthagine, Constantio^j et Maximo Coss. (327.)*

DE EXACTIONIBUS.

Constantinus A. k ad Afros^l Quoniam succlamatione^m vestra merito postulastisⁿ, ne qua his, qui præstationes^o fiscales differunt^p, reliquorum laxistas^q proveniret, specialiter præcipimus observari, ut^r res eorum, qui fiscalibus debitis per contumaciam satisfacere differunt^s, distrahantur: comparatoribus data firmitate perpetua possidendi, etc. *Dat. XV. Kal. Jun. u. Sordicæ^t, Constantino^x et Maximo Coss. (327.)*

^a Go. in not. vinciantur, sine causa.

^b Vid. not. y. Edd. ante Be. vicissimum ex codice, qui paulo post sciænicis, quod tamen emend.

^c Cod. fol. 4^r.

^d Cod. Lugd. faciunt.

^e Be. rep. vult generi, i. e. mulctationis generi subjecti, expositi. Recte.

^f Go. em. Constantino C. V., Be. Constantino.

^g Rein. add. per Africanum, prob. in Go. in Chronol. Vid. c. 4. C. Th. Quemadmodum mun. civ. (XII, 5). Cuj. 2 in Chron. const. ad Annam (Rein. corr. Junii) Tib. Comitem, mendose.

^h Til. incuria. Paulo ante 4, edd. ante Be. hii.

ⁱ Go. om. publicis.

^j Be. rep. vult Constantino. Vid. XI, 7, 4, not. u.

^k Br. Al. codd. Sich. Cod. Just. imp. Constantinus A.

^l In Cod. Just. add. Provinciales. 10, 18 ad Afrum.

^m 10, 20 subclamationem vestram. 25 subclamationem nostram. 4 Go. — Be subclamatione. 21 subclaminatione. Til. — Cuj. 2^a sub clamatione.

ⁿ 6, 7, 16, 21, Sich. postulatis. 20 postulantes.

^o 20 ne qui sub præstationem. 15 ne qua pro his pr. 16 præstationis. 21 om. qui.

^p 10, 18, 25 deferunt 15 om. reliquorum.

^q 6—8, 10, 14, 16—18 labitas et 10, 15, 18 proveniret. 20 provenire et supr. lin. vel. possit.

^r Hinc incipit Cod. Just.

^s 10, 18 defecerunt 25 deferant d. c. eat firmitatem perpetuam Cod. Just. d. perp. firm. poss. et om. etc., ut Sich. 4 cetera. Vid. not. super.

^t Cum v. Dat. incip. folium 158^b cod. 4. in cujus imo marg. est signum quaternionis 10.

^u 28, 34, 36 Jul.

^v Nonn. Br. Al. codd. Sirdicæ, Syrdicæ, Sirdice, Sorditæ, Sirice. 8 om. Sordicæ.

^x Add. Cæs., V. in Cod. Just. ut in c. 2 C. Th. de Resp. prud. (1, 4), c. 2 C. Th. de Dilat. (II, 7). Puto ubique delendum esse Cæs. V. 4, 6, 7, 10, 15, 16, 18, 20, 21, 36. Sich. — Lugd. Constantio s. Constantio, impr. Ri. 54, 58 Constantinopoli, err.; alii Consilio. 10, 18, 29 add. Aug. et 16 CC. post Maximo. Mox. Aur. Lugd. Cons.

A INTERPRETATIO. *Quicumque agrorum suorum tributa implere contemnent, agri ejus, qui tributa sua contemnet^a exsolvere, ab exactore vendantur, et cui comparaverint, firmissimo jure hoc ordine empta possideant.*

DE FAM. HERCISC.

Constantinus. A. ad Constantium^b Pf. P.^c Nulli quidem de bonis usurpandis^d virorum^e, nec dividendi contra bonos mores concessa licentia est: sed si præcipiente matre bona ejus inter se liberi dividerint^f, placuit omnifariam^g nobis, hujusmodi divisionem durare, si modo usque^h ad extremum ejus vivendi spatium voluntas eadem perseverasse doceatur. *Dat. III. Id. Jun. i. Constantinopoliⁱ, Constantino^x et Maximo Coss. (327.)*

B INTERPRETATIO. *Licet virorum^l bona, ut dividantur, injustum sit, tamen si mater vivens facultates suas^m filiis præceperit et permiseritⁿ dividendas, et usque ad exitum vitæ suæ in eadem voluntate^o persistit, divisio inter filios facta perduret^p.*

DE DILATION.

Imp. Constantinus ad Julianum Pf. U. q Petendæ in integrum restitutionis temporibus, ut jam constitutum est^r, observatis, si dilatio ab actore petatur, quæ intra metas lege comprehensas valet^s arctari, eandem quocumque flagitante, caussis cognitis tribui oportebit: sin vero ejusmodi postulatur curricula^t, quæ intra spatium lege^u receptum augustari ne-

C ^a Go.—Ri. contemnent agri.... contemnit (ut 21). Ri. om. qui post ejus, et habet deinde exactione pro exactore. Mox 20, 21, edd. firmo.

^b Ita pler. codd., etiam 20 et An. Put. ap. Go.; 25, 29 A. Constantio. 10, 18, Sich.—Ri. Constantinum.

^c 42 ex corr., 8, 20 ppu. 25 et An. Put. ap. Go. proc.

^d 20, Sich. observandis, sed Sich. in m. usurpandis.

^e 10, 18—20 virorum.

^f 6—8, 10, 14, 16—18 dividerunt.

^g 9, 19 ob nefariam. 20 benefariam. Sich. in m. omni forma.

^h 6—8, 14, 16 modo quoque.

ⁱ Ita plerique codd., Til. et in m. Cuj. 1—Cuj. 2^a, prob. Go. 16 ian. 17 Jul. Nonn. codd. et edd. IV. kal. Jun., sed Sich. in m. III.

^j Hanc vocem Go. irreptitiam esse dicit occasione sequentis v. Const., cum Constantinopolis triennio post fundata sit.

D ^k 9, 10, 18, 19, 24, 27, 29, 32, 33, 35, 44, Sich.—Ri. Constantio, impr. Go., qui prop. Constantino. Cæs. V.

^l 20, Capit. virorum.

^m 6—8, 44 et multi alii facultatem suam—dividendam.

ⁿ Nonn. codd. promiserit.

^o Nonn. codd. ejusque exitum—eandem voluntatem. Aur. Lugd. persistit.

^p 6, 7 et multi codd. perdurat. Aur. Lugd. non valet.

^q 15 om. U. 27 Juliano ppo.

^r Cuj. 1 Aur. Lubd. Cod. Just. om. ut. i. c. est.

^s Cod. Just. met. restitutionis val.

^t 15 valet arctari eandem dari conveniet. Quocumque enim litigante caussis cognitiss oportebit ejusmodi postulaturur curricula.

^u Cad. Just. om. lege. Cf. Dirksen l. c. p. 402.

queunt ^a (quippe si in confinio legitimi temporis petantur ^b et ejus terminos prorogabunt), dilationem petitori denegari ^c conveniet; in ejus enim arbitrio fuerat, tunc inferre litigium ^d, cum petite dilationis mora superstite spatio ^e posset includi. § 1. Quod si defensio possidentium ^f dilationis suffragia ^g postulerit, eandem asserta causa, citra obstaculum temporis, deferri ^h sancimus, quia nequaquam steterat in ipsius ⁱ potestate, quando litigio pulsaretur. Dari igitur debet, etsi impetrata dimensio sese ultra constitutionis regulam ^j proferat. Qua dilatione, si ^k a possessore ^l impetratur, etiam octor ^m in requirendis probationibus ut minime prohibetur ⁿ. *Dat. XIV. Kal. Aug. PP. ^o Romæ ^p, Constantino Cæs. V. et Maximo ^q Coss. (327.)*

INTERPRETATIO. *Licet ^r quatuor mensibus constitutum ^s, ut petentibus pro requirendo omni restitutione ^t induciæ concedantur. Unde si illud spatium requiratur, quod indultum est, id est, quod quatuor menses non possit excedere, præstari convenit ^u. Si vero tales petantur iudiciæ, quæ tempus lege constitutum excedant, petitori debet dilatio negari, quia ^v scire debuit actionem suam constituto tempore finiendam. Quod si ille spatium, qui rem possidet, fortasse petierit, dari sine mora temporis, quod petentibus datum est, omnino debet ^x, quia scire non potuit, quando ab adversario provocaretur ad causam, et ideo ^y possessor spatium, ut respondere possit, accipiat. Petitor etiam suis partibus necessaria poterit providere ^z.*

Constantinus A. ad Victori Rationali urbis Romæ. Quoniam nonnulli fisci debitores, cum jussi fuerint debitam summam exsolvere, interposito provocationis auxilio vim executionis eludunt, nec jam opinionis exemplum nec refutatorias preces curant petere vel

^a 15 non queunt.

^b 15 conf. prædicti temp. petuntur et om. et.

^c 15 prorogabunt. Petitori ergo dilationem den.

^d 15 litigia.

^e 15 spatio superstite.

^f Cod. Just. rei.

^g Cuj. 2, 2° suffragio. Cod. Just. suffragium.

^h 15 dari. Aur. Lugd. ferri. Cop. Just. differri.

ⁱ 15 in ips. stet.

^j Cod. Just. ultræ temporis definitionem.

^k 15 et si.

^l Cod. Just. a reo. Cf. Dirksen l. c. p. 402.

^m 15 impetretur et jam petitor.

ⁿ Cod. Just. prohibebitur.

^o Cod. Just. om. PP.

^p 15 add. ad Senatam et 27 a senatu.

^q 15 Constantio et M. et pm. Cæs. V.

^r 15 Liqueat. Go. reponi vult: *Licet constitutum sit, ut petentibus quatuor mensium.*

^s Ita 15, 27, 28, sed 40, 41 et edd. add. sit, quod sensum pervertit.

^t 40, 41 Sich. Cuj. Aur. Lugd. instructione.

^u 15 conveniet.

^v 15 denegari qui.

^x 15 debebit.

^y 40, 41, Sich. om. ab.—ideo. 15 add. quando.

^z 15 possit spatium accepit etiam petitor. s. p. poterit necessaria providere.

A offerre ^a, placuit, ^b ut, si intra ^c dies complendis ^d solennitatibus præstitutos ad faciendâ hæc appellatoris cura defuerit, deserta ab eo provocatio æstimetur ^e, moxque debitum exigatur. *Dat. prid. Kal. Aug. Constantino ^f et Maximo Coss. (327.)*

DE RESP. PRUD.

*Constantinus A. ad Maximum Ps. P. ^g. Universa ^h, quæ scriptura Pauli continentur, recepta auctoritate firmanda sunt et omni veneratione celebranda. Ideoque Sententiarum libros, plenissima luce et perfectissima elocutione et jussissima juris ratione succinctos, in judiciis prolatos valere, minime dubitatur. *Dat. ⁱ V. Kal. Oct. Trevisis ^j, Constantino Cæs. V. ^k et Maximo Coss. (327.)**

Anno Domini 528.

Januario et Justo Coss.

DE MENSIS OLEARIIS.

Imp. Constantinus A. ad Cerealem Pf. annonæ. Mensæ oleariæ, quæ ita caducæ fuerint, ut nullus possit adhærere dominio ^l, vicenis follibus per officium distrahantur. Sed si quis mensam oleariam prædictis follibus emptam cariore pretio vendiderit, ferreis vinculis constrictus ad Illyricum transmittatur, pœnam congruam luiturus. Si quis autem mensam oleariam in domino suo retinens vivendi cursum impleverit, eandem mensam ad successores proprios cum reliquis suis ^m rebus hereditario poterit jure recte iudices injuriam sibi fieri ⁿ existimant, si litigator, cujus negotium sententiâ vulneratum est, a prin-

C ^a *Petere opinionis exemplum, offerre refutatorias preces.*

^b Fol. 185^b cod. 4.

^c In summ. C. Th. add. XX.

^d Codd. Just. om. complendis.

^e Cod. Just. existimetur.

^f 4 Til.—Ri*. Cod. Just. Constantio. Vid. supra XI, 7, 4, not. u. Mox Aur. Lugd. Const.

^g Dicit Cl. p. 128, not. 21, hujus anni Maximum præfectum prætorio nusquam inveniri. Anno sequentem constitutionem Maximo cuidam, sed sine dignitate inscriptam, quem Go. PP. Galliarum fuisse autemet. Vid. c. 5 C. Th. de Veteranis (VII, 20). — Commemoratur etiam *Maximus Ps. P.* in c. 2 C. Th. de Off. Præf. præf. (1, 5), quamobrem dubitari non posse existimo, quin Pf. Prætorio fuerit.

^h 5 Inuisa.

ⁱ Cl. l. c. not. 22 explicat per *Reddita*, cum Constantinus h. anno in Gallia non fuerit, coll. Go. in Chronol. ann. 525, 528, 531, 589, ibique cit. constitt. Secutus est Cl. in hac re Go. ad. c. 5 C. Th. cit. (T. II. p. 458 not. ^h), qui, quamquam *Trevirum* in Gallia accipit, fortasse locum in Triballis et in Dacia, ubi Constantinus hoc tempore egit, indicari existimat.

^j 5 *Treverunt*. Them. *Trevesunt*. In corr. Cl. legi vult *Constantio*, quod et Pu. habet.

^k C. V. deest in cod. 5 et in Them.

^l 4. Til.—Lugd. ut nullus possit adherere dominio. Cuj. 2—Ri*, ut nullus possit adherere dominio, ubi Go., probata mutatione v. nullus in nullius, quæ in Cuj. 2 tacite facta est, pro *possit* legi vult *possint*. Be., Go. secutus, ed. ut nullius possint adherere dominio, quamquam non negat, Tilianam scripturam servari posse; recte, nam mente suppl. est *eorum* (mensarum olearum). Restitui codicis scripturam. Paulo infra 4 congruam.

^m Aur. Lugd. om. suis.

ⁿ 6, 7, 10, 12—14, 16—18, 21 om. fieri. 25 existimant fieri. Ceterum 16 rectæ et sententiâ, ut 25.

dein a mediocribus atque infimis, quæ sunt danda, A præstentur. ^a Neque unquam rationibus ^b vel colligendis frugibus insistens agricola ad extraordinaria ^c onera trahatur, cum providentiæ sit, opportuno tempore his necessitatibus satisfacere. Quæ res neglecta vicariorum tuorum ^d verecundiam tangit, ad ^e rectorum autem officiorum capita venietur. Manu autem sua rectores scribere debebunt, quid opus sit, et in qua necessitate per singula capita, vel quantæ angariæ vel quantæ operæ vel quæ aut in quanto modo præbendæ sint, ut recognovisse se scribant; exactio- nis ^f prædicto ordine inter ditiores, mediocres atque infimos observando *Lectæ VII. Id Maii Romæ, Januario* ^g et *Iusto Coss.* (328).

Constantinus A. ad universos Palatinos. Ab his, qui post impleta officia fidelis obsequii administrationes publicas meruerunt, concessa quidam conantur privilegia detorquere, nec intelligunt, fastigiis promotionum in sublime provecos ab luminatitate legitima exui minime opertere. Ideoque præcepimus ⁱ, ut palatini nostri expleto munere fidelis obsequii, cum ad dignitatum cumulos elati fuerint, nihil privilegiis perdant, sed incrementis dignitatum utilis augeatur immunitas. De qua re ad præfectos prætorio et ad præfecum urbis scripta direximus. *Dat. III. i Non. Iul. Yscoi, Ianuario et Iusto Coss.* (328).

^a Hinc inc. c. 1 Cod. Just. cit. : *Imp. Constantinus — PP. Nunquam rationibus vel e. fr. insistentes agricolæ ad e. o. trahantur: cum — satisfacere*, et des. rell. Defendit Go. v. præstantur, si quis emend. præstentur vel præstituantur.

^b Ita 4. Til. — Ri*. Cuj. in Cod. Just. et Bas. I. c., ubi *περί λογισμῶν*. Neque glossæ incognita est scriptura *rationibus*. Videtur ergo *rationibus* vera lectio esse, et *rationibus* in Cod. Just. posteriori tempore restitutum. Be. ex Cod. Just. rec. *rationibus*, jubente Go. et Bic jo. Cf. comm. C. Th. ed. Ri. T. IV, p. 121. Rein. ann. : c. 1. *pastionibus* imo verissima lectio erit *arationibus*. ^c Dirksen I. c. p. 156. Sententia hæc est sec. Cuj. I. c. : « Colonos, qui rationibus prædiorum vel agriculturæ adniti sunt, nullo tempore ad anagarias aliave onera extraordinaria devocari posse, » sed eo, quo vacantes a rationibus vel colligendis frugibus opportunum habent extraordinariis oneribus satisfacere. Contra Go. vv. *rationibus insistens* et c. 5 Cod. Just. de Feriis (III, 12) utitur pro sua opinione, quasi *rationibus* actor tantum insistat, non agricola; atque improbanda est Go. opinio, sed tamen propter consonantiam fontium et pro consilio hujus editionis scribendum erat *rationibus*. Pro. Go. est Leunclavius, *Notat. lib. II, c. 251* (in *Ottontis Thes. T. III, p. 1551*).

^c In syll. *ordinaria* inc. fol. 150 ^d cod. 4.

^d In Cuj. 2 — Ri*. ad ut, quod unde fluxerit, nescio. Be. recte om. ut.

^e Til. — Cuj. 2* *satisfacere*, quæ — tangit. Ad.

^f Til. — Cuj. 2* *sint* : ut — scribant exactio- nis.

^g Cod. Just. *Januario*. Go. in Chron. VI. *Id et mox Aur. Lugd. Cons.*

^h Go. Ri. *Idem AA. Ri. Idem AA. Codex officii*, sed *corr. officia* et incipit folium XLII. cod. cum v. *fidelis*.

ⁱ Codex, Cuj. 1 — Ri. *præcepimus*, quod ferri potest, dummodo forma epistolari h. c. scriptam fuisse cogitemus. Be. de cj. Go. *præcipimus*.

^j In codice numerus III, absissus est.

DE FAMOSIS LIBELLIS.

Constantinus A. ad Dionysium. Famosa scripta libellorum, quæ nomine accusatoris caret, minime examinanda est, sed penitus abolenda. Nam qui accusationis promotione confidat, libera potius intentione quam captiosa atque occulta conscriptione alterius debet vitam in iudicium devocare. *PP. Tyri* ^a XII. Kal. Nov., *Januario et Iusto Coss.* (328.)

Constantinus A. Secundo Pf. P. Edi criminalia acta ut civilia jubemus, his videlicet, quorum salus ad discrimen vocatur, neque expectari deprecationem actorum, neque arte accusatoris differri, ut de innocentia judicantis ^b atque æquitate consistat. *Dat Kal. c. Dec. Januarino et Iusto Coss.* (328.)

DE OFF. RECT. PROV.

Idem A. ad Maximum Pf. P. Præsides provinciarum oportet ^d, si quis potiorum ^e exstiterit insolent-

^a 4. Til. — Ri*. *Tyro. Go. in Chronol. XI. Kal.*

^b Go. ann. : « Recte : erraret enim, qui *judicandi* reponeret. » Neque scribi debet *judicantis*.

^c Aur. Lugd. om. *Dat. Cuj. 1 Kaen pro Kalen. Aur. Lugd. Cons. Go.* (in comm. p. 12) propter similitudinem, quæ est inter h. c. et c. 5 de Off. rect. prov. (I, 19), utramque legem pro una habet, mutandis nominibus imperatoris et consulum. Vult igitur scribi : *Imp. Julianus — Juliano et Sallustio* (365.) pro *Imp. Constantinus — Januarino et Iusto*. Sed Go. non satis recte de his legibus existimavit. Sunt enim illæ datæ ad diversos magistratus in inscr. legum nominatos, c. 5 ad Mamertinum, hæc ad Secundum, qui præf. præf. Constantino, non Juliano imperante erat. Deinde hanc em. non patitur temporis ratio, cum sq. c. 7 anno 338, igitur multo ante h. c., si Go. sequimur, data sit.

^d 5 *Id. aa. maxima pridem provinciarum. Oportet. Cl. Pu. Idem A. ad M. Pr. Prov. Oportet. Cod. Just. Imp. Constantinus A. ad Maximum Præs provinciarum. Præsides provinciarum oportet. W. Idem A. ad Maximum... Præsides provinciarum*, ut legis initium in v. *Præs. prov.*, non in v. *oportet* sit cujus transpositionis exempla jam vidimus c. 2 C. Th. de Off. præf. aug. (I, 14) et c. 10 C. Th. de Off. vic. (I, 15). Etenim auctore W. inauditum est, *præsides provinciarum* aliquem appellari sine provinciæ, cui præsit, mentione. Deinde cum præside prov. non conveniunt seqq. *ad nos gravitatis tuæ scientiam referre*, aut quod præ his vv. Cod. Just. habet; *aut certe ad Prætorianæ Præfecturæ scientiam ref.* Denique illa, quæ leguntur in c. 5 cit. *rectores provinciarum conveniat ad tuum iudicium referre*, manifeste declarant, tunc Maximum non fuisse Præsidem. Quas ob causas W. cum Go. ad c. 5 cit. Maximum illum Præf. præf. Gall. fuisse cj., quam cj. præter c. 2 C. Th. de Resp. prud. confirmari puto c. 2 C. Th. de Off. præf. præf. ad *Maximum Pf. P.* de simili argumento superiore anno data. Ceterum W. sagaciter observat, Codicem Just. vitium inscriptionis jam eo, quo conficiebatur, tempore obsedis, cum illa, quam dixi, verborum *ad gravitatis tuæ sc. mutatio* vix alia de causa facta esse possit, quam ut inscriptioni vv. illa accommodarentur. Insignis est diversitas scripturæ in edd. et codd. Cod. Just., nam codd. Montisp. H. 82, Pist. Cas. Vat. Pl. 2, Bg. edd. Schf. Bk. Herm. exhib. *Maximum*, sed I. I. 1, Hal. et rell. *Maximianum*; deinde om. dignitas Maximi in codd. Montisp. H. 82, Pist. Cas. Vat. Pl. 1, 2, Bg. et in edd. Nbg. ^e Ita 5, Taf. Pu.; Cl. W. ex Cod. Just. *potentiorum*.

tior, et ipsi ^a vindicare ^b non possunt, aut examinare, aut pronuntiare nequeunt, de ejus nomine ad nos, aut certe ad gravitatis tuæ scientiam ^c referre: quo provideatur, qualiter publicæ disciplinæ et læsis minoribus ^d consulatur, etc. *Dat. IV. Kal. Jan. Treviris, Januario et Justo Coss.* ^e (528.)

Constantinus A. Maximo Pf. P. ^f Providendum est, ne veterani protectoria dignitate cumulati, aut qui ^g honores varios pro meritis suis consecuti sunt, incongruis pulsantur injuriis, cum, si quis ^h in hoc ⁱ crimine fuerit deprehensus ^j, rectores provinciarum conveniat ad tuum iudicium referre atque ad tuum officium prædictos dirigere, ut factum pro sui qualitate possit facillime coerceri. *Dat. IV. Kal. Jan. Treviris* ¹, *Januario et Justo Coss.* (528.)

Anno Domini 529.

Constantino A. VII et Constantino Cæs. IV Coss.

Constantinus A. m. Secundo Pf. P. Orientis. Ordinarii iudicis, provinciarum rectoris ⁿ, seu vicarii ^o potestas, ut speculatrix ^p, debet prave gesta corrigere; sed officiales vestræ celsitudinis et vicariæ potestatis pla-

^a Schr. addi vult *judices.*

^b 5 *Vindicari.* Cod. Just. *vindicare*, sed. Pl. 1 *judicare.*

^c Cod. Just. *certe ad prætorianæ præfectoræ sc.*

^d Ita 5. Cod. Just. *tenioribus*, quod opponitur superiori *potioribus*. Sed *minoribus* h. l. opponitur *potioribus*.

^e Cod. Just. ante Bk. *Dat. V. Kal. Maii Probiano et Juliano Coss.*, ut h. c. incidat in a. 522; sed tunc Maximus Pf. U. scrib. est, cum Maximus Pf. U. a. 522 commemoretur. Vid. infra Chron. constit. a. 522. Nostram subscr. confirmat c. 5 C. Th. de Veteranis. Ceterum Cl. v. *Data interpretatur Reddita*, cum Constantinus h. a. in Gallia non fuerit. Vid. Go. in Chron. h. a. et ad c. 5 de Veter. cit. 5 om. et.

^f Dignitas Maximi deest in codice et in edd., etiam in Cod. Just.; sola Cui. edit. habet P. P., recte et prob. Go., qui addidit puncta lacunam indicantia. Apposui dignitatem ex c. 4 cit. cum hac lege conjungenda. Vid. etiam supra I, 4, 2. Ceterum codex *Jd. AA. — de veterani*, mendose.

^g Cod. Just. *veterani qui protectoria de c. aut honores.*

^h Cod. Just. *quod si quis.*

ⁱ Ita etiam Cod. Just. Sed recte Go.: « Vel, inquit, ad priorem huic legi præmissam partem (in qua de aliquo nominatim crimine actum fuerit) hæc vox referenda, vel ejus loco reponendum quo, id est aliquo. »

^j Sqq. in Cod. Just. ita se habent *rectores provinciarum pro jurisdictione sua examinantes factum pro sui qualitate eos coerceant* et seq. subscript.

^k Cod. Just. *Iun.*

¹ Ms. Go. *Triveris*; potius *Triveros*, ut Cui. 1. Cui. 2—*Ri. Triveris*, Aur. Lugd. et Be. *Treviris*. Go. in notis, in Chronol. p. XXX., Prosopogr. p. 67 et Bon. p. 746, not. g, quia Constantinus hoc anno in Gallia non fuit, conjiciunt, aut locum extra Galliam, fortasse in Triballis aut Dacia, substituendum esse aut, quod ipsi malunt, *Dat. accipiendum esse pro Reddita*. Nid. etiam c. 2 C. Th. de Respons. prudent. (1, 4), not. m.

^m 5 AA. Cl. Pu. A[A].

ⁿ Ita Pu. W. propter seq. *debet*. 5, Cl. *indices pro retores*. Hu. cj. *iudicis*.

^o Ita Pu. et W. in E. L. L. 1826, p. 1899 5, Cl. W. *vicaria*.

^p C. 6 C. Th. de Off. præf. urb.: *quasi in specula.*

A cet ^a ab exactionibus amoveri, et per provincialia officia atque rectores cunctos exigi titulos. Nam si exactio minime impleatur, ante tribunal nostrum ^b exhibitus capitis fortunarumque omnium periculum sustinebit. *Dat. XVI. Kal. Mai. Constantinopoli* ^c, *Constantino A. VIII. et Constantio IV. Coss.* ^d (329.)

DE FALSA MONETA.

Constantinus A. Elpidio ^e. Pridem statutum fuit ^f, ut, si ignorante quoque domino in fundo ejus vel domo figuratus ^g clam nummus cuderetur, sedem flagitii suo fisco dominio vindicaret. Nunc ^h discretionem fieri placet, ut, si dominus in proximo constitutus sit, ejus incuria vel negligentia puniendâ est, præceptum prius valeat, sin vero longissime ab ea domo vel possessione abfuerit ⁱ, nullum sustineat detrimentum.

B § 1. Viduas autem ^j ac pupillos speciali dignos indulgentiâ ^k credidimus, ut viduæ nec in proximo constitutæ domo sua vel possessione careant, si nulla apud ipsas tam gravis conscientie noxa resideat, pupilli vero ^l, etiamsi conscii fuerint, nullum sustineant detrimentum, quia ætas eorum, si tamen fuerint impuberes, quid videat ignorat. Tutores tamen eorum si in proximo sint, quoniam ignorare eos, quid in re pupilli geritur, non oportet, hæc pœna expectabit, ut ex rebus eorum, si idonei fuerint, tantum fisco inferatur, quantum pupillo fuerat auferendum. Quibus ita emendatis, in omnibus capitulis ^m lex transmittere. *Dat. kal. mart. Nicomedie. Acc. 8 id. april. Romæ, Januario* ⁿ et *Justo Coss.* (528.)

DE EXORDINARIIS SIVE SORDIDIS.

Constantinus A. ad Æmilianum Pf. P. Extraordinariorum numerum distributio non est principalibus committenda; ideoque rectores provinciarum monendi sunt, ut eam distributionem ipsis celebrent, manu propria perscribant, atque encauto nomina annectant; ea forma servata, ut primo a potioribus,

^a 5, Cl. *placeat*. Pu. W. ex. cj. Hu. *placet*.

^b Cl. Pu. cj. *vestrum*, minus recte, momente W., nam præfectus prætorio vice sacra principis iudicabat. Vid. Haubold. de Consist. princ. cap. III, §. 4 (in Opp. T. I, p. 244 seq.).

^c 5 *Constantino ppo.* Ap. Pu. om. *Constantino A. VIII. et Constantio.*

^d Leg. *Constantino Cæs. IV. Coss.* Vid. c. 2. C. Th. de In integr. rest. (II, 16) not. v.

^e Vid. supra c. 1 de Feriis (II, 8), not. u. I., 4, edd. *Helpidio*.

^f Vid. c. 2 h. t.

^g Ri. *figuratus*.

^h Ri. *Non*, err.

ⁱ 4 et edd. ante Be. *afus ir*, sed l. *abfuerit*.

^j Fol. 55ⁿ cod. 4. Cuj. 2. — Ri. om. *autem*, err. De l. tacet illustr. Vesm. Si deest in cod. l. *autem*, jure etiam deinde om. *vero*.

^k 4 *indulgentiam*, sed rubro colore em. *indulgentia*.

^l I. Om. *vero*.

^m Addidi in ante v. *omnibus* ex cod. I., quæ præpositio deest in cod. 4 et in edd. Neque tamen vitupero cod. 4 scripturam. Til. — Cui. 2. *emendatis omn. capitulis lex* etc., non recte.

ⁿ Go. et Ri. *Januario*.

^o Aur. Lugd. bis ad.

pridem lata^a servabitur. *Dat. IV. Non. Maii Constantino A. VIII. b et Constantio c IV Coss. (329.)*

DE OPERIBUS PUBLICIS.

Constantinus A. Habe^d Felix, charissime nobis^e. Omnes^f intra centum pedes vicinitus, quantum^g ad horrea pertinet, arceantur, ac si quid constructum fuerit, diruatur, quoniam experimentis nuperrimis palam factum est, ædificiorum, quæ horreis adhærebant, incendiis fiscales copias laborasse. Quod si quis ædificandi amore publica damna neglexerit, non solum quod construxit, sed^h omnes res ejus et quicquid in suo jure habuit, fisco adjudicari præcipimus. *Dat. 11 kal. aug. Sirmioⁱ, Constantino A. 4 et Constantino A. 4 et Constantio C. Coss. j (529).*

Constantinus A. ad Bassum Pf. P. k Placuit, post completum quintum et vicesimum^l annum, ex eo, quo^m vicesimi et sexti anniⁿ dies illuxerit, ad interponendam contestationem in urbe Roma usque ad^o anni tricesimi extremum^p diem spatia prorogari^q, centesimum^r urbis Romæ milliarium^s, si tamen ab

^a Vid. C. Th. c. 2 h. t.

^b Male Ri. VII. Go. in Chron. *Dat. III. (al. IIII.) Non. Mart.*

^c Be. addi vult C., recte. In cod. 1, nio IV. Coss. resectum est cum margine. Vesmius in subscriptionibus h. anni legi vult *Constantio Coss. II.*

^d 4 *Habe*, rubro col. *b* mut. est in *u* (*Haue*). Ita etiam in c. sq. Cf. VII. 4, 1, not. c.

^e Cuj. 2—Be. K. NB. *pro korissime nobis.*

^f Go.: «*Ædificia scilicet excitantes, ædificantes, ejuscumque ordinis, dignitatis.*» Mox 4 *arceatur*, rubro col. corr., ut est in edd., *arceantur*. Quid, si leg. *Omnis intra centum pedes vicinitas — arceatur?* Etenim v. vicinitus hoc solo loco reperitur, et admissio eo oratio videtur hiare. Nonnullus Go. dicit emendare vicinitates.

^g Cam lit. tum inc. fol. 361 cod. 4.

^h Go.—addi vult. v. et. 4 *construxit*.

ⁱ Be. Sirmii.

^j Go.—Ri*. add. ann. 529 (*Constantino A. VIII et Constantio C. IV, Coss. aut sec. Vesm. et Constantio Coss. II Coss.* Vid. Supra IX, 21, 4, not. y), etsi Go. in Prosop. v. *Felix* h. c. anno 528 tribuit. Be. eam refert ad ann. 526 (*Constantino A. VII et Constantio Coss. Coss.*), adversante tempore, cum Constantinus ante 11 kal. Aug. Sirmio in Italiam se contulerit. Manso, das Leben Constantin d. Gr., non multum discrepans a He, requirit consules, qui ante ann. 529 consulatum gesserint, ratione igitur habita ordinis consistit. consules aut anni 526 aut 526 aut 528. Non video. quid impediatur, quo minus reponatur ann. 529, a Be. omissus. Aur. Lugd. Cons.

^k 20 *ad Bassum Id. aug. Pf. P.* om. in omnibus fere codd. et in edd. Sich.—Ri*. Be. restit. *Pf. P.* ex Cod. Just.

^l Codd. aut *vicesimum et quintum*, ut Til., aut XX. et V., ut Sich. et Cuj. 1—Be. Ceterum 20 post viginti et quinque annos expletos. Sich. p. XX. et V. annos expletos. 19 p. XXV ann. compl.

^m 26, 40, 41 quod. 20 q, sed corr. quo. Go. cj. ex

ⁿ 18, 18 vicesimo et sexto anno. 26, XXV.

^o 35 in urbem Romanam usque in. 16 in v. *Ro-*
^p 26 ad anno XXX. et extr. 35, 40, 41 anni tricesimum (40 XXX) et ad extr. d.

^q 10, 18, 19 prerogari. 16 propagari.

^r 19, 20, Sich. tricesimum, sed Sich. in m. centesimum.

^s Codd., Sich.—Ri*. milliarium.

A his iudicibus, qui Romæ sunt, fuerit iudicandum: per^a omnem vero Italiam^b usque ad finem anni vicesimi et noni^c: in ceteris omnibus provinciis usque ad completum annum vicesimum et octavum. Quo transacto^d tempore^e manifeste omnes sciant, legum sibi deinceps præsidia denegari^f, quandoquidem, contestationis necessitate depulsa^g, finiendas^h integri restitutionum decidendasqueⁱ causas certo genere clausurimus. § 1. Eandem^j autem custodiri^k temporit convenit rationem^l, si forte quis beneficio nostro ætatis veniam fuerit consecutus, ex eo die, quo indulgentia nostra^m in iudicio competenti fuerit intimata, eiqueⁿ administratio rei propriæ reserata^o, ut ad persequendas in integrum restitutiones^p finiendasque^q causas iuge tempus habeat præstitutum^r. § 2. Si quando^s sane in minoris jura successerit^t minor^u, minime prohibeatur^v, cum quintum^x et vicesimum annum ætatis suæ^y transierit^z, integri restitutionis^{aa} beneficio uti, tempore illi-

^a Sich.—Cuj. 2° iudicandum. *Per. Go. Ri. Ri*.* *Judicandum: Per. 36, 40 iudicatum per. 40 iud. pro.*

^b 9 vero et alium. 26 vero et It.

^c Sich.—Cuj. 2° noni. In. *Go. Ri. Ri*. noni: In.*

^d 10, 18 *Qui tr. 26 quod transactum.*

^e 26, 36, 40, 41 add. anni. Mox 20 omnia.

^f Sich. Cuj. 1—Cuj. 2° *denegari Q. Go. Ri. Ri*.* *denegari: Q. 9, 26, 40 legem—denegare q. 41 d. pr. s. den.*

^g 9 depulsa.

^h 9, 26 finienda. 15 finiendas in integrum (om. restit.) decid. 19 finienda sint in integrum r. 20 finienda sint integrum. Sich. finiendæ sint in integrum restitutiones.

ⁱ 19, 20 om. que.

^j 8, 10, 14, 16, 18, 26, 35 Eadem. Ceterum h. l. incipit c. 5 Cod. Just. cit.: *Ea quæ de temporibus in integrum restitutionum legibus cauta sunt, custodiri convenit, et si forte. 15 cust. conv. temp. rat.*

^k 14, 19, 20, 26, Sich. custodire.

^l 40, 41 ratione et mox quid.

^m Sich. *indulgentiæ nostræ. 33, 36, 40, 41 indulgentiam nostram.*

ⁿ 10, 18 quæ. 26 instimati cui. 33, 36 ei qui. 40, 41 ei cui.

^o 10, 18—20, 26, 33, 40, 41, Sich.—Ri*. *reservata*, sed Til.—Cuj. 2° in m. *reserata*, prob. Go. et Dirksen, Civ. Abb. T. II, p. 400. Cod. Just. *permissa.*

^p Cod. Just. *restitutionum.*

^q 9 definiendasque. 15 diffiniendasque. 36 finiendas pro causis—institutum. 40, 41 finiendas pro causis iuge temporis h. institutum. 35 om. iuge, multi codd. iuge. Cod. Just. iure.

^r Hic in Cod. Just. fortasse ex alia const. hæc inseruntur: *ita tamen ut nunquam minoribus viginti quinque annis constitutis de his, quæ ante impetratum veniam ætatis gesserunt, auxilium in integrum restitutionis denegetur.*

^s 19, 20, Sich.—Lugd. Si quis, sed Sich. Cuj. 1—Lugd. in m. Si quando.

^t 6—8, 10, 14, 16, 18, 35, 36, 40, 41 in minoribus i. successerint. Cf. Dirksen l. c. p. 401.

^u 35 om. minor.

^v 6, 7, 10, 16—18 probetur. 8, 36, 40, 41 prohibetur. 26 prohibentur.

^x 19, 20, Sich. quartum, sed Sich. in m. quintum.

^y Plerique codd. ætatis s. ann. Cod. Just. suæ æt.

^z Sich. in m. transegerit.

^{aa} 35 om. int. ben.—fuerit. Multi codd. in integris.

dato. § 3. Quod si majoris fuerit minor jura nactus ^a, A *judicem contestatione* ⁿ petat, *quai* ^b sibi voluerit ea ^o quantum ad eas pertinet actiones ^b, quas ex persona majoris fuerit consecutus ^c, tantum temporis ad ^d exponendas integri ^o restitutiones decigendasque ^f causas accipere debet, quantum defuncto, cujus hæres aut bonorum possessor docebitur ^h exstitisse, reliquum fuerat ⁱ. § 4. Cum vero major successionem fuerit adeptus ^j minoris, siquidem civili jure ab intestato vel ex testamento successerit, mox cum creta ^k fuerit vel adita hereditas, si vero honorario jure, ex quo bonorum possessio fuerit accepta, examinando integri ^l restitutionis negotio solida, sine ulla diminutione, tempora suppulentur ^m, quæ non pro locis, regionibus atque provinciis ⁿ, in quibus morantur, qui hæres aut bonorum possessores sunt, observari jubemus, sed in quibus defuncti domicilia collocaverant ^o. *Dat. p. VII. Kal. Aug. q. Naisso. r. PP. Romæ Non. Octob., Constantino a. Cæs. Coss. t. (329.)*

INTERPRETATIO. *Justum videtur, ut post XXV. annum, ubi XXVI. annus fuerit ingressus, deposita apud*

19, 20, Cod. Just. in integrum. 40, 41 integre. Sich. integræ.

^a Codd. plerumque nactus, ut Til.; 20 natus, sed corr. nactus. 40, 41 constitutus.

^b Cod. Just. causas. 20 naciones.

^c 18 constitutus.

^d 6—8, 16 id.

^e Multi codd. integris. 19, 20, Sich. Cod. Just. in integrum. Cf. Dirksen l. c.

^f Sich. in m. dicendasque.

^g 10, 18 eris.

^h 8 docentur.

ⁱ Nonn. codd. fuerit. Sich. in m. relictum.

^j 14 adpetitus.

^k 20 Sich. mox concreta accepta fuerit examin. et om. fuerit vel adita — possessio. Sed Sich. in m. ex cod. Augustensi nostram restituunt lectionem, retento tamen v. concreta, quod 9, 19, 33 habent. 56, 40 cum crepta f. v. addita. 10, 18 cum creata vel addita. Cod. Just. om. creta et vel.

^l 10, 18 om. ex quo — integri. 20, Sich. in integris restitutionibus. 19 in integro. Cod. Just. em. ac terminando in integrum.

^m Seqq. des. in Cod. Just.

ⁿ 19, 20, Sich. locis et religionibus, sed Sich. in m. aliis regionibus.

^o 6—8, 14, 16 collocantes. 10, 18 colloantur.

^p 6—10, 14, 16—19, 27, 29, 35, 56, 40, 42, 44, Sich. Cui. 1 — Cui. 2 in m. VIII. 38 non, 35 om. VII.—PP.

^q Sich. add. V. C. 40 aug. CC. et om. VIII.—Cæs. 19 VII. 20 aug. u. e. esul., reliquis om.

^r Ita plerique codd., Til. — Ri s. 20 misso, sed corr. naisso. Sich. Missa. Pf. P. Accepta Non., ut Til., qui tamen Naisso. 26. om. Naisso—Oct. et 36 N. PP. 27, 38 magisso. 44 Naisso.

^s 56 om. VIII.—Const.

^t Ita fere omnes codd., sed nonn. om. v. Cæs. aut habent illa: Constantio CC. s. VC. Coss. Sich. Constante A. Coss. Til. Constantio Coss., om. v. Cæs. Cuj. 1 — Lugd. Constantio V. Coss. Cui. 2 — Ri s. Constantio Cæs. Coss., sed vid. Ri. ad h. l. not. s, qui reponi vult. Const. Cæs. IV. Coss. 15 aug. IIII. et Licinio Cæs. Coss. (315.) 40 et Licinio Cæs. Cons. Cod. Just. Dat. Non. Oct. Romæ. Constantino A. et Licinio utriusque II. Coss. (312).

judicem contestatione ⁿ petat, *quai* ^b sibi voluerit ea ^o quæ in annis minoribus aut per se aut per tutores vel curatores vitio ^d male acta sunt, salva et integra pro ætatis infirmitate ^o restitui ^f. In his duntaxat ^g provinciis, usque ad XXVIII annum, si contestatus fuerit, integra ^h ei, salvo principali negotio, quæ male amiserat ⁱ, reformantur. Nam et ^j qui serenitati nostræ pro venia ætatis crediderit supplicandum, hoc sibi noverit esse concessum, ut ^k sine præjudicio indulgentiæ nostræ, quod ^l in sequenti ^m lege comprehensum est, usque ⁿ ad constitutum superius tempus liberum habeat in rerum ^o quas male gesserat, proprietatem ^p restitui. Quod si forsitan minor annis in illius hæreditate successerit, qui et ipse in annis minoribus ad hac luce discessit, non prohibendus est, cum ad XXVI. annum pervenerit, ut sibi, unde illi ^q competebat, reparationem agendarum rerum interposita contestatione ^r requirat. Sin vero minor hereditatem illius, qui plena et integra ætate defecit, acceperit, mox in ^s integrum fuerit restitutus, ea tempora in ^t negotiis prosequatur, quæ defuncto majore ^u legibus competeabant. Cum autem major minori seu ex testamento sex ex quocunque jure successerit, cum primum ad eum hæreditas defuncti pervenerit, quicquid pupilio ^v potuit pro integri restitutione competere ^x in illius transeat actionem ^y: ita ut illius provinciæ ^z forum sequatur, in qua defunctus minor habitasse dignoscitur ^{aa}.

Constantinus A. ad Concilium provinciæ Africæ. Non

C

^a 6, 7, 9, 19, 20, 43, alii depositam — contestationem.

^b Sich. quæ.

^c 20 et quæ. Sich. Et quæ.

^d Multi codd. tutoris vel curatoris. 41 (ex corr.), Sich. Cuj. 1. Aur. Lugd. tutoris v. curatoris vitium. 20 civium, sed est lacuna septem literarum ante civium.

^e 20, Cuj. 1 — proprietatis (20 pro pietatis) firmitate.

^f 20 restitutionis.

^g Nonnulli codices dudum.

^h 6, 7 integrata salvo.

ⁱ Nonnulli codices admiserat.

^j 19, 20, Sich. Hic etiam, sed Sich. in m. Nam et.

^k Nonn. codd., ut 9, 44 quod et mox præjudicii.

^l 20 add. si.

^m 20 Sich. consequenti.

ⁿ 20 comprehensum quantum.

^o 6, 7 om. in rerum.

^p Multi codd. gesserit proprietate et mox disceserit.

^q 20 add. rerum.

^r Sich. Cuj. 1. Aur. Lugd. reparatione — interposita, contestationem req., sed Sich. contestationem recipiat vel req., ut 20, qui præterea reparationem — interpositam. Nonn. codd., ut 6, 7, 10, 18 præparationem, repetitionem et mox præpositam.

^s 42, 44, alii om. in, sed 42 int. lin. ut ad.

^t 6—8, alii tempora negotiorum. 9 prosequitur.

^u 6, 7 majoris.

^v Nonn. codd. pupillorum.

^x 9 compleri.

^y 20 transactione. Multi codd. actione.

^z 44 add. forma.

^{aa} 9, 44, alii cognoscitur.

cipali causa provocaverit^a, quod neque novum neque alienum a iudiciis est. Ideoque post^b negotium principale d scussum litigatori liceat litem juris remedio sublevare; et iudices observare^c debebunt, ne^d appellatores vel in carcerem redigant, vel a militibus faciant custodiri. PP. ^e IV. Kal. Aug. Carthagine^f, Constantino A. VIII^g, et Constantino^h Caes. IVⁱ, Coss. (329).

INTERPRETATIO. *Lex ista hoc jubet, non debere iudices provinciarum assertiones appellantium ad suam injuriam revocare, quia hoc nec novum nec alienum a iudiciis^k esse cognoscitur; et ideo hoc jubet, ut liceat litigatori^l vitiatam causam appellationis remedio sublevare. Hoc etiam specialiter praeceptum, ut appellator nec in carcerem nec in quamcunque custodiam redigaturⁿ, sed agendum negotium suum liber observet^o.*

DE HIS, QUI SANGUINOLENTOS UPTOS VEL NUTRIENDOS P ACCIPERINT.

¶ Imp. Constantinus^r A. Italis suis^s. Secundum

^a 15 ad principalem causam (ut 42; 43) appellaverit. 6, 7, 14, 16, 17 provocavit.

^b 6, 7, 16, pro. 25 neg. vel principalem dicessum—juris remedium. 15 discussio.

^c 15 sublevare iudices etiam observare.

^d 4 nec, rubr. col. deletur c. 12 om. ne. Mox 20 carcere et 21 faciat.

^e 29, 38, 42 Dat. 44 Id.

^f Nonn. codd. Cartag. 10 Carthaginensium. Sich. Carthag. 42 Kartagins. 15 om. Karth. et 8 Karth. —IV. 20 Chartag.

^g 10, 18, 20. 40 om. VIII. 52, 38, IX, 6, IV.

^h Multi codd. Etiam 4 et edd. ante Be. Constantio; alii habent Const. s. Constant. Be. ex L. (quod siglum non intelligo) em. Constantino, et hoc habent 9, 12, 15, 14, 17, 33, 34, 42. Clar. Vesimius ad II, 16, 2 Constantis Caes. II, quae ej. destituitur codicum auctoritate. 36, 40, Sich. in m. Constante Caes.

ⁱ In multis codd. et ap. Sich. om. Caes. 16, IV. CC. 28 om. et—Coss. Memorabilis est subscriptio in cod. 15 t PP. VI id Jun. Constant. ipsis augustis Cons.

^j Sich. appellationum. Mox 20 qui hoc non.

^k Cuj. 2—Ri^o. iudicibus, mendose et impr. Go.

^l Sich. Cuj. 1—Lugd. a litigare, mendose. Nonn. codd. vitiatas causas. Antea 9 cognosces — ut et om. liceat.

^m 6 —10, 18, 20, 21, 42, 44 et multi alii codd. praeceperunt. Mox 20 appellatur, sed supr. lin. appellator.

ⁿ 6—8 42. alii codd. in quacunque custodia redigatur. 42 carcere. 20, 21, Sich. Cui. 1—Lugd. sed ad agendum.

^o Sich. liberum obs. 20 observetur.

^p 15 emptos susceperunt et om. Vel nutr. Multi codd. emptis vel nutriendis aut alterutrum. Nonn. etiam acceperunt. 37 susceperint. 8 om. His, Qui; 6, 7, 16 His et 2 Emptos.

^q Eiusdem argumenti alia Constantini lex Provincialibus inscripta, sed subscriptione destituta continetur in c. 2 Cod. Just. de Patribus, qui fil. distr. (IV, 43), quam W. non dubitat hoc loco in ipso Codice Theodosiano fuisse, sed a Visigothis omissam esse. Praeterea huc pertinet Constantini rescriptum, § 34 Vat. Fragm. his vv. conceptum est: Aug. et Caes. Fl. Aprilae. Cum profitearis te certa quantitate mancipium ex sanguine comparasse, cujus pretium te exsolvisse dicis et instrumentis esse firmatum: hoc a nobis

A statuta priorum principum^a, si quis infantem^b a sanguine quoquo modo^c legitime comparaverit vel^d nutriendum putaverit, obtinendi ejus servitii habeat potestatem: ita ut^e, si quis post seriem annorum ad libertatem eum repetat^f nel servum defendat, ejusdem modi alium praestat aut pretium, quod potest valere, exsolvat^g. Qui enim pretium^h competens instrumento confecto dederit, ita debet firmiter possidere, ut et distrahendi pro suo debitoⁱ causam i liberam habeat: poenae^k subjiciendis^l iis^m, qui contra hanc legem venire tentaverint. Dat. ⁿ XV° Kalend. Septemb. Serdicae^r, Constantino A. ^s VIII^r et Constantino Caes. ^t IV. Coss. (329.)

jam olim praescriptum est, quod, si voluerit liberum suum legitimum recuperare, tunc in ejus locum mancipium domino daret, aut pretium quo valisset numeraret; etiam nunc si a suis parentibus certo pretio comparasti, jus dominii te possidere existimatus. Nul- lum autem ex gentilibus liberum approbari licet. Subscripta XII kal. Augg. Constantino Aug. III coss. (313.) Zimmern l. c. T. 1, p. 670.

^r 40 Sich. in m. Theodosius.

^s 15 a civibus Italiae. Nonn. Codd. om. Italis suis.

^t Haec vv. conjunguntur cum incr. in codd. 10, 18—20. Caeterum vid. not. d. 16, 17 priora. Haec statuta ignorantur. Constantinus in § 34 Vat. frag. cit. id. a se olim praescriptum esse dicit.

^u H. v. in omnibus edd. omissum recte W. restituit ex interpr. Gothica, consentiente cod. 15, qui unus solus ex omnibus codd. hoc v. exhibet.

^v Sich. a sanguine quemquam ejusmodi. 20 sanguinei quq.; modum, sed. sec. man. corr. a sanguine quoquo m. 10, 18 quomodo. 21 quoquo ejusmodi. 15 om. quog. modo legit.

^w 15 et nutriendi.

^x 15 ita D. si, cum virgula supra D.

^y Sec. W. hoc novum videtur et hic in c. 2 Cod. Just. cit., cum in § 34 c. l. de solis parentibus sermo sit. 20 om. ad libertatem.

^z Hoc sustulit Theodosius M. in c. un. C. Th. (III, 5), restituit Valentinianus III in Novell. tit. XI. (XXXIII ed. Berol.) Vid. Go. in canm. h. c. 20 praestat.

^{aa} 14 om. quod potest — pretium.

^{ab} Vid. c. 1 sup. tit., not. b.

^{ac} 15 ut et p. s. debiti distr. c.

^{ad} Codd. aut poena, ut edd. Sich. — Be., aut poenam; nullus poenae, quod W., jubente Be. recepit.

^{ae} Nonn. codd. subjiciendi.

^{af} Codd. Til. his. Sich. hiis. Mox 6 temperavit.

^{ag} Scripsi cum compluribus codd., quibus accedit Anian. Rhem. ap. Go., Dat. pro Prop., quodd. edd. habent, improbb. Go. et W. Neque enim haec lex, Italis inscripta, proponi potuit Serdicae, quae est Daciae urbs, ubi tunc commorabatur Constantinus, 24, 28 Dat. prop.

^{ah} 8, 10, 18 om. XV. 20 V.

^{ai} Multi codd. Sirdicae s. Serdiciae. 20 Syrdice. Sich. Cuj. 1 — Ri^o Serdice.

^{aj} A. add. in codd. 13, 14, 17, 23, 30, 34, 35, 59, 43. Idem placuerat Go. Be. W. In edd. h. l. om. est.

^{ak} 20 Constantinopoli aug. Coss. et dcs. rell. 24 Conspl. et et om. VIII. 28. VII. 30. 36, 40, Sich. in m. IX. Be. in not. rep. vult. III. err.

^{al} Plerique codd. Const., quod et Constantium et Constantinum significat. Correxigitur auct. Go. Be. et W. Constantius pro Constantio, quod in edd. est. Vid. Reland. in Fastis h. a 24 Constante. Caes. add. in codd. 9, 15, 19, 24, 30, 33, 34, 42, addique voluerant Be. et W. Edd. Coustantio IV (Sich. III). AA., pro quo nonn. codd. Const. IV A. aut. Const. A. IV.

INTERPRETATIO. Si quis infantem a sanguine emerit et nutrierit, habendi eum et possidendi liberam^a habeat potestatem. Sane si nutritum dominicus^b vel pater recipere voluerit^c, aut ejusdem meriti mancipium nutritori dabit, aut pretium nutritor^d, quantum valuerit, qui nutritus est, consequatur^e.

Constantinus A. . . .^f Si ad magistratum nominati aufugerint, requirantur et, si pertinaci animo^g latere patuerint^h, his ipsorum bona permittantur, qui præsentis tempore in locum eorum ad duumviratus munera vocabantur; ita ut, si postea reperti fuerint, biennio integro onera duumviratus cogantur agnoscere. Omnes enim, qui obsequia publicorum munerum declinare tentaverintⁱ, simili conditione teneri oportet. Dat. III. Kal. Oct. Serdicæ, Constantino A. IX. et Constantio IV. Coss. (329.)

Constantinus A.^k ad Lucretium Paternum...^l Vacuatis rescriptis^m per quæ munerum civilium nonnullis est vacatio præstitutaⁿ, omnes civilibus necessitatibus aggregentur, ita ut nec consensu civium curiæ præstita^o cuiquam immunitas valeat, sed omnes ad munerum societatem conveniantur^p. Dat. VIII. Kal. Nov. Heracleæ, Constantino A. VIII. et Constantio. Coss. (329.)

Constantinus A. ad VV. CC. Pff. P. Post alia : Ad

Nonn. codd. III; alii et Til. om. IV. Vid. supra II, 46, 2. not. v.

^a Multi codd., Sich. Cuj. 1 — Lugd. om. liberam.

^b 42 add. ejus. 20 vel mater.

^c 20 add. qui nutritus est et om. hæc vv. post valuerit.

^d Ita, 6, 7, 8, 9, 13, 14, 17, 19. 20, 21, 42, 44 et permulti alii codd.; edd. nutr. pr.

^e Ita pene omnes codd. et Sich., neque obstat antec. dabit, cum ejusmodi temporum consecutionis non desint exempla neque in interpr. nec in Cod. Theod. quidem. Cuj. 1 — Ri. consequetur.

^f Deest is, cui inscripto erat lex et hic et in Cod. Just. 4, Til. — Cuj. 2. Spangenb. in Cod. Just. nullum habent lacunæ signum; Be. quinque puncta ponit; sex nos, ut Go. Ri.

^g Cod. Just. pertinaci eos animo.

^h Cod. Just. potuerit Nostræ scriptura et Go. satisfacit et nobis.

ⁱ Cod. Just. tentaverint declinare.

^j Fol. 223^b cod. 4. Eandem subser. habet Cod. Just. Jam. Go., prob. Be., rep. jubet VIII., ut in sqq. duabus legibus est. Sed etiam Constantino C. IV em. Be. hic et in c. 17, 18. Illustr. Vesmius em. Constantio Cæs. II. Vid. IX, 24, 4, not. y, XI, 30, 45, not. y.

^k In cod. 4 lacuna est; deest enim v. Id. et fere evanida est litera A. Rubro colore add. Id. aa.

^l Nec in cod. 4, nec ap. Til. — Cuj. 2. Be., nec in Cod. Just. ullum est lacunæ spatium. Go. et Ri. sex puncta ponunt, Ri. quinque. Go. Paternum eundem Paternum Præfectum Ægypti fuisse existimat, qui in oratione ad S. Cæstum (apud Auctorem vitæ Constantini II, 27) nominetur.

^m Go. ann. : « Veluti Licinii. »

ⁿ Cod. Just. præstita, ut infra.

^o Aur. Lugd. præstituta.

^p Mendose Cuj. 2, 2^a conveniatur, quod Rein. mutat in convenient.

^q 4 ppo. Til. — Lugd. P. P. Cuj. 2 — Ri. P. P. fuerunt teste Go. qui hæc sigla interpretarentur Viros clarissimos Præsides Provinciarum.

senatum decurio non adspiret; manentibus adhuc^a his qui eandem dignitatem consecuti sunt. § 1. Filios sane militarium juxta prius præceptum^b aut patris militiam assequi volumus aut, si detrectaverint militare, et triginta quinque^c annos impleverint, curiis mancipari. Dat. VII. Kal. Dec. Constantino A. VIII. et Constantio IV. Coss. (329.)

Imp. Constantinus A. ad Bassum Q. U. Præsides non per assessores, sed per se subscribant libellis. Quod si quis adessori subscriptionem inconsultis nobis permiserit : mox adessor, qui subscripsit, exilio puniatur : Præsidis vero nomen ad nos referri jubemus, ut in eum severius vindicetur. Dat. XV. kal. Sept. Constantino A. VI, et Constantino C. Coss. 329. B (Ex Cod. Just.)

Imp. Constantinus A. ad Januarium. Mancipia diversis artibus prædita, quæ ad rempublicam pertinent, in iisdem civitatibus placet permanere : ita ut si quis tale mancipium sollicitaverit, vel avocandum crediderit, cum servo altero (sollicitatum) restituat duodecim solidorum summa inferendo reipublicæ illius civitatis, cujus mancipium abduxerit. Libertis quoque artificibus, si sollicitati fuerint, cum eadem forma civitati reddendis : ita ut pro fugitivo servo, si sollicitudini defensoris non fuerit requisitus et revocatus, idem defensor duo vicaria mancipia exigatur : nec beneficio principali, nec venditione in ejus persona (jam) de cætero valituris. Dat. XXI. Kal. Martii. Constantino A. 5 et Licinio Coss. (Ex Cod. Just.)

Anno Domini 350.

Gallicano et Symmacho Coss.

DE EPISCOPIS.

Constantinus A Valentino Consulari Numidiæ. Lectores divinatorum apicum et hypodiaconi¹ cæterique clerici, qui per injuriam hæreticorum ad curiam devocati sunt, absolvantur, et de cætero, ad similitudinem s Orientis, minime ad curias devocentur, sed immunitato plenissima potiantur. Dat. Non. Feb. Serdica^h, Gallicano et Symmacho Coss. (350).

FINIUM REGUNDORUM¹.

Imp. Constantinus A. ad Tertullianum I V. P. k,

^a Go. ann. : « Tamen. »

^b Go. ann. : « Tres ante hanc Constantini M. leges super hac re occurrunt : Omnium prima data An. 319, lex 1. supr. de fil. mil. Apparit. (VII, 22). Secunda, l. 2. eod. tit. Tertia, A. 227. lex 15. supr. hoc. tit. »

^c 4 XXXV. Go. in notis et in comm. h. c. probabiliter em, viginti quinque ex c. 2 cit.

^d Go. in Chronol. : « all. XII. »

^e Vid. pag. prec., col. 2. not. a.

^f 4 hypodiaconi. Mox 4, Til. — Ri. dicetero.

^g Go. indicari putat c. 1 C. Th. de Hæret. (XVI, 5).

^h Edd. Serdica. 4 Serdica. Aur. Lugd. Symnac. Cons.

ⁱ Plerique Br. Al. codd., Barb. Sich. De fin. r. sive De finio reg.

^j Turn. Rig. Go. Tertulianum.

^k Barb. om. V. P. Cuj. 1—Ri. P. V. Laur. Virorum perfectissimum, recte.

Comitem dioceseos Asianæ. Si quis super ^a inuasis sui juris ^b locis prior ^c detulerit querimoniam, quæ finali cohæret cum proprietate controversiæ ^d, prius super ^e possessione ^f quæstio finiatur, et tunc agrimensior ire præcipitur ad loca, ut patefacta veritate hujusmodi litigium terminetur ^g. Quodsi altera pars, locorum adeptæ dominium ^h, subterfugiendæ moras ⁱ attulerit ^j, ne possit controversia definiri locorum ordine, electus agrimensior dirigatur ad loca ^k, ut, si fidelis inspectio tenentis locum esse probaverit, petitor victus abscedat; et si ^l controversia ejus ^m claruerit, qui primo ⁿ detulerit causam, ut ^o inuasor ille pœna ^p teneatur edicti ^q, si tamen vi ea loca eundem ^r inuasisse constiterit ^s. Nam si per errorem aut

^a C. 3 Cod. Just. cit. om. inuasis.

^b Berol. juris sui.

^c Cod. Just. add. de finibus.

^d Pith. in m. ed. Turn. ex mss. annot. quæ proprietatis controversiæ cohæret. Rigalt. propon. prior finalem det. quer. quæ cohæret cum proprietatis controversia. Cod. Just. quæ proprietatis controversiæ cohæret.

^e Barb. sit per, sed sec. man. corr. super; sunt enim huic cod. lectiones ex duobus codd. a sec. manu add., quorum unus Vaticanus est.

^f Barb. Laur. possessionem. Cod. Just. prius possessionis quæstio finiatur.

^g Aggenus hanc sententiam l. c. commemorat: sicut lex ait, etc. Boethius ea tota utitur, sed nulla legis mentione facta.

^h Ri. Barb. dominium, sed sec. m. in Barb. corr. dominium. Putean. superscrips. in ed. Turn. possessionem. Goes. in m. locum adeptæ dominium.

ⁱ Goes. mores, errore.

^j Pith. in m., Laur. adferat. Barb. offerat.

^k Hæc mihi videbatur codicum scripturæ proxima emendatio. Barb. def. locorum ordines et lectus (sec. m. corr. delectus) dirigat ad l. Laur. def. locorum ordines et electus agrimensior dirigatur ad loca. Pith. in m. nihilominus delectus agrim. Sich. def. ad locorum (ita etiam Pith. in m.) ordines directus Agrimensior dirigatur ut loco. Turn. Rig. Berol. def. locorum ordines et directus agrimensior dirigatur ad loca. Cuj. 1 — Ri. def. ad locorum ordines directus agrimensior dirigatur ad loca. W. locorum ordines et delectus agrimensior dirigantur, sec. Goes., qui tamen dirigatur. In Cod. Just. hæc ita mutata sunt: Quod si altera pars, ne hujusmodi quæstio terminetur, se subtraxerit, nihilominus agrimensior in ipsis locis jussione rectoris provincie, una cum observante parte hoc ipsum faciens perveniet.

^l Laur. Barb. at si. Puteanus ad ed. Turn. at si in c. Cuj. 1 — Cuj. 2° etsi.

^m Ita Laur. Barb., Gadius ex msto in m. ed. Turn., edd. præter W., qui ex cj. Bien. controversiæ jus, quæ vel propterea improbanda est, quod verbum elorere significationem activam non habet.

ⁿ Laur. Barb. add. judiciis.

^o Hinc incipit c. 5 Cod. Just. cit.: Inuasor locorum pœna teneatur legitima: si tamen.

^p Ita Laur. Barb. Turn. Rig. Goes. Berol. Rell. edd. pœnæ, prob. W.

^q Ita Pith. in m., Laur. Barb. et Goes. ex codd. prob. Bienero, nam et in Cod. Just. est legitima, sed improb. W., qui ed. cum rell. addictus.

^r Cod. Just. (VIII. 4, 5) vi loca eadem inv. Laur. Barb. t. vim ea l., sed sec. man. in Barb. corr. vi in. Sich. t. in ea l. Cuj. 1 — Ri. om. vi et mox Laur. Barb. eundem.

^s Laur. Barb. constiterint, sed a sec. m. in Barb. corr. constituerit.

A incuriam ^a domini loca data ^b ab aliis possessa sunt, ipsis ^c solis cedere debent ^d. Dat. VIII. o Kal. Mart. Veronæ ^e, Gallicano et Symmacho Coss. (350.)

DE SPONSALIBUS.

Constantinus A. ^g Valeriano agenti Vicariam Præfecturam ^h. Quamvis in lucro nec ⁱ feminis jus ^j ignorantibus subveniri soleat ^k, contra ætatem adhuc imperfectam locum hoc non habere, retro, principum statuta ^l declarant. Ne igitur soluta matrimonii charitate ^m inhumanum aliquid statuatur, censemus, si futuris conjugibus tempore nuptiarum ⁿ intra ætatem ^o constitutis res fuerint donatæ et traditæ ^p, non ideo posse eas ^q revocari, quia ^r actis consignare donationem quondam ^s maritus noluit. Data IV. ^t Kalend. Maii Gallicano et Symmacho ^u Coss. (350.)

INTERPRETATIO. — Quamquam et feminis, quæ per fragilitatem interdum excusari possunt ^v, in alicuius causis, si negligentes fuerint, lex subvenire noluerit ^x,

^a Laur. Barb. incuria, sed sec. m. in Barb. incuriam.

^b Cod. Jus. Laur. Barb. om. data. Goes. dicta. Pith. in m. deserta.

^c Goes. in m., F. solus is e.

^d Turn. Rig. Goes. debet, improbb. Go. et W. Laur. Barb. debere. Præterea Turn. cædere.

^e Laur. Barb. XVIII., c. 3 Cod. Just. XVI., c. 3 Cod. Just. cit. VI. Kal. Mai.

^f Ita W. ex c. 3 Cod. Just., quod confirmator cod. Barb. Rell. om. Ver.

^g Cod. Just. Imp. Constantinus A.

^h 19 vicario ppo. 20 vicariu ppo. Cod. Pist. Cas. Vat. Pl. 2, Bg. Hal. Russ. Val. Vicario. Cod. Pl. 1, ed. Nbg. om. dignit.

ⁱ 15 et. Go. in ann. Nequidem. 10, 18 om. in.

^j 6, 7, 10, 14, 16—18, Til., om. jus.

^k Cod. Just. add. attamen. Go. suppl. vult tamen, quod in Cod. Just. habent codd. Pl. 1, 2, Bg. Gt., edd. Nbg. Hal. Herm.

^l Wenckius, cui hæc statuta ignota sunt, cf. vult c. 8 et 9 pr. D. de Jur. et f. ign. (XXII, 6) et c. 8 h. t. In v. declarant desinit c. 11 Cod. Just. rell. om., cum c. 8 h. t. in Cod. Just. recepta sit. 21 principium.

^m 6, 7, 10, 16, 18, 20 solutam m. caritatem, sed 14 sola tam caritatem. Mox 19 conjugii.

ⁿ Go. ad h. l. annotat: « Vel nuptiarum appellatione sponsalia hic intelligas, vel hæc voces tempore nuptiarum loco motæ fuerunt, ita ut post vocem traditæ collocentur; hunc in modum: Si futuris conjugibus intra ætatem constitutis res fuerint donatæ et traditæ temporæ nuptiarum: Vel deuique hæc sententia, tempore nuptiarum intra ætatem constitutis, parentesi includenda fuerit. Quod existimo. » Parenthesin Ri. recepit.

^o 19, 20 in etra æt.; nonn. codd. ætate.

^p 6, 7, 16 const. respuerint donatam et traditam.

^q 8, 9, 12, 14, 15, 20, 21, Til. eas posse.

^r 9 qui act. 14, 19, 20 qd actis.

^s 6, 7, 10, 17, 18 quoddam. In cod. 21 maritus add. a sec. manu.

^t 9, 13, 16, 28—31, 42, Cod. Just. III, sed. in cod. Pist. Dat. V. k. jun. ee, ss, ex c. 10 antec. 32 XIV.

^u Vid. c. 6 C. Th. de Contr. empt. (III, 1) not. m. v 20 possint.

^v Nonn. codd. noluit. 8, 10, 18, 42, 44, Sich. Cuj. 1 — Cuj. 2° voluerit.

hic tamen specialiter voluit esse consultum, ut si qua in pupillaribus^a annis marito fuerit copulata, et sponsalitia largitatem^b per negligentiam^c actis non allegaverit, hujus legis beneficio, et si gesta desint, inviolabilem in suo domino donationem noverit permanere.

DE AQUAEDUCTU^d.

Imp. Constantinus A. ad Maximilianum^e Consularem aquarum^f. Possessores, per quorum fines formarum meatus transeunt, ab extraordinariis oneribus^h volumus esse immunes, ut eorum opera aquarum ductus sordibus oppleti mudentur, nec ad aliud superindicate rei onus iisdem possessoribus attinendis, ne

^a 6, 7, 20, Sich. in m. puellaribus sed 20 supr. lin. pupillaribus.

^b 20 sponsalitia in largitate.

^c Sich. Cuj. 1 — Lugd. pro negligentia. Mox 20, Sich. alligaverit.

^d Multi codd. De aquaeducto.

^e Mendose Cuj. 2, 2° Imp. Constantinus A.

^f Cf. supra IX, 12, 2, not. r. Hoc quoque loco codices C. Th. consonant cum Cod. Just.

^g 5 consularem aquarum possessores et 4 consul (virgula per litteram l trajecta) aquarum possessores, uterque igitur codex non discretis w. Edd. Cons. Aquarum possessores, etc. et Cod. Just. Consularem Aquarum possessores, etc. Male Rein. in Chron. constitt. Cui. 2 ad ann. 350 ex inscript. quas edidit p. 471, n. 8 add. Piceianum; sed recte in eadem Chron. et ad h. c. v. Aquarum, quod in edd. primum v. legis est, ab ipsius legis initio ad inscriptionem trahens em. ad Maximilianum, Consularem aquarum. Possessores, etc. Consentit hac in re cum Go. (vid. comm. c. 1 C. Th. de Bonis vacantibus (X, 8; ed. Ri. Tom. III, p. 447) et hujus constitutionis), cujus w. non inutile est hoc loco repetere; lex hæc Consulari Aquarum inscribitur: vox enim Aquarum (quod Pancirolus quoque jam recte indicavit, in Consulari Aquarum, in Notitia, fol. 122.) retrahenda est ad inscriptionem legis, et ita legendum: Ad Maximilianum Consularem Aquarum: Mox initium legis a voce, Possessores: Neque enim Privati ulli publicorum Aquaeductum possessores sunt, des ut mox subicitur, per possessorum fines formarum meatus, id est Aquaeductus, transeunt. Unde hoc metu Interpretes, Aquarum possessores hic ridicule interpretantur fundorum possessores per quos aqua labitur. Et sane Maximilianum, cui hæc lex inscribitur, Consularem Aquarum fuisse, et lex integra ostendit, et illa nominatim verba fin. leg. Observante tuo officio, etc. Consulari alioquin Aquarum inscripta est et altera hujus Cod. lex 1. supr. de divers. Offic. (VIII, 7 ad Versennium Fortunatum Consularem Aquarum data ann. 315) et quidem ejusdem Constantini M., ubi pariter Officii Consularis Aquarum mentio sit. Meminit etiam Notitia Imperii Consularis Aquarum fol. 118. (Not. Imp. Occid. Cap. IV Sub Dispositione Viri Illustris Præfecti Urbis Romæ Consularis Aquarum, ed. Bockingii, p. 16, n. 9): quin et duæ Inscriptiones de Consulari Aquarum extant apud Gruterum LIV. 6. et CCCCLIX. 7. Similes vero legis retrahendarum, plures suo capite in Prolegomenis observamus: vide interea leg. 1. supr. de bon. vacant (X. 8. Vid. etiam supr. I, 7, 4, not. *; I, 14, 2, not. r, al.) Ergo Consularis Aquarum hoc ævo Constantinopoli fuit. Romæ enim jam olim Curatores præerant: de quibus vid. Frontinum Aquaeduct. artic. 97 pag. 170. Seqq. Edit. Poleni: ubi omnes Curatores qui ad se usque fuerunt, adnumerat. Nihil impedivit, quominus Go. secuti ad Maximilianum Consularem aquarum Possessores, etc. ederemus.

^h Cf. Dirksen l. c. p. 515.

circæ res alias occupati repurgium formarum facere non occurrant^a. Quod si neglexerint, amissione possessionum multabuntur. Nam fiscus ejus prædium^b obtinebit, cujus negligentia perniciem formæ congesserit^c. Præterea scire eos oportet, per quorum prædia ductus^d com meat^e, ut dextra lævaque de^f ipsis formis quindecim pedibus intrmissis arbores habeant; observante tuo officio^g, ut, si quo tempore pullulaverint, excidantur, ne^h earum radices fabricam formæ corrumpant. Dat. XV. Kal. Jun. Gallicano et Symmacho Coss. (350).

FINIUM REGUNDORUM.

Idem A. i ad Bassum Pf. P.^k Si constiterit, eum, qui finalem detulerit^l quæstionem, priusquam aliquid sententia^m determineturⁿ rem sibi alienam usurpare voluisse^o, non solum id, quod male petebat^p, amittat, sed quo magis unusquisque^q conten-

^a Ita 3, 4; sed in cod. 4 a rec. man. supr. add curent, sine dubio ex Cod. Just. Etiam Rein. in m.: curent, al. Gr in comment. impr. curent. Etiam Cuj. in Cod. Just. occurant. Paulo ante codd. edd. ante Be. hisdem.

^b Cod. Just. prædium ejus.

^c Rein. hærens in locutione congesserit perniciem formæ cj. forma xerit fere ut Hal., qui in Cod. Just. ed. contraxerint. Vid. Dirksen. l. c. p. 515. Legitam est cod. 4 scriptura, quam cod. 3 tuetur.

^d Cod. Just. aquaeductus.

^e Go., et si non vituperat comment, tamen cj. comment, equidem nil muto; nam cod. 3 habet com meat.

^f Cod. Just. ex ipsis, recte impr. Go.

^g Id est officio Consularis aquarum. Ut generalis hæc lex fieret, in Cod. Just. scriptum est observante officio judicis.

^h Ita 3 (prob. Mai.), 4, Cod. Just.; Til.—Be. nec. quod quidem Go. sustineri posse dicit, verum recte mutat in ne.

ⁱ 3 conrungant.

^j Sich. Til. Be. Imp. Constantinus A. ex Br. Al. ejusque codd.

^k Ita corr., jam suspic. Go. in chron. ann. 350, ad fidem codd. 9, 14, 15, 17, 19, 20, 27, 32, 38—40, 43, 44, 50, quocum consti. quædam superioris et sep. anni conveniunt, quæ in inscr. Bassum Pf. P. ferunt. Rell. codd. et edd. Pf. U., impr. Go., quoniam Bassus hujus anni præfectus urbis non invenitur, sed Petronius Probianus, quæ res Go. ita movit, ut mutata subscr. ponendum esse censeret Gallicano et Basso Coss. i. e. ann. 317, quo anno Bassus præfectus urbis fuit, contra omnium codicum fidem ordinemque legum, cum ita hæc c. antiquior fieret prima h. t. constitutione, quod jam W. monuit.

^l Ita 10, 18, 19—21, 50, Goes. et ex Cod. Just. W. 9 distulerit, in rell. codd. et edd. retulerit. Vid. c. 1 h. t.

^m 50, Laur. Barb. sentiat.

ⁿ Sich. in ed. Front. terminaretur. Laur. Barb. add. nam si.

^o Laur. Barb. add. constiterit.

^p 19 male præsumpsit. Barb. a sec. m. expetebat. Mox 30 amittit.

^q 6, 7, 10, 16, 18, 20, Laur. Barb. Til. sed quod m. un. Sich. in Br. Al. ed. sed et ut unusq. Sich. in Front. ed. sed quod m. et om. unusquisque, sed in m. add. ut unusquisque. Turn. et Rig. om. unusquisque.

tus^a suo^b rem non expetat^c juris alieni, is^d, qui A
irreptor^e agrorum fuerit in lite superatus, tantum
agri modum, quantum^f diripere^g tentavit, amittat.
Lecta apud acta h XII. i Kal. Jul. i Gallicano et Sym-
macho^k Coss. (330.)

INTERPRETATIO. Si quis pervasor^l finium^m fuerit
approbatus, eoⁿ quod priusquam aliquid iudicio fini-
retur, id, quod alter tenuerat, invasisset^o, non solum
illud, quod male præsumpsit^p, amittat, sed ut non
unusquisque^q rem alienam occupet, cum fuerit in
causa devictus pervasor juris alieni, tantum spatii
restituatur, quantum præsumpsit^r invadere.

DE PERFECTISSIMATUS DIGNITATE.

Imp. Constantinus A. ^a ad Paternum Valerianum^t.
Codicillis perfectissimatus fruuntur, qui impetrave-
rint^u, si abhorreant a conditione servili, vel fisco aut
curiæ abnoxii non sint, vel si pastores non fuerint,
vel non in aliquo^v negotio constiterint, nec sibi hono-
rem venali suffragio emerint, nec rem alicujus adminis-
traverint.....

^a 10, 18 contemptus.

^b 20, Laur. Barb. suam.

^c 9, 10, 14, 18, 21 a sec. man. expectat. Mox 9,
14 alienus.

^d Cod. Just. om. is. Laur. Barb. add. vero.

^e Barb. et Goes. in m. direptor. 9 inrepto. 19,
20 inruptor. 15 irr. agri in l. f. sup. 21 in re prætor,
sed corr.

^f 6, 7 quam.

^g 50, Goes. in m. dirimere. Cod. Just. adimera.

^h 21 a sec. m., Laur. Barb. Sich. in ed. Front.
Turn. Rig. Goes. senatum, sed Sich. in m. acta.
Cuj. 2 — Be. add. Dat., quod in his tantum codd.
invenitur, qui om. *Lecta ap. acta*; in omnibus bonæ
notæ codd. om. Dat. Nonn. codd. PP.

ⁱ 17, 24 XV. 50 II. 58 XI. Cod. Just. XIII.

^j 39, 43 jun. 29 id. jul. Nonn. codd. om. Jul.

^k Plerique codd. Gallicano, Simmaco aut Simaco.
30 om. et Symm.

^l Nonn. codd. persuasor, errore.

^m Sec. Ri. deest finium in cod. 6.

ⁿ 6—8, alii eum.

^o 6—8, 10, 18—21, 42—44, Sich. invasisse.

^p 9, 42 invasit.

^q 6, 7, 20, 42, 43 unus quis, alii non quis.

^r 20 quærebat, sed supra lin. præsumpsit.

^s Go. in not.: « Hactenus ms. Theodosianus: nam
extera quæ sequuntur hic, Cujacius supplevit ex Cod.
Just. Sed hæc vv. ab editoribus h. l. falso apposita
esse, nunc patet ex codice, quem contuli. Is enim
non hic desinit, sed in vv. vel non in aliquo. Omnes
libri mss. Cod. Iust. Iustinianus; a Cujacio editum
est Constantinus.

^t In codice deest dignitas Valeriani. Go. ej. Vale-
rianum PPf. sive Vicarium urbis fuisse. Tum lex ad
ann. 330 commode referri potest, quo Valeriano
agenti Vicarium præf. inscribitur c. 3 C. Th. de
Sponsalibus (III. 5). Dignitas abest etiam a Cod. Iust.;
Aur. Lugd. Imp. pro Imp.

^u Cod. Just., etiam ap. Cujacium fruuntur qui im-
petraverunt.

^v Sequentia reposuit Cujacius ex Codice Iust. Pro
asterisco, quo in Cuj. 4 — Cuj. 2^a lacuna indicatur,
lineolas in eundem finem posui. Cum vv. in aliquo finitur
folium XLIV. quod est sextum quaternionis XXXVII.,
qui nemurus est in folio XXXVIII. iam vero quater-
nionis XXXVIII. numerus cernitur in m. folli XLVI.,
quæ res docet, nullum hujus quaternionis folium

DE JUDÆIS.

Constantinus A. ^a ad Ablaium Pf. P. Qui devo-
tione tota synagogis Judæorum, patriarchis vel pres-
byteriis^b se dederunt, et in memorata secta^c de-
gentes legi^d ipsi præsidet, immunes ab omnibus,
tam personalibus quam civilibus, muneribus perse-
verent, ita ut illi, qui jam forsitan decuriones^e sunt,
nequaquam ad prosecutiones aliquas destinentur^f,
cum oporteat istius modi homines a locis, in quibus
sunt, nulla compelli ratione^g discedere, hi autem,
qui minime curiales sunt, perpetua decurionatus^h
immunitate potiantur. Dat. III. i Kal. Dec. i Con-
stantinopoli, Gallicano et Symmacho^k Coss. (330.)

DE OFF. REC.

Imp. Constantinus A. Valeriano agenti Vicarium
B præfecturam. Quamvis in lucro nec sæminis jus igno-
rantibus subveniri solet: attamen contra ætatem
adhuc imperfectam locum hoc non habere, retro
Principum statua declarant. Dat. III. kalend. Maii, Gal-
licano et Symmacho Coss. 330. (Ex Cod. Just.)

deesse. Nihilosecius autem post folium XLIV. mem-
brana interjecta aliqua excisa est, in qua præter ex-
tremam h. c. partem scriptum erat rubrum libri VII,
quæ quidem res ansam dedit membranæ excidendæ;
nam cum librarius nitoris causa spatium aliquod scri-
ptura vacuum reliquisset. hæc membrana in alium
unum sublata est, similiter atque in aliis codicibus locis,
veluti in extremo libro VII, ubi illa, quæ librarius
splendoris causa non expleverat, a barbara manu
excisa sunt. Jam vero, quantum perierit cum mem-
brana excisa, fortuito deliniri potest. Contigit enim,
ut in secunda folii XLIV. pagina superesset vestigia
rubri coloris, qui fuerat in prima excisæ membranæ
illius pagina. Eo solebant librarii scribere formulam,
si qua librum, hic ergo sextum clauderant. Apparet
igitur, unam tantum paginam desiderari cum extrema
hujus constitutionis parte et cum formula, quam dixi:
ut omnino C. Th. h. l. consone; cum Cod. Iust., in
quo statim post hunc titulum transitur ad rem mili-
tarem, septimi C. Th. libri argumentum. In adversa
autem folii excisi pagina sine dubio splendidissimis
litteris scripta erat formula, quæ novum librum, hic
septimum incipere indicabat. Initium autem libri septi-
mi integrum esse, docet numerus tituli de Re mili-
tari servatus, qui primus est.

^a 11 aaa. et ppm cum littera i supra pm.

^b Go. vult patriarchis vel presbyteris, i. e. pa-
triarchis vel presbyteris, et quia hæc respondent sy-
nagogis, et quia infra sequuntur vv. a locis, in quibus
sunt. 11 synagogis et ita constanter.

^c 4, Til.—Lugd. in memoratas sectas.

^d Sam. Petitus, Var. II, 10, p. 149, 100 em. de
gentis lege, impr. Go.

^e 4 decuriones, em. ab ant. manu flavo col.

^f 11 desinentur, Go.: « Al. designentur. »

^g 11 rationem et ut 4, Til.—Ri Hii.

^h 4 curianatus, em. rubro colore curionatus, quod
Til. habet.

ⁱ 11 om. III.

^j Fol. 435. cod. 4.

^k 11 Galligano et Basso et om. Coss. In cod. 11
igitur absunt consules anni 317. Etiam Go. ann.:
« al. Basso: male, » Multis autem rationibus demon-
strat in comm. servandos esse consules anni 330,
etsi ita lex recentior sit seq. Erratum est a Codicis
Theodosiani conditoribus et turbata series legum.
Nam h. c. tertia hoc tit. esse debuit, tertia vero hoc
in loco collocari. Neque vero desunt ejus modi erro-
ris exempla in C. Th. Vid. supra VII, 8, 7, 8, VII,
48, 16, 17.

Anno Domini 331.

Basso et Ablavio Coss.

DE APPELLATIONIBUS.

Constantinus A. ad Bassum Pf. P.^a Legis promulgatio^b, quæ per sedecim annos bona fide in libertate durantes contra eos, qui inquietant, præscriptione^c defendit, non opitulatur his^d, qui ex^e ancillis matribus et ingenuis^f patribus orti per id^g tempus in libertatis affectu^h cum parentibus perdurarintⁱ, quandoquidem, nullo præcedente justo legitimæ possessionis initio, usurpatio^j libertatis^k nuda factetur, cum neque redemptio a servitute^l neque vicarii traditio servuli vel peculli assignatio^m valeat demonstrari; qui tituliⁿ possint famulatus nexibus liberare eum, qui convenitur, si quo ex iis^o genere usus in libertate esset per annos sedecim demoratus^p. Jure^q enim communi maternam conditionem natum sequi neesse est^r, ita ut, etsi^s herilem^t lectulum ancilla absconderit, non liberorum domino, sed servorum partem suscipiat^u. *Dat. prid. kal. Mart. Basso et Ablavio Coss. (331.)*

INTERPRETATIO. *Lex aliquando fuerat promulgata, ut, si quis^x sedecim annos sine ulla^y molestia, nullo repetente vel pulsante, vixisset, et^z postea in servitium*

^a 39, Sich. in m. proconsulem. 10, 18 præpositum. 20 ppoum. 21 psu. 15 et alii codices om. Pf. P. Go. in Chron. h. a. „al. Pf. V. male.“

^b 20 qui. Quæ sit lex, non constat. An, quod Go. cj., lex Ælia Sentia, argum. l. 16, inscr. et §. 5 D. Qui et a quib. manum. (XL, 9)? Recte tamen Go. deperditam aliquam Constantini legem significari putat, ad quam opinionem accedit Unterholzner, Entwicklung d. gesammten Verjährungslehre. Leipzig 1828. 8. T. II, p. 396, not. 809.

^c 10, 19, 20 præscriptione. 15 inquiet. hoc pr. ^d Multi codd. defendi — hii. Sich. Cuj. 1 — Ri. hii. Ri. iis. Paulo post 20 opitulatur.

^e 8 om. ex. ^f Ri. ingenuis. ^g 19, 20 idem. ^h 15 effectum. 19 effectum. 20 affectum. ⁱ 10 perdurarunt. 14, 16, 17 perdurarent. 15, 19, 20 perduraverint.

^j 6—8, 12, 14, 16, 20 poss. integro usurp., sed 20 supra lin. initio. ^k 20 usurpati libertate. 21 usurpati. Sich. usurpata libertas.

^l 9, 15, 19—21, Sich. ex servitute. 6—8, 10, 12, 14, 17, 18 ad servitute s. ad servitute.

^m 6—8, 12, 14, 16, Til. adsertio. Idem prop. Go. ⁿ 20 tituli p. pro famulatus, sed tituli supr. lin. pos. est.

^o 6, 7, 16 si tuo ex his. 20 ex is. Plerique codd., Til. his. Sich. hii. Paulo post 13 om. quo.

^p 15 ex his g. u. et p. a. XVI in lib. dem. esset. 20 libertatem et sint (sed supr. lin. essent) — demon-
^q 10, 18 In jure.
^r 10, 18 om. est.

^s Multi codd. om. et. 6 nam ut et si.
^t 9 heredem. 10 hilarem. 14 servilem. 20 virilem.

^u 15 sed serv. part. dom. susc. Nonn. codd. dominum, alii partem.
^v 24 et albino. Nonn. codd. om. et Ablavio.

^x Multi codd. qui.
^y Sich. Cuj. 1 — Lugd. aliqua.
^z et deest in multis codd., in aliis, ut in cod. 8 postea, 43 pro et habet sed.

A non veniret. Sed hoc^a illis prodesse non poterit, quos^b de ingenuis patribus^c et colonis mulieribus vel ancillis constiterit procreatos, nisi forte patres eorum pro filiorum capite dominis, quorum ancillas in consortio habent, aut vicaria mancipia cum peculii aut redemptionem status eorum soluerint. Si vero patres^d hoc se persolvisse non doceant, non poterunt matrum conditionem^e mutare, aut mancipia^f dominis deperire, etiamsi de propriis dominis nascantur^g, nisi per manumissionem servili conditione carere non possint^h. Si quis in libertate positus ancillam sibi copulaverit in conjugium, si filii ex ipsis nati fuerint, origo matrem sequatur: simili modo, si liberta servum duxerit maritum, agnatio servum sequatur, quia ad inferiorem personam vadit origo.

DE EXPOSITIS.

Imp. Constantinus Aⁱ ad Ablavium Pf. Pⁱ. Quicumque puerum vel puellam projectam^k de domo, patris vel domini voluntate scientiaque, collegerit^l ac suis alimentis ad robur^m provexerit, eundem retineat sub eodem statuⁿ, quem apud se collectum^o voluerit agitare^p, hoc est sive filium sive servum eum esse maluerit: omni repetitionis^q inquietudine

^a 9, 42, alii nec.
^b Nonn. codd. quod.
^c 8 parentibus. 20 patribus vel de col. et paulo post cum aliis procreatus — in consortium.

^d 7, 8 patres, sed 7 em. patres. 20 add. patr. aut vicaria mancipia aut quæ supra dicta sint (corr. sunt) et om. hoc.

^e Ita plerique codd.; edd. non poterint. cond. matr. ^f 20 de proprio alia (supr. lin. aliena) reddere similiter et om. dominis deperire. 6, 7, 21 de priore, sed 7 corr. deperire.

^g Seqq. des. in cod. 15. Multi codd. nascuntur.
^h 6—10, 20, 42—44, alii servilem conditionem — possunt. 21, Sich. Cuj. 1 — Lugd. servilem conditionem capere (ita 21 in m.) n. p. 20 possunt. Quæ sequuntur, des. in codd. 6—10, 15, 17—21, 25—34, 36—40, 42—44, ap. Sich. et in vett. libris ap. Go.; des. etiam in epit. Br. Al. præter L. R. U. In cod. 47 sola proferuntur, antecedentibus omm. In cod. 14 gravis h. l. confusio est, quæ tamen non aliena est a Go. opinione, hæc vv. ad constitutionem aliquam deperditam referentis. Etenim in cod. 14 post vv. non possint primo loco ponitur rubrica Si quis in libertate positus, sequitur deinde post hanc rubricam inscriptio e. 9 h. t., quasi nova lex incipiat; pro textu autem legis proferuntur vv. interpretationis Ancilla — origo et pro interpretatione statim post v. origo ipsa legis 9 h. t. verba.

ⁱ 6, 7, 10, 18, 21, 40, 44, Sich. Til. Idem A., sine dubio propter const. antecedentis tit. Cui. 1 Be Constant.

^j Nonn. codd. ablaviv. 19 ad albinu ppo.
^k 15 Proiectos.

^l 12 Sc. quæque coll. a suis. 14 volenti scienti atque coll. 15 scientiaque ejus coll. 20 scientia quæ coll., sed corr. scientiaque coll.

^m Vv. ad robur des. in codd. 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 21, ap. Sich. Tit.; priurum receptr sunt in Cui. 1.

ⁿ Vv. statum quem maluerit trasponuntur a librario cod. 29 in c. un. sq. tit. post. v. debito.

^o Recte Be. et W. revocaverunt collectum, quod ex Cuj. 2 manaverat in edd. Go. Ri. Ri., sed omnes codd. a me inspecti et Sich. Lugd. collectum.

^p 10, 18 om. agitare maluerit.
^q 15 om. repetitionis.

penitus summovenda eorum, qui servos aut liberos ^a A scienter propria voluntate domo ^b recentes natos abjecerint ^c. *Dat. XV^a Kal. Maii^o Constantinopoli^t, Basso et Ablavio Coss.* (351).

‡ INTERPRETATIO. *Quicumque expositum recenti partu, sciente patre vel matre vel domino, collegerit ac suo labore educavit, in illius, a quo collectus est, potestate consistat, seu ingenuum seu servum, quem nutrit, esse voluerit ⁸ et, si adoptare voluerit in filium vel liberum aut in servitium permanere, propria utatur potestate.*

DE REPUDIIS ^h.

Imp. Constantinusⁱ A. ad Ablaviumⁱ Pf. P.^k Placet^l mulieri non licere propter suas pravas^m cupiditates marito repudium mittereⁿ exquisita causa, veluti ebrioso aut aleari^o aut mulierculario, nec vero maritis per quascunque occasiones ^p uxores suas dimittere^q, sed in repudio mittendo a femina hæc sola crimina inquiri, si homicidam vel medicamentarium vel sepulcrorum dissolutorem^r maritum suum^s esse probaverit, ut ita demum laudata omnem suam dotem^t recipiat. Nam si præter hæc^u tria crimina repudium marito miserit, oportet eam usque ad aculam^v capitis in domo^x mariti deponere, et pro tam magna sui confidentia in insulam deportari^y. In masculis^z etiam, si repudium mittant, hæc tria crimina inquiri conveniet, si mœ-

cham^a vel medicamentarium vec conciliatricem repudiare voluerit^b. Nam si ab his^c criminibus liberam ejecerit^d, omnem dotem restituere debet^e et aliam non ducere. Quod si fecerit, priori conjugii^f facultas dabitur, domum ejus^g invadere et omnem dotem posterioris uxoris^h ad semet ipsamⁱ transferre pro injuria sibi illata. *Dat. III. Non. Maiiⁱ Basso et Ablavio Coss.* (351).

INTERPRETATIO. *Certis rebus et probatis causis, inter uxorem et maritum repudiandi locus patet; nam levi objectione matrimonium solvere^k prohibentur. Quod si forte mulier dicat maritum suum aut ebriosum^l aut luxuriæ deditum, non propterea repudiandus est, nisi forte eum aut homicidam aut maleficum aut sepulcri violatorem esse docuerit, quibus criminibus convictus sine culpa mulieris merito videtur excludi, et mulier recepta dote discedit: nam si hæc crimina mulier non potuerit approbare, hac pœna mulctatur^m ut et dotem, quam dederat, velⁿ pro ipsa data fuerat, et donationem, quam percepit, amittat atque etiam exilii relegatione teneatur. Quod si a viro mulier repellatur, nec ipse, nisi certis criminibus ream docuerit^o, pro levi, ut assolet^p, jurgio, repudiare non^q permittitur, nisi fortasse^r aduiteram aut maleficam aut conciliatricem eam^s probare sufficiat^t. Quod si^u docere non potuerit, dotem mulieri restituat et aliam ducere non presumat uxorem^v. Quod si forte tentaverit, habebit*

^a Plerique codd., Sich. Lugd. *servos ac lib.*

^b 20 *Dominiis.*

^c 15 *Ejecerint. 20 amoverint*, sed supr. lin. *obiecerint*, ut 19.

^d 15, 15 *XII. 19 XVI. 20, 40*, Sich. in m. Go. in not. ad Chronol. h. anni V.

^e Multi codd. *Mad. 8 om. Mai. Const.*

^f 20 et alii *Constantinopolim*. Multi codd., Sich. Lugd. om. *Const.*

^g Seqq. des. in omnibus. quos vidi, codd. et ap. Sich. Cuj. 1 Lugd. Cum argumentum eorum in hac lege non inveniatur, aut spuria sunt aut addita a librario, pni codice in hac parte pleniore usus est. Primum edita sunt in Cuj. 2. Ceterum leg. *servitio*.

^h Cod. Just. (V, 17) add, *et judicio de moribus sublato*.

ⁱ Edd. Sich. Cuj. 1 — 2° *Constant.* In h. c. inc. cod. 15. 8, 15, 25 *Ablavio. 14, 34 ad albinum. 26 ad flavio.*

^j 32 *ad albino. 35 ad libanum. 38 ad bravium.*

^k Nonn. codd. om. *Pf. P.*, pro quo alii *preposito*.

^l 15 *Placet et mul.*

^m 9 *parvas. Sich. malas.*

ⁿ 19 *mittere nisi exqais.*

^o 9 *adulatori. 10 aleari. 15, 18 aleari. Mox 21 muliercularium.*

^p 6, 7, 14, 16, 17 om. *per q. occ. 8 per quacunque accusationem.*

^q 10 *suas dim. ux. 9 dimitterint.*

^r 15 (Seld. ms. ap. Go-) *violatorem. 17 med. sed sep. Mox 15 om. ut.*

^s 14 *marito suo.*

^t 15, 18 *dotem suam.*

^u 12 om. *hæc.*

^v Sich. Til. *aculam*, sed Til. in m, *aculam*. Nonn. codd. *uculam. 15 sec. Go. actulam*. In cod. 21 h. v. add. a sec. manu.

^w 15, 19 *in domum.*

^x Nonn. codd. *in insula deputari.*

^y 12 *in masculinis.*

^a Codd. *mecam. mæcam, moccam. 14 si mæcamen-*

tarium vel conc.

^b 6, 7, 10, 16, 18 *voluerint, non male.*

^c Sich. Cuj. 1 — Ri'. *hiis.*

^d 13 *elicerit. 15 add. aliquis.*

^e 19 *debeat.*

^f 9 *priore conjugii.*

^g Ita plerique codd., Eill.; rell. edd. *ejus domum. 9 domus ejus. 18 debitor d. e.*

^h 15 om. *uxoris.*

ⁱ 16 *semet ipsum.*

^j 10, 18 et codd. ap. Go. not. *h. Dat. X. kal. jun. 28, 36, 40 Dat. X. kal. Jul. 36 Dat. VII. k. Julii To-*

leto B. Codd. ap. Go. not. h. Dat. III. kal. Jul. Sich. in m. Cal. Jul. Til. in m. Kal. Jul. 19 Non. Decemb. Til. Dat. — Maii Jul. 9, 15 — 16, 14, 27, 29—35,

38, 45, 44 om. III. Non. Maii, sed relicto in nonn. codd. (veluti 6, 7) spatium. Itaque pauci tantum codices tuerent diem, quem in hac subscriptione editiones exhibent. Unde fluxerit Toletio in cod. 59, nescio.

^k Sich. Cuj. 1. — Lugd. *solvi prohibetur. 45 add.*

^l Nonn. codd. om. *aut ebriosum. Mox 6 quod si forte pro nisi forte et 21 sepulcrorum viol.*

^m Nonn. codd., Cuj. 1 — Lugd. *mutatur. 45 mutetur.*

ⁿ Sich. in m. *ad. In cod. 21 pro add. a sec. manu.*

^o 44 *repelletur nec ipse convincerit. 21, Sich. eam doc.*

^p Multi codd. *solet.*

^q 6—8, 10, 14, 18 et alii codd., Sich. Cuj. 1 — Lugd. *add. non, prob. Ri. Cuj. 2 — Ri'. om. non, perperam.*

^r Multi codd. *forte.*

^s 6—8, 45, alii codd. om. *eam, sed 6 probare.*

^t Aur. Lugd. h. l. add. *tunc enim donationem sibi recipiat, et eam dimittere liceat.*

^u Sich. add. *hoc. Mox 6, 7 poterit.*

^v Nonn. codd. *al. ux. duc. n. præ.*

mulier liberam^a facultatem, quæ innocens ejecta est, domum mariti sui atque omnem ejus substantiam sibi met vindicare. Quod dignoscitur ordinatum, ut etiam secundæ uxoris dotem repudiata^b injuste mulier jubetur acquirere.

DE HONORARIIS CODICILLIS.

Constantinus A. ....^c Ne hi^d, qui procul ab officio sublimitatis tuæ sunt, nullum meritum per sedulitatem vel obsequia præferentes locum possint laborantibus debitum irripere^e, exceptores placet pro loco et ordine suo ad commentarios accedere, et eorum administrationi subrogari, et^f cæteris præsumptis, ita ut inter exceptores, prout quisque locum tempore adipisci meruerit, ordine et merito consequatur. Dat. 6 Kal. Jul. Treviris^h, Basso et Ablavio Coss. (351.)

Constantinus A. ad universos provinciales. Post alia: Si finalis controversia fuerit, tuncⁱ demum arbitri non negetur^k, cum intra^l quinque pedes locum, de quo agitur apud præsidem^m, esse constiterit; cum de majore spatioⁿ causa quædam^o, non finalis, sed proprietatis^p, apud ipsum præsidem debeat terminari. Et si socius quid^q velit a socio, ante præses judicet, an præstari aliquid^r oporteat, et tunc demum illud per arbitros restituatur, quod constiterit^s esse solvendum. Dat. Kal. Aug. Basso et Ablavio Coss. (351.)

DE ADM. ET PERIC. TUT. ET CUR.

Constantinus A. ad universos provinciales. Post

^a Nonn. codd. om. liberam et mox omnem.

^b 21. Sich. repudiata.

^c Pro asterisco, qui in edd. est, posui sex puncta; tot enim litterarum lacuna apparet in codice, etsi nihil erosum neque abscissum est. Ceterum Go. propter suscriptionem præfecto prætorio cuidam Galliarum, cujus sedes Treviris erat, hanc legem inscriptam fuisse existimat.

^d Codex et edd. ante Be. hii.

^e Go. em. in locum — irripere vel locum — præripere, sine causa.

^f Be. auct. Go. dolet in notis hanc particulam.

^g Go. et Bon. l. c. p. 747, not. a. Dat. pro Reddita habent.

^h Codex, Go. Bon. Triveris. Cuj. 1 — Cuj. 2*. Ri. Ri*. Triveris.

ⁱ Barb. tu.

^j Pith. Barb. arbitri. Laur. arbitres.

^k Pith. Laur. Barb. negentur.

^l Barb. contra.

^m Seqq. des. in Laur. Barb. usque ad v. præsidem.

ⁿ Goes. in m. spatio quodam c. non f.

^o Pith. in m. quæ jam.

^p Pith. Gud. in m. et Sich. add. est.

^q Barb. qui, sed corr. quid.

^r Barb. a sec. m. pr. si quid.

^s Goes. in m. cj. constituerit.

^t c. 17 et c. 1 cilt. add. PP. kal. Sept. et c. 16 PP. kal. Sept. Constantinop.

^u Ita recte Sich. Gud. in m. Laur. Barb. Cuj. 1 — Cuj. 2*; Rig. Abladio. Goes. Abladeo. Go. — Ri*. Albavio.

^v 1 niversos provinciales, et avulsæ sunt litteræ Id. A. ad u. Jam in seqq. omnes litteræ in quarta cod. 1 membrana avulsæ et ab editoribus restitute

A alia: Minorum defensores, uti et^a tutores vel curatores, si participes rei, quæ lite^b poscitur^c, ad acta, ut jussum est, edere detractaverint^d; eosdemque^e contra veritatem^f nominaverint, quoniam pupillo nihil vel adulto perire oportet in quolibet litis eventu^g, tantum de proprio pecuniæ fisco inferant, quantum, æstimatione^h habita, ex tertia parte colligitur. Quodsi pauperesⁱ sint, capitulis deminutione plectantur, et desinant cives esse Romani, ita ut jus integrum ipsis minoribus reservetur, etc. Dat. 1 Kal. Aug. Basso et Ablavio Coss. (351.)

DE LITIGIOSIS.

Imp. Constantinus A. ad Provinciales. Post alia^l: Lite pendente^m illud, quod inⁿ controversiam devocatur^o, in conjunctam personam vel^p extraneam B donationibus vel emptionibus vel quibuslibet aliis contractibus^q minime transferri oportet, tanquam nihil^r factum sit lite nihilominus peragenda^s. § 1.

a me brevitatis causa litteris inclinatis indicatæ sunt. Solent autem P. et Pu. ea, quæ a se restituta sunt, unci includere, quod semel moneo.

^a 1 defensores. . . . t. Perierunt iterum quattuor litteræ quas P. restit. Bijdr. l. c. p. 325 auct. Gaii cj. velut.

^b 1 litæ.

^c H l. in cod. 1 est lacuna sex circiter litterarum. P. cj. pos(citur ac)ta. Ita etiam Pu. Sed W. in E. L. L. 1824, p. 1903 et in editione Codicis Th. rectius poscitur ad acta.

^d 1 detractaverint.

^e P. in notis ad h. c. maluit eandemque, non eandem, quo modo Pu. not. b prætendit.

^f 1. contra v. nominaverint. P. legi vult contra ve(n-dere) nominaverint, locum contorte explicare tentans ex c. 4. Cod. Just. de Litigiosis (VIII, 37), improbb. W. et Bijdr. l. c. Vid. W. p. 192 not. b. Pu. lacunam indinat iriplici eoque unci inclusio puncto. W. in E. L. L. l. c. et in editione Codicis Th. supplet contra veritatem, quo supplemento quid aptius sit, me nescire fateor, præsertim cum admodum verisimilia sint, quæ W. dicit, hunc locum cum c. un. C. Th. de Litigiosis (IV, 4) cohære et sese referre ad necessitatem reis sub jactura tertiæ partis impositam nominandi ad acta reos, qui rei litigiosæ participes sint, quanquam hujus necessitatis aliud in jure Romano non reperitur vestigium. An cum argumento tit. C. Th. Ne potentiorum nomina (II, 14) cohæreat, dubium est.

^g 1 eventus, sed corr. eventu.

^h 1 æstimationem.

ⁱ P. in notis ad v. Pauperes hæc annotat: « Ante litteras eres » apparet tale litteræ extremum lineamentum, quod innuit vel d, vel p.

^j Litteræ etc. Dat. a codice avulsæ sunt.

^k 1, P. ablatis. Pu. Ablatis, inepte.

^l Nonn. codd. om. ad Provinciales. Post alia, alii aut Post alia, ut Cod. Just., aut ad Provinciales.

^m 6, 7, 21 pendente. 10, 18 pensante.

ⁿ 10, 18 om. in. 6, 7, 16 controversia.

^o Cod. Just. Lite p. actiones, quæ in iudicium deductæ sunt, vel res, pro quibus actor a reo detentis intendit in conj. 15 om. devocatur. 9 devoc. si conjuncta.

^p 10, 18 conjunctam et solam vel.

^q 18 contractionibus. Mox 12 litem peragendam.

^r Cod. Just. tr. ab eodem actore liceat, tanquam si nihil.

^s Hic finitur c. 2 Cod. Just. cit. Seqq. omnino fugitiva sunt et Go. videntur propter arbitros, qui commemorantur, ad c. 3 C. Th. fin. reg. (II, 26) pertinere, Weuckio ad c. 4 C. Th. de Admin. tut.

Quod si tutela^a causa vertitur, post examen judicis in supplementum pronuntiationis dentur arbitri, qui non jam^b arbitri, sed executores putandi sunt, etc. *Dat. Kal. c. Aug. d. Basso et Ablavio Coss. (351).*

INTERPRETATIO. *Res, quæ proposita actione repetitur, transferri a possidente ad alterum nullis contractibus potest; neque inde aliqua fieri scriptura permittitur, nisi prius lis, de qua agitur, fuerit iudicio definita^c.*

DE EXACTIONIBUS.

Constantinus A. ad universos Provinciales. A proconsulibus et comitibus et his, qui vice præfectorum cognoscunt^f, sive ex appellatione sive ex delegatos sive ex ordine judicaverint, provocari permittimus, ita ut appellanti iudex^h præbeat opinionis exemplum, et acta cum refutatorii spatium suisque litteris ad nos dirigat. A præfectisⁱ autem prætorio, qui soli vice sacra cognoscere vere dicendi sunt, provocari^k non sinimus, ne jam nostra contingi veneratio videatur. Quod si victus solutam nec receptam a iudice appellationem affirmet, præfectos adeat, ut apud eos de integro litiget, tanquam appellatione suscepta, Superatus enim si iniuste appellasse^l videbitur, lite perditâ notatus abscedet, aut^m si vicerit, contra eum iudicem, qui appellationem non receperatⁿ, ad nos referri^o necesse est, ut digni supplicio puniatur. *Dat. Kal. Aug. PP. Kal. Sept. Constantinopoli, Basso et Coss. (351).*

Constantinus A. p. ad universos Provinciales. Qui licitam provocationem omiserit, perpetuo silere debebit, nec a nobis impudens petere per supplicationem auxi-

(III, 30). Quod posterius mihi placet. Fortasse hic incipit decreti pars, quæ ad tutelam spectat.

^a 8, 12, 16 quod (12 quid) sit utile (pro q. si utile, i. e. tutelae). 19 quod si utilis causa videtur post. Nonn. codd. in. seqq. vertit — examine — supplendum — detur — arbitrio s. arbitrium.

^b 15 jam non. Mox Sieh. et Til. om. etc.

^c 16, 28, 35, 36, 40, Sieh. — Cuj. 2. Be. add. X. quem numerum Ri. Ri. W. auct. Go. recte delect. Nam in omnibus C. Th. legibus, quas cum hac c. conjungendas esse dixi, deest X. Præterea cum W. faciunt omnes codd., præter quinque a me nominatos.

^d Cod. Just. Datum Kal. Mart. — Ablavio, mendose.

^e Non codd. permittitur, si prius lis de qua agitur non f. in jud. definita. Aur. Lugd. Go. Ri. Ri. ad., Vel sic: Res litigiosa nullatenus ante dari nec vendi potest, quam elitigetur. Quæ vv. ex Reg. desumpta pro interpretatione haberi non possunt.

^f Mendose Ri. cognoscuntur.

^g Cod. Just. ex delegatione.

^h Fol. 186^a cod. 4.

ⁱ Ri. (non in. vulg., ut Be. asseverat) A Præfecti, err. typ.

^j Cod. Just. om. qui — sunt.

^k Cod. Just. provocare.

^l Cod. Just. appellare.

^m 4, Til. — Ri. aut. Be. jubente. Go. ex Cod. Just. rep. at, sed tamen ferri potest aut, etsi at significanti esse non nego. Russ. edd. codd. Just. aut cum C. Th. et sec. Go. nonn. Cod. Just. edd. et.

ⁿ Ri. et Cod. Just. receperit.

^o Aur. Lugd. Coss.

^p Apud Ri. excidit A.

lium. Quod si fecerit, deportationis pœna plectendus est^a. *Dat. Kal. Aug. PP. Kal. Sept. Constantinopoli^b, Basso et Ablavio Coss. (351).*

DE HIS, QUI PER METUM JUDICIS NON APPELLAVERUNT^c.

Imp. Constantinus d. A. ad universos Provinciales. In insulam deportandi sunt cum amissione omnium facultatum, quæ fisco addicendæ sunt, hi, qui provocatione ommissa litem reparare tentaverint contra comitum cæterorumque sententias, qui voce nostra indicaverint, firmantes, se per metum appellationis ommissæ^e auxilium. In qua re vel nostrum vel præfectorum prætorio ex nostra erit jussione iudicium. *Dat. Kal. Aug. PP. Kal. Sept. f. Basso et Ablavio Coss. (351).*

B *Imp. Constantinus. A. ad universos provinciales.* Si quis alterius nomine quolibet modo possidens immobilem rem, litem ab aliquo per in rem actionem sustineat, debet statim in iudicio dominum nominare: ut sive in eadem civitate degat, sive in agro, sive in alia provincia sit; certo dierum spatio a iudice definiendo, eoque ad nationem ejus perducendo, vel ipse in loca, in quibus prædium situm est, perveniens, vel procuratorem mittens, actoris intentiones excipiat. † Si vero post hujusmodi indultum tempus minime hoc, quod dispositum est, facere maluerit: tanquam lite, quæ ei ingeritur, ex eo die, quo possessor ad iudicium vocatus est ad interrumpendam longi temporis præscriptionem, contestata: iudex, utpote domino possessionis, post hujusmodi humanitatem sui præsentiam faciente, edictis legitimis proponendis eum citare curabit: et tunc in eadem voluntate eo permanente, negotium summatim discutiens, in possessionem rerum-actorem mitti non differet: omni allegatione absenti de principali questione servata. *Dat. X. Kal. August. Basso et Ablavio Coss. 351.*

DE FILIIS MILITARUM APPAR.

Constantinus A. ad Evagrium^e. Hi, qui ex officialibus quorumcumque^h officiorum geniti sunt, eorum parentes adhuc sacramento tenentur, sive jam dimissiⁱ erunt, in parentum locum procedant. *Dat.*

^a Cod. Just. Quod si fecerit, desiderio sua caret, et ignominia pœna notabitur.

^b Ex legibus cum h. c. conjungendis. In cod. 4 et in edd. deest Constant.

^c Ita 4, Til. — Cuj. 2. Cod. Just. et in ind. titul. Go. — Ri. °; Go. — Be. appellarunt. Mox 4, edd. ante Be. hii.

^d Cui, 2, 2* Constantius.

^e Go. Be. em. omisisse, ut est in m. Cuj. 1 — Cuj. 2*, recte. Til. — Cuj. 2* om. auxilium in qua re. Go. — Ri. °. om. auxilium: in qua re.

^f Add. Constantinopoli. Vid. c. 16 C. Th. de Appell. (XI, 50).

^g Dignitas deest in edd., deest etiam in codice, sed sine ullo lacune signo. Cod. Just. Imp. Constantinus A. Evagrius Pf. P. Vid. cap. 20 de Decur. cit.

^h Ita Be. recte edid. ex Cod. Just. auct. Go.; codex, Cui. 1 — Ri. °. quorumque.

ⁱ Cod. Just. dimissi sunt, in parentum militum vocentur. Nostram scripturam Go. pro elegantiore habet.

prid. Non. ^a Aug. Basso et Ablavio Coss. (351.)

DE DECURIONIBUS.

Constantinus A. ad Evagrium Pf. P.^b Quoniam ^c nonnulli diversarum civitatum curiales ^d interperantur ^e minoribus ^f, quibus publica tutela ^g debetur, ad curiæ consortium devocantur, ut ^h septem vel octo annorum ⁱ constitutos nonnullos nominasse firmentur ^j, decernimus ^k, ut omnino nullus in curiam nominationibus ^l devocetur, nec functionum obsequia ^m subire cogatur, nisi qui decimum et octavum annum ætatis ⁿ fuerit ingressus. Quod et in futurum ^o arceri volumus, et esse eximi, qui infra ^p ejus ætatis terminos constituti jam nominati sunt, curialibus ut ^q vinculus absolvantur. Cum enim decimum et octavum annum ætatis ^r intraverint ^s, si militiæ nomen inserere juxta legem ^t datam non potuerint ^u vel superederint, municipali poterunt ^v dari obsequio. Dat. prid. ^x Non. Aug. ^y Basso et Ablavio ^z Coss. (351.)

^a C. 20 de Decur. prid. Id., quod mutand. est in prid. Non.

^b Rep. Pf. P. ex cod. 9 et c. 20 h. t. Idem volunt Go. Be. 4, Sich. — Cuj. 2°. Be. omissam esse dignitatem non indicant. Go. et Ri. sex puncta ponunt, R^o. quinque. 9, 20, 29, 36, 40 Eburgium; 11 evacrium (et om. ad), sed in sq. c. Curagrium.

^c 11 Qd. In cod. 40 vv. Qm. nonnulli, quæ sola ex ipsa lege supersunt, conjuncta sunt cum inscr. ^d 16 om. civit. curiales. 11 curialis.

^e 6, 7, 10, 16 — 18, 21, Sich. intemperantes. 20 inteparentes, sed supr. lim. ad. inteperant. Rein. em. incompetenter.

^f 16 mores. 17 mirum.

^g 15 publica cura. 11 debito.

^h 20, Sich. et. 6, 7, 10, 14, 16 — 18 ut in septem.

ⁱ 20 constituti et 25 constituitur.

^j 10, 18 nonnullius n. firmitatis. 6, 7, 14, 17 firmitatem. 16 firmetur. Sich. nominarint, firmiter d. Go. firmentur interpretatur affirmantur. In cod. 25 om. nonn. nom. firm. 6 nonnullus.

^k 6, 7, 10, 14, 17 decrevimus.

^l 11 dominationibus et 20 devocentur. 10, 18 curiam non in actionibus. 15 in cur. nullus nomin.

^m Vid. Vat. Fr. § 248.

ⁿ 11 add. suæ. 10, 18 om. fuerit ingressus. Quod—annum ætatis. Sich. ætatis annum.

^o 9 Quod inter minus fut.. 25 om. et. Mox 11 eximii. Sich. eximi. Qui.

^p 6, 7, 14, 16, 17 intra.

^q 4, 6, 7, 9, 11, 14, 16, 17, 20, 21, 25, Sich. om. ut. In cod. 4 rep. ut ab ant. man. 15 ut cur. vinc. Aur. Lugd. et vinculis.

^r 21, Sich. ætatis annum. 25 anno. Vid. c. 7 h. t.

^s 9, 11 intraverit. 20 fuerit ingressus. 16 sic militia. 25 si litia nomine.

^t Vid. C. Th. c. 18 h. t., not. **.

^u 4 potuerint. ab ant. man. em. potuerint. 20 potuerit. In cod. 14 om. vel — poterunt.

^v 6, 7, 16 potuerunt. 10 18, potuerint dare. 11 municipalib.; poterant dare. 25 om. mun. pot. 20 dare. 21 municipiali. Sich. potuerint.

^x Nonn. codd. II. pro prid. 9 Dat. id. non. 29, 35, 42 Dat. prid. id. non. 20, 32 Dat. III. 31 34 om. prid. et 58 Non. 16 Kal. pro Non.

^y 20 April.

^z 6, 7, 10, 14, 18, 21, 32, Sich. Abundantio s. Abundancio. 16. 43 Habundantio CC. 20 habundancio. Sich. in m. rep. Ablavio. Nonn. codd. C. et 16 CC. pro Coss.

A INTERPRETATIO. Minores decem ^a et octo annorum ætate ^b curiales nec nominari ^c a quibuscumque nec ad servitia ^d applicari debere: quia hoc lex sufficere credit ^e, ua ^f decem et octo annis ^g necessitate publicæ, si necesse fuerit ^h, applicantur, ita ut, si qui ⁱ infra hanc ætatem ante nominati jam fuerint ^j, absolvantur.

Idem A. ad Evagrium ^k Pf. P. Nullus decurionum ^l ad procuraciones ^m vel curas ⁿ civitatum accedat ^o, nisi omnibus ^p omnino muneribus satisfecerit patriæ ^q vel ætate vel meritis. Qui vero per suffragium ad hoc pervenerit administrare desiderans, non modo ab expetito ^r officio repellatur, sed epistola ^s quoque vel codicilli ab eo protinus auferantur ^t, et ad ^u comitatum destinantur ^v. Dat. prid. ^x Id. ^y Aug. Basso et Ablavio Coss. (351.)

^a 11 Lex ista hoc dicit minoris decim.

^b Nonn. codd., etiam 6, 7, 21 om. ætate. 20 curiales ætate nec nominare a quibusq^o.

^c 43 aut.

^d 11 servitium. 6, 7 publicari; in cod. 7 a sec. manu supr. add. adhiberi.

^e Sich. hæc lex s. creditur, sed in m. ut nos. 20, 43 hæc.

^f Cuj. 2 — Ri^o. ab. 6, 7, 43 ut a decem. 11, 20 ut ad. d. 21, Sich. Cuj. 1 — Lugd. om. a. Hanc interpret. partem improbat Go. Lege enim C. Th. filii militarium non post impletum XVIII. annum curiæ addicuntur, sed simul atque eum annum ingressi sunt.

^g Sich. Cuj. 1 — Lugd. anni 20, 21 annos et ita multi codd.

^h 6, 7, 10, 16, 18 fuerint.

ⁱ Sich. Cuj. 1. Cuj. 2, 3° quis. Rein. corr. qui. 6, C 7, 10, 18, 44 et multi alii codd. intra.

^j 6, 7, 11, 21, 42, 43 et multi alii codd. fuerant. 20 fuerunt. Nonn. codd. absolvantur.

^k Vid. C. Th. c. 19 h. t. not. h. 26 psu. 9, 21, 25 om. Pf. P. 10, 18 ppositum. 15 Id. aug. ad eundem.

^l 21 curionum.

^m 9, 11, 12, 25, Sich. provocationes. 10, 18 provocationem. Summ. C. Th. Curiales in agro commorantes neque procuratores fieri. Vv. hic addita: in agro commorantes des. in C. Th. Interpr. curatorum officium.

ⁿ 15 om. vel curas. 15 civitatis. Ri^o. Curtas.

^o 16, 20 accedant.

^p Vid. infra c. 65 h. t.

^q 15 patriæ satisfecerit. 20 satisfecerint.

^r 19, 18 ad expetito. 21 ab expectato.

^s 15, 20 epistolæ. Multi codd. codicelli.

^t 16 auferant. 10, 18 offerentur.

^u 4 auferantur et ad (vv. et ad delentur rubro col.) D | fol. 224^b | et ad comitatum. Bis igitur scripta errant vv. et ad.

^v 4, 6, 7, 10 — 12, 14, 17, 18, 21, 25, Sich. — Cuj. 2° destinantur. 20 distinetur; rell. destinetur. Similiter interpr. Vox destinetur cohæret cum antec.: Qui — pervenerit administrare desiderans, non modo — repellatur, — et ab comitatum destinatur, sed oratione hinc. Neque tamen destinatur aptum ei videtur, qui vv. et ad comitatum dest. referenda esse ducit ad curialem, non ad codicillos illi ablatos. Verum si quis v. destinatur accipit pro remittantur, mittantur, codicillos jubet imperator ad comitatum dirigi s. remitti, ut scilicet comitatus (interpr. domini rerum, i. e. imperatores) sciat, repulsum esse curialem ab officio. Ei hoc mihi probatur. Quare rep. scripturam codd. antiquissimorum, veluti 4, 6, 7.

^x Nonn. codd. II. 27, 31, 35 III. 40 om. prid.

^y 28, 36, 40. Oct. Mox 20 oblitio.

INTERPRETATIO. *Ista lex hoc præcipit^a, nullum curialem, nisi omnibus curiæ officis per ordinem actis, aut curatoris^b aut defensoris officium debere suscipere, nisi omnibus, ut dictum est, ante muneribus satisfecerit, quæ patriæ^c ordine^d debentur. Nam si præfatus contra hanc præceptionem quolibet suffragio aut sub quocumque obtentu honoris se munire voluerit, et obtentis caveat et, ubi rerum domini fuerint, dirigatur^e.*

AD SC. CLAUDIANUM.

Imp. Constantinus. . . .^f. Quaecumque mulierum post hanc legem servi contubernio se miscuerit, et non conventa per denuntiationes, sicut jus statuebat antiquum, statum libertatis amittat. Dat. prid. Non. Octob., Basso et Ablavio^h Coss. (351).

DE OFFICIO PRÆFECTORUM PRÆTORIO.

Imp. Constantinus A. ad Bassum Pf. P.ⁱ Super his, qui a præside vel a quolibet alio iudice^k sententiam dictam^l infirmari deponunt, sub eo sine sublimitatis tuæ succedat examen^m, ut, si internis negotiisⁿ usquequaque decursis^o ex evidenti claruerit^p, sententiam a jure^q justitiaque discedere, ea^r penitus explosa, controversia de æquitate terminum capiat.

^a præcipit 6, 7, 9, 10, 18, 40 et multi alii codd.; similiter 21, 42 — 44 præcipit. Edd. jubet. 41 dicit. Nonn. codd. veluti 41, 20, 21, 42 — 44 Lex ista.

^b 11 actis et aut curatores aut defensores; hoc etiam alii codd., sed non curatoribus.

^c 7 a sec manu, Sich. Cuj. 1. — Lugd. patrio. 9 fuerit q. p.

^d 6, 11 ordinique. 7, 21, Sich. — Lugd. ordini. Mox 9 privatus pro præfatus (11 præfatos) et nonn. codd. suffragium — munere s. mutare pro munire.

^e 41, edd. præter Go. dirigantur. Sensus postulat dirigatur, et ita habent codices, etiam 6, 7, 20, 21. Visigothi igitur v. destinantur (vid. supra not. a) reulerunt ad curialem. Nonn. codd. fuerit dir. 41 reum pro rerum.

^f Hæc quoque lex hucusque incognita debetur folio VII. Taurin. Inscriptio una cum marg. folii avulsa est. Rept. Idem A., quod P. in ipso folio VII. restituit, W. recepit. Sed P. in apographo et Pu. Imp. Constantinus, contra morem librarium, qui, si qua lex ejusdem imp. in eodem tit. præcedit, Idem A. ponunt, nomen ipsum imp. non repetunt. Hic autem Constantini legem aliquam antecessisse, intelligitur ex subscriptione, in qua fol. VII. incipit.

^g P. in comm. pro. et videtur reponere voluisse etiam.

^h 1. P. Pu. ablavio.

ⁱ 20 pp. 28, 40 om. ad Bassum Pf. P. 27 Imp. Const. Constantino Psp. 44 Imp. C. ad Constantium D

^j 8 add. in loco ipsius legis.

^k 16 Superbis qui. 19, 20, 21 que.

^l 5 quolibet iudice alio.

^m 19 sententia dicta. Mox nonnulli codd. infirmare.

ⁿ 8 examini.

^o 14, 19 interni neg. 20, 21, Sich. inter negotia, sed Sich. ex cod. Aug. ut nos, omi. tamen v. usquequaque.

^p Interna neg. ut interna causæ in c. 1 C. Th. Unde vi (IV, 22) et c. 2 Si vagum pet. manc. (X, 12).

^q 19 decursi. Sich. decursa. 21 diversis. Sich. in corr. p. 478 ex cod. Aug. decursis.

^r 8 caruerit. 5 evidenti.

^s 6, 8, 10, 18 sententia majore. 20, 21, Sich. Til. sententia, a jure, sed Til. in m. majore. 5, 14 sententiam majore. Sich. justitiaque.

^t 18, Til. in m. discere et. Sich. in m. et.

Sich. Til. expl. controversia, de. 5 æqualitate.

PATROL. VIII.

A Quod si consentanea sit legibus jam prompta^a sententia, ejus pronuntiationis improbus oppugnator, si patrimonio circumfluit^b, biennio^c in insulam relegatione plectatur, ejusque bonorum media portio fiscalibus compendiis addicta cedat: quod si agrestis vitæ^d sit aut etiam^e egentis, ad biennii tempus in metallum detrudendus^f est. Quam legem in annotationibus quoque nostris de iterando^g post sententiam iudicio custodire debebis. Dat. XIII. Kal. Novemb.,^h Basso et Ablavioⁱ Coss. (351).

INTERPRETATIO. *Quicumque causa dicta discussoque negotio^k a quocumque fuerit superatus, et hanc ipsam litem postea reparare tentaverit, si pro ipso, qui antea^l abdictus^m est, fuerit legibus lata sententia, prius iudicium non valebit. Nam si etⁿ apud alium iudicem fuerit superatus, si digna idoneaque persona sit^o, biennio in exsilium deputetur, et medietatem^p facultatum suarum fiscus acquirat. Si vero indigna et pauperior persona est, in metallum biennio deputetur.*

DE OFFICIO RECTORIS PROVINCIÆ.

Imp. Constantinus A. ad Provinciales. Præsides publicas notiones^q exerceant frequentatis per examina tribunalibus, nec civiles controversias auditori in secretariis sese abscondant^r, ut iurgaturus conveniendi eos,

^a 9, 18 tam pr. 19 jam provida. 21 promoti vel i. pr. 20 legibus... | provida in prompta, sed add. vel jam supr. v. prompta. Sich. Til. provida, vel jam prompta. Alterutrum natum est ex glossemate, sed præstat prompta, i. e. emissa.

^b Ita plerique codd.: edd. circumfluat. Alii obpugnatur. 8 adpugnatur.

^c Multi codices biennii. W. cj. bienni, quo facile caremus. Mox nonnulli codd. in insula r.

^d 9 vita. Paulló ante Sich. una portio.

^e 5, 8 9, 10, 14, 18—21 om. etiam, et nonnulli codd. ad.

^f Ita 19, Aur. Lugd. in m., similiter 5 detruendus et 8 detruendus. 20, 21. Sich. detrahendus, vulgo retrudendus.

^g 21, Sich. dexterando, sed Sich. in corr. p. 478 ex cod. Aug. de iterando. Cf. ad h. l. Biener, Geschichte d. Novellen Justinianus p. 40 et cons. de cod. Theodos. Aucl. § 6.

^h 20, 21, 28, 36, 40, Sich. VI, 5, 33, 44 VII. 8, 9 XV. 19, 24, 25, 29, 30, 32, 33, 39, 42, 43, Cuj. 2, 2^a XVI, 27, 38 XVII.

ⁱ 23, Sich. Til. Cuj. 1 Aur. Lugd. in m. Decembr. Add. Constantinopoli. Vid. 6, 7 Cod. Th. de Off. rect. prov. (I, 16).

^j 5 20, 21, 44, Sich. et Albiano. 19 Blavio. 25 Ablevo. 38 Aluvio, sed Sich. in m. Ablavio.

^k 8 add. in iudicio.

^l Plerique codd. ante.

^m Sich. dictus. Cuj. 1. Aur. Lugd. victus. 20, 21 qui ante est legibus dictus fuerit lata, sed supra dict. add. ad.

ⁿ Sich. et multi codd. etsi.

^o Plerique codd. est, in exsilio, metallo.

^p Ita 8, 9, 19, 20, 21, Sich. Lugr. d. 1 A Cui. u Reliquæ edd. media.

^q Naciones. Cl. Pu. rationes, perperam. W. corr. notiones, prob. Schro. Vid. c. 5 C. Th. de Abolition. (IX, 37).

^r 5 Auditoriis secr. sese abscondant. Cl. Pu. uncis incl. sese, quo tamen deleto W. auditorii vel auditoriis et secret. emend. esse censet. W. loco succurri distinguendo post v. auditoriis, quod non juvat. Hu. cj. controversia. Bijdr. cj. auditori, prob. W. in Opp.

nisi pretio, facultatem impetrare non possit; et ^a cum A negotiis omnibus, quæ ad se delata fuerint, exhiberint audientiam, et frequens præconis ^b, ut assolet fieri, inelamatio, nullum, qui postulare voluerit, deprehenderit, expletis omnibus actibus publicis privatisque sese recipiant. Justissimos ^c autem et vigilantissimos iudices publicis acclamationibus collaudandi dantur omnibus potestatem, ut honoris ^d eis auctiores proferamus processus: ^e ^e contrario injustis ^f et maleficis querelarum vocibus accusandis ^g, ut censuræ nostræ vigor eos absumat ^h; nam si veræ voces subit ⁱ, nec ad libidinem per clientelas effusæ ^j, diligenter investigabimus ^k, præfectis prætorio et comitibus, qui per provincias constituti sunt, provincialium nostrorum voces ad nostram scientiam referentibus. PP. ^l Kal. Nov. Constantinopolim ^m, Basso et Ablavio B Coss. (331.)

Imp. Const. A. ⁿ ad Provinciales^o. Cessent jam nunc rapaces officialium P manus, cessent, inquam: nam si moniti non cessaverint, gladiis præcedentur ^r. Non sit venale ^s iudicis velum ^t, non ingressus redemptiu,

p. 432, quam em. recepi, interposito tamen in post audituri, cum sine dubio in Cod. Th. antea scriptum fuerit auditorii secretariis. Similiter in c. 9 sq. *Judex — in audiendis ac discingendis litibus — non in secessu domus — referat, sed apertis secretarii foribus.*

^a Ita recte Æ, Cl. Pu.; W. corr. sed, male.

^b Ita em. W.; 5, Cl. Pu. præconis, impr. Schro.

^c In v. *Justissimos* inc. c. 5 Cod. Just. cit., ubi om. autem.

^d Ita Cl. Pu. W. ex Cod. Just., sed Pl. 1 et hon. 5 honore. Hu. cj. honorum, ut cod. Bg.

^e 5, Cl. Pu. et. W. et e ex Cod. Just.

^f Ita 5 et Pu., prob. Hu. Cl. et W. ex Cod. Just. *injustos et maleficos.*

^g Ita 5, Pu., prob. Hu. Cl. W. ex Cod. Just. *accusandi.*

^h 5 *Asumat.*

ⁱ 5 st. i. e. sunt, quod etiam Cl. et Pu. habent, recte, quamquam impr. Schro. W. ex Cod. Just. ed. sint, sed ibi quoque optimi codd. habent sunt. Neque h. l. neque supra (I, 12, 2, not. m.) si significat num, ut W. putabat.

^j 5 *Effuge.*

^k 5 *Investigavimus.*

^l Cod. Just. *Dat.*, rectius, cum hæc e. non Constantinopoli, sed in provinciis proponenda fuisset. Vid. etiam c. sq. h. t. eodem die *datam*, non *propositam*. Hal. D. prid. Kal. et om. *Const.*

^m 5 *Constantino p.* Hic desinunt augmenta Codicis Theodosiani, quæ codici Ambrosiano (5) debentur. D In sequentibus librarius Breviarium tantum descripsit, nec supplementi quicquam suppeditat, quare Pu. omnia, quæ sequuntur omittit et demum inde a tit. de Feriis (II, 8) in edendis palimpsesti Taurinensis supplementis pergit.

ⁿ Ita nunc e cod. 5 scribendum, antea in edd., cum h. c. prima h. t. esset, legebatur *Imp. Constantinus.*

^o Nonnulli codd. om. *ad provinciales*, alii *provincialibus.*

^p Nonnulli codd. *tunc.* Mox Sich. *officium.*

^q 5 *Inq. nonnisi m.* (om. non) *cess.*; 6, 7, 9, 14, 16 nisi m. n. c.

^r 10, 18 *præcedantur.* 5 *precedentur.*

^s 6, 8, 17, Til. *venalis.* 9, 10, 14, 18, R. *sint venales iudices.*

^t 8, 20, 21, Sich. *verbum.*

^u 19 *Redemptio.*

non infame licitationibus ^a secretarium, non visio ipsa præsidis cum pretio: æque ^b aures ^c judicantis ^d pauperrimis ac divitibus reserentur. Absit ab inducendo ejus ^e, qui officii princeps dicitur, deprædatio. Nullas litigatoribus ^f adjutores eorumdem officii principum concussiones ^g adhibeant; centurionum aliorumque ^h officialium, parva magnaque poscentium, intolerandi impetus obligantur, eorumque, qui ⁱ iurgantibus acta restituunt ^j, inexplata aviditas temperetur. Semper invigilet industria præsidalis, ne quicquam ^k a prædictis generibus hominum de litigatore sumatur. Qui si de civilibus causis quicquam putaverint ^l esse poscendum, aderit armata censura, quæ nefariorum capita cervicesque detruncet, data copia ^m universis, qui concussi ⁿ fuerint, ut præsidum instruant notionem ^o. Qui si dissimulaverint, super eodem ^p conquerendi vocem omnibus aperimus apud comites ^q cunctos provinciarum aut apud præfectum ^r prætorio, si magis fuerit ^s in vicino, ut ^t his referentibus edocti, super ^u talibus latrocinii supplicia ^v proferamus ^x.

^a 6 *Infama elicitationis.* 10, 14, 17, 18, R. Til. *licitationis.* 19 *infamet.* 20, 21, Sich. *infamet licitationibus.* 21 *scietarium.*

^b 8 *Preciosa que.* 19 *precioque aures.*

^c 6, 16, 17 *auctores.* 14 *auctoris.*

^d Ita edd. præter W., qui tacite corr. *judicantium*; sed codd. aut *judicantis* aut *judicantes*, solus 21 *judicadis.* Mox 8 *pauperrimi.*

^e 21, R. *indicendo.* 20 supr. lin. *ut ab seductione.* Cuj. 1. — Lugd. in m. *ob inducendum.* Nonn. codd. *eos.*

^f 21, Sich. Til. *prædatio ulla l. Adjutores.* Sed Sich. in corr. ex cod. Aug. *prædatio.* Nullos litigatoribus adjutores, et Til. in m. *depræd.* Nullos litigatores *adi.* 20 *ulla*, videtur tamen ibi antea scriptum fuisse *nulla.* 6, 9 *Nullus litigatoris.* 10, 16, 18 *litigatores.* 14 *litigatoris adjutoris.*

^g Nonnulli codd. *officium*, alii *concutiones, concusiones, concussionis, concussionibus.* 21 *commissiones.* 5 *off. principis c.*

^h 19 *Aliorumve.* Sich. Til. *adhibeant Centurionum,* al., sed Sich. in corr. em.

ⁱ 20, 21, Sich. *posc. dum imp. obligandus est eorum, qui.* Sed in corr. Sich. ex cod. Aug. *posc. intolerandi impetus obligentur, eorum qui.* 19 *intoleranda impetita aboleantur.* 10, 18, R. *imp. obligantur.*

^j Nonnulli codd., R. *præstitunt et mox vigilet.*

^k Plerique codd., R. *nec quisquam.* 5 *nec quicq.* 16 *præs. vel ne quisq.*

^l 8 *Potuerint et om. esse.*

^m 14 *Culpa.*

ⁿ 5 *Confusi.* 8 *concursi.*

^o 8 *Instruat nationem.* 18 *instr. notationem.*

^p 8 *Eorum conquerendi.* 20, 21, Sich. *s. eandem conquerendi.* Mox 16 *aper. aut apud.*

^q 8 *Om. comites.* 5, 10, 14, 16, 17, 19 *om. cunctos.* 8 *cunctis.* 9 *aper. quæ cunctis apud com. provinciarum.*

^r 5, 6, 16, 17 *præfectos*, mox alii *prætorii aut prætorium*, ut Sich. Til.

^s 5, 6, 8, 10, 18 *fuerint.*

^t 8 *om. ut.*

^u Ita omnes codd. et edd. W. tacite corr. *de*; sed jam Go., quem Ri. (Ri.) secutus est, recte interpungendo post *latrocinii* veram aperuerat loci sententiam; reliqui interpungunt post *edocti.*

^v 8 *Supplicio.*

^x Ita Til. et in m. Aur. Lugd., Be. W. 5 *proferamus*; relique edd. et codd. 8, 20, 21, R. *referamus*; 19 *deferamus.*

Data Kal. a Novemb., Constantinopoli b, Basso et Ablavio c VV. CC. d Coss. (331).

INTERPRETATIO. *Officiales omnium judicum venales esse non audeant, neque pretium de introitu occurrentium aut litigantium e vel egressu requirant. Et f interpellantes tam divites quam pauperes sine ullo premio audiantur. Quod si rapaces esse voluerint, gladio puniantur, aut certe de eorum rapacitate dominicis auribus referatur.*

DE JUDÆIS.

Imp. Constantinus A. Hierois et Archisynagogis et Patribus synagogarum et cæteris g, qui in eodem loco deserviunt. Hierois h et archisynagogos et patres synagogarum et cæteros, quisynagogis deserviunt, ab omni corporali munere liberos esse præcipimus i. Dat. Kal. Dec., Constantinopoli, Basso et Ablavio Coss. (331).

DE JURISDICTIONE OMNIUM JUDICUM.

Imp. Constant. A. ad universos provinciales. Nemo post litem contestatam ordinariæ sedis declinet examen: nec (prius) Præfecti prætorio, aut comitis Orientis, vel alterius Spectabilis judicis imploret auxilium, sed appellatione legibus facta ad sacrum auditorium veniat. Dat. Kalend. Octobr., Basso et Ablavio Coss. 331 (Ex cod. Just.).

Anno Domini 332.

Pacatiano et Hilariano Coss.

DE FILIIS MILITARUM.

Imp. Constantinus A. ad Leontium Pf. P. Jam dudum sanximus, ut veteranorum k filii, qui post sedecim annos militiæ munus subire non possunt, vel armis l gerendis habiles non exstiterint, curiis mancipentur m. Dat. III. Id. April., Pacatiano et Hilariano Coss. n (332.)

DE SPONSALIBUS.

Imp. Constantinus A. n ad Pacatianum Pf. U. o Pa-

^a 33 Dat. X. Kal. Aniani cod. ap. Go. XI.

^b 20, 39 om. Constantinopoli. 10, 18 Constantino præfecto B.

^c 20, 39, Sich. Albino, sed Sich. in m. Albio.

^d In plerisque codd. om. VV. CC.

^e Complures codd. et nonnullæ edd. nec — occurrentium a. litigantium.

^f Permulti codd., Sich. Cuj. 1 — Lugd. Sed; in aliis codd., ut 5 transponuntur vv. *quam pauperes post v. sine ullo premio.*

^g 4 ceteros, rubro col. em. ceteris. 11 Idem aa. hierois (om. et. Etiam Cuj. 2 — Go. om. et) archisynagogis et patribus synagogarum.

^h Col. 1—Lugd. Hieros. Go. err. Archisynagos.

ⁱ 11 archisynagogos et patres synagogarum—synagogis—corporalium—precipimus.

^j Go. de c. 2 C. Th. de Veteranis (vii, 20) cogitat.

^k Go. veteranorum, mend.

^l Codex exstiterit; c. 4, quæ exscripta est in c. 33 cit., ibi ita legitur: *Iterata lege sancimus ut v. f. si post — possint — non exsistant c. m.*

^m Aur. Lugd. Cons.

ⁿ Cod. Just. Imp. Constantius A. et Constans C., male.

^o 9, 15, 29, 42 ppo. Cod. Just. P. P., prob. Go. e, W., sed cf. Corsini l. c. p. 184. Be. cj. PPf. U. quod non intelligo. 16, 28 om. Pf. U. Edd. Præfec-

tri a puellæ aut tutori aut b curatori aut cuiilibet e jus affini non d liceat, cum prius militi puellam e desponderit f, eandem alii in matrimonium tradere. Quod si intra biennium g, ut perfidiæ reus h in insulam relegatur. Quod si pactis i optiis, transcurso biennio, qui puellam desponderit alteri eandem sociaverit, in culpam sponsi potius quam puellæ referatur, nec i quam noceat ei, qui post biennium puellam marito alteri tradidit k. Dat. pridie l Id. April., Martiano, Pacatiano et Hilariano m Coss. (332).

INTERPRETATIO. *Si quis aut privatus aut militans, postquam sponderit, cum n patres tutore vel curatore o puellæ vel propinquis de puellæ conjunctione definerit, debet post definitionem p intra biennium nuptias celebrare V. aut Præf. V. aut Præf. U., præter Til., qui P. V. Ceterum 15, 25 Pacatiano et 34 agatiano. Go. hanc. c. Triboniano interpolatam esse dicit, quod W. negat propter verborum dissimilitudinem quam ob rem c. 2 Cod. Just. alio loco in C. Th. positam fuisse putat. Fortasse Tribonianus conflatit c. 2 ex duabus C. Th. constitutionibus. Vv. const. 2 hæc sunt: Si is qui puellam suis nuptiis pactus est, intra biennium exsequi nuptias in eadem provincia degens supersederit, ejusque spatii sine decurso, in alterius postea conjunctionem puella pervenerit, nihil fraudis ei sit, quæ nuptias maturando vota sua diutius eludi non passa est.*

^a Ita Ri. ex cj. in Præf. Tom. I. Cod. Theod. (p. XV). Codd. 6—9, 12, 14, 16, 17, 21, edd. Sich. — Lugd. Patri aut Puellæ, sed jam. Ri. auct. Bestio monet, v. aut a librariis alieno loco positum esse. Primum in Cuj. 2, quam posteriores edd. secutæ sunt, editum est Patri, aut matri puellæ. Errat igitur Bestius l. c. p. 280, qui v. matri a Go. tacite appositum esse existimat. Idem prop. Patri, avo puellæ, cum v. aut ex avo facile oriri potuisset, quæ cj. non congruit cum codicibus. 19 om. aut. Ex quibus omnibus apparet et v. aut et v. matri suspectum, itaque utrumque delendum esse, quæ cum re facit interpretis, apud quem matris nulla est mentio, quam commemorasset, si v. matri in ipsa lege exstitisset, quemadmodum fecit in interpr. c. 6 h. t. Non dubitavi ergo jub. Ri. delere aut matri et restituere Patri puellæ, præsertim cum quinque codices 10, 15, 18—20 hanc lectionem tueantur.

^b Ita 6—10, 12, 15, 18—21, Til.; Aur. Lugd. om. aut. cur. Rell. edd. vel cur.

^c 8 cujuslibet.

^d 6, 7, 14, 16 om. non. 21 affinem non.

^e 15 alicui, memorabilis lectio.

^f 6—10, 12, 14, 18 desponderint, non male.

^g Ita plerique codd. et omnes edd. Best., prob. Ri. l. c. (cf. not. n.) h. l. ita m.: *Quod si intra biennium sit perfidiæ reus, in insulam rem. Co. cj. fiat aut fecerit* (biennium lecerit). *Fecerit* confirmatur tribus codd. 10, 14, 18, qui præterea add. *quis post quodsi*, sed vulg. scriptura convenit cum latini sermonis ingenio, haud raro omittentis verbum, quod ex antecedenti membro per se supplendum est. 20 intr. lin. sit pro si in v. *Quodsi*. Ceterum 12 infra.

^h 15 reus perfidiæ.

ⁱ 15 Si vero pactis.

^j 8, 10, 18 ne.

^k 6—10, 14—18, 20, Til. tradidit; in rell. codd. et edd. tradiderit.

^l Nonn. codd. om. prid. 10 Dat. I. 18, 32, 39, 45 Dat. V.

^m 8, 16 om. et Hil. 10, 18 Apr. Martiano præfect. pac. et. H. 25 Martiano ppo Pacatiano et Hilariano 21, Sich. Apr. Martiano et Hil. Coss. 33 Gratiano et Hil.

ⁿ 21, edd. h. l. add. et, quod orationem turbat.

^o 20 procuratore, 6, 7 patrem tutorem vel prop.

^p 6, 7, 9, 10, 18, 20, 42, 44 et multi alii codd.

brare. Quod si tarditate aut negligentia^a sponsi biennii A tempus excesserit, et alio^b viro se puella conjunxerit, absoluta erit a^c calumnia, vel ipsa, vel quicumque suorum^d eam tradiderit: quia culpa est illius, qui disse-
rendo conjunctionem suam alteri nubendi locum patefecit. Nam si intra biennium data fuerit, quid observetur, evidenti^e sequente lege cognoscetur^f.

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO.

Imp. Constantinus A. ad Concilium Byzacenorum^g. Servus necessarius hæres instituendus; ^h est, quiaⁱ non magis patrimonium quam infamiam consequi videtur. Unde claret^j actionem inofficiosi^k fratribus relaxatam, cum infamiae^l aspergitur^m vitis isⁿ, qui hæres ex titio^o, omniaque fratribus tradi, quæ per turpitudinem aut aliquam^p levem notam capere non potest institutus. Ita^q in hac quoque parte, si quando libertis hæredibus institutis fratres fuerint alieni^r, inofficiosi^s actione proposita prævaleant in omnibus occupandis facultatibus^t defuncti, quas ille perperam^u ad libertos voluerat^v pertinere. Dat. VII. Kalend. Aug., Colonia Agrippinæ^w, Pacatiano^x et Hilariano^{aa} Coss. (352).

INTERPRETATIO. Si servo pro necessitate^{bb} debiti a

Sich. Cuj. 1—Lugd. om. si ætas permittat, quod alienum ab ipsa lege in Cuj. 2—Ri. h. l. additur.

^a 6, 7 aut per negligentiam; alii tarditatem aut negligentiam, sed 6 sec. Ri. Q. si tarditatem per negligentiam.

^b Ita codd. impr. Go., sed alio viro est ablativus, qui recte pendet a v. conjunxerit.

^c 20 om. a.

^d Nonn. codd. add. qui.

^e Cf. c. 6 h. l.

^f 6, 7, 20, 21, 44 et multi alii codd. cognoscitur.

^g 20 Sich. Baianorum, sed Sich. in m. Bizantinorum ut 25, 29 et Til. in m. 19 Bissacinorum. 42 Braccianorum. 18 Bizancinorum. 15 Bizacenorum. Reliqui codd. plerumque Bizacinorum, ut Til.—li*. Vid. Go. ad h. l.

^h 15 necessario h. institutus et om. est quia, quæ memorabilis lectio est. 35 om. heres.

ⁱ 20, Sich. qui non.

^j 9, Sich. Ut declaret, 10, 18 unde caret. 35 unde declaret.

^k 20 inofficiosi. 40, 41 inofficiosi actionibus relax.

^l 15 fr. reservatam c. infamia asp. et om. vitis.

^m 20, Sich. respergitur. 6, 7, 18, 10 aspergetur.

ⁿ 6, 7, 9, 10, 14, 16—18, 28, 35, 40, 41 om. is. 20 his.

^o 15 et Go. in not. existit. 35 instituit.

^p 6, 7, 10, 14, 17 aliquem. 40, 41 aut.

^q 20, Sich. om. Ita.

^r 15 alienati.

^s 15 fac. occ.

^t 41 pro persona.

^u 20, Sich. voluerit

^v Go.: e Id est, reddita. 14 om. Dat.

^w 15, 35, VI. Go. in Chronol. e al VI. 1 Cf., c. 1 C. Th. de Libertis (IV, 10) not. g.

^x Go. in comm. ad. h. e. em. Adrintinæ. 9 Colonia pæne.

^{aa} Codd. plerumque Pagatiano. 8, 10, 18 Pacatiano. 38 Pacatiano.

^{bb} 16 Elariano. 38 Hylariano. Ri. Hilarione. 20 Agripino pac. et Hilariano colonia esul.

^{bb} Multi codd., Sich. Cuj. 1. Aur. Lugd. per necessitatem.

domino cum libertate hæreditas fuerit dimissa^a, quia hujusmodi persona videtur infamis, germanis fratribus qui prætermitti sunt, agendi contra testamentum datur facultas: ut remota infami persona, salva tamen, quam meruit, libertate, hæreditatem germani fratres ad se debeant revocare. Nam et si prætermittis fratribus liberti per testamentum heredes fuerint instituti, simili modo germani defuncti eos a bonis^b fraternæ hereditatis excludunt^c, sibi que omnia, quæ reliquerit^d, vindicabunt.

DE LIBERTIS ET EORUM LIBERIS^e.

Imp. Constantinus^f A. ad Concilium Byzacenorum^g. Libertis ingratis^h in tantum jura adversa sunt, ut, si quadamⁱ jactantia vel contumacia cervicibus crexerint aut levis offensæ^j contraxerint culpam, a patronis rursus sub imperia^k ditionemque mittantur. Dat. VI. Kalend. August., Colonia Agrippinæ, Pacatiano et Hilariano^l Coss. (352).

INTERPRETATIO. Quæcumque persona servilis a domino suo fuerit consecuta libertatem, si^m postea supervire cæperit aut patronum, id est, manumissorem

^a Aur. Lugd. demissa.

^b 20 eos ab omni vel a bonis, sed supra lin.: glossa; idem fraternitate.

^c Multi codd. excludunt. 20, Sich. excludant.

^d 6, 7, 9, 20, 42 reliquerint. 45 requirant.

^e 6—8, 10, 12, 16—18, 38, Til. De L. et eorum moribus, quod reprehendit Go., defendit Ri. propter haram const. arg. Sed cf. c. 3 h. t. Cuj. 1—Lugd. De l. et e. liberis, alias. moribus. 15 Eorundem.

^f Sich.—Be. Constant. Cod. Just. Constantius.

^g Plerique codd. Bizacinorum, ut etiam Til. 8, 10, 18 Bizacinorum. 15 Bizantinum. 14 Bizaniorum. 15 Bizancinorum. 16 Bezacinorum. 25 Bizaniorum. 26 Bizanorum. 20, 40, 43 Bizancinorum. 24 Sich. Bizantinorum. Cuj. 1—Be. Bizacinorum. Cod. Just. ad Maximum Pf. Urb.

^h 9 om. in gratis.

ⁱ 12 (om. v. si) quidam.

^j 10, 16, 18—20 levi offensæ. 21 levis offensæ. Fornarius ad l. 70 D. de Verb. sign. (L. 16) legendum putat haud levis offensæ, perperam, cum lex non de gravi culpa, sed de qualibet offensæ loquatur, pro qua iuterpres utitur v. læserit, id est: si libertus aliquid commiserit, egerit contra patronum. Vid. Go. in comm. h. e. Cod. Just. Si manumissus ingratus circa patronum suum exsiterit et quadam — cervicem

^k adversus eum crexerit, aut l. o. contraxerit culpam: a patrono rursus sub imperium d. mittatur, et seqq. multa, quæ huc non pertinentia ex alia c. videntur translata esse, quod etiam inser. et subscriptio in Cod. Just. discrepantes innuunt.

^l 19 imperiali. 10, 18 sub imperio ditionemque.

^m 20, 24, 28, 40, Sich. in m. V. 32, 35 VII. 8, 31 om. VI. Aut. scrib. VII, au. rep. in c. 5 C. Th. de inoff. test. (II, 19) VI, ut idem sit dies. Utrumque tenentur codd. 8 om. Agr., Pac. et, 28 Agr. et et Hil. et 35, 34 Pacatiano. Nonn. codd. Pagatiano et Elariano. Ceterum Go. scribi vult Adrintinæ pro Agrippinæ. Cod. Just. Dat. Idib. April. Romæ Constantio A. V. et Constante C. Coss. (349), quod etsi falsum cohæret cum inser.

ⁿ 6, 7 om. si. Alii codd. libertate et om. si. Aur. Lugd. postea.

num læserit, amissa^a libertate, quam meruit, in servitium^b merito^c revocetur^d.

DE LIBERALI CAUSSA.

Imp. Constantinus A. . . . Si post assertionem defensionemque ordinatam alius in iudicium acciri^f petiverit, assertio quidem et defensio inter omnes ordinetur, ipse vero tot mancipia, quot petebat, fisco cogatur inferre. Quod si assertor defecerit vel prædictam mulctam agnoscat, vel si per inopiam id implere non possit, in metallum detrudetur. Eadem circa minorum defensores, cum liberalis causa agitur, forma servanda, etc. *Dat. VII. Kalend. Novemb., Constantinopoli^h, Pacatiano et Hilariano Coss. (332).*

INTERPRETATIO. Si post assertionem defensionemque dispositam alius in iudicium, qui se dominum dicit, petierit exhiberi, inter omnes quidem ordinabitur assertio, sed ipse ad certam pœnam tenebitur. Idem et in assertore vel defensoribus minorum.

DE FUGITIVIS COLONIS, INQUILINIS ET SERVISⁱ.

Imp. Constantinus A. ad Provinciales^l. Apud quemcumque colonus juris alieni fuerit inventus, is non solum eundem^k origini suæ restituat, verum super eodem capitationem temporis agnoscat^l.

^a Aur. Lugd. missa. Mox 6, 7 eruit.

^b 6, 7, 20, 43 servitio.

^c 6—8 et multi alii codd. om. merito.

^d Ita plerique codd., quod melius convenit cum tota oratione quam revocetur, quod in edd. est.

^e Go. propter c. 4 C. Th. de Fugitivis col. (V, 9) suppleri vult ad Provinciales. In Cuj. 4 — Lugd. post Idem A. asteriscus est.

^f Go. « *yp. adsciri i. e. admitti.* » In comm. autem rep. vult adsciri vel adscisci.

^g Aut scrib. III., ut in c. 4 C. Th. de Fug. col. cit. aut in c. 4 cit. VII., quod præfero. Vid. ibid. not. n. Sec. Go. in Chron. h. a. « alias *Dat. III.* »

^h Cuj. 4 — Be. CP. W. Constantinop.

ⁱ 45 om. *Et Servis.* In ind. rubr. ap. Sich. Til. om. *Inquil.* Et S. Nonn. codd. ac s. s. aut s. s. vel s. Locus L. R. B., ex quo apparet, hunc titulum a Visigothis truncatum esse, ita se habet: *Quodai servum aut colonum alienum, regionis duntaxat nostræ, sciens in domo vel in agro suo consistentem iudicibus non presentat, aut admonitum a fugitivi domino eum assignare dissimulat, mulctam reitentoris incurrat, sicut ultima THEODOSIANI LEGE: DE FUGITIVIS COLONIS, INQUILINIS ET SERVIS LEGITUR CONSTITUTUM, AD FLORENTIUM COMITEM SACRARUM LARGITIONUM DATA: quam legem frustra hic querimus. Prima hujus loci mentio est ad c. 2 h. t. in m. Aur. Lugd. Vid. infra not. p. Go., quem Ili, secutus est. ex eo ultimam hujus tituli facit constitutionem addita inscriptione: *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. ad Florentium Com. S. L.; ap. W. in notis legitur, quod jure factum est, cum certus locus huic legi assignari non possit, etsi Florentius C. S. L. commemoratur ad ann. 364—366 et 385, ideoque hæc lex inter c. 1 et 2 h. tit. videtur interponenda esse. Go. conjungi eam vult cum c. 4 C. Just. de Agric. et manc. (XI, 67).**

^j Sich. Cuj. 4 — Cuj. 2° Constant. In aliquot codd. om. ad Prov.

^k 6—8, 10, 18 eod. Eodem 21 *his q. in solum—super eodem capitat.* Mox Sich. *capitationem*, impr. Ri.

^l 6, 7, 10, 12, 13, 14, 16, 17, 21 agnoscant. 18 agnoscat. Cæterum 6, 7 super eod.

§ 1. Ipsos etiam colonos, qui fugam meditantur^a, in^b servilem conditionem ferro ligari conveniet^c, ut officia, quæ liberis congruunt, merito servilis condemnationis compellantur^d implere. *Dat. III. Kal. Novemb. 4, Pacatiano^e et Hilariano Coss. (332).*

INTERPRETATIO. Si quis alienum colonum sciens in domo sua retinuerit, ipsum prius domino restituat et tributa ejus, quamdiu apud eum fuerit, cogatur exsolvere: ipse vero, qui noluit^h esse, quod natus est in servitium redigatur.

DE SERVIS FUGITIVIS ET LIBERTIS.

Imp. Constantinus A. ad Tyberianum comitem Hispaniarum. Cum servum quispiam repetit fugitivum, et alius evitandæ legis gratia, quæ in occultantes mancipia certam pœnam statuit, proprietatem opponit, vel in vocem libertatis eum animaverit, illico nequissimus verbero, super quo ambigitur, tormentis subiciatur, ut aperta veritate, disceptationis terminus fiat. Quod non solum utrisque jurgantibus proderit, sed etiam servorum animos a fuga poterit deterere. *Dat. XV. Kal. Sept. Pacatiano et Hilariano Coss. 332 (Ex Cod. Just.).*

DE CODICILLIS.

Imp. Constantinus A. ad Maximum PP. Si idem codicilli, quod testamenta possent, cur diversum his instrumentis vocabulum mandaretur, quæ vis ac potestas una sociasset? igitur specialiter codicillis instituendi ac substituendi potestas juris auctoritate data non est. *Dat. 5 Jun., Pacatiano et Hilariano Coss. 332 (ex Cod. Just.).*

Anno Domini 353.

Dalmatio et Zenophilo Coss.

DE ADMINISTRATIONE ET PERICULO TUTORUM ET CURATORUM.

Imp. Constantinus A. Felici¹. Quoniam¹ per negligentiam seu proditorem² tutorum et curatorum possessiones juris¹ emphyteutici^m, vitio intercedente com-

^a Go. *cj. meditantur.*

^b 10, 18 om. in. 19, 20 in *servili conditione.*

^c W. tacite corr. *convenit*; ita etiam 10, 18, sed rell. codd. omnes et Sich. — Be. *conveniet*, quod revocavi: Mox 20 et offic. — *meritum.*

^d Sich. *cogantur*, sed in m. *compellantur*. 9, 29 *compellatur.*

^e 21, Sich. Cuj. 4 — Lugd. VI, sed in m. III. 35 et alii codd. VII, recte, ut in dicta c. 8 cit., quod non multum differt a cod. 21 et ed. Sich. — Lugd. 9 III *id.*

^f Add. *Constantinopoli.* Vid. c. 8 C. Th. cit.

^g Codd. aliquot mendose *Pagatiano*, *Pacatio* s. *Pacacio*, *Patiano*, *Pecationo*, *Pasciano*; mox alii et *erario*. 8 om. *Pacatiano et.*

^h Nonn. codd. in *domum suam* — *voluit* et mox in *servitio*. Sich. Cuj. 4 — Lugd. et nonn. codd. *no-luerit.*

ⁱ Hic quoque et in sq. const. multa in cod. 4 resecta sunt, quæ cum a P. ex Ritteri ed. suppleta sint, indicare supersedeo. Nonn. codd. *ad Felicem*, quem Go. not. b, PP. fuisse putat, Proconsulem autem Africae in Chronologia constit. h. anni.

^j 8 *Quod.* Mox nonn. codd. *neglegencia.*

^k 10, 18 *prodire.*

^l Pu. *possessiones suris.* mendose. Aur. Lugd. *possessionis juris.*

^m Illic et paulo post 4 *enfateutici P. enfleutici*

missi, e^a minorum fortunis avelluntur, placet, ut A tutor curatorve, cujus^b officio manente possessio^c minoris juris emphyteutici prærogativam^d, commissi offensa, perdidit^e, tantum de facultatibus propriis, censura imminente, minoribus restituat, quanto^f rem valere potuisse constabit. *Dat. XIV. Kal. Maii¹, Constantinopoli, Dalmatio et Zenophilo i Coss. (353).*

INTERPRETATIO. Si forte cesserit, ut minores possessionem juris emphyteutici^k, hoc est, quod ex fisci bonis parentes eorum habere meruerant, sub qualibet præstatione tenerint, et hoc per negligentiam sive proditorem^l tutoris^m aut imminutum fuerit aut certe sublatum, quicquid perierit, a tutore vel curatoreⁿ esse reddendum.

DE DONATIONIBUS.

Imp. Constantinus A. ad Severum Comitem Hispaniarum. Data jam pridem lege statuimus^o, ut donationes interveniente actorum testificatione confiteantur^p. Quod vel maxime inter necessarias conjunctissimasque^q personas convenit custodiri, siquidem clandestinis ac domesticis fraudibus facile quidvis pro negotii opportunitate confingi potest, vel id quod vere gestum est, aboleri. Cum igitur ne^r liberos quidem ac parentes ex nostra ab actorum confectione secernat, id, quod necessario super donationibus apud acta conficiendis jam pridem statuimus, universos teneat^s,

Sich. *emphyteutici*. Cuj. 1 — Lugd. *emphit.*, ut mox etiam W.

^a 19 et.

^b 1 *cujusq.*, impr. W., quanquam *cujusque* sententiam legis non turbat.

^c 1 *possessione*. 15 om. *possessio*. In cod. 21 a sec. m. pro *poss.* ponitur *traditiones*.

^d Pu. in not. *prærogativam*, mendose.

^e 1 . . . *diderint*. 9 *perdiderint*. 19 *prærogativa* — *perdiderint*. W. monuit, pluralem hunc in locum non quadrare; tamen quadrat, si legitur: *possessiones* — *perdiderint*, quemadmodum initio legis dicitur *possessiones* — *avelluntur*.

^f Ita 1, 6, 7, 14, 16, 17, Til. P. Pu. W. Edd. Sich. Cuj. 1 — Be. *quantum*.

^g 1, 14, *constavit*. Tota const. in Cod. Just. ita depravata est: *Si tutoris vel curatoris culpa vel dolo, eo quod vectigal prædio emphyteutico impositum minime dependere voluissent, minoris prædium fuerit amissum, damnum quod ei contigit ex substantia eorum resarciri necesse est.*

^h 15, 24, 29, 40, Sich. in m. et Cod. Just. XIII. 28, 50, 55, 54 IV.

ⁱ 10, 18 Martii. 24, 39, 43 Mart. 8 om. *Const. Dalm. et.*

^j 6, 7 *Zenopilo*. 10, 18, 42 *Zenofilio*. 14, 15 *Zenofilo*. 38 *Zemopilo*. 1, 38, P. *Genofilo*, sed P. in not. *Zenophilo*. 40, Sich. in m. *Azemopilo*. Cod. Just. *Xenophilo*. Pu. *Genophilo*.

^k Cuj. 1 — Lugd. *emphyteutici*. Sich. *emphit.*

^l 6 *prodizione*.

^m 42 inter lin. add. *procuratoris*.

ⁿ 42 supra lin. *procuratore*.

^o Go. *Legem*, err. typ. Go. dubitat, utrum intelligenda sit c. 1 an c. 3 h. t., etsi potius hanc intelligi opinatur. Equidem puto c. 1 significari, ad quam cum prior sit, imperator ipse provocat in c. 3 h. t.

^p Cf. Dirksen l. c. p. 483.

^q Cod. Just. *conjunctasque*.

^r Cod. Just. *nec*.

^s Seqq. des. in Cod. Just., pro quibus extrema c. 8

satyo tamen juris privilegio, quod liberis et parentibus suffragatur, scilicet ne traditionis vel mancipationis^a solemnitas sit necessaria. *Dat. IV. Non. Maii, Constantinopoli^c, Dalmatio et Zenophilo^d Coss. (353).*

DE FIDE TESTIUM ET INSTRUMENTORUM.

Imp. Constantinus A. et C. ad Severum Comitem Hispaniarum. Scripturæ diversæ et^h fidem sibi invicem derogantes, ab altera parte prolataⁱ, nihil firmitatis habere poterunt. *Dat. IV. Non. Maii^k, Constantinopoli^l, Dalmatio^m et Zenophiloⁿ Coss. (353).*

INTERPRETATIO. Si quis multiplici scriptura contractum suum munire^p cupiens de una re venditionem et donationem proferat vel quæcumque alia documenta, omnia rescindantur^q, quia impugnant^r se chartulas lex hæc vetat admitti.

DE NUMERARIIS ACTUARIIS.

Constantinus A. ad Maximum Pf. P. Utilitate suadente, annonarios et actuarios conditionales esse

h. t. pars eo translata est: *Gesta autem confici super rebus etiam alibi collatis, ubicunque sufficit.*

^a Cuj. 1, Cuj. 2, 2° *mancipationis*.

^b Cod. Just. III. impr. Ri.

^c In Cod. Just. om. *Constantinop.*

^d Codex, Cuj. 1. Ri. *Zenophilo*.

^e 7, 14, 20, 38, 42, 43 *Constantinus*. Plerique Br. al. codd. *Constant. s. Const.*

^f 6—8, 10, 16, 18, 20, 24, 37, 43 om. et C., ut c. 5 C. Th. de Donat. cit. Accedit c. 3 h. t., quæ soli Constantino inscribitur et in C. Th. et in Cod. Just. 35 et con. Sich. *Imp. Constant. A. et Cæsar. Be. Cæss.* ex Cod. Just., jubente Ri., qui ann. : « Inno. CC. i. e. *Constantinus jun. et Constantius*. Fine enim hujus anni demum *Constans* Cæsar factus est. »

Legitur autem in vulg. Cod. Just. edd. *Idem AA. et CC.*, h. e. Diocletianus et Maximianus, impr. Go. Transiit hæc scriptura ex C. Th. in Cod. Just. Et enim Cod. Just. compilatores non animadverterunt restituendum esse, cum esset prima Constantini lex, nomen imperatoris. Be. in Cod. Just. et inser. et subser. ex C. Th. correxit.

^g 15 *Severo Comiti*. Nonn. codd. *Spaniarum, Hispaniarum*, 36 om. *Hisp.*

^h Cod. Just. om. et. Go. quærit an et pro seu habendum sit. Et cum iis, quæ secuntur, explicat v. *diversæ*.

ⁱ Cod. Just. *ab una eademque parte prolata*. 8. *probata*. 32 pr. *nullus f.*

^j 6—8, 10, 13, 14, 16—18 *possunt*, 21, 32, Sich. Cod. Just. *poterunt*.

^k 9, 29, 42 *Jan. s. Janr.* 16, 28 *Mar.* 30, 50 *Dat. III.*

^l 8 om. *Const.* — *Coss.* et 20 *Const.*

^m Multi codd. *Dalmacio*. 38 *almatio*. 40 *Dal-fagio*.

ⁿ 4 et fere omnes Br. Al. codd., edd. ante Be. *Zenofilo*. 28, 36, 40 *anelofilo*. Sich. in m. *Anelophilo*. 21 *Zonofilo*. 38 *genofilo*. 42 *Zynofilo*.

^o Vulg. Cod. Just. edd. *Dat. Kal. Maii Viminacii CC. Coss.*, mendose, in cujus subscriptionis locum auctore Go. Be. veram C. Th. subscriptionem reposuit.

^p 6—8, alii codd. *multiplicis scripturæ* (6 *scriptura*) c. s. *manere*. 10, 18 *multiplices scripturas*. 9 *contra actum*. 21, Sich. *manere*. Multi codd. *muniri*.

^q 6, 7 *quicunque* — *rescinduntur*. 21 *rescinduntur*.

^r 20 supr. lin. *impulsantes*.

præcepimus ^a, annonis etiam adjuvari ^b, et capitulationem eorum, qui censiti ^c sunt, haberi immunem. Ideoque tua solertia competentia monebit ^d officia, ut actuariis binas annonas, annonariis vero singulas protinus subministrent, capitationem quoque, ipsorum tantum, qui ex his censiti sunt, faciat ^e haberi immunem, quod in actu fuerint constituti: nam postea vel laus eos et dignitas honorabit, vel, si in culpa fuerint depreheni, pœna comitabitur. *Emissa III. Non. Maii, Dalmatio et Zenophilo* ^f *Coss.* (353).

DE MEDICIS ET PROFESSORIBUS.

Imp. Constantinus A. ad Populum. Beneficia divorum retro principium confirmantes, medicos et professores litterarum, uxores etiam et filios eorum ab omni functione et ab omnibus muneribus publicis vacare præcipimus, nec ad militiam comprehendere, neque hospites recipere, nec ullo fungi munere, quo facilius liberalibus studiis et memoratis artibus multos instituunt. *PP. V. Kal. Oct., Constantinopoli, Dalmatio et Zenophilo* ^g *Coss.* (353).

DE DIVERSIS RESPECTIS.

Imp. Constantinus ad Barbarum P. A. ^h *Popeicanum Consulare* ⁱ *Campaniæ.* Etsi non cognitio, sed executio mandatur, de veritate precum inquiri oportet, ut, si fraus intervenit ^k, de omni negotio cognoscatur. *Dat. III. Id. Novemb., Aquis* ^m, *Dalmatio et Zenophilo* ⁿ *VV. CC.* ^o *Coss.* (353).

INTERPRETATIO. *Quicquid non vera, sed falsa petitio a Principe obtinuerit, quia fraus intervenit non valebit.*

DE FILIIS MILITARIUM.

Imp. Constantinus A. Ablatio Pf. P. Veteranorum filii, vel eorum, qui præpositi vel protectores fuerunt, vel ceteroquemlibet gradum militiæ tenuerunt, si invalidi et imbecilles, tum, qui sint, curiis aggregentur,

^a Ita Go. ex codice; rell. præcipimus.

^b Go. mendose adjuvari.

^c Codex et edd. ante Be. censeti. Hoc etiam paullo infra. Be auct. Go. em. censiti.

^d Cuj. 1. Cuj. 2. 2^a amonebit, errore propter antecedentem litteram a. Aur. Lugd. admonebit. Go. ex cod. rest. monebit, quod Ri. Ri^o. Be. rec.

^e Ne conicias faciant.

^f Codex, Cuj. 1 — Lugd. Zenophilo.

^g 4 Zenophilo et Aur. Lugd. Cons.

^h Ri^o Barbarum mendose. Cod. Just. om. Barbarum. 25 om. Pompeianum, pro quo in Cod. Just. ms. Pl. 1, D Montisp. H. 82. ed. Nbg. Pontianum.

ⁱ 6 pe. Til. in m. Proc. 9, 10 prefectum. 18 pfectum. 27, 48 om. consulare Campaniæ. 9 Campaniæ aug.

^j 19 (not. interlin.) excusatio.

^k W. cum Cod. Just. intarvenit; ceteræ edd. et plerique codd. intervenit. 5 et — intervenit.

^l 55 IV. Nonnulli codd. kal.

^m Ad. v. Aquis vid. Go. in Chronol. p. XXIII et ad h. not. k., ubi cj. Apris, non tamen improbaus lect. vulg. Hal. Russ. om. Aquis.

ⁿ 8 Genesis. 19 signafilo, reliqui codd. Zenophilo, Genofilo, Genofilio, Genofalo, Jennficio. Sich. Signophilo 20 Signofilo, et postinterpr. repetit nomina consulum, mendose scribens Zenonifilio.

^o Plerique codd. et Cod. Just. om. VV. CC., sed 28, 37, 40, 41 et — Coss.

ita ut rei ^a familiari gaudentes et ineptos ^b militiæ curiarum societati conjungas. Quod etiam nos fecimus sub conspectu nostro his, quos deliciosis nutritis enervatos esse perspeximus. Qui igitur ex his patrefamilias sunt, et idonei functionibus publicis, eligantur ^c ad augendum curialium numerum ^d; singularum civitatum ordinibus commonendis ^e, ut, quos norunt idoneos, nominare non dubitent, præter eos quos vigor et fortitudo defendendæ rei publicæ idoneos facit. Nam et duces singulorum limitum convenimus, ne deinceps veterani filii inutilis sacramento cingatur. Eos etiam, qui jam probati sunt, diligenter inspiciant, ut qui minus idonei ^f reperiuntur, sacramento soluti ad gravitatem tuam mittantur. *Dat. et PP. Id. Nov., Dalmatio et Zenophilo* ^g *Coss.* (353).

DE APPELLATIONIBUS ET CONSULTATIONIBUS.

Imp. Constantinus A. Albino. Et in majoribus, et in minoribus negotiis appellandi facultas est. Nec enim judicem oportet injuriam sibi fieri existimare, eo quod litigator ad provocationis auxilium convolvat. *Dat. VII. Idib. April. Marcellino et Probino Coss. Dat. Kal. Aug., PP. Kal. Septembr., Constantino Basso et Balbino. Coss.* 353 (*Ex Cod. Just.*).

Anno Domini 354.

Optato et Paulino Coss.

DE SUARIIS, PECUARIIS ^h ET SUSCEPTORIBUS VINI CÆTERISQUE CORPORATIS.

Imp. Constantinus A. ad Pacatianum Pf. P. Quoniam suariorum corpus ad paucos devenit, jubemus eos adstante populo Romano dicere, quibus excusatio sit delata, quibus provenerit onus, ut his in medium publicæ rationis edoctis ⁱ exemplum rei naviçulariæ proponatur. Itaque dignoscant, facultates proprias suariorum esse obnoxias muneri, ac de duobus alterum eligant, aut retineant bona, quæ suariæ functioni dstricta sunt, ipsique suario teneantur obsequio, aut idoneos, quos volunt, nominent, qui necessitati iidem ^j satisfaciant. Nullum enim vacare ab

^a Clarum est scrib. esse re, ut Go. et Be. voluerunt.

^b Codex, Cuj. 1 — Ri^o. inaptos. Supra codex et (post filii, sed eorr. vel) — imbecillis.

^c Codex patrifamilias s. et idoneis. Aur. Lugd. eligatur, mendose.

^d Cuj. 1. Aur. Lugd. mend. munerum.

^e Ita Go. — Be., quod aptius mihi videtur quam commovendis, quæ est scriptura codicis, Cuj. 1 — Cuj. 2^a. Vid. præter alios locos c. 15 de Veteranis (VII, 20). Infra codex defendende — sungolorum, sed em. a librario singulorum.

^f Cuj. 2, 2^a err. idoni. Hinc incipit folium LXXIX. codicis.

^g Codex, Cuj. 1 — Ri^o. Zenophilo.

^h Cod. Just. om. Pecuariis: deinde habet et cæteris. Aur. Lugd. Suaris.

ⁱ Ita 4, edd. et. cum P. taceant, cod. 1. Go.: Et eductis. Be. vult eductis. Sustineri potest edoctis; antea est dicere.

^j 4, edd. idem et multo mendosius 1 idem, nisi ibi scriptum est idem. Rep. iidem. Go. prop. iidem aut eidem, Be. iidem aut item. Nostrum prope accedit ad

hujus rei munere patimur. Sed sive honoribus evecti, sive quolibet versutiæ genere fugerunt, revocari eos jubemus, idque ipsum teste et audiente populo Romano compleri, ac nos super his consuli, ut animadvertamus^a in eos qui hac tergiversatione usi sunt; functionis hujus vacatione nulli penitus tribuenda, sed eo, qui surriperè potuerit, post beneficium infirmatum, salutis etiam periculum subitur. *Dat.* ^b VIII. *Id. Mart., Roma, Optato et Paullino* ^c *Coss.* (334).

DE MATERNIS BONIS.

Imp. Constantinus A. ad Severum Comitem Hispaniarum. Insinuatum est, quosdam patres principalis conjugii^d copulatione destitutos in perniciem filiorum ultra misericordiam sanguinis properare, et receptis deinceps aliis matrimoniis, majorem sibi in rebus filiorum vindicare personam: qui, quoniam in his usufructuarii remansisse videntur, usurpare ea ac pervertere confidunt, ut per hoc his, qui in orbitate remanserunt, nulla nec possidendi, nec litigandi tribuatur occasio. Ideoque placet, ne quis pater receptis deinceps matrimoniis earum rerum, quæ prioris conjugis fuerunt, sibi jus defendendum existimet, nisi tutelæ

utriusque codicis scripturam neque vero nego, eidem simplicius esse.

^a Seqq. corrupta sunt in cod. 4 et in edd., ubi sic se habent: *animadvertamus in eos, qui hac tergiversatione nulli penitus tribuendas* (Cuj. 2 2' tribuenda), *ideo, qui subripere* (Be. de cj. Go. em. subreperere) *potuerit, post beneficium infirmatum, salutis etiam periculum subituro.* In m. Aur. Lugd. sanando loco hæc adscripta sunt ad v. *tribuendas*: « *For. tribuenda, se subripere voluerit, p. b. in s. e. p. subituros.* » Go. hac emendatione usus est, ut conjiceret: *ut animadvertamus in eos: Eo qui hac tergiversatione, nulli penitus tribuenda, cæteroque subreperere potuerit, etc. et addit: « Cæteroque, loco, si ideoque, id est, in posterum, alioquin. »* Jam vero succurrit fol. XXX. cod. 4, cujus hi hoc loco sunt versus:

*madu... amuseos qui hac tergiversatione si sunt
de relicto functionis hujus vacatione penitus tribuen
dam seditam qui subripere potuerit post benefi
cium infirmatum salutis etiam periculum subituro . . . . .*

(Pu. quinque puncta habet, W. septem). P. Ita legit: *ut animadvertamus in eos, qui hac tergiversatione usi sunt: de relicto functionis hujus vacatione nulli penitus tribuendam; sed eum, qui subripere potuerit, post beneficium infirmatum, salutis etiam periculum subituro.* W. « Apparet igitur, inquit, vv. *de relicto—vacationem*, quæ membrana huic loco supplendo exhibet, alias omissa esse propter similem exitum vv. *tergiversatione, vacatione*: contra in palimps., siquidem recte vv. reddidit P e y r o n., excidisse v. nulli, quo carere locus non potest. Cæterum non accusativos cum P e y r o n o retinendos, sed ablativos absolutos, imperatoribus usitatissimos, restituendos, totumque locum jam ita scribendum arbitror: *ut animadvertamus in eos qui hac tergiversatione usi sunt; de relicto functionis hujus vacatione nulli penitus tribuenda, sed eo, qui subripere potuerit, post beneficium infirmatum, salutis etiam periculum subituro.* Quæ lectio, ut a palimps. paululum recedit, ita confirmatur vulgata: *ideo—subituro.* » Recepti quæ sunt a W. restituta, præsertim cum *tribuendas* deo insint in cod. 4 scriptura *tribuendas* deo. V. *subreperere* a Go. emendatum et a Be. repositum falsum esse, non dico.

^b Go. *Dat. pro Propos. vel Acc.* habet.

^c 1, 4, edd. *Paulino.*

^d Cod. Lugd. *conjugi*, sed m. *conjugii.* Ibidem paulo infra *orbita*, sed rest. *orbitate.*

A vice^a, donec minores probata ætate esse videantur. His autem moderatio nostra cuncta jubet servari atque restitui. *PP.* ^b III. *Kal. April., Constantinopoli, Optato et Paullino Coss.* (334.)

DE COMMUNI DIVIDENDO^c.

Imp. Constantinus A. Gerulo ^d *Rationali trium provinciarum* ^e. In Sardinia fundis patrimonialibus, vel emphyteuticariis per diversos nunc dominos distributis, oportuit^f sic possessionum fieri divisiones, ut integra apud possessorem^g unumquemque servorum^h agnatioⁱ permaneret^j. Quis enim ferat^k liberos a parentibus, a fratribus sorores^l, a viris conjuges segregari? Igitur qui dissociata^m in jus diversum mancipia traxeruntⁿ, in unum redigere eadem cogantur^o: ac p^p si cui^q propter redintegrationem necessitudinum servi cesserunt^r, vicaria per eum^s, qui eosdem susceperit^t, mancipia reddantur^u. Et v^v invigilandum, ne^x per provinciam aliqua^y posthac^z querela super divisio mancipiorum affectibus perseveret. *Dat.* III. ^{aa} *Kal. Maii* ^{bb} *Proculo et Paullino Coss.* ^{cc}

^a Cod. Lugd. *vicem.*

^b Go. em. *Cordubæ* aut reponi vult *Dat. pro PP.* Cæterum codex et edd. *Paulino.*

^c Multi codd. *De Communi Dividendo*, alii *De Commune Dividendum.* Cod. Just. om. *De.*

^d 20 *Jerole.* Sic. Til. *Jerulæ*, sed Sic. in m., ut Cod. Just. *Carrulo* et Til. in m. « al. *Gerulo.* » 10, 14, 16, 18, 25 *Gerolo.* 19 *Jerolo.* Seqq. des. in nonn. codd.; alii omnia om. post A.

^e 10, 18, 19, 25 R. *trium provinciarum in Sardinia* (ita etiam R.) *Fundis.* Cæterum 20 *rationalis.*

^f 16 oportet. Hinc inc. c. 11 Cod. Just. cit. *Poss. divis. ita f. oportet. Mox 20 integram.*

^g Cod. Just. *successorem.*

^h Cod. Just. add. *vel colonorum adscripticiæ conditionis seu inquilinorum proximorum.*

ⁱ 16, 20 et Til. in m. *agnitio.*

^j Cod. Just. *agnatio vel affinitas permaneat.*

^k 6, 7, 14, 16, 17 *Qui ferat. 20 Q. e. referat.* Aur. Lugd. *Quis n. ferat.*

^l 20 *sororem.*

^m 20 *quod diss.* Cod. Just. *si qui sic sociata.* Dirksen, l. c. p. 452.

ⁿ 20 *adtrax.* Sic. *attrax.* Cod. Just. *vel colonos distraxerint.*

^o 15 *in unum ea red. c.* Cod. Just. in u. *eadem r. c. et om. seqq.*

^p 15, 16 om. *ac.*

^q 14 *sicut 19 sicubi. 15 si cui au. pr.*

^r 6—8, 10, 15, 16—19, Til. *cesserint.*

^s 9 *vic. pro ro. eum. Nonn. codd. vicario.*

^t 6—10, 14, 16—18 *susceperint.]*

^u 19, 20, *reddatur.*

^v 10, 18 et Go. ex cj. *Sed. R. Sed invigila. 15 om. et.*

^x 6, 7, 14 *invigilante (om. ne) per. 9 et in vigilia. 10, 18 invigilans (om. ne) per. 15 invigilante te per prov. ne aliqua.*

^y 20, Sic. *aliquam.*

^z Plerique codd. *posthæc.*

^{aa} 20, Sic. Cuj. 1. Aur. Lugd. VII., sed in m. III. 19 om. III.

^{bb} 20, Sic. Cui. 1. Aur. Lugd. Jul., sed 20 ex corr. et in m. edd. citt. *Maii. 38 Mar.*

^{cc} Ita omnes codd. et Cod. Just. Sed non reperiuntur in fastis hi consules, quam ob causam alii alia commenti sunt. Go. in not. *Pub. Optato et Paullino Coss.* (334.)

INTERPRETATIO. In divisione ^a patrimoniorum seu ^b fiscalium domorum sive privatorum observari specialiter debet, ut, quia injustum est filios a parentibus vel uxores a maritis, cum ad quemcumque possessio pervenerit, sequestrari, ut ^c mancipia, quæ permixta fuerint, id est, uxor cum filiis et ^d marito suo datis vicariis, ad unum debeant pertinere, cui necesse fuerit commutare ^e, quod sollicitudo ordinantium debet specialiter custodire ^f, ut separatio fieri omnino non possit.

DE NUMERARIIS ACTUARIIS.

Imp. Constantinus A. ^g ad Veronicianum ^h Vicarium Asiæ. Vorax et fraudulentum numerariorum propositum, qui diversis ⁱ rectoribus obsequuntur, ita inhibendum est, ut et ^k antea sancivimus ^l, et nunc itidem sancimus ^m, conditioni eos subdi tormentorum ⁿ, et eucleis atque lacerationibus subjacere, nec ultra biennium hoc fungi obsequio, etc. Dat. XIV. Kal. Jun., Optato et Paulino Coss. (334).

DE HIS QUÆ ADMINISTRANTIBUS DISTRACTA SUNT VEL DONATA.

Imp. Constantinus A. ^o ad Veronicianum ^p Vicarium Asiæ. Post alia; ^q Damus provincialibus facultatem ^r, ut, quicumque sibi a numerariis ^s qui deversis rectoribus

^a 20 in (in m.). *Definizione.* Sich. In *definizione*, sed in m. *divisione.* Nonn. codd. *divisionem.* Go. cj. *patrimonialium.*

^b Nonn. codd. hic sive et mox seu. Mox 21 in m., Sich. Cuj. 4. Aur. Lugd. *dominorum.*

^c 6, 7 om. ut.

^d Ita plerique codd., ut 6—10, 14, 16—18, 43, 44; sed 19, 20 edd. m. s. et fil.

^e Nonn. codd. *commutari.*

^f Ita plerique codd., sed nonn. *custodiri*, alii *superatio.*

^g Cod. Just. Imp; Constantinus, quia est prima h. l. lex.

^h Be. auct. Go. ex c. 2 cit. (vid. not. sup.) et ex Cod. Just. rest. Veronicianum pro Benoricianum, quoniam mendosam scripturam codex et edd. ante Be. habent.

ⁱ Cod. Just. add. *obsequiis*, sed deest ap. Cujacium.

^j Cuj. 4 *obsequuntur.*

^k Cod. Just. om. et.

^l Codex, Cuj. 1—Lugd. *sancivimus.* Cuj. 2—Ri^o. *sancivimus.* Go. in not. em. *sancimus* vel *sancivimus.* Be. ex Cod. Just. rec. *sancivimus*, sed Cujacius ibi *sancimus.*

^m Aur. Lugd. *sancivimus.*

ⁿ Codex, edd. ante Be. *subditorum.* Go. annotat: *D* *subditorum*, id est tormentorum, ut Cod. Just. Be. hanc Go. cj. recte in contextum recepit. Vid. c. 6 h. t. *subiaceant tortori* et c. 9 h. t. *tormentis esse subjectos.*

^o Codd. Br. Al. Sich. Til. Imp. Constantinus A.

^p 15 Veronicianum. 16 Verocinum. 20, 35, 43 Veronicianum. 25 Verotiano. 26 Vericianum. 21, Sich. Til. Veronicianum. Aur. Lugd. Veronicianum. 27 Nicianum. Similiter 10, 18 ad Vero Nicianum. 28 Id. *og. ad Julianum Constantinum.* 36 Imp. Aug. ad Julianum Constantinum. 48 Imp. Theod. ad Julianum Constantinum. Non. codd. Virum clarum pro Vicar.

Al. Vic. annotatur Tusciæ.

^q In multis codd. deest *Post alia.*

^r 20 *potestatem.* Mox nonn. codd. *quæcumque.*

^s Sich. Til. *nummulariis*, impr. Ri. 21 om. a.

^t 10, 18 *reptoribus.*

obsequuntur, conquesti ^a fuerint aliquas venditiones ^b extortas, irritas ^c inanesque efficiant ^d, et male vendita ad venditoris dominium revertantur, amissione etiam pretii ^e illicitis ac detestandis emptoribus puniendis. Dat. XIV. Kal. Jun., Optato et Paulino Coss. (334).

HÆC LEX expositione non indiget.

DE OFFICIO JUDICUM OMNIUM.

Imp. Constantinus A. Andronico ^k. Si contra pupillos, viduas vel morbo ^l fatigatos ^m et debiles impetratum fuerit lenitatis nostræ iudicium ⁿ, memorati ^o a nullo nostrorum iudicum compellantur comitatu nostro sui copiam facere. Quin imo ^p intra provinciam, in qua litigator ^q et testes ^r vel instrumenta ^s sunt, expe-

^a Codices Br. Al. *cumquæsti*, sed 20 corr. supr. lin. 6, 7 *conquæstii.*

^b 32 *donationes.* Nonn. codd. *vend. extortas.*

^c 10, 18 *infatas.* 15 *irrita.* 20 *immeritas*, sed. em.

^d 15, 20, 25, 27, 31, 33 — 35, 37, 39, 43, 44, Sich. *efficiantur*, impr. Ri. 21 *efficient.* Mox in nonn. codd. om. et — *revertantur.*

^e Nonn. codd. *præjudicii pro pretii et et pro ac.*

^f 9, 27, 42. L. R. U. ap. Cauc. (sed cod. Pip. XVIII. et S. Gall. ut nos) XIII. 17 XVII. 30 IV. 10 *Dat. titul. XIV.*

^g 10, 20, 39 *jan.*

^h Nonn. codd. *Obtata*, alii *Obtoto.*

ⁱ 21 *Aquilinio.* Sich. *Aquilino.*

^j Hæc vv. interpretis des. in Cuj. 1 — Cuj. 2; Go. Ri. Ri. *interpretatione non indiget*, sed in ed. Go. interpr. negligentia typographi in mediam notam a interjecta est. 21, Sich. *Lex ista.* Post interpretationem ap. Sich. apparet novæ legis vesigium: Imp. Theod. A. ad Julianum Constantinum * *Interpretatio.*

^k Quicumque sibi a nummulariis, qui diversis rectoribus obsequuntur, conquesti fuerint aliquas venditiones extortas, irritas, inanesque efficiantur, et male vendita ad venditoris dominium revertantur: amissione etiam pretii illicitis ac detestandis emptoribus puniendis. In m. ed. Sich. annotatur: *In Codice Argentoratensi deprehendimus alterius legis initium, cui annexa erat hæc interpretatio, quæ tamen a lege superiore ne quidem verbum mutet.* Jam si quaeritur, an incognita lex his vv. lateat, id negandum esse contendo. Fons enim innotuit. Argentoratensis codex est Bernensis (40), in quo hæc ipsa Sichardi vv. cum inscriptione inveni; sed ita ut non alterius legis in rell. exemplis omissæ iudicium faciant, verum pro ea ipsa lege, quæ in Br. Al. recepta est, scripta sint. Similiter res se habet in codd. 28, 36. Est igitur hic locus nihil aliud nisi corrupti ipsius legis interpretatio cum mendosa inscriptione (Constantini nomen transpositum est, ut docent codd. 23, 36; ejus in locum librarius cod. 40, qui tamenam post Imp. animadvertit; substituit Theod.; Julianum ortum est ex v. Veronicianum). Jam vero Sich., qui non accurate inspexisset cod. 40 inscriptionem pro legis deperditæ argumento habuit.

^l Nonnulli codd. add. *augg.* 14 *Idem andronico*, et om. A. Cod. Just. ad *Andronicum.* 19 *Andromacho.* 20 *anthronico.* 8 *Antronico.* 21 *Adronico.* 5 om. in script.

^m Cod. Just. vel v. vel diuturno morbo. 9 et morbo. 10, 18 *viduæ v. m.*

ⁿ 8 *fatigatis.* Sich. Cuj. 1 — Cuj. 2 * *fatigatas.*

^o 8 om. nostræ i. 14 nos i. 20, 21, Sich. Til. *judicio.*

^p 14 *memoramus.*

^q 14 *Qui nemo.*

^r 8, 9, 21, Sich. *litigatur.* 20 *litigat.*

^s 8, 9, 20 add. *sunt.* 5 *hec testes.* 10, 18, R.

^t 16 *instrueta.*

riantur jurgandi fortunam, atque omni^a cautela servetur^b, ne terminos provinciarum^c suarum cogantur^d excedere. Quod si pupilli^e vel viduæ aliique^f fortunæ injuria miserabiles^g iudicium nostræ serenitatis^h oraverint, præsertim cum alicujus potentiam perhorrescentⁱ, cogantur^j eorum adversarii examini nostro sui copiam facere. *Dat. XV. Kal. Jul.¹, Constantinopoli^m, Optato et Paulino Coss. (534).*

INTERPRETATIO. Quicumqueⁿ adversus^o pupillos, viduas et ægros^p nostra præcepta meruerit^q, eos de locis suis commovendi vel extra provinciam suam^r usquam penitus protrahendi licentiam summovemus, ut^s ibi causam suam dicant, ubi instructiores esse et testimonia possint^t facilius invenire. Sane si ipsi, quorum fatigationi consulimus^u, nos crediderint expetendos^v, huic voluntati eorum veniendi aditum non negamus^x; **B** ita ut adversarii eorum sub præsentia principis adesse per rectorem provincie compellantur.

DE ADVOCATO FISCALI.

Imp. Constantinus A. ad Pacatianum Pf. P. Etsi potior apud nos privatorum causa est quam fisci tutela, præcipimus tamen, si a nobis plures defensacula fisci meruerint, cum præponi cæteris, qui melior, innocentia potior, litteris pollentior reliquis, examinata fide esse noscetur, etiamsi post alios hoc beneficium a nostra clementia reportavit^r. *Dat. III. Non. Jul., Singiduno^{aa} Optato et Paulino^{bb} Coss. (534).*

DE FIDE TESTIUM ET INSTRUMENTORUM.

Imp. Constantinus A. ad Julianum Præsidentem^{cc}. Ju-

^a Cod. Just. *omnis*. Dirksen l. c. p. 422.
^b 9 servaturum. 19, 20, 21, Sich. serventur. Deinde 20 nec.

^c 5 provincialem.
^d 6 cogentur.
^e 5 publici. 8 pupille.
^f 9, 20, 21, Sich. *aliæque*. 10, 18, 19 *aliæque*.
^g Nonnulli codd. *injuriam miserabilis*.
^h 5 *servitutis*, sed corr. *serenitatis*.
ⁱ Ita 14, 16, 17, 18, Cod. Just.; reliqui codd. et edd. *perhorrescant*.

^j 18 cogentur.
^k 32 v. 19, 21 om. XV.
^l Anian. Rhem. sec. Go. Jun.
^m 8 om. *Opt. et P. Coss.*; plerique codd. om. *Coss.*
14 *Obtatu*. 36, 40 et *Probato Pcc.* Sich. in m. *Probato*.

ⁿ 8, 10, 18, 42, 44, alii *Si quic.* Sich. in m. *qui*.
^o Edd. at plerique codices *adversum*.
^p 20, 36, 40, Sich. Cuj. 1. Aur. Lugd. *infirmos*, **D** sed eadem edd. in m. *vel ægros*.

^q Plerique codd. *meruerint*.
^r Nonn. codd. *nusquam* 20 n. *usq*.
^s Nonn. codd. *et*. Sich. Cuj. 1. Aur. Lugd. *sed*, prob. *Ri*.

^t 5 *testimonio possunt*.
^u Plerique codd. *consolemus* aut *consulemus*.
^v 5, 8 *expectandos*, deinde alii *hunc* aut *huc*.
^x Multi codd. *negemus*. 5 *compellant*.
^y 4, edd. *reportabit*. Go. em. *reportavit*, Be. *reportavit*, vel *reportaverit*. Alterutrum necesse erat emendare.

^z Cuj. 2, 2*. Go. *II.*, err.
^{aa} Be. *Singiduni* Scrib. *Singiduno*.
^{bb} 4, Til. — *Ri**, *Paulino*. Aur. Lugd. *Cons.* et hic et in c. 3, 4 h. t.
^{cc} 16 *Julium præ.* Rein. in m. *Tarraconensem*.

A risjurandi religione^a testes prius quam perhibeant^b testimonium, jam dudum arctari^c præcepimus^d, et ut^e honestioribus potius fides testibus habeatur^f. §. 1. Simili more^g sanximus^h, utⁱ unius testimonium nemo iudicum in quacunque^j causa facile^k patiat^lur admitti. Et nunc^l manifeste sancimus, ut unius omnino testis responsio non audiatur^m, etiamsi præclaræⁿ curiæ honore præfulgeat^o. *Dat. VIII. Kal. Sept. q, Naïso^r, Optato et Paulino Coss. (534).*

INTERPRETATIO. Testes priusquam de causa interrogentur, sacramento debere^s constringi, ut jurent se

Idem dicit Go. nonneminem putare. Juliano inscribitur c. 25 C. Th. de Decur. (XII, 4) anno 538 data, ubi Go. ann. c. « Non dubito, quin *Julianus* hic Rector alicujus provincie fuerit, sane ante quadriennium Juliano Præsidi inscribitur l. 3. *sub de fide testium*. » In notis h. c. dubitat, utrum ille idem Julianus sit, an potius Cejovius Julianus intelligendus, cujus meminerit Vopiscus in Vita Firmi cap. 4 (2); in Prôsopogr. autem cogitat de Juliano vicario, quem Ammian. Marc. XXII, 41 narrat interfectum esse Mamertino et Nevitta Coss. (562.) Res incerta est; neque tamen temporis ratio permittit, ut eundem Julianum hic accipiamus, cujus mentionem fecerunt Vopiscus aut Ammianus Marc.; quin autem idem sit atque ille in c. 25 cit., non dubito. Cod. Just. *Imp. Constantinus A.*

^a 6, 7, 10, 15, 16, 18 *religionem* et nonn. codd. *testis*. 20 *in religione*.

^b 4 *adhibeant*, a post. man. em. *perhibeant*. 25 *præbeant*.

^c 20 *adstare*, sed supr. lin. *arctari*.
^d Ita aut. Go. recte. Be. ex Sich. et nonn. edd. Just.; 4, 6 — 8, 10, 16 — 18, 20, 21, 25, 50, Til. — *Ri**. Cod. Just. (ed. Spang.) *præcipimus*; rell. codd. *præcepimus*. Go. — *Ri**. *præcipimus*: *Et*.

^e 8 *ut et*.
^f 20 *adhibeatur*. Cod. Just. *testibus fides adhibeatur*.

^g Ita 4, 6 — 8, 10, 15, 14, 16 — 18, 21, 25, 50, Sich. — *Ri**. Coll. Ans. ded.; 12 *similes mores*. Reil. codd. B. ex cod. 20, Cod. Just. *modo*. 15 *sim. s. modo ut*. Restitui more. Mos est pro ratione, modo, exemplo. Cæterum Til. — Cuj. 2* *habeatur, simili more*.

^h 6 — 8, 10, 12 — 18, 20, 21, Sich. *sancimus*.

ⁱ 4, 6 — 8, 10, 12 — 14, 17, 18, 21, Til. — Lugd. et. Legitur igitur in Til. — Cuj. 2* *pr.*, et ut h. p. f. t. *habeatur, simili more sanximus, et* (Cuj. 2, 2* *ut*. tortasse leg. et interpung. cum his edd.) *unius*, qua interpunctione v. *sanximus* ad anteced. vv. *et* — *habeatur* refertur. 16, 25 om. *ut*. 18 *mendose injuste pro unius*.

^j 10, 18 *in quocumque*. 20 *in quemcunque* et om. *causa*.

^k 4 *fiscale*, rubro col. corr. *fiscali*. Til. — Lugd. *fiscali*, recte impr. Go. in comm. et adversantibus præter v. *quacunque* rell. codd. Sich. Cod. Just.

^l Go. *At nunc mavult, et nunc defendi posse non negans*.

^m 15 *non admittatur*. Sich. *ne u. o. t. r. a. 6, 7 audeatur*. Supr. Coll. Ans. ded. *omni modo testis*.

ⁿ 15, 50, Sich. in m. *præclaro* et mox nonn. codd. *care*.

^o 12 *refulgeat*.
^p 24, 50, Aur. Lugd. IX. 21 om. VII. 20 V.

^q 39 *Dec*.
^r 34 *Nauso*. 38 *Neso*. 39 *Naissio*. Be. *Naissi*. 8 om. *Naïso* et *et* — *Coss.* 4, alii. codd. edd. *Paulino*.

^s Hoc omnes fere codd., veluti 6 — 10, 12, 16 — 18,

nihil falsi esse dicturos. Hoc etiam dicit^a, ut honestioribus magis quam vilioribus testibus^b fides potius admittatur. Unius autem testimonium, quamlibet splendida^c et idonea videatur esse persona, nullatenus audiendum.

DE EXCUSATIONIBUS ARTIFICUM.

Imp. Constantinus A. ad felicem.....^d Architectis quam plurimis opus est; sed quia non sunt, sublimitas tua in provinciis Africanis ad hoc^e studium eos impellat, qui ad^f annos ferme duodeviginti nati liberales litteras degustaverint. Quibus ut hoc gratum sit, tam ipsos quam eorum parentes ab his, quæ personis injungi^g solent, volumus esse immunes, ipsisque, qui discent^h; salarium competens statui. PP. VI. Kal. Sept., Carthagine, Optato et Paullino Coss. (354).

DE NAVICULARIIS.

Imp. Constantinus A. ad i Felicem ..... Commoda nobis visa est^k ea dispositio, quæ expresse navicularios in hunc ordinem formavit, ut non promiscuè, sed per vicissitudines rite servatas juges cursus^l agnoscerent, et exiguos^m implerent, quo ita levamentis alternantis auxilii cunctorum fortunæ et tenuiorum potissimum confirmarenturⁿ, nec necessitas fieret, aliquos semper longiora lustrare, ac plerisque

20, 21, 42—44, convenienter cum ætatis, qua scripta est interpr., modo dicendi. Edd. debent.

^a 20 false — dico.

^b 9 om. testibus.

^c 20 quamlibet et splendida. Sich. Cuj. 1 — Lugd. quamvis.

^d Dignitas etiam deest in c. 6. C. Th. de Navicul. cit. et in cod. Montispes., qui Lib. XIII Leg. Idem ad Felicem. Go. Felicem sublimitatis tuæ appellatione hic salutatum præfectum præf. et Italiæ quidem fuisse putat, qua cj. nisus Bæ. in not. add. Pf. P. Go. — Ri*. ut om. dignitatem indicent, sex puncta ponunt; rell. nihil signi ponunt.

^e Fol. 304^b cod. 4. In cod. Montispes. om. sublim. l. in pr. Africanis.

^f Go. : abundare videtur hæc vox.

^g 4 injungi, err.

^h Go. cj. docent, motus v. salarium, quod docentibus, non discantibus præbatur. Sed totius constitutionis, ut in C. Th. servata est, ea mens est, ut præmiis alliciantur et commodis, qui in architecturæ studium incumbant. Discent habet etiam cod. Montispes.

ⁱ C. 6 cit. PP. VII. Id., qua re hæc c. cum c. 6 cit. nego conjungendam esse. Go. in Chron. VII, sed add. : Al. VI. Mox 4 et edd. Paullino. In cod. Montispes. deest subscr.

Vid. supra not. c.

^j Go. et Ri. sex puncta ponunt, Ri^k quattuor, rell. non indicant lacunam.

^k Fol. 307^a cod. 4.

^l 4 currus, a libr. corr. cursus.

^m Go. cj. exagogas vel exagogios, neque vero mutal v. exiguos.

ⁿ 4 tenuioribus um potissimum confirment nec. A rec. man. rubro col. ponitur asteriscus post um et post confirment (tenuioribus um* potissimum confirment* nec). Til. — Lugd. tenuioribus* um potissimum confirment*, nec. Primum in Cuj. 2, 2* editum est tenuioribus tum potissimum confirment, nec, quæ cj. Cujacii a seqq. editoribus recepta est, ita tamen, ut

obnoxios casibus fieri. Quod ne ulterius possit accedere, labor omnibus par et justus adjunctus sit, et subsidia pari ratione deferantur, nec tenuiores in querelas infructuosæ complorationis incurrant. PP. VII. Id. Sept. Carthagine, Optato et Paullino Coss. (354).

Imp. Constantinus A. Naviculariis Orientis Pro commoditate urbis, quam æterno nomine, jubente^c Deo, donavimus, hæc vobis privilegia credidimus deferenda, ut navicularii omnes a civilibus muneribus et oneribus et obsequiis habeantur immunes, et ne honores quidem civicos, ex quibus aliquid incommodum sentiant, subire cogantur. Ab administratione etiam tutelæ, sive legitimæ, sive ejus^d, quam magistratus aut provinciæ rectores injungunt, habeantur immunes. Et vacatione legis Juliæ et Papiæ potiantur, ut, etiam nullis intervenientibus lucris^e, et viri ex testamento uxorum solidum capiant, et ad uxores integra voluntas perveniat maritorum. De proprietate etiam vel hæreditate vel qualibet alia civili causa pulsati, ne ex rescripto quidem nostro ad extraordinarium judicium evocentur, sed agentibus in suo foro respondeant, et ad exemplum Alexandrini stoli^f quaternas in frumento centesimas consequantur, ac per singula millia singulos solidos, ut his omnibus præterea animati, et nihil pene de suis facultatibus expedientes cura sua frequentent maritimos commeatus. Acc. Kal. Dec., Optato et Paullino Coss. (354).

DE TESTAMENTO MILITIS.

Imp. Constantinus A. ad Populum. Milites in expeditione degentes, si uxores, aut filios, aut amicos, aut commilitones suos, postremo cujuslibet generis homines, amplecti voluerint supremæ voluntatis affectu : quomodo possint, ac velint, testentur : nec uxorum aut filiorum eorum, cum voluntatem patris reportaverint, meritum, aut libertas dignitasve quaeratur. Proinde sicut juris rationibus licuit, ac semper licebit, si quid in vagina aut clypeo litteris sanguine suo rutilantibus annotaverint, aut in pulvere inscripserint gladio suo, ipso tempore, quo in prælio vitæ sortem derelinquunt, hujusmodi voluntate stabilem esse oportet. Dat. III Id. August., Nicomediæ, Optato et Paullino Coss. (354) (ex Cod. Just.).

Go. — Ri*. asteriscum post confirment servarent. Rectius recepissent alteram Cujacii cj. indicatam illam in m. Cuj. 1 — Cui 2* et Go. Be. probatam tenuiorum potissimum (in Aur. Lugd. om. potissimum) confirmentur, quam prætuli quidem, cum manifestus sit error librarii cod. 4, sed mutato præsentem in imperfectum.

^a Ri*, om. VII.

^b 4, edd. Paullino.

^c Go. in not. lubente; recte defendit in comm. jubente.

^d 4 jus, ab ant. man. corr. ejus.

^e Cuj. in me. Cuj. 1—2*. Go. Be. recte em. liberis.

^f Supra v. stoli ab antiqua manu gilvo col. scriptum est in cod. 4 cursus, sine dubio interpretandi stoli causa. Rec. manus id uncis inclusit rubro col. pictis.

^g Vid. not. b antec.

QUANDO IMPERATOR INTER MISERABLES PERSONAS COGNOSCAT.

Imp. Constant. A. ad Andronicum. Si contra pupillos, vel viduas, vel [diuturno] morbo fatigatos et debiles impetratum fuerit lenitatis nostræ iudicium, memorati a nullo nostrorum iudicum compellantur comitatu nostro sui copiam facere: quinimo intra provinciam, in qua litigator, et testes vel instrumenta sunt, experiantur iurgandi fortunam: atque omnis cautela servetur, ne terminos provinciarum suarum cogantur excedere. † Quod si pupilli, vel viduæ, aliique fortunæ injuria miserabiles, iudicium nostræ serenitatis oraverint, præsertim cum alicujus potentiam perhorrescunt: cogantur eorum adversarii examini nostro sui copiam facere. *Dat. XV. Kal. Jul., Constantinop., Optato et Paulino Coss. (334) (Ex Cod. Just.).*

Anno Domini 335.

Constantino et Albino Coss.

DE PETITIONIBUS.

Imp. Constantinus A. ad Provinciales. Omnes iudices invigilare præcipimus, et^a delatores^b pœnis afflicere. Apertissimi^c enim juris est, ut, quod cujuscumque^d patrimonio ceciderit in casum^e, et legibus et retro^f juris ordine, fisci advocatis agentibus, vindicetur. Sed quia nonnulli^g præcipites secundum jus possessa^h patrimonia deferre non cessant, damus omnibus, qui se læsosⁱ existimant, contra delatores severitatem iudicum implorare ferro dstrictam. Nemo enim potest delatorem plus^k agnoscere quam ille, qui injuriam per ejus^l nequitiam sustinuit. *Dat. XI. Kal. April., Constantinopoli, Constantioⁿ et Albino^o Coss. (335).*

INTERPRETATIO. Custodientes justitiam nomen perse-

^a 10, 18 ut. om. et, ut Cod. Just.

^b In Cod. Just. add. sine fisci advocato denuntiantes.

^c 10, 15, 18 apertissime.

^d 20 Cod. Just. cujusque

^e 6, 7, 10, 16, 18, 31 in casu. Sich. in m. in cassum, prob. Dirksenio l. c. p. 495.

^f Omnes codd. (præter 8, 14, 16) Sich. retro, sed in cod. 4 rubro col. in m. corr. recto, ut est in Til.—Be. Cod. Just. Recte se habet retro. Similiter c. 16 C. Th. de Medicis (XIII, 5) retro latorum sanctionum auctoritate. Vid. Gloss. v. Retro et Dirksen. l. c.

^g 10. 18 om. nulli. 20 nonnullos (hoc de corr.) præcipit esse et paulo infra differre.

^h In litteris sessa incip. fol. 91^a cod. 4.

ⁱ 4 læsis, sed rubro col. em. læsos. 10, 18 lesos æstimant 15 damus omnibus qui se lesos æstimant licentiam contra. Similiter Cod. Just., ubi v. licentiam add. post omnibus, quotamen v. Dirksen nos facile carere posse existimat loco supra nominato.

^j 15 om. ferro destr. Multi codb. Sich. Cod. Just. dstrictam. Sq. des. in Cod. Just.

^k 12 prius.

^l 10, 18 om. ejus. Mox 15 sustinebit.

^m 4. 3, 35, 34, Til.—Lugd. XI. 6—10, 12, 16—18, 20, 21, 24, 27—29, 31, 36, 40, 42, 44, Sich. X. 15 XII. Cuj.—Be. II. In rell. codd. om. XI. Go. in Chron. III. etiam Cod. Just. codd. et edd. inter se differunt.

ⁿ Permulti codd. Cuj. 2, 2^a Constantino; in nonn. codd. om. Constantinopoli.

^o 17, 28, 40 et Licinio Coss. 20 Abieno Coss.

A quimur^a delatorum, ita ut, cum agniti et convicti fuerint delatores, gladio puniantur.

DE LUCRIS OFFICIORUM^b.

Imp. Constantinus A. ad Pacatianum^c. Ordines^d decuriarum scribarum librariorum^e et lictoriæ consularis oblati precibus meruerint, ut in civilibus causis et editionibus libellorum, officiorum solemnitate fugantur, ita ut vetusta ætate servatum est; eo usque^f prærogativa veniente, ut militares^g intercessiones procul usque a liberalibus causis sese contineant. Rectores itaque, quæ jussimus, observabunt^h. *Dat. XV. Kal. Maii Constantinopoli, Constantio et Albino Coss. (335).*

DE DECURIONIBUS.

Imp. Constantinus A. ad Felicem Pf. P.¹ Quoniam Afri curiales conquesti sunt, quosdam in^k suo corpore post flaminii^l honorem et sacerdotii vel magistratus decursa insignia præpositos compelli fieri mansionum, quod in singulis curiis sequentis meriti et gradus homines implere consuerunt, jubemus, nullum prædictis honoribus splendorem ad memoratum cogi obsequium, ne nostro fieri iudicio^m injuria videatur. *Dat. prid. Non. Aug., Viminacioⁿ Constantio et Albino Coss. (335).*

DE JUDEIS.

Imp. Constantinus A.^o ad Felicem Pf. P.^p Post alia: Eum, qui ex Judæo^q Christianus factus est, inque-

^a 20 persequitur, sed supr. lin. persequantur.

^b Sich. nomina persequantur. 44 nomina pers.

^c Cod. Just. de lucris advocatorum et concussionibus officiorum seu appar., rubrica ex hoc et antec. C. Th. titulo composita.

^d Go. Reinesius. Be. in not. ad Pf. P.

^e Cod. Lugd. Ordinis. Cuj. 1 — 2^a. R^a. decuriarum scribarum. Cod. I. Ser. .... batur.

^f Cod. Lugd. librariorum, em. librariorum. Mox cod. I. consularis.

^g Codex. Lugd. utusq. Edd. hucusque. Recepi ex cod. I. eo usque. Mox om. cod. I. a post usque.

^h Cod. Lugd. umilitares, et posita est i supra u. Infra idem codex contineat.

ⁱ Cod. Lugd. observabunt, add. b. supra o.

^j 4 pp. Scribere solet librarius ppo.

^k 4 conquesti.

^l Go. em. e.

^m 4, Til.—Lugd. flamonii. Summ. C. Th.: « Flamines (sec. mann. corr. flamones) diales factos vel sados præpositos domorum fieri non debere. »

ⁿ 4 dicio. mendose.

^o Be. Viminacii. Go. Viminacium in Mysia esse putat, unde Constantinus regressus sit Constantinopoli. Pagius autem in Proleg. Dissert. hypat. num. 24, quia Constantinus hoc tempore Constantinopoli fuerit, *Dat.* accipit pro *Redd.*, i. e. *Reddita*. Vera sunt, quæ Ri. monet, legem, quæ ad Afros pertineat, in Africa reddi debuisse, non in Servia neque mendum hæere in *Dat.*, sed in *Viminacio*, verbo a librariis corrupto.

^p Br. Al. codd. Sich. Til. (in Br. Al.) *Imp. Constantinus A. 11 Idem AA. 21 et alii codd. Constant.*

^q Nonn. Br. Al.-codd. præpositum, alii om. Pf. P. aut *Post alia*, ad quæ vv. Go.: « Quæ continentur d. l. 1. cui hæc subjicienda sunt. » Intelligit c. 1 cit. cum h. c. conjungendam.

^r 29, 38, 39, 42, 50, 51, L. ap. Be. *Judæis. 45 Judæus.*

lure^a Judæos^b non liceat vel aliqua^c pulsare^d in-
juria : pro qualitate commissi istius modi contumelia
punienda^e etc. *Dat. XII. Kal. Nov. Constantinopoli.* (335). *PP. s VIII. Id. Maii Karthagine* ¹,
Nepotiano ² et *Facundo Coss.* (336.)

HÆC LEX INTERPRETATIONE NON EGRET¹.

NE CHRISTIANUM MANCIPIUM IUDÆUS HABEAT^m.

Imp. Constantinus A. ad Felicem Pf. P. ⁿ Si quis^o

^a 25, 33, 34, 37 inquietari. 38 add. a et L. eum, ut corrector cod. 42.

^b 9, 14, 15 32, 38, 59 Judæis; hoc etiam cj. Go., etsi vulg. scripturam non improbat. Primo obtutu locus videtur impeditus esse; quare diverso modo interponitur in edd. : *inquietare Judæos, non liceat, vel in Sich.*—Cuj. 2° Lab., *inquietare Judæos non liceat, vel Go.*—Be. : quid quod a Bar. ita explicatur, ac si a Proselytorum injuria Judæi vindicentur. Sed Christiani vindicantur ab injuria, non Judæi. Locus autem sanus est ejusque constructio, etsi insolens videtur, omnibus numeris absoluta : *non liceat Judæos inquietare vel aliqua pulsare injuria eum, qui ex Judæo Christianus factus est.* c. IV. Sirm. *Illud enim hac eadem sanctione præcipimus, ut, si quispiam Judæorum, reserans janua vitæ perpetuæ, sanctis se cultibus manciperit, et Christianus esse elegerit, ne quid a Judæis inquietudinis vel molestiæ patiat. Quod si ex Judæo Christianum factum aliquis Judæorum injuria putaverit esse pulsandum, volumus istiusmodi contumeliæ machinatorem, pro criminis qualitate commissi, pœnis ultricibus subjugari, Felix parens carissime. Quare divinitatis affectu confidimus, ipsum in omni orbe Romano cunctos pro debita veneratione servare : ac volumus, ut excellens sublimitas tua, litteris meis per diœcesin sibi creditam commendantibus, judices moneat instantissime, hujusmodi debitam reverentiam custodiri. Valde igitur mutatus est hic locus libidine mutandi a C. Th. compositoribus.*

^c Nonn. Br. Al. codd. alia aut aliquid.

^d 11 pulsari et contumelio. Mox nonn. codd. commissus.

^e 20, 23 add. est. 24 finienda. Multi codd. ponienda; ab aliis abest etc., uti abest a Sich.

¹ 24, 34 X. c. IV. Sirm., 38 XII., rell. XI. Secutus sum e. IV. cit.

² 9, 29, 42, L. ap. Be. accepta. 10, 18 præcepta. Lab. in m. : i. e. Promulgat.

³ 6, 7, 10, 12—14, 17, 18, 20, 21, Sich. Til. in Br. Al. pridie s. prid. 38 om. VIII. c. IV. Sirm. VII.

⁴ 9, 27, 29 Kl. et L. ap. Be. Kal. 38 Non.

¹ c. IV. Sirm. Mart. Nonn. Br. Al. Mad. Addidi Karthagine ex c. 1 cum h. c. conjungenda et ex c. IV. Sirm. Addidi etiam annum post Constantinopoli, quem jam Be. addi vult; exciderunt enim consules anni, quo h. c. data est.

² Multi codd. Neputiano aut putiano. Aur. Lugd. Neopotiano, & Facundococoss. 11 om. Coss.

³ Nonn. codd. *Ista lex et indiget, ut Sich., et explicacione pro interpretatione, ut Go.—Ri* in parenthesi notant (interpretatione [al. explicacione] non).*

⁴ Nonn. codd. *Ne Judæus christianum mancipium habeat. Cod. Just. Ne Christianum mancipium hæreticus, vel paganus, vel Judæus habeat, vel possideat, vel circumcidat.*

⁵ Sich. in m. *Constantius pro Constantinus.* Nonn. Codd. A. Felici. 11 Felice; alii præpositum; alii om. Pf. P., ut 21. 20 pfo. Sich. PF. V.

^o c. IV. Sirm. *Jam dudum quidem constitutionis nostræ saluberrima sanctio promulgata est, quam nostræ repetitæ legis veneratione geminamus, ac volumus, ut, si quisquam.*

A Judæorum Christianum mancipium vel cujuslibet alterius sectæ mercatus circumciderit^a, minime in servitute retineat circumcisum, sed^b libertatis privilegiis, qui hoc^c sustinerit, potiatur^d etc. *Dat. XII. Kal. Nov., Constantinopoli* (335). *PP. s VIII. Id. Maii, Carthagine, Nepotiano et Facundo Coss.* (336).

INTERPRETATIO. *Si quis Judæorum servum Christianum vel cujuslibet alterius sectæ emerit et^b circumciderit, a Judæi ipsius potestate sublatus in libertate permaneat.*

DE OFFICIO RECTORIS.

Imp. Constantinus A. ad Periclem Præsidentem. In officiales Præfectorum cursum publicum laniantes, vel prava contra utilitatem publicam molientes, vindicandi tibi dedimus potestatem, ita ut Præfectos de eorum culpa facias certiores. *Dat. X Kalend. Nov., Nicopoli, Constantio et Albino Coss.* 335. (*Ex Cod. Just.*)

Anno Domini 336.

Nepotiano et Facundo Coss.

DE NATURALIBUS FILIIS ET MATRIBUS EORUM¹.

Imp. Constantinus A. i
. i

^a c. IV. cit. *circumcidere non perhorruerit, circumcisus quidem istius statuti mensura libertatis compos effectus ejusdem privilegii potiatur : non fas Judæo sit, qui circumciderit, mancipium generis memorati in obsequium servitutis retinere.* Nonn. Br. Al. codd. *mercatur pro mercatus et servitute.*

^b 11 servitute deserviat circumcisus si. 20 privilegiis.

^c Sich. hæc.

^d Nonn. codd. *sustinuit potiantur s. patiantur.* Sich. om. etc.

^e c. IV. Sirm., 9, 16, 50, 44 XIII.; rell. XI. Innonn. codd. om. *Dat. — Const.*

¹ Nonn. codd. *Dat., ut L. R. U. aut Acc., ut L. ap. Be. A nonn. codd. absunt Dat. — Karth.*

² c. IV. cit., 20, Sich. VII., sed Sich. in m. VIII. Cod. Piper. (L. R. U.) VIII. In cod. 9 om. VIII. — *Coss.* Mox nonn. codd. *Mad., alii om. Karthag. Cod. Anic. apud Go. Mart., ut c. IX. Sirm. Præterea scribitur Nepuciano, Nebuciano, Ebuciano, Epuciano, Pontiano et in 11, 20 Carthagine Pociano et om. Coss. in 11.*

³ Nonn. codd. om. *et et scrib. a Judæis. 11 christianum servum — a judices ipsius.*

D¹ Maximam partem tituli exhibet quintum palimpsesti Taurinensis folium, et quamquam rubrica cum prima parte tituli deest, tamen, quod inter medias constitutio nesea profertur, quæ in edd. ante W. prima hujus tit. erat, ex eo colligi potest, omnes illius folii constitutiones huic titulo tribuendas esse. Cod. Just. add. *et ex quibus causis justi efficiantur.*

² Inscriptio deest in cod. 1 P. add. (*Legis IIIa Constantino lata fragmentum*). Pu. add. (*Const. 2. A. Constantino lata fragmentum*). P. Pu. W. de cj. recte supplent nomen imperatoris. Sed magistratus, ad quem lex missa sit, nomen cj. assequi non potuit. W. enim Gregorium fuisse arbitratur, ad quem eodem anno c. 3 h. t. et c. 3 C. Th. de Ann. et trib. (XI, 1) missæ sunt, quæ cj. mihi probatur, minus quidem propter Gregorii dignitatem, quem W. præfectum prætorio Africæ fuisse ex Go. asseverat; nam etiam ad Felicem Pf. P. eodem anno nonnullæ leges

ri fecit^a, vel si ipsorum nomine comparavit, totum legitima^a oboles recipiat. Quod si non sint filii legitimi nec frater^b consanguineus aut soror aut pater, totum fisci viribus vindicetur^c. Itaque Liciniani etiam filio, qui per rescriptum sanctissimum dignitatis culmen adscendit, omnis substantia auferatur, et secundum hanc legem fisco adjudicetur, ipso verberando, compedibus vinciendo, ad suæ originis primordia redigendo^d. *Lecta III Kal. Maii. Carthagine, Nepotiano et Facundo Coss. (336 e).*

DE NAVICULARIIS.

Imp. Constantinus A. ad Severum f. . . . Navicularios Hispaniarum neque ad extraordinaria teneri officia, neque alicubi retentos moras sustinere oportet, sed relatorias traditarum specierum intra decem dies a susceptoribus percipere; cumque ad aliquas insulas, portus, littora, stationes accesserint, ostensis relatoriis nullam prorsus inquietudinem^g sustinere. *Dat. XIV. Kal. Jun., Nepotiano et Facundo Coss. (336).*

DE SPONSALIBUS.

Imp. Constantinus A. ad Tiberianum Vicarium Hispaniarum^h. Si abⁱ sponso rebus sponsæⁱ donatis in-

missæ et Carthagine propositæ sunt (vid. c. 1 C. Th. Ne Christ. manc. (XVI, 9) et c. 4 Sirmond.), quam propter ejusdem, qui in hac c. nominatur, Liciniani in c. 3 h. l. commemorationem.

^a In vv. *ri fecit* inc. folium quintum Taurin.; P. suppl.: *Si pater aliquid naturalibus filiis donavit, aut donari fecit*, prob. W. Ceterum W. maximam h. c. partem perisse putat.

^b Folii Taurinensis versus secundus finitur in syllaba *fra*, tertius, a quo nonnullæ litteræ resectæ sunt, incipit in syllaba *con*, unde P., quem Pu. secutus est, supplet: *fra [ter aut] consanguineus*. W. improbens v. aut in P. supplem. delet, et quod non sit, qui h. l. *κατ' ἑξοχῆν* dicatur *consanguineus*, et quia, quemadmodum fratres consanguineos uterinis in instituenda inofficiosi querela Constantinus prætulit, ita h. l. consanguineum quidem fisco præferri voluit, non uterinum. De sorore nihil erat addendum, quam consanguineam esse oportuit, cum aliam ad civilem successionem non fuisse admissam constat.

^c Ad h. l. vid. prolixam W. annotationem de Constantini circa liberos naturales placitis et Batavos in Bijdr. l. c. p. 329.

^d 1 verbe. . . . *compedibus*.—*primordiaredi*. . . . *lect. P.*, quem Pu. secutus est, rest. *verbe [ribus et] compedibus—primordia redi [gatur.] Lect.*, impr. W., cui displicet, quod *verberibus vinciri* dicatur aliquis, et quod v. *redigatur* non habeat, quo referatur. W., prob. Bijdr. p. 330, et ipso *verberando, comp. vinciendo et ad—primordia redigendo*, in qua cj. præter necessitatem addita est copula *et*, que in cod. 1 inter medium versum, non in extremo deest.

^e P. 388, err. typ.

^f Dignitas deest in cod. 4 et in edd. nullo lacunæ indicio. Go. ex c. 5 C. Th. de Donat. (VIII, 12), c. 3 C. Th. de Maternis bonis (VIII, 18), c. 2 C. Th. de Fide test. et instrum. (XI, 39) rep. *Comitem Hispaniarum*, prob. Be.

^g Cum lit. *tudinem* incip. fol. 308^a cod. 4.

^h 6—8, 14, 16—18, Til. *Hispaniæ*. 15 *Hisp. vic. 10 viro claro Hisp.* 25 *Vic. Vices Hisp.* Nonn. codd. Præterea 8 om. *Vic. et 42 Hisp.*

ⁱ 15 om. ab.

^j 6—10, 12, 14, 17—20 *sponsoribus sponsæ*. 15 *sponsalibus donatis sponsæ interv. osc.*

terveniente osculo ante nuptias hunc vel illam^a mori contigerit, dimidiam partem rerum donatarum ad superstitem^b pertinere præcipimus, dimidiam ad defuncti vel defunctæ hæredes, cujuslibet gradus sint, et quocumque^c jure successerint, ut donatio stare pro^d parte media et solvi pro parte media^e videatur: osculo vero non interveniente, sive sponsus sive sponsa obierit, totam infirmari donationem et donatori^f sponso sive^g heredibus ejus restitui. § 1. Quod si sponsa, inter venientem vel non intervenientem^h osculo, sponsaliorumⁱ titulo, quod raro accidit, fuerit aliquid sponso largita, et ante nuptias hunc vel illam mori contigerit, omni donatione infirmata, ad donatricem sponsam sive ejus successores donatarum rerum dominium transferetur. *Dat. Id. Jul., Constanti-nopolit i Accepta XIV^k Kal. Maii, Nepotiano et Facundo l Coss. (336)*

B INTERPRETATIO. *Si quando sponsalibus celebratis, interveniente osculo, sponsus aliquid sponsæ donaverit, et ante nuptias sponsus forsitan^m moriatur, tunc puella, quæ superest, mediam donatarum solemniter rerum portionem poteritⁿ vindicare, et dimidiam mortui hæredes acquirant^o, quocumque per^v gradum successionis ordine venientes. Si vero osculum non intervenerit^q, sponso mortuo nihil sibi puella de rebus donatis vel traditis poterit^r vindicare. Si vero a puella^s sponso aliquid^t donatum est, et mortua fuerit, quamvis aut intercesserit aut non intercesserit osculum^u, totum^v parentes puellæ sive propinqui, quod puella donaverat, revocabunt.*

DE NATURALIBUS FILIIS.

Imp. Constantinus A. ad Gregorium^x. Senatores seu

^a 17 vel hunc. 19 vel puellam. 20 vel puella.

^b Aur. Lugd. *susperstitem*.

^c 12 quicumque.

^d 8 non.

^e Cod. Just. *dimidia et resoluti—dimidia vid. 8, 12 dimidia—dimidia vid. 15 om. ut donatio—videatur. 9 media teneatur.*

^f Nonn. codd. *donatoris*.

^g Codd. Just. *vel. 20 sive sponso vel her.*

^h 14 om. *vel. non interv.*

ⁱ Cod. Just. *donationis*.

^j Cod. Just. om. *Dat.—Constant. Be. prob. W., addi vult Constantio et Albino coss. (335), quia lex non poterat esse accepta, antequam data esset, aut legi Id. Jan.*

^k Ita fere omnes codd., Sich. — Cuj. 2^a; 39, 45, XVII. Sich. in m. Go.—W. Cod. Just. XVII.

^l Nonn. codd. om. *Hispani*. 21, Sich. *Spalis*, sed in m. *Hispani*. Multi codd. *Hispanis* aut *Spalis*. 20 *spaniis neposiano*, Cod. Just. *Pacato*, male.

^m Ita multi codd., 21, edd. *aliqua—forsitan sponsus* n 20 *potuerit*.

^o 19, 20, Sich. Cuj. 1—Lugd. *acquirant*.

^p 8 *quocumque per gradus. 20 quoc. gradus p. gr.*

^q 8 *osculo non interveniente*. Nonn. codd. *intervenit*.

^r Nonn. codd. *potuerit*.

^s Nonn. codd. *add. forsitan*.

^t Ita plerique codd. Edd. *aliquid sponso*.

^u 8, 20, 21 aut. *interc. osc. aut non totum*.

^v 20 *add. sibi*.

^x Gregorii dignitas deest et hic et in Cod. Just. et supra in c. 2 C. Th. de Contrah. empt. (III, 1), anno sq. data. Eum præfectum prætorio fuisse, intelligitur ex c. 3 C. Th. de Ann. et trib. (XI, 1). Cf. Go. ad

perfectissimos ^a, vel quos in civitatibus duumvirali-
tas ^b, vel quinquennialitas ^c, vel flaminis ^d, vel sacer-
dotii provinciae ornamenta condecorant, placet mac-
culam subire infamiae, et peregrinos ^e a Romanis
legibus fieri, si ex ancilla vel ancillae filia, vel li-
berta vel libertae filia, sive Romana facta seu Latina ^f,
vel scenica ^g vel scenicae filia, vel ex ^h taberna-
ria vel ex tabernarii filia ⁱ, vel humili vel abjecta ^j,
vel lenonis aut arenarii filia, vel quae mercimoniis
publicis ^k praefuit, susceptos filios in numero legiti-
morum habere voluerint, aut proprio iudicio ^l aut
nostri praerogativa rescripti; ita ut, quicquid talibus
liberis pater donaverit, sive ^m illos legitimos seu na-
turales dixerit ⁿ, totum retractum legitimae soboli
reddatur, aut fratri aut sorori, aut patri aut matri.
Sed et si uxori tali quodcumque ^o datum quolibet ge-
nere fuerit vel emptione collatum, etiam hoc retractum
reddi praecipimus: ipsas etiam, quarum vene-
nis inficiuntur animi perditorum ^p, si quid quaeritur
vel commendatum dicitur, quod his ^q reddendum est,
quibus iussimus, aut fisco nostro, tormentis subijci

A jubemus. Sive itaque per ipsum donatum est, qui
pater dicitur, vel per alium ^a, sive per suppositam ^b
personam, sive ab eo emptum, vel ab alio, sive
ipsorum nomine comparatum, statim retractum ^c
reddatur, quibus iussimus; aut si non existant,
fisci viribus ^d vindicetur. Quod si existentes ^e et in
praesentia rerum constituti ^f agere noluerint, pacto
vel iurejurando exclusi: totum sine mora fisco in-
vadat. Quibus tacentibus et dissimulantibus, a de-
fensione fiscali ^g duum mensuum ^h tempora limiten-
tur, intra quae si non retraxerint vel propter ⁱ retra-
hendum rectorem provinciae ^j interpellaverint,
quicquid talibus filiis vel uxoribus liberalitas impura
contulerit, fisco noster invadat, donatas vel com-
mendatas res ^k sub poena quadrupli severa quaes-
tione perquirens ^l. Liciniani ^m autem filius, qui fu-
gientis comprehensus est ⁿ compedibus vinculus ad gy-
necei ^o Carthagini ministerium deputetur. *Lecta P*
XII q Kal. Augusti, Carthagine, Nepotiano et Facundo
Coss. (336).

DE DECURIONIBUS.

Imp. Constantinus A. ad Evagrium. Pf. P. Cum de-
curiones decurionumque filii deque his geniti ^r ad di-
versas militias confugiant, jubemus eos, in quibuscum-
que officiis militantes, exemptos militia restitui curiae,
exceptis his, qui in palatii nostri jam habentur offi-

c. 3 cit. Praefectus autem fuit Italiae et Africae. Cod.
Just. *Imp. Constantinus A.*

^a Hoc v. ab Hal. Cont. in Paris. Russ. Spangemb.
ex libr. mss., ut Bg., in Cod. Just. receptum defendit
Cujac. ad Ulpiani Fragm. Tit. XIII, §. 2 (ap. Schult.
p. 607) contra praefectos, quod v. in vulg. edd. est.
Perfectissimos etiam codd. in Nov. IV Martiani. Plura
vid. ap. W. l. c., not. f. Ex seqq. multa vv. transierunt
in Nov. IV. Martiani.

^b Cod. Just. *duumvirilitas*.

^c Vv. vel quinquenn. des. in Nov. Mart. et in Cod.
Just. Cf. W., not. g.

^d *Flamines* sec. W. sunt municipiorum sacerdotes
unde in Nov. Martiani: *Flamini municipali, sacerdoti*
provinciae. Cod. Just. om. *flaminis* mentione: *duum-*
vir vel sacerdotii, id est, Phoeniciarchiae vel Syriarchiae,
omni. condec., etae in Nov. Just. LXXXIX. Ita
repetuntur, quasi a Constantino ipso sint profecta;
ait enim *φοιναρχῶν γὰρ καὶ Συριαρχῶν... μέμνηται*,
sc. *διότις*. Putat igitur W., aut nonnulla verba in
Turinensi membrana excidisse, aut Tribonianum
potiora et suo tempore sola sacerdotii provincialis
exempla de suo addidisse, quod posterius W. recte
praetulit.

^e Cod. Just. *alienos*.

^f In Cod. Just. om. *sive—Latina* propter e. un.
Cod. Just. de Latina libert. toll. (VII, 6). Nov. Mar-
tiani (§ 1 et § 5) *civem Romanam vel Latinam fac-*
tam.

^g 1, P. Pu. *scenica* et om. *vel scenicae*, quod W.
et Cod. Just. restituit. Nov. Mart. utroque loco *sceni-*
cam vel scenicae filiam.

^h Praepositio ex hic et paulo post om. in Cod.
Just.

ⁱ Cod. Just. *tabernariae filia*. 1, P. Pu. *tabernari*,
impr. W., sed Nov. Mart. *tabernariam vel tabernarii*
filiam.

^j Cod. Just. add. *persona*. Haec imprimis vv., cum
ad egenos omnes referrentur, sec. W. videntur Mar-
tianum ad edendam Novellam quartam impulsisse.

^k Nov. Mart. utroque loco, Cod. Just. *publice*.

^l Pu. *iudicio*, mendose.

^m Cod. Just. *seu*.

ⁿ 1 di. . . . et des. in medio versu nonnullae
litterae.

^o *Quocumque*, quod P. em. ex Cod. Just.

^p 1 *inficiuntur—perditorum*, mendose.

^q 1 *hi*, sed a man. sec. ponitur s supra litteram i.

^a 1 *Aliam*, mendose.

^b Similiter L. R. U. *per suppositam quamcumque*
personam. Cod. Just. *interpositam*, ut etiam in c. un.
§. 2 C. Th. de mulieribus, quae se s. pr. (IX, 9).

^c 1 *retractus*, sed corr. a man. sec. *retractum*.

^d Cod. Just. *juribus*, sed plerique codd., etiam
mei *juribus*, i. e. *viribus*. Vid. c. 3 C. Th. de Off.
mag. mil. (1, 7), not. g.

^e Cod. Just. *existant*, improbb. P. et W.

^f Pu. *constitui*, mendose.

^g 1 *addefensione fiscali*. Similiter Cod. Just. multi
libri mss., veluti mei, Pl. 1 et 2, Bg. a *defensione*
fiscali aut, ut Go., *defensione fiscali*, om. praepositio-
ne. P. Pu. ex edd. Cod. Just. corr. *ad defensionem*
fiscalem, prob. W., cum defensio fiscalis sit, quae ad
fiscum excludendum suscipiatur. Quae quamquam
vera, tamen non impediunt, quominus cum codd.
scribatur a *defensione fiscali*.

^h Ita 1, P. Pu., impr. W. qui *mensum* ed., dicens
archaismum esse, in quo nonnunquam sibi placue-
rint juristi et imperatores, quod exempla ex Ulpiano
(D. XXV, 7, 7, § 11), Pandectis Florentinis et ex
aliis scriptoribus petita probent. Sed tam crebra est
in vetustis codicibus scriptura *mensuum*, ut non videam
cur aliquid mutandum sit. Cod. Just. *duorum*
mensium.

ⁱ Propter, quod excidit in cod. 1, recte restitutum
est a P. ex Cod. Just.

^j Cod. Just. add. *non*, praeter necess.

^k 1 *commentas res commendatas res*, sed verba *com-*
mendatas res delentur punctis supra lineam positis.

^l Seqq. des. in Cod. Just.

^m 1 *Liciniani*.

ⁿ 1, P. Pu. *comprehensus*.

^o 1 *gynecei*. P. Pu. *Gynecei*.

^p 1 *l* et des. litterae seqq., quae avulsae sunt. Cod.
Just. *Dar.*, improb. W. Etenim Constantinus hoc
anno Carthagine non fuit.

^q Numerum, qui deest in cod. 1, apud P. et Pu.,
W. primus restituit ex Cod. Just.

^r *Aur. Lugd. genitis*. Eadem edd. infra *Cons*.

ciis. *Dat. XI. Kal. Sept., Constantinopoli, Nepotiano et A Facundo Coss.* (356).

DE ANNONA ET TRIBUTIS.

Imp. Constantinus A. Gregorio Pf. P. Manu propria iudices universi periculo suo annonarias species et cætera, quæ indictione penduntur, definitis quantitatibus et comprehensis modis facta adscriptione designent. Cujus observantiæ illa erit commoditas, ut post successionem^a quoque eorum facile requiratur, an exactores ultra, quam oportuit, de fortunis provincialium^b aliquid exsculpere^c voluerunt. *Dat. VII. Id. Oct., Nepotiano et Facundo Coss.* (356.)

DE ORDINE JUDICIORUM.

Imp. Constantinus A. ad Calphurnium. Quoniam civili disceptatione intermissa, sæpe fit, ut prius de crimine judicetur; quod, utpote majus, merito minori præfertur, ex quo criminalis quæstio quocumque modo cessaverit, oportet civilem causam velut ex integro in iudicium deductam distingui: ut finis criminalis negotii ex eo die, quo inter partes fuerit lata sententia, initium civili quæstioni tribuat. *Dat. Id. Mart. Nepotiano et Facundo Coss.* 356. (Ex cod. Just.)

Anno Domini 337.

Feliciano et Titiano Coss.

DE CONTRAHENDA EMPTIONE.

Imp. Constantinus Aug. ad Gregorium d. Qui^e com-

^a Go reprobatur *cj. secessionem pro successionem.*

^b Go provincialium, err.

^c Cuj², 2° excludere. sed. em. in corr.

^d Nonn. codd. *Græg. Add. Ps. P. 58 Item alia ad Gr.* In Vat. Fr. pro inser. hæc tantum vv. ponuntur: *A. et Cæs.*, neque magistratus, ad quem data sit, nomine addito, neque imperatoris. Diversa etiam ibi est subscriptio (vid. not. b sq.), de qua re disputa verunt Wenckius in edit. C. Th. p. 152 sq., not. a, A. de Buchholtz in ed. Vat. Fragm. p. 325 et Schillingius, *Bemerk. über rom. Rechtsgesch.* p. 392, not. 1090. Mihi videtur lex secunda h. t. Constantinianæ in Vat. Fr. servatæ legis repetitio esse, mutata inscriptione et subscriptione, cujus rei multa sunt apud Romanos exempla.

^e In Vat. Fr. hæc vv. præcedunt: *Nulla verecundia vel quietis mora vel quolibet intervallo cunctandi passim, nunc singuli, modo populi, proruente in nostros obtutus (V. inobtus), sic uniformes querellas iisdem fere sermocinationibus volutarunt, ut nec interpellantium credulitati valeretur occurri, nec allegationum qualitas disparari, parens carissime atque amantissime (V. p. k. atq. a. a. Mai. et Buchh. parens karissime D atque augustalis. Cf. Buchh. et Schill. II. cc.). Pari (V. paris) siquidem exemplo vociferationibus consules, multitudines memorarunt (V. Memorabunt), non juste res suas esse divenditas; aliis possidentibus se fiscalia luere: frequenti denique obsecratione delata remedium cupiverunt. His sumis valde permoti, verentes ne alicujus calliditatibus aversabili emolumento persuasi res suas venderent sine censu ac post subsidia nostræ mansuetudinis precarentur; itaque versutiis calliditatis commenta miscerentibus, dum insidiarum (V. insuarum) salentium non suspicantur arcana, pro innocentia nostræ natura ceteros æstimantes, detrimento census nocentes (V. nocentis) levaremus. Has fraudes, hos dolos, istas argutias (V. argutitas) lege prohibemus, constitutione excludimus: et idcirco justæ providentiæ consulta deliberatione sancimus, ut omnino, qui etc. III. de Schroeter I. c. p. 349 vult totam §phum ex Vat. Fr. in ip-*

parat, censum rei comparatæ cognoscat: neque liceat^a alicui^b rem sine censu vel^c comparare vel vendere. Inspectio autem publica^d vel fiscalis esse debet hac lege^e, ut, si aliquid sine^f censu venierit^g, et id^h ab alio deferreturⁱ, venditor quidem possessionem^j, comparator vero id quod dedit pretium^k, fisco vindicante, perdat^l. § 1. Id etiam placuit, neminem ad venditionem rei cujuslibet accedere^m, nisi eo tempore, quoⁿ inter venditorem et emptorem^o contractus solemniter explicatur^p, certa et vera proprietas a vicinis demonstretur^q; usque eo legis istius cautione currente^r, ut, etiamsi^s subsellia^t vel, ut^u vulgo aiunt^v, scamna vendantur, ostendendæ proprietatis probatio compleatur^x. § 2. Nec inter emptorem et venditorem solemnia in exquisitis^y cuniculis celebrentur, sed^z fraudulenta venditio penitus sepulta^{aa} depe-

sum Cod. Th. recipi, sed vid. Wenck. in E. L. L. 1826, n. 156, p. 1084 (Opp. p. 439).

^a Cod. Just. *cum necesse sit eum qui comparavit, censum rei comparatæ agnoscere, nec liceat.* Vat. Fr. *qui comparat rei comparatæ jus cognoscat et censum neque l.*

^b Cod. Just. *cuiquam.*

^c Vat. Fr. et Cod. Just. *om. vel.*

^d V. publicæ. Mai. *publice. 15 vel publ. f.*

^e Nonn. codd. *ac legi. 8 debet ac l. 10 debet.*

^f 19 et Go. in not. *aliquis sine. 15 om. sine.*

^g Hanc Be. *cj. confirmant* Vat. Fr. et cod. 15. Similiter 9 *venerit.* Rell. codd. et edd. Sich. — Ri^o. *vendiderit, quod defendi potest.*

^h Vat. Fr. *et post ab aliquo. 19. id ad alium.*

ⁱ V. Mai. *Hollw. deferretur. 8, 9, 19—21, Sich. defertur, non male. 15 deferatur.*

^j 8, Sich. *add. amittit et 21 amittit, ex interpr. 18 poss. perdat. Mox 20 om. vero.*

^k 20 *pretio.* Aur. *Lugd. om. pretium.*

^l Vat. Fr. *deperdat.*

^m Vat. Fr. *Id. etiam volumus omnibus intimari, nostræ clementiæ placuisse, neminem debere ad venditionem rei cujuslibet adfectare et accedere, nisi. 20 cujuslibet liceat acc. 21 add. ut.*

ⁿ V. *quom. 8 quod.*

^o 19 *vend. et tempore c.*

^p Ita W. *edid. ex. Vat. Fr. Omnes edd. et codd. ut certa et vera, sed jam Go. inducendam esse statuit voculam ut, ortam ex præcedente v. explicatur.*

^q Vat. Fr. *prop. (om. a) vicinis præsentibus dem. 10 demonstratur.*

^r Ita Vat. Fr., omnes codd. et Sich. — *Lugd.; decurrente Cui. 2 — W.; ceterum 9 ratione.*

^s 6—8, 10, 14, 16, 17, 21 *om. si.*

^t Nonn. codd. *subselle.*

^u 6, 7, 10, 14, 17, 18 *om. ut.*

^v 10, 18 *agunt. Mox 21 vendentur et 19, 20 ostendite.*

^x 10, 18 *impleatur. V. Mai. completur.*

^y 20 *adquisitis.*

^z 10, 18 *celebrantur se.*

^{aa} Hæc §phus contracta est, paucis verbis retentis, e longiore et verbosa oratione, quam Vat. Fragm. nobis servarunt: *Hinc (V. Hunc) etenim jurgia multa nascuntur, hinc proprietatis jura temerantur, hinc dominiis vetustissimis molestia comparatur, cum cæcitate præpropæra, et rei inquisitione neglecta, luce veritatis omissa, nec perpetuitate cogitata domini, juris ratione postposita, ad rei comparationem accedunt, omissis omnibus, dissimulatis atque neglectis, id properant atque festinant, ut quoquo modo CUNICULIS NESCIO QUIBUS inter emptorem et venditorem SOLEMNIA CELEBRENTUR: cum longe sit melius, sicuti diximus, ut lucem veritatis fidei testimonio, publico voce, subclaminationibus populi ido-*

Dat. prid. ^a Non Febr. Constantinopoli, Feliciano et Titiano Coss. ^b (557).

INTERPRETATIO. Quicumque ^c villam comparat, tributum rei ipsius, sicuti et jus possessionis ^d se comparasse cognoscat, quia non licet ulli ^e agrum sine tributo vel solutione fiscali aut comparare aut vendere ^f. Quod si, suppressa fiscali solutione, aliquis vendere ausus fuerit vel comparare ^g præsumpserit ^h noverint, inter quos talis fuerit secreta ⁱ transactione contractus, quod et ille pretium perdat, qui ^j emptor accesserit, et venditor possessionem amittat, quia jubetur, ut vicini ^k rei quæ venditur, testes esse debeant ^l et præsentes, in tantum ^m ut etiam de mediocribus rebus si quid in usum venditur ⁿ, ostendi ^o vicinis ^p placeat, et sic comparari, ne ^q aliena vendantur.

QUEMADMODUM MUNERA CIVILIA INDICANTUR.

Imp. Constantinus A. ad Concilium provinciae Africae ^r. Sacerdotes et flamines ^s perpetuos atque etiam duumvires ab annonarum praeposituris inferioribusque muneribus immunes ^t esse praecipimus. Quod ut perpetua observatione firmetur, legem hanc ^u incisam

neus venditor adprobet (V. atprobetur), quo sic felix comparator atque securus aeo diuturno persistat; quod pro quiete totius successionis eloquimur, ne forte aliquis venditor suum esse dicat, quod esse constat alienum: ita comparator, malo venditore deterior, incantus et credulus, cum testificantibus vicinis omnia debeat querere, ab universorum disquisitione dissimulet, quoniam sic oporteat agere, ut nec illud debeat requiri, quod ex jure dicitur: SI A DOMINO (V. si ad omnino) RES VENDITA SIT (Formulam juris Wenckius esse putat). Ita ergo venditionum omnium est tractanda sollemnitas, ut fallax illa et fraudulenta venditio penitus sepulta deperat. Cui legi deinceps cuncti parere debebunt, ut omnia diligenti circumspectione quaesita, per universas successiones tuto decurrant: neque aliquem ex improvidentia casum (ita V. Vid. W. ad. h. l. et in Opp. p. 425. Praeterea Hollw. ad Vat. Fr. § 55, not. 54. Bg. cj. casus aut cassum) malignae captiones obruant.

^a 42 add. id.

^b 20 Felice. 28, 40 om. Fel. et T. Coss. et 16 et Titiano. Nonn. codd. Tetiano. Vat. Fr. Dat. III. kal. sept. ap. FF. (Vid. Hollw. l. c. not. 56) ad correctorem Piceni. Aquileia. Accepta XIII. kal. Oct. Abae. Constantino Aug. III. cons. (315).

^c 6, 7 10, 18 add. Homo.

^d 20 add. quam.

^e 20 agnoscat.

^f 6, 7, 9, 10, 42 nulli. 20 agrum nulli.

^g Nonn. codd. aut vendere aut comp.

^h Sich. om. præs. — quod et.

ⁱ 20 int. lin. celebrata.

^j 6, 7 pretium ipsum qui. 8 pr. ipsum perdat qui.

^k 6, 7, 10, 18 jubentur vicini. Sich. om. quia jubetur. 9, 20, 21, 42 et Sich. in m. quia jubet. 43 om. jubetur — præsentes.

^l 6, 7 esse ut debeant. 20 debeant esse.

^m 6—8 et alii codd. om. in tantum.

ⁿ 7, 42, 43, vendito. 6 sec. Ri. venditor. 20 in usum e. venditor.

^o 6—8, 40, 18 ostendit.

^p 20 add. scientibus.

^q Nonn. codd. nec.

^r Go. in Chron. ad concilium provinciarum Africae.

^s 4, Cuj. 4 flamines. Til. flamines. Ri. Sacerdotes.

^t 4 immuni esse praecipimus; rubro col. em. immunes.

^u A Ri. abest hanc.

neis tabulis jussimus publicari. PP. XII. Kal. Jun. Karthagini ^a, Feliciano et Titiano ^b Coss. (557).

DE EXCUSATIONIBUS ARTIFICIUM.

Imp. Constantinus ^c A. ad Maximum.... ^d Artifices artium brevi subdito comprehensarum, per singulas civitates morantes, ab universis muneribus vacare praecipimus, si quidem ediscendis ^e artibus otium sit accommodandum, quo magis cupiant et ipsi peritiores ^f fieri, et suos filios erudire. Dat. IV. Non. Aug. Feliciano et Titiano Coss. ^g (557).

DE OMNI AGRO DESERTO, ET QUANDO STERILES FERTILIBUS IMPONUNTUR.

Imp. Constantinus. Si quis ab emphyteuticario seu patrimoniali possessore privati juris quippiam comparaverit, cujus substantia alias possessiones sustentare consueverat, et succisis quasi quarundam virium nervis, reliqua labuntur: earum possessionum onera subiturus est, quæ penes distractorem (inopem) inutiles permanebunt. Dat. id. Dec. Thessal. Feliciano et Titiano Coss. (557) (Ex cod. Just.).

Imp. Constant. A. ad Ursam. Ad fiscum pertinentes causas rationalis decidat, omnibus concussionibus prohibendis. Dat. Non. Febr. Constantinop. Feliciano et Titiano Coss. 557. (Ex cod. Just.)

DECRETA SINEANNIS.

(Ex Cod. Just.).

DE DIGNITATIBUS.

Imp. Constantinus A. Volusiano P. P. Neque famosus, et notatus, et quos scelus, aut vitæ turpitudine inquinat, et quos infamia ab honestorum cœtu segregat, dignitatis portæ patebunt.

DE OMNI AGRO DESERTO. D E COLLATIONE FUNDORUM PATRIMONIALIUM ET EMPHYTEUTICARIORUM.

Imp. Constantinus A. ad Proculum proconsulem Africae. Emphyteuticarii possessores, qui mansuetudinis nostræ beneficio ad extraordinaria minime devocantur [munera] sicut cæteri Provinciales, obsequium

^a Ita 4, Til. — Cuj. 2°. Ri. Ri. °; Be. Karthagine. Go. Kartagini. Ri. °. PP. XIII.

^b 4, edd. ante Be. Tatiano.

^c Cod. Just. Imp. Constantinus, convenit igitur cum C. Th., nec differt in subscr. Cum Constantinus obierit jam XI. Kal. Jun. h. ann., Go. aut inscriptionem mutandam esse putat, aut in subscr. leg. IV. Non. Apr. In eadem sententiam loquitur Rel. l. c. p. 540. Be. dicit: « Aut subscr. mut. aut inser. Imppp. Constantinus, Constantius et Constans AAA. quippe defuncto jam Constantino M. mense Maio. » Non dubito, quin lex facta sit vivo Constantino, da defuncto eo, neque agnosco inscriptionem a Be. propositam, quia V. Id. Sept. demum tres illi Constantini filii in locum ejus Augusti nuncupati sunt teste Idatio.

^d Dignitas deest in cod. 4, in Cod. Just. et in, edd.; Be. auct. Go. in not. add. Pp. P. Go. Ri. om. dignitatem indicant sex punctis, Ri. °. septem; in rel. nihil indicio est lacunæ.

^e Cod. Just. si quidem in discendis. Recte Go. praefert scripturam Cod. Th.

^f 4 peritiores: aut. man. add. i supr. lit. o.

^g Cod. Just. Cons. Et notitia est ista.

suum itineribus muniendis impendant. Nulla enim ratione debent ab hoc, quod in commune omnibus profuturum est, sejungi.

Imp. Constantinus A. Campesi. Cum Divus Aurelianus Pater noster civitatum ordines pro desertis possessionibus jusserit conveniri, et pro his fundis, qui invenire dominos non potuerunt, quos præceperamus earumdem possessionum triennii immunitate percepta de solemnibus satisfacere: servato hoc tenore præcipimus, ut si constiterit ad suscipiendas easdem possessiones ordines minus idoneos esse; eorundem agrorum onera possessionibus et territoriis dividandis accepta.

DE SERVIS FUGITIVIS.

Imp. Constantinus A. ad Probum. Si fugitivi servi deprehendantur ad Barbaros transeuntes: aut pede amputato debilitentur, aut metallo dentur, aut qualibet alia pœna afficiantur.

DE USURIS.

Imp. Constantinus A. ad Populum. Si conventus quis negaverit manum propriam prolata in libello aut alia charta, si quidem ex comparatione is convincatur, hoc est, alia ejus prolata manu, et comparata cum ea, quæ est in libello, det is pœnæ nomine actori pro mendacio solidos viginti quatuor. Si vero aut tabellio productus fuerit, apud quem instrumentum scriptum est, aut alii quidem testes pro veritate deponentes, tunc ipse præter pœnam viginti quatuor aureorum non possit habere licentiam objiciendæ exceptionis pecuniæ non numeratæ, ut dicat, quamvis instrumentum factum fuerit, ea tamen, quæ in eo scripta sunt, non fuisse data: sed omnimodo condemnatur, etiamsi nihil ipsi revera solutum est. § 1. Hæc quidem obtineant, si conveniatur quis ex proprio contractu. Si vero tutor est, aut curator unius earum, quæ sub cura esse solent personarum, masculus aut fœmina secundum Constitutiones tutelam gerens propriorum liberorum, et manum propriam prolata in contractu eorum, qui sub tutela aut cura sunt, inficiatus fuerit, tunc si quidem ex sola comparatione convincatur mentiri, præstent ipsi viginti quatuor aureos. Si vero ex productione tabellionis, aut testium, pecuniæ quidem non numeratæ exceptio ne adimatur his qui sub tutela vel cura sunt (neque enim peccarunt illi), sed ipsi tutores aut curatores alios viginti quatuor aureos pœnæ nomine dent actori, habentibus his, qui sub tutela aut cura sunt, salvam sibi pecuniæ non numeratæ exceptionem. Neque enim æquum est ipsos ex alienis peccatis damno affici. § 2. Hæc de reis conventis ubi dixit constitutio, transitum fecit et ad agentium personam. Jubens, ut si actor manum propriam inficiatur positam in charta contra ipsum prolata, forte in ea, quæ de suscepta dicitur confessione, et ipse similiter, si quidem ex sola comparatione convincatur, præstet viginti quatuor aureos: si vero ex productione tabellionis

aut testium, tunc modis omnibus imputet, et agnoscat contenta in illa charta, etiamsi re vera non sunt accepta ab ipso. Hæc si proprio nomine agat. Si vero tutor est aut curator, dat quidem duplam pœnam viginti quatuor aureorum: Is vero qui sub tutela aut cura est possit objicere probationi exceptionem non numeratæ pecuniæ.

DE EUNUCHIS.

Imp. Constantinus A. Aurelio duci Mesopotamiæ. Si quis post hanc sanctionem in Orbe romano eunuchos fecerit, capite puniatur; mancipio tali, nec non etiam loco, ubi hoc commissum fuerit, domino sciente et dissimulante confiscando.

DE FUNDIS PATRIMONIALIBUS.

Imp. Constantinus A. ad Dracontium. Patrimonialis fundi pensationem, seu aurariam, seu frumentariam intra tempus omissam, minorum dominio non nocere præcipimus, nec ad fraudem juris eorum accedere, si quod solemniter debetur, paulo serius inferatur; ita tamen ut, permanente substantia parvulorum, iudex tutorem, vel curatorem, per quem differtur illatio, negligentia suæ et deserti officii pœnas exigat, et damna deplorare compellat.

DE FUNDIS REI PRIVATÆ ET SALTIBUS DIVINÆ DOMUS.

Imp. Constantinus A. Universi cognoscant has possessiones, quas de fisco nostro comparaverunt, seu comparant, nullo a nobis jure retrahi, sed propria firmitate possessas, etiam ad posteros suos domini perpetui durabilitate dimitti.

DE SERVIS.

Imp. Constantinus A. ad Bassum PP. Si quando negotium status fuerit exortum [si quidem] ab ejus parte, qui dicitur servus, aliquid dicatur dominus abrupisse prius considerari placet, utrum de possessione servitutis in libertatem reclamandum putet, an vero ex possessione libertatis in servitutem vocetur. At si eum de obsequiis servilibus libertatem constiterit flagitare, ante decidi status convenit causam, atque ita præberi direptorum negotiorum (si res exegerit) audientiam. Quod si ei qui ad servitutem vocatur, quicquam direptum esse memoretur, universa, quæ constiterit ablata, ita demum reddi convenit ei qui servus esse contenditur, si modo salvam rem futuram per idoneos fidejussores promiserit. Nam si tales dare non potuerit, tunc ea convenit, de quibus in iudicio tractabitur, sequestrari in eum diem, [in] quo controversia sopiatur, ita ut ex iisdem (si aliqua alia facultas esse non poterit) tantum litis sumptus, et alimonia homini subministretur, quantum moderato iudicis arbitrio fuerit æstimatum. Cum autem necdum lite de statu mota res ab aliquo direptæ sint, et sententia de restituenda possessione rerum lata, ille ne [huic] sententiæ satisfaceret, de statu controversiam movit, necessitatem habebit et sine satisfactione easdem res reddere, et tunc causam liberalem secundum juris ordinem exercere.

MANDATI.

Imp. Constantinus A. Volusiano Pf. P. In re

mandata non pecunie solum, cujus est certissimum A mandati iudicium, verum etiam existimationis periculum est. Nam suae quidem quisque rei moderator atque arbiter, non omnia negotia, sed pleraque ex proprio animo facit; aliena vero negotia exacto officio geruntur, nec quicquam in eorum administratione neglectum ac declinatum culpa vacuum est.

DE PATRIBUS QUI FILIOS SUOS DISTRAXERUNT.

Imp. Const. A. Provincialibus, salutem. Si quis propter nimiam paupertatem egestatemque victus causa filium filiamve sanguinolentos vendiderit, venditione in hoc tantummodo casu valente, emptor obtinendi ejus servitii habeat facultatem. Liceat autem ipsi, qui vendidit, vel qui alienatus est, aut cuilibet alii ad ingenuitatem eum propriam repetere: modo si aut pretium offerat, quod potest valere, aut mancipium pro ejusmodi praestet.

Imp. Constantinus A. ad Italicum. Si quis adversus conductorem nostrum aliquid agendum crediderit, viro illi tri Comiti rerum privatarum referri oportet, ne et iudici existimationis et officio ejus salutis discrimen immineat. *Dat. kalend. Februar. Coss.*

DE USURIS.

Imp. Constant. ad populum. Pro auro et argento et veste facti chirographo licitas solvi, vel promitti usuras jussimus.

DE INCESTIS ET INUTILIBUS NUPTIIS.

Imp. Constantinus A. Patraelo. Cum ancillis non potest esse connubium: nam ex hujusmodi contubernio servi nascuntur; ideoque praecipimus, ne Decuriones in gremia potentissimarum domorum libidine servarum ducente confugiant. Si enim Decurio clam actoribus, et procuratoribus nescientibus, alienae fuerit servae conjunctus, et mulierem in metallum detrudi per sententiam iudicis jubemus, et ipsum Decurionem in insulam deportari; omnibus bonis ejus civitati, cujus Curialis fuerat, mancipandis, si patria potestate fuerit liberatus, nullosque habeat liberos, vel parentes, vel etiam propinquos, qui secundum legum ordinem ad ejus successorem vocentur. † Quod si actores vel procuratores loci, in quo flagitium admissum est, fuerint conscii, vel compertum facinus promovere noluerint, metallo eos convenit implicari. † Si vero dominus (loci) hoc fieri permisit, vel postea D cognitum celavit, si quidem in agro id factum est, fundus cum mancipiis et pecoribus, caeterisque rebus, quae cultui rustico sustententur fisci juribus vindicetur. Sin vero in civitate id factum est, dimidiam bonorum omnium partem praecipimus confiscari, poenam augentes, quoniam intra domesticos parietes scelus admissum est, quod noluit mox cognitum publicare.

Imp. Constantinus A. Maximo P. P. Apud concilium [nostrum] vel apud consules, praetores, [praesules], praesides, magistratusve earum civitatum, quibus hujusmodi jus est, adipisci potest patronorum iudicio sedula servitus libertatem.

Imp. Constantinus et Licinius AA. ad Euthymium praesidem Cappadociae. Jubemus omnes epistolas acriter, quas ad Aelium tanquam principalem fecerat, inanes ac vacuas esse, atque in irritum devocari; ac de ingenuitate ejusdem Aelii requiri, nec mulieri id obesse, quod ad eum tanquam decurionem ac principalem scripserit, vel id, quod idem se finxerit decurionem, vel principalem; maxime cum non solum testium professione, et cognationis ejus jugum servile cognoscitur, verum etiam voce propria ejusdem Aelii apud aliud iudicium patuerat, quod conditionis servilis videretur.

DE QUADRIENNI PRÆSCRIPTIONE.

Imp. Constantinus A. ad Orphitum P. V. Notum B est a fisco quaestionem post quadriennium (continuum) super bonis vacantibus inchoandam non esse. Additum est, et eos, qui nostra largitate nituntur, nulla inquietudine lacessendos, nec his a fisco nostro controversam commovendam, qui quoquo modo aut titulo easdem res possederint.

DE OFFICIO PROCONSULIS ET LEGATI.

Imp. Constantinus A. Aelio proconsuli Africae. Legati non solum civiles, sed etiam criminales causas audiant, ita ut, si sententiam in reos fereudam providerint, ad proconsules eos transmittere non morentur.

DE OFFICIO MAGISTRI OFFICIORUM.

Imp. Constantinus A. ad agentes in rebus. Privilegiis dudum scholae vestrae indultis [et], integris reservatis, ad ducenariam, centenariam et biarchiam nemo suffragio, sed labore unusquisque perveniat, Principatum vero adipiscatur matricula decurrente, ita ut ad curas agendas et cursum illi exeant, quos ordo militiae vocat, et ejus laborum adjutor. Praeterea in quo totius scholae status, et magistri securitas constituta est, idoneus probitate morum ac bonis attributis praeditus nostris per magistrum obtutibus offeratur, ut nostro ordinetur arbitrio. *P. P. Roma, in foro Trajani.*

DE AGRICOLIS ET MANCIPIS DOMINICIS, VEL FISCALIBUS REI PUBLICAE VEL PRIVATE.

Imp. Constantinus A. ad Constant. P. P. Nullus omnino originalis colonus rei privatae nostrae ad aliquos honores, vel quaelibet alia civitatis munera devoceatur. Non enim civitatum ordinibus, et caeteris, ex quibus pro multitudine fieri nominationes oportet, per omnia florentibus ad haec suprema praesidia injuriosa nominatione descendendum est.

Imp. Constantinus A. Januario. P. P. Colonos nostros, qui privati sunt, vel ad ratiocinia gerenda, vel ad colendos agros idonei, retrahi jubemus, ac tantum colendis nostris rebus addici; quin etiam in posterum observari, ne quis eorum rem privatam cujusquam gerendam, aut aliquid administrandum suscipiat.

Imp. Constantinus A. ad Equitum, Magistrum equitum et peditum. Servi, atque coloni, et eorum filii,

vel nepotes, vel quicumque de fundis ac possessionibus nostris clanculo ad officia convolaverint diversa reddantur, etiam si armatæ habuerint sacramenta militiæ. Nos enim etiam eos discingi iubemus, ac reddi, qui protectorum fuerint nomen adepti.

DE SALGAMO HOSPITIBUS NON PRÆSTANDO.

Imp. Constantinus A. Ne quis Comitum, vel Tribunorum, aut Præpositorum, aut militum nomine, salgami gratia, culcitra, lignum, oleum, a suis extorqueat hospitibus, sed nec volentibus hospitibus in prædictis speciebus aliquid auferat; sed sint Provinciales nostri ab hac præbitione securi, Comitibus, Tribunis, vel certe Præpositis militibusque gravi vexationi subjacentibus. *Dat. V. Ibid. Octob.*

IN QUIBUS CAUSIS COLONI CENSITI DOMINOS ACCUSARE POSSINT.

Imp. Constantinus A. ad Maximum Vic. Orient. Quisque colonus plus a domino exigitur, quam ante consueverat, et quam in anterioribus temporibus ex-

actum est, adeat iudicem, ejus primum poterit habere præsentiam, et facinus comprobet, ut ille, qui vincitur amplius postulare, quam accipere consueverat, hoc facere in posterum prohibeatur, prius reddito quod superexactione perpetrata noscitur extorsisse.

DE EXCUSATIONIBUS MUNERUM.

Imp. Constantinus A. ad Catullinum Vicarium. Negotiantes vestiarios, linteones, purpurarios et particarios, qui devotioni nostræ deserviunt, visum est secundum veterem consuetudinem ab omni munere immunes esse.

DE NAUFRAGIIS.

Imp. Constantinus A. Si quando naufragio navis expulsa fuerit ad littus, vel si quando aliquam terram attigerit, ad dominos pertineat: Fiscus meus sese non interponat. Quod enim jus habet fiscus in aliena calamitate, ut de re tam luctuosa compendium sectetur?

Partes secunda.

CONCIONES.

(Ex Euseb. Hist. Eccl.),

CONSTANTINI AD SYNODUM IN PALATIO HABITAM ORATIO DE PACE.

Εὐχῆς μὲν ἐμοὶ τέλος ἦν, ὦ φίλοι, τῆς ὑμετέρας ἀπολαύσαι χορείας· τούτου δὲ τυχῶν, εἰδέναι τῷ βασιλεῖ τῶν ὄλων τὴν χάριν ἀμολογῶ, ὅτι μοι πρὸς τοῖς ἄλλοις ἅπασι, καὶ τοῦτο κρεῖττον ἀγαθοῦ παντὸς ἰδεῖν ἰδωρήσατο, φημί δὴ τὸ, συνηγμένους ὁμοῦ πάντας ἀπολαθεῖν μίαν τε κοινὴν ἀπάντων ὁμόφροναν γνώμην θεάσασθαι. μὴ δ' οὖν βάσκονός τις ἐχθρὸς τοῖς ἡμετέροις καλοῖς λυμανέσθω. μὴ δὲ τῆς τυράννων θεομαχίας ἐκποδῶν ἀρθείσης Θεοῦ σωτῆρος δυνάμει, ἐτέρως ὁ φιλοπόνηρος δαίμων τὸν θεῖον νόμον βλασφημίαις περιβαλλέτω· ὡς ἔμοιγε παντὸς πολέμου καὶ μάχης δεινή καὶ χαλεπωτέρα, ἢ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ ἐμφύλιος νενομίσται στάσις. καὶ μᾶλλον ταῦτα τῶν ἔξωθεν λυπηρὰ καταφαίνεται. ὅτε γοῦν τὰς κατὰ τῶν πολεμίων νίκας νεύματι καὶ συνεργείᾳ τοῦ κρεῖττονος ἡράμην, οὐδὲν τε λείπειν ἐνόμιζον, ἢ Θεῷ μὲν νομίζεν τὴν χάριν, συγχαίρειν δὲ καὶ τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ δι' ἡμῶν ἡλευθερωμένους. ἐπειδὴ τὴν ὑμετέραν διάστασιν παρ' ἐλπίδα πᾶσαν ἐπυθόμην, οὐκ ἐν δευτέρῃ τὴν ἀκοήν ἐθέμην, τυχεῖν δὲ καὶ τοῦτο θεραπείας δι' ἐμῆς ἐυξάμενος ὑπηρεσίας, τοὺς πάντας ἀμελλήτι συμμετεστευλάμην· καὶ χαίρω μὲν ὁρῶν τὴν ὑμετέραν ὁμήγυριν. τότε δὲ μάλιστα κρίνω κατ' εὐχὰς ἐμαντὸν πράξειν, ἐπειδὴν ταῖς ψυχαῖς ἀνακραθέντας ἴδοιμι τοὺς πάντας, μίαντε κοινὴν βραβεύουσαν τοῖς πᾶσιν εἰρηνικὴν συμφωνίαν, ἣν καὶ ἐτέροις ὑμᾶς πρέπον ἂν εἴη πρεσβεῖν τοὺς τῷ Θεῷ καθιερωμένους. μὴ δὴ οὖν μέλλετε, ὦ φίλοι, μὴ δὴ, λειτουργοὶ Θεοῦ, καὶ τοῦ κωνοῦ πάντων ἡμῶν δεσπότητος τε καὶ σωτῆρος ἀγαθοὶ θεράποντες· τὰ τίς ἐν ὑμῖν διαστάσεως οἷτια ἐντεῦθεν ἦδη φέρειν ἀρξάμενοι, πάντα σύνδεσμον ἀμφιλογίας νόμοις εἰρήνης ἐπιλύσασθε, οὕτω γὰρ καὶ τῷ ἐπὶ πάντων Θεῷ τὰ ἀρεστὰ

Hæc erat summa votorum meorum, carissimi, ut cœtus vestri conspectu mihi quandoque frui contingeret. Cujus voti compos nunc factus, Deo omnium Regi gratias ago, qui præter innumera alia beneficia, hoc omnium bonorum maximum mihi spectare concessit, ut scilicet vos in unum omnes congregatos, et conspirantibus animis unum idemque sentientes viderem. Nullus igitur posthac malevolus hostis felicem rerum nostrarum statum perturbet, nec post deletam funditus ac sublata Dei Servatoris auxilio, tyrannidem eorum qui Deo bellum indixerant, rursus malignus dæmon alia via ac ratione divinam legem maledictis et calumniis exponat. Quippe intestina seditio Ecclesiæ Dei, mihi quidem omni bello et concertatione gravior ac periculosior videtur; nec externæ res tantum animo meo dolorem afferunt, quantum hæc negotia. Et eo quidem tempore quo Dei nutu atque auxilio adjutus victoriam de hostibus retuleram, nihil amplius mihi superesse existimabam, quam ut tum divino Numini gratias agerem, tum una cum iis quos Deus mea opera in libertatem vindicaverat communi gaudio esultarem. Sed ubi de dissensione vestra nuntius ad me insperato perlatus est, equidem eam rem minime negligendam putavi. Quippe optans ut huic malo mea quoque opera remedium adhiberetur, absque ulla cunctatione omnes vos accessivi. Et maximam quidem animo capio voluptatem, cum vos congregatos intueor. Sed me ex voto rem gessisse tunc demum existimabo, cum vestrum omnium animos inter se conjunctos ac permixtos videro, unamque velut omnium arbitram pacem atque concordiam, quam quidem vos, utpote Deo